125.003

SRETA SAVIĆ

SREM U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ BORBI

VOJNO DELO

IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA

KNJIGA PEDESET TREĆA

REDOVNA IZDANJA

KNJIGA TRIDESETA

UREĐIVAČKI ODBOR

PETAR BRAJOVIĆ, MILINKO ĐUROVIĆ, VELJKO KOVAČEVIĆ, VIKTOR KUČAN, NIKOLA LJUBIČIĆ, PETAR MATIĆ, BRANKO PEROVIĆ, FRANC POGLAJEN, SVETISLAV SAVKOVIĆ — odgovorni urednik

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA „VOJNO DELO"

INV. BR. 125.003

SRETA SAVIĆ

SREM U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ BORBI

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

BEOGRAD 1963.

USPOMENI NA JEDINSTVO I HEROJSTVO
NARODA SREMA I NA ŽRTVE KOJE JE DAO...

PREDGOVOR

U istoriji narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije naroda Jugoslavije 1941—1945. godine Srem zauzima određeno mesto. S obzirom na neke karakterističnosti (geografski položaj, topografski sklop, nacionalni sastav, komunikativnost, učešće naroda i dr.), postoji poseban interes za proučavanjem razvoja narodnooslobodilačke borbe u Sremu. Stoga sam u ovaj svoj rad o nastanku, razvoju i dejstvu jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Sremu od 1941. do 1944. godine uneo dosta detalja koji, možda, ne bi bili od naročitog značaja za oružanu borbu protiv fašista u nekim drugim krajevima naše zemlje. To su, na primer, mesne partizanske desetine, sprečavanje odlaska ljudi u domobrane, neke manje akcije (likvidiranje izdajnika i spaljivanje opštinskih arhiva) itd.

Za rekonstrukciju događaja koristio sam našu i neprijateljsku ratnu dokumentaciju koja se nalazi u Vojnoistorijskom institutu JNA i njegovim izdanjima, zatim dokumente u Istorijskom arhivu PK SKS za Vojvodinu, zabeležena sećanja preživelih učesnika u ratu, njihove usmene izjave kao i razne publikacije koje su se na ovu temu dosad pojavile.

Najveću teškoću u toku rada predstavljali su različiti, a često i kontradiktorni, podaci u raznim dokumentima o istoj stvari ili istom događaju, naročito podaci o vremenu (dan, mesec, pa i godina) formiranja pojedinih jedinica ili štabova, kao i o vremenu kada je izvršena neka akcija ili vođena borba. Osim toga, različiti podaci postoje i u po-

gledu gubitaka, naših i neprijateljskih, i zaplenjenog oružja. Iz ovako različitih podataka trebalo je utvrditi istinu ili joj se što je moguće više približiti. Za svaki nejasni podatak konsultovao sam drugove, učesnike u događajima. Gubitke, naše i neprijateljske, unosio sam tek posle upoređivanja naših i neprijateljskih dokumenata i tamo gde se nisu poklapali uzimao sam: za gubitke neprijatelja podatke koji su pokazani u njegovim dokumentima, a za naše gubitke one iz naših dokumenata. Za izvesne akcije i borbe bio mi je pristupačan samo po jedan dokumenat, bilo naš ili neprijateljski. Nastojao sam da u ovakvim slučajevima konsultujem što veći broj drugova koji su učestvovali u događajima kako bi činjenice bile što verodostojnije.

Da bih poneki događaj istakao i potkrepio njegovu autentičnost, citirao sam najvažnije delove ratnih dokumenata u kojima se o njemu govori.

U rad Komunističke partije, SKOJ-a, organa narodne vlasti, kao i u rad drugih masovnih organizacija (omladine, AFŽ i dr.) ulazio sam toliko koliko je bilo potrebno da se potpuno shvati nastanak, razvoj i dejstva Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, na čemu je i težište mog rada. Rukovodeća uloga Partije u jedinicama pokazana je i kroz razne direktive i odluke o formiranju jedinica, o preduzimanju pojedinih akcija, i kroz druge dokumente u kojima se govori o nedostacima i greškama u radu jedinica i štabova itd. S obzirom da je Partija bila organizator i rukovodilac narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije od početka do kraja rata i stalno bdila nad radom jedinica i štabova, nastojao sam da o tome pružim čitaocu puniju sliku.

Prvobitno mi je namera bila da obradim i nastanak, razvoj, zadatke i rad i vojnopozadinskih organa i ustanova (komandi područja i mesta). Međutim, u toku rada sam uvideo da bi ovo moje delo postalo tako i suviše obimno i da spomenuta pitanja zahtevaju i posebna istraživanja i posebnu obradu, pa sam odustao od takvog plana. No, da bi se ipak dobila jedna celina, koja će obuhvatiti sve elemente oružane snage narodnooslobodilačkog pokreta, uneo sam i kratak pregled organizacije i ustrojstva vojnih vlasti u pozadini.

Da bi čitaocu razni događaji i karakterističnosti bili što jasnije prikazani i da bi celokupni razvoj i aktivnost NOV i PO Srema bili što jasniji, uneo sam u knjigu potreban broj skica, šema i grafikona. Ilustrovao sam je i nužnim brojem dokumentarnih fotografija.

Ovde je obrađen nastanak, razvoj i aktivnost samo onih jedinica koje su formirane u Sremu i u njemu dejstvovale od 1941. do 1944. godine, dok sam o jedinicama koje su poslate iz Srema i dejstvovale van njegovih granica (u istočnoj Bosni, Banatu i Bačkoj) dao samo kratak pregled razvoja, a borbe koje su one van Srema vodile nisam obrađivao.

Dužnost mi je, a to vrlo rado činim, da ovde zahvalim drugovima iz Istorijskog arhiva PK SKS i Muzeja radničkog pokreta i narodne revolucije za Vojvodinu i Vojnoistorijskog instituta, koji su mi svesrdno u svemu izašli u susret i omogućili da dođem do potrebnih podataka. Posebno ističem predusretljivost onih drugova učesnika u narodnooslobodilačkoj borbi Srema, koje sam u toku rada konsultovao i koji su mi pomogli u rasčišćavanju pojedinih nejasnih ili spornih pitanja.

PISAC

U Evropi misle da su naše planine rodile naš pokret i našu vojsku. A Srem to najubedljivije demantuje. Nacionalna i politička svest naroda, njegova borbena volja i revolucionarna Partija koja je sposobna da pokrene i vodi narod u borbi — to je osnovno za ustanak, a geografski uslovi mogu samo manje ili više olakšati ustanak i uticati na taktiku ustaničke vojske.

TITO

UVOD

I

U vremenu od 11. do 13. aprila 1941. godine u Srem su ušle i okupirale ga nemačke snage jačine oko dve divizije — 8. tenkovska i 16. motorizovana, iz sastava 46. nemačkog armijskog korpusa.[1]

Dok je većina naroda Srema ovu okupaciju dočekala sa razočaranjem i bolom, pripadnici nemačke manjine i ustaški elementi su istu primili sa oduševljenjem stavljajući se okupatoru potpuno na raspolaganje u uverenju da su konačno ostvarene njihove »nacionalne« težnje.

Još pre rata u za njih pogodnom ambijentu ostvarena je aktivna saradnja Nemaca i tajnih ustaških organizacija u cilju pomoći fašističkom okupatoru. U dolazak toga okupatora, ranije ili kasnije, niko od njih nije sumnjao. Oni su pri nailasku okupatora dejstvovali po konkretnim uputstvima koja su dobijali preko nemačkih i tajnih ustaških

---

[1] Vojnoistorijski institut JNA Beograd (u daljem: VII) — dokument br. 15/1, k. 37 (Avschrifr lagebericht Oberbefehlshaber der Luftwaffe, Fuhrungsstab 1a).

— Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, izdanje Vojno istorijskog instituta JNA, 1957. godine, knjiga I (u daljem: 1941 — 45, I — ili II).

radio-stanica. Njihov početni zadatak je bio da se ubije svaka volja za otporom kod jugoslovenske vojske i da se unese što veća pometnja i dezorganizacija u njene redove. Taj zadatak su oni i potpuno izvršili. Pored toga, oni su po dolasku okupatora u Srem i sami razoružavali pripadnike jugoslovenske vojske. U tome su imali obilnu pomoć ustaških elemenata (oficira, podoficira i vojnika) iz sastava jedinica jugoslovenske vojske.

Iako se u momentu okupacije u Sremu zateklo malo jugoslovenske vojske, jer se glavnina povukla na jug preko r. Save, ipak se u njoj našlo ljudi koji su pružili otpor nemačkom okupatoru. Tako se, na primer, jedna jedinica iz sastava Unske divizije, suprotstavila nemačkoj vojsci prilikom njenog ulaska u Sremske Karlovce. Iako se pomenuta jedinica kratko odupirala, tu je poginulo 14 nemačkih vojnika.[2] Ovaj otpor, jedan od retkih primera otpora tadašnje jugoslovenske vojske, nije mogao sprečiti niti odložiti okupaciju Srema. Ali on dokazuje da je i u toj vojsci bilo rodoljuba koji su bili spremni za odbranu zemlje.

»Zamjenik Poglavnika« i »Zapovjednik cjelokupne vojne snage«, Slavko Kvaternik, izdao je 10. aprila 1941. godine, u ime »Poglavnika«, proglas o osnivanju »Nezavisne Države Hrvatske«.[3] Vidnu ulogu u pomoći nemačkom okupatoru i ustašama za osnivanje i organizaciju Nezavisne Države Hrvatske, odigrao je i jedan deo Mačekove »Hrvatske zaštite«. »Zapovjednik svih kopnenih snaga Države Hrvatske«, General Štancer, u proglasu od 13. aprila 1941. godine apeluje na »Hrvatsku zaštitu« da novoj vlasti ukaže pomoć u prikupljanju oružja i ostalog ratnog materijala. Da je deo »Hrvatske zaštite« u celoj NDH, pa i u Sremu, prihvatio u potpunosti ovaj apel i po njemu postupio svedoči javno priznanje »vojskovođe« Slavka Kvaternika u »zapovjedi« izdanoj 19. aprila 1941. godine, u kojoj kaže da su »u danima stvaranja Nezavisne države Hrvatske, koliko Hrvatska seljačka toliko i građanska zaštita, svjesne historijskog zbivanja, dale u svakome pogledu sve svoje, da kod oživotvorenja nastojanja cijelog Hrvatskog naroda

---

[2] Rat 1941—45, knj. I.

[3] »Privremene smernice za podelu Jugoslavije Glavnog stana vođe Rajha od 12. IV 1941« — VII, reg. br. 17/2, k. 1.

održe red i sigurnost na dostojnoj visini«. U znak priznanja dobivaju ime: »Hrvatski zaštitni lovci«.

Ova peta kolona, kako domaći Nemci i organizovane ustaše, tako i pomagači i saradnici iz »Hrvatske zaštite«, zatim fašistički nastrojeni elementi ostalih nacionalnih manjina i dotle prikriveni razni izdajnici, preuzeli su vlast odmah po ulasku okupatora u Srem. Počinje pljačka i teror nad narodima Srema. Podržavani od nemačkog okupatora, ustaše organizuju najkrvaviju i najcrnju vlast u istoriji naših naroda. Za ovo dobijaju saglasnost i Vlatka Mačeka, koji 10. aprila 1941. godine poziva ceo državni aparat sa svim svojim organima da se stavi u službu i pod kontrolu ustaških vlasti.

Teror ustaša dostiže neviđene razmere. Vrhovne vlasti NDH, preko svojih zastupnika u Sremu i preko štampe, podstiču ustaše na zločine prema Srbima, Jevrejima i Ciganima. Odmah po okupaciji stupaju na snagu razni nacistički zakoni, te se time legalizuje ubijanje nevinog stanovništva. Ovi zakoni se koriste za iseljavanje, pokrštavanje, pljačku, do fizičkog istrebljenja svih onih koji su bili protivu fašizma i NDH. U opštem planu uništenja slovenskog življa, nemački okupator daje ustašama potpuno odrešene ruke za istrebljenje Srba u Sremu. Ustaše to oberučke prihvataju i obilno koriste.

Po završenoj okupaciji, u opštoj podeli bivše Jugoslavije, Srem je pripao Pavelićevoj NDH, osim istočnog dela (zemunski i staropazovački srez), koji Nemci zadržavaju pod svojom upravom. S obzirom da se radilo o bogatom poljoprivrednom području i dobrim izgledima za pljačku, ovom podelom nije bila zadovoljna ni kvislinška vlada u Srbiji, ni Pavelićeva u NDH. Obe su tražile da im se ova teritorija priključi. I najzad, 10. oktobra 1941. godine Nemci su se odlučili i predali je Pavelićevoj NDH, zadržavajući pravo (prema posebnom ugovoru) da sa te teritorije snabdevaju svoje jedinice.[4]

---

[4] — Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom I, knj. 17, dok. br. 5. (u daljem: Zbornik I/17, dok. 5).

Takav je bio epilog u Sremu buržoaske, nenarodne vladavine u predratnoj Jugoslaviji. Narod ovog kraja, kao i narodi u ostalim krajevima naše zemlje pali su u najcrnje ropstvo što ga pamti istorija. Nove vidike, novu perspektivu mogla im je otvoriti samo nova snaga, a to je bila Komunistička partija Jugoslavije.

Pre nego što pređemo na izlaganje priprema i toka ustanka koji je došao pod rukovodstvom Partije, iznećemo, u najkraćim crtama, neke elemente o Sremu koji su događajima dali posebna obeležja. Radi se o osnovnim geografsko-topografskim podacima ovog kraja, njegovoj komunikativnosti i nacionalnom sastavu.

II

Srem čini teritorija ograničena sa severa, istoka i juga rekama Dunavom i Savom, a na zapad se proteže do reka Vuke i Biča. Kad govorimo o Sremu kao operativnom području u toku NOB, za njegovu zapadnu granicu uzmimo železničku prugu Vukovar — Vinkovci — Županja, jer su borci iz naselja koja se nalaze istočno od ove pruge odlazili u sremske jedinice, dok su oni iz naseljenih mesta zapadno od nje uglavnom odlazili u slavonske partizanske jedinice.

U pogledu partijsko-političkog rada i rukovođenja, do početka 1943. godine, OK-u KPJ za Srem pripadali su srezovi: Srem. Karlovci, St. Pazova, Irig, Ruma i Srem. Mitrovica. Zemunski srez je do tog vremena potpadao pod PK Srbije a Iločki i Šidski pod CK Hrvatske. Početkom 1943. godine OK KPJ za Srem dobija u svoju nadležnost još i srezove Ilok, Šid, Vukovar i Županju, a u maju mesecu i srez Zemun. U jesen (avgust—septembar) 1943. godine od dotadašnjeg OK KPJ za Srem formiraju se dva okružna komiteta: OK KPJ za zapadni i OK KPJ za istočni Srem. U nadležnosti prvoga su bili srezovi: Šid, Vukovar i Županja, a drugog: Zemun, Srem. Karlovci, St. Pazova, Irig, Ruma, Srem. Mitrovica i Ilok. OK KPJ za istočni Srem je potpadao pod PK KPJ Vojvodine, a OK KPJ za zapadni Srem pod CK KPJ Hrvatske.

Površina ove teritorije iznosi oko 6500 km². Najveća dužina od zapada-severozapada prema istoku-jugoistoku, odnosno od Vinkovaca do Zemuna, u pravoj liniji iznosi 140 km. Širina je različita. Na istoku i zapadu iznosi 60—70 km, da bi se prema centru sužavala. Najmanja je na liniji Neštin — Laćarak, gde iznosi oko 25 km.

Na teritoriji Srema se nalazilo oko 170 naseljenih mesta. Od toga oko 37 njih sa po 600—1000 stanovnika, 60 po 1000—2000, 37 po 2000—3000, 13 po 3000—4000, 11 po 4000—5000, 4 po 5000—6000, i 7 većih mesta: Zemun — 28 074, Sremska Mitrovica — 13 839, Ruma — 13 403, Vinkovci — 13 267, Vukovar — 10 862, Stara Pazova — 8536 i Inđija — 7809 stanovnika. Ukupno, prema popisu stanovništva od 31. marta 1931. god. Srem je imao 408 357 stanovnika. Ovaj broj je ostao približno isti i pred sam II svetski rat i sa njim računamo u obradi događaja koji su se odigrali u periodu 1941—1944. godine.

Gustina naseljenosti, prema ovome, iznosila je oko 60 stanovnika na 1 km². Istočna polovica Srema bila je znatno gušće naseljena od zapadne. Najveću gustinu stanovništva je imao staropazovački srez, sa Sremskim Karlovcima i Petrovaradinom (oko 82 stanovnika na 1 km²), pa iriški i rumski (oko 65 stanovnika na 1 km²). Najmanju gustinu imao je županjski (oko 40) i šidski srez (oko 47 stanovnika na 1 km²).

Veći deo Srema je prostrana ravnica iz koje se na severnom delu, duž Dunava, uzdiže Fruška gora dužine oko 80 i širine oko 12—15 km. Prostor između Save i Bosuta, od Sremske Rače prema Đakovu, pokriven je Bosutskim šumama koje se skoro spajaju sa istočnim ograncima Dilj-gora. Nešto šuma ima i u jugoistočnom delu pored Save.

Severne padine Fruške gore pokrivene su gustom šumom, a zemljište se strmo spušta prema Dunavu. Južne njene padine su blaže, a šuma ređa. Najviši vrh je Crveni Čot (k. 539), čvor od koga se račva nekoliko izrazitih kosa. U njoj su naselja ređa, a često se nalaze na preko 200 m nadmorske visine (s. Ljuba — 226 m, Grabovo — 225 m, Vrdnik — 200 m, V. Remeta — 260 m).

SREM
VUKOVAR
VINKOVCI
NOVI SAD
Petrovaradin
DUNAV
Sotin
Sr. Karlovci
Beočin
Čerma
Opatovac
Ilok
Ilača
Susek
Krčedin
Beška
Orolik
Nijemci
ŠID
Bačinci
Adaševci
Čalma
Irig
Županja
Bošnjaci
Vrbanja
Morović
Martinci
SR. MITROVICA
Vogonj
Ruma
Inđija
Golubinci
Sr. Pazovo
Šašinci
Batajnica
Drenovci
Bosut
Sr. Raća
Brčko
Gunja
SAVA
Nikinci
Zemun
Deč
BEOGRAD
Ašanja
ŠABAC
Boljevci
Kupinovo
25 km
65 km
140 km
LEGENDA.
Sadanja granica između NR Srbije i Hrvatske
Normalna pruga sa dva koloseka
—"— —"— "-jednim —"—
Automobilski putevi I II i III reda
10 5 0 10 20 30 40 50 60km

Sk. 1

III

Mreža komunikacija je bila razvijena u Sremu i do 1941, naročito putna, koja je najgušća u istočnom Sremu, a najređa u rejonu Bosutskih šuma.

Najvažniji je bio put koji je vezivao Beograd sa Zagrebom. Ali on je bio slabo održavan i sa dosta nepogodnom trasom. Sve je to otežavalo saobraćaj ovim putem. Međutim, za okupatora je imao veliki značaj pa mu je posvetio i potrebnu pažnju. Drugi po važnosti bio je asfaltni put Beograd — Novi Sad, dobro očuvan i održavan. Podnožjem Fruške gore, pored Dunava, ide put od Petrovaradina do Iloka, skreće na Šid i vezuje se sa onim glavnim za Vukovar. Grebenom Fruške gore vodi stari Eugenov, u stvari šumski put, od Ležimira do Grgetega, dužine oko 29 km.

Treba istaći i nekoliko puteva koji se pružaju od severa na jug, od Dunava do Save i presecaju Srem po širini. To je u prvom redu put od Novog Sada, preko Iriga i Rume, za Šabac. Povezuje Vojvodinu sa Srbijom. Takav je i onaj koji od Suseka preko Ležimira vodi za Sremsku Mitrovicu. Zatim put od Iloka preko Erdevika i Čalme za Sremsku Mitrovicu, dužine oko 45 km, kao i putevi: Šid — Morović i Šid — Batrovci — Lipovac. Treba pomenuti i puteve Vukovar — Vinkovci — Županja, Županja — Brčko, Županja — Vrbanja.

Ukupna dužina puteva sa kamenom podlogom u Sremu 1941. godine iznosila je oko 1200 km, što izlazi da je na svaki 1 km² površine bilo 200 m puteva sa kamenom podlogom.

Iako je putna mreža Srema gušća nego železnička, ipak su pruge bile važnije za okupatora — zbog transportnog kapaciteta i zbog međunarodnog značaja dveju pruga koje kroz Srem prolaze: Zagreb — Beograd, sagrađene 1883. godine i Novi Sad — Beograd. Prva vezuje našu zemlju sa zemljama zapadne i srednje Evrope, a preko ovih i sa ostalim evropskim zemljama. Druga, koja od Novog Sada ide preko Subotice za Budimpeštu, vezuje našu zemlju sa zemljama srednje i istočne Evrope. Od Beograda ova pruga ide jednim krakom za Solun, a drugim

preko Niša za Sofiju i dalje za Tursku. Za Nemce su ove železničke komunikacije predstavljale objekte prvorazrednog strategijskog značaja. Svi transporti vojske i ratnog materijala sa zapada i severa na jug i jugoistok i obratno, prolaze ovim magistralama. Otuda i napori okupatora, od prvog do zadnjeg dana okupacije Srema, da obezbedi upotrebu ovih pruga. Česti višečasovni pa i višednevni prekidi saobraćaja, prouzrokovani sistematskom aktivnošću jedinica NOV i PO Srema, nanosili su neprijatelju ogromnu štetu.

Dužina pruge Zagreb — Beograd na sremskom delu, od Zemuna do Vinkovaca, iznosi oko 150 km. Na tom delu ima oko 24 železničke stanice. A dužina dela pruge Budimpešta — Beograd koji prolazi kroz Srem (od Zemuna do Petrovaradina) iznosi oko 70 km. Na ovom delu pruge na svakih 6,5 km nalazi se po 1 železnička stanica. Svaku železničku stanicu neprijatelj je pretvorio u manju ili veću tvrđavu.

Pored ovih, u Sremu postoji i nekoliko manjih železničkih pruga, više lokalnog značaja, i to: Batajnica — Boljevci (20 km), Ruma — Šabac (29 km), Vrdnik — Ruma (15 km), Petrovaradin — Beočin (20 km), Šid — Srem. Rača (30 km), Vinkovci — Brčko (50 km), Vukovar — Ilača (25 km), Vinkovci — Županja (50 km).

Ukupna dužina železničkih pruga Srema iznosi oko 459 km, (na svaki km² površine 80 m železničke pruge) sa oko 75 železničkih stanica.

Za jedinice NOV i POJ ove komunikacije su bile od prvog do poslednjeg dana NOR-a jedan od glavnih objekata napada. Stalni zadatak i cilj je bio da se rušenjem komunikacija i napadima na saobraćaj koji se na njima odvijao neprijatelj onemogući ili bar što više omete u izvršenju svojih zadataka. Intenzitet ove aktivnosti neprekidno je rastao i okupator je morao uložiti velike napore da održi u svojim rukama bar glavne komuńikacije. Pomoćne je morao postepeno zanemarivati, a mnoge čak i napuštati. Komunikacije su predstavljale glavnu prepreku manevra jedinicama NOV i POJ jer su ih obezbeđivale jake neprijateljske snage. S druge strane, ovako bogata mreža komunikacija omogućavala je neprijatelju da vrši

brza prebacivanja svojih snaga u okviru Srema, da ih vrlo brzo koncentriše protiv naših jedinica i ugrozi ustanički nastrojena naseljena mesta, što je i od naroda Srema i od jedinica NOVJ iziskivalo velike žrtve.

Većih reka, osim Dunava i Save koje graniče Srem sa tri strane, nema. Najveća »domaća« reka Srema je Bosut, koji nema određenog izvora i po svoj prilici da je nekada bio rukavac Save. Bosut ima prilično neregulisan tok, jer stalno teče ravnicom. U Sremu postoji nekoliko većih potoka i kanala, od kojih je najpoznatiji Jarčina u jugoistočnom Sremu.

U južnom delu Srema, pored Save, zemljište je delom barovito. Bare i ritovi zauzimaju više od 2000 ha. Po svojoj fauni i flori poznata je Obedska bara, koja se formirala u napuštenom koritu Save, kod s. Kupinova.

IV

Nacionalni sastav Srema[5] pre II svetskog rata bio je raznolik. Najviše je bilo Srba, oko 202 207 ili 50%, zatim Hrvata 95 123 ili 23%, Nemaca 63 382 ili 15%, Mađara 19 019 ili 5%. Ostalih narodnosti (Slovaka, Malih Rusa, Jevreja) 28 626 ili 7% od ukupnog broja stanovništva. Srbi su nastanjeni na čitavoj teritoriji, skoro po svim naseljenim mestima Srema, najgušće u istočnom i jugoistočnom, a najređe u zapadnom delu. Obratno, Hrvati su grupisani u zapadnom delu Srema. Nemci, naseljavajući se u Srem, biraju gradove i njihovu blizinu vodeći računa da to budu najbogatiji predeli. (Vidi šematski pregled nacionalnog sastava — prilog). Iz tog pregleda se, međutim, ne mogu videti neki karakteristični detalji koji su, radi jasnoće, morali biti zanemareni — izvestan broj narodnosti, sve ispod stotine stanovnika, a što se može naći u statističkim podacima sačinjenim prema popisu stanovništva iz 1931. godine — prilog 2).

---

[5] Prema popisu stanovništva od 31. III 1931. za svako mesto je dat broj po veroispovestima, pa je autor na osnovu toga približno utvrđivao broj po nacionalnom sastavu.

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

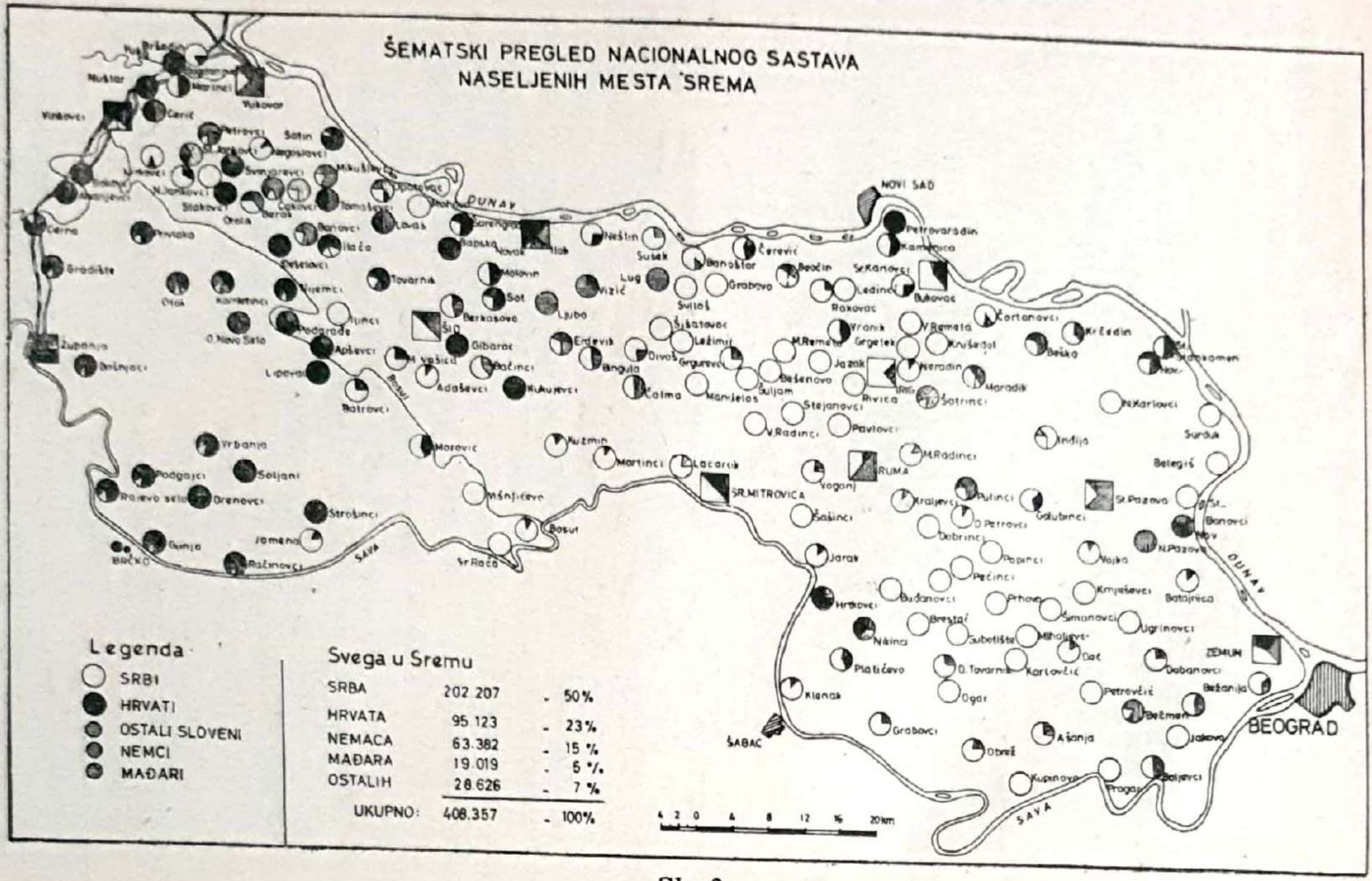
ŠEMATSKI PREGLED NACIONALNOG SASTAVA
NASELJENIH MESTA SREMA
Legenda
SRBI
HRVATI
OSTALI SLOVENI
NEMCI
MAĐARI
Svega u Sremu
SRBA 202.207 - 50%
HRVATA 95.123 - 23%
NEMACA 63.382 - 15%
MAĐARA 19.019 - 5%
OSTALIH 28.626 - 7%
UKUPNO: 408.357 - 100%
4 2 0 4 8 12 16 20km
DUNAV
SAVA
NOVI SAD
SR.MITROVICA
RUMA
ŠABAC
BEOGRAD
ZEMUN

Sk. 2.

Osim Sremskih Mihaljevaca, koji su bili nastanjeni isključivo Srbima, nije bilo ni jednog mesta u Sremu nastanjenog pripadnicima samo jedne narodnosti. Isto tako ni jedno mesto nije bilo bez Srba, makar i u najmanjem broju. U svega osam naseljenih mesta Srema nije bilo ni jednog Nemca, a u sedam mesta ni jednog Mađara.

V

Iz ovih kratkih razmatranja mogu se sagledati sve one pogodnosti i nepogodnosti koje su se pružale jednom masovnom oružanom pokretu kakva je bila naša narodnooslobodilačka borba.

Jedan od najtežih problema za oslobodilačku borbu u Sremu bio je u tome kako ostvariti borbeno jedinstvo naroda.

Nacionalni i verski antagonizam koji je postojao između naroda Srema pre rata, naročito zaoštren između Srba i Hrvata (najviše je došao do izražaja u istočnom delu Srema), potpirivan od strane građanskih političkih partija koje su na njemu gradile svoj politički kapital, obilato su iskoristile ustaše. Na toj liniji Pavelić je, pod parolom osvete nad Srbima, privukao deo Hrvata u svoje ustaške oružane formacije. Veći deo Hrvata, zaveden ustaškom propagandom i novom državnom tvorevinom, sa simpatijama je gledao na NDH i priključio se domobranskim formacijama. Deo hrvatskog stanovništva je ispoljio svoje simpatije prema narodnooslobodilačkom pokretu, ali je pristupanje pokretu i aktivno učestvovanje u njemu išlo postepeno i u ustanku nije bilo masovno.

Srpski narod, koji je u Sremu i najbrojniji, od prvog dana je učestvovao u borbi na strani narodnooslobodilačkog pokreta i praktično bio njegov nosilac do kraja rata.

Nemci u Sremu (»domaće Švabe«), još pre rata organizovani u hitlerovske organizacije (Kulturbund), kao peta kolona su se odmah po dolasku okupatora uključile u or-

ganski sastav njegovih jedinica, i vodili su svom žestinom borbu protiv NOP-a od prvog do zadnjeg dana. Oni su prednjačili i u zverstvima činjenim u toku rata nad srpskim stanovništvom Srema. Sva naseljena mesta u kojima su oni živeli, pa makar i u manjini, pretvorena su u toku rata u prave tvrđave, koje su oni branili do krajnjih mogućnosti.

Mađari koji su živeli u Sremu, nisu bili toliko zadojeni Hortijevom propagandom o velikoj Mađarskoj sa čitavom Vojvodinom u njoj, kao oni u Bačkoj i Baranji, ali su se zato ipak većinom solidarisali sa okupatorom i NDH, dok je sasvim mali deo simpatisao ili pomagao NOP.

Slovenske nacionalne manjine (Slovaci, Mali Rusi) držali su se uglavnom neutralno. Bilo ih je u vojnim formacijama i jedne i druge strane.

Takva nacionalna izmešanost i takav odnos prema narodnooslobodilačkom pokretu, konkretno Nemaca, Mađara i dela Hrvata, bila je prva i najteža nepogodnost, koja je umnogome otežavala i usporavala razvitak narodnooslobodilačkog pokreta i njegovih oružanih snaga.

Dodajmo tome i poznatu činjenicu da su se predratne građanske političke partije uglavnom raspale a njihovi vođi većinom napustili narod i otišli ili u izdajnike ili su se potpuno pasivizirali i »čekali«. Jedina organizovana politička snaga bila je Komunistička partija Jugoslavije, i jedino je ona mogla u ovim uslovima u Sremu, kao i u drugim krajevima naše zemlje, da organizuje narod Srema za borbu, da ga povede u borbu protiv okupatora i domaćih kvislinga, i da ga u toj borbi vodi do konačne pobede.

Partijsko i vojno rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Srema je u toku čitavog rata nastojalo da ostvari borbeno jedinstvo naroda ovog kraja, naročito između Srba i Hrvata i da Hrvate Srema u celini uključi u NOB. Ono je uporno nastojalo, preko svih svojih pripadnika, da na delu ostvari bratstvo i jedinstvo. Ovi napori su se postepeno i ostvarivali, ali je bio potreban dug i uporan politički rad da se očisti seme razdora i mržnje koje je zasejao stari buržoaski sistem a okupator nastojao da ga razvije do

kraja. No napori komunista su najzad, urodili plodom i dali očekivane rezultate.

Druga nepogodnost koja je znatno uticala na karakter razvoja NOP-a i njegovih oružanih formacija u Sremu ležala je u geografskom položaju ovog kraja, topografskom stvoru zemljišta i njegovoj komunikativnosti.

Važnost geografskog položaja i malo prostranstvo, skučeno između dve reke, na domaku Beograda i niza drugih velikih gradova, koje je još ispresecano nizom železničkih i putnih komunikacija, predstavljalo je vrlo skučen i vrlo težak manevarski prostor za partizansko ratovanje. Fruška gora je jedini zemljišni oslonac za jedinice NOV i partizanske odrede, ali kada se iz nje treba povlačiti, onda je potrebno mnogo snalažljivosti i odlučnosti za izbor osnovnog pravca dejstva da bi se izbegao udar nadmoćnog neprijatelja. Koliko je manevarski prostor Srema skučen, pokazuje činjenica da je neprijatelj čitavu dužinu Srema motorizacijom prelazio za 7 časova, najširi deo za 3,5 časa, a najuži za nešto više od jednog časa. Pešadijom je celu dužinu prelazio za 35 časova ili za 1½ dan, najširi za 17 časova, a najuži deo za 6 časova. Stalni garnizoni neprijatelja bili su uglavnom u centralnim rejonima Srema, pa se i navedeno vreme smanjuje za polovinu. Neprijatelj je u svako doba, na svaku jedinicu NOVJ i PO mogao izvršiti napad za svega nekoliko časova, zbog čega su one morale biti u stalnoj pripravnosti za pokret i borbu.

Komunikacije, naročito železničke, činile su takođe teškoće jedinicama NOV i POJ. Železničke pruge, uzdignute na nasipima, neprijatelj je obilno koristio za organizovanje zaseda. To je uveliko otežavalo pokrete naših jedinica. Glavne pruge, od početka do kraja rata, neprijatelj je dobro čuvao stalnim jedinicama. Za svako prebacivanje jedinica NOV i POJ iz jednog rejona u drugi, trebalo je uvek voditi borbu da bi se neprijatelj razbio i pruga prešla.

Sve su to bile nepogodnosti, a spomenuli smo samo glavne, koje su uticale da nastanak i razvitak oružanih snaga NOP-a u Sremu bude nešto sporiji i postepeniji, nego u drugim krajevima naše zemlje. Partijsko i vojno rukovodstvo Srema moralo je svoj rad usmeriti na poste-

peno odstranjivanje tih nepogodnosti. Nije se smelo prenagliti. Pa i iskustvo stečeno u Banatu 1941. godine, gde su bar terenski uslovi slični Sremu, nalagalo je da upravo tako treba raditi.

Zbog navedenih uslova i velikog priliva boraca u partizanske odrede i jedinice NOV, Srem je postao tesan za njihova dejstva. Stoga je partijsko rukovodstvo Srema moralo tražiti izlaza na drugoj strani. Našlo ga je u istočnoj Bosni — u sadejstvu sa tamošnjim partizanskim jedinicama. Proširenje operativnog prostora naših jedinica u Sremu i na istočnu Bosnu, bila je jedino pravilna odluka. Da to nije urađeno, tempo i širina oslobodilačke borbe razvijali bi se u Sremu daleko teže.

GODINA 1941.

I

PRIPREME ZA USTANAK

Komunistička partija Jugoslavije je i u Vojvodini, kao i u ostalim krajevima zemlje, još pre rata pustila duboke korene u široke narodne mase. To je bio rezultat dugogodišnjeg predratnog ilegalnog rada, sposobnosti i iskustva njenih kadrova i čitavog članstva. Vojvođanska partijska organizacija, od svog postanka pa do izbijanja rata, prešla je uspešno ceo taj put, izbegla sve pokušaje vlastodržaca doratne Jugoslavije da je unište ili razbiju i dočekala spremna sudbonosne događaje. »Vojvođanska partijska organizacija imala je uoči rata brojan i vrlo dobar, proveren kadar, koji je odigrao veliku ulogu ne samo u razvijanju i jačanju partijskih organizacija, nego i u povezivanju Partije sa širokim masama«.[6]

Neposredno pred rat u Vojvodini je bilo preko 1200 članova Partije, 6 okružnih i 19 sreskih komiteta.[7] U Sremu se nalazio jedan okružni sa pet sreskih komiteta i to: Srem. Karlovci, St. Pazova, Irig, Ruma i Srem. Mitrovica. Ilok i Šid su bili pod CK Hrvatske, a Zemun pod PK Srbije.

Pripreme za ustanak u Vojvodini, a u njenim okvirima i u Sremu, otpočele su odmah po okupaciji. One su vršene pod vrlo teškim okolnostima, kada je okupator sa svojim

---

[6] Jovan Veselinov Žarko: članak u knjizi »15 vojvođanskih brigada«.

[7] Isto.

pomagačima nastojao da na sve moguće načine međusobno zavadi mnogobrojne nacionalnosti i da ih stavi u svoju službu. Pripremama je rukovodio Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu, pri kome je posle okupacije formiran Vojni komitet sa Radivojem Ćirpanovim na čelu. Nešto kasnije, oko 20. juna, formirani su i posebni oblasni vojni komiteti za Banat, Bačku i Srem.

Na savetovanju CK KPJ koje je održano u maju u Zagrebu razmatrana je situacija i u Vojvodini i postavljeni su zadaci i partijskoj organizaciji i svim komunistima Vojvodine. U zaključcima tog savetovanja, u odnosu na Vojvodinu, kaže se između ostalog:

Komunisti Vojvodine imaju tu veliku zadaću da suzbijaju sijanje nacionalne mržnje, da raskrinkavaju pred narodima Vojvodine okupatorske nasilnike kao neprijatelje radnog naroda svih nacionalnosti. Komunisti Vojvodine imaju tu veliku zadaću da rade na okupljanju svih narodnosti u borbi protiv zla što ga je prouzrokovao rat i okupacija, za bratstvo među narodima Vojvodine, da vode zajedničku borbu protiv imperijalističkih nasilnika i okupatora, za bratski sporazum i ravnopravnost naroda Vojvodine, za istinsko rešenje nacionalnog pitanja putem slobodnog opredeljenja naroda.[8]

Za ostvarenje zaključaka sa majskog savetovanja PK je početkom juna izdao proglas u kome se pored ostalog kaže:

Vojvođanski radnici i radnice, kao što dalja sudbina naroda Jugoslavije zavisi u prvom redu od jedinstva njene radničke klase, tako i sudbina naroda Vojvodine zavisi od vašeg jedinstva. Zato kujte to jedinstvo u zajedničkoj borbi protiv svih izrabljivača, bez obzira na narodnost! Borite se protiv šovinizma, mržnje prema drugim narodima, iščupajte tu otrovnu žaoku koju kapitalisti podlo usađuju u narodne mase. Stvarajte savez radnika i seljaka, složite svoje narode da bi ih kao jedinstvenu celinu mogli voditi u borbu protiv okupatora i ugnjetača.[9]

U Sremu je OK KPJ za Srem preko sreskih komiteta pristupio političkim i organizacionim pripremama za ustanak. S obzirom na višenacionalni sastav stanovništva osnovni zadatak Partije je bio da stvori jedinstvo svih naroda Srema za borbu protiv okupatora i njegovih slugu.

---

[8] Zbornik II/2, dok. 1.
[9] Zbornik I/2, dok. 2.

Po direktivi OK pristupilo se formiranju prvih mesnih partizanskih desetina i udarnih grupa po selima i gradovima, prikupljanju oružja i drugih potreba tj. stvaranju prvih zametaka i borbenih jezgara budućih odreda. Mesne partizanske desetine ili udarne grupe formirane su ubrzo u Sremskoj Mitrovici, Rumi i u selima: Bešenovo, Voganj, Laćarak, Šašinci, Divoš, Šuljam, Čalma i drugim. U srezovima Zemun, Šid i Ilok, koji nisu bili pod nadležnošću OK za Srem, takođe su u istom cilju i u isto vreme otpočele pripreme.

Pokrajinski komitet Partije održao je 22. (ili 23) juna 1941. godine sastanak na kome je odlučeno da se odmah pristupi oružanim akcijama. Sa tog sastanka je upućen proglas u kome se pozivaju svi narodi Vojvodine na zajedničku oružanu borbu protiv okupatora. Neposredno posle tog sastanka, već krajem juna, formiran je Štab NOP odreda za Vojvodinu. Štab su sačinjavali: Danilo Grujić, komandant, Svetozar Marković Toza, komesar, i Žarko Turinski, zamenik komandanta.[10]

Istovremeno s napadom Nemačke na SSSR, 22. juna 1941, počinje prava hajka na komuniste. U tom naletu mnoge partijske organizacije su razbijene ili ostale bez veze sa nadležnim komitetom. Ubijeno je više komunista rukovodilaca, među njima i tri člana Okružnog komiteta. OK je odmah preduzeo mere da se partijske organizacije srede i dopune novim članovima i da se rad na pripremama za ustanak produži s pojačanim naporima.

1. NEPRIJATELJSKE SNAGE

U ovom periodu u Sremu su se nalazile sledeće neprijateljske snage:

U Sremskoj Mitrovici: štab 750. puka 718. nemačke divizije, 2. bataljon 750. puka, jedna baterija 1. diviziona 668. nemačkog artiljerijskog puka, 6. satnija 2. bojne 6. pešačke domobranske pukovnije,[11] 2. ustaška bojna, jake

---

[10] Zbornik I/2, dok. 26.

[11] Ustaško-domobranski nazivi jedinica: zdrug = brigada, pukovnija = puk, bojna = bataljon, satnija (sat) = četa, sklop = divizion, bitnica = baterija.

oružničke snage, lučko poglavarstvo rečne flotile i posadno zapovjedništvo; u Petrovaradinu: 2. bojna 6. pešačke pukovnije (bez 5. i 6. satnije), 4. topnički odjel, topnička dočasnička škola, zrakoplovna školska pukovnija, lučko poglavarstvo rečne flotile, mesno zapovjedništvo i domobranski oružnički vod; u Rumi: 5. satnija 2. bojne 6. pešačke pukovnije i 1. bojna 16. pešačke pukovnije (sastavljena od pripadnika nemačke narodne skupine); u Zemunu: grupa štuka Ju-78, transportna eskadrila Ju-52, pilotska škola, lučko poglavarstvo rečne flotile, mesno zapovjedništvo i domobranski oružnički vod. U drugoj polovini septembra kroz Srem je prošla 342. nemačka divizija. Ona je kratko vreme bila razmeštena u rejonu Sremska Mitrovica — Klenak, a zatim produžila preko Šapca za Srbiju radi učešća u prvoj ofanzivi.

Pored ovih, da ih nazovemo regularnih, jedinica, u svim mestima Srema postojale su žandarmerijske stanice ili naoružane posade sastavljene uglavnom od ustaša i domaćih Nemaca koji nisu bili mobilisani u regularnu vojsku.

2. PRVE AKCIJE I BORBE

Partizanske desetine i udarne grupe počinju da izvode prve akcije[12] avgusta meseca. Fruškogorska grupa od pet partizana, na čelu sa Simom Relićem, 6. avgusta je oslobodila dva druga i jednu drugaricu iz manastira Bešenovački Prnjavor, koji su dan ranije bili uhapšeni i tu zatvoreni. U momentu napada na ustašku stražu, koja je čuvala uhapšene drugove, dvojica ustaša su bila otišla da nađu kola radi prebacivanja uhapšenih u Sremsku Mitrovicu, te se na straži našao samo jedan. On je zarobljen, a uhapšeni drugovi su oslobođeni. Zaplenjena je jedna puška.

U prvoj polovini avgusta dva partizana iz Podunavske grupe porušili su železničku prugu i pokidali telefonsko-

[12] U Sremu su za vreme NOB bili odomaćeni termini: »akcija« — kao napad i »borba« — kao odbrana naših jedinica.

-telegrafske veze između Inđije i Stare Pazove. Saobraćaj prugom bio je prekinut čitavu noć.[13]

Partijsko rukovodstvo Srema u to vreme, pored redovnog partijsko-političkog rada na terenu, pripremalo je oslobođenje grupe komunista iz kaznione u Sremskoj Mitrovici. Te pripreme su trajale do 21. avgusta. U njima su učestvovali OK KPJ za Srem, OK SKOJ-a za Srem i Komitet partijske organizacije kaznione. Drugovi iz zatvora su pod rukovodstvom svog komiteta prokopali kanal do izvan zidina kaznione. OK-u SKOJ-a pripada glavna zasluga za spoljnu organizaciju.[14] OK KPJ za Srem odredio je grupu od 9 partizana da na izlazu iz prokopanog kanala dočekaju oslobođene drugove i da ih doprate u Frušku goru. U toj grupi nalazili su se, pored ostalih, Boško Palkovljević Pinki, Jovan Štokovac Džoe, Marko Peričin Kamenjar.

Izvršenje ove akcije, zbog nekih nepredviđenih smetnji, odlagano je nekoliko puta i oslobođenje drugova izvršeno je tek noću 21/22. avgusta. Te noći 32 komunista »robijaša«, uz pomoć pomenute grupe partizana, izašla su iz mračne tamnice na slobodu. TT veza između kaznione i grada bila je prekinuta.[15]

Ovo je, u stvari, prva organizovana akcija sremskih partizana, izvršena pre formiranja odreda. Iako mala po broju ljudi koji su u njoj učestvovali, ona je bila i ostala jedna od najznačajnijih akcija, ne samo za one koji su u njoj učestvovali, nego, može se reći za čitav narodnooslobodilački pokret Srema. Spašen je sigurne smrti veći broj starih komunista, među njima i nekoliko istaknutih revolucioanara, koji su odigrali značajnu ulogu u razvoju NOP-a, kako u Sremu gde su tada privremeno ostali, tako i drugim krajevima naše zemlje kuda su kasnije otišli.

Za razvoj NOP u Sremu naročito je bilo značajno što su u njemu ostala četvorica od ovih komunista: Jovan Ve-

---

[13] Stenografske beleške učesnika, Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA, br. registra 2—6, k. 1992 (u daljem: Stenograf, reg. 2—6, k. 1992).
— Zbornik I/2, dok. 23.

[14] Stenograf, reg. 2—6, k. 1992.

[15] Zbornik I/6, dok. 1 i 7.
— »Borbe« — Paško Romac.

selinov Žarko, Stanko Paunović Veljko (neposredno po izlasku iz kaznione imao je nadimak Mitraljez), Jovica Trajković Cvikeraš i Slobodan Bajić Paja.[16]

Odmah po izlasku iz kaznione, oslobođeni komunisti i partizanska grupa koja ih je dočekala, odlaze u Frušku goru. Severno od s. Šuljam, u rejonu Glavice (k. 311), sastaju se sa grupom partizana iz s. Bešenovački Prnjavor, odakle se skupa prebacuju u rejon Tancoša, severozapadno od Crvenog čota (k. 539). Sa oslobođenim komunistima, grupa je narasla na oko 46 partizana.

Ustaška komanda u Sremskoj Mitrovici izveštena je ujutro oko 7 časova o bekstvu komunista i odmah je raspisala poternicu i pokrenula sve svoje garnizone u Sremu. Simpatizeri narodnooslobodilačkog pokreta u pošti, preko koje su upućene poternice, daju svoj doprinos borbi — telegrame poternice upućuju tek sutradan.

Posle izdatih poternica, 24. avgusta, u Frušku goru su upućeni delovi 2. ustaške bojne iz Sremske Mitrovice i žandarmerijske škole iz Sremske Kamenice koji su, sa okolnim žandarmerijskim postajama, krstarili kroz Frušku goru tražeći odbegle komuniste.[17] Istoga dana, jedna grupa od 12 partizana, prilikom prebacivanja u rejon s. Bešenovački Prnjavor, naišla je na jednog naoružanog poljara, domaćeg »Švabu«[18], koga je uhvatila i oduzela mu pušku, a njega pustila.

Sutradan, grupa od 4 partizana sukobila se, prilikom pokreta prema Crvenom čotu (k. 539), sa grupom od 7—8 žandarma. Posle kraće borbe jedan žandarm je razoružan, jedan podoficir ranjen, a ostali naterani u bekstvo.

Noću se grupa prebacila u rejon Čerevićke karlice (između Tancoša k. 355 i Gradca k. 471), u nameri da tu logoruje 26. avgusta. Po dolasku u ovaj rejon grupa se obezbedila i odmarala. U samu zoru na njeno obezbeđenje je naišla veća grupa neprijateljskih vojnika. Razvila se borba koja je trajala sve do 10 časova. Pošto je neprijatelj bio nadmoćan, grupa se razdelila u dva dela i povukla se u

---

[16] Zadnja trojica poginuli za vreme NOB-a.

[17] Izvešće prve oružničke pukovnije (VII, dok. 12/5, 20/3, 30/6, 57/4 — k. 152a).

[18] Sve Nemce u Sremu narod je nazivao: »Švabe«, a za vreme rata i »domaće Švabe«.

pravcu Hajdučkog brega (k. 452). U ovoj borbi nestala su tri oslobođena komunista — Ante Franović, Ćira Petrović i Ivan Knežević Coto. Prvu dvojicu su ustaše uhvatile i vratile u kaznionu, dok je Ivan Knežević Coto uspeo da se prebaci u Banat, preplivavši Dunav i Tisu.[19] Neprijateljske jedinice su pretresle Frušku goru, ali bez uspeha.[20]

U partizanski logor na Hajdučkom bregu tih dana je došla Iriška grupa od oko 10 partizana sa Jovanom Beljanskim Lalom.

U međuvremenu je iz Petrovaradina, preko jednog domobranskog oficira, dopremljeno u Frušku goru 20 pušaka i 1 puškomitraljez koji su uzeti iz nekog za ustaše nepoznatog skladišta u Petrovaradinskoj tvrđavi. U tome skladištu nalazio se veći broj pušaka koje je trebalo dopremiti partizanima preko pomenutog satnika. Međutim, posle prvog iznošenja i dok su vršene pripreme za uzimanje preostalog oružja, Gestapo je otkrio čitavu organizaciju i organizatore pohapsio. Jedan od uhapšenih, Đorđe Jelfimov Žorž, koji je svojim izdajničkim držanjem i prouzrokovao gubitak ovog oružja, otkrio je oko 35 drugova i drugarica, među kojima i Johana Mikea, sekretara OK SKOJ-a, koji su pohapšeni i skoro svi streljani.

Dalibor Francisti — satnik (kapetan), član Vojnog komiteta pri PK KPJ za Vojvodinu dobio je zadatak da stupi u domobrane i organizuje izvlačenje oružja i municije iz vojnih magacina. Ovom akcijom, koja je otpočela jula 1941. god., rukovodio je OK KPJ za Novi Sad. Oružje izvlačeno iz vojnih magacina, sakrivano je u lagumima Petrovaradinske tvrđave. U akciji su učestvovale dve mesne partizanske desetine. Kapetan Francisti je od domobrana, simpatizera NOP-a, obrazovao stražu. Time je omogućio partizanima da neometano iznose oružje i municiju uvlačeći se u lagume tvrđave... Kako je došlo do otkrivanja ove akcije? Francisti sa ovim radom upoznaje jednog domobranskog oficira, u želji da ga pridobije za akciju. Ovaj oficir prijavljuje Francista domobranskim vojnim vlastima, koje ga odmah hapse. Domobrani prodiru u lagume Petro-

---

[19] Zbornik I/2, str. 90—103.

[20] Izvešće 1. oružničke pukovnije (VII, dok. 24/17, 9/18, 50/8, — k. 61; 11/8, 33/6, 33/8, — k. 152a).

varadinske tvrđave i dolazi do borbe. Od dve desetine partizana koje su se nalazile u lagumima, spasila su se samo dvojica. Zarobljeni partizani su odvedeni u Vukovar i streljani. Podaci Danila Grujića člana Vojnog komiteta — »Zbornik« tom I, knj. 17, dok. br. 4, primedba pod 2).

U zvaničnom izveštaju oružničke postaje Petrovaradin (Zbornik tom I, knj. 17, dok. br. 4) zapovjedniku mesta Petrovaradin stoji da je od 27. septembra do 8. oktobra, otkrivena komunistička organizacija i pohapšeni njeni članovi: Dalibor Francisti, gospodarski satnik-blagajnik, Đorđe Jelfimov, Josip Kalbah, Zvonimir Galović Dević, Ivan Lukaš, Tomislav Mikolčić, Stevan Sapundžija, Vera Radišić, Dragutin Biljan, Anton Krljšek i Ivan Šantek — svi iz Petrovaradina; Josip Kljajić, Ivan i Andrija Jelašić i Pavle Horvat iz Srem. Karlovaca; Srećko Kunda iz Srem. Mitrovice; dr Branko Manojlović, lekar iz Sr. Kamenice; Silbaški Branko iz Bijeljine; Tomo Stanković, Svetislav Pavlović i Sava Džanić iz Novog Sada. Pored ovih, stoji u izveštaju, pohapšeno je više lica u raznim mestima države, koji su bili u vezi sa otkrivenom organizacijom. Ukupan broj pohapšenih je 43 među kojima, osim Francistia, još dva oficira i tri podoficira. Između 2. i 5. oktobra . . . izvršen pretres laguma-podzemnih hodnika tvrđave i u njima nađeno 38 sanduka municije, dvoja kola ekrazita, 9 pušaka, 7 pištolja, 4 bombe i drugog materijala. Prilikom ovog pretresa, stoji u izveštaju, došlo je do sukoba sa komunistima Daliborom Francistom, Brankom Silbaškim, Tomom Stankovićem i Svetislavom Pavlovićem, koji su otvorili vatru iz pištolja i bacili jednu bombu. Posle tročasovne borbe sva četvorica su savladani i pohvatani. U izveštaju dalje stoji da je u stanu Đorđa Jelfimova u Petrovaradinu pronađena montirana paklena mašina koja je bila spremna da se odnese na nemački šlep pun municije i bombi. Na kraju izveštaja stoji da su svi pohapšeni sprovedeni u Vukovar na dalje ispitivanje i suđenje.)

3. FORMIRANJE FRUŠKOGORSKOG NOP ODREDA

Devetog septembra 1941. godine u rejonu Hajdučkog brega — k. 452 — (6 km severno od s. Šuljam) u Fruškoj gori, po odluci OK KPJ za Srem, formiran je *Fruškogorski*

NOP odred[21]. To je bila prva organizovana oružana jedinica naroda Srema za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika koja je došla kao plod sistematskog i intenzivnog rada Komunističke partije Jugoslavije u Vojvodini odnosno u Sremu.

Na dan formiranja odreda prvih 65 partizana, narodnih boraca, položilo je zakletvu i razvilo zastavu oružanog ustanka pod koju će narodi Srema stupati do konačne pobede. U odredu je bilo: 50 pušaka, 3 puškomitraljeza, 15 pištolja i oko 100 bombi. Prvi komandant odreda bio je Sima Relić, politički komesar Stanko Paunović Veljko, zamenik komandanta Boško Palkovljević Pinki.

Po formiranju, odred se 11. septembra sukobio s jačom žandarmerijskom patrolom, koja je krenula iz s. Grgurevci i u toku dana uspešno je odbio dva napada neprijatelja. Ni na jednoj strani nije bilo gubitaka.[22]

Nekoliko dana posle formiranja štab odreda je dobio direktivu CK KPJ da se većina oslobođenih komunista iz mitrovačke kaznione prebaci na oslobođenu teritoriju zapadne Srbije pošto je s njom uspostavljena veza. U cilju izvršenja direktive grupa od 25 oslobođenih komunista, sa desetinom boraca Fruškogorskog odreda, prebacila se iz rejona Hajdučki breg u rejon Glavice (k. 311) severno od s. Šuljam, na putu za Srbiju, ali je tu morala prekinuti put zbog prve neprijateljske ofanzive. Naime, u ovoj ofanzivi učestvovala je i 342. pešadijska divizija (do tada stacionirana u Sremu), koja se prebacila u Mačvu i zaposela obale Save.

Dok je ova grupa čekala u rejonu Glavice, došlo je 21. septembra do upada neprijatelja u partizanski logor na Hajdučkom bregu i to u momentu kada je tu ostalo samo 9 partizana Fruškogorskog odreda sa jednim puškomitraljezom. Oko 70 grgurevačkih žandarma i domaćih Nemaca, krstareći Fruškom gorom, nebudnošću jednog seljaka otkrili su logor i izvršili napad. Partizani su se brzo snašli i posle dvočasovne borbe, kada su uputili jednu petorku sa puškomitraljezom za leđa neprijatelju, ovaj se povukao. Gubitaka nije bilo ni na jednoj strani.

---

[21] Zbornik I/2, dok. 87 — primedba br. 10.
— Stenograf, reg. 2—6, k. 1992.

[22] Zbornik I/17, dok. 1.

Posle ove borbe i odred i grupa sa Glavice napustili su svoje rejone i sastajali se u čestaru blizu sela Jazak. Tek odatle se 25 oslobođenih komunista sa 7 boraca Fruškogorskog odreda konačno krajem septembra prebacilo, preko s Jazak, u Srbiju. Nakon odlaska drugova u Srbiju logor je premešten u Bešenovački čestar, kod mesta Kraljevac.

Sl. 1. — Grupa komunista, bivših robijaša Srem. Mitrovačke kaznione, po prelasku iz Srema u Srbiju, sa borcima udarne čete Mačvanskog odreda (Mike Mitrovića) i desetinom Fruškogorskog odreda u Bogatiću krajem septembra 1941. godine. U gornjem redu prvi s leva Boško Palkovljević-Pinki.

Angažujući ustaške i žandarmerijske jedinice iz: Vinkovaca, Sremske Mitrovice, Sremske Kamenice, Vukovara, Iloka, Grgurevaca, Rume i iz drugih mesta neprijatelj je 7. oktobra izvršio širi obuhvat Fruške gore u cilju nabacivanja, opkoljavanja i uništenja partizana u rejonu Crveni čot (k. 539), Hajdučki breg (k. 452) i Letenka (k. 454). Napad neprijatelja je blagovremeno otkriven i odred se, bez

gubitaka, izvukao iz obruča u pravcu Bešenovačkog Prnjavora.[23]

U novembru, do odlaska u sela gde će raditi na daljim pripremama naroda za ustanak, Fruškogorski odred je izvršio još nekoliko akcija. Tako je grupa iz odreda, pojačana mesnom partizanskom desetinom iz s. Bešenova, noću 4/5. novembra minirala železničku prugu između Vognja i Sremske Mitrovice. Zbog kiše koja je padala te noći, mina nije upalila. Eksplodirala je tek sledeće noći, u momentu prolaska zadnjeg vagona voza koji je naišao. Kompozicija nije oštećena, ali je saobraćaj bio prekinut za narednih 12 časova. Odmah posle eksplozije iz Sremske Mitrovice došlo je na prugu oko 100—150 ustaša i petokolonaša za obezbeđenje pruge. U isto vreme druga grupa boraca je razorila deo pruge između s. Kuzmina i s. Martinci, zbog čega je bio prekinut saobraćaj na nekoliko časova.[24]

Grupa od 6 boraca Fruškogorskog odreda, na čelu sa Markom Peričinom Kamenjarom, pošla je 10. novembra u s. Grgurevci da uhvati jednog domaćeg Nemca-petokolonaša. Noć je bila na izmaku kada je grupa došla u blizinu sela, te je odlučeno da dan provede u jednoj poljskoj kućici. Oko 15 časova naišla je žandarmerijska patrola od 6—7 žandarma i kontrolišući kućicu otkrila partizane i pozvala ih na predaju. Kamenjar im je odgovorio bacanjem dve bombe i uzvikom: »Ni boljima se nismo predavali«. Žandarmi su se sa dvojicom ranjenih razbegli, a partizani se povukli u šumu.[25]

Odred se kraće vreme zadržao u Stejanovačkim vinogradima, a noću 12/13. novembra se prebacio u rejon s. M. Remeta — s. Bešenovački Prnjavor sa namerom da sačeka neprijatelja u zasedi ako bude krenuo njegovim tragom. Oko 100 ustaša i žandarma stvarno je 13. novembra ujutro krenulo u akciju. Paleći poljske kućice neprijateljska grupa se približavala zasedi odreda bez ikakve prethodnice. Došavši do ivice šume oko 12 časova neprijatelj

---

[23] Stenograf, reg. 2—6, k. 1992.
— Vojnoistorijski institut, dok. 30/18, k. 61.

[24] Zbornik 1/6 dok. br. 5.
— Stenograf, reg. 2—6, k. 1992.
— Vojnoistorijski institut, dok. 6/1, k. 4.

[25] Izvešće 1. oružničke pukovnije (VII, dok. 11/1—2, k. 4).

je zastao. Partizani koji su bili bliži neprijatelju čuli su ustaškog oficira gde naređuje dvojici ustaša da izvide teren. Ovi su prošli pored zasede, i ne primetivši je došli do okuke šumskog puta, vratili se i izvestili ovog oficira da je »napred sve čisto«. Ustaše su krenule u šumu i kad su prišle zasedi na blisko odstojanje, borci su otvorili snažnu mitraljesku i puščanu vatru i obasuli ih bombama. Iznenađeni neprijatelj pružao je petnaestak minuta otpor, a zatim se povukao uz gubitke od 7 ubijenih i 11 teže i lakše ranjenih. Posle toga druga grupa grgurevačkih Švaba, petokolonaša, zašla je odredu za leđa. Veštim manevrom odred se izvukao iz blokade, a između neprijateljskih grupa, usled nesporazuma, došlo je do međusobnog puškaranja. Na povratku u svoje garnizone, poraženi neprijatelj je uz put uhvatio dva čobana i zaklao ih.[26]

4. FORMIRANJE PODUNAVSKOG NOP ODREDA

Krajem septembra 1941. godine, po direktivi OK KPJ za Srem, u prisustvu Janka Čmelika, člana OK Srema, formiran je Podunavski NOP odred, koji je imao 7 boraca.[27] Za komandanta je određen Petar Relić, a za komesara Stevan Doronjski. Odred je odmah prešao na aktivna dejstva i u toku oktobra i novembra izvršio nekoliko diverzija na železničkoj pruzi i TT linijama na području Ruma — Irig — Stara Pazova — Zemun. U diverzijama na TT uređaje učestvovale su i mesne partizanske jedinice iz Iriga, Krušedolskog Prnjavora i drugih mesta. Težilo se da se jesenji period što više iskoristi za akcije.

Prema direktivi OK KPJ za Srem u novembru su rukovodstva odreda donela odluku da se ljudstvo razmesti po selima sa zadatkom da priprema narod za širenje ustanka u rano proleće 1942. godine. Partijsko članstvo je orijentisano da kod svojih meštana pojača politički uticaj, da razvija svest o neophodnosti organizovane borbe protiv okupatora; da prikuplja oružje, novčane i druge materijalne potrebe. Gde nije bilo članova Partije, upućivani su

---

[26] Zbornik I/6, dok. 5 i 7.
— Stenograf, reg. 2—6, k. 1992.
[27] Zbornik I/2, dok. 87.

najbolji komunisti iz drugih mesta. Rad se uspešno obavljao i kroz to se Partija brzo omasovljavala, tako da je krajem 1941. godine bilo malo mesta bez partijske organizacije, ili bar pojedinaca članova Partije.

Narod Srema (naročito Srbi) oduševljeno je prihvatao smernice i političku liniju Partije. Svestan da bi bez Partije i njenog rukovođenja bio uništen, narod Srema ju je u toku čitavog rata dosledno sledio, borio se za njene ideje, izvršavao njene direktive i brinuo o njenom članstvu.

5. MESNE PARTIZANSKE DESETINE

Dolaskom boraca odreda u pojedina mesta, određena za zimske baze, još više je oživeo rad na daljim pripremama za vođenje oružane borbe. U dosta mesta Srema već su postojale mesne partizanske desetine formirane po direktivi OK a u većim i čete od po nekoliko desetina. Kako su one odigrale značajnu ulogu i bile jedna od specifičnosti NO borbe naroda Srema zaslužuju da se o njima više kaže.

Krajem 1941. godine oko 65% naseljenih mesta imalo je partizanske desetine sa po 10—15 boraca. U nekim mestima je bilo i više desetina kao na pr. u Irigu gde je bilo 8 mesnih desetina sa preko 150 boraca.[28] To su bile vojne organizacije, potpuno ili delimično naoružane, sa komandirima i komesarima i tačno određenim zadacima.

Svaki novoprijavljeni dobrovoljac, pošto mu je objašnjeno šta se od njega traži, tek po položenoj zakletvi je postajao punopravan član desetine, borac narodnooslobodilačkog pokreta. A zadaci svih pripadnika NOP-a, prvenstveno članova KP i SKOJ-a bili su da rade na razvijanju i jačanju mesnih partizanskih desetina i da intenzivno politički deluju u narodu na razvijanju svesti o potrebi beskompromisne borbe protiv fašizma.

Zbog nevelikog broja izvršenih akcija partizanskih odreda Srema u 1941. godini koje su se još smanjile nakon odlaska na rad po selima, neprijatelj je, izgleda, celu tu aktivnost shvatio samo kao pokušaj aktivnog otpora. Taj

---

[28] Zbornik I/6, dok. 7.
— Stenograf, reg. 1-7/7, k. 1992.

bi se otpor, po njegovom mišljenju, primenom odgovarajuće taktike mogao sprečiti i onemogućiti. Zato on preko svojih agenata razvija propagandu o svojoj privrženosti narodu Srema i kako prema njemu želi da sačuva lojalan odnos. Po ovome, borba se vodi samo protiv komunista koji žele promenu »osveštanog« socijalnog poretka i ukidanje privatnog vlasništva, slobode građana itd. Međutim, u isto vreme okupator preduzima razne represivne mere; deportacije, streljanja, odvođenja »dobrovoljaca« na rad u Nemačku, pljačkanja i sl. Zbog ovakvih mera njegova propaganda je našla mali broj pristalica, uglavnom među kolebljivcima i kukavicama, koji su strahovali od Nemačke kao velike sile. U nastojanju da bilo kako prežive rat, oni insistiraju na poslušnosti okupatoru, neutralnom stavu i mirnom čekanju ishoda rata. Jedan od glavnih zadataka NOP-a bio je da se u prvom redu takvi ubede u potrebu borbe protiv okupatora, jer da u protivnom, preti opasnost uništenja ili večitog ropstva.

Intenzivan i uporan politički rad sa pristalicama NOP-a, a preko njih i sa većim delom naroda Srema, za relativno kratko vreme urodio je plodom. Prorada proglasa CK, PK i OK, zatim izveštaja o uspešnim borbama partizanskih jedinica u ostalim krajevima Jugoslavije, naročito u Srbiji, lista »Istina« i »Naša borba«, koji su izlazili u Sremu, dala je svoje rezultate. Već 1941, a pogotovu 1942. godine, snage su se izdiferencirale. Otpali su pasivni, a izdajnici naroda se ispoljili i stavili u službu okupatora. Mali je broj onih koji se nije uključio u NO pokret, iz straha ili drugih razloga, ali je morao da ćuti jer je narod nemilosrdno kažnjavao svaku izdaju ili pomaganje okupatora.

Zahvaljujući ovakvom političkom radu NO pokret je svakim danom brojno i idejno jačao. Mesne partizanske desetine su svakim danom bile sve brojnije, a nove ubrzano izrastale.

Osposobljavanje svakog člana mesne partizanske desetine u rukovanju oružjem. Pored drugova koji su već služili kadrovski rok u bivšoj vojsci i znali rukovati pešadijskim naoružanjem, u mesne partizanske desetine su

ulazili većinom omladinci i omladinke koji to nisu znali. Preduzeto je da se svaki omladinac i omladinka obuči u rukovanju osnovnim naoružanjem: puškom, pištoljem, bombom, neophodnim u borbi. Partija je tom pitanju posvetila punu pažnju. Svaka desetina je na svojim noćnim sastancima odvajala najmanje jedan sat vremena za ovu obuku. U svakoj desetini bio je po jedan instruktor za obuku na oružju. Ovakvim radom je postignuto da već krajem 1941. godine nije bilo člana mesne partizanske desetine, koji nebi znao rukovati i uspešno gađati iz svog oružja.

Prikupljanje oružja i druge vojne opreme. Posle kapitulacije i rasula bivše jugoslovenske vojske u Sremu je ostalo nešto rasutog oružja, naročito prvih dana. To je narod Srema (većinom omladina, a posebno članovi Partije i SKOJ-a) iskoristio i po direktivi Partije deo toga sklonio u sigurne »baze«. Nešto pušaka je dobiveno preko veze sa domobranskim oficirima i vojnicima, te je i to sklanjano na skrovita mesta. Trebalo je sada pronaći i izvući sklonjeno oružje. Članovima KP i SKOJ-a, a preko njih i ostalim pripadnicima mesnih desetina, stavljeno je u zadatak da oružje iskopavaju, čiste ga i pripremaju za upotrebu. Najviše je prikupljeno pušaka i municije, a manje pištolja i bombi. Već prvih meseci 1942. godine svaki borac desetine imao je bar nešto od naoružanja. Na isti način se prikupljao i ostali vojni materijal i oprema kao: vojničke uniforme, ćebad, šatorska krila i drugo.

Na ovom zadatku je učinjeno sve što se moglo učiniti, ali naoružanja i opreme je kroz čitav rat bilo malo. Stalnim prilivom boraca i potrebe u oružju i opremi su bile veće od onoga što se imalo. Kasnije se to sve više otimalo od neprijatelja u borbi, a krajem rata dobijalo i od saveznika. Ipak, važnost ovog zadatka došla je do punog izražaja pri formiranju prvih odreda u Sremu 1941. godine, a naročito u početku masovnog oružanog ustanka prvih meseci 1942. godine.

Izvođenje manjih diverzantskih akcija. Pošto su mesne partizanske desetine ojačale, pristupilo se izvođenju diverzantskih akcija. Akcije su vršile uglavnom manje grupe boraca (2—5), a sastojale su se pretežno u sečenju telefonsko-telegrafskih stubova i žica, i u odvođenju ili likvidiranju ponekog okupatorskog vojnika ili narodnog izdajnika. Pošto se nije smelo reskirati da članovi partizanskih desetina budu otkriveni od neprijatelja do odlaska u šumu, izvođenju ovih akcija pristupalo se vrlo oprezno i to samo noću. One su držale neprijatelja u stalnoj napetosti, a predstavljale su sponu između dejstava koja su Fruškogorski i Podunavski odred izvršili u toku 1941. i onih koja su usledila u prvim mesecima 1942. godine.

Prihvat, skrivanje i briga o ljudima koji prelaze u ilegalnost zbog opasnosti od hapšenja. Okupator i njegove sluge su 1941. godine počeli sa hapšenjem, terorom i ubijanjem naroda u Sremu, u prvom redu članova Partije, SKOJ-a i pripadnika NO pokreta. Preko uhapšenih pojedinaca neprijatelj je ponekad dolazio do podataka o organizaciji i imenima njenih članova. Ukoliko se otkriveni nisu na vreme sklonili, bivali su hapšeni. Zbog toga su sve organizacije NO pokreta, a naročito Partija i SKOJ, budno pratili rad i dejstva okupatorskih vlasti. Okupator je imao obilnu pomoć ustaša i domaćih Švaba. Oni su poznavali svakog čoveka u mestu, a organizovali su i mrežu doušnika preko kojih su pratili kretanje i rad »sumnjivih«. Međutim, već 1942. godine obaveštajna služba okupatora imala je svoj oslonac još samo u gradovima, dok je u selima bila potpuno razbijena.

Nasuprot tome, organizovana je obaveštajna služba NOP-a u svakom mestu. U ustanovama okupatora postojali su naši obaveštajci, bilo kao obični radnici, bilo kao službenici, čak i sa odgovornim funkcijama. Na taj se način uspelo prodreti u okupatorske organizacije vlasti i policije. To je rukovodstvu NO pokreta omogućavalo da na vreme alarmira svoje organizacije da se »sumnjivi« sklone i spasu sigurne smrti. Najbolji primer uspešnog rada obaveštajaca NOP-a je spasavanje Đure Matića iz Iriga.

Pripadnici NOP-a, pojedinci pa i čitave grupe, morali su se zbog provala sklanjati i prelaziti u ilegalnost. Pošto je 1941. godine bilo teško živeti u ilegalnosti bez dobro organizovane pomoći, jedan od zadataka članova mesnih partizanskih desetina bio je da prihvataju, sklanjaju i brinu se o ovim drugovima. Oni su se starali i o prihvatu, ishrani, prebacivanju iz mesta u mesto ili iz kuće u kuću, članova Partije, SKOJ-a i boraca Fruškogorskog i Podunavskog odreda, koji su bili na ilegalnom radu u selima Srema. Taj zadatak je uspešno izvršen jer većina pripadnika mesnih partizanskih desetina nisu bili kompromitovani svojim radom za NOP.

Sprečavanje odlaska dobrovoljaca na rad u Nemačku. Nemački okupator i ustaše su 1941. godine razvili široku kampanju za upisivanje i odašiljanje dobrovoljaca na rad u Nemačku. Pri ovom su primenjivali razne metode — počev od obećanja, pa preko ubeđivanja i pretnji, do hapšenja i maltretiranja. U početku, dok NOP još nije bio u punoj snazi, a naročito dok nije bilo jačih partizanskih jedinica i šire oružane borbe, okupator je imao delimičnih uspeha. Na rad u Nemačku niko nije išao dobrovoljno, već iz straha, da sačuva goli život. Znači, tim ljudima je trebalo objasniti šta ih tamo čeka, dati im podršku, osloboditi ih straha. Zadatak pripadnika mesnih partizanskih desetina bio je da to čine putem objašnjenja, ubeđivanja, a ponekad pretnjom, pa i upotrebom sile.

Kao pogodan momenat za odvođenje ljudi na rad u Nemačku okupator i ustaše su naročito koristili neke provale, kada je narod strahovao od masovnih hapšenja. Obećanjima da im se ništa neće desiti ako se dobrovoljno jave, neprijatelj je postizao delimične uspehe. Rukovodstvo KPJ je tada intervenisalo putem proglasa, pozivajući narod na otpor.

Razvijanje drugarstva i učvršćenje svesne discipline. Drugarstvo unutar mesnih partizanskih desetina, gde je bila okupljena uglavnom omladina, bujnog temperamenta i različitih shvatanja, bilo je od samog početka veoma sna-

žno i poklanjala mu se je posebna pažnja. Sastajući se pod najtežim okolnostima, borci su se veoma zbližili, tako da je svaka desetina predstavljala jedinstvenu celinu. Svaki njen pripadnik bio je spreman da da i život za svoga druga. Takvo drugarstvo, razvijeno još u partizanskim desetinama, bilo je važan elemenat za uspešno vođenje oružane borbe.

Od prvog dana života i rada partizanskih desetina zahtevano je bezuslovno izvršavanje naređenja. Nije to bilo lako postići, pogotovu ne pretnjama ili vojničkim merama, već upornim ubeđivanjem, objašnjavanjem i ličnim primerom. Na taj način je stvorena svesna disciplina kod omladinaca, koji pre toga nisu ni poznavali pravila vojničkog života, što je bilo od ogromne važnosti kako za rad u ilegalnim uslovima, tako i kasnije u oružanoj borbi.

Razvijanje bratstva i jedinstva među pripadnicima raznih nacionalnosti. Liniju naše Partije po nacionalnom pitanju trebalo je upravo u Sremu dosledno sprovoditi, jer je tu živelo nekoliko nacionalnosti: Nemci, Mađari, Hrvati, Srbi, Slovenci i dr. Zadatak mesnih partizanskih desetina bio je i da konkretno uvlače ljude raznih nacionalnosti u NOP. Taj zadatak bio je vrlo težak i u početku je bilo malo uspeha. Teret borbe protiv okupatora uglavnom je pao na srpski živalj, koji je bio jedinstven protiv okupatora.

No i pored svih teškoća uspesi na okupljanju čitavog naroda Srema nisu izostajali. Linija Partije po nacionalnom pitanju postepeno je krčila put. OK za Srem bdio je stalno nad tim i samo zahvaljujući upornosti članova Partije i SKOJ-a, narod Srema iako nacionalno nehomogen, iz NOR-a je izišao jedinstven u borbi protiv fašizma.

Izvršavajući ove zadatke (o kojima se govori i u listu »Naša borba« — organu NOP-a Srema od januara 1942. godine) mesne partizanske desetine[29] su u potpunosti

[29] »Mesne partizanske desetine« bio je uobičajen naziv u ovo vreme, mada se kroz dokumentaciju sreću i ovi termini za iste: mesni odredi, seoski i varoški odredi, amaterske i rezervne jedinice (Zbornik I/6, dok. 7, 9, 15).

opravdale svoje postojanje u 1941. godini. One su odigrale značajnu ulogu u pripremi oružanog ustanka i postale jezgra budućih partizanskih jedinica.

Organizovanje mesnih partizanskih desetina bilo je, može se reći, odlučujuće za formiranje jedinica NOV i POJ u kasnijem periodu. Preko njih je Partija uspela da veliki deo Srema organizuje u celinu, politički i vojnički sposobnu da u svakom momentu počne oružanu borbu. Početkom 1942. godine ova organizacija je to i dokazala.

6. DECEMBARSKO PARTIJSKO SAVETOVANJE OK KPJ ZA SREM

U decembru 1941. godine održano je u selu Pećinci partijsko savetovanje OK KPJ za Srem, čiji su zaključci i rezolucija imali veliki značaj za dalji rad Partije i SKOJ-a, samim tim i za NO pokret u Sremu, a posebno za razvoj i organizaciju partizanskih jedinica.[30]

Savetovanje je pretresalo sva važnija pitanja, ono je detaljno raspravljalo o stanju naših organizacija u borbi našeg naroda protiv okupatora i njegovih domaćih slugu ustaša i petokolonaša. U našem dosadašnjem radu imali smo prilično uspeha. Naša Partija je ojačala, njen uticaj u širokim masama stalno raste, narodne mase sve više uviđaju da je naša Partija glavni organizator Narodno-oslobodilačke borbe. Narod veruje da je Crvena armija oslobodilačka armija, da se ona bori i za našu slobodu. Zbog svega toga komunisti nailaze na velike simpatije i razumevanje naroda.

Na savetovanju je diskutovano o unutrašnjoj i spoljnoj situaciji, o radu partijskih i skojevskih organizacija, Narodnooslobodilačkog fonda i partizanskih odreda. Istaknute su slabosti u radu tih organizacija. Uočen je nedovoljan rad među Hrvatima i pripadnicima nacionalnih manjina. Partijskim i drugim organizacijama data su uputstva za omasovljenje NOP-a, za učvršćenje jedinstva naroda u borbi protiv odnošenja hrane, plaćanja poreza, pokrštavanja, odlaska u domobrane itd. Istaknuta je uloga Narodnooslo-

---

[30] Zbornik I/2, dok. 87.

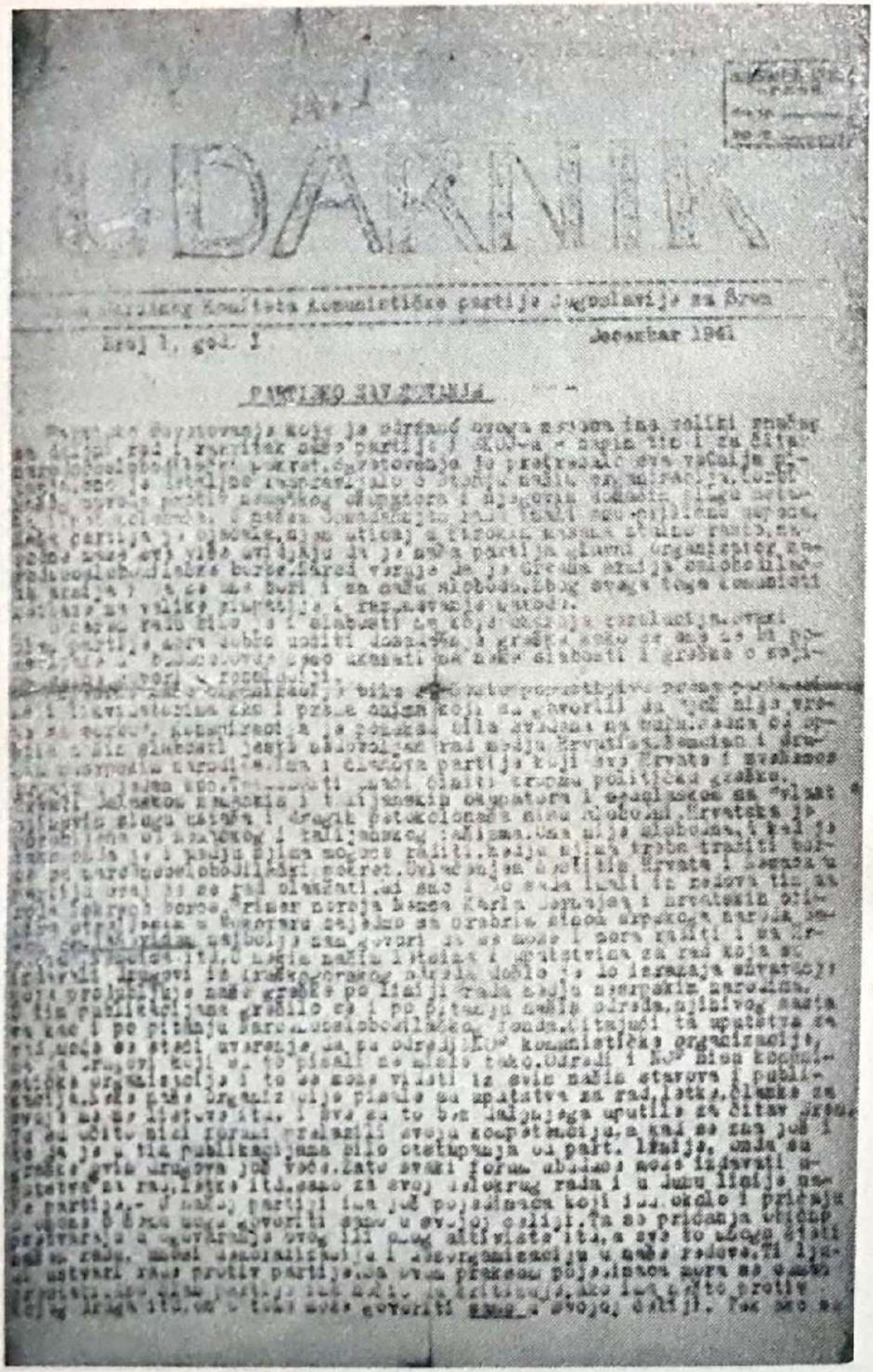

UDARNIK

Broj 1, god. I

Decembar 1941

Sl. 2 — Faksimil prve stranice prvog i jedinog broja lista »Udarnik« organa OK KPJ za Srem, koji je izašao u decembru 1941. godine posle partizanskog savetovanja. List uredili Jovan Veselinov i Stanko Paunović.

bodilačkog fonda, formiranog posle okupacije, kao široke masovne organizacije, pri čemu se podvlači da odbori Fonda treba da pristupe širokoj sabirnoj akciji potreba za vođenje borbe.

U pogledu rada partizanskih odreda konstatuje se: »Podunavski odred izveo je nekoliko manjih akcija, dok je Fruškogorski odred, pored više manjih, izveo i nekoliko većih akcija, od kojih je neprijatelj imao osetne gubitke i štete«. Pored toga, odredi su »pokazali i znatnu političku aktivnost i postigli su veće uspehe u radu na povezivanju sa selima i stvaranju seoskih partizanskih odreda«. Savetovanje je uočilo, između ostalih i nedostatak da »... u radu naših odreda nije bilo povezanosti i jedinstvenog rukovodstva«.

U vezi sa daljim razvojem i radom odreda savetovanje je, pored ostalog postavilo sledeće zadatke:

a) Potrebno je što pre formirati Glavni štab za Srem i pristupiti organizaciji odreda u duhu kako je to sprovedeno u ostalim zemljama Jugoslavije.

b) Glavna zadaća svih mesnih odreda jeste da organizuju odbranu i zaštitu svoga naroda i njegove imovine od fašističkih zavojevača i njegovih slugu.

. . . . . .

g) Organizovati političko-vaspitni i vojni rad tako da se svaki partizan osposobi kako u političkom tako i u vojnom pogledu za rukovođenje našim odredima.

h) Glavni štab partizanskih odreda treba odmah da izradi plan za kvalitativno i brojčano jačanje odreda, izvođenje sabotažnih i drugih akcija, kao i plan čitavog ostalog rada, te racionalnu i pravilnu opskrbu i snabdevanje.

Izvršenju zadataka postavljenih na savetovanju u vezi sa radom partizanskih odreda odmah se pristupilo. Formiran je Glavni štab NOPO za Srem (koji je u aprilu 1942. god. promenio naziv u Štab NOPO za Srem). Za komandanta je određen Pavle Tarabić Zmaj,[31] a za politkomesara Stanko Paunović Veljko. Ovim je narodnooslobodilački pokret Srema dobio jedinstveno vojno rukovodstvo koje je pre toga nedostajalo.

---

[31] Za komandanta je prvo određen Sreta Popović, učitelj iz Golubinaca, ali je u februaru 1942. godine, pre izlaska na Frušku goru, uhapšen i streljan od ustaša.

Glavni štab NOPO za Srem odmah preduzima mere za učvršćenje i dalje jačanje postojećih, kao i stvaranje novih odreda. Tako 8. januara 1942. godine izdaje »Uputstvo za rad u partizanskim odredima«,[32] gde između ostalog stoji:

Partizanski odredi su naoružane vojne jedinice Narodnooslobodilačkog pokreta. Da bi sa uspehom izvršili svoj zadatak odredi moraju biti pravilno organizovani i rukovođeni: u njima mora da postoji vojno i političko vođstvo, podela rada i dužnosti za svakog člana, da su u neprekidnom kontaktu sa narodom«.

Uputstvom je prvi put zvanično regulisano rukovođenje partizanskim jedinicama u Sremu. To je bio veliki napredak organizacije i pravilnog usmeravanja dejstva partizanskih odreda.

Odredom rukovodi štab odreda. Štab sačinjavaju: a) komandir, b) politički komesar i c) zamenik komandira. Njih bira članstvo na opštem zboru.

Karakteristično je da rukovodioce odreda bira članstvo »na opštem zboru«, što se početkom 1942. godine počelo u praksi i primenjivati. Svi rukovodioci, počev od desetara, birani su neposredno od boraca, glasanjem. Ko je dobio veći broj glasova postajao je desetar ili komandir. Ovakva praksa nije se mogla dugo održati. Već posle 3—4 meseca rukovodioce u odredima je određivao i postavljao pretpostavljeni štab.

Bio je to izuzetak od uobičajene prakse u vojsci, ali iz perspektive ondašnje situacije ta demokratičnost je bila korisna. Pripadnici odreda su bili uglavnom omladinci, tek naučili da rukuju osnovnim pešadijskim naoružanjem, a oni koji su služili vojsku (bio ih je mali broj) nisu imali iskustva u rukovođenju jedinicom. Za dobro rukovođenje i komandovanje pored toga bila je neophodna hrabrost i snalažljivost u raznim situacijama. Da li i ko poseduje ove vrline moglo se proveriti tek kroz borbu. Čak i pod uslovom da se ljudi dobro poznaju po opštim kvalitetima, vojni rukovodioci su se morali pronalaziti borbom. U izboru rukovodilaca za borce je kriterij bilo ono što su kroz borbu

---

[32] Zbornik I/6, dok. 8.

videli. Kada su odredi prošli izvesnu borbenu praksu i kada su borci i rukovodioci kroz borbu ispoljili svoje vrline i mane, moglo se preći na određivanje — postavljanje rukovodilaca. Postalo je nespojivo sa principima vojne organizacije da se izbor i smenjivanje rukovodilaca prepusti i dalje volji boraca.

Uputstvom su precizirane dužnosti pripadnika odreda — posebno za komandira, političkog komesara i ostale rukovodioce, a posebno za borce. I najzad, uputstvo propisuje kazne koje će se u odredu primenjivati.

Kazne mogu biti: davanje prekorednog dežurstva, opomena i ukor, strogi ukor i poslednja opomena, a kod težih slučajeva prekršaja discipline u odredu, odlaganja oružja, izdaje i drugo — kazna smrti.

Za mlade i neiskusne rukovodioce odreda ovo uputstvo je mnogo značilo jer im je dalo orijentaciju u pogledu obavljanja dužnosti. Uputstvo je prvi dokumenat te vrste raspisan od strane Glavnog štaba NOP odreda za Srem.

Glavni štab NOP odreda za Srem izdaje 10. januara 1942. godine Saopštenje[33] u kome se, pored vojno-političke situacije kod nas i u svetu i konstatuje da se narodnooslobodilački pokret proširio na čitav Srem, iznose uočene slabosti. Osnovna slabost se sastoji u tome što je »Narodnooslobodilački pokret zahvatio uglavnom Srbe i deo Slovaka. Ostali narodi Srema — Hrvati, Nemci, Mađari — su doskora bili po strani. Tek u poslednje vreme pokret je počeo zahvatati i njih, ali u nedovoljnoj meri«. Glavni štab pred rukovodioce odreda i partizane stavlja zadatak da prošire politički rad na sve narode Srema. »Taj pokret mora da postane stvarno narodnooslobodilački pokret svih naroda Srema i svih antifašista, bez obzira na veru i političku pripadnost.

Pada u oči karakterističnost u pogledu naziva tadašnjih odreda: »Naši odredi, među njima i profesionalni, još uvek vrše malo sabotažnih akcija«. Naziv »profesionalni« se odnosi na Fruškogorski i Podunavski odred, čiji su čla-

---

[33] Zbornik I/6, dok. 9.

novi neprijatelju već poznati kao partizani. Mesne partizanske desetine nazivane su još i »amaterski« odredi, čiji članovi danju rade kod svojih kuća, a noću vrše akcije za narodnooslobodilački pokret. Ovi nazivi su malo upotrebljavani i nisu bili odomaćeni kod pripadnika NOP-a.

7. VEZA SA VRHOVNIM ŠTABOM

Prvu vezu između Fruškogorskog odreda i Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije uspostavio je Boško Palkovljević Pinki u januaru 1942. Pinki je tada predao Vrhovnom komandantu pismo političkog komesara odreda, pisano još u septembru. U pismu se uglavnom iznosi situacija u Sremu i dalje mogućnosti za razvoj ustanka kao i potreba za oružjem, jednim jačim vojnim stručnjakom za komandovanje većim jedinicama, lekarom, radio-stanicom i dr.[34] Vrhovni štab je na ovo pismo odgovorio uputstvom od 9. januara, koje je u Srem stiglo polovinom istog meseca gde se naročito podvlači važnost komunikacija koje prolaze kroz Srem i potreba njihovog neprekidnog rušenja i sprečavanja ili kočenja neprijateljskog saobraćaja na njima.[35] S obzirom da su ovo prva uputstva dobivena od Vrhovnog štaba, ona su bila od posebnog značaja. Rukovodstvo NOP Srema ih je primenjivalo prema konkretnim uslovima.

Aktivnost partizanskih odreda Srema sve do februara 1942. godine bila je skromna zbog konkretnog odnosa snaga i plana partijskog i vojnog rukovodstva Srema. Neprijatelj je u ovom periodu bio nesrazmerno jači. Njegova snaga nije bila toliko u regularnim domobransko-ustaško-nemačkim jedinicama, koliko u velikom broju domaćih Nemaca — petokolonaša i ustaša-civila. Nemci su ove naoružali i držali za obezbeđenje vlasti u svim selima i gradovima. Oni su se naročito angažovali u teroru nad srpskim stanovništvom.

Rukovodstvo NOP Srema nije moglo, iz više razloga, u ovom periodu, da stvori odgovarajuće snage za uspešno parıranje neprijatelju.

---

[34] Zbornik I/6, dok. 2.

[35] Zbornik II/2.

Prvo, trebalo je upornog rada KPJ da se shvati potreba jedinstva naroda Srema kao najbitniji elemenat narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije.

Drugo, omladina, okupljena u mesne partizanske desetine i organizovana u Komunističku partiju ili SKOJ, nije mogla sva biti uključena u postojeće odrede zbog nedostatka oružja.

Treće, geografski položaj i struktura terena Srema nisu pružali uslove da se formiraju i održe jake partizanske jedinice, oko kojih bi se narod masovno okupljao.

Prema tome, period 1941. do proleća 1942. godine nije period velikih i brojnih akcija. On je značajan po tome što su postojala dva partizanska odreda, koja oružanom borbom pod vrlo teškim uslovima, primoravaju neprijatelja da drži određene snage za zaštitu većih mesta, obezbeđenje komunikacija i svoje vlasti koja je stalno ugrožavana I, što je naročito značajno, organizacija NOP-a je izvršila sve organizacijske i političke pripreme za rasplamsavanje ustanka u rano proleće 1942. godine.

GODINA 1942.

II

RASPLAMSAVANJE USTANKA I PRELAZAK GLAVNINE PARTIZANSKIH SNAGA SREMA U ISTOČNU BOSNU

Početkom 1942. godine sve organizacije narodnooslobodilačkog pokreta u Sremu bile su spremne da stupe u otvorenu borbu protiv okupatora. To se odnosilo kako na partizanske odrede, tako i na mesne partizanske desetine, koji su samo čekali naređenje da izađu iz naseljenih mesta u Frušku goru, koja će kroz sve vreme rata biti glavno partizansko uporište Srema. Kada će se izdati naređenje zavisilo je uglavnom od vremenskih prilika i od situacije u odnosu na aktivnost neprijatelja.

Ova zima je bila izuzetno jaka i duga. Izvesti jedinice po snegu u Frušku goru, gde nema nikakvih objekata za stanovanje, bilo je vrlo rizično. Zbog toga se čekalo samo da se otopi sneg, a druge nepogodnosti bi se nekako savladale. Partizani iz odreda i mesnih partizanskih desetina bili su spremni da izađu iz sela i nastave borbu, jer je okupator već do tada naneo narodu Srema, pogotovo Srbima, mnoga zla ubijajući i odvodeći ih u logore. Strah koji je u prvi mah obuzeo narod uskoro se pretvorio u ogorčenje i želju za osvetom. Ljudi su bili ubeđeni da se samo borbom može doći do slobode. To je bio plod danonoćnog i upornog rada Partije.

Pored toga okupator je početkom 1942. godine nastavio sa masovnim hapšenjem, naročito omladine. I najzad, oni koji su bili organizovani u mesne partizanske desetine, radeći i pripremajući se u ilegalnosti, bili su siti toga skrivanja i teskoba i osećali su se već tako sigurni i uvereni u svoje individualne i zajedničke sposobnosti, da su jedva čekali da krenu u šumu i otpočnu sa otvorenom oružanom borbom.

1. NEPRIJATELJSKE SNAGE

Neprijatelj je 1942. godine u Sremu držao jake snage, koje su se, po stepenu razgaranja NO borbe i narastanja partizanskih jedinica i njihove aktivnosti, i pojačavale. Neprijateljske jedinice nisu sve bile stalno u Sremu, već su neke odlazile, a druge nove dolazile, što se naročito odnosi na periode dok su izvođeni veći napadi ili ofanzive. Prema postojećim podacima tu su se nalazile sledeće jedinice:

U Rumi: stožer Sremskog zdruga, 1. lovačka bojna, 7. satnija 16. ustaške bojne, jedan vod 3. satnije 6. doknadne bojne i 13. bitnica 3. sklopa.

U Sremskoj Mitrovici: 16. ustaška bojna (bez 7. satnije), 2. satnija 12. železničke stražarske bojne, posadna četa, mesno zapovedništvo i lučko poglavarstvo rečne flotile.

U Petrovaradinu: stožer 3. gorskog zdruga, delovi 3. gorske pešačke pukovnije, 2. satnija 6. doknadne bojne, zrakoplovna školska pukovnija, 6. topnički sklop sa dve bitnice, Topnička dočasnička škola, posadna četa, mesno zapovedništvo i lučko poglavarstvo rečne flotile.

U Zemunu: mornarička bojna, posadna četa, mesno zapovedništvo i lučko poglavarstvo rečne flotile.

Na liniji s. Erdevik — Krušedol: Ustaška pripremna bojna Velike župe Vuka.

U Vrdniku: jedan vod 3. satnije 6. doknadne bojne.

U s. Klenak: jedan vod 3. satnije 6. doknadne bojne.

U Šidu: 3. satnija 12. železničke stražarske bojne.

U s. Gunja: 16. bitnica 6. doknadne bojne i jedan vod 3. bitnice 5. topničkog sklopa.

Pored navedenih nalazile su se i jedinice za koje nije utvrđeno mesto boravka: 4. i 5. četa 2. pripravnog bataljona »General Laudon«, bataljon za osiguranje železničkih pruga, delovi 2. i 4. novačke bojne.

U avgustu su učestvovali u ofanzivi na Frušku goru delovi 704. pešadijske nemačke divizije sastava: 734. pešadijski puk sa delom štaba 704. pešadijske divizije, jedan bataljon 724. pešadijskog puka, 654. art. divizion sa tri baterije i delovi 4. gorske pešačke pukovnije.

Od septembra do decembra nalazile su se i: 717. pešadijska divizija sa opštim rasporedom: Valjevo, Šabac, Sremska Mitrovica, Ruma, sa štabom u Sremskoj Mitrovici; 734. pešadijski puk sa opštim rasporedom: Šid, Šabac, Ruma, Vrdnik, sa štabom u Rumi; 749. pešadijski puk sa opštim rasporedom: Valjevo, Šabac, Šid, Ruma; 670. art. divizion (baterije pridate pukovima).

U prvoj polovini juna boravila je u Sremu i vršila napade na Fruškogorski odred 800. nastavna četa »Brandenburg«, koja 18. juna odlazi za Bosnu.[36]

Pored ovih snaga, okupator je, u prvoj polovini ove godine, u skoro svim naseljenim mestima Srema, držao manju ili veću posadu sastavljenu od žandarma, delova regularnih jedinica ili od domaćih Nemaca i ustaša, koji se u to vreme nalaze u mestu. Polovinom godine partizanske snage su toliko ojačale da su bile u mogućnosti da oslobode niz naseljenih mesta likvidirajući vlast neprijatelja u njima. Okupator je tada počeo da koncentriše svoje snage u gradove i naseljena mesta gde je imao veći broj sunarodnika ili ustaša, ali je i tu morao uložiti krajnje napore da ih zadrži pod svojom vlašću.

2. OŽIVLJAVANJE ORUŽANE BORBE

U drugoj polovini januara 1942. došlo je do provale u rumskoj partijskoj organizaciji. Provala se širila i na organizacije iriškog, sremskomitrovačkog i staropazovačkog

---

[36] Zbornik I/17, dok. 13—77.

— Vojnoistorijski institut, dok. 29/4—5, k. 74/9; 2/1—8, k. 136; 5/12—1, k. 135; 28/2—4, k. 114/C.

— Podaci o oružanim snagama u NOR za 1942. god Vojnoistorijski glasnik br. 3/52.

sreza. Kada je neprijatelj otpočeo s hapšenjem članova Partije i drugih pripadnika NOP-a OK KP i Glavni štab NOPO za Srem nisu više mogli čekati na povoljnije vremenske uslove, već donose odluku da se nastavi sa oružanim akcijama. Za početak akcija označen je kraj februara. Radi realizacije ove odluke u razne delove Srema su upućeni istaknuti aktivisti: Stanko Paunović Veljko, Josip Hrnčević, Slobodan Bajić Paja, Marko Peričin Kamenjar, Jovica Trajković Cvikeraš, Sima Relić i drugi. Odmah su potom održani sastanci sa članovima Partije i doneti planovi o vremenu i mestu prvih oružanih akcija. Izvršen je i raspored komunista po selima u cilju sprovođenja neposrednih priprema.

Krajem januara i polovinom februara otpočela su ponovna dejstva partizana, kao početak masovne i planske oružane borbe naroda Srema. Tako 31. januara petorka šidskih partizana oslobađa jednog partizanskog kurira i 20 uhapšenih rodoljuba iz šidskog zatvora.[37]

Ovaj partizanski kurir, sa nekoliko simpatizera, prenoseći municiju iz s. Jamena u ist. Bosnu, uhvaćen je od strane ustaške patrole i zajedno sa ostalim sproveden u šidski zatvor. Članovi partijske organizacije Šida 31. januara, oko 20 časova, neopaženo su se privukli zatvoru, nožem likvidirali stražara i oslobodili kurira i oko 20 uhapšenih rodoljuba. Oslobođeni rodoljubi odlaze svojim kućama, a udarna petorka sa isprebijanim i nepokretnim kurirom kreće u s. Adaševce, gde nailazi na ustaše koji otvaraju vatru, od koje gine jedan član petorke, a ostali uspevaju da se sklone u selu.

Oslobođenje Đure Matića

Šestog februara upao je u neprijateljsku zasedu i uhvaćen Đura Matić, član iriškog Sreskog komiteta KP i član Štaba za pripremu i vođenje ustanka. Prema ranije donetoj načelnoj odluci da se u ovakvim slučajevima odmah organizuje oslobađanje uhapšenog, udarna trojka, na

---

[37] Stenograf, reg. 1—6/6, k. 1992.

čelu sa Petrom Matićem,[38] pristupila je pripremama za izvršenje akcije. Kako je neprijatelju bilo poznato ko je Đura Matić i šta on predstavlja za NOP, odlučio je da ga u najvećoj tajnosti prebaci u Sremskomitrovačku kazniono. Međutim, partijska organizacija Iriga imala je svoje ljude među njima, a jednog člana KP čak i u nemačkoj komndanturi, te je blagovremeno bila obaveštena o ovim namerama. Zato je organizovano danonoćno praćenje neprijatelja — u koje je bilo uključeno oko 150 članova KP, SKOJ-a, mesnih partizanskih desetina i simpatizera — da se sazna trenutak kad će uhapšenog odvesti iz Iriga. I saznalo se da će Đura biti sproveden 10. februara na sankama. Određena partizanska trojka ranije se uključila u masu naroda koji je doteran da raščisti drum od snega. Kada su naišle sanke, dva partizana ih zaustavljaju, a Petar Matić sa po jednim metkom iz pištolja ubija sva tri žandarma koji su sprovodili uhapšenog. Istim sankama sa mrtvim žandarmima brzo se udaljuju od tog mesta. Uz put izbacuju i prikrivaju ubijene žandarme. U sankama se nalazio i jedan četnik, te i njega uz put puštaju da ih nebi kasnije mogao otkriti. (U stvari ovaj četnik je bio jedan od petorice četnika koje su Nemci bez znanja ustaša prebacili iz Srbije u Srem, pa je pri prelasku Save zarobljen od ustaša. Čim su ga partizani pustili, otišao je u Vrdnik i javio se Nemcima). Najzad su prikrili i saonice. Posle toga obilaznim putem, zajedno sa oslobođenim Đurom Matićem, dolaze u Irig gde se sklanjaju od potere.

Ova akcija je vrlo povoljno odjeknula u narodu, naročito među simpatizerima NOP-a. U taboru okupatora stvorila je znatnu uznemirenost, a u Irigu pravu paniku. Posle ove akcije neprijatelj je otpočeo sa hapšenjem, te je veliki broj članova Partije, SKOJ-a i mesnih partizanskih desetina morao preći u ilegalnost.

---

[38] Pored Petra Matića, sada general-potpukovnika JNA, u akciji su učestvovali: Đorđe Šundukovič Šune (poginuo na Zmajevcu krajem marta 1942. godine kao komandant Podunavskog PO) i Slavko Mićašević (poginuo kod s. Neradina, polovinom aprila 1942. godine kao komandir desetine). (Zbornik I/6, dok. 52; Stenograf, reg. 1—9/7, k. 1992).

Boško Palkovljević Pinki izvršio je 11. februara miniranje i rušenje željezničkog mosta na r. Bosutu,[39] između s. Morovića i s. Višnjićeva, na originalan i njemu svojstven način. Pinki sa još dvojicom partizana iz Bosutske desetine, sva tri obučeni u domobranske uniforme, na leđa su stavili rančeve sa po 12,5 kg eksploziva i krenuli prema mostu. Išli su železničkom prugom kao domobrani koji su zakasnili na voz, a treba da se prijave svojoj pukovniji u Bijeljini. Na železničkoj stanici susreću nekoliko ustaša,

Sl. 3 — Boško Palkovljević-Pinki krajem septembra 1941. godine

koje propisno pozdravljaju i prolaze pored njih. Po dolasku na most, pošto je bila jaka zima, zapitali su stražara-ustašu gde bi se mogli malo ogrejati. Ništa ne sumnjajući, on im je ponudio da se ogreju u zemunici pored mosta. Kada su ušli u zemunicu, Pinki odmah vadi pištolj i ubija stražara. Sa zaplenjenom puškom jedan partizan je ostao da čuva

[39] Stenograf, reg. 1—7 i 1—122 2 — k. 1992.

stražu, a Pinki sa drugim odlazi na most i minira ga. Mina je bila postavljena oko 10 časova, a tempirana da eksplodira u 14 časova istog dana. Odmah posle miniranja trojka se prebacila u blizinu s. Morovića gde su čekala kola koja su ih prebacila za s. Adaševci. Tačno u određeno vreme čula se eksplozija. Most je bio porušen, a saobraćaj prekinut oko 15 dana.

3. RASPLAMSAVANJE ORUŽANOG USTANKA

A) NA TERITORIJI FRUŠKOGORSKOG ODREDA

Prema ranije donetoj odluci o produžetku ustanka i rasporedu komunista — rukovodilaca, Stanko Paunović Veljko, sa grupom partizana Fruškogorskog odreda, prebacio se u selo Martince radi dizanja ustanka u zapadnom delu Srema. Odlučeno je da ova grupa sa Martinačkom mesnom partizanskom desetinom izvrši napad na neprijateljske objekte i posadu u s. Martinci.

Napad je izvršen noću 25/26. februara na opštinu, žandarmerijsku postaju i železničku stanicu u selu. Uspeo je samo napad na opštinu, koja je zapaljena zajedno sa arhivom i zarobljen jedan Nemac petokolonaš, kome je kao ratnom zločincu odmah i suđeno. Zaplenjene su 4 puške i drugi materijal. U napadu je jedan partizan poginuo, a jedan ranjen i prenesen u s. Adaševce na lečenje. Ustaše u s. Adaševci brzo doznaju da se u selu nalazi ranjeni partizan. Da ne bi bio uhvaćen, partizanske desetine sela hvataju i streljaju trojicu istaknutih ustaša, a ranjenog partizana prebacuju u .s. Višnjićevo.

Tragajući za izvršiocima ove akcije, neprijatelj je 27. februara sačekao u zasedi i opkolio, kod s. Adaševci, navedenu grupu partizana. Posle kraće borbe partizanska grupa uspeva da se probije bez gubitka i istog dana u s. Adaševci sačekuju u zasedi ustašku patrolu. Ubijene su 3 ustaše i zaplenjene 2 puške, opet bez sopstvenih gubitaka. Sutradan, 28. februara, grupa se sukobila sa ustašama kod s. Višnjićeva. Posle kraće borbe ustaše su naterane u bekstvo.[40]

---

[40] Zbornik I/6, dok. 52, 22; i I/17, dok. 12.

Posle akcija kod Martinaca i Adaševaca, koje su označavale početak oružanog ustanka u tom delu Srema, rukovodstvo NOP-a je odlučilo da novoformirane grupe partizana iz Adaševaca i Višnjićeva prebaci u Frušku goru i to svaku grupu posebno, na čelu sa Stankom Paunovićem Veljkom i Jovicom Trajkovićem Cvikerašom. Grupa iz Višnjićeva sa Jovicom Trajkovićem dobija 1. marta obaveštenje da je neprijatelj blokirao put prema Fruškoj gori zbog čega se vraća u Višnjićevo. Jovica Trajković istog dana kreće saonicama u s. Jamenu da bi organizovao prebacivanje grupe u Bosutske šume. Na mostu preko r. Bosuta ustaški stražar ga zaustavlja i traži legitimaciju. Jovica umesto legitimacije vadi pištolj i ubija stražara. Ostale ustaše iz sastava straže, odmah potom otvaraju vatru. U kraćoj borbi Jovica Trajković ubija još dvojicu, a zatim koristeći pušku ubijenog ustaše pruža otpor sve dok je imao municije, a onda, da ne bi živ pao neprijatelju u ruke, ubija se, dok su drugarica koja je putovala sa Jovicom i kočijaš poginuli od ustaških rafala. Pogibija Jovice Trajkovića, komesara Fruškogorskog odreda, predstavljala je veliki gubitak za Komunističku partiju i narodnooslobodilački pokret Srema.

Grupa iz Adaševaca, zajedno sa Fruškogorskom grupom, pod rukovodstvom Stanka Paunovića, odlučuje da se iz adaševačkih šuma 2/3. marta prebaci na Frušku goru. Pre izvršenja pokreta na salašu jednog Nemca petokolonaša u Moroviću uništila je veće količine žita i kukuruza. Posle ovoga, u pokretu prema Fruškoj gori, oko 80 partizana naoružanih sa 30 pušaka, desetak bombi i 10 pištolja, nailazi na jedan veći kanal, koji je neprijatelj zaposeo i dočekao ih u zasedi iznenadnom mitraljeskom i puščanom vatrom. Pre toga grupa je čitavu noć marševala kroz sneg i led, gazeći na nekim mestima studenu vodu i do pojasa. Kada je tako promrzla i iscrpljena, a pored toga i slabo organizovana za ovaj težak marš, naišla na neprijateljsku zasedu, grupa se razbila na nekoliko delova. Jedni su uspeli da se vrate u Bosutske šume, drugi su pohvatani ili ubijeni, a neki su izvršili samoubistvo da ne bi pali neprijatelju u ruke. Samo manji deo je uspeo da se probije u Frušku

goru. Stanko Paunović Veljko sa 14 boraca povlači se prvo u Bosutske šume pa tek odatle istog dana prebacuje se na Frušku goru, gde je pristiglo još nekoliko boraca. Tako od 80 svega 25 ljudi sa 20 pušaka stiže na Frušku goru.[41]

Ovaj poraz je, pored objektivnih razloga (neiskustvo boraca, mraz, voda i dr.), prouzrokovan nizom propusta i grešaka. Tako, na primer, rukovodstvo grupe nije dovoljno vodilo računa o mogućnosti sukoba sa neprijateljem. Dopušteno je da se kolona od 80 ljudi razvuče na 1—2 km bez međusobne veze i obezbeđenja. Dalek i težak put nije prethodno ispitan, niti je preduzeto da se spreči iznenadni napad neprijatelja (obezbeđenje prelaza preko želj. pruge, sečenje TT veza, i sl.). Sve su ove greške skupo plaćene, ali su i poslužile kao dragoceno iskustvo.

I pored ovakvog krajnjeg ishoda ove prve akcije i borbe (koje je narod nazivao i »martinačka buna«) snažno su odjeknule u svim selima, a naročito sremskomitrovačkog i šidskog sreza. One su dale znak za uzbunu i poziv u nepoštednu borbu protiv okupatora.

Prebacivanjem u Frušku goru partizanska grupa iz zapadnog Srema nastavila je sa akcijama. Tako je 6. marta u blizini s. Šišatovac razoružala jednog poljara i presekla TT veze između s. Ležimira i Sviloša; 8. marta napala je i proterala ustašku posadu iz s. Ležimira; 11. marta, na drumu s. Ležimir — Sviloš, razoružala je dva lugara i zaplenila 2 puške, 1 pištolj i nešto municije, presrela grupu seljaka iz s. Ležimira koja je pošla na rad u Nemačku i vratila je u selo, a deo grupe je presekao TT veze na drumu između s. Ležimira i Čalme. Grupa se brzo povećavala i već polovinom marta prerasla je u 2. četu Fruškogorskog odreda.

Deo Fruškogorskog odreda, koji nije pošao u zapadni Srem, izašao je u Frušku goru prvih dana marta i sa mesnim partizanskim desetinama sela Bešenovo, Bešenovački Prnjavor, Stejanovci, Šuljam i dr. odmah otpočeo sa akcijama. Grupa je polovinom marta prerasla u 1. četu Fruškogorskog odreda.

Već 5. marta grupa je izvršila upad u opštinu s. Šuljam, oslobodila iz zatvora jednu tog dana zarobljenu partizanku i zaplenila 6 pušaka.

---

[41] Zbornik I/6, dok. 7, 22 i 52; I/17, dok. 12. — Stenograf, reg 1—2/2, K. 1992.

Devetog marta je izvršen napad na žandarmerijsku postaju i opštinu u s. Bešenovo. Grupa od 25 boraca podeljena je u dva dela, koja je trebalo jednovremeno, na ugovoreni znak, da izvrši napad. Žandarmi su, međutim, osetili prisustvo partizana, otvorili vatru i uporno branili utvrđenu zgradu. Tada je odlučeno da se zgrada zapali, ali i pored toga stanica nije likvidirana. Ubijen je komandir žandarmerijske stanice i ranjen jedan žandarm. Grupa je imala jednog ranjenog borca. Zapaljena je i opštinska arhiva, a pri povratku iz ove akcije partizani su uhvatili tri Nemca petokolonaša i sudili im. Zaplenjene su dve puške.

Odmah po izvršenoj akciji na s. Bešenovo, grupa je izvršila napad na opštinu u s. Manđelosu, gde je zaplenila 6 pušaka i uhvatila tri petokolonaša, među njima opštinskog načelnika i beležnika. Ova dvojica su osuđeni na smrt. Pri povratku u Frušku goru uništena je šumska TT linija.

Ista grupa je 10. marta izvršila napad na žandarmerijsku stanicu u s. Šuljam i ubila 1 žandarma, a jedna njena desetina je uspešnu akciju, zbog nebudnosti, pretvorila u neuspeh. Naime, okupatorske vlasti u Sremskoj Mitrovici upućivale su grupu kažnjenika iz sremskomitrovačke kaznione da seku i obrađuju drva u blizini s. Ležimira. Kažnjenike su obezbeđivala 4. stražara. Desetina partizana je napala stražare, razoružala ih i pustila, zaplenivši 4 puške. Posle akcije desetina se zadržala u istom rejonu bez obezbeđenja, ne računajući da je neprijatelj može iznenaditi. Međutim, grupa od 12 ustaša i 9 folksdojčera iznenadila je desetinu, koja je prihvatila borbu i pružala žilav otpor, ali su u borbi poginula petorica partizana i jedan teško ranjen. Neprijatelj je imao samo nekoliko ranjenih.

Grupa od 25 boraca nalazila se 12. marta između s. Šuljam i Bešenovo. Na nju je izvršio napad neprijatelj (28 žandarma i 21 domobran iz sastava 1. lovačke bojne). Posle višečasovne borbe neprijatelj se povukao. Gubitaka nije imala ni jedna strana.[42]

---

[42] Opća bojna relacija srijemskog zdruga za mesec mart, VII dok. 6/1—37, k. 54.
— Zbornik I/6, dok. 22 i 52; I/17, dok. 11 i 13.

Sutradan su delovi ove partizanske grupe upali u salaš jednog petokolonaša u blizini s. Bešenovo, gde su zaplenili dve puške i dosta životnih namirnica.

B) NA TERITORIJI PODUNAVSKOG ODREDA

Na teritoriji Podunavskog odreda, istočno od druma Ruma — Irig — Sremska Kamenica, početak oružanih akcija i ustanka, odvijao se nešto drukčije i kasnije. Posle oslobođenja Đura Matića, a po odluci OK KPJ i Glavnog štaba za Srem, formiran je štab za pripreme ustanka u iriškom srezu, koji je 4. marta održao sastanak sa partijskim i vojnim rukovodiocima u s. Krušedolski Prnjavor. Doneta je odluka da se odmah počne sa oružanim akcijama. Razrađen je plan akcija i postavljeni konkretni zadaci grupama. Izdato je naređenje mesnim partizanskim desetinama da iziđu iz sela u Frušku goru. Prve desetine su se okupile već u noći 4/5. marta, pošto im je prethodno podeljeno raspoloživo oružje. Prikupljanje, koje je trajalo 3—4 dana, nije ostalo nezapaženo, pa je neprijatelj prvi i stupio u napad, umesto da bude obrnuto.

Borba kod Iriga

Napad neprijatelja usledio je 9. marta ujutro. Toga dana 12 partizana se nalazilo u jednoj vinogradarskoj kućici između Iriga i šume. Veća grupa neprijateljskih vojnika (oko 200 pripadnika ustaške pripremne bojne iz Iriga i domaćih Nemaca) neopaženo se privukla kućici, opkolila je i otvorila snažnu vatru sa svih strana, pozivajući partizane na predaju. Ostale partizanske grupe za to vreme su se nalazile par kilometara severno (prema Fruškoj gori), raspoređene po sličnim vinogradarskim kućicama. Znajući da je protivnapad jedini izlaz iz ovakve situacije, opkoljeni borci su otvorili jednovremeno snažnu vatru i izvršili juriš. Neprijatelj se ovome najmanje nadao. Jedan ustaša je smrtno pogođen, drugi ranjen. Zahvaćen panikom, neprijatelj se počeo povlačiti. Kada su ubrzo pristigle i obližnje grupe, neprijatelj se dao u panično bekstvo prema Irigu, bacajući delove odeće sa sebe da bi lakše bežao. Borci

Iriške čete nisu iskoristili ovu paniku i povoljnu situaciju da do kraja gone razbijenog neprijatelja, već se zadovoljili postignutim uspehom i vratili na polazne položaje. Neprijatelj se iz ove borbe u neredu i panici vratio u Irig. U strahu da će partizani ući i u Irig, ustaške porodice su se počele pripremati za evakuaciju. No, partizani nisu iskoristili ovu situaciju. Pri pretresu terena gde se vodila borba partizani su našli jednog skrivenog ustašu, koga su kasnije kao zločinca streljali. Neprijateljski gubici u ovoj borbi bili su: 1 ustaša ubijen, 1 ranjen i 1 zarobljen. Partizani nisu imali gubitaka.[43]

Istoga dana okupile su se sve partizanske desetine iz Iriga u rejonu Majdan (severno od Iriga) i od njih je formirana Iriška četa Podunavskog odreda, koja je brojala oko 60 boraca. Za komandira čete je određen Đorđe Šunduković Šune, a za komesara Petar Matić Dule.

Napad na sela Krušedol i Neradin

Partizanske desetine iz s. Krušedola i Krušedolskog Prnjavora, pod komandom Jovana Beljanskog Lale, čuvši da se vodi borba kod Iriga, odlučile su da noću 9/10. marta izvrše napad na opštinske zgrade u selima Krušedol, Krušedolski Prnjavor, Neradin i na ustaše u manastiru Krušedol. Određeno je da napad na ove objekte počne u 23 časa. Jedna desetina je imala zadatak da upadne u krušedolsku opštinu i da likvidira policijskog komesara, beležnika petokolonaša i jednog policajca, a potom da izvrši napad na ustaše u manastiru. Za upad u manastir bili su određeni vodiči koji su imali zadatak da ovu desetinu neopaženo dovedu do samog manastira, u koji bi se upalo kroz prozore i hodnike, tako da bi neprijatelja uhvatili na spavanju. Desetina je uspešno ušla u Krušedol, zauzela poštu, isekla TT uređaje i ranila jednog Nemca petokolonaša. Kada je desetina krenula za manastir, konstatovano je da vodiči nisu došli, te se od akcije moralo odustati.

Jedna desetina je dobila zadatak da izvrši upad u opštinu Krušedolski Prnjavor, spali arhivu i likvidira jed-

---

[43] Stenograf, reg. 1—12/7, k. 1992.
— Zbornik I/6, dok. 52.

nog policajca i dva narodna izdajnika. Desetina je izvršila upad u opštinu, ranila policajca, ubila jednog petokolonaša i zapalila arhivu.

Jedna desetina je dobila zadatak da postavi zasedu na drumu Maradik — Krušedol i tu sačeka ustaše koje bi eventualno pošle iz Maradika u Krušedol da pomognu krušedolskim ustašama. Ova desetina nije imala posla, jer neprijatelj nije naišao.

Najzad, jedna desetina je imala zadatak da izvrši napad na zgradu opštine sela Neradin. Desetina je spalila opštinsku arhivu, ubila jednog ustašu i jednog policajca.

U ovim akcijama neprijatelj je imao gubitke od tri ubijena i dva ranjena.

Iste noći 10. marta oko 1 čas, jedan satnik sa trojicom ustaša krenuo je automobilom iz Iriga za Neradin i Krušedol da bi video šta se tamo dešava. Jovan Beljanski Lala na vreme je otkrio dolazak automobila, sa grupom boraca stigao nedaleko od Krušedolskog Prnjavora i postavio zasedu. Ubrzo je naišao automobil sa ustašama. Na poziv partizana auto sa iznenađenim ustašama je malo zastao, a borci su otvorili vatru. Satnik i dvojica ustaša su ubijeni, a četvrti se, samo ranjen, pritajio dok partizani nisu otišli, a onda je pobegao. Zaplenjene su četiri puške i jedan pištolj sa municijom, a automobil je zapaljen.

Borba kod Grgetega

Posle ovoga desetine su izvršile napad na ustaše u manastiru Grgeteg, ali mesto ustaša tamo su zatekli samo dva ustaška službenika, od kojih su zaplenjene dve puške i nešto municije. Zadržavši se ovde dva dana, od ovih desetina je formirana Krušedolska četa Podunavskog odreda. Za komandira je određen Milan Jovičić a za komesara Jovan Beljanski Lala.[44]

Kako su sela pod Fruškom gorom postala objekti napada partizanskih jedinica koje su ispoljavale sve veću aktivnost, okupator je odlučio da žandarmerijske stanice

---

[44] Zbornik I/6, dok. 52 i I/17, dok. 10.
— Stenograf, reg. 1—13/7, k. 1992.

ovih mesta pojača jedinicama ES i DM. Tako su pojačane posade u selima: Stejanovci i Jazak sa po 30 vojnika DM-a, Pavlovci sa 30 ES, Vrdnik sa 10 ljudi ES i DM, barutni magacin kod Rume sa 10 ljudi DM i ES.[45]

Krušedolska četa je 12. marta u osam časova ujutro izvršila napad na ustaše u manastiru Velika Remeta, gde je zatečeno samo 4—5 ustaša (ostali su bili na nekom sastanku u Irigu). Ustašama, zabarikadiranim u jednoj manastirskoj sobici, i pored svih pokušaja četa nije mogla ništa učiniti. Bilo je predloga da se manastir zapali, ali se od toga odustalo, da neprijatelj ne bi to koristio za propagandu protiv komunista. U ovom napadu ranjena su dvojica ustaša, zaplenjene 3 puške, 2 pištolja, nešto municije, hrana i dr. Dok se četa nalazila u manastiru, na njenu zasedu je naišla grupa od oko 15 ustaša koja se vraćala iz Iriga. Zbog nediscipline jednog borca, koji je ranije opalio metak, zaseda je otkrivena i ustaše su pobegle.

Uvidevši da su partizani sve aktivniji i agresivniji i da bi sprečio njihovu dalju aktivnost, neprijatelj je 12. marta preduzeo napad na Krušedolsku četu, koja se nalazila u manastiru Grgeteg i Irišku četu, koja se nalazila u rejona Kamena, severno od Iriga. Pod komandom p.pukovnika Kelera napad su izvršile snage jačine 490 ustaša, domobrana i milicionara. Iriška četa je sprečila neprijatelja da prodre preko Kamena u šumu, a zatim je otišla u pomoć Krušedolskoj četi koja je vodila borbu kod manastira Grgetega. Iako je neprijatelj dolazio sa svih strana, partizani se nisu dali opkoliti niti su odstupali sa položaja. Tek pošto je, posle višečasovne borbe, iz Petrovaradina, Sremskih Karlovaca i Bukovca, neprijatelju počelo pristizati pojačanje, čete su se uzastopno povlačile, odlepile od neprijatelja i izvukle, dovodeći do nesporazuma dve neprijateljske grupe koje su jedna na drugu otvorile vatru. U ovim

---

[45] Sporazumom od 29. jula 1941. godine (između nemačke nacionalne manjine u NDH i Pavelića) stvorene su u Sremu organizacije *Einsatzstaffel*, koje su bile potčinjene Ministarstvu domobranstva NDH. U početku su one samo čuvale prelaze na Savi, a po završenoj vojnoj obuci upotrebljavane su i za borbu protiv partizana.

Pored *Einsatzstaffel* bilo je i *Deutsche Mannschaft* kao nemačke posadne jedinice.

borbama neprijatelj je pretrpeo gubitke od osam ubijenih i 13 ranjenih, a partizanske čete su imale dva ranjena i dva zarobljena borca.[46]

Noć 12/13. i dan 13. marta obe čete, kao Podunavski odred, su provele u manastiru Staro Hopovo, gde su se odmarale i sređivale. Sledeće noći odred se prebacio na teritoriju Fruškogorskog odreda.

Sastanak Fruškogorskog i Podunavskog odreda

U rejonu Letenke, severno od s. Šuljam, sastali su se 14. marta, prvi put, Podunavski i Fruškogorski odred. Posle savetovanja štabova odlučeno je da se oba odreda smeste u dvorcu Odeskalkija (tada još nije bio spaljen) u predelu Ravan, pogodnom za smeštaj i kao polazna baza za akcije. Odredi su se tu zadržali osam dana, za koje vreme je Štab NOPO za Srem reorganizovao odrede; imenovani su štabovi odreda i komande četa; formirane su po dve čete, sa numeracijom »prva« i »druga«; određeni su rejoni dejstva, kako odreda tako i četa; dat je okvirni plan budućih dejstava u cilju daljeg širenja i jačanja ustanka. Fruškogorski odred je tada brojao oko 80, a Podunavski oko 70 boraca.

Pokušaj neprijatelja da uništi odrede i uguši ustanak

U drugoj polovini marta i u aprilu neprijatelj je jačim snagama preduzeo nekoliko napada na oba odreda da bi ih uništio i ugušio ustanak, pošto mu to nije uspelo u začetku istog, 1941.

18. marta su se delovi 1. čete Fruškogorskog odreda nalazili u šumi Tetreman i na Vetrenjači severozapadno od s. Bešenovo. Neprijatelj je sa Oružničkom novačkom (neka vrsta regrutnih jedinica) bojnom i 1. bitnicom topničkog poljskog sklopa, ukupno oko 470 domobrana pod vođstvom bojnika Vidakovića preduzeo napad da bi opkolio i uništio

---

[46] Opća bojna relacija Srijemskog zdruga, VII, dok. 6/1, k. 54. — Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 10 i 71.

čete. Otkrivši blagovremeno neprijatelja, borci 1. čete su se razvili i zauzeli najpogodnije položaje za odbranu. Borba je trajala od 10,30 do 15,30 časova. Uvidevši, najzad, da ne može izvršiti postavljeni zadatak, neprijatelj se povukao u s. Grgurevce, pretrpevši gubitke od jednog poginulog i jednog ranjenog. Četa je, pak, imala jednog poginulog i dva lakše ranjena borca.

22. marta delovi Podunavskog i Fruškogorskog odreda izvršili su zajednički napad na žandarmerijsku stanicu i opštinsku stražu u s. Čerević. Iznenadnim napadom posle kraće borbe odredi su razoružali obe posade i spalili opštinsku arhivu. Jedan žandarm je ubijen, jedan teško ranjen, a ostali su pušteni. Odredi nisu imali gubitaka. Zaplenjeno je 16 pušaka.

23. marta Podunavski odred je krenuo na svoj teren. Fruškogorski je ostao u dvorcu na Ravni, gde se nalazio i veći broj nenaoružanih ljudi koji su izbegli da ne bi išli na rad u Nemačku. Borci Fruškogorskog odreda, zadovoljni smeštajem i hranom, dobro su se odmorili i bili orni za borbu. Štab odreda umesto da iskoristi ovakvo raspoloženje boraca i da sa njima izvede više uspešnih akcija, odlučio je da se, i posle osam dana boravka u dvorcu i dalje u njemu zadrži, ne računajući da je neprijatelj već mogao o tome biti obavešten i da postoji mogućnost da iznenadno napadne na odred.

Dobivši podatke da se odred još uvek nalazi u dvorcu, neprijatelj je ubrzo i preduzeo iznenadni napad jačim snagama, težeći da odred opkoli i uništi. Oko 1200 domobrana, ustaša, oružnika i milicionara rano ujutro 23. marta krenulo je iz više pravaca: Sremske Mitrovice, Rume, Iloka, Beočina i dr. Grupa od oko 300 vojnika prvo je pretresla šume od linije s. Beočin — Crveni čot (k. 539) — Bešenovački Prnjavor prema dvorcu koji se nalazio južno od s. Planinsko Grabovo u rejonu Ravan (k. 296). Sa drugom grupom, oko četiri satnije domobrana, neprijatelj je krenuo prema dvorcu od linije s. Djipša — s. St. Bingula — s. St. Divoš. Ova grupa se sukobila sa 2. četom. Dve satnije su odmah naterane u bekstvo, a druge dve nisu ni stupale u borbu. Neprijatelj je imao dva ranjena žandarma i tri zarobljena domobrana, a kod 2. čete ranjen je koman-

dir čete Boško Milošević Zmaj, koji se u toj borbi istakao hrabrošću i prisebnošću. Četa je zaplenila tri puške.

I pored otkrivenih pokreta neprijatelja koji je podilazio, odred je i dalje ostao u dvorcu. Ujutro 24. marta neprijatelj je otpočeo napad sa svih 1200 vojnika. Obruč oko odreda sve se više sužavao. Tek kad je neprijatelj zatvorio obruč i započeo završni udar, odred se počeo povlačiti. I pored gustog obruča, borbeni deo odreda je uspeo da se izvuče bez gubitaka, ali je nenaoružano ljudstvo i komora — oko 120 ljudi — ostalo u obruču, jer se pri proboju prekinula veza između ta dva dela. Veći broj ipak je uspeo da se razbegne i sakrije u šumi. Gubici u nenaoružanom ljudstvu su bili: poginulih 9, nekoliko ranjenih i 5 zarobljenih.

Ovo je bilo skupo plaćeno iskustvo. Partizani su bili iznenađeni od neprijatelja, umesto da bude obrnuto. Nedopustiva labavost u sprovođenju mera za obezbeđenje od iznenađenja, slaba obaveštajna služba, odluka štaba odreda da ne izvrši pokret iako se predviđalo da će neprijatelj izvršiti napad i, najzad, nedozvoljeno kidanje veze između naoružanog i nenaoružanog dela odreda i komore pri izvlačenju iz obruča — to su bile greške koje je trebalo predvideti i sprečiti.

Sve je ovo stvorilo izvesnu potištenost kod naroda okolnih sela, a kod boraca odreda momentalnu bojazan od akcija. Zbog toga se odmah pristupilo izvođenju manjih akcija, kako bi se ljudi toga oslobodili. U međuvremenu, 23. marta, dva borca iz 2. čete su izvršili upad u s. Ležimir, gde su zaplenili šest pušaka i oko 600 metaka, razoružavši i trojicu petokolonaša.

Posle borbe na Ravni jedna grupa 1. čete Fruškogorskog odreda, sa dosta nenaoružanih ljudi, našla se na Testeri, južno od s. Čerević. Napadnuta od ustaša iz Čerevića, grupa se pod vatrom povukla u šumu. Jedan borac je poginuo.

Podunavski odred, sređen, odmoran i ojačan u naoružanju 23. marta je krenuo na svoj teren, s namerom da još više rasplamsa ustanak naroda toga kraja. Namere se nisu ostvarile opet zbog nebudnosti. Istog dana uveče odred je usput pokušao da izvrši napad na žandarmerijske posade u manastiru Beočin i s. Ledinci. Neprijatelj je,

međutim, već bio obavešten o pokretu odreda i preduzeo potrebne mere za odbranu. Štab odreda je, videći da neće uspeti, odlučio da prekine sa napadom i produži pokret. Put je vodio preko Zmajevca (5 km južno od s. Ledinci) gde je odred zatekao i dan. Štab odreda je prvo odlučio da 24. marta predani u planinarskoj kući, ali, nešto kasnije, procenivši da je ovo mesto nepogodno za odbranu i povlačenje u slučaju napada neprijatelja, kolebao se da li da produži marš do šume Morintovo (severoistočno od Vrdnika).

Kolebljivost u donošenju odluke iskoristio je neprijatelj, koji je pretpostavio da će se odred odmoriti kod Zmajevca, i planirao da tu izvrši napad. U ovome napadu je neprijatelj angažovao ljudstvo žandarmerijske škole iz Sremske Kamenice i žandarmerijsku posadu u s. Ledinci. Deo ljudstva se prebacio do Iriškog venca, a odatle vencem Fruške gore krenuo prema Zmajevcu, gde je postavio zasedu. Drugi deo, iz Sremske Kamenice i posada iz s. Ledinci, upućen je preko Ledinaca pravo na Zmajevac sa zadatkom da izvrši napad na odred i nabaci ga na postavljenu zasedu. Kada je štab odreda najzad doneo odluku da se ipak izvrši pokret prema Morintovu i tek što se odred postrojio, izvidnica je obavestila da se kolona neprijatelja približava iz pravca s. Ledinci. Štab tada ubrzava pokret vencem Fruške gore, ali već na nekoliko stotina metara odred je čelnim odeljenjem naišao na zasedu neprijatelja. U prethodnici se kretala 1. četa, koja se odmah po nailasku na zasedu razvila za borbu, ali na vrlo nepogodnim položajima u odnosu na neprijatelja. Kada je neprijatelj, ubrzo, izvršio juriš, među borcima 1. čete nastala je zabuna. Četa se zatim u priličnom neredu odlepila od neprijatelja, izvukla iz borbe i povukla do šume Morintovo gde je i predanila, ne vodeći računa šta će biti sa 2. četom.

Posle toga 2. četa se hrabro borila, izvršila nekoliko juriša i uz teške gubitke, pred samu noć, odvojila se od neprijatelja i po grupama, u priličnom neredu produžila planirani put. Gubici Podunavskog odreda su bili četiri poginula i četiri ranjena borca, dok je neprijatelj imao jednog poginulog i tri ranjena.

Među ranjenim partizanima bio je i komandant Podunavskog odreda, Đorđe Šunduković Šune, prvoborac,

komunista i sposoban vojni rukovodilac. Kao težak ranjenik izvučen je iz borbe i ostavljen dalje od položaja dok se grupa partizana vratila da izvlači ostale ranjene, s tim da kasnije uzmu i Šundukovića. U međuvremenu Šunduković se odvukao sa mesta na kome je bio ostavljen i kada su drugovi došli da ga odnesu, nisu ga našli. Posle pet dana naišlo je jedno čobanče, videlo ga i obavestilo drugove iz partijske organizacije u Vrdniku. U Vrdniku se tada nalazio Petar Matić Dule, koji je organizovao njegovo prenošenje u selo. Pronađen je i lekar, ali spasa više nije bilo. Dva sata posle donošenja u Vrdnik ovaj hrabri borac je umro.

I ovde su se ponovile greške kao i kod Fruškogorskog odreda na Ravni: nebudnost, neodlučnost, slaba procena situacije, nedisciplina na maršu, povlačenje bez naređenja, slabo obezbeđenje itd. Ovakve greške neminovno prate i ozbiljne posledice.

Tako se posle ove borbe deo boraca Podunavskog odreda sklonio u sela, od kojih se većina vratila na poziv štaba odreda, a jedan broj je ostao kod svojih kuća. Od tih su 16 pohvatani, pa od njih 4 streljani, a drugi su kasnije opet stupili u odred. Posle borbe na Zmajevcu, u prvoj polovini aprila, sasvim se smanjila aktivnost Podunavskog odreda, da bi u drugoj polovini istog meseca, a naročito u maju, ponovo oživela.

Posle borbe na Ravni Fruškogorski odred se brzo sredio i odmah otpočeo sa akcijama, uglavnom manjim, ali su i one doprinosile učvršćenju jedinice i dizanju morala kod naroda. Tako je 1. četa 4. aprila uhvatila četiri seljaka koji su u s. Manđelosu pljačkali u ime partizana; novac je vraćen opljačkanima. Četa je 7. aprila u s. Šuljam streljala jednog petokolonaša, a u s. Stejanovci jednog pljačkaša. Dalje, 8. aprila je posekla TT veze između s. Čerevića i Banoštra, a 9. aprila je izvršila napad na stražu kod električne centrale u Vrdniku i ubila stražara domobrana iz sastava 1. lovačke bojne. Jedna trojka čete je 10. aprila ubila u s. Čereviću petokolonaša Franca Kendla, a 11. aprila jedna desetina izvršila je napad na žandarmerijsku stražu u s. Divošu i ubila dva žandarma. 14. aprila četa je posekla TT veze između sela Banoštar i Susek, a 18. aprila izvršila napad na domobransku posadu sela Neština, razo-

ružala domobrane bez otpora i pustila ih na slobodu. Zaplenjeno je 10. pušaka.

Zbog pojačane aktivnosti odreda, a da bi zastrašio narod neprijatelj je 17. i 18. aprila preduzeo pretres dela Fruške gore između druma Irig — Sremska Kamenica i s. Ležimir — Sviloš. Prema »operacijskoj zapovjedi Srijemskog zdruga« br. 138 od 14. IV zadatak zdruga, jačine 1920 ljudi, je bio »uništenje pobunjenika koji se nalaze na toj prostoriji (i) čišćenje šuma«. Plan neprijatelja je bio da delom snaga zaposedne liniju s. Planinsko Grabovo — Čonak (trig. 299) — Potoranj — Kesten (k. 235) — juž. ivica s. Šakotinac — s. Beočin — Leševo (k. 294), ka severnim padinama Fruške gore. Ostalim snagama, opkoljavajući planirani prostor, stezati obruč sa istoka, zapada i juga i naterati partizanske jedinice na zaposednutu liniju gde ih i uništiti. Neprijatelj je po ovome planu i postupio, ali bez uspeha, jer se 1. četa Fruškogorskog odreda na vreme izvukla.

Posle ovoga čete Fruškogorskog odreda su produžile sa akcijama.

Grupa boraca 2. čete je 19. aprila u naselju Pištinac zaplenila tri, a 1. čete u s. Šuljam dve puške od petokolonaša. Sutradan grupa boraca 1. čete upala je u s. Šuljam, ubila dve ustaše i dva petokolonaša i zaplenila 4 puške. Grupa boraca 2. čete upala je 21. aprila u s. Divoš, zarobila i streljala pet petokolonaša i zaplenila četiri puške. 28. aprila 2. četa je presekla TT veze između s. Divoš i s. Čalma.[47]

Borba kod s. Neradina

Delom snaga (400—500 vojnika) koje su vršile pretres teritorije Fruškogorskog odreda, neprijatelj je 19. aprila izvršio napad na Podunavski odred severno od s. Neradina.

Posle borbe na Ravni i Zmajevcu i pretrpljenih neuspeha, odredima je trebalo izvesno vreme da se konsoliduju. Fruškogorski odred je brže savladao krizu i to uglavnom kroz akcije. Kod Podunavskog kriza je duže tra-

[47] Zbornik I/6, dok. 52, 22; I/17, dok. 11, 13, 14, 71. — Stenograf, reg. 1—16/7, 1—3/2, 1—4/2, 1—18/7, k. 1992.

jala. Trebalo je skoro dve nedelje da se okupi glavnina odreda. Za to vreme nisu vršene nikakve akcije, partizani se nisu nigde pojavljivali. Neprijatelj je pronosio vest da su partizani uništeni, da seljacima ne preostaje drugo već da budu uz okupatora i sl. Narod Srema nije verovao neprijateljskoj propagandi i žarko je želeo da opet vidi partizane u šumi, da sluša o akcijama, da čuje borbu. Želja mu se ubrzo i ispunila.

Odred se 10. aprila okupio, čete su obnovljene, počeo je normalan život i rad kao i pre borbe na Zmajevcu. Do 19. aprila Podunavski odred je izvršio nekoliko sitnijih akcija, uglavnom sečenje TT veza, hvatanje i likvidiranje špijuna, petokolonaša i narodnih izdajnika. Političko stanje u selima se znatno popravilo, odred je uspostavio veze i narod je redovno snabdevao odred hranom i drugim potrebama. Odred je, dakle, bio sposoban za dalje napore.

Ali, ni neprijatelj nije mirovao. Saznavši gde otprilike odred logoruje, stvorio je plan za iznenadni napad. Štab odreda nije raspolagao dovoljnim podacima o neprijatelju, a mere obezbeđenja su i ovog puta bile slabe.

Podunavski odred se 19. aprila nalazio severno od s. Neradina. Raskomoćeni na proplanku jedne udoline, borci su se prali i čistili. Uopšte se nije predviđala mogućnost da neprijatelj izvrši napad, tim pre što je bila nedelja i što on to do tada nikada nije činio. Izgubljeno je iz vida da i neprijatelj želi da iskoristi iznenađenje, jedan od glavnih faktora u borbi.

Odred je oko logora postavio samo izvidnice i to u neposrednoj njegovoj blizini. Znači, napravljeno je niz propusta i grešaka; mesto za logorovanje nije odgovaralo uslovima uspešne odbrane; obezbeđenje je bilo slabo i suviše blizu logora; dozvoljen je veći komotitet no što se sme u ratnim uslovima (odeća skinuta, oružje raskloplјeno). Najteža greška je bila što je rukovodstvo odreda legalizovalo neopreznost u celini.

Neprijatelj je neopaženo ušao u šumu sa tri strane i nastupao u tri kolone: jedna od Iriškog venca, druga od Iriga preko Kamena i treća od Sremskih Karlovaca preko Grgeteškog venca. On je težio da sve tri kolone u isto vreme stignu u blizinu logora, opkole odred i iznenadnim napadom ga unište. Izvidnica odreda je, na puškomet od

logora, otkrila prvu neprijateljsku kolonu, opalila metak-dva i povukla se prema logoru. U logoru je tada nastala trka oko oblačenja i osposobljavanja oružja. Kada je neprijatelj stigao do logora, čete su uspele da zauzmu neke položaje, slabe i nepogodne za odbranu. U borbi koja se razvila pritisak neprijatelja je bio jak i čete su bile primorane na povlačenje, i to u pravcu na kojem je kolona neprijatelja koja je išla od Sremskih Karlovaca već bila postavila zasedu. Naišavši na zasedu delovi odreda su pružili veliki otpor, ali su se opet morali povlačiti.

Za čitavo vreme borbe nije bilo jasno gde se ko nalazi — gde su neprijateljske, a gde jedinice odreda. Kad je palo veče, glavnina odreda je uspela da se odlepi od neprijatelja i pređe u šumu Morintovo, između Iriškog venca i s. Vrdnika. Manja grupa partizana, na čelu sa komesarom odreda, Jovanom Beljanskim Lalom, ostala je odsečena u šumi i vodila borbu u okruženju, a po padu mraka i ona se probila iz obruča. Ubrzo se i neprijatelj povukao u okolna mesta, pošto je pretrpio gubitke od 29 mrtvih i 31 ranjenog vojnika. Gubici Podunavskog odreda bili su: četiri poginula, jedan zarobljen i osam pušaka izgubljeno.[48]

Posle ove borbe u Podunavskom odredu nije bilo moralne krize i osipanja, kao što je bio slučaj na Zmajevcu. Štab odreda je uvideo da stalni boravak u šumi i mala aktivnost pogoduje samo neprijatelju i zato je odlučio da se odred aktivira do krajnjih mogućnosti. Neprijatelja treba neprekidno napadati; šuma treba da služi samo kao polazna baza za napad, a ciljevi napada da budu naseljena mesta. Time će se neprijatelju oduzeti inicijativa i biće rascepkan na sve strane. Borci odreda će tako sticati sve veća iskustva i postajaće hrabriji i samopouzdaniji. Pokazalo se ubrzo da je ovo bila jedino pravilna odluka.

Neprijatelj je posle obe borbe ostavio posadu u: selima Krušedol, Neradin, Irig, Vrdnik, Bešenovo, Šuljam, Grgurevci, Ravan, Testera, Banoštar, Čerević, Rakovac, Ledinci, kamenolomu Paragovo, Iriškom vencu i manastirima Grgeteg i Beočin.

* * *

[48] Zbornik I/6, dok. 22 i 52; I/17, dok. 14. — Stenograf, reg. 1—20/7, k. 1992.

Dvomesečne borbe i akcije Fruškogorskog i Podunavskog odreda predstavljale su značajan period u razvoju ustanka u Sremu. Neprijatelj je nastojao da uguši ustanak još u njegovom začetku. Međutim, i pored delimičnih poraza i privremenih kriza, odredi ne samo da nisu uništeni, već su brojno jačali i organizaciono se učvršćivali. Fruškogorski odred je već krajem aprila formirao 3. i 4. četu. Ovaj period je od posebnog značaja zbog toga što su se oko odreda stalno i sve više okupljale narodne mase, za borbu protiv okupatora. Narod je u aktivnosti odreda osetio svoju zaštitu pa se odlučnije počeo suprotstavljati teroru neprijatelja kao i pokušajima odvođenja omladine. Zato je priliv novih boraca u odrede bio sve veći, a snabdevanje hranom, odećom, obućom i drugim potrebama sve organizovanije.

U cilju organizacionog učvršćenja odreda i ispravljanja učinjenih grešaka, OK KPJ za Srem preduzimao je potrebne mere. U pismu rukovodstvima partijskih jedinica i komesarima Fruškogorskog i Podunavskog odreda,[49] od 22. aprila skreće se pažnja »da partijci ukazuju svestranu pomoć štabovima u izvršavanju vojnih zadataka«. Partijci mogu na sastancima ukazivati na eventualne greške vojnog rukovodstva, davati predloge o akcijama ili kako da se neka mera bolje sprovede u život, ali oni ne mogu da donose odluke suprotne odlukama štaba niti se smeju suprotstavljati tim odlukama. »Da bi se izbegao svaki nesporazum između jednog i drugog rukovodstva, potrebna je *najuža* saradnja među njima«. Partija treba da rukovodi celokupnim radom i borbom jedinica, ali ne donošenjem odluka obaveznih za štab, već sprovođenjem linije Partije preko komesara i partijaca koji rade u štabu.

OK KPJ i Štab NOPO za Srem od samog početka borbi partizanskih odreda budno su pratili rad i aktivnost odreda i ukazivali na greške koje su činjene. Greške su pravljene, ali i brzo odstranjivane upravo zahvaljujući stalnom ukazivanju od strane partijskog rukovodstva. Pomoć Partije i štaba mladim, nedovoljno iskusnim kadrovima značila je mnogo. OK KPJ ukazao je partijskim organizacijama na greške koje su počinili odredi do aprila,

[49] Zbornik I/6, dok. 18.

a Štab NOPO za Srem je preko »Pouka iz partizanskih akcija i borbi« naredio njihovo ispravljanje.

Naročito je ukazano na greške kao što su: vezivanje odreda isključivo za područje Fruške gore, što je neprijatelj koristio za česte organizovane napade; prihvatanje frontalnih borbi; prepuštanje inicijative neprijatelju; slaba obaveštajna služba, što je dovodilo do iznenađenja; slabo obezbeđenje na logorovanju i u pokretu; nedovoljno diverzija na neprijateljski saobraćaj i nedovoljna primena zaseda; zapostavljanje izvođenja vojne obuke i dr. Tih grešaka je bilo dosta. Da bi se otklonile, ukazano je da treba obezbediti sprovođenje direktive Vrhovnog štaba i drugih partizanskih rukovodstava o zadacima u Sremu i partizanskoj taktici; da treba razvijati punu inicijativu i raznovrsnu aktivnost uz doslednu primenu usvojene taktike na čitavoj teritoriji Srema; da mesto logora odreda treba često menjati i dobro obezbeđivati; istovremeno organizovati bolju obaveštajnu službu, učvršćivati disciplinu i podizati borbenu spremnost odreda. Sve su to bili neposredni zadaci štabova i partijskih organizacija.

Pojačana aktivnost odreda izazvala je znatnu uznemirenost i zabrinutost neprijatelja i on, krajem aprila, ovako ceni situaciju:

»Naš narod je nestrpljiv, on bi želeo da već sada može živeti u punom miru i raditi svoje poslove. Zbog nestašice hrane, uznemiravanja od strane pobunjenika, usled neprekidne bojazni za svoj život i imetak, kod naroda se oseća nezadovoljstvo. Mnogima je to nesređeno stanje već dosadilo, duhovi su malaksali, volja i otpor su iscrpljeni.«

»Srem će postati druga Bosna ukoliko se energično ne stane na put partizanskoj promičbi. Pravoslavci su puni strojnica, pušaka, samokresa i bombi. Sve to je dobro spremljeno i sada dolazi do upotrebe.

Pobunjenička akcija na području Fruške Gore je vrlo aktivna i u zadnje vreme pojačana. Tamo sada ima oko 250—300 partizana (kotar Irig).

U vremenu od 16—20. aprila u protuakcijama sudelovalo je oko 2000 ljudi.«[50]

---

[50] Vojnoistorijski institut JNA, dok. 11/5—1, k. 70.

4. DEJSTVA U PERIODU MAJ — JUN

Kriza u prva dva meseca prolećnih borbi bila je početkom maja prebrođena, zahvaljujući upornosti boraca i rukovodstva odreda, njihovoj visokoj svesti i shvatanju značaja i ciljeva NOB. Ušlo se, posle toga, u period narastanja i političkog i organizacionog učvršćivanja odreda.

Poučena dvomesečnim iskustvom, rukovodstva odreda su dolazila do saznanja da partizanski način ratovanja nije odbrana šume i čekanje da neprijatelj napada, već nametanje neprijatelju borbe tamo gde on to ne želi i ne očekuje. Uspeh se može postići samo stalnom i neprekidnom aktivnošću; iznenadnim, munjevitim napadima na slabe tačke neprijatelja i njegove slabije snage, naročito izbegavanjem frontalne borbe sa njegovim nadmoćnim snagama; manevrom i pokretljivošću i sl. To su osnovi partizanske taktike, od kojih su rukovodioci odreda odstupali bilo iz subjektivnih (nedovoljna priprema pojedinih akcija, nebudnost, neopreznost i sl.), bilo iz objektivnih razloga (stalan priliv novih boraca, neposedovanje borbenog iskustva, slaba obučenost; nedovoljna opšta vojna i stručna naobrazba rukovodilaca). Naoružanje je, pridolaskom novih boraca, bilo sve potrebnije, pa su utoliko važnije bile akcije u kojima se dolazilo do istog. Akcije i borbe bile su stalne. Svaki odred ih je izvodio prema prilikama i mogućnostima na svom terenu.

A) FRUŠKOGORSKOG ODREDA

Prva četa je 7. maja u dva sata ujutro jednim vodom napala na žandarmerijsku stanicu u s. Ledinci i zarobila celu posadu od osam žandarma, a da ovi, potpuno iznenađeni, nisu ni stigli da pruže otpor. Zaplenjeno je: 8 pušaka sa 1600 metaka, 16 bombi, 15 ćebadi, 8 uniformi i dr. U opštini je spaljena arhiva. Vod nije imao gubitaka; dvojici zarobljenih žandarma je suđeno, a ostali su pušteni kućama.

Tri partizana 1. čete 11. maja zarobili su dvojicu ustaša iz s. Čerevića bez oružja i streljali ih, a druga grupa 12. maja po danu je izvršila napad na kamenolom kod s. Rakovac i obustavila rad istog. Zaplenjeno je: 8 pušaka

sa 550 metaka i dosta hrane koja je razdeljena siromašnim seljacima. Sutradan, 13. maja, dva voda 1. čete su izvršila napad na s. Banoštar, gde je bila posada domaćih Nemaca petokolonaša. U početku akcije postignut je uspeh. Zaplenjene su tri puške sa nešto municije i spaljena je opštinska arhiva. Kasnije, zbog jakog otpora neprijatelja i zbog slabe veze između napadnih grupa, vodovi su morali da se povuku. Nije bilo gubitaka u ljudstvu ni sa jedne strane. Istoga dana su delovi 1. čete upali u radničku koloniju Vrdnika, zarobili jednog ustašu, a od pripadnika ustaške Pripremne bojne i »Dojče Manšaft« zaplenili 4 puške sa 125 metaka. Sutradan je jedna trojka iste čete zarobila tri Nemca petokolonaša iz s. Grgurevci.

Delovi 2. čete su 16. maja u s. Viziću zaplenili 3 puške sa 100 metaka i u s. Neštinu 3 puške sa 130 metaka.

Grupa Nemaca petokolonaša u zajednici sa grupom domobrana izvršila je 21. maja napad na delove 1. čete severno od s. Grgurevci. Četa je uočila pokret neprijatelja, posela ivicu šume i spremno ga dočekala. Dočekan iznenadnom vatrom, neprijatelj se povukao u neredu sa gubicima od 3 ranjena, od kojih je jedan kasnije umro.

24. maja delovi 2. čete su upali u s. Sot, uhvatili lugara i zaplenili dve puške. U pokretu iz s. Sot prema s. Vizić grupa se sukobila sa nadmoćnijom neprijateljskom jedinicom. Pretila je opasnost da grupa bude opkoljena, ali se ipak posle duže žestoke borbe izvukla. Neprijateljski gubici su bili 13 ubijenih i 7 ranjenih, a partizanska grupa je imala 4 poginula i 2 ranjena.

Ustaška posada iz manastira Bešenovački Prnjavor pokušala je 27. maja da prodre u šumu. Dočekana na ivici šume snažnom vatrom od delova 1. čete bila je primorana da se vrati u polaznu bazu sa tri ranjena vojnika, dok četa nije imala gubitaka. Grupa boraca ove čete je 28. maja razoružala čuvara na sremskomitrovačkoj trošarini i stražara sremskomitrovačke kaznione, zaplenivši jednu pušku i jedan pištolj.

Sutradan grupa boraca 3. čete je izvršila napad na železničku postaju Rakovac, na pruzi Novi Sad — Beočin, polupala telefonske uređaje, zaplenila dve puške i drugog materijala. Borci ove čete su 31. maja u s. Jazak uhvatili i streljali dva izdajnika.

29. maja su delovi 1. čete prekinuli električni vod između Rume i Sremske Mitrovice, 30. maja zarobili i streljali jednog ustašu, a 31. maja iskidali TT veze na žel. pruzi Ruma — Vrdnik i drumu Irig — s. Pavlovci, gde su spalili i opštinsku arhivu.

Delovi 4. čete su 30. maja posekli TT stubove na drumu s. Čalma — Bingula, a 31. maja, na drumu s. Čalma — Laćarak, gde su zarobili i streljali jednog ustašu.[51]

U junu je odred nastavio sa akcijama. Tako je 1. četa: 1. juna uhvatila i streljala jednog poznatog petokolonaša iz Sremske Mitrovice; 4. juna upala u s. Jazak, spalila opštinsku arhivu i zaplenila dosta materijala, a 7 juna na jednom salašu zaplenila četiri puške, jedan pištolj i izvršila napad na neprijateljsku patrolu kod s. Voganj. Borci 3. čete su 5. juna, kod Vrdnika, iz zasede ubili tri nemačka vojnika, bez sopstvenih gubitaka i zaplenili jedan prsni mitraljez i dve puške sa nešto municije.

Kako je eksploziv bio uvek kritičan materijal, a rušenje železničkih pruga i vozova prvostepeni zadatak sremskih partizana, to su stalno traženi izvori eksploziva, pa su za nabavljanje istog vršene i posebne akcije. Jedan od izvora bio je Rakovački kamenolom. Iz njega je dobivan eksploziv uglavnom preuzimanjem, jer je radništvo na kamenolomu uvek bilo uz NOP. Pored toga i direktor kamenoloma, inž. Josip Sujić bio je simpatizer NOP-a. On je pored eksploziva, pošto je snabdevao radništvo kamenoloma hranom, odećom, obućom i drugim, deo toga često odvajao i upućivao partizanskim jedinicama.

Jedna od akcija za nabavku eksploziva izvedena je i 4. juna. Tom prilikom zaplenjeno je 225 kg eksploziva, nekoliko hiljada kapsli, fitilja, aparat za električno paljenje mina i drugog materijala. U isto vreme u opštini s. Rakovac spaljena je arhiva. Sa radnicima je održan miting na kome im je objašnjen cilj narodnooslobodilačke borbe i karakter ove akcije.

---

[51] Zbornik I/6, dok. 52.

Borba kod s. Grgurevci

Oko 80 nemačkih vojnika krenulo je 5. juna iz s. Grgurevci s namerom da izvrše prodor u Šumu. Na ivici šume sačekala ih je 1. četa Fruškogorskog odreda i primorala na povlačenje nanevši im gubitke od dva ubijena i tri ranjena vojnika. Četa je zaplenila dve puške i dve bombe, a imala je jednog lakše ranjenog borca. U ovoj borbi naročito su se istakli komandir 1. čete, Marko Perićin Kamenjar, i komandir voda Nikola Banjac Dejan.[52]

Povodom ove akcije nemački komandant oružanih snaga u Sremu izdao je 6. juna proglas u kome se kaže:

U zadnje vreme množe se prepadi i dela sabotaže sa strane partizana, koji u Fruškoj Gori i južno od iste teraju njihova nedela. Poznato je, da jedan veliki deo ovdašnjeg stanovništva sa partizanima simpatizira i iste potpomaže.

Dne 5. juna otvorili su partizani iz zasede vatru na jednu jedinicu nemačke vojske koja se je nalazila na maršu kroz Frušku Goru. Tom prilikom ubijeno je i ranjeno nekoliko nemačkih vojnika.

Nemačka vojna sila nije voljna takove prepade u buduće trpeti. Ona je preduzela korake odmazde.

Za svakog ubijenog Nemca, svejedno da li je isti vojnik ili pripadnik nemačke narodne skupine, poduzeti će se najoštrije korake odmazde, tako isto i za svakog ranjenika. U prvom redu postupiti će se protiv rodbine partizana.

I za sve ostale prepade i dela sabotaže, i ako od istih nebi bili ugroženi ljudski životi, provesti će se mera odmazde.

Svaki saobraćaj u Fruškoj Gori ovim se zabranjuje, samo se dozvoljava saobraćaj na cesti od Iriga preko Venca za Kamenicu i od Manđelosa preko Ležimira za Sviloš.

Koga se uhvati sa strane ceste u bregovima i šumama Fruške Gore, s tim će se postupiti kao sa partizanom.

Koga se uhvati posle 21 sata naveče do 6 sati ujutro izvan sela biti će streljan.

Partizani se mogu samo držati, ako budu sa životnim namirnicama i vestima potpomognuti. Stanovništvo može daljnjemu zlu izbegavati samo tako, ako svaku daljnju potporu partizanima ustegne i suzbija.

Ovaj oglas važi za područja Tovarnik — Erdevik — Radinci — Voganj — Ruma — Putinci — Inđija — Novi Slankamen i severno od Dunava.

Ovaj oglas imade se celokupnom stanovništvu po občinskim poglavarstvima na uobičajeni način staviti do znanja i stupa odmah na snagu.

---

[52] Poginuo u leto 1942. godine u Fruškoj gori.
— Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 18 i 20.

Proglas je bio signal za početak besomučnog terora nad narodom, koji je odmah primenjen u Grgurevcima, Vrdniku i Jasku.

Nemci su 6. juna u s. Grgurevci streljali oko 280 ljudi, o čemu Vrhovno oružničko zapovjedništvo NDH 11 juna izveštava Glavni stan Poglavnika.[53]

Dne 6. lipnja 1942. god. oko 16 sati ponovo je došla nemačka vojska u selo Grgurevci i odmah po dolasku u mjesto uzeli su mjestnu momčad njemačke narodne skupine i zašli od kuće do kuće i pokupili sve osobe muške, pravoslavne vjere, koje su dotjerali u općinsko dvorište. U svaku kuću, u kojoj nisu našli muškarca, bacili su po jednu bombu, a kuće iz kojih su muškarci ili vlasnik u odmetničtvu minirali su i digli u zrak. Pošto je sve ovo izvršeno, svi muškarci koji su bili doterani u općinsko dvorište, prepraćeni su na kraj sela i tamo svi postreljani. Tačan broj streljanih nije poznat, ali se računa da ih je bilo oko 280 u dobi od 15—75 godina.

Jednostavan izveštaj o tako strašnom zverstvu!

Iako ovo nije bio ni prvi ni poslednji zločin okupatora, učinjen u besu što ne može da uguši ustanak naroda Srema, ovaj u Grgurevcima i po masovnosti, i po načinu izvršenja, prevazilazi ostale.

7. juna Nemci su nastavili sa terorom u s. Vrdniku gde su srušili devet partizanskih kuća, a sve vlasnike pohapsili i odveli kao taoce.

Okupator, međutim, nije postigao željeni cilj — da narodu Srema ulije strah i odvoji ga od partizana, a samim tim da uništi ili bar ograniči NOP. Teror okupatora izazvao je baš obrnuto dejstvo. Želja za osvetom nedužnih žrtava još čvršće je povezala narod sa njegovim borcima i rasplamsala borbu za konačnu slobodu.

Pogibija Boška Palkovljevića Pinkija

Četiri partizana, na čelu sa Boškom Palkovljevićem Pinkijem, pokušala su da miniraju i dignu u vazduh železničku prugu između Sremske Mitrovice i Vognja. Pri postavljanju eksploziva naišla je neprijateljska patrola i omela akciju. U kratkoj borbi jedan neprijateljski vojnik je ubijen, a ostali su se povukli. Pošto su uz put porušili

[53] Zbornik I/17, dok. 16 i 20.

most na drumu Ruma — V. Radinci, partizani su se 9. juna vraćali u šumu preko s. Mala Remeta. Istovremeno je u selo ušla veća grupa nemačkih vojnika, ispred kojih je narod bežao u šumu. Da bi zaštitili narod, Pinki i drugovi su otvorili vatru na neprijatelja i time skrenuli pažnju na sebe. Narod je uspeo da se skloni u šumu.

Razvila se borba u kojoj je Pinki pao smrtno ranjen. Da ne bi oružje palo neprijatelju u ruke, polomio je svoju pušku i razbio dvogled. Ostao mu je samo pištolj. Boreći se posle toga do zadnjeg metka, ubio je jednog nemačkog oficira i ranio jednog nemačkog vojnika. Pored Pinkija poginuo je još jedan borac.

»Pribrao se još jednom. Ležeći na svežoj zemlji, koju je zalivao krvlju iz grudi, ispalio je šaržer. Njegovo im oružje neće pasti u ruke. Slomio je pušku, razbio dogled, koji mu je tako lepo stajao na prsima. Otkočio je revolver i uperio ga u oficira koji mu se primakao iskežena lica. Oficir se smešno praćnuo, nije ni viknuo. Švaba koji se zaklatio za njim uzviknuo je »Mami!« Njegovo debelo pegavo lice kao da je raslo, a izbuljene oči iskakale su iz duplja. Pinki je opalio još jedan metak nišaneći, a kod poslednja tri više nije video. Čuo je viku i bat nogu, strašan šum mu je zaglušio uši — a onda je obnevidelih očiju padao u bezdanu provaliju.

Fašisti su ga se dočepali mrtvog. Kad su videli slomljenu pušku, razbijeni dogled i još uvek čvrsto stisnuti prazni revolver, jedan je procedio:

— Majku im partizansku ala hrabro ginu«.[54]

Pogibijom Boška Palkovljevića Pinkija narodnooslobodilački pokret je izgubio jednog od najboljih i najhrabrijih boraca.

»Danas se narod Srema ponosi Pinkijem i odaje mu priznanje. On i danas živi po mnogim fruškogorskim selima i u njegovom primeru naša omladina gleda svoje zadatke i svoj dug prema otadžbini.«[55]

---

[54] Jovan Popović: »Istinite legende«, str. 196 (Pinki je video Tita).

[55] Đorđe Nikšić Johan: članak u knjizi »Vojvodina u borbi« — str. 43.

U rano jutro 10. juna u s. Jazak je iznenada upalo 8—10 kamiona nemačke vojske. Znajući za tragediju sela Grgurevci, narod je masovno bežao u šumu, praćen vatrom Nemaca. Glavnina naroda uspela je da se spase. Petoro je ubijeno a dvoje teže ranjeno. Poginuo je i jedan nemački vojnik.

Grupa boraca 2. čete uhvatila je i streljala 12. juna jednog poznatog petokolonaša iz s. Čalme, i jednog iz s. Suseka. Druga grupa ove čete pošla je 17. juna u s. Ljubu da pokupi oružje za koje je saznala da se tamo nalazi. Na putu za selo grupa je naišla na neprijateljsku zasedu i u borbi ubila 12 ustaša i zaplenila 7 pušaka, dok je imala 2 poginula i 1 lakše ranjenog borca.

Jedna diverzantska grupa Fruškogorskog odreda je 30. juna minirala i razrušila most na drumu s. Susek — Banoštar, uz sadejstvo delova odreda koji su napadom na s. Ljuba vezivali neprijatelja.

U toku juna odred je izvršio još i ove akcije: spalio opštinsku arhivu u s. Beočin; presekao TT veze u dužini od dva km na drumu s. Čalma — Manđelos, zapalio sedam vršalica u s. Laćarak i Sremskoj Mitrovici; minirao i razrušio železničku prugu između Sremske Mitrovice i s. Voganj.

B) PODUNAVSKOG ODREDA

Podunavski odred je u toku maja izvršio nekoliko manjih akcija: 7. maja je posekao stubove i pokidao TT veze na železničkoj pruzi Vrdnik — Ruma između stanica Vrdnik i Pavlovci; 14. maja u šumi Morintovo kod Vrdnika uhvatio je i streljao jednog šumara petokolonaša; 20. maja zaplenio je 2 puške u s. Šatrinci od Mađara petokolonaša; 22. maja na drumu Irig — Ruma posekao 20 TT stubova; 28. maja jedna grupa pokidala je TT veze na železničkoj pruzi između stanica Sremski Karlovci i Čortanovci, a druga grupa zarobila i streljala jednog ustašu iz s. Maradika.

U junu je odred pojačao svoju aktivnost, naročito u akcijama za dobijanje oružja: 1. juna su delovi odreda razoružali i streljali jednog ustašu kod koga su zaplenili dve

puške sa municijom; 2. juna u s. Putinci zaplenili su četiri puške i jedan pištolj od seoskih petokolonaša; 7. juna u s. Rivici kod Iriga, spalili su opštinsku arhivu; 14. juna na jednom salašu u blizini s. Maradika zaplenili su tri puške i jedan pištolj; 19. juna izvršili su upad u sanatorijum, u blizini s. Sremska Kamenica i zaplenili veće količine sanitetskog materijala.

Treća četa Podunavskog odreda je 24. juna izvršila napad na stražu kamenoloma Paragovo kod s. Sremska Kamenica, zarobila stražu od 10 domaćih Nemaca petokolonaša, onesposobila žičanu železnicu i zaplenila 10 pušaka.

Zaseda kod s. Bukovac

Najznačajniju akciju u ovom periodu izveo je Podunavski odred 30. juna.

Štab odreda je već polovinom juna, preko svog obaveštajnog organa iz sela Bukovac, raspolagao podatkom da domobranske jedinice iz Petrovaradina često vrše bojno gađanje u blizini s. Bukovac. Svestranim izviđanjem utvrđeno je da na strelište obično dolaze dve satnije, jačine oko 300 domobrana, a takođe je uočen pravac kretanja i način obezbeđenja neprijatelja, kao i najpovoljniji položaji za postavljanje zasede. Štab odreda tada odlučuje da se 30. juna postavi dubinska zaseda sa ciljem da se neprijatelj uništi na samom strelištu. Raspored napadnih grupa odreda na određenim položajima izvršen je u toku noći.

3. četa, jačine oko 55 ljudi, postavljena je od trig. 321 do k. 283, u zahvatu puta koji povezuje ova dva zemljišna objekta; komanda čete je bez komandira, jer se ovaj sa grupom boraca i teškim mitraljezom postavio na bezimenoj koti istočno od trig. 321.

Desetina 1. čete (oko 15 boraca) sa komesarom čete postavljena je u rejonu bezimene kote, 500 m severno od trig. 321.

Komandant i komesar odreda nalazili su se u rejonu trig. 321 i direktno rukovodili kako organizacijom zasede, tako i samim napadom.

Ovako postavljena zaseda, u vidu potkovice, pružala je garanciju za uspeh.

Planom napada bilo je predviđeno:

— da se nakon posedanja položaja zabrani svako kretanje radi očuvanja tajnosti zasede;

— domobranske satnije propustiti u potkovicu zasede, na strelište;

— početak napada označiti vatrom teškog mitraljeza iz rejona istočno od trig. 321, tj. u leđa neprijatelja. Na taj znak svi borci otvaraju vatru, a potom vrše juriš na neprijatelja, uništavaju ga ili zarobljavaju.

Svi delovi zasede bili su na svojim položajima i pritajeni dočekali svitanje dana, nestrpljivo čekajući ishod ove akcije.

Oko pet časova pojavila se od s. Bukovca neprijateljska kolona od 136 domobrana. Do strelišta se kretala bezbrižno — bez isturenih obezbeđenja osim čelne patrole — u koloni dvojnih redova, kako se postrojila i na strelištu. Kada su puške stavili u kupe, vojnicima je dato voljno, a mete za gađanje su postavljene na predviđeno mesto.

Trebalo je, po planu, sačekati i drugu satniju da dođe na strelište pa dati znak za otvaranje vatre. Međutim, čelna patrola druge domobranske satnije (svaka satnija se nezavisno jedna od druge kretala i obezbeđivala) tek je izlazila iz s. Bukovac kada je jedan domobran udaljivši se od strelišta više nego što je to kod njih bilo uobičajeno naišao na postavljenu zasedu. Naime, ulazeći u šumu i uzvikujući: »Ej, Fruška goro, ko j' po tebi oro«, domobran je video partizana sa puškom na gotovs, smrtno se uplašio i uspeo samo da vikne: »Partizani!« a, a potom se kao pokošen sručio na zemlju. Među domobranima je tada nastalo komešanje i komandant Podunavskog odreda naredio je otvaranje vatre.

Teški mitraljez je na to otvorio vatru, ali je zbog neispravnosti dejstvovao samo jedinačnom paljbom. Stupili su u dejstvo i ostali delovi partizanske zasede, a odmah zatim naređen je i juriš. Domobrani su bili iznenađeni i zbunjeni, te su različito i postupili: jedni su se prihvatili oružja, drugi su se odmah dali u bekstvo, a treći su legli na zemlju i čekali razvoj događaja. Otpor neprijatelja, ukoliko ga je i bilo, brzo je savladan. Kada su partizani stigli

na strelište, situacija je već bila jasna: 9 mrtvih, 10 ranjenih i 60 zarobljenih domobrana. Zaplenjeno je 57 pušaka, oko 8000 metaka i druge razne opreme. Podunavski NOP odred imao je samo jednog lako ranjenog borca.

Druga satnija, čuvši žestoku paljbu kod prve, odmah je okrenula leđa i bez borbe odstupila u Petrovaradin.

Razmatrajući ovu akciju delova Podunavskog odreda, prvu ove vrste, može se doći do sledećih zaključaka:

Napad je uspeo, ali ne i u potpunosti, jer svi delovi zasede nisu do kraja izvršili svoj zadatak.

Veći broj domobrana se izvukao potokom koji iz rejona trig. 321 protiče kroz s. Bukovac. Njega je zatvarala desetina 1. čete sa zadatkom da ne dozvoli izvlačenje neprijatelja, ali se ona u momentu juriša nije spustila u potok, čime bi onemogućila izvlačenje demoralisanog neprijatelja. Umesto da to učini, desetina je jurišala na strelište, a samim tim otvorila prolaz domobranima koji su to i iskoristili i tuda se izvukli.

Iako domobranske satnije nisu potpuno uništene (kako je planom predviđeno), ova akcija se smatra velikim uspehom:

— Rukovodioci i borci odreda su u praksi videli rezultat napada na neprijatelja iz zasede, efikasnost iznenadne vatre, demorališuće dejstvo na neprijatelja koje se postiglo iznenađenjem, a istovremeno i sopstvene greške pri postavljanju zasede i kako neprijatelj može te greške da iskoristi. Bila je to dobra škola za buduće akcije.

— Borci odreda su gledali neprijatelja koji, zahvaćen panikom, baca oružje, beži, plače, kleči i moli. Videli su strah slugu okupatora od partizana, narodnih boraca. Ovo moralno dejstvo naročito je došlo do izražaja u ovoj akciji.

Noseći prvi brojniji ratni plen, partizani su se oduševljeni i sa pesmom vratili u svoje baze.

Stav sremskih partizana prema okupatoru i ustašama s jedne, i domobranima s druge strane, bio je kao i kod svih naših jedinica. Zarobljenim domobranima (izuzev zločinaca kojih je bilo i u domobranskim uniformama), uz prethodno objašnjenje značaja narodnooslobodilačke borbe, ostavljeno je na volju: da li žele ostati kod partizana ili otići svojim kućama. Niko nije sumnjao da će biti takvih

koji će se ponovo javiti svojoj komandi, ali sa poljuljanim moralom, zapaničeni i za duže vreme nesposobni za borbu. Tako je bilo i sada.

Zarobljeni domobrani su obećavali da se »više nikada« neće boriti protiv partizana i sl. Oni su imali toliko poverenja u partizanske rukovodioce, da je jedan domobran prišao komesaru odreda i obavestio ga da mu je neki partizan uzeo sat. On je znao da je u redovima NOV i POJ zabranjeno prisvajanje lične imovine zarobljenog protivnika. Pošto se nije moglo niti smelo gubiti vremena oko traženja sata, komesar je domobranu isplatio sat u novcu. Ovakav odnos pobednika prema pobeđenom, primenjen polovinom 1942. godine, mogao je samo pridobiti svakog čoveka za borbu protiv nemačkog okupatora. Iznenađeni gestom partizana domobrani su ponavljali da se više ne mogu i neće boriti protiv vojske takvog morala i čovečnosti kao što su partizani. To je i uslovilo, kasnije, masovno prilaženje domobrana NOP-u.

Sutradan popodne, uz jako obezbeđenje ustaških i domobranskih snaga, predstavnici komande Petrovaradina došli su na strelište, izvršili uviđaj i odneli mrtve i teže ranjene. Deo poginulih domobrana otpremljen je na sahranu u njihova rodna mesta, a šest je sahranjeno u Petrovaradinu, uz vojničke počasti. Koliku je pometnju u redove neprijatelja uneo uspeh Podunavskog odreda na domobranskom strelištu kod s. Bukovca, između ostalog svedoči i sama sahrana poginulih domobrana u Petrovaradinu.

Vojničko groblje, gde je trebalo sahraniti domobrane, nalazilo se na periferiji Petrovaradina. Ustaše, strahujući od eventualnog napada partizana, opasale su groblje streljačkim strojem vojnika domobrana, kojima naređuju da se maskiraju na svojim mestima i tako skriveni od naroda ostanu dok se sahrana ne završi. Povorka sa kovčezima poginulih domobrana, uz pratnju nekoliko popova, počasne čete, ustaške mladeži i građanstva stigla je na groblje. Vojnici sa obezbeđenja, kršeći zbog znatiželje primljeno naređenje, izašli su ili izviruju iz svojih zaklona. Neobaveštene ljude iz povorke uznemirila je iznenadna pojava naoružanih vojnika oko groblja. Misleći da su to partizani, neko je uzviknuo na sav glas: »Evo partizana!« I tada nastaje prava panika. Beži narod, beži počasna četa, beže

popovi. Panično bekstvo zahvatilo je i vojnike iz obezbeđenja. Oni koji su nosili sanduke sa poginulim domobranima bacaju ih sa ramena i sa ostalima beže »glavom bez obzira« pravo u Petrovaradin. U tom metežu i bežanju nekoliko njih su pali u iskopane rake, drugi su u bežanju polomili noge i zapomažu. Ori se lelek i zapomaganje. Više spomenika i krstača leže porušeni. Da bi komedija bila veća, masa iz povorke se ne ustavlja ni u Petrovaradinu, već nagrće na skelu koja je tada prevozila za Novi Sad. (O paničnom bekstvu sa groblja pisao je u to vreme i fašistički list »Nova pošta« od 2. VII 1942, koji je izlazio u Novom Sadu. Razlika napisa u »Novoj pošti« od stvarne istine bila je samo utoliko što člankopisac pokušava da pravda paniku okrivljujući jednu ženu, navodno majku jednog od poginulih domobrana.)

Takav je strah od partizana vladao među »poglavnikovom» vojskom još tada, kada je većina NDH smatrala večitom tvorevinom.[56]

c) SUNCOKRETAŠKE ČETE

Kroz čitav rat u Sremu nikada nije bilo dovoljno oružja za sve koji su stupali u jedinice NOV i POJ, a pogotovo za one koji su bili spremni da stupe. Taj problem se rešavao na razne načine, a najviše zaplenjivanjem od neprijatelja u borbi. Pored toga i lukavstvo je bilo čest način oduzimanja oružja od neprijatelja, o čemu svedoči i podvig omladinaca sela Novi Karlovci.

Kada je Ministarstvo hrvatskog domobranstva putem proglasa pozvalo sve Srbe rođene 1920. i 1921. godine u svoju vojsku, pod pretnjom doživotne robije i smrti, nijedan od 80 omladinaca ovoga sela nije se odazvao pozivu. Seoska organizacija SKOJ-a organizovala je njihovo skrivanje u seoskom ataru. Pošto je Podunavski odred, zbog velikog priliva novih boraca, prvenstveno primao one koji donose i oružje, to su omladinci Novih Karlovaca, pod rukovodstvom sekretara SKOJ-a, krenuli u napad na salaše domaćih Nemaca petokolonaša, koji su bili naoružani.

---

[56] Zbornik I/6, dok. 32, 52; I/17, dok. 25.
— Stenograf, reg. 1—22/7, k. 1992.

Imajući od oružja samo nekoliko bajoneta, jedan pištolj i jednu pušku sa skraćenom cevi, poslužili su se lukavstvom. Na stabljike suncokreta privezali su vojničke noževe i, jedne noći, sa uperenim »puškama« pozvali Švabe na predaju. Ovi u mraku nisu mogli oceniti da to nisu prave puške i bez otpora su predali oružje. Tako su omladinci ovakvim akcijama, posle mesec dana, imali kompletno naoružanu četu od 40 boraca, koja je ušla u sastav Podunavskog odreda. Po načinu kako je došla do prvih pušaka, četa je nazvana »Suncokretaška«.[57]

5. UPUTSTVO ZA VOĐENJE PARTIZANSKOG RATA

U cilju jačanja partizanskih jedinica Štab NOP odreda za Srem je u junu uputio štabovima odreda »Uputstvo za vođenje partizanskog rata«, u kome se, pored ostalog, konkretizuju vojni i politički zadaci, organizaciona struktura odreda, dužnosti i prava rukovodilaca i boraca, kao i vojna i politička naobrazba partizana. U pogledu Partizanske ratne taktike se, pored ostalog, kaže:

»Pri izvođenju akcija *uzimati za cilj i vršiti glavne udarce tamo gde je neprijatelj najosetljiviji, a istovremeno u pogledu odbrane tih ciljeva — najslabiji*« . . .

I u akcijama sabotaže i u napadima na njegovu živu silu držati se pravila: *uvek iznenaditi neprijatelja, izvršiti na njega prepad a nikad ne biti od neprijatelja iznenađen.* Zatim raditi brzo i odlučno ne dajući neprijatelju vremena da se sredi i pređe u organizovanu borbu sa svojim nadmoćnim snagama. Iskustvo je nebrojano puta pokazalo da i male partizan[ske] jedinice razbijaju i uništavaju više puta jačeg neprijatelja i u ljudstvu i savršenijem naoružanju ako odlučno i vešto primenjuju gornje pravilo.

Za izvođenje svih partizanskih akcija i borbi *najpogodnija je noć*, — i to ne svaka noć. Napr. po svetloj mesečnoj noći neprijatelj može lako da primeti kretanje i da osujeti prepad. Zato su najpogodnije tamne, kišne i vetrovite noći, pod čijim plaštom partizani mogu neopaženo da se približe na najmanje otstojanje od objekta za napad.

. . .

Da bi iznenađenje bilo što veće napade treba vršiti kad je neprijatelj već zamoren, kad budnost popušta, kad se počne sticati uverenje da je opasnost te noći prošla a to je rano ujutru, pred

---

[57] Sava Mali; hronika »Sasani u borbi«.

zoru. Ali se iznenađenje može izvršiti i u svako drugo doba. Treba uvek konkretno ispitati držanje i raspoloženje neprijatelja i prema tome odrediti momenat prepada.

U noćnoj borbi upotrebljavati hladno, a izuzetno vatreno oružje. Za to se treba uvežbavati.

Kako za uništenje žive sile neprijatelja tako za uništenje ili zaplenu njegovih transporta, najzgodnije je postavljati zasede (ili zauzeti busije). I za njih je najzgodnija noć. Ali tamo gde nema takvog kretanja noću, mogu se postavljati i danju. Za uspeh vrlo je važan izbor pogodnog mesta. To su ona mesta, na kojima partizani mogu vešto da se maskiraju i ne budu primećeni a oni da mogu već izdalje pratiti kretanje neprijatelja dok ne dođe blizu, zatim da mogu lako i neopaženo da se privuku, kao i da se lako i sigurno povuku, bilo po svršenoj akciji, bilo za vreme borbe ako to bude trebalo...

. . .

»Pri izvršenju svih ovih zadataka treba izbegavati *po svaku cenu* frontalne borbe.« (Vrh. štab). Ovo treba dobro upamtiti, jer *frontalna borba* osobito u početku partizanskog rata, *znači smrt za partizanske odrede*, znači uništenje njihove žive sile, što i jeste glavni cilj neprijatelja. Stoga sve dotle dok partizani ne ojačaju u ljudstvu i naoružanju toliko da mogu da oslobode i drže veći deo oslobođene teritorije moraju *»po svaku cenu«* da izbegavaju frontalne borbe...

»Inicijativa se ne sme prepustiti neprijatelju. U tom slučaju skoro uvek bi došlo do frontalnih borbi...« (Vrh. štab). Imati inicijativu znači biti u položaju da određuješ vreme, mesto i objekat za napad, da napadaš neprijatelja gde je najslabiji, namećeš borbu kad se ne nada i kad je za njega najnepovoljnije, znači sprečiti mu da nam nametne frontalnu borbu. A da bi zadržali inicijativu, partizanske jedinice moraju stalno da budu u akcijama na raznim stranama: napadati ga, uznemiravati, zadavati mu strah, kidati mu živce i postepeno uništavati ne dopuštajući mu da se sredi, organizuje i pređe u napad. Ako pak pređe, prebaciti se na drugi teren i produžiti sa napadima, zadržavši inicijativu opet u svojim rukama. Prepustiti inicijativu neprijatelju, znači staviti se u položaj da nam neprijatelj nameće svoju volju i onemogući primenu partizanske taktike.

. . .

Uputstvo, navodi i konkretne vojne zadatke, kao i način njihovog izvršenja: razaranje železničkih pruga, vozova i stanica; sečenje TT veza, kočenje saobraćaja na drumovima i na rekama; rušenje fabrika, električnih centrala, rudnika, mlinova i sl. Najzad, zauzimanje naseljenih mesta i gradova, kao i njihovu odbranu posle zauzimanja. Posebno je poglavlje o organizacionoj strukturi odreda i štabova (odreda, bataljona, četa).

Uputstvo se završava kratkim zaključkom u kome stoji:

Kod nas u Sremu već se duže vreme razvija i širi oružana partizanska borba. Pored mnogih uspeha u toj borbi ispoljile su se i mnoge slabosti. Ova brošura ima za cilj da ukaže na probleme i osnove partizanske borbe i taktike i tako ubrza uklanjanje postojećih slabosti. Zadaci pred kojima stojimo su ozbiljni, veliki i teški. Da bi potukli okrutnog i još uvek jakog neprijatelja, treba da stvorimo još jače partizanske odrede. Oni će to postati samo ako borci i rukovodioci budu spremni ne samo da poginu ako treba, već i da budu sposobni da tuku neprijatelja sa vojnim znanjem i veštinom, da budu majstori partizanskog rata. Kad naš uzor, herojski crvenoarmejci, postavljaju kao glavno pitanje izučavanje oružja i vojne veštine, to u još većoj meri važi za nas, koji smo tek šegrti u ratnoj veštini. Zato, drugovi partizani, na posao! Svaki partizan treba da se trudi — radom i učenjem — da postane majstor partizanskog rata. Svako to može i svakome je to dužnost. Takmičimo se u tome: između sebe, kao i po desetinama, vodovima, četama i odredima.

Uputstvo je mnogo koristilo tada još nedovoljno iskusnom i nedovoljno obučenom kadru partizanskih odreda Srema. Mnoge počinjene greške zbog nedovoljnog iskustva i neznanja, otklonjene su, što je odmah došlo do izražaja u kasnijem radu i borbama odreda. Naročito je bilo dragoceno objašnjenje taktike partizanskog rata. Pojačana je borbena obuka boraca i starešina, i to kroz međusobna takmičenja jedinica odreda.

U cilju razvijanja aktivnosti, učvršćenja discipline, organizacije vojne obuke, političkog i kulturno-zabavnog rada, održan je 26. juna zbor Podunavskog odreda, na kom je zakazano *partizansko takmičenje* u vidu ugovora između četa odreda. Ugovor o takmičenju glasi:[58]

Partizani Podunavskog NOP odreda na zajedničkom zboru održanom 26 juna 1942 godine zaključili su da stupe u *partizansko takmičenje*. Pobedu će odneti ona četa koja bude pokazala najbolje rezultate u sledećem:

1) Koja bude izvela najveći broj akcija kako po broju tako i po važnosti (kao važnije smatraće se sabotaže na železničkom saobraćaju, TT linijama i akcije u svrhu naoružavanja, uništavanja neprijateljskih slagališta, magacina itd.), za najkraće vreme i sa što manje žrtava.

---

[58] Zbornik I/6, dok. 27.

2) Koja bude najdisciplinovanija, tj. u kojoj bude među partizanima najviše reda, discipline, izvršenje svih obaveza i međusobnog drugarstva, pomaganja i ljubavi, u kojoj bude učinjeno najmanje disciplinskih pogrešaka i izrečen najmanji broj kazni.

3) U kojoj bude najbolje organizovana vojno-teoriska i praktična obuka i postignuti najbolji rezultati.

4) U kojoj bude najbolje organizovan političko-vaspitni i kulturno-zabavni rad i postignuti najbolji rezultati.

5) Koja bude urednije izdavala i bolje — sadržajno i tehnički uredivala svoj četni list.

Takmičenje nastaje od dana potpisivanja ovog ugovora. Kontrolisaće se rezultati svakih 15 dana, a konačni rezultat, i utvrđivanje koja je četa odnela pobedu izvršiće se posle dva meseca.

Ugovor su potpisali u ime četa njihovi štabovi, a pregledao ga i potvrdio štab Podunavskog odreda. Po njemu se takmičilo sve do tzv. velike ofanzive na Frušku goru, polovinom avgusta, kada se konačni rezultati više nisu sumirali.

6. NARASTANJE POSTOJEĆIH I FORMIRANJE NOVIH PARTIZANSKIH JEDINICA

Raste oružana borba naroda Srema. Sluge okupatora se osećaju nemoćnim, ne samo da spreče ili uguše ustanak, već i da ga uspore. Dolaskom leta partizanska aktivnost je obuhvatala čitav Srem. Dotadašnje borbeno iskustvo je doprinelo da se akcije izvode uz temeljite pripreme i bile su obimnije i kvalitetnije.

Fruškogorski odred je u julu imao oko 300 naoružanih boraca raspoređenih u šest četa.[59] Priliv novih boraca početkom leta bio je toliko veliki da se nisu mogli svi primiti zbog nedostatka oružja. U svakoj četi bila je grupa nenaoružanih boraca kao rezerva, koji su dobijali oružje zaplenjeno u borbi ili od poginulih boraca. Početkom i u toku avgusta kada je neprijatelj pripremao »veliku ofanzivu« na Frušku goru, narod Srema se pred terorom masovno sklanjao u šumu pod zaštitu svojih partizana. To je Fruškogorskom odredu pričinjavalo znatne teškoće. Snabdevanje hranom mase ljudi bilo je otežano, ali dvoumljenja

[59] Po podacima Gligorija Matića i Nikole Mojića.

nije bilo. Sve do »avgustovske ofanzive« neprijatelja, kada se odred morao izvući i prebaciti na drugi teren, narod je imao zaštitu odreda.

Podunavski odred je, u junu, formirao 3. i imao 150, a polovinom avgusta i 4. četu i imao oko 200 boraca. Situacija sa nenaoružanim ljudstvom i kod ovog odreda bila je slična onoj kod Fruškogorskog odreda.

Sl. 4 — Simićeva desetina iz sastava Fruškogorskog odreda između sela Jarka i Šašinaca juna 1942. godine.

U rejonima južnog i jugoistočnog Srema (između žel. pruge Sremska Mitrovica — Zemun i reke Save) do jula su postojale i dejstvovale samo mesne partizanske desetine, pa i mogućnosti za izvođenje akcija nisu bile dovoljno iskorišćene, iako su po spremnosti naroda za borbu bile velike.

Ove mogućnosti nisu koristili ni postojeći — Fruškogorski i Podunavski — odredi, koji su se do tog vremena

najviše zadržavali oko Fruške gore. Zbog toga je, po naređenju Štaba NOP odreda za Srem, Fruškogorski odred u julu uputio dve desetine, a Podunavski jedan vod u tzv. ravni Srem. Upućene jedinice su predstavljale jezgro za formiranje Posavskog odreda. Do polovine avgusta ovim odredom je rukovodio tzv. Sreski štab za rumski srez, koji je dotle rukovodio mesnim partizanskim desetinama. Krajem avgusta odred je reogranizovan u tri čete i dobio svoj štab.

Pošto su slične mogućnosti postojale i u jugozapadnom Sremu (rejon Bosutskih šuma), to je Fruškogorski odred u julu po naređenju Štaba NOP odreda za Srem, uputio jednu desetinu koja je za kratko vreme prerasla u Bosutsku četu.[60]

Pored redovnih zadataka, kao: uništavanje žive sile neprijatelja, kočenje saobraćaja, ukidanje okupatorske i uspostavljanje narodnooslobodilačke vlasti po selima, osnovni zadatak odreda u julu i avgustu bio je borba za žetvu.

7. NEPRIJATELJSKI NAPAD NA FRUŠKOGORSKI I PODUNAVSKI ODRED (10—14. JULA)

U cilju onemogućavanja daljeg narastanja NOP-a i njegovih oružanih snaga, partizanskih jedinica, i sprečavanja njihove aktivnosti, a naročito da bi za sebe prigrabio žetvu, neprijatelj je 10. jula preduzeo napad na Fruškogorski i Podunavski odred angažujući najbolje jedinice:

— Bojnu zrakoplovne školske pukovnije, jačine 501 domobran, sastava tri satnije, svaka satnija sa po 4 puškomitraljeza.

— 16. ustašku bojnu, jačine 450 ustaša, sastava četiri satnije, sa nekoliko mitraljeza i puškomitraljeza.

— 1. lovačku bojnu, jačine 246 ustaša, sastava dve satnije, svaka sa po 4 puškomitraljeza.

Zadatak ovih neprijateljskih snaga bio je »razbijanje organizacije i vojske partizana u Fruškoj gori sa ciljem da spreči dalje širenje organizacije i da se omogući hva-

[60] Zbornik I/6, dok. 15, 52.

tanje razbijenih partizana po selima«, a osnovna ideja je: »razvučenim pripremnim rasporedom navesti partizane na podelu snaga, zatim preseći područje Fruške gore na dva dela, primorati na borbu slabiju — istočnu grupu i nju razbiti«.[61]

Znači, neprijatelj je bio optimista, jer je predvideo ne samo razbijanje partizanskih jedinica, već i čitave organizacije NOP-a u Sremu.

Rasporedom svojih snaga neprijatelj je odredio 16. ustašku bojnu da vrši napad na Podunavski NOP odred, istočno od komunikacija Novi Sad — Ruma, tj. Eugenovim putem prema Stražilovu. Prikupljanje bojne je predviđeno na Iriškom vencu. Bojna zrakoplovne školske pukovnije, sa rejonom prikupljanja u Beočinu i 1. lovačka bojna, sa rejonom prikupljanja u Zmajevcu, određene su da vrše napad na Fruškogorski odred pravcima: Beočin — Crveni čot (bojna zrakoplovne školske pukovnije) i Rakovac — Zmajevac — Crveni čot (1. lovačka bojna).

Snage Fruškogorskog i Podunavskog NOP odreda i plan odbrane

Fruškogorski odred je tada imao pet četa sa po 60 boraca i određenim rejonima za odbranu u slučaju neprijateljskog napada. Ugroženi rejon ovog puta branila je 3. četa.

Podunavski odred je imao tri čete sa po 50 boraca, a ugroženi rejon branila je 1. četa.

Štab Fruškogorskog odreda u sastavu: komandant Dudaš Gojko[62] i komesar Slobodan Bajić Paja[63] dobio je izveštaj o pokretu neprijatelja tek u toku noći 9/10. jula. Ne znajući za dolazak nekih novih neprijateljskih jedinica u okolne garnizone, a ni za pokrete iz drugih pravaca (Ruma, Mitrovica, Ilok), zaključio je da se radi o napadu manjeg obima i to samo na položaje 3. čete, te joj naređuje

---

[61] Zbornik I/17, dok. 56.

[62] Kapetan I klase bjv — poginuo krajem avgusta 1942. god. na Fruškoj gori.

[63] Poginuo jula 1943. godine u istočnoj Bosni.

odbranu pravca Beočin — Crveni čot i venca Fruške gore: Crveni čot — Isin čot; sačekati neprijatelja na bliskom odstojanju, iznenadnom vatrom naneti mu gubitke i odbaciti ga. Voditi »manevarsku ali upornu« odbranu do linije: Osovlje — Crveni čot (trig. 539) — Kozarska lipa, na kojoj odsudnom odbranom sprečiti dalji prodor neprijatelju. Ostalim četama naređena je stroga pripravnost, a 1. četi da na najpovoljnijim položajima obezbedi bok 3. četi.

Štab 3. čete u sastavu: komandir Slavko Mojić[64] i komesar Nikola Ninković Čiča, dobivši ovako naređenje, odlučio je da utvrdi i čvrsto brani položaje: Orlovac — k. 470 — Crveni čot (trig. 539) isturajući borbeno osiguranje na položaje: Osovlje — Beočinske livade — Isin čot (k. 524) i Kozarska lipa (k. 489). Znači, 60 boraca 3. čete sa puškama (tek drugog dana borbe Štab odreda uputio je četi, kao pojačanje, puškomitraljeze iz 1. čete), prema 747 neprijateljskih vojnika sa 8 puškomitraljeza i oko diviziona artiljerije. Odnos snaga u korist neprijatelja bio je odviše veliki.

Štab Podunavskog odreda u sastavu: komandant Svetozar Milošević i komesar Jovan Reljanski je tek na dan neprijateljskog napada dobio izveštaj da se nešto neprijateljske vojske prikupilo na Iriškom vencu. Zbog toga odmah naređuje 1. četi, koja je brojala 50 ljudi, da uzastopnim otporom duž Eugenovog puta prema Stražilovu troši neprijatelja nanoseći mu gubitke, a zatim da ga protivnapadom odbije na polazne položaje. Trebalo je zadržati nadmoćnijeg neprijatelja do pada mraka a onda dejstvovati po naknadnom naređenju štaba odreda. 2. četi je naređeno da u rejonu k. 477 dejstvuje kao odredska rezerva, a 3, u rejonu Hajdučkog izvora i k. 472, da bude obezbeđenje od Sremskih Karlovaca i s. Bukovac.

Štab 1. čete doneo je odluku da četa organizuje odbranu na liniji: k. 502 — Veliki kamen, kao prvi položaj, imajući 300 m pozadi i drugi položaj. Na topografski jakom i taktički pogodnom za odbranu prvom položaju pružiti najjači otpor. Snažnom vatrom sa bliskog odstojanja, pa

---

[64] Poginuo u napadu na s. Ledince 1942. godine.

čak i jurišem, naneti neprijatelju što veće gubitke, a zatim ga odbiti na polazne položaje.

Prema Podunavskom odredu, tj. prema 1. četi, neprijatelj je uputio 16. ustašku bojnu od 450 ustaša sa nekoliko mitraljeza i puškomitraljeza.

Tok borbi:

10. jul

a) Kod Fruškogorskog odreda:

Bojna zrakoplovna školske pukovnije nastupala je od sela i manastira Beočin ka Osovlju. Južno od manastira Beočin izviđačka patrola 3. čete otvorila je vatru na neprijatelja i primorala ga da se razvije pre vremena. Patrola se tada povukla na Osovlje i zajedno sa borbenim osiguranjem (koje je brojalo 5 boraca) dala je prvi ozbiljniji otpor napadaču. Oko 13 časova neprijatelj je uspeo da ovlada položajem borbenog osiguranja, koje se bez gubitaka povuklo na položaje Orlovac (k. 512) — k. 470. Neprijatelj sa Osovlja produžava napad na položaj Orlovac — k. 470, gde ga dočekuje vod 3. čete i snažnom vatrom primorava da toga dana odustane od daljeg napada.

Rezultati borbe: neprijatelj je imao jednog poginulog i dva ranjena, a 3. četa je bez gubitaka. U toku cele noći delovi 3. čete stalno su vršili napade za uznemiravanje neprijatelja.

1. lovačka bojna je toga dana izbila na Zmajevac i k. 435 i tu zaposela položaje.

b) Kod Podunavskog odreda:

16. ustaška bojna oko 8 časova krenula je Eugenovim putem sa Iriškog venca. Oko 11 časova izbila je pred položaj k. 502 — Veliki kamen, gde je dočekana snažnom vatrom delova 1. čete i odbačena. Posle nekoliko ponovljenih napada neprijatelj je uspeo da zauzme te položaje, ali vod 1. čete iz rezerve vrši energičan protivnapad i vraća izgubljeni položaj. Sada neprijatelj svojom rezervom vrši protivnapad i, kombinujući ga sa obilascima, ponovo zauzima ovaj položaj. 1. četa se oko 14 časova povukla ka Grgeteškom vencu, a 2. četa prihvata borbu na k. 477 i do

pada mraka, posle žestokih borbi, sprečava neprijatelju dalje nastupanje.

Rezultati borbe: neprijatelj je imao 3 mrtve i 3 ranjene ustaše, a Podunavski odred 4 poginula i nekoliko ranjenih boraca.

Sl. 5 — Dva borca 1. čete Fruškogorskog odreda na prestraži u Fruškoj gori jula 1942. godine.

11. jul

a) Kod Fruškogorskog odreda:

Bojna zrakoplovne školske pukovnije, uz prethodnu artiljerijsku pripremu, otpočela je napad na položaje k. 470 — Orlovac. Posle snažnog otpora 3. čete neprijatelj je oko 11 časova ovladao ovim položajima i produžio nastupanje ka Crvenom čotu (trig. 539), gde su bili dobro organizovani položaji, čak i za kružnu odbranu.

Komandant Fruškogorskog odreda, koji se nalazio kod 3. čete, uočivši ozbiljnost situacije, još u toku noći naredio je da se puškomitraljez sa poslugom iz 1. čete uputi kao pojačanje 3. četi. Puškomitraljezac Sava Sogić sa odelje-

njem poseo je položaj na raskrsnici puteva istočno od trig. 539.

Neprijatelj je ka Crvenom čotu (trig. 539) nastupao u manjim kolonama, koristeći puteve i staze. Borci 3. čete, sa puškomitraljezom iz 1. čete, pustili su neprijatelja na blisko odstojanje i snažnom vatrom (pri čemu su ubili 2 i ranili 11 vojnika) rastrojili ga i primorali na odstupanje, koje se praćeno dejstvom partizanskih pušaka i puškomitraljeza, pretvorilo u bekstvo sve do Orlovca (k. 470), gde se zaustavio i prenoćio. 3. četa je u toku noći izvršila više manjih napada u cilju uznemiravanja neprijatelja.

1. lovačka bojna je u cilju sadejstva sa bojnom zrakoplovne školske pukovnije ujutro produžila nastupanje ka Beočinskim livadama, Isinom čotu i Crvenom čotu, gde ju je dočekala jedna desetina iz 3. čete, ali se posle kraće borbe morala povući. Nastupajući preko Isinog čota neprijatelj je oko 11 časova izbio pred Crveni čot gde je dočekan efikasnom puščanom i puškomitraljeskom vatrom 3. čete (puškomitraljez je sa raskrsnice puteva mogao dejstvovati na pravcu nastupanja obe bojne). Neprijatelj je tada bio prinuđen da se povuče na položaje kod Beočinskih livada gde je i prenoćio. Pretrpeo je gubitke od 2 ubijena i 14 ranjenih, dok 3. četa nije imala gubitaka.

b) Kod Podunavskog odreda:

Štab Podunavskog odreda, posle izdržanog pritiska nadmoćnog neprijatelja 10. jula, misleći da će neprijatelj dobiti pojačanje i da bi izbegao nekorisne frontalne borbe, odlučuje da se u toku noći povuče u zapadni deo Fruške gore i spoji sa Fruškogorskim odredom. Tu bi dejstvovali zajedno dok se ne raščisti situacija na njegovom terenu, mada mu nije bila jasna situacija ni na terenu Fruškogorskog odreda. Štabu Podunavskog odreda nije bilo poznato da neprijatelj jačim snagama no što su kod njega, istovremeno vrši napad i na Fruškogorski odred. Znači, donosi ovakvu odluku u momentu kada je venac Fruške gore, preko Zmajevca, Beočinskih livada i Crvenog čota bio posednut od neprijatelja. Uveče 10. jula sve čete odreda su se prikupile severno od s. Grgetega. Preko Žarkova, Morintova i Zmajevca odred je maršovao u susret neprijatelju

stvarajući time slobodu manevra 16. ustaškoj bojni, što je ova i iskoristila.

12. jul

a) Kod Fruškogorskog odreda:

Bojna zrakoplovne školske pukovnije i 1. lovačka bojna nalazile su se na dostignutim položajima: Orlovac — k. 470 — Beočinske livade i kontrolisale okolinu. Bojna zrakoplovne školske pukovnije pokušavala je da se približi Crvenom čotu, ali bezuspešno. Fruškogorski odred je čvrsto držao svoje položaje.

b) Kod Podunavskog odreda:

16. ustaška bojna pretraživala je teren istočno od druma Novi Sad — Ruma još od 11. jula. Podunavski odred, pošto je 11. jula predanio u šumi Žarkovo, a 12. jula u šumi Morintovo, krenuo je uveče preko Zmajevca ka Beočinskim livadama, ne znajući da se ovde nalazi 1. lovačka bojna. Odred se kretao bez obezbeđenja i oko 23 časa 12. jula naleteo na iznenadnu vatru neprijatelja. Kolona odreda se odmah našla s obe strane puta pocepavši se na nekoliko delova, od kojih su neki pokušali, svaki za sebe, da se probiju do Fruškogorskog odreda, a neki se vratili u šumu Morintovo i dalje na teren istočno od puta Novi Sad — Ruma. Oni koji su se probijali ka Fruškogorskom odredu ponovo su nailazili na neprijateljske položaje i razbijani su na manje delove. Napokon je samo grupa od 15 boraca uspela da se probije do Fruškogorskog odreda, dok su se drugi, posle 2—3 dana okupili na terenu odakle su i pošli. Reklo bi se da je ovo bio poraz odreda, a sve se, ipak, završilo bez gubitaka.

13. jul

Pošto su u zoru dobile pojačanje od jedne satnije iz 6. pešadijskog puka sa 2 minobacača i 1 topom, 1. lovačka i bojna zrakoplovne školske pukovnije prešle su u napad na Crveni čot (trig. 539) i do 11 časova, uz otpor 3. čete na Isinom čotu (k. 524), približile mu se na 500 metara. Posle artiljerijske i avijacijske pripreme, u kojoj učestvuju

tri nemačke »štuke«, neprijatelj je u 12 časova izvršio juriš.

Sva artiljerijska i avijacijska vatra neprijatelja bila je usmerena na Crveni čot. Komandant Fruškogorskog odreda da bi izbegao gubitke, naređuje 3. četi povlačenje na položaje zapadno od Crvenog čota. Time su najvažniji položaji prepušteni neprijatelju, ali ih on zbog iznurenosti nije dovoljno iskoristio — nije kretao dalje sa njih. U toku noći 13/14. jula 3. četa pokušala je da odbaci neprijatelja sa položaja Crveni čot ali bez uspeha.

16. ustaška bojna je nastavila sa pretraživanjem terena u svome rejonu, ne produžavajući za Podunavskim odredom.

Oko 12 časova neprijateljska komanda je, zbog premorenosti i iscrpljenosti svoga ljudstva i zbog kiše koja je čitavog dana padala, donela odluku o prekidu »akcije čišćenja« i povlačenju jedinica:

— 16. ustaške bojne na Iriški venac,
— 1. lovačke bojne u Vrdnik,
— Bojne zrakoplovne školske pukovnije u Beočin.

U izveštaju zapovednika Sremskog zdruga o tome se kaže:

»Tokom noći 13—14. VII partizani vrše uznemiravanje vatrom, kao i manje prepade manjim odjelima.« A zatim: »Noću 13—14. VII, kao i cijelo prije podne 14. VII, padala je stalno hladna kiša i puhao hladan vetar. Ljudstvo poglavito Bojne Z. Š. P. bilo je premoreno od 4 neprospavane noći i neurednom obskrbom u tolikoj mjeri iscrpljeno da nije više bilo sposobno za dalju akciju. Na osnovu ovog zapovjedio sam . . .« itd.

Jasno se vidi da je neprijateljski napad u celini propao i da je 3. četa Fruškogorskog odreda postigla pun uspeh. Ona se 4 dana suprotstavljala napadima nadmoćnijeg neprijatelja nanoseći mu osetne gubitke i iscrpljujući ga noćnim napadima toliko, da je ovaj morao da odustane od daljih napada.

Ukupni neprijateljski gubici od 10. do 14. jula bili su: 6 ubijenih i 21 ranjen vojnik. Fruškogorski odred je bio bez gubitaka, a Podunavski je imao 4 poginula borca.

U borbama koje su, u stvari, vodile tri partizanske čete protiv tri neprijateljske bojne, postignut je pun uspeh.

Neprijatelj, posle 4 dana i 4 noći, nije više bio sposoban da nastavi borbu, a samim tim i zadatak: »Razbijanje organizacije i vojske partizana« nije izvršio.

U ovim borbama ispoljene su dve partizanske taktike: Fruškogorskog i Podunavskog odreda.

Taktika Fruškogorskog odreda bila je: danju uporna odbrana na uzastopnim položajima, noću napad, u čemu se isticala 3. četa koja je uspela da odbije sve napade neprijatelja i iscrpi ga do te mere, da je morao odustati od daljeg napada. Jedino joj se može zameriti što nije predubitrila neprijatelja u zauzimanju Crvenog čota posle dejstva neprijateljske artiljerije i avijacije po ovom rejonu.

Taktika Podunavskog odreda bila je: izvući živu silu iz ugroženog rejona i prebaciti se tamo gde se može napadati. Ova, u osnovi pravilna odluka za partizanski način ratovanja, nije urodila plodom i Podunavskom odredu je donela gubitke, naročito u moralnom pogledu.

Padaju u oči izvesne protivrečnosti: 3. četa Fruškogorskog odreda primenila je, u stvari, upornu odbranu protiv nadmoćnijih snaga napadača, što nije bilo svojstveno načinu partizanskog ratovanja, ali je ipak uspelo. Komandant Fruškogorskog odreda i komanda 3. čete dobro su procenili i neprijatelja, naročito njegovu moralnu vrednost, i zemljište na kome su organizovali odbranu. Pravilnost ovakve procene i celishodnost primenjene taktike dokazuju rezultati borbe, tj. poraz neprijatelja. Podunavski odred je izvukao živu snagu ispod udara nadmoćnijeg neprijatelja pripremajući napad na mesto gde za to ima uslova. Ovo je bila celishodna taktika, ali bez uspeha. Štab Podunavskog odreda nije u ovom slučaju dobro postupio, jer je odluku o izvlačenju doneo prerano. Neprijatelj, iako neistrošen, još nije bio toliko ugrozio jedinice odreda da im je pretilo uništenje, a s druge strane, nije se znalo za situaciju kod Fruškogorskog odreda. Odred je krenuo sa položaja i pošao u neizvesnost, što ga je moglo skupo stajati prilikom nailaska na neprijatelja kod Beočinskih livada, da je ovaj bio energičniji.

Jedna od najslabijih strana u radu štabova odreda i četa bila je nedovoljna, skoro nikakva obaveštajna služba. Štab Podunavskog odreda uopšte nije znao niti pretpostav-

ljao da neprijatelj istovremeno vrši napad i na Fruškogorski odred, pa je i doneo pogrešnu odluku. To isto važi i za štab Fruškogorskog odreda, mada u nešto manjoj meri. Štabovi odreda su saznali da neprijatelj organizuje napad na njihove odrede tek onda kada je napad u stvari već počeo. Znači, o jačini, sastavu i vatrenoj moći neprijatelja saznalo se tek u toku borbe.

Treba ovde istaći uspeh 3. čete Fruškogorskog odreda koja nije imala ni poginulih ni ranjenih, dok je neprijatelju nanela gubitke od 3 ubijena i 18 ranjenih, što je bio rezultat stečenog iskustva boraca ove čete u vođenju partizanskog rata. Nasuprot tome, gubici Podunavskog odreda su bili veći od gubitaka neprijatelja, mada i realni u odnosu na nadmoćnost i kvalitet neprijateljske vojske (ustaše), kojoj odred nije dozvolio proboj određene linije. Pada u oči činjenica da su se borci oba odreda solidno ukopavali na svojim položajima, imajući rovove čak i za stojeći stav. Ovo se ističe zbog toga što je u to vreme bilo teško ubediti borce o potrebi i nužnosti ukopavanja.

Uočena je i ogromna razlika u borbenom moralu partizanskih i neprijateljskih jedinica. Visoki borbeni moral partizana upravo je i stvorio prevagu nad brojno jačim neprijateljem i u ljudstvu, i u materijalu.

Najzad i jedan primer humanog postupka prema neprijateljskom vojniku. Za vreme borbe zarobljen je jedan ranjeni domobran. On je, sasvim prirodno za partizane, u odredu previjen i upućen svojoj kući.[65]

8. BORBA ZA ŽETVU

Neprijateljski napad na Fruškogorski i Podunavski odred nije omeo pripreme za spasavanje žetve od pljačke neprijatelja i sakupljanje iste za ishranu naroda i partizana. U izvršenju ovoga zadatka pored naroda, naročito omladine, učestvovale su i jedinice odreda.

Srem je predstavljao jedan od važnih izvora hrane za okupatora i njegovu vojsku na Balkanu. Neprijatelj je,

---

[65] Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 29, 30, 33, 56. — Dokumenat reg. 10/1—5, k. 12, VII.

zbog oskudice u hrani, koristio sva raspoloživa sredstva, počev od »zakonskog« razreza, pa do besomučne pljačke i otimanja. Zbog hrane je on raseljavao, odvodio u logor i streljao stanovništvo, ukoliko nije udovoljavalo njegovim zahtevima.

Pripreme za ovu akciju počele su još u junu. 9. jula su OK KPJ i Štab NOP odreda za Srem uputili direktivu svim partijskim organizacijama i partizanskim jedinicama o tome kako ovaj zadatak treba shvatiti i izvršiti. Tako u direktivi OK KPJ za Srem,[65a] koja je upućena svim sreskim i mesnim partijskim rukovodstvima, između ostalog stoji:

Za koji dan otpočeće žetva. Okupator uz pomoć svojih slugu sprema se da opljačka letinu za svoju gladnu, iznurenu vojsku i pozadinu, a naš narod da ostavi da gladuje. Ovo se mora na svaki način sprečiti. Protiv ove pljačke neprijatelja, moramo podići sav naš narod. Pod parolom: »Ni zrna žita neprijatelju« treba podići sva naša sela u odbranu svoje mukom stečene letine. Ova borba treba da dobije opštenarodni karakter.

Da bi se ovaj krupan zadatak, koji se nameće svim našim organizacijama, što lakše ostvario, treba preduzeti ovo:

1) Narodu najpodrobnije objasniti značaj ove akcije. Naročito treba podvući da davanjem žita neprijatelju s jedne strane sami sebe izlažemo glađu, a s druge omogućujemo neprijatelju da nas i dalje porobljava i uništava i da nastavlja svoj razbojnički rat protiv Sovjetske Rusije i naših oslobodilačkih partizana. Ovaj politički rad u narodu ima *ogroman* značaj.

2) Gde god je to moguće narod treba uz pomoć partizana, da brani svoju letinu od pljačke, da je skriva na sve moguće načine. Ovo skrivanje treba da počne još dok se žito nalazi u snopovima. Skrivanjem osiguravamo i hranu našeg naroda i partizana. Odbrana od pljačke treba uz pomoć partizana da se vrši na taj način što će se neprijatelj isterati iz sela i žito skloniti. Sve one »komesare« kod vršalica koji ne dozvoljavaju seljacima da skrivaju hranu treba likvidirati.

3 Uništavati vršalice (dreševe) neprijatelja.

4) Žita na državnim imanjima bogatih petokolonaša i velikih poseda, koja će sigurno neprijatelj uzeti za sebe, treba spaljivati čim se sveže u kamare, a može se početi sa spaljivanjem i nepokošeno i u krstinama, ali paziti da ne izgori sve žito tj. da ne izgori i žito siromašnih i srednjih seljaka.

5) Ako neprijatelj uspe, i pored naše borbe da nešto napljačka, žito treba uništavati u magazinima, vagonima kad bude pokušao da izveze iz Srema itd. Gde god ima ma i najmanja količina žita namenjena neprijatelju treba je uništiti...

[65a] Istorijski arhiv PK SK Vojvodine, dok. 969.

Na osnovu dobivene direktive, štab Podunavskog odreda je izdao proglas narodima Srema[66] u kome između ostalog stoji:

Seljaci Srema svih narodnosti!

Sada je žetva. Fašistički okupator hoće i ovoga puta da pljačka tvoju krvavo stečenu letinu za svoje zločinačke ciljeve, za produženje razbojničkog imperijalističkog rata, za produženje svog gospodstva, ugnjetavanja i pljačke nad okupiranim narodima.

Zato je Podunavski Narodno-oslobodilački partizanski odred izdao naređenje svim svojim jedinicama i partizanima da pale i uništavaju sva državna i petokolonaška žita koja pripadaju isključivo okupatoru. Da onesposobljava kosačice i vršalice, kako bi se usporila žetva i vršidba, da okupator ne bi mogao od naroda pokupiti svu njegovu muku.

Zato se i vama drugovi seljaci obraćamo da sabotirate žetvu i vršidbu, da sklanjate žito što je više moguće i da uništavate ono što ne možete skloniti, jer će fašistički razbojnici sve opljačkati, ogoliti naš narod i ostaviti ga da gladuje, a sa pljačkanjem produžiti svoj zločinački rat.

Fašističkim zlikovcima časovi su odbrojani i ni ova pljačka ni razbojništva neće im pomoći.

Zato ni zrna žita za fašističkog okupatora i njegovu vojsku. Uništavajte i palite sve ono što pripada okupatoru i njegovim slugama.

U ovoj obimnoj akciji pokazalo se u svoj svojoj veličini jedinstvo naroda Srema, postignuto upornim radom partijskog i partizanskog rukovodstva.

»Ni zrna žita okupatoru« bila je parola svih pripadnika i simpatizera NOP-a; za njeno ostvarenje borili su se svi — od pionira do staraca.

Sa akcijama onesposobljavanja radila za žetvu otpočelo se još za vreme neprijateljskog napada 10—14. jula, a odmah zatim i sa uništavanjem žetvenih prinosa, čije je prikupljanje organizovao neprijatelj.

Tako je uništeno ili onesposobljeno: 11. jula u selima Šuljam, Laćarak, Martinci i Neštin 12 kosačica, 9 vršalica i 2 krunjače za kukuruz; 12. jula u selima Manđelosu i Ležimiru 19 kosačica i 6 vršalica; 13. jula u selu Radinci 18 kosačica; 14. jula kod s. Čalma, Sremske Mitrovice, Iriga i s. Pavlovci 3 traktora, 4 kosačice i 18 plugova; spaljeno 50 jutara pšenice i uništeno 50 vagona sirove konoplje.

---

[66] Zbornik I/6, dok. 30.

Samo u toku 15. i 16. jula uništeno je ili onesposobljeno u rumskom i sremskomitrovačkom srezu preko 35 vršalica, 47 kosačica i 6 traktora, a spaljeno oko 200 jutara pšenice, 300 snopova kukuruzovine i 13 salaša sa celokupnim inventarom i pšenicom; 17. jula onesposobljeno je 6 vršalica i 1 kosačica.

Ukupno je do 17. jula zapaljeno i uništeno oko 500 jutara žitarica i 50 vagona konoplje, a uništeno ili onesposobljeno oko 50 vršalica, 90 kosačica, 9 traktora, 18 plugova, i to uglavnom u srezovima rumskom i sremskomitrovačkom.

Kasnijih dana uništenje žetve prenelo se i na ostale srezove. Tako je zapaljena pšenica i uništene ili onesposobljene radilice: 18. jula u ataru s. Erdevika, Šida, s. Kuzmina i Iriga; 19—21. jula u ataru sela N. Karlovci, Golubinci i man. Šišatovac; 22. jula u ataru sela Erdevik, Petrovčić, man. Hopovo i kod Rume; 23—25. jula kod Stare Pazove, s. Neštin, s. Čortanovci, u ataru sela Susek, N. Karlovci, Čortanovci, Jazak, N. Slankamen; 25—27. jula kod s. Jakovo, u ataru sela; Surduk, N. Slankamen, N. Karlovci; 28. jula, kod sela St. Banovci, Čortanovci, Belegiš; 29. jula do 1. avgusta kod sela Čortanovci, M. Remeta, Kukujevci itd. Do polovine avgusta, kada je ova akcija uglavnom završena, spaljena je pšenica ili uništene radilice u ataru: s. Prhovo, Mihaljevci, Srem. Karlovci, Inđija, Krčedin, Bosut, Mihaljevci, Šimanovci, Susek, Buđanovci itd.

Ukupni rezultati ove svakodnevne aktivnosti partizanskih jedinica i naroda Srema u borbi za žetvu, registrovani su upoređivanjem neprijateljske i naše dokumentacije. U izveštaju Pomorsko-redarstvenog odeljenja od 14. IX 1942. god. Glavnom stožeru domobranstva NDH čitamo: »*Računa se da je sveukupno uništeno oko 500 vagona žita, spaljeno oko 100 vršalica itd.*« Ovome treba dodati još: 107 kosačica, 11 traktora, 18 plugova i 2 krunjače za kukuruz, po podacima iz drugih neprijateljskih izvora.

Iz pregleda akcija III NOP odreda III operativne zone Hrvatske, za period od februara do oktobra 1942. godine dobijamo podatke da je:

Fruškogorski NOP odred zapalio oko 800 jutara pšenice i uništio veliki broj vršalica i kosačica.

Podunavski NOP odred zapalio i uništio oko 750 jutara pšenice i uništio ili onesposobio znatan broj vršalica i kosačica.

Posavski NOP odred zapalio i uništio 700 jutara pšenice i veći broj vršalica i kosačica.

Bosutska NOP četa zapalila i uništila oko 300—400 jutara pšenice.

Sumirajući podatke iz pregleda III NOP odreda, izlazi da je uništeno oko 2600 jutara pšenice i veliki broj vršalica i kosačica. Kako je prosečan prinos po jutru te godine bio 12 mc, iznosi da je uništeno 320 vagona pšenice, a što je manje od navedene cifre kod neprijatelja. Bez sumnje da je neprijatelj ukupnu cifru uzimao sa nešto šire teritorije, a i njegova evidencija je pedantnije vođena. Bez preterivanja se može uzeti da je uništeno najmanje 400 vagona pšenice i navedene radilice, a uz to narod Srema je i sklonio ogromne količine da ishrani sebe i svoje partizane.[67]

9. OSTALA DEJSTVA U PERIODU BORBE ZA ŽETVU

Iako su se u borbi za žetvu angažovale sve jedinice u ovom periodu, nisu zanemarene ni druge aktivnosti i može se reći da su bile vrlo žive i plodne. Tako neprijatelj samo u jednom dokumentu,[67] za period od 30. juna do 30. jula, registruje oko 145 raznih akcija partizanskih jedinica. Od značaja je što je izvedeno više napada na naseljena mesta i što je povećan broj diverzija na železničkim prugama, mostovima i TT saobraćaju.

A) FRUŠKOGORSKOG ODREDA

Za aktivnost ovog odreda karakteristično je da je izvršeno oko 60 manjih i diverzantskih akcija kao npr.: 2. jula u s. Stejanovci ubijen je 1 neprijateljski vojnik; 5. jula je u s. Bingula zaplenjena puška jednog folksdojčera, a u s. Ležimiru 30 kg eksploziva i drugi ratni materijal; 6. jula u sukobu sa ustaškom patrolom 1 ustaša je ubijen a 1 ranjen. Istoga dana je grupa boraca 4. čete, iz zasede, ubila

[67] Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 38, 39, 40, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 68.

1 višeg domobranskog oficira i 1 podoficira koji su se vozili automobilom; zaplenjene su 2 puške 2 pištolja, a automobil je zapaljen.

7. jula su u s. Ležimiru zarobljena i streljana 2 petokolonaša; 11. jula je zarobljen i streljan 1 ustaški podoficir i 1 petokolonaš koji je poklao 53 begunca iz logora u Šapcu; kod njega su zaplenjene 3 puške. Istoga dana je grupa boraca 4. čete izvršila napad na kaznionsku pustaru severno od s. Laćarka gde je razoružala 7 stražara i oslobodila 54 zatvorenika; zaplenjeno je 7 pušaka sa 250 metaka i drugi ratni materijal. 12. jula je zarobljen i streljan 1 policijski agent, a 13. jula je izvršen vatreni napad na s. Bingula; 4. jula je između s. Višnjićeva i Kuzmina zarobljen i streljan 1 ustaša, zaplenjena 1 puška i 1 pištolj, a u blizini s. Molovin su ranjena 2 šumara. Isltog dana je izvršen upad u manastir Kuveždin (severno od s. Divoš), gde su se nalazili nenaoružani belogardejci i zaplenjena veća količina hrane, stoke i drugog materijala. 15. jula je izvršen napad na ustašku posadu u manastiru Šišatovac (severoistočno od s. Divoš) gde je ranjen 1 ustaški podoficir; došlo je do sukoba sa neprijateljskom patrolom kod s. Čalma; spaljena je opštinska arhiva u s. Pavlovci i zarobljen 1 policajac. 16. jula je grupa boraca ručnim bombama napala železničku stanicu Ruma; a u blizini s. Beočina zarobljen je 1 šumar ustaša. 20. jula zarobljen je 1 ustaša u blizini s. Čalma; 21. jula ubijen je u Vrdniku 1 nemački vojnik, a u s. Banoštar zarobljen i streljan 1 ustaša; 22. jula u s. Banoštar, a 23. jula između s. Suseka i Neština ubijen je 1 Nemac folksdojčer; 28. jula je u blizini s. Beočina ubijen 1 ustaša, a 30. jula u blizini s. Grgurevci 1 Nemac folksdojčer; 31. jula je između Sremske Mitrovice i s. Grgurevci ubijen 1 Nemac — folksdojčer, zarobljen 1 domobran i zaplenjena 1 puška. Osim toga u drugoj polovini jula, 1. četa je napala posadu od 40 ustaša u s. Veliki Radinci; uspešno se privukla utvrđenim zgradama, ali je jedan borac nepažnjom pre vremena opalio metak i četa se morala povući ne izvršivši zadatak.

2. avgusta je između s. V. Radinci i Bešenovo napadnuta ustaška patrola iz sastava Pripremne bojne; jedan ustaša je zarobljen, a dvojica teže ranjena. Istoga dana je u blizini s. Banoštar napadnuta patrola od 4 ustaše; posle

kraće borbe 1 ustaša je ubijen a 2 su ranjena, ali je i četa imala 1 poginulog. Sutradan je u blizini istog sela napadnuta neprijateljska patrola, ubijeni su 1 podoficir i 2 domobrana, a zaplenjene 3 puške. 4. avgusta izvršen je neuspeo napad na dve neprijateljske straže u blizini Vrdnika, gde je ranjen 1 domobran; 5. avgusta izvršen je, kod manastira Beš. Prnjavor, napad na 5 ustaša iz sastava Pripremne bojne; ranjen je 1 ustaša. Istoga dana 3. četa je napala 10 žandarma i 40 ustaša Pripremne ustaške bojne u s. Ledinci i ubila 4 ustaše. 6. avgusta izvršen je napad na dve straže u blizini Vrdnika, gde je ranjen 1 nemački vojnik i 1 domobran. 11. avgusta je u blizini s. Rakovac iz zasede ubijen 1 ustaški vojnik i ustaški tabornik iz s. Beočina; zaplenjene su 2 puške. Istoga dana su u blizini s. Bingula zarobljene 2 ustaše. 12. avgusta je u blizini s. Grgurevci ubijen 1 Nemac folksdojčer; 14. avgusta je u blizini istog sela 1 Nemac folksdojčer ubijen, a 1 ranjen; 17. avgusta je u napadu na domobransku patrolu u s. Ležimiru ranjeno više domobrana; 21. avgusta su iz zasede kod s. Suseka ranjena 2 neprijateljska vojnika i 1 podoficir.

22. avgusta 3. četa je ponovo izvršila napad na ustašku posadu u s. Ledinci; nije uspela da savlada posadu već je samo ranila nekoliko ustaša i zaplenila nekoliko pušaka. U napadu na utvrđenu zgradu, prilikom ubacivanja bombi, poginuo je, hrabri komandir čete Slavko Mojić iz s. Rakovca.

U ovom periodu značajne su diverzantske akcije Fruškogorskog odreda na železničke pruge, drumske mostove i TT veze, tim pre što su ove akcije ranije bile nešto zapostavljene.

Pored ostalih, grupe i jedinice Fruškogorskog odreda izvršile su sledeće akcije:

3. jula miniran je i srušen betonski most između sela Sviloša i Banoštar; posečeno je: 6. jula 6 TT stubova na drumu Ilok — Erdevik; 7. jula 56 TT stubova na drumu Ilok — Čerević i 54 TT stubova prema imanju Odeskalkija; 8. jula porušen je drumski most između s. Banoštar i Susek i između s. Čerević i Banoštar; 9. jula porušen je betonski most između s. Laćarak i Manđelos; 10. jula porušen je most na drumu s. Beočin — Rakovac, posečeno

16 TT stubova i stub električnog dalekovoda za kamenolom Rakovac i fabriku cementa Beočin; 13. jula posečeno je 12 TT stubova na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik; 15. jula posečene su TT linije i uništene 2 stražare na istoj pruzi. 15/16. jula prekinuta je TT linija između Sremske Mitrovice i s. Grgurevci i s. V. Radinci i Grgurevci; 30. jula je diverzantska grupa napala voz na železničkoj stanici Spačva, na pruzi Vinkovci — Brčko; grupa se morala povući zbog jakog otpora neprijatelja. 10. avgusta je posečeno 16 TT stubova na drumu s. Čerević — Banoštar; 14. avgusta napadnut je brod na Dunavu kod Koruške; neprijatelj je odgovorio vatrom s broda i prošao. 18. avgusta su u kamenolomu Ledinci porušena postrojenja i zgrade i zaplenjen eksploziv; 19. avgusta je minirana železnička pruga Beograd — Zagreb, između stanica Martinci i Laćarak. Pruga je razrušena, a od voza koji je naišao oštećen je 1 vagon. 20. avgusta je izvršen napad na železničku stanicu Spačva, na pruzi Vinkovci — Brčko; stanična straža je zarobljena, a zgrada zapaljena. 24. avgusta minirana je pruga Šid — Rača u blizini s. Morovića; mina je eksplodirala, ali je voz prošao. Od krupnijih akcija ističu se sledeće:

Prva Briletova akcija

Stevan Petrović Brile sa još dva borca iz 1. čete, izvršio je 4. jula akciju na autobus koji je saobraćao na liniji Srem. Mitrovica — Grgurevci. Po Briletovom planu, akcija je izvedena na taj način što je on, kao putnik civil seo u autobus i u s. V. Radinci, dok su se ostala dvojica postavila u zasedu između s. V. Radinci i Srem. Mitrovice. Pored šofera Nemca Josefa Vajnerta iz sela Grgurevci, u autobusu se nalazio i nemački oficir lekar dr Lorenc Piler iz Indije. U momentu kad je autobus naišao na zasedu i stao, Brile je iz pištolja ubio oba Nemca. Pošto je jedan od boraca znao šofirati, Brile i drugovi su se odvezli blizu s. Bešenovački Prnjavor, gde su zapalili autobus. Kod ubijenih Nemaca nađena su 2 pištolja.

Napad na domobransku stražu u blizini Vrdnika

Treća četa je 2. avgusta izvršila napad na stražu jačine 20 domobrana, koja je čuvala skladište bombi »Bekatovo« (1 km južno od Vrdnika). Pošto je prethodne noći odbila prvi napad, straža nije očekivala ponovni napad već sledeće noći, kada je posle kraće

borbe bila razoružana, uz 2 ubijena, 1 ranjen i 17 zarobljena domobrana. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 17 pušaka, oko 1800 metaka, 49 ručnih bombi i celokupna domobranska ratna oprema. Treća četa nije imala gubitaka.

Borba u s. Ležimiru

17. avgusta, 4. četa se nalazila u s. Ležimiru. U četiri časa ujutro na nju je izvršila napad četa 2. pripravnog bataljona »General Laudon« iz s. Grgurevci i jedinice lovačkog bataljona iz Rume. Na dobro organizovanim položajima, 4. četa je dočekala neprijatelja i efikasnom vatrom uspela da odbije sve njegove napade do podne. Ubijena su 2, a ranjena 4 nemačka vojnika. Posle podne neprijatelj je, pojačan sa nekoliko tenkova, ponovio napad na 4. četu, koja se tada povukla ne prihvatajući borbu. Neprijatelj je ušao u s. Ležimir gde je porušio više kuća, a napustivši selo, sa sobom odveo 60 ljudi; 4. četa je ponovo ušla u Ležimir.

Napad na selo Susek

4. četa je 23. avgusta izvršila napad na ustašku posadu u s. Susek i uz podršku 2. čete, koja se postavila u zasedu prema s. Neštinu, iznenadila neprijatelja za vreme ručka i opkolila utvrđenu zgradu, ali se neprijatelj brzo snašao i pružio snažan otpor. U težnji da slomi ovaj otpor, četa je zapalila zgradu, a nekoliko boraca je pokušalo da i minama otvori prolaz u nju. U isto vreme, 2. četa se povukla sa obezbeđenja od Neština, a da komandu 4. čete nije o tome izvestila, pa se za leđima 4. čete pojavilo pojačanje koje je neprijatelj uputio posadi u Suseku; posle ovoga četa je bila primorana da se povuče ne dovršivši akciju. Ustaše su imale 10 ubijenih, a 4. četa 1 poginulog borca.

B) PODUNAVSKOG ODREDA

U sklopu pojačane aktivnosti odreda u ovom periodu, svakako je najznačajnija akcija napad na domobransku posadu u s. Kraljevci. Za vreme vršidbe u s. Kraljevci nalazio se jurišni vod iz 5. bojne 1. pješačke pukovnije, jačine 36 domobrana sa oficirom, naoružani i sa 2 puškomitraljeza. Vod je sa 3 grupe od po 5 vojnika obezbeđivao 6 vršalica, koliko ih je tada bilo u selu, dok se oko 20 vojnika nalazilo u zgradi škole — »kasarni«. Štab Podunavskog odreda, saznavši za jačinu i raspored neprijatelja, uputio je 31. jula 1. četu da izvrši napad.

Napadom je rukovodio Petar Matić Dule. Plan je bio da se nekoliko partizana noć ranije uvuče u selo i početkom napada čete da dejstvuju iznutra. Jedan vod je određen da napada na »kasarnu«, a tri grupe od po tri borca u civilnim odelima, sa pištoljem, da izvrše napad na neprijateljska obezbeđenja kod vršalica.

Napad je počeo u 17 časova i razvijao se tačno po planu. Vod koji je napadao na školsku zgradu »kasarnu« brzo je zarobio iznenađenog neprijatelja i zaplenio 1 puškomitraljez i 10 pušaka. Odavde je vod otišao u opštinu i spalio arhivu, među kojom je pronađen spisak simpatizera NOP-a predviđenih za streljanje ili taoce. Svi sa spiska su ubrzo obavešteni, te su neki odmah stupili u odred, a ostali se sklonili.

Grupe koje su napadale neprijateljska obezbeđenja kod vršalica potpuno su ih iznenadile i bez borbe zarobile i razoružale, a vršalice spalile.

U ovom dobro pripremljenom i izvedenom napadu, neprijatelj je imao 2 ranjena i 25 zarobljenih na čelu sa poručnikom; zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 20 pušaka sa 1600 metaka i oko 50 bombi. Gubici Podunavskog odreda su bili: 1 poginuo i 2 ranjena. Istovremeno sa napadom na Kraljevce počeo je i napad voda 1. čete na žel. stanicu Kraljevci u cilju vezivanja neprijatelja. Neprijatelj je u toku iste noći sa nekoliko tenkova došao iz Rume u s. Kraljevce, ali se 1 četa već bila povukla.[68]

Ova akcija bila je značajna kako po organizovanosti i načinu izvođenja, tako i po veličini plena (četa je došla do prvih puškomitraljeza), a još više po mestu gde je izvedena (6 km od Rume, snažnog neprijateljskog garnizona). Zato je snažno odjeknula u narodu ovog dela Srema i pojačala priliv novih boraca u partizanske odrede.

Podunavski odred je pored ove izvršio još i sledeće akcije: 10. jula su iskidane TT veze na drumu Ruma — Irig; 12. jula u s. Šašinci zarobljena su i streljana 3 Nedićeva petokolonaša; 14. jula je grupa od 19 boraca, koji su izgubili vezu sa odredom kod Beočinskih livada, sačekala 4 žandarma na jednom salašu kod manastira Beš. Prnjavor,

---

[68] Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 40, 49, 51, 56 i po podacima rukovodilaca ove akcije.

3 ubila 1 teže ranila i zaplenila 4 puške i svu opremu. 18. jula je blizu Iriga na jednom salašu zaplenjena 1 puška i 1 radio-aparat.

19—20. jula posečeno je TT stubova: 29 na drumu s. Vojka — Krnješevci, 7 između Inđije i s. Golubinci, 6 između Inđije i N. Karlovci, pokidana TT linija između s. St. Banovci i Belegiš. 19. jula zarobljen je u ataru Srem. Karlovaca 1 Nemac folksdojčer; 20. jula ubijen je u sukobu kod Zemuna 1 ustaša. 21. jula izvršen je napad na s. Krčedin gde se nalazilo 20 domaćih Nemaca petokolonaša. Otpor neprijatelja brzo je savladan, 2 stražara u opštini su ranjena, a opštinska zgrada sa arhivom i inventarom zapaljena. U borbi sa ostalim neprijateljskim delovima ubijena su 2 folksdojčera; zaplenjene su 3 puške i onesposobljeno nekoliko vršalica. 22. jula posečena su 23 stuba na železničkoj pruzi Čortanovci — Srem. Karlovci. 23. jula izvršen je napad na s. Slankamen; 24. jula grupa boraca naišla je na zasedu neprijatelja između Iriga i Iriškog venca, gde su poginula 2 partizana, a zarobljene Nada Ljubojević i Spasa Mijatović (kasnije u Irigu streljane). Istoga dana ubijen je 1 ustaša u blizini s. Golubinci. 26. jula je na jednom salašu u blizini Iriga zaplenjeno 5 pušaka i 85 metaka; 27. jula izvršen je upad u s. Neradin, gde su zarobljena dvojica ustaša, od kojih je jedan bio predsednik opštine u s. Kruš. Prnjavor. Istoga dana ranjen je 1 ustaša na drumu između s. Golubinci i Putinci i izvršen neuspeo napad na pustaru Bankovci u blizini Iriga. 28. jula ubijena su 2 domobrana u blizini s. N. Karlovci i zarobljen 1 Nemac u blizini Iriga i ispresecana TT linija između s. Belegiš i St. Banovci. 30. jula posečena je 39 TT stubova na drumu s. St. Banovci — St. Pazova, a 31. jula na drumu s. Belegiš — Surduk.

1. avgusta u 19 časova je 4. četa na drumu N. Karlovci — Stara Pazova sačekala u zasedi kamion sa oko 15 domobrana iz sastava Zemunskog posadnog sata. Četa je kasno otvorila vatru i samo ranila četiri domobrana.[69] Istoga dana izvršen je napad na finansijsku postaju u s. Surduk, ali bez obostranih gubitaka. 2. avgusta izvršen

---

[69] Sava Mali: »Sasani u borbi« — str. 48.
— Zbornik I/17, dok. 30, 37, 39, 45, 49, 51, 71.

je upad u Srem. Karlovce, spaljena opštinska arhiva, uništena TT postrojenja i dve vršalice. U isto vreme je jedan vod u zasedi kod mesta Banstol (k. 223) sačekao neprijateljsku patrolu jačine 6 ustaša iz Pripremne ustaške bojne iz Srem. Karlovaca, koja se kretala zaprežnim kolima između Srem. Karlovaca i Inđije. Ustaše su na vatru uzvratile vatrom. Posle kraće borbe 1 ustaša je ubijen, 1 ranjen, a ostali su uspeli da se izvuku; zaplenjena je 1 puška.

3. avgusta je na jednom salašu kod Iriga zarobljen i streljan 1 Nemac folksdojčer i zaplenjena 1 puška sa 25 metaka; 5. avgusta izvršen je neuspeo napad na pustaru Bankovci kod Iriga; 7. avgusta izvršen je napad na s. N. Karlovci u cilju uznemiravanja neprijatelja, a 8. avgusta na 10 ustaša koji su obezbeđivali žetvu u blizini s. Slankamen. 11. avgusta je u ataru sela N. Banovci zarobljeno i razoružano nekoliko domaćih Nemaca petokolonaša: 13. avgusta ubijen je iz zasede 1 domobran i ranjen 1 Nemac, koji su patrolirali na žel. pruzi Zemun — Batajnica.

22. avgusta 4. četa i jedan vod 1. čete izvršili su napad na neprijateljsku posadu u s. Bukovac (6 km južno od Petrovaradina), koju su sačinjavali vod ustaša iz sastava Pripremne ustaške bojne i grupa domaćih Nemaca petokolonaša. Napad je otpočeo u 2,15 ali nije postignuto iznenađenje, jer je neprijatelj dan ranije saznao o napadu, pripremio se za odbranu i pružio odlučan otpor. Posle borbe od 45 minuta jedinice odreda su se povukle; ranjen je komandir 4. čete sa još jednim drugom. Posle ovoga je u Bukovac došlo 30 domobrana iz Zrakoplovne školske pukovnije kao pojačanje. Sutradan oko 13.20 časova vod 4. čete, koji je ostao na ivici šume kao obezbeđenje, izvršio je demonstrativni napad na s. Bukovac i oko 15 časova čitava neprijateljska posada napustila je selo a sa njom i oko 300 domaćih Nemaca petokolonaša.

24. avgusta razoružano je 6 civilnih stražara na pustari Gladnoš kod s. Maradika i zaplenjena veća količina raznih namirnica. 25. avgusta 15 boraca iz 2. čete iznenadili su po danu domobransku stražu kod Čortanovačkog tunela, na železničkoj pruzi Beograd — Novi Sad — ubili 1 i zarobili 7 domobrana; zaplenili su 7 pušaka, nekoliko bombi i druge

ratne opreme i uništili TT uređaje. 27. avgusta je izvršen napad na 1. satniju 2. novačke pukovnije u s. Popinci, ali bez uspeha jer je neprijatelj pružio jak otpor.[70]

Pored navedenih akcija Podunavski odred je u više navrata oslobađao ili prihvatao grupe omladinaca koji su dobijali poziv za domobransku vojsku.

c) POSAVSKOG ODREDA

Ovaj najmlađi odred Srema izvršio je u ovom periodu najuspešnije akcije, naročito napade na neprijateljske posade u naseljenim mestima.

Delovi odreda, koji se do 28. jula nalazio u fazi formiranja, izvršili su više manjih akcija: 7. jula zarobljen je jedan ustaša iz s. Jarak; 16. jula prekinuta je TT linija s. Surčin — Bežanija (Zemun); 18. i 19. jula spaljena opštinska arhiva, zarobljen jedan milicajac i streljan jedan narodni izdajnik u s. Prhovo; 21. jula razoružan je šumar kod s. Boljevci i posečeno 8 TT stubova na drumu s. N. Slankamen — N. Karlovci. Iste noći izvršen je napad na Žandarmerijsku posadu u s. Progar, gde je 1 žandarm ranjen a 1 ustaša šumar zarobljen. 21/22. jula izvršen je upad u lovački zabran kod s. Dobanovci gde su zarobljena 2 šumara i zaplenjene 2 puške; 23. jula spaljena je u s. Ugrinovci opštinska arhiva i uništena TT linija; 25. jula izvršen je napad na vod domobrana u s. Jakovo, gde je ubijen 1 domobran, a na drumu s. Ogar — Tovarnik posečene TT veze; 26. jula spaljena je u s. Popinci opštinska zgrada sa arhivom i ubijen 1 folksdojčer.

Napad na autobus petokolonaša Pište Pintera

28. jula je jedna desetina na drumu s. Pećinci — s. Dobrinci postavila zasedu autobusu poznatog petokolonaša Pište Pintera iz Rume, koji je saobraćao na liniji Ruma — Zemun. Borci su ubili 2 domobrana i vlasnika autobusa Pintera. Petokolonaši su streljani, a ostali putnici

---

[70] Stenograf, reg. 2—7, 2/10—7, 2—11/7 — k. 1992. — Zbornik I/17, dok. 45, 46, 49, 51, 57, 60, 61, 81.

pušteni; zaplenjene su 2 puške i 2 pištolja sa nešto municije; autobus je spaljen.

Dok je vršen pretres autobusa i legitimisanje putnika, od s. Dobrinci naišao je jedan putnički automobil. Partizani na obezbeđenju sa tog pravca otvorili su vatru, ali je i iz automobila odgovoreno vatrom, te su »putnici« iz automobila uspeli da pobegnu. Partizani su spalili automobil. Kasnije se utvrdilo da je u automobilu bio poznati ustaški rukovodilac Tolj iz Vinkovaca sa još dva agenta.

Obaveštena o ovoj partizanskoj akciji neprijateljska komanda odmah je uputila iz Rume i usputnih sela pojačanje u s. Pećince gde je pohapsila oko 100 stanovnika kao taoce. Poznati fašista Drozd, predsednik opštine Buđanovci izdao je proglas u kome preti spaljivanjem sela Dobrinci, Pećinci i Sibač, ukoliko se ne vrati pomenuti ustaša Tolj. Tolj se vratio jer ga partizani nisu ni zarobili, pa i sela ovog puta nisu spaljena. Posle 14 dana od tog događaja grupa boraca Posavskog odreda izvukla je iz njegovog stana potpisnika proglasa Drozda i streljala, zaplenivši tom prilikom i 1 pušku.

Napad na žandarmerijsku stanicu u s. Šimanovci

Istog dana, 28. jula noću, jedna četa Posavskog odreda napala je žandarmerijsku stanicu od 12 ljudi u s. Šimanovci. Napad je dobro pripremljen, a njegovom uspešnom izvođenju doprinelo je lukavstvo bez koga bi bilo teško likvidirati utvrđenu stanicu.

Sekretar partijske organizacije u s. Šimanovci, koji je dotle legalno živeo u selu, odveo je komandira žandarmerijske stanice u gostionicu, gde su malo kasnije ušla tri partizana iz napadne grupe i pozvali komandira stanice na predaju. Na zahtev da preda i čitavu stanicu, komandir se prvo protivio, ali je na kraju pristao i na čelu partizanske grupe pošao ka stanici. Došavši do stražara stanice partizani su ga razoružali, a potom su upali u stanicu i zarobili 5 žandarma; 7 je uspelo da se izvuče. Pošto su pokupili oružje (11 pušaka, 2 pištolja i 15 bombi) i drugi materijal (3000 metaka i 70 ćebadi), partizani su odveli žandarme izvan sela gde su im poskidali odelo i obuću i pustili na

slobodu. Samo jedan je, kao ustaški zločinac, osuđen na smrt i streljan. Četa nije imala gubitaka.

30. jula izvršen je napad na žandarmerijsku i finansijsku posadu u s. Progar pošto su prethodno prekinute TT linije na drumu s. Progor — Boljevci i s. Progor — Kupinovo. Napad je odbijen, pri čemu su samo dva žandarma ranjena.

31. jula jedna desetina izvršila je napad na domobrane u s. Petrovčiću, zarobila 4 domobrana i 1 ustašu, koji je streljan. Zaplenjene su 4 puške i 1 puškomitraljez, kao i druga ratna oprema.[71]

Napad na domobrane u s. Subotište

Dve desetine Posavskog odreda razoružale su 1. avgusta jurišni vod neprijatelja u s. Subotište, jačine 35 domobrana koji je obezbeđivao vršidbu. Razoružavanje ovog neprijatelja izvršeno je ovako:

Jedna petorka partizana obukla je ranije zaplenjene žandarmerijske uniforme. Kroz Subotište je toga dana prošla stvarno takva patrola iz s. Grabovaca prema Ševićevom salašu, pa su je domobrani očekivali da pri povratku svrati malo i kod njih. Za partizansku »žandarmerijsku« patrolu odabrani su borci po rastu slični žandarmima iz stvarne patrole. Pred zgradom gde je bio smešten jurišni domobranski vod, stajao je samo stražar s oružjem, a nekoliko domobrana se dosađivalo bez oružja.

Oko 17 časova partizanska »žandarmerijska« patrola pojavila se u ulici koja vodi prema »kasarni« i običnim »žandarmerijskim« korakom prišla stražaru; pozdravila se s njim i razoružala ga, a nenaoružane domobrane zarobila bez i jedne reči. Stražar je bio zaprepašćen i videći uperenu pušku, od straha nije mogao ništa da preduzme. Petorka partizana, sa zarobljenim domobranima, brzo je upala u zgradu, dok su ostali partizani to isto učinili, ali sa druge strane, na zadnji ulaz. Domobrani iz zgrade bili su potpuno iznenađeni. »2. jurišni vod nije imao kuda te se predao«

---

[71] Zbornik I/17, dok. 81, 38, 39, 45, 46, 49, 51, 71; I/6, dok. 32, 52. — Stenograf, reg. 1—9/8, k. 1992.

— stoji u izveštaju domobranske komande. Tako su domobrani razoružani bez metka.

Dok su desetine razoružavale domobrane i kupile ostalu opremu u zgradi, pred zgradom su na straži ostala dva partizana očekujući žandarmerijsku patrolu na povratku od Ševićeva salaša. Kada su se žandarmi pojavili, u zgradi je ostalo samo nekoliko partizana da paze na razoružane domobrane, a ostali su se postavili u zasedu oko zgrade pripremljene za odbranu i otvorili vatru na žandarme. Iako iznenađeni, žandarmi su odmah vatrom i odgovorili. Sve je to trajalo kratko vreme, pa su se žandarmi bez gubitaka razbežali, a i partizani su time bili zadovoljni, jer je glavno bilo sačuvati ono što se već imalo u rukama.

Pošto je pokupljen sav plen koji je trebalo poneti (2 puškomitraljeza, 32 puške, preko 3000 metaka, nekoliko bombi, uniforme 34 zarobljena domobrana, ćebad i drugu ratnu opremu), domobranima je uz prisustvo velikog broja seljaka održan govor. Politički komesar Posavskog odreda govorio je o ciljevima narodnooslobodilačke borbe i pozvao domobrane ili da stupe u partizane, ili da ne uzimaju više pušku za borbu protivu njih. Domobrani su izabrali ovo drugo; bez uniforme i obuće otišli su na žel. stanicu s. Buđanovci i svuda gde su prošli bili najbolji svedok morala pripadnika oružane sile Nezavisne Države Hrvatske.

Desetine Posavskog odreda su, bez gubitaka, po razoružavanju domobrana onesposobile sve vršalice u s. Subotište, spalile opštinsku arhivu, razoružale seosku miliciju i naredile organima opštine da napuste selo.

Istoga dana izvršen je i napad na žel. stanicu Putinci, gde je ranjen 1 stražar.

Sutradan je diverzantska grupa Posavskog odreda napala putnički voz na pruzi Ruma — Klenak, kod stanice Jarčina. U napadu je ubijen vozovođa, a ranjeni: 1 nemački vojnik teže i 1 belogardejac (ruski legionar) lakše. U ovom vozu je, pored putnika civila bilo 6 nemačkih vojnika i 34 dan ranije razoružana domobrana u s. Subotište.

Istog dana jedinice Posavskog odreda izvršile su upad u s. Mihaljevci, gde je spaljena opštinska arhiva, zaplenjene 2 puške i 1 pištolj, uništene 2 vršalice i zarobljeni opštinski beležnik i načelnik.

Napad na domobrane u s. Popinci

Dva voda iz Posavskog odreda izvršila su 4. avgusta oko 20 časova, napad na jurišni vod (1. peš. pukovnije), jačine: 32 domobrana, 1 oficir i 2 podoficira, koji je obezbeđivao vršidbu u s. Popinci. Znajući za događaj u s. Subotište, neprijatelj je u s. Popinci bio oprezan pa je očekujući svakodnevno napad, zgradu u kojoj je boravio, dobro utvrdio za odbranu. Partizani su i ovde primenili lukavstvo i kretali se za stokom koja se vraćala sa paše, ali i pored toga nije postignuto planirano iznenađenje. Neprijatelj se uporno branio, a pod ovakvim uslovima, zbog blizine drugih neprijateljskih garnizona, napad je posle dvočasovne borbe obustavljen. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 2 ubijena, 6 ranjenih (među kojima 1 oficir i 1 podoficir) i 12 zarobljenih domobrana. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 16 pušaka, 500 metaka, 1 pištolj 10 bombi i drugi ratni materijal. Posavski odred je imao 1 poginulog borca.

Pošto su se partizani povukli, ostatak neprijateljskog jurišnog voda je napustio s. Popince.

Napad na s. Deč

Jedinice Posavskog odreda su noću 5/6. avgusta izvršile napad na neprijateljsku posadu (10 ustaša i 22 domaća Nemca) u s. Deču. Tri puta je vršen napad. Prvi u 22, drugi u 23 časa i tek trećim napadom posle ponoći partizani su uspeli da razbiju neprijateljsku posadu, ali ih se većina izvukla sa oružjem. Pored ovoga, partizani su spalili opštinsku arhivu.

Gubici neprijatelja su bili: 1 ubijen i 3 ranjene ustaše i 1 Nemac ranjen. Posle ovoga porodice domaćih Nemaca su iz Deča preseljene u Novu Pazovu.

Napad na s. Progar

U noći 5/6. avgusta jedinice Posavskog odreda su izvršile napad i na neprijateljsku posadu u s. Progar. U borbi, koja je trajala čitavu noć, nije postignut uspeh. Ranjen je

samo 1 podoficir. Napad na istu posadu ponovljen je u noći 8/9. avgusta, kada je neprijatelj napustio selo i evakuisao sve domaće Nemce (jedan nemački avion je 10. avgusta bombardovao selo i porušio oko 10 kuća).[72]

8. avgusta u 10,30 časova na drumu Boljevci — Progar izvršen je prepad na grupu od 5 domobrana, iz sastava 2. sata 1. novačke pukovnije. Ranjen je samo neprijateljski oficir i 1 borac Posavskog odreda. Istoga dana je u s. Petrovčić spaljena opštinska arhiva i streljani opštinski beležnik i blagajnik — oba petokolonaši.

9. avgusta izvršen je upad u s. Ogar, gde je zapaljena opštinska i šumska uprava, ubijen 1 šumar koji je pružio otpor, razoružana 4 stražara i opštinski beležnik petokolonaš i raspuštena okupatorska vlast. Istoga dana je u s. Brestač zarobljen 1 nemački vojnik kod koga je zaplenjen ručni mitraljez sa 150 metaka.

11. avgusta izvršen je napad na železničku stanicu Buđanovci, na pruzi Ruma — Šabac. Stanica, skladište i 1 vagon su zapaljeni i uništeni TT uređaji. Ubijen je šef stanice petokolonaš, a usput je posečeno još 6 TT stubova. U isto vreme je u s. Buđanovci spaljena opštinska arhiva i ubijen načelnik opštine, poznat zločinac Robert Drozd. Istoga dana je u s. Progar zarobljen 1 finans, sa puškom i 100 metaka.

12. avgusta je u s. Brestač spaljena opštinska arhiva i ubijen opštinski blagajnik petokolonaš; 14. avgusta došlo je do sukoba između grupe boraca i 22 žandarma u šumi između s. D. Tovarnik i Grabovci. Posle duže borbe neprijatelj se, bez jednog ranjenog i zarobljenog žandarma, povukao. Poginuo je 1 partizan. 16. avgusta je izvršen napad na neprijateljsku patrolu u blizini s. Šašinci i ubijen 1 domobran; 16/17. avgusta je u blizini s. Ašanja zarobljen 1 šumar, a u s. Mihaljevci spaljeni su ostaci opštinske arhive i raspuštena okupatorska vlast; 17. avgusta su između s. Prhovo i Pećinci oslobođena 23 omladinca, koje je opštinski beležnik sprovodio u Rumu za domobransku vojsku. Beležnik je zarobljen.[73]

---

[72] Zbornik I/17, dok. 51, 81, 40, 46, 49, 73, 74; I/6, dok. 52.

[73] Zbornik I/6, dok. 52; I/17, dok. 49, 50, 51, 57, 60, 81.

Napad na ustašku posadu u s. Vojka

Jedna četa Posavskog odreda je 19/20. avgusta iz tri pravca napadala ustašku posadu u s. Vojka. Napad je počeo u 7 časova uveče i četa je uspela da opkoli opštinsku zgradu u kojoj su se nalazile ustaše. Međutim, ustaše su blagovremeno otkrile približavanje partizana i podelile se na dve grupe. Veća grupa je otišla na tavan, a manja ostala u prostorijama opštine, odakle je pružila jak otpor. Borba je trajala do 2 časa po ponoći i posle neuspelog pokušaja paljenja zgrade četa se povukla ne dovršivši napad, jer je pretila opasnost da pristignu pojačanja neprijatelju iz Stare Pazove. U napadu je jedan ustaša ubijen, a 1 ranjen i zaplenjena 1 puška. Gubici odreda su dva ranjena borca do čega je došlo usled nespretnosti pri ubacivanju bombe kroz prozor zgrade opštine. Bačena bomba se odbila od gvozdene rešetke prozora i ranila komandira i političkog delegata voda.[74]

D) BOSUTSKE ČETE

Novoformirana Bosutska četa ispoljila je u ovom periodu znatnu aktivnost, što je bilo vrlo značajno za širenje NO borbe u ovom delu Srema. Tako je: 16. jula u ataru s. Kuzmina ubijen 1 šumar petokolonaš; 17. jula u s. Privina Glava (ist. od Šida) zaplenjena je od seoskih stražara 1 puška i 1 pištolj, a u s. Višnjevićevo zarobljen i streljan 1 ustaša i zaplenjene 2 puške i 1 pištolj; 23. jula blizu s. Morovića zarobljena su dvojica ustaša i napadnuta žandarmerijska posada u s. Bosutu, ali bez uspeha. 28. jula je jedan vod napao neprijateljsku posadu u s. Bosutu jačine 13 žandarma i 5 finanaca. Oko 20 časova vod je opkolio zgradu i pozvao posadu na predaju, što je ova odbila čak i posle ubacivanja bombi u zgradu. Neprijatelj se uporno branio sve do 4 časa ujutro, kada je počelo da sviće i vod se morao povući ne dovršivši akciju. Gubici neprijatelja su bili samo 1 ranjeni žandarm, dok je vod imao 3 poginula borca. Istoga dana su u šumi Klještevici kod

---

[74] Zbornik I/17, dok. 57 i 60.
— Stenograf, reg. 1—19/8, k. 1992.

Bosuta zarobljena 2 domobrana i zaplenjene 2 puške. 31. jula je u blizini s. Morovića jedan nemački vojnik ubijen, a 1 zarobljen; zaplenjena je jedna puška.

4. avgusta su u s. Kuzminu zarobljena 4 domobrana koji su obezbeđivali vršalicu. Zaplenjene su 4 puške i ostala vojnička oprema, a domobrani pušteni.

8. avgusta je u s. Lipovac spaljena opštinska i arhiva Pripremne bojne; ubijena su trojica ustaša i zaplenjena 1 puška. 10. i 11. avgusta vršen je napad na s. Morović ali bez uspeha. 16. avgusta su 2 voda napala grupu od 30 ustaša i Nemaca u blizini Lisnika u Bosutskim šumama; neprijatelj je nateran u bekstvo. 22. avgusta Bosutska četa se kod Domuskele na r. Savi sukobila sa 3. bojnom 4. gorske pešačke pukovnije i ranila 2 domobrana: 17. avgusta je 1 vod po danu napao oko 30 žandarma u s. Sremska Rača. Iako napadnut po danu i iznenađen, neprijatelj je pružio jak otpor, te se vod posle tročasovne borbe povukao ne dovršivši akciju. Neprijatelj je imao 3 ubijena žandarma, a vod 2 ranjena borca.

Pored toga u toku avgusta Bosutska četa je napala iz zasede 7 žandarma u šumi Klještevica, od kojih je 5 ubila i zaplenila 7 pušaka. Zatim je napala grupu od 10 domobrana između s. Kuzmina i Bosuta koji su obezbeđivali vršidbu. Posle kraće borbe 2 domobrana su ubijena, a 8 zarobljeno i zaplenjeno 10 pušaka. Pored toga sačekana je u zasedi, između s. Morovića i Višnjićeva, grupa od 20 ustaša i u kraćoj borbi 4 ustaše su ubijene a ostale su se povukle; poginuo je 1 partizan. 25. avgusta u šumi kod s. Morovića zarobljen je 1 ustaša.[75]

Pored rezultata postignutih u borbi za žetvu, partizanski odredi i Bosutska četa naneli su neprijatelju i znatne gubitke u ljudstvu i naoružanju. Prema rezultatima u navedenim akcijama, neprijateljski gubici iznose: oko 180 ubijenih, 110 ranjenih i 140 zarobljenih vojnika; zaplenjeno je oko 210 pušaka, 9 puškomitraljeza, više hiljada metaka i razne druge opreme. Partizanske jedinice su za to vreme imale: oko 6 poginulih, 2 ranjena i 2 zarobljena borca.

---

[75] Zbornik I/17, dok. 39, 46, 51, 58, 60, 73.
— Stenograf, reg. 1—13, 14, 19/5, k. 1992.

O situaciji u letnjem periodu govori i neprijatelj. Tako, na primer, Pomorsko redarstvo, odeljenje zapovjedništva Hrvatske mornarice, u svom izveštaju od 14. IX 1942. Glavnom stožeru domobranske NDH,[76] između ostalog kaže:

1) Raspoloženje naroda u Zemunu, kao i na cijelom području ovog zapovjedništva, slabi.

Razlozi tome su sledeći:

a) Veliki zamah partizanske akcije koji je naneo znatne štete žetvi i poljoprivrednim uređajima i strojevima.

b) Nesposobnost naših domobranskih i ustaških vlasti da tu akciju suzbiju u njenom začetku, tj. još u proleće o.g. kada je postojalo samo jedno veliko žarište u Fruškoj Gori.

c) Sve teže prilike za prehranu u tom toliko bogatom kraju....

2) Zadnjih 2 mjeseca, kako je poznato, znatno je ojačana djelatnost pobunjenika partizana, koji su se znatno brojčano pojačali prebjeglicama iz srpskih sela, a navodno i iz Srbije, Banata i Mađarske, razmiljeli po celom Srijemu sa namjerom da unište žetvu, spreče vršidbu, prikupe oružje i hrane za dalju akciju, da napadaju oružničke i rizničke, pa i željezničke postaje itd. Njihova djelatnost bila nažalost dosta uspješna. Naročito napadno je, kojom lakoćom oni savlađuju naše domobranske, ustaške, njemačko-narodnostne vojne postrojbe. Ubijaju ih, zarobljavaju, ili samo svlače i oduzimaju oružje i opremu.

Zbog nemogućnosti da spreči ili bar umanji sve veću aktivnost partizanskih jedinica, ustaške vlasti, počev od vlade NDH, nosile su se mišlju da iz Srema isele sve Srbe, kao nosioce partizanskog pokreta, računajući da će time likvidirati i sam pokret. Ovome svedoči izveštaj policijskog atašea pri nemačkom poslanstvu u NDH od 9. septembra 1943. god. Glavnoj upravi državne bezbednosti,[77] gde se između ostalog kaže:

Preduzete mere hrvatske vlade u Sremu i Slavoniji pokazale su, da se u prvom redu srpski deo stanovništva nalazi u partizanima odnosno da ih potpomaže. To se može objasniti postojećim neprijateljstvom pravoslavnog življa prema sadašnjoj Hrvatskoj vladi. Pored toga ima i Hrvata, kao i delova Slovačke manjine, koji simpatiziraju sa partizanima. Rasmatranje akcija Hrvatske vlade pokazuje, da su iste pre svega uperene na srpski elemenat u Sremu i Slavoniji. Već pre izvesnog vremena postoji sumnja, da hrvatske akcije protiv partizanskog pokreta treba da posluže kao dokaz, da je pravoslavan deo stanovništva kriv za nemire u ovim oblastima.

---

[76] Vojnoistorijski institut, reg. 3/34—1, k. 76.

[77] Vojnoistorijski institut, mikrofilm — L, N/5, br. 300155/56.

Ta se sumnja pojačava gledištima koji vladaju kod policije velikožupanske uprave u Osijeku. Tako se zastupa gledište da partizanski pokret nije komunistički, već čisto srpski, iako pojedini Hrvati sarađuju sa partizanima, i da će dotle biti partizana dok ima Srba u ovim predelima. Šef policije u Osijeku izjavio je, da bi najbolje bilo da se svi Srbi, bez obzira da li su mirni ili ne, treba da isele, pošto samo na taj način postoji jemstvo, da prestanu partizanske akcije. Treba na tome raditi, da se Srbi u interesu Hrvatske i Nemačkog Rajha isele...

10. FORMIRANJE INŽINJERIJSKOG VODA I BOLNICE U FRUŠKOGORSKOM ODREDU

Štab Fruškogorskog odreda je u ovome periodu preduzeo i mere u cilju poboljšanja unutrašnjeg reda u jedinicama, regulisanja dužnosti pojedinih rukovodilaca, usavršavanja organizacije odreda i sl., pa je 12. avgusta izdao i naređenje četama, kojim se regulišu ta pitanja.[78]

U pogledu poboljšanja unutrašnjeg rada naređenje tretira; taktičke, higijenske i ekonomske uslove, postupak u slučaju neprijateljskog napada, zabranu ulaska u bivak nepozvanim licima, spavanje ljudstva po borbenim grupama; zabranjuje se svako udaljavanje iz logora; izbeglice se izdvajaju u posebne logore; borbeno obezbeđenje, dežurstvo i promena bivaka; obrazuju se perionice, obućarska radionica, pekara, puškarnica i kovačnica.

Naređuje se: izvođenje vojne i političke nastave (najmanje 4—5 časova dnevno); specifičnost dužnosti drugarica; obaveštajna služba i tajnost priprema akcija. Naglašava se bezuslovnost izvršavanja naređenja, sem onih koja se kose sa linijom narodnooslobodilačkog pokreta. I dalje:

1) Dosadašnja ambulanta nosi naziv bolnica i potčinjena je neposredno Štabu odreda.

2) Formacija bolnice biće sledeća:

a) Lekar, b) politkom, v) ekonom, potreban broj bolničarki, maserka i kuvarica.

3) Usled velike udaljenosti četa ukazala se potreba da se obrazuje u svakoj četi četna ambulanta. — Ustrojavanje četnih ambulanata izvršiće odredski lekar u saglasnosti sa četnim štabovima.

4) Obrazovanje inžinjerijskog voda izvršiće se u sledećoj formaciji: brojno stanje voda iznosiće oko 20 drugova, 1 vodnik i 2 desetara. Vod se deli na 2 desetine i to jedna minerska i jedna pionirska desetina.

---

[78] Zbornik I/6, dok. 38.

Formiranje bolnice i inžinjerijskog voda imalo je veliki značaj za razvoj partizanskih jedinica u Sremu. S obzirom da se u odredu stalno povećavao broj ranjenika, naročito težih, a zatim velikih fizičkih napora i načina ishrane i priličnog broja bolesnika, postojeća ambulanta nije mogla da obezbedi brže lečenje i osposobljavanje ovih za borbu. Prva partizanska bolnica u Sremu je, dakle, došla u pravi čas.

Potreba za formiranjem pionirsko-minerske jedinice nametala se još ranije, naročito zbog obuke boraca u stručnom rukovanju pionirsko-minerskim alatom i eksplozivom pri diverzijama na neprijateljske saobraćajne i druge objekte. Inžinjerijski vod je prva jedinica takve vrste u Sremu.

11. NOO I NJIHOVA ULOGA

Rad Partije i svih njenih ogranaka u toku letnjeg perioda bio je vrlo intenzivan. Početkom leta pristupilo se stvaranju narodnooslobodilačkih odbora po svim mestima Srema. Dotadašnja organizacija Narodnooslobodilačkog fronta okupila je široke mase naroda i izvršavala izvesne zadatke iz nadležnosti organa vlasti tj. NOO.

NOO su u mnogim mestima postali centar za okupljanje pripadnika NOP-a, postali su organ narodnog jedinstva u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Značajna je bila uloga NOO-a u zbrinjavanju partizanskih jedinica i ljudi koji su morali napuštati kuće zbog progona okupatora. Narod je preko NOO davao hranu, odeću, obuću i lekove; odbori su organizovali prikupljanje oružja, smeštaj partizana, skrivanje progonjenih, pomaganje sirotinje itd., a i pomagali partizanskim jedinicama u akcijama, naročito u otkrivanju izdajnika. Narod se obraćao NOO za savet po mnogim pitanjima, a u mestima gde je okupatorska vlast proterana, NOO kao jedini organi narodne vlasti organizuju: narodne straže, čuvanje polja, podelu šuma, masovni politički rad sa narodom itd.

12. ANTIFAŠISTIČKI SAVEZ ŽENA

U toku leta se pristupilo i stvaranju Antifašističkog saveza žena u Sremu, pri čemu se odmah videlo da žene Srema spremno prihvataju obaveze za borbu protiv okupatora i narodnih izdajnika. Već do ovog vremena veliki broj žena, zajedno sa muškarcima, sa puškom u ruci vodi borbu za slobodu svoje domovine. Sada preko svoje organizacije one se politički uzdižu, učestvuju u kolektivnom šivenju i pranju rublja za partizane, spremanju hrane, prikupljanju priloga i sl., a pored toga učestvuju i u radu svih narodnooslobodilačkih organizacija.[79]

Kao što se vidi, oružani ustanak se proširio na sve krajeve Srema. Aktivnost partizanskih jedinica i mesnih partizanskih desetina Srema, posle šestomesečnih borbenih iskustava, odraz je zrele vojne snage, koja broji preko 700 partizana organizovanih u tri odreda i jednoj četi. Okupator, i pored svih nastojanja, ne samo da nije uspeo da ih uništi, već ni da im nanese ozbiljnije udarce. Taktika partizanskog ratovanja (stalni napadi i uznemiravanje, iznenađenja i sl.) pokazala se jedino ispravnom da se može voditi uspešna borba u stalnom operativnom okruženju nadmoćnog neprijatelja. Neprijateljska komanda Srema u svojim izveštajima stalno naglašava da su postojeće snage suviše male za uspešnu borbu protiv partizana i traži pojačanje za »čišćenje« Srema i uništenje partizana. Evo, na primer, kako ceni situaciju u Sremu Ministarstvo državnog domobranstva u svom izveštaju Glavnom stanu poglavnika od 6. avgusta 1942. godine:[80]

Pravoslavno stanovništvo u duši je složno protiv nas... Prave iznimke su veoma riedke, te stoga i beznačajne... Pravoslavna inteligencija osim riedkih iznimaka, smatra, da ne postoji opasnost od boljševičkog razaranja i u partizanima gleda borce za srbsku slobodu.

. . . . . .

Sada se partizani nalaze najvećim dielom u šumi na Fruškoj Gori, a samo manje bande kreću se u ravnici. O jakosti partizana na Fruškoj Gori ima različitih podataka, koji se kreću od 1000 do 15.000. Međutim, dobiven je iz jednog veoma pouzdanog izvora podatak, da se na Fruškoj Gori nalazi oko 2000 naoružanih i još

---

[79] Istorijski arhiv PK CK Vojvodine, dok. 659.
[80] Zbornik I/17, dok. 43.

oko 1000 nenaoružanih partizana. Osim pušaka imaju i dva bacača mina, a oskudevaju na streljivu. Veoma su odvažni i natječu se u tome...

. . . . . .

Među partizanima najviše je domorodaca, ali ih ima iz Bačke i Srbije.

Za vođu određuju se najhrabriji, tj. najdrskiji i najokrutniji.

. . . . . .

Predlozi: da se što prije preduzme podhvat s dovoljno sila za temeljito čišćenje Fruške Gore.

Izveštaj je pisan početkom avgusta 1942. godine, znači pre velike neprijateljske ofanzive na Frušku goru i on je uticao na odluku da se krajem meseca preduzme »podhvat s dovoljno sila za temeljito čišćenje Fruške Gore«. Pored izvesne proizvoljnosti i preterivanja o jačini partizanskih snaga, izveštaj u suštini prikazuje realno stanje u Sremu za taj period.

Isticanje nemoćnosti da se sa postojećim snagama suprotstavi partizanima i stalno traženje pojačanja, zabrinulo je i samog poglavnika. Da bi podigao moral svojim vojnicima i oficirima u Sremu, poglavnik je izdejstvovao kod nemačke komande da se krajem avgusta preduzme akcija za »čišćenje« Fruške gore, i to snagama takve jačine kakve ranije nikada nisu bile upotrebljene u Sremu. Zbog zamašnosti i dužine trajanja ovaj neprijateljski napad je još u toku izvođenja od partizana i naroda nazvan »velika neprijateljska ofanziva[81] na Frušku goru« ili samo »velika ofanziva«, jer ona dominira nad ostalim borbama u čitavoj 1942. godini.

13. »VELIKA OFANZIVA« (25—31. AVGUST)

Aktivnost partizanskih odreda Srema u 1942. godini, naročito u julu i avgustu, ozbiljno je zabrinula okupatorske, a još više ustaško-domobranske vlasti. Likvidacija domobranske satnije kod s. Bukovca i straže kod Vrdnika,

---

[81] Termin »ofanziva« je upotrebljavan za organizovan neprijateljski napad na partizansku teritoriju sa stupnjevima poređenja: mala, manja, velika, lokalna, opšta-ofanziva. Termin »reakcija« je upotrebljavan za: neprijateljske upade u nebranjena sela, odvođenje i ubijanje naroda, paljenje kuća i pljačkanje seljačke imovine.

zatim jedinica za obezbeđenje vršidbe u selima Kraljevci, Subotište, Popinci i dr., stavilo je neprijatelja pred alternativu: ili veći broj slabijih garnizona koncentrisati u manji broj jačih, ili preduzeti protivakciju većeg obima.

U ovo vreme, naročito krajem jula i početkom avgusta, stalno se u izveštajima okupatorskih vlasti Srema naglašavalo o potrebi preduzimanja protiakcija za razbijanje i uništenje partizana. Tako je veliki župan iz Vukovara, dr Jakob Eliker, 6. avgusta 1942. pisao nemačkom ministarstvu spoljnih poslova[82] o situaciji u Sremu, gde između ostalog kaže:

Uspesi partizana, raspoloženje srpskog življa, koji je dosada bio miran, ogromno je porastao u korist partizana, pošto u tome vide slabost hrvatske države, usled čega broj partizana stalno raste. Većina Srba koji su pozvati u hrvatsku vojsku priključili su se partizanima. *Pošto se do sada nisu mogle sprečiti akcije partizana i da im se energično suprotstavi, to im je ceo Srem potčinjen. Istočno od Šida ne postoji danas ni jedan kutak gde bi se moglo računati na mir i bezbednost«.* (Podvukao S.S.).

U odnosu na položaj seljaka i njegovu pasivnost na obaveze prema NDH kaže se:

. . . Pošto hrvatski domobrani nisu u stanju da savladaju partizane pokušava se negiranjem činjenica. Tako sam, na primer, danas primio povjerljiv izveštaj od štaba brigade u Brodu, u kome me obaveštavaju da se raspolaže sigurnim podacima da seljaci sami spaljuju pšenicu da bi izbegli kontrolu. . .

. . . . . .

Situacija se pogoršava još i time što se seljak bez obzira na narodnost, drži potpuno pasivno prema svim od države preduzetim merama.

Zatim dr Eliker citira reči predstavnika seljaštva na jednoj konferenciji održanoj u Srem. Mitrovici:

. . . Jedan poznati pretstavnik seljaštva koji uživa veliki ugled kod ustaša, izjavio je doslovce: »Sa frazom o ustaškom pokretu i nezavisnosti države ne može se kod seljaka ništa učiniti, kada oseća da država radi na njegovu propast. Po najnovijim privrednim merama, pretstoji seljaku slom«.

---

[82] Zbornik I/17, dok. 55.

Na kraju svoga izveštaja veliki župan kaže:

Da bi se za ishranu važne oblasti Srema uredilo potrebno je hitno sprovesti akciju pod nemačkim vođstvom. Ako to nije odmah moguće, može se računati na najgore, pošto je danas situacija teža nego u Bosni. (Podvukao S.S.)

Ovakvi i slični izveštaji u kojima se prilično realno iznosi situacija u Sremu i ističe sve veća aktivnost partizana, a naročito vapi za hitnim preduzimanjem akcije i to »pod nemačkim vođstvom«. prinudili su okupatora da zbilja i preduzme takvu akciju (od 25. do 31. avgusta). Neprijatelj je ovu akciju, poznatu kod partizana i naroda Srema kao »velika neprijateljska ofanziva na Frušku goru«, pripremao temeljito i u tajnosti. Nemačka komanda je ovu akciju uzela u svoje ruke, jer su je gorka iskustva iz dotadanjih »akcija« lišila poverenja u ustaško-domobranske komande. Doduše, sada se radilo o akciji protiv znatno jačih partizanskih snaga, zbog kojih se jedinice okupatora nigde nisu osećale sigurne, a samim tim su i njegovi interesi bili ugroženi.

Za izvršenje ove akcije komandujući general i zapovednik Srbije izdao je 21. avgusta 1942. godine sledeću zapovest:[83]

1) Žarište nemira u Sremu je Fruška Gora. Prema procenama, neprijatelj raspolaže sa oko 2000 naoružanih ljudi, koji se uglavnom nalaze na istočnoj polovini Fruške Gore.

2) Novo grupisanje divizija je iskorišćeno *da se sprovede jedna akcija protivu neprijatelja u Fruškoj Gori.* Za ovo je obrazovana grupa Borovski.

Trupe:

a) Komandant: generalmajor Borovski, sa delovima Štaba 704. divizije i dodeljenim vodom 521. arm. puka za vezu.

b) *Nemačke trupe:*

734. pešad. puk;
1. batalj. 741. pešad. puka;
1. batalj. 737. pešad. puka sa pridatim kamionima; 13. i 14. vod. pz. kp. f. b. f. (poručnik Hajdenmaher);
654. artiljer. divizion bez 1 baterije;
704. pionirska četa.

c) *Hrvatske trupe:*

potpukovnik Begić,
4 hrvatska bataljona

[83] Zbornik I/17, dok. 52.

1 ustaški bataljon,
2 čete nemačkog Ajnzacštafela.

d) *Sadejstvovaće:*

Kraljev.-mađarska dunavska flotila, Vazduhoplovno odeljenje komandujućeg generala i delovi hrvatskog vazduhoplovstva.

3) *Izvršenje poduhvata*

a) *Mere da se neprijatelju oduzme sloboda vršenja pokreta.* Za ovo na tri dana pre izvršenja glavnog udara angažovati:

Zapadnu grupu — koja će se sastojati iz hrvatskih trupa.

Zadatak: Potiskivanje neprijatelja koji se nalazi u zapadnom delu Fruške Gore od ... (film se ne može pročitati prim. S.S.) prema istoku, preko puta Ležimir — Sviloš — Dunav, istočno od Suseka, a zatim zaprečavanje duž ovog puta.

Istočna grupa sastavljena od jednog nemačkog i jednog hrvatskog bataljona.

Zadatak: Odbacivanje neprijatelja koji se nalazi u istočnom delu Fruške Gore preko puta Irig — Kamenica prema zapadu, a zatim zatvaranje puta.

b) *Glavni udar*

Napad će se izvršiti između puteva Ruma — Irig — Petrovaradin i Mitrovica — Ležimir — Sviloš i to sa juga prema severu, da bi se neprijatelj bacio u Dunav. Za ovo upotrebiti glavninu nemačkih trupa. Početak napada po mogućstvu 26. 8. pre podne.

Da bi se osiguralo iznenađenje, transport trupa izvršiti tek neposredno pre početka napada, tako da se akcija može početi odmah po izlasku iz vozova i bez dugog čekanja.

Poduhvat će imati uspeha samo ako se postigne iznenađenje, te stoga sa njim upoznati samo ograničeni broj saradnika. Trupa sme tek u poslednjem trenutku da sazna cilj naređenih pokreta.

4) Kraljevsko-mađarska Dunavska flota 24. 8. preuzima zatvaranje Dunava između Petrovaradina i Neština sa tačkom težišta između Kamenice i Suseka.

5) U pogledu uloge i zadatka vazduhoplovstva dogovoriti se sa K-dantom vazduhoplovnih jedinica p.pukovnikom Hajenburgom.

6) Viši k-dant jedinica za vezu obezbediće vezu i sa Kraljevsko-mađarskom dunavskom flotilom.

7) Za postupak prema stanovništvu daju se sledeće namirnice:

a) U ovoj okolini pored Srba živi vrlo mnogo folksdojčera, a osim toga malo Slovaka. Prema dobijenim merodavnim izveštajima, naseljena mesta terorišu malobrojni partizani — nasilnici dok gro stanovništva mirno radi svoje poslove;

b) Streljati svakog ko se nađe sa oružjem u ruci ili kao pomoćnik partizana.

c) U brdskim selima uhvatiti sve ustaničko muško srpsko stanovništvo između 17 i 50 godina starosti i sprovesti u prijemni logor Zemun — ukoliko ne bude potrebno za zbrinjavanje žetve.

8) O železničkim transportima odmah izvestiti komandanturu transporta Zagreb.

9) Po završetku poduhvata delove 704. divizije uputiti preko Beograda na prostor koji je određen naređenjem 19. 8. 42. br. 4417/42. Istovremeno uputiti 1 batalj. 741. pešad. puka 714. diviziji; dosadašnje njegove zadatke preuzima 1. batalj. 737. pešad. puka.

Zastupa komandujućeg
generala i zapovednika
S r b i j e
Dr. Hinghofer s.r.,
general-lajtnant[84]

Nemačke jedinice, koje su dovedene u Srem da učestvuju u »velikoj ofanzivi« učestvovale su mesec dana ranije u napadu na Kozaru a zatim na Prosaru, Papuk i Psunj, posle čega su pregrupisane i tako iskorišćene za napad na Frušku goru.

A) NEPRIJATELJSKE SNAGE

Saglasno sa navedenom zapovešću komandujućeg generala i zapovednika Srbije, u napadu na Fruškogorski i Podunavski NOP odred učestvovale su sledeće neprijateljske snage:

nemačke:[85]

Pored navedenih u zapovesti generala Hinghofera, još i:
— 1. bat. 724. peš. puka 704. peš. divizije
— Vazduhoplovno odeljenje komandujućeg generala
— Bataljon za osiguranje železničkih pruga (Bahnschutz bataillon)
— 1. četa landenssicen (Landesschützen) bataljona
— 4. i 5. četa 2. pripravnog bataljona »General Laudon« (Bereitschaftsbataillon)
— Dobrovoljačka četa (Freiwilligekompanie)
— 3 (I.P.741) — nemačka 3. četa 741. peš. puka sa pridatim DPO topa 37 m/m
— 6 (I.P.734) — nemačka 6. četa 734. peš. puka
— 1. lovački bataljon,

---

[84] Zapovest je dostavljena: štabu »Borovski«, 704. i 714. pd, štabu za naročitu upotrebu — Brod, 1/714 pp. Kraljevskoj mađarskoj flotili.

[85] Podaci za nemačke jedinice uzeti iz sledećih dokumenata:
a) Zapovest zapovednika Srbije od 21. VIII 1942. (VII — mikrofilm br. NONW-1127);
b) Bojna relacija II domobranskog zbora (VII — reg. 18/1—3, k. 54);
c) Vojnoistorijski glasnik br. 3/52;
d) Izvod iz istorijata 704 pd (VII — reg. 29/4—5, k. 74/A).

ustaško-domobranske:[86]

— Delovi 4. gorskog zdruga
— 4. gorska pješačka pukovnija koja je imala u svome sastavu 2. i 3. bojnu
— 16. ustaška bojna
— 2. jurišna bojna
— 3. topnička skupina sastavljena od 1. bitnice IV gorskog zdruga i kombinirane haubičke bitnice 5. topničkog sklopa
— Zrakoplovna školska pukovnija
— 5, željeznička stražarska bojna
— ustaška pripremna bojna
— delovi poljoprivredne bojne.

mađarske:

— Kraljevska mađarska dunavska flotila.

Sve navedene neprijateljske jedinice sačinjavale su grupu »Borovski«. Komandant grupe bio je general-major Borovski, komandant 704. peš. divizije.

Ukupna jačina neprijateljskih snaga (grupe »Borovski«) iznosila je oko 18 000 vojnika, podoficira i oficira ne računajući Kraljevsku mađarsku dunavsku flotilu. Neprijateljske jedinice su utvrđene preko navedenih dokumenata, osim za bataljon 724. peš. puka, koji se u navedenoj zapovesti ne pominje ali u podacima za 1942. god. (Voj. ist. glasnik br. 3 za juni 1952) stoji da je on bio u Fruškoj gori u avgustu.

Ukupno brojno stanje je izračunato prema podacima o brojnim stanjima nemačkih jedinica, uzetih iz dokumenata o organizaciji oružanih snaga bivše nemačke vojske u toku 1941. i 1942. godine, prema kojima je štab divizije imao 191; bataljon 810; peš. puk 3140 art. puk 2719; bataljon za vezu 459; inž. bataljon 697 i divizion PT 499 oficira, podoficira i redova.

Za domobransko-ustaške jedinice dobiveni su podaci u Voj. istor. inst. prema kojima je pešačka pukovnija imala 2323; bojna oko 800; satnija 203—229; top. bitnica 106—185 i top. sklop od 2 bitnice 300 vojnika.

Zbog velikog prostora koji je napadom trebalo obuhvatiti i radi uspešnijeg dejstva, komandant grupe »Borovski« je saglasno zapovesti komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, od svih navedenih snaga, formirao tri grupe: Zapadnu (West), Srednju (Mitte) i Istočnu (Ost).

[86] Zbornik I/17, dok. 52 i 73.

Zapadna grupa (West):

— 16. ustaška bojna sa pridatim topom 37 mm
— 2. jurišna bojna sa pridatim topom 65 mm
— 3. bojna 4. gorske pješ. pukovnije sa pridatim topom 65 mm
— Topnička skupina za pomaganje celog bojnog rasporeda sastavljena od: 1. bitnice 4. gorskog zdruga i kombinirane haubičke bitnice 5. topn. sklopa.
— Pripremna bojna (ustaška)
— delovi Poljoprivredne bojne
— 3.I.R.741. (nemačka 3. četa 741. peš. puka) sa dva pridata PO topa 37 mm
— 6.I.R.734. (nemačka 6. četa 734. peš. puka).

Ovom grupom je komandovao komandant 4. gorskog zdruga.

Grupi je određena zona dejstva: levo — Dunav; desno k. 220 (2 km. ist. od s. Grgurevci) Trešnjevac — k. 388 (6 km sev. od s. Grgurevci) Čerevićki potok, Čerević.

Zadatak grupe je bio: potiskivanje neprijatelja koji se nalazi u zapadnom delu Fruške gore prema istoku, preko puta Ležimir — Sviloš — Dunav, istočno od Suseka, a zatim zaprečavanje duž ovog puta.[87]

U odnosu na čitavu operaciju ova grupa je imala pomoćnu ulogu.

Srednja grupa (Mitte):

— 734. peš. puk
1. bat. 737. peš. puka (sa pridatim kamionima)
— 13. i 14. vod PZ. KP. f.b.f. (tenkovi)
— 1. bat. 741. peš. puka (ili 2. bat. 724. peš. puka)
— 654. art. divizion (3 baterije od po 4 oruđa)
— 704. pionirska četa
1. četa landesšicen (Landesschützen) bataljona
— 4. i 5. četa 2. bataljona »General Laudon« (Bereitschaftsbataillon)
— dobrovoljačka četa (Freiwilligekompanie).

---

[87] Zbornik I/17, dok. 52, 73.

Pošto je ova grupa predstavljala glavnu udarnu snagu, sastavljenu isključivo od nemačkih jedinica, to je njom neposredno komandovao komandant cele grupe, general-major Borovski.

Ovoj grupi je određena sledeća zona dejstva: levo — desna granica zapadne grupe; desno zap. ivica Iriga — k. 334 (3 km istočno od Vrdnika) — Dobra Voda — k. 329 (3 km sev. od Vrdnika) — selo i žel. postaja Rakovac.

Zadatak grupe bio je da kao glavnina nemačkih snaga na pravcu glavnih udara napada u zahvatu puteva Ruma — Irig — Petrovaradin i Mitrovica — Ležimir, u cilju nabacivanja neprijatelja na reku Dunav.

Istočna grupa (Ost):

— Bataljon Nemaca 724. pp 704. peš. divizije (ili iz 737. pp 717. peš. divizije)
— 2. bojna 4. gorske pješačke pukovnije.

Grupom je komandovao komandant nemačkog bataljona.

Zona dejstva: levo desna granica srednje grupe; desno r. Dunav. Zadatak grupe je: odbaciti neprijatelja iz istočnog dela Fruške gore preko puta Irig — Kamenica, a zatim zatvoriti put.

Snage za osiguranje:

— Bataljon za osiguranje žel. pruge (Bahnschutzbataillon)
— 5. železnička bojna
— Zrakoplovna školska pukovnija.

Ove jedinice su imale zadatak da zaposednu važna mesta na žel. prugama, a zrakoplovna školska pukovnija i neka mesta na desnoj obali r. Dunav u cilju onemogućavanja manevara partizanskih jedinica.

Kraljevska mađarska dunavska flotila imala je zadatak da 24. avgusta preuzme zatvaranje Dunava između Petrovaradina i Neština sa težištem u rejonu s. Kamenica — Susek.

Kao što se vidi, zamisao neprijatelja je bila da sa zapada i istoka pomoćnim snagama potiskuje partizanske jedinice ka srednjem delu Fruške gore, na prostor između druma Ležimir — Sviloš — Dunav i druma Irig — Kamenica gde će glavnim snagama izvršiti udar, nabaciti partizanske snage na r. Dunav i tu ih uništiti.

Rasporedom svojih jedinica neprijatelj je sa tri strane stvorio obruč oko Fruške gore da partizanskim snagama ne dozvoli izvlačenje u pozadinu. Glavni udar neprijatelja vodio je pravcem jug-sever radi smanjenja manevarskog prostora partizanskim snagama, jer se na severnoj strani Fruške gore nalazi prirodna prepreka (r. Dunav).[88]

Pored akcije protiv partizanskih jedinica okupator je predvideo i akciju protiv stanovništva Srema, što se vidi i iz navedene zapovesti od 21. VIII 1942. god. gde se naređuje hapšenje svega muškog stanovništva od 17 do 50 godina starosti i sprovođenje istog u prihvatni logor u Zemun. Ovaj deo naređenja će neprijateljske jedinice u potpunosti izvršiti.

U cilju iznenađenja, pomenuta neprijateljska zapovest predviđa transport trupa za akciju neposredno pred početak napada i »da se akcija može početi odmah po izlasku iz vozova i bez dugog čekanja«. Zapovest precizira da se s njom može upoznati »samo ograničen broj saradnika«, a »trupa sme tek u poslednjem trenutku da sazna cilj naređenih pokreta«. Zbog toga je neprijatelj i koncentrisao glavne snage tek par dana uoči napada, u stvari, tri dana posle njegove akcije na planinu Psunj.[89] Pre toga su u rejon Fruške gore prebačene samo neke ustaško-domobranske jedinice. 17. avgusta prebačena je u Rumu 2. bojna 4. gorske pješačke pukovnije, a 20. avgusta je zapovjedniku 4. gorskog zdruga naređeno da se sa delovima zdruga takođe prebaci u Rumu.

Koncentraciju snaga oko Fruške gore uoči napada neprijatelj je izvršio u sledećim rejonima: Ilok, Neštin, Susek, Erdevik, Bingula, Čalma, St. Divoš, Ležimir, Manđelos, Srem. Mitrovica, Grgurevci, Bešenovo, Jazak, Vrd-

---

[88] Početni raspored neprijateljskih snaga prikazan na skici br. 3.

[89] Ernst Visshaupt, VII — dok. NOKW — 1898; reg. 2/1, k. 70/v.

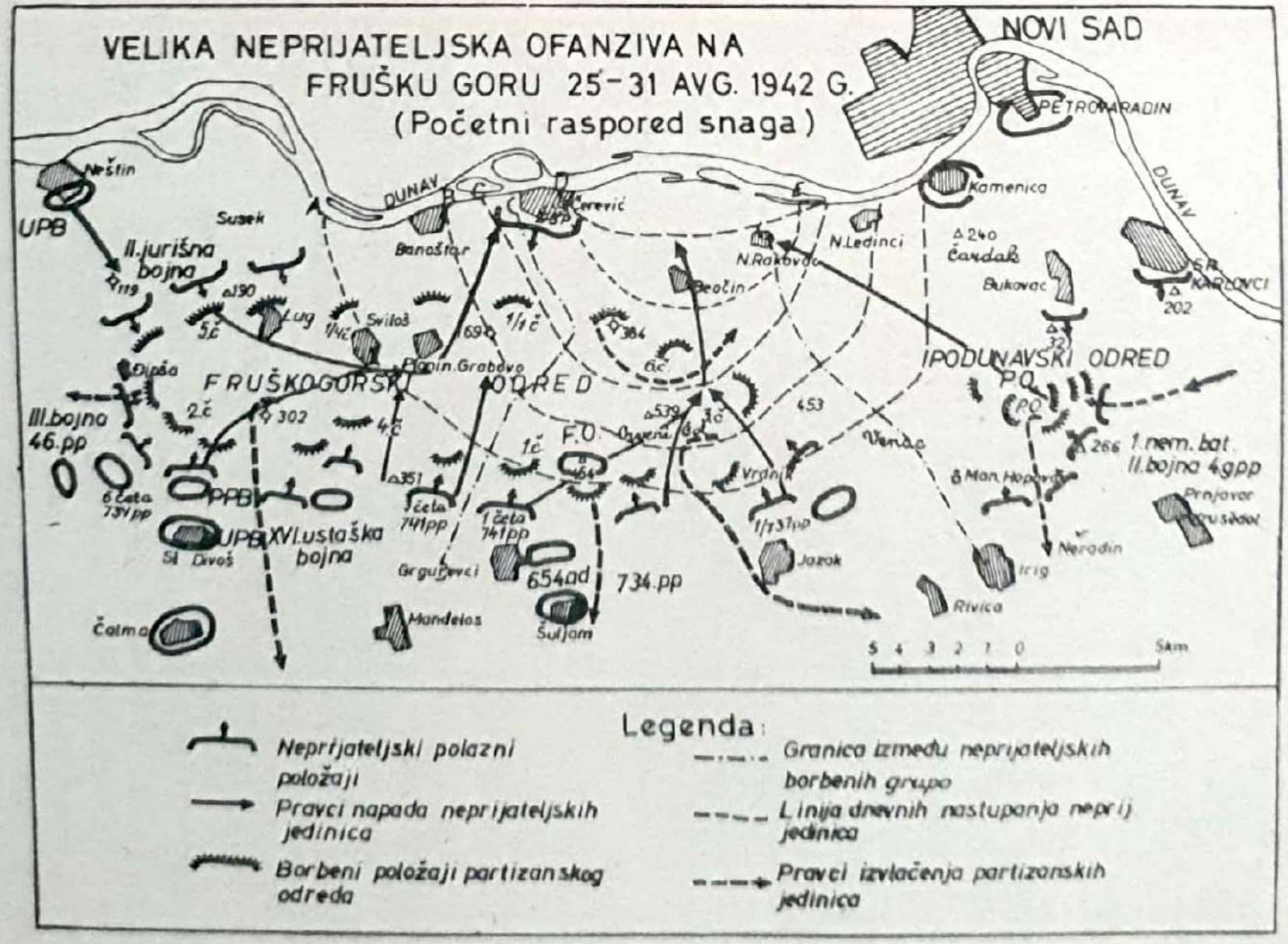
VELIKA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA NA
FRUŠKU GORU 25-31 AVG. 1942 G.
(Početni raspored snaga)
NOVI SAD
PETROVARADIN
DUNAV
Neštin
UPB
Susek
II.jurišna bojna
Banoštar
Čerević
Kamenica
N.Ledinci
N.Rakovac
Čardak
Bukovac
SR. KARLOVCI
Beočin
Lug
Sviloš
Planin.Grabovo
FRUŠKOGORSKI ODRED
PODUNAVSKI ODRED
P.O.
III.bojna 46.pp
PPB
UPB
XVI.ustaška bojna
Sl. Divoš
Čalma
Mandelos
Grgurevci
654ad
734.pp
Šuljam
F.O.
Vrdnik
Jazak
Venac
Irig
Rivica
Neradin
Prnjavor
1.nem. bat.
II.bojna 4gpp
5 4 3 2 1 0 5km
Legenda:
Neprijateljski polazni položaji
Pravci napada neprijateljskih jedinica
Borbeni položaji partizanskog odreda
Granica između neprijateljskih borbenih grupa
Linija dnevnih nastupanja neprij. jedinica
Pravci izvlačenja partizanskih jedinica

Sk. 3.

nik, Ruma, Irig, Krušedol, Inđija, Beška, Srem. Karlovci, Petrovaradin, Beočin, Čerević.

Da bi uskladio napad svih jedinica, neprijatelj je odredio linije dnevnog napredovanja, na kojima su se jedinice morale zaustaviti krajem svakog dana. Predviđeno je pet ovakvih linija:

1. Linija (»A«): zapadna ivica s. Kamenica — Crni čot (6 km od Kamenice) — St. Majdan (1,5 km sev. od Vrdnika) — Prnjavor — Jazak — Okop — Varmečki čot (k. 444) — s. Sviloš — Parlozi (7 km zap. od s. Čerević).

2. Linija (»B«): Brestovi — ist. ivica s. Ledinci — Zmajevac (k. 453) — Tatarica (k. 465) — Lipov čot (k. 472) — Letenka (k. 454) — Kipovna (k. 361) — Orlovac (k. 338) — s. Banoštar.

3. Linija (»C«): Liparija (k. 236) — 500 m jugoist. od s. Rakovac — M. Gradac (k. 439) — Crvena krečana — k. 470 — Široki cer — Borkovac (k. 299) — Zagrada (1 km zap. od s. Čerević).

4. Linija (»D«): Kruša (k. 142) — Liparija — Matorac — Belo brdo — ist. rub. s. Čerević.

5. Linija (»E«): r. Dunav, od žel. stanice Ledinci do s. Čerević.

B) PARTIZANSKE SNAGE

U avgustu u Fruškoj gori su se nalazili Fruškogorski, u zapadnom delu, i Podunavski NOP odred, u istočnom delu. Posle neuspelog napada na delove ovih odreda u prvoj polovini jula, neprijatelj nije preduzimao ozbiljniji napad protiv partizanskih jedinica u Sremu, verovatno i zbog toga što nije imao dovoljno snage za takav poduhvat. On je bio zato primoran da prati i samo evidentira brzo narastanje partizanskih jedinica i njihove svakodnevne akcije. Takve okolnosti su odredi koristili za intenzivan vojno-politički i kulturni rad. Fruškogorski odred je vreme provodio isključivo u šumi. Njegovih 6 četa, raspoređenih od Crvenog čota do Đipše i Vizića, organizovale su rejone za odbranu, kako u fortifikacijskom, tako i u taktičkom pogledu. Štab odreda, čiji su članovi svakodnevno obilazili čete i pomagali im u radu, nalazio se u središtu rasporeda,

tj. u rejonu 1. čete, gde je instaliran mlin, pekara, klanica; odatle su čete snabdevane hlebom i mesom. Tu je radila puškarska i druge radionice, te je odred živeo, može se reći, prilično sređenim i udobnim životom za ondašnje prilike. Čete su noću odlazile u akcije, a po povratku u logor ih je čekala topla hrana i odmor.

Takva pasivnost neprijatelja i način života partizana doprineli su da borci, pa i rukovodioci, dođu do zaključka da će napadi neprijatelja, ukoliko do njih i dođe, biti manji i da se mogu odbiti. Jednom reči vladalo je ubeđenje da Frušku goru treba braniti i da je moguće odbraniti, što nije bilo realno niti prema odnosu snaga odreda i neprijatelja, niti prema aktivnosti jedinica i taktici koju su nameravale da upotrebe. Takvo ubeđenje bilo je proizvod neograničenog poverenja u Frušku goru, o koju će se kao o bedem razbiti svaki pokušaj neprijatelja da prodre u nju. Verovalo se čak da neprijatelj neće ni pokušavati da uđe u šumu, da se boji šume, što je bilo, u stvari, potpuno pogrešno shvatanje partizanske taktike i načina ratovanja — ponavljanje ranijih grešaka u odnosu na tu taktiku. Orijentacija na odbranu Fruške gore po svaku cenu prilično se osvetila.

Pred terorom neprijatelja u Fruškoj gori se pred neprijateljsku ofanzivu zateklo nekoliko hiljada ljudi, žena i dece. Ova okolnost je još više pojačala orijentaciju za odbranu Fruške gore po svaku cenu.

Čete Fruškogorskog odreda imale su pred ofanzivu sledeći raspored.

5. četa zapadno od komunikacije Mitrovica — Ležimir — Sviloš, sa zadatkom da organizuje odbranu pravca od Iloka, s Neština i Suseka.

2. četa takođe zapadno od komunikacije Mitrovica — Ležimir, sa zadatkom da organizuje odbranu pravaca od s. Erdevika i s. St. Divoš.

4. četa je kontrolisala deo Fruške gore od komunikacije Mitrovica — Ležimir na istok do linije s. Planinsko Grabovo — Ravan — s. Manđelos, sa zadatkom da brani pravce koji vode u Frušku goru od Srem. Mitrovice, odnosno s. Ležimira i s. Manđelosa, kao i od sela; Neština, Suseka, Banoštra.

1. četa istočno od 4. čete do linije s. Čerević, s. Bešenovo, imala je zadatak da brani pravce koji vode u Frušku goru od s. Grgurevci, s. Šuljam, s. Bešenovo, kao i pravce od s. Čerevića i s. Banoštra.

3. četa, istočno od 1. čete, imala je zadatak da brani pravce od s. Jazak, Vrdnika i od Iriškog venca.

6. četa, takođe istočno od 1. čete, imala je zadatak da brani pravce od sela: Beočin, Rakovac, Ledinci, a zajedno sa 3. četom pravac od Iriškog venca.[90]

Štab odreda se nalazio u rejonu 1. čete, između Letenke i Terazije.

Fruškogorski odred je u vreme neprijateljske ofanzive imao oko 350 naoružanih boraca.

* *
*

Situacija kod Podunavskog bila je slična onoj kod Fruškogorskog odreda: život se normalno odvijao, ali sa manje uverenja u nemogućnost neprijateljskog upada u Frušku goru, pa je i mera opreznosti bila veća. I u rejonu Podunavskog odreda bio je veliki broj izbeglih ljudi, žena i dece, a zbog neobaveštenosti o neprijatelju, odred se početkom ofanzive našao u izvanredno teškoj situaciji.

Uoči samog neprijateljskog napada štab odreda je formirao dve veće udarne grupe i uputio ih u akcije: jednu od 120 izabranih boraca iz sve četiri čete, uputio je u napad na domobransku satniju u s. Popinci, a drugu od 15 boraca u napad na nepr. stražu kod Čortanovačkog tunela. U Fruškoj gori je, zapravo, ostala 1. četa (bez 1. voda) i jedan vod 3. čete. Tako se od 250 boraca, koliko je brojao odred, prvog dana ofanzive pred neprijateljem našlo oko 115 boraca, a od toga skoro polovina nenaoružanih. Dobar broj od ovih 115 boraca bio je na obezbeđenju bolnice i baze za snabdevanje odreda, pa štab odreda nije ni mogao preduzeti neke jače borbene mere, osim što je postavio objavnice na uobičajenim mestima: prema s. Grgetegu, s. V. Remeta, kod Brankovog spomenika i u rejonu k. 502 (na Eugenovom putu), prema Iriškom vencu.

---

[90] Početni raspored Fruškogorskog PO prema podacima: Đorđa Nikšića, Save Sogića i Vase Veskovića — učesnika u navedenim događajima.

Jedna desetina je postavljena kod Brankovog groba prema Sremskim Karlovcima, a jedna u rejonu raskrsnice šumskih puteva koji vode od V. Remete, Grgetega, Sremskih Karlovaca i Banstola.[91] Štab Podunavskog odreda se nalazio u rejonu Hajdučkog izvora (k. 482).

Štab NOPO za Srem se u ovo vreme nalazio kod Fruškogorskog odreda, a nekoliko članova OK KPJ i OK Skoja kod Podunavskog odreda.

Oba odreda pre početka neprijateljske ofanzive bila su potpuno neobaveštena o pripremanju iste. Fruškogorski odred je tek uoči napada saznao da neprijatelj pridolazi u okolna mesta, ali još uvek nije računao na ofanzivu velikih razmera; Podunavski odred je za napad saznao tek kada je on počeo.

Štab Fruškogorskog odreda je u zadnjem času doneo odluku da čete posednu najpogodnije položaje na ivici šume i neprijatelju ne dozvole prodor u Frušku goru ili, ako to nije moguće, da pruže uzastopni otpor do Hajdučkog brega i stvore vreme za celishodniju odluku o daljem dejstvu. Tako je štabovima četa izdato naređenje:[92]

Neprijatelj raspolaže sa oko 24 hiljade vojnika, koje Nemaca, koje ustaša i Mađara koji pomažu artiljerijom sa Dunava.

Neprijatelj se nalazi u svim okolnim mestima Fruške Gore, a glavne snage koje će vršiti napade nalaze se u Jasku, Vrdniku, Bešenovu, Grgurevcima, Manđelosu, Ležimiru, Divošu i Erdeviku. Pored toga, duž druma Čalma — Veliki Radinci nalazi se više baterija haubica, a s Bačke strane isto tako artiljerija čitavim tokom Dunava.

Odma izvršite pravilnu raspodelu metaka. Naročito pazite na manliher metke, da svaka puška ima podjednako. U slučaju povlačenja napuštati jedan vatreni položaj, a zauzimati drugi. Zadnja tačka povlačenja je Hajdučko Brdo, gde će se dati otpor neprijatelju, a daljnja naređenja će se dobiti. Narod savetujte da se noću izvlači i skriva po kukuruzima.

Kao što se vidi, orijentacija je nedvosmisleno na odbranu Fruške gore, što su svi u odredu smatrali jedino pravilnim rešenjem. Da li je to uistinu i bila pokazao je razvoj događaja.

---

[91] Početni raspored Podunavskog PO prema podacima Dimitrija Šešerica — učesnika u navedenim događajima.

[92] Đorđe Nikšić: članak u knjizi »Slobodna Vojvodina« br. 524/1946. god.

Kod Podunavskog odreda

Štab odreda, tek pošto je neprijatelj počeo s napadom, preduzima sve što se moglo sa ostatkom odreda. Najjača borbena obezbeđenja bile su desetine prema Sremskim Karlovcima i V. Remeti.

Istočna grupa koja je napadala Podunavski odred u toku 25. avgusta[93] nije pokazala naročitu aktivnost, već je samo vršila nasilno izviđanje jačim snagama, što je išlo u prilog Podunavskom odredu. Neprijatelj je toga dana do 14.00 časova izbio na liniju: sev. Irig — Neradin — Grgetag — V. Remeta, a pred mrak, u koloni, izvršio pokret ka Fruškoj gori iz pravca Dobrilovac — Velika Remeta i to snagama jedne čete 2. bojne 4. gorske pješ. pukovnije. Pošto je odbacio partizansku objavnicu sa raskrsnice šumskih puteva, gde su zapadno od V. Remete poginula dva partizana neprijatelj je produžio nastupanje, uglavnom šumskim putem koji vodi ka k. 482. Na nepun kilometar od raskrsnice dočekan je snažnom vatrom partizanske desetine, koja je bila na položaju u zahvatu puta. Ni posle dva sata borbe neprijatelj nije uspeo da ovlada položajem desetine i povukao se na polazne položaje uz gubitke od jednog mrtvog i nekoliko ranjenih vojnika.

Štab Podunavskog odreda, sa prisutnim članovima OK KPJ i OK Skoja za Srem, posle toga procenio je situaciju i oko pola noći doneo odluku da se ovaj deo odreda u toku noći izvuče iz šume u neprijateljsku pozadinu. Ovakva odluka je doneta, jer je situacija u pogledu namera neprijatelja bila potpuno jasna. Odlučeno je da se izvlačenje izvrši u tri grupe: jedna, sa štabom odreda, članovima OK KPJ i skoja i grupom boraca, između s. Neradina i Iriga prema M. Radinci; druga, delovi 3. čete sa zamenikom komandira čete, (Dimitrije Šećerinac Gedža) preko Banstola (k. 225) u pravcu s. Čortanovci; treća grupa, 1. četa (bez voda), prema Irigu.

---

[93] U neprijateljskoj dokumentaciji stoji da je napad na odred počeo 26. avgusta, ali je utvrđeno da je početak bio ranije (najverovatnije 25. avgusta i to izviđačkim jedinicama).

Bolnica, u stvari ambulanta, sa dva teška ranjenika i dva borca za obezbeđenje koji su se dobrovoljno javili, skrivena je na mesto gde se računalo da je neprijatelj neće naći. Ovako je odlučeno i zbog nesigurnih izgleda za izlazak iz šume, jer je neprijatelj zaposeo sva okolna sela, zatim zbog rasterećenja odreda, a još više što se smatralo da će ranjenici u šumi biti najsigurniji.

Civilima koji su se nalazili u šumi, savetovano je da se u toku noći, sa nekoliko naoružanih boraca, pojedinačno i u manjim grupama izvlače u pozadinu neprijatelja. Objašnjeno im je da odred nema mogućnosti (bez opasnosti da bude uništen) da brani šumu i da je glavno sačuvati ljudstvo odreda.

Grupe su odmah posle toga krenule svojim pravcima. Rukovodstvo odreda se bez ikakvih smetnji probilo u pozadinu neprijatelja. Prva četa je između Iriga i s. Neradina naišla na vatrene položaje neprijateljske artiljerije i u kraćoj borbi jedan borac je poginuo, a ranjen komesar čete (Petar Matić Dule). Četa je zatim prešla drum Irig — Iriški venac i izvukla se u neprijateljsku pozadinu. Delovi 3. čete su kolonom pored Brankovog groba i k. 241 stigli blizu Banstola (k. 225) i tu naišli na neprijateljsku zasedu koja je otvorila vatru. Grupa je bila primorana da se vrati u šumu i pri tome su se izgubila dva borca, koji su kasnije poginuli u pokušaju da se sami probiju kroz neprijateljski obruč.

Povratkom u šumu grupa se prvo dogovorila da se podeli u tri manje grupe i da 26. avgust provedu prikriveni na najpodesnijim mestima. Međutim, kada se trebalo razići, borci se nisu hteli odvajati od zamenika komandira čete, pa je konačno odlučeno da se cela grupa u toku dana prikrije na jugoistočnim padinama k. 321 (zapadno od Brankovog groba). Mesto za prikrivanje obraslo je mladom i prilično retkom šumom, a na oko 100 metara vodio je šumski put. Borci su bili raspoređeni tako da mogu prihvatiti borbu u slučaju potrebe, mada bez većih izgleda na uspeh.

U zoru (26. avgusta) grupa je čula i čitav dan slušala artiljerijsku, puščanu i mitraljesku vatru, koja je sa svih strana bivala čas bliža čas dalja, dok se pred veče nije utišala. U stvari neprijatelj je iz pravca s. Bukovca, Srem-

skih Karlovaca, Banstola, Grgetega, Neradina i Iriga pretresao deo Fruške gore do druma Ruma — Petrovaradin, ne nailazeći na otpor. Otkrivao je samo zaostale, nenaoružane grupe stanovnika okolnih sela, koje je delom odmah poubijao, a delom odvodio sa sobom — prvo u Zemun, a kasnije u Nemačku. Poginulo je i nekoliko partizana koji su ostali kao obezbeđenje izbeglog stanovništva.

U jednom momentu prikriveni partizani 3. čete videli su kako šumskim putem prolazi jedna neprijateljska kolona. To je bio vrhunac krize u psihičkoj napetosti, ali neprijatelj nije silazio s puta, te je grupa ostala neotkrivena. Pred veče neprijatelja više nije bilo u ovom delu Fruške gore. Partizani su izišli iz svojih skrovišta i odmah, kao i u toku sutrašnjeg dana, preduzeli sve da se pomogne preživelom narodu i sahrane poginuli.

27. avgusta partizanske objavnice su se već ujutro nalazile na svojim ranije navedenim uobičajenim mestima. Neprijatelj se niodkuda nije pojavljivao. 28. avgusta glavnina Podunavskog NOP odreda, koja je pre napada neprijatelja pošla u akciju na s. Popince, vratila se u šumu i odmah pristupila podeli boraca po četama. Svaka četa je otišla u svoj rejon gde je postavila obezbeđenje.

Istočna grupa neprijatelja (jedan nemački bataljon i 2. bojna 4. gorske pješačke pukovnije (u toku 27. avgusta izbila je na planiranu liniju »A« i pomerala se na sledeće linije zavisno od tempa nastupanja Srednje (Mitte) i Zapadne (West) grupe.

30. avgusta ujutro jedna četa iz nemačkog bataljona izvršila je pokret iz Sremskih Karlovaca prema Stražilovu i dalje ka Brankovom grobu sa zadatkom da spreči prikupljanje Podunavskog NOP odreda i zapleni stoku koju je narod ostavio u šumi. Odredska objavnica kod Brankovog groba blagovremeno je uočila pokret neprijatelja i izvestila štab 3. čete. Ovaj je odmah organizovao sa dve desetine posedanje ranije iskopanih rovova u rejonu Hajdučkog izvora, a jednu desetinu je držao u pripravnosti za obilazak neprijateljskog krila i udar u njegov bok.

Neprijateljska četa je, krećući se u koloni, prvo naišla na iznenadnu vatru kod Brankovog groba, gde je pretrpela gubitke od jednog ubijenog oficira i nekoliko ranjenih vojnika. Dok se neprijatelj razvio iz kolone, objavnica je

uspela da se povuče na glavni položaj 3. čete. Pošto se razvio za napad, neprijatelj je dočekan snažnom vatrom desetina kod Hajdučkog izvora. Razvila se žestoka borba koja je trajala puna tri časa. Nemci su nekoliko puta jurišali na položaje 3. čete, ali ih je ova upornom odbranom uvek odbacivala nanoseći im osetne gubitke. Videći da sa tim snagama ne može ništa učiniti, neprijatelj se povukao u Sremske Karlovce i u toku dana više nije ni pokušavao da uđe u šumu. Upućen je samo jedan avion koji je mitraljirao ranije položaje 3. čete i bacio nekoliko bombi na mesto njenog dotadanjeg logora, ali bez ikakvih rezultata.

Posle ove borbe, u kojoj je neprijatelj imao 14 ubijenih i 28 ranjenih vojnika, a 3. četa prošla bez gubitaka, doneta je odluka da se Podunavski odred povuče sa Fruške gore, što je u toku noći i učinjeno. Vod 1. čete prebacio se na teritoriju rumskog sreza (glavnina čete se izvukla u noći 25/26. i nije se vraćala u šumu), 2. (bez nekih delova) i 3. četa na teritoriju zemunskog, staropazovačkog i rumskog, a 4. četa na teritoriju sremskokarlovačkog i staropazovačkog sreza. Deo 2. čete, koji se nije ni vratio u šumu posle akcije na Čortanovački tunel, samoinicijativno se prebacio na teritoriju zemunskog sreza. Zadatak svih četa bio je da odmah po dolasku na određeni teren počnu sa akcijama.

U borbama koje je od 25. do 30. avgusta vodio u »velikoj ofanzivi«, Podunavski odred je pretrpeo gubitke od oko 12 naoružanih i 18 nenaoružanih boraca; samo je 5 boraca poginulo u borbi, dok su ostali, zajedno sa narodom i bolnicom, otkriveni u šumi i ubijeni.[94]

Kod Fruškogorskog odreda

Zapadna grupa je otpočela 26. avgusta ujutro napad na položaje 2, 4. i 5. čete Fruškogorskog odreda u sledećem rasporedu (sdesna ulevo):

— 3. četa 741. nemačkog peš. puka pravcem: Đurđevac (k. 294) — Trešnjevac (k. 286) — Kipovna (k. 361);

---

[94] Zbornik I/6, dok. 52.
— Stenograf, reg. 2—7, k. 1992
— Sećanja Dimitrija Šešerinca, tada zam. k-dira 3. čete Podunavskog PO.

— 16. ustaška bojna pravcem: manastir Šišatovac — Šugina ledina (k. 357) — k. 350 — Gradina (k. 337) — s. Planinsko Grahovo;

— 3. bojna 4. gorske pješačke pukovnije pravcem: s. St. Bingula — Matorce (tr. 285) — k. 325 — Kunjat — Struge — Široke njive — Sad (k. 308);

— 2. jurišna bojna pravcem: Kratina (k. 208) — Crkvine (k. 244) — Komluš (k. 333) — s. Sviloš — Mačkovac (k. 192).

— Artiljerijska grupa za podršku napada zapadne grupe (West), sastava: 1. bitnica 4. gorskog zdruga i kombinovana haubička bitnica 5. topničkog sklopa, imala je prvi položaj u rejonu Liče pustara (3 km severoistočno od Erdevika), a drugi u rejonu k. 312 (4 km severno od sela St. Divoš), gde se nalazila i 6. četa 734. nemačkog peš. puka, kao obezbeđenje artiljerijske grupe.

Neprijatelj je na svim pravcima otpočeo napad uz jaku artiljerijsku pripremu i stalnu podršku jedinica u toku dana. 1, 4. i 5. četa davale su uzastopan otpor, ali su zbog velike nadmoćnosti neprijatelja u ljudstvu i naoružanju bile primorane na povlačenje. Najžešće borbe vođene su za položaje Matorce (trig. 285), Vučetinac i k. 325, a kasnije za Kunjat i Struge. Polovinom dana neprijatelj je ovladao linijom: Kunjat — Struga — k. 312 — k. 308 — Vučetinac, odakle je produžio nastupanje ka drumu s. Sviloš — s. Ležimir.

Zbog zaostajanja 16. ustaške bojne, krajem dana se pojavila praznina između nje i 3. čete 741. puka, te je neprijatelj odmah preduzeo mere da prazninu zatvori jednim satom ustaške pripremne bojne iz s. St. Divoš i s. Ležimira i delovima Poljoprivredne bojne iz rejona manastira Kuveždin. Neprijateljske posade Iloka i Neština, iz sastava ustaške pripremne bojne, ušle su u sastav 2. jurišne bojne, kao njeno ojačanje.

Kraljevska mađarska dunavska flotila je u toku 26. avgusta podržavala napad zapadne grupe vatrom svoje artiljerije, naročito po položajima u rejonu s. Sviloš (5. čete).

Krajem dana neprijatelj je izbio na drum s. Sviloš — Ležimir, gde je zadržan od delova 2. i 4. čete na polože-

jima; Čotovi (k. 365) — k. 176 — Sad (k. 308), istočno od druma.

Na krajnjem desnom krilu borbenog rasporeda Zapadne grupe, gde su na položaju 4. čete odreda napali 16. ustaška bojna i 3. četa 741. nemačkog peš. puka, svi neprijateljski napadi ostali su bez uspeha. Ovde neprijatelj nije ni ispoljio naročitu upornost verovatno i zbog toga što je čekao ishod borbe na levom krilu grupe i njegovo izbijanje na drum s. Sviloš — Ležimir. Pred mrak 26. avgusta jedinice grupe West su se zaustavile na dostignutim položajima, postupajući tačno po planu operacije.

Štab Fruškogorskog partizanskog odreda je pred mrak naredio 5. četi da se u toku noći probije u pozadinu neprijatelja da tamo otpočne aktivna dejstva i time olakša odbranu ostalih četa u narednom danu. Pokušaj 5. čete da se probije nije uspeo. Štab odreda tada odlučuje da 2. i 4. četu ostavi u odbrani duž komunikacije s. Sviloš — Ležimir, a da 5. četom pojača odbranu 1. čete, čime se i sledećeg dana orijentisao na odbranu Fruške gore.

Dok je Zapadna grupa u toku ovog dana ispoljila punu aktivnost, Srednja grupa je vršila samo nasilna izviđanja i zauzela Glavicu (k. 311), severno od s. Šuljam, kao važan polazni položaj za napad. Delovi ove neprijateljske grupe su u toku izviđanja prodrli čak do venca Fruške gore, ali su se odmah i povukli na polazne položaje, što je verovatno učinjeno zbog striktnog pridržavanja plana operacije (trebalo je da, prvo, Zapadna grupa zauzme komunikaciju s. Sviloš — Ležimir, Istočna da izbije do komunikacije Irig — Sr. Kamenica i time suze manevarski prostor partizanskih jedinica, pa da onda stupi u dejstvo glavna — Mitte — grupa radi uništenja partizanskih snaga).

27. avgusta ujutro, posle jake pripreme celokupne artiljerije, uključujući i mađarsku Dunavsku flotilu i uz kasniju stalnu podršku ove artiljerije, neprijatelj je preduzeo napad snagama sve tri grupe. Prema utvrđenom planu, zadatak mu je bio da u toku dana izbije na liniju »A« (vidi skicu).

Zapadna grupa sa jedinicama desnog krila napadala je na položaje 4. čete koja je naročito otpor ispoljila u rejonu Venac, k. 434 (4 km severozap. od s. Grgurevci)

i k. 388 (1 km zapadno od k. 434), ali se zbog nadmoćnosti neprijatelja i opasnosti da bude okružena, morala povući.

Srednja grupa je napadala na položaje 1. čete koja je pokušala da spreči prodor neprijatelja braneći položaje na ivici šume. Naročito snažan otpor četa je pružila u rejonu k. 305 — Paprenja — Vetrenjača (k. 295 i k. 341) — k. 203. Iako nadmoćniji, neprijatelj je morao da vrši nekoliko juriša da bi ovladao ovim položajima, posle čega je 1. četa zaposela položaje u rejonu Varmečki čot (k. 444) — Letenka (k. 454) — Cer (k. 426). Sredinom dana kod čete je nastupila ozbiljna kriza. Pretila je opasnost od prodora neprijatelja, što bi dovelo u pitanje održanje čitavog odreda do pada mraka. Zbog toga je komandant Fruškogorskog odreda s jednom desetinom izvršio protivnapad u rejonu Varmečki čot i postigao najveći mogući uspeh — neprijatelj je bio zaustavljen, ali je i poginuo komandant odreda (Gojko Dudaš) a sa njim je neprijatelju pao u ruke i plan odbrane Fruškogorskog odreda, iz koga se pored ostalog moglo videti da će odred zadnju odbranu dati u rejonu Hajdučkog brega.

Neprijatelj je u toku dana izvršio prodor od Bešenovačkog Prnjavora ka Crvenom čotu, gde se nalazio i Štab NOPO za Srem, i time odsekao 3. i 6. četu od ostalih jedinica odreda.

U poslepodnevnim časovima neprijatelj se zadovoljio dostignutom linijom »A«, predviđenom za taj dan: zap. ivica s. Sr. Kamenica — Crveni čot (6. km južno od Srem. Kamenice) — St. Majdan (1,5 km sev. od Vrdnika) — Prnjavor Jazak — Okop — s. Sviloš — Parlozi. Levo krilo Zapadne grupe nije ni bilo aktivno ovoga dana, jer je predviđenom linijom ovladalo dan ranije, čime je izvršilo postavljeni zadatak.

U nemogućnosti da se konsultuje sa Štabom za Srem, a znajući da je neprijatelj našao plan odbrane odreda kod poginulog komandanta, kao i procenivši situaciju da je dalji otpor za odbranu Fruške gore uzaludan, štab Fruškogorskog odreda, konsultujući komandire 1, 2, 4. i 5. čete, donosi odluku da se sve jedinice odreda u toku noći probiju iz obruča neprijatelja u njegovu pozadinu i dejstvuju prema konkretnoj situaciji i nahođenju štabova četa.

Svakoj četi dat je pravac proboja i to: 1. četa između s. Šuljam i s. Bešenovo; 2, 4. i delovi 5. čete između s. Ležimira i St. Divoša, i Ležimira i Manđelosa; 3. i 6. četi, koje su bile odsečene, upućeni su kuriri sa naređenjem da za proboj biraju pravce prema sopstvenom nahođenju. Izbeglom narodu je objašnjena situacija i u vezi s njom savetovano da se probija sa jedinicama, po grupama ili pojedinačno — da se izvuku iz šume i da se skriju u kukuruze ili raziđu po selima dok ofanziva ne prođe.

Padom mraka pristupilo se realizaciji odluke štaba Fruškogorskog partizanskog odreda:

— 1. četa, sa grupom izbeglog naroda, uspešno se izvukla određenim pravcem i po izbijanju u rejon s. Veliki Radinci podelila se u dve grupe: veća je otišla u Bosutske šume, prešla u Semberiju i opet se vratila u Bosutske šume; manja (1. vod) je ostala u rejonu s. V. Radinci, predanila, a zatim otišla u jugoistočni Srem.

— 4. četa, takođe sa grupom izbeglog naroda, probila se, prosto provukla, kroz neprijateljski raspored i razmestila se u rejonu između Srem. Mitrovice, Laćarka i s. Manđelosa, gde je predanila.

— 2. i delovi 5. čete, u pokušaju da se izvuku pravcem proboja 4. čete, naišli su na nepr. zasedu u rejonu k. 388 (severoist. od s. Ležimir) i bili primorani da se probijaju po manjim delovima: deo 2. čete preko druma Srem. Mitrovica — Ležimir probio se u rejon Briklava i Ribnjak; deo 2. i 5. čete probio se za 4. četom, a treća grupica ove celine nije se probila već je i dalje ostala u okruženju.

— 3. i 6. četa dobile su naređenje za izvršenje tek oko 3 časa ujutro, pa nisu ni mogle da cene sve pravce izvlačenja. Štab 6. čete, kod koga se nalazio i Štab NOPO za Srem, po prikupljanju u rejonu Lipovog čota (k. 472) izvlačio je četu između s. M. Remeta i s. Beš. Prnjavor. Sa velikim brojem izbeglog naroda četa je naišla na neprijateljsku zasedu i u rejonu V. Ledine pretrpela znatne gubitke, te je bila primorana da se vrati u šumu. Tada je Štab NOPO za Srem odlučio da se četa podeli na grupe od po nekoliko boraca koje će se samostalno probijati izbegavajući susrete sa neprijateljem. Štab 3. čete je odlučio da četa ostane na borcima dobro poznatom terenu. Bilo u

okolnim selima, bilo na pogodnim mestima izvan njih, četa se u potpunosti održala do kraja ofanzive.

Sledećih dana, 28—31. avgusta, neprijateljske snage su iz svih pravaca vršile pokret ka planiranim linijama i na njima ostajale tačno onoliko vremena koliko je to planom ranije bilo predviđeno, bez obzira što su svuda udarale u prazno. Sve jedinice Fruškogorskog odreda (sem manjih grupa i pojedinaca) prethodne noći su se izvukle iz obruča ili dobro prikrile u njemu. Manje grupe ili pojedinci povlačili su se pred neprijateljem izbegavajući borbu. Neprijatelj je na licu mesta ubijao svakog koga bi zarobio, bilo naoružanog borca, bilo seljaka civila koji se nije mogao izvući iz šume.

Neprijatelj je bio ubeđen da se partizani povlače ka Dunavu sa namerom da pređu na ostrvo Mačkov prud a odatle da se prebace u Bačku, ili da se nalaze u istočnom delu Fruške gore. I ovog puta se ispoljila »nemačka tačnost« u striktnom pridržavanju predviđenog plana. Izbijanjem na Dunav, general Borovski naređuje da 4. četa 2. bataljona »General Laudon« izvrši pretres »Mačkovog pruda«. Četa je ovo izvršila, ali bez rezultata. Ustaško-domobranske snage koje su učestvovale u ofanzivi, stavljene pod komandu pukovnika Begića, od 1. do 15. septembra pretresale su Frušku goru, naročito njen istočni deo. Prilikom ovog pretresa fašisti su ubijali, hapsili odvodili u logore i palili kuće mirnog stanovništva fruškogorskih sela. Samo u Čereviću je uhapšeno i odvedeno 118 lica, a opet samo za jedan dan (8. septembra) osuđeno je i streljano u Srem. Mitrovici i Vukovaru 140 ljudi.

D) TOMIĆEV TEROR (8. VIII — 16. SEPTEMBAR)

Paralelno sa preduzimanjem mera i akcija protiv partizanskih jedinica, Nemci i ustaše su od početka oružanih borbi stalno preduzimali i pojačavali teror nad stanovništvom sela i gradova, pretežno srpskim. Širenjem i jačanjem NOP-a i partizanskih odreda, a posebno porastom njihove aktivnosti, jačao je i teror koji je dostigao velike razmere potekom žetvenih radova u julu, a najveće dolaskom u Srem specijalnog Pavelićevog izaslanika Viktora

Tomića u avgustu. Jačanjem terora i preduzimanjem specijalnih mera okupator se nadao da će zajedno s vojnim akcijama protiv partizanskih odreda, zastrašiti narod i odvojiti ga od NOP-a, a samim tim i ustanak ugušiti.

Pre Tomićevog dolaska centar terora je bila Ruma, a glavni organizator i izvršilac Nemac Anton Bauer. S neposrednim ciljem da omogući pljačku žetve, protiv čega se narod Srema zajedno sa svojim odredima u to vreme svom žestinom borio, ovaj zločinac je na čelu nemačko-ustaških bandi upadao u sela, gde je vršio nečuven teror i pljačku. Tako je samo u drugoj polovini jula i početkom avgusta, pored ostalog, iz sela: Stejanovaca, Jaska, Pećinaca, Dobrinaca, Pavlovaca i Rume oterao preko 500 ljudi i žena, od kojih je veliki broj presudom pokretnog prekog suda streljan.

Kada je zapovešću Pavelićevog glavnog stana od 9. avgusta osnovano »više redarstvo povereništva za veliku župu Vuka« u Vukovaru, na čije čelo je postavljen Viktor Tomić, a za njegovog zamenika Oktavijan Svežić, teror i zločini nad narodom Srema su se naglo povećali. Pošto je zapovešću dobio zadatak »Da smišljenim redarstvenim delovanjem uspostavi mir i red na čitavom području velike župe Vuka«, Tomić je 10. avgusta po dolasku u Srem izdao sledeći proglas:

Po nalogu glavnog stana poglavnika došao sam u veliku župu Vuka da uspostavim red i mir na čitavom području Srema. Od postojanja Nezavisne Države Hrvatske, hrvatska državna vlast uvek je nastojala da se na području velike župe Vuka sva pitanja reše mirnim putem. Uza sve to jedna grupa zločinaca neće da vi stanovnici ove župe uživate plod vaših muka i vašeg rada. Ja sam došao u ovu župu, da vas oslobodim od ovih zlikovaca.

Dolazim kao prijatelj, koji osjeća za vašu sremsku grudu isto kao i vi. Neću praviti razlike da li je katolik, pravoslavan, evangelik ili koje druge veroispovesti, jer su svi građani pred zakonom jednaki, a moja je zadaća da kaznim prekršitelje ma gde se oni nalazili i ma koje položaje zauzimali. Imam na raspoloženju dovoljno sile, da uništim sve neprijatelje N.D.H. i novog evropskog poretka. Dolazim u čas kad pobedonosne nemačke i savezničke vojske zadaju zadnji udarac Sovjetskoj Rusiji.

Na vama je stanovnici ove župe da pokažete da ste vi uz državu i iz svoje sredine oterate i prokažete vlastima sve zlikovce.

Svakog koji radi protivno stićiće zaslužena i neumoljiva kazna.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VIŠE REDARSTVENO POVJERENIČTVO

ZA VELIKU ŽUPU VUKA

Broj: 1258-42.

PROGLAS

Gniezda odmetnika razbijena su i razpršena.

Narodu se vraća mir, spokojni život i nesmetan rad.

Svatko neka obavlja mirno svoj posao za svoj boljitak - a za napredak svoje rođene grude i Nezavisne Države Hrvatske, u kojoj živi i kojoj neotuđivo pripada.

Građanska je dužnost svakoga, da se brine za svoj posjed, za svoju obitelj, za svoje životne potrebe.

Iz tih razloga svatko neka se drži svog mjesta stanovanja u kom neka provodi život dostojan čovjeku, dostojan građanina ove zemlje i države.

Sva nenastavana mjesta i šume sielog područja Fruške Gore proglašuju se

zabranjenim područjem

za slobodno kretanje u bilo kojegod vrlomo.

Svi oni, koji će biti zatečeni u zabranjenom području bez posebne dozvole vlasti, biti će kao ortaci odmetnika strieljani.

Viši redarstveni povjerenik

Tomić v. r.

Sl. 6 — Proglas Viktora Tomića organizatora prekih sudova i masovnog hapšenja i ubijanja rodoljuba Srema, avgusta 1942. godine

Ovaj proglas je bio signal za početak još dotle neviđenog terora i pljačke naroda Srema, masovnog streljanja i vešanja rodoljuba, koje se pretvorilo u besomučno zločinačko orgijanje Tomićevih izvršilaca uz punu saradnju i podršku nemačke i ustaške vojske i njihovih političkih organizacija. Pošto je otpočela 10. avgusta u Srem. Mitrovici, Tomićeva »akcija« se ubrzo proširila na čitav Srem. Tako su u prvom naletu nastradala mesta: Banoštar, Batajnica, Belegiš, Bešenovo, Bingula, Bukovac, Veliki Radinci, Vizić, Vojka, Vrdnik, Golubinci, Deč, Divoš, Erdevik, Zemun, Ilok, Irig, Jazak, Jarak, Kraljevci, Krušedol, Krčedin, Kuzmin, Kupinovo, Laćarak, Lednici, Mali Radinci, Maradik, Morović, Novi Karlovci, Pavlovci, Pećinci, Rača, Stejanovci i druga, a kasnije i Adaševci, Beočin, Bosut, Buđanovci, Velika Remeta, Grabovci, Grabovo, Grgeteg, Grgurevci, Višnjićevo, Dobrinci, Donji Tovarnik, Jamena, Karlovčić, Kupinovo, Ležimir, Manđelos, Petrovčić, Rakovac, Sviloš, Čerević, Šašinci, Šuljam i mnoga druga.

Za vreme trajanja ove zločinačke Tomićeve akcije (od 8. avgusta do 16. septembra) ukupno je ubijeno oko 6000 ljudi, žena i dece, a uhapšeno i mučeno preko 10 000, pored velikog broja izvršenih paljevina i besomučne pljačke.

I pored svega toga, kao ni ranije ni kasnije, okupator nije uspeo da ostvari svoje namere — da odvoji narod od partizana i da razbije njihovo jedinstvo, a najmanje da uguši revolt i mržnju prema sebi i svojim slugama. Nije mu pošlo za rukom da ostvari ni svoj neposredni cilj, da opljačka žetvu, jer su upravo u vreme ove njegove akcije partizanske jedinice i narod postigli izvanredne uspehe u borbi za žetvu.

Pred tim i takvim terorom, narod se masovno sklanjao u Frušku goru, pod zaštitu odreda, što je dostiglo kulminaciju upravo pred veliku ofanzivu kad se u Fruškoj gori zateklo nekoliko hiljada ljudi, žena i dece. Ova okolnost je još više otežavala situaciju za odrede i pojačavala orijentaciju za odbranu Fruške gore, po svaku cenu, koja se prilično osvetila.

E) POGIBIJA STANKA PAUNOVIĆA VELJKA

Pored znatnih gubitaka Fruškogorskog i Podunavskog odreda, najveći gubitak za narodnooslobodilački pokret u Sremu predstavlja pogibija dvojice članova Štaba NOPO za Srem, posebno Stanka Paunovića Veljka, političkog komesara toga štaba.

Komandant Štaba NOPO za Srem Đorđe Marković Đilas, i politički komesar Stanko Paunović Veljko našli su se još u početku neprijateljskog napada u rejonu 6. čete. U noći 27/28. avgusta pokušali su da se sa tom četom probiju iz neprijateljskog obruča, pa pošto u tome nisu uspeli, naredili su 6. četi da se probija po manjim grupama. Slično naređenje izdali su i 3. četi, predajući joj na čuvanje dva ranjenika.

Stanko i Đorđe sa Josipom Hrnčevićem, Nikolom Mojićem, Dušankom Jovičić, kurirom Franjom i dvojicom ranjenika, uputili su se ka Dumbovu (1,5 km sev. od sela Rakovac). Tu se 31. avgusta od ove grupe odvojio Josip Hrnčević sa ranjenicima i prikrio u jednom čestaru (kasnije, dok je Hrnčević išao po vodu, neprijatelj je pronašao i streljao ranjenike; Josip Hrnčević je uspeo da se spase i kasnije priključi odredu). Grupa sa Stankom i Đorđem se u toku noći 31. VIII/1. IX prebacila preko žel. pruge Beočin — Novi Sad u Rakovačku adu, spustila do Belengira i pred zoru stigla u rejon Stručice, gde se sklonila u mlad čestar (visok oko 1,5 m). Odlučila je da tu i predani.

Na samom izlazu iz čestara nalazio se Đorđe Marković Đilas, a iza njega ostali. Neprijatelj je 1. septembra pretresajući ovaj teren, prvo naišao na Đorđa Markovića, koji je odmah otvorio vatru. Veljko je uzviknuo »Napred u borbu« i svi su istrčali iz čestara. Nastalo je gušanje s neprijateljem. Komandant Đorđe Marković pao je smrtno pogođen; kurira Franju fašisti zarobljavaju, on beži i u bekstvu gine; Stanko Paunović i Dušanka Jovičić uspevaju da se probiju do rita, ali ne mogu dalje; Veljko gine dajući otpor do poslednjeg daha, a Dušanka uspeva da se sakrije pod neko kolje i tu nalazi spas. Nikola Mojić se probija iz blokade i stiže u Frušku goru. Tako su u ovoj

epizodnoj borbi »velike neprijateljske ofanzive« nanoseći neprijatelju zadnje gubitke junački poginuli Stanko Paunović Veljko i Đorđe Marković Đilas — politički komesar i komandant Štaba NOPO za Srem.

U borbama od 26. avgusta do 1. septembra, sa nesrazmerno nadmoćnijim neprijateljem, Fruškogorski odred je pretrpeo gubitke od 30 mrtvih i 6 ranjenih boraca i rukovodilaca. Neprijateljski gubici prema njegovoj dokumentaciji bili su 13 mrtvih i 20 ranjenih vojnika i oficira, a prema našoj 80—90.[95]

Analizirajući »veliku neprijateljsku ofanzivu« mogu se izvesti sledeći zaključci:

1. Iako je odnos snaga bio 18 000 fašističkih vojnika prema 460 partizana, neprijateljski napad nije uspeo ni u odnosu na krajnji cilj (razbijanje i uništenje partizanskih snaga), ni delimično. To dokazuje i činjenica što su oba odreda iz ofanzive izašla sa relativno malim gubicima i očuvanim formacijskim celinama i kratko vreme posle ofanzive nastavila sa akcijama. Ne može se reći da odredi nisu bili oštećeni — pretrpeli su izvesne gubitke, nastupilo je delimično kolebanje, bilo je i pojedinačnih napuštanja jedinica, ali je toga brzo nestalo.

Da se rukovodstvo Fruškogorskog odreda nije u samom početku ofanzive orijentisalo na odbranu Fruške gore, ovaj neuspeh neprijatelja bi bio, može se reći, totalan. Ovakva ocena o neprijateljskom neuspehu je realna, što potvrđuje i on sam u svojim izveštajima. Dok s jedne strane u štampi piše o postignutom uspehu, koristeći to za propagandne ciljeve, dotle u zvaničnim izveštajima govori kako je stvarno bilo. Tako Glavni stan poglavnika izdaje 2. septembra 1942. god. »Obavijest br. 7« gde kaže:

U razdoblju od 26—31. kolovoza ove godine vođena je vojnička djelatnost njemačkih i hrvatskih oružanih snaga u Fruškoj Gori protiv naoružanih pljačkaša koji su se bili tamo s raznih strana pribrali, te odonuda uznemiravali pučanstvo i vršili nasilje nad osobama i nad imovinom.

---

[95] »Ustaša« — vjesnik ustaškog pokreta br. 38 od 30. IX 1942. god. (u daljem: »Ustaša« br. 38/42).

— Zbornik I/6, dok. 52, I/17, dok. 71, 73.

Djelatnost je dovršena dana 31. kolovoza. Fruška Gora je očišćena od tih pljačkaša. Tokom djelatnosti nabrojano je 369 mrtvih i 1333 zarobljena, dočim je kod vlastitih oružanih snaga bilo 11 mrtvih i 14 ranjenih.[96]

Prema ovome, uspeh je postignut, samo u tome što je Fruška gora očišćena. Međutim, u izveštaju Sekretarijata ministarstva unutrašnjih poslova NDH od 23. IX 1942. god. Glavnom stanu poglavnika,[97] priznaje se neuspeh, pa se između ostalog kaže:

Poslije provedene rujanske akcije[98] u istočnom dijelu Fruške Gore ostalo je stanje, obzirom na kretanje akcija partizana, skoro jednako kao što je i ranije bilo.

Vodstvo partizana uspjelo je da se na vreme sa velikim i jakim skupinama povuče iz Fruške Gore u ravnice, dakle prije nego li su akcije uopće započele.

Stoga je nužno odmah i hitno u ovaj kraj smjestiti jake stalne vojne posade sa zadatkom da iz stanovitih centara neprestano krstare po ugroženim područjima ovog djela Fruške Gore...

Iz ovog slijedi, da je opšte stanje kretanja i akcija, te grupisanje partizanskih bandi na području Velike župe Vuka nakon provedene rujanske akcije dosta teško, pa je prema tome nužno preduzeti u najkraće vrijeme dobro smišljene vojne mjere, a napose osigurati ugrožena područja sa novim vojnim snagama koje će nastaviti akciju i spriječiti pregrupaciju raspršenih skupina partizana.

Znači, neprijatelj je već 11. septembra morao da preduzima nov napad na Frušku goru koja je, prema »obavijesti« broj »7« očišćena od tih »pljačkaša«. Zato što je »očišćena« traži se postavljanje stalne vojne posade u Fruškoj gori i da se u najkraće vreme preduzmu nove »dobro smišljene vojne mjere«.

2. Partizanski odredi su jedno vreme pružali otpor, zatim se izvukli iz šume, a po završetku neprijateljskog napada i posle sređivanja nastavili sa aktivnošću.

Kako su, u stvari, odredi prošli u ovoj ofanzivi, kakve su posledice i koliko vremena ostale posle ofanzive?

Neke čete su se uspele izvući iz neprijateljskog obruča neopaženo i neoštećeno, neke su delimično bile razbijene,

---

[96] »Ustaša« br. 38/42.

[97] Zbornik I/17, dok. 70.

[98] Odnosi se na napad Bojne zrakoplovne pukovnije od 11. IX 1942.

izvesni delovi pojedinih četa su ostali skriveni u šumi itd. Gubici su, iako ne brojno, bili veliki za onakve prilike i, zbog svega toga, morale su ostati izvesne posledice u odredima. Neprijatelj je svojom masovnošću, bezobzirnim i divljačkim postupkom nad uhvaćenima u šumi, a posebno nečuvenim zločinima izvršenim nad mirnim stanovništvom okolnih sela, uneo izvesna manja kolebanja kod nekih boraca. Ali to je sve.

Rukovodstvo Fruškogorskog odreda je odmah po prikupljanju preduzelo partijsko-političke, organizacione i disciplinske mere radi što bržeg sređivanja četa i nastavljanja akcija i sve to u vremenu od 10. do 20. septembra, kada je izvršena i prva veća akcija na neprijatelja koji je još krstario vencem Fruške gore, dok je u razdoblju do 20. septembra izvršeno više sitnijih akcija. Posle toga odred je nastavio da živi kao i pre ofanzive, brojno je brže rastao, te se i njegova aktivnost znatno pojačala.

Kod Podunavskog odreda je situacija, kako smo videli, bila nešto drukčija. Njegova glavnina nije bila ni zahvaćena ofanzivom već se vratila tek posle nje, pa je rukovodstvo odreda odmah donelo odluku da napusti Frušku goru i u drugim rejonima pređe u akciju.

Dakle, odredi su pretrpeli gubitke od oko 10% od ukupnog brojnog stanja pa je nastao prekid njihove pune aktivnosti od 1. do 20. septembra, što je imalo dosta teške posledice za odrede, ali nije ugrozilo i njihov opstanak.

Mere partijskog i vojnog rukovodstva za brzo sređivanje naročito Fruškogorskog odreda, bile su brze i efikasne, a posebno odluka da se onemogući kretanje neprijatelja Fruškom gorom. Realizacija te odluke donela je potpuni preokret stanja u odredu; nestalo je straha i neverice u sopstvene snage, vratilo se samopouzdanje i želja za akcijama.

Kod stanovništva sela kroz koja je neprijatelj prošao u kojima je vršio nečuvene zločine, posledice su bile znatno teže nego u odredima. Jedan deo stanovništva je zahvatio strah i krajnja nesigurnost. Preživevši divljačku okrutnost neprijatelja, mnogi ljudi su smatrali da će i odredi biti uništeni, čime bi narod bio lišen svake zaštite ostavljen na milost i nemilost okrutnom neprijatelju. Međutim, kada je narod video da njihovi odredi nisu uništeni, živahnuo je,

mada je zbog straha od ponovnog nailaska neprijatelja jedan deo ostao kraće vreme pasivan. Akcijama odreda i preduzetim merama partijskih organizacija na terenu stanje se normalizovalo i narod je opet, još čvršće, stao uz svoje partizane.

3. Slabosti i greške štabova odreda u toku ofanzive:

a) Štab Fruškogorskog odreda se orijentisao na odbranu Fruške gore, tj. na frontalnu borbu, na najnepovoljniji vid borbe za partizane. U odnosu snaga 40:1 u korist neprijatelja zbilja je bilo besmisleno orijentisati se na frontalno suprotstavljanje. Ovakva orijentacija bila je plod i ranijeg shvatanja da treba braniti Frušku goru, iako su se ranije stečena iskustva plaćala velikim gubicima i teškim posledicama za odred. Štab Fruškogorskog odreda je za svoju odluku dobio i podršku izbeglog naroda iz okolnih sela koji je tražio zaštitu.

Štab Podunavskog odreda je još prvog dana doneo odluku da se u toku noći izvuče iz neprijateljskog obruča, čemu su doprineli članovi OK za Srem. Odred se našao u obruču bez svoje glavnine (bila je izvan obruča), pa je i to diktiralo onakvu odluku.

b) Naročito veliki nedostatak u radu odreda bila je slaba obaveštajna služba. Štabovi odreda su o neprijatelju znali sasvim malo: štab Podunavskog odreda tek je uoči same ofanzive saznao za nju, a štab Fruškogorskog odreda u isto vreme iz oskudnih podataka, zaključio je da neprijatelj sprema jedan od običnih napada koji će se moći odbiti. Takva neobaveštenost odreda omogućila je neprijatelju da iznenadi oba odreda i doprinela da štab Fruškogorskog odreda donese pogrešnu odluku.

Ni jedan štab odreda nije ništa znao o situaciji u drugom odredu niti je postojala bilo kakva međusobna veza, što bi u ovoj situaciji mnogo značilo. Zbog toga je u potpunosti otpalo sadejstvo, koordinacija odluka i akcija i međusobno ispomaganje u ovako teškoj situaciji.

g) Štab NOPO za Srem se, praktično, nije ni osećao za vreme ofanzive. On je jedino pomagao četi kod koje se zatekao da bi se posle i od nje odvojio. Da je ranije bilo dogovora, posredstvom Štaba za Srem, štabovi odreda bi

znali šta treba da rade da bi olakšali situaciju jedan drugom.

d) Nije bilo nikakve veze između Fruškogorskog i Podunavskog sa Posavskim odredom i Bosutskom četom. Ovi poslednji, kada su doznali za ofanzivu, pojačali su svoju aktivnost, ali je to bilo neorganizovano, malo i kasno.

14. REORGANIZACIJA PARTIZANSKIH JEDINICA

Vrhovni štab NOV i POJ je još 9. januara 1942. godine izdao naređenje Fruškogorskom odredu da ubuduće potpada pod Glavni štab Hrvatske, ali naređenje nije sprovedeno, jer sve do avgusta nije postojala nikakva veza između Srema i Slavonije. O naređenju Vrhovnog štaba se govori i u pismu PK KPJ za Srbiju Okružnom komitetu za Srem, koji u junu izveštava PK KPJ za Srbiju da se uprkos svih nastojanja nije uspostavila veza sa »Glavnim štabom Slavonsko-sremskih odreda«. Naređenje je sprovedeno u život tek početkom septembra, posle »velike ofanzive«, a veza štabova NOPO za Srem i 3. operativne zone uspostavljena tek u avgustu, pošto je Štab za Srem primio i naređenje Štaba 3. operativne zone NOPO Hrvatske br. 3—42. od 21. avgusta 1942. godine.[99]

Prema tom naređenju dotadašnji Fruškogorski, Podunavski, Posavski odred i Bosutska četa preformirani su u 3. odred 3. operativne zone Hrvatske, a dotadašnji štab NOPO za Srem u štab 3. odreda. Fruškogorski odred je preformiran u 1. bataljon sa četiri čete, Podunavski u 2. bataljon takođe sa četiri čete, Posavski u 3. bataljon sa tri čete i jednim udarnim vodom, a Bosutska četa i dalje je ostala u zapadnom Sremu.

Posle izvršene reorganizacije, u duhu naređenja Štab 3. operativne zone trebalo je da komanduje sa jedinicama u Sremu no to praktično nikada nije sprovedeno. Razlog ovome bio je velika udaljenost Štaba 3. operativne zone od štaba 3. odreda i teritorije na kojoj su dejstvovale partizanske jedinice Srema. Nije bilo skoro nikakve veze između njih. Krajnja tačka dejstva partizanskih jedinica Slavonije bila je Dilj-gora, a Srema reka Bosut. Znači

---

[99] Zbornik I/6, dok. 52, 24, 17; II/2, dok. 96.

između Slavonije i Srema postojao je prostor od oko 100 km bez partizanskih jedinica, ispunjen jakim neprijateljskim garnizonima kao što su: Šid, Županja, Vinkovci, Vukovar, Đakovo i drugi.

Nepostojanje partizanskih jedinica na toj prostoriji bilo je odlučujuće da se između slavonskih i sremskih jedinica i štabova nije mogla uspostaviti veza, sadejstvo i zajedničko komandovanje. Prva veza se morala uspostaviti preko kurira koji je putovao železnicom legalno, kao domobranski vojnik, a posle prijema prvog naređenja i izvršene reorganizacije upućen je u štab 3. operativne zone Josip Hrnčević Steva sa izveštajem o situaciji i stanju partizanskog pokreta u Sremu.

No i pored toga čvršće veze između štabova i borbenog dodira između jedinica nije bilo za sve vreme dok su sremske partizanske jedinice potpadale pod komandu 3. operativne zone.

15. DEJSTVA 3. ODREDA DO PRELASKA GLAVNINE U ISTOČNU BOSNU

Posle završetka »velike ofanzive« na Frušku goru prva polovina septembra je iskorišćena za reorganizaciju, a 1. i 2. bataljon (ranije Fruškogorski i Podunavski odred) su to vreme još iskoristili za otklanjanje posledica ofanzive, za vojno-političko i organizaciono sređivanje. Aktivnost ova dva bataljona u ovo vreme bila je nešto slabija od predašnje, za razliku od 3. bataljona i Bosutske čete koja je tekla normalno, pa čak i pojačano.

A) DEJSTVO 3. BATALJONA

3. septembra izvršen je napad na neprijatelja u s. Ašanja. U napadu su učestvovale sve tri čete bataljona. Jedan vod 1. i jedan vod 2. čete dobili su zadatak da likvidiraju ustaško uporište u zgradi pošte i opštine. Jedan vod 1. čete postavljen je za obezbeđenje od s. Deč, u kome se takođe nalazio neprijatelj. Jedan vod 2. čete postavljen je za obezbeđenje od s. Kupinovo, gde se nalazila žandarmerijska stanica. 3. četa je imala zadatak da blokira selo, izvrši

pretres petokolonaških kuća, pokupi oružje i izvrši hapšenje petokolonaša koji su se istakli u vršenju zločina nad narodom.

Napad je otpočeo oko 18 časova i trajao do 3 sata ujutro. Dva voda koja su imala zadatak da likvidiraju ustaško uporište u opštini i pošti nisu u tome uspela, jer ih je neprijatelj ranije primetio i dobro se pripremio za odbranu. Borba je bila žestoka, sa obostranim gubicima. U borbi su se naročito istakli upornošću domaći Nemci petokolonaši. Međutim, 3. četa je uspela da ubije 3 petokolonaša i 3 nemačka vojnika i da pohvata nekoliko poznatih petokolonaša, zločinaca, među kojima predsednika opštine Johana Šmita. Pored toga ova četa je zaplenila 18 pušaka i 5 kola razne druge vojničke opreme, 1 motocikl i 2 bicikla.

U 3. bataljonu (Posavskom odredu) je jedan borac poginuo (komesar čete Rajčević Vaso Strina) a dva su ranjena (jedan od njih je bio hrabri komesar bataljon Voja Jovanović Toma, koji je posle 8 dana podlegao ranama).

Dva dana posle napada na Ašanju jedna petorka sačekala je u zasedi između s. Mihaljevci i s. Ašanja trojicu poznatih petokolonaša Nemaca, koji su učestvovali u borbi u Ašanji. Sva trojica su zarobljeni i kao ratni zločinci posle suđenja streljani. Među njima je bio i poznati zločinac Josip Ris. Zaplenjene su 3 puške sa municijom.

U septembru je bataljon nastavio vrlo intenzivno sa izvođenjem akcija. 9. septembra izvršen je napad na domobransku patrolu između s. Šimanovci i Prhovo. Jedan domobran je ubijen, a jedan zarobljen; zaplenjena je jedna puška. Istog dana je izvršen napad na kamion u kome su se nalazili domobrani iz sastava 1. lovačke bojne, na drumu između s. Dobrinci i Popinci. Kamion je uspeo da se pod vatrom probije i produži put sa tri ranjena domobrana. 10. septembra je izvršen napad na žandarmerijsku patrolu u s. Ogar. Zarobljen je jedan žandarm i zaplenjena jedna puška. Poginuo je jedan naš borac, a jedan je ranjen. Istoga dana je spaljena opštinska arhiva i raspuštena okupatorska vlast u s. Pećinci. 13. septembra je u s. Prhovo zarobljeno i posle suđenja streljano 7 petokolonaša na čelu sa opštinskim beležnikom. 15. septembra je spaljena opštinska arhiva u s. Karlovčiću. Istoga dana je izvršen napad na

neprijateljsku posadu (1 sat 2. novačke bojne) u s. Petrovčić. Zarobljena su dva domobrana[100] i zaplenjene dve puške i jedan laki minobacač. 16. septembra su između Rume i s. Obrež zarobljena 2 nemačka vojnika, esesovca i zaplenjene dve puške. 21. septembra na drumu između Sremske Mitrovice i s. Jarak ubijena su dva žandarma koji su sprovodili dva uhapšenika i zaplenjene dve puške i jedan pištolj. U isto vreme su posečene TT veze između ta dva mesta, a od jednog poljara je zaplenjena puška. 22. septembra je spaljena arhiva u s. Ugrinovci. 23. septembra su posečene TT veze između s. Obrež i Grabovci. 24. septembra u s. Vitojevci su od jednog petokolonaša zaplenjene tri puške. 27. septembra je u s. Deč teško ranjen jedan domobranski oficir. 28. septembra između s. Deč i Petrovčić zaplenjen je i uništen jedan auto, a zarobljena dva domobrana i jedan milicioner i zaplenjena jedna puška.

Jedan vod sastavljen uglavnom od omladinaca skojevaca sačekao je 29. septembra u zasedi, na drumu između s. Prhovo i Mihaljevci, jedan neprijateljski kamion u kome su se nalazila četiri nemačka vojnika. Iako su trojica odmah ranjena, kamion je uspeo da prođe zasedu i da ode u s. Mihaljevce nadajući se da će tamo dobiti pomoć. Međutim, i vod je goneći kamion, brzo stigao u s. Mihaljevce, pronašao kamion, ubio ona četiri vojnika i zaplenio tri puške i jedan puškomitraljez.

Do kraja oktobra izvršen je još niz akcija. 30. septembra je spaljena opštinska arhiva i ubijen jedan petokolonaš u s. Brestač. 2. oktobra je na poljskom dobru »Divjak« zarobljen i streljan jedan ustaša i zaplenjena jedna puška. 3. oktobra je izvršen napad na patrolu od 5 žandarma iz s. Progara koji su obezbeđivali granicu duž r. Save, od kojih su dva ubijena a tri zarobljena. Zaplenjene su dve puške, jedan pištolj i tri bombe. Istoga dana su, između s. Ugrinovci i Dobanovci, zarobljena dva neprijateljska vojnika i zaplenjene dve puške, a kod s. Obrež su zarobljena i posle suđenja streljana dva petokolonaša. 5. oktobra je u s. Ogar izvršen napad na patrolu od 20 žan-

[100] Verovatno se radi o demonstrativnom napadu za izvlačenje ova dva domobrana (jedan od njih je Dušan Vukasović Diogen, inače član SKOJ-a — poginuo u Baranji kao komandant divizije i proglašen za narodnog heroja).

darma, od kojih je 7 zarobljeno a zaplenjeno 9 pušaka i 1 puškomitraljez. 6. oktobra je između s. Ogar i Obrež ubijen jedan ustaša i zaplenjena jedna puška. 10. oktobra je izvršen napad na žandarmerijsku posadu u s. Šimanovci. Ranjena su dva žandarma. 12. oktobra su u blizini s. Tovarnika zarobljena tri finansa iz s. Obrež i oslobođena grupa omladinaca pozvana u domobrane, 15. oktobra su zarobljena dva domobrana između s. Obrež i Miškovci. 16. oktobra u zaustavljenom autobusu između s. Šimanovci i Deč zarobljen je jedan žandarmerijski narednik. 17. oktobra su posečene TT veze između s. Ugrinovci i Batajnice. 19. oktobra je između s. Obrež i Grabovci posečeno oko 100 TT stubova. U vezi sa ovim u jednom izveštaju 2. domobranskog zbora se kaže: »Usled ogromne nadmoćnosti partizana popravak porušene linije ne može se izvoditi«. 20. oktobra je između s. Obrež i Grabovci ubijen jedan nemački vojnik. 21. oktobra su posečene TT veze između Zemuna i s. Surčina. 22. oktobra je izvršen napad i spaljena opštinska arhiva u s. Petrovčić. 24. oktobra, u blizini s. Obrež zarobljena su i posle suđenja streljana tri domaća Nemca petokolonaša. 24. i 25. oktobra su u s. Ašanja, od domaćih Nemaca petokolonaša zaplenjene 4 puške. 29. oktobra je u blizini s. Deč zarobljeno 8 domobrana, a u s. Kraljevci spaljena opštinska arhiva.

Osim toga jedinice 3. bataljona su u ovom periodu vršile napade na neprijateljske posade u selima; Kupinovo, Hrtkovci, Šimanovci, Ašanja, u žel. stanici Kraljevci, s. Grbovci, u man. u blizini s. Kupinovo i u Dobanovačkom zabranu.

B) DEJSTVO 2. BATALJONA

U ovom periodu 2. bataljon je nastavio sa napadima na neprijatelja kako na svojoj teritoriji, tako i na teritoriji 3. bataljona.

10. septembra jedna četa izvršila je napad na neprijateljsku posadu na Stražilovu kod Srem. Karlovaca, ubila i ranila 13 neprijateljskih vojnika i zaplenila jednu pušku. Istoga dana presečene su TT veze između: Iriga i Rume, s. Krušedola i Iriga, Iriga i Iriškog venca. Takođe je oštećena vodovodna pumpa stanice kod Iriga i presečen elek-

trični vod između Iriga i Vrdnika. 15. septembra je u napadu na železničku stražu u s. Golubinci ubijen jedan folksdojčer. Istoga dana su zarobljena dva žandarma na drumu između s. Krčedina i Beške i zaplenjene dve puške. 21. septembra je spaljena opštinska arhiva u s. Dobrinci i u s. Krnješevci. 21. septembra je jedan vod 4. čete izvršio napad na 8 stražara folksdojčera kod nadvožnjaka na autoputu Zemun — Novi Sad, 1 km južno od Inđije; posle kraće borbe jedan stražar je ubijen, jedan teško ranjen, a 6 ih je zarobljeno; zaplenjeno je 8 pušaka, 30 bombi i drugo. Istoga dana je kod St. Pazove zarobljen jedan žandarm i zaplenjena jedna puška. 23. septembra je u s. Krušedolu zarobljen jedan i ubijeno pet petokolonaša, zaplenjeno šest pušaka i presečene TT veze. 24. septembra je između s. Obrež i Kupinovo zarobljeno četiri petokolonaša, zaplenjeno pet pušaka i posečeno 60 TT stubova. 26. septembra su presečene TT veze između s. Kupinovo i Ašanja. 28. septembra je minirana železnička pruga između Stare i Nove Pazove i nanesena manja šteta teretnom vozu koji je naišao. 30. septembra su na r. Dunav kod s. Belegiša zarobljena i razoružana dva finansa, od kojih su zaplenjene dve puške i jedan pištolj. U isto vreme je spaljena opštinska arhiva u s. Belegišu i ubijena dva petokolonaša. 1. oktobra je na železničkoj pruzi između Zemuna i Stare Pazove zarobljeno i razoružano osam neprijateljskih vojnika, a kod s. Batajnice ubijene tri ustaše. Zaplenjeno je 9 pušaka i 4 bombe. 3. oktobra su ubijena dva žandarma i zaplenjene dve puške.

U vezi sa napadom na nemački kamion 29. septembra nemačka komanda je uputila 18. oktobra kaznenu ekspediciju u s. Mihaljevce od oko 80 Nemaca na četiri kamiona i jednim bornim kolima. Čim su upali u selo toga dana ujutro pa sve do odlaska, oko podne istoga dana, vršili su po selu teror, pljačku i ubistva. Između ostalog minirali su i crkvu. Najzad su pohapsili preko 20 ljudi i odveli ih kao taoce. Međutim, mesno rukovodstvo NOP-a je o upadu neprijatelja odmah izvestilo komandu 2. čete 2. bataljona koja se nalazila u blizini sela. U njenom sastavu bio je i jedan vod iz 3. bataljona. Komanda čete je, na osnovu ovog izveštaja, odlučila da postavi zasedu neprijatelju na drumu Mihaljevci — Prhovo. Zaseda je postavljena na

Jarčini kod mosta, tako da je vod 3. bataljona postavljen kod mosta sa zadatkom da otvori vatru i onesposobi prvi kamion kako bi četa koja je bila i sa jedne i sa druge strane puta odmah otvorila vatru na ostale kamione, a zatim bi svi izvršili juriš i neprijatelja dotukli. Međutim, nije sve išlo kako je isplanirano. Vod 3. bataljona nije otvorio vatru na prvi kamion, jer je dobio obaveštenje da će u njemu biti taoci. Međutim, upravo u prvom su se nalazili minobacači i teški mitraljezi, koji su odmah, kada su prošli zasedu, postavljeni na pogodno mesto i bočnim vatrenim dejstvom onemogućili potpunu likvidaciju neprijatelja. Borba je trajala jedan sat, posle čega se i jedna i druga strana povukla. U ovoj borbi neprijatelj je pretrpeo gubitke od 23 ubijena i 7 ranjenih i jedan kamion je onesposobljen. 2. četa imala je samo jednog ranjenog borca.

1. četa 2. bataljona je 19. oktobra izvršila napad na žandarmerijsku postaju u s. D. Petrovci, u kojoj je bilo utvrđeno i organizovano za odbranu 14 žandarma. Od četiri desetine, koliko je četa imala, dve su vršile obezbeđenje od s. Putinci, a dve napadale. Napad je otpočeo u 23 časa i trajao do 1 čas. Pošto su žandarmi bili dobro utvrđeni i dali odlučan otpor, napad nije u potpunosti uspeo. Četa je zarobila jednog žandarma, jednog milicionera i seoskog ustaškog tabornika. Zaplenjeno je 6 pušaka sa municijom. U isto vreme zapaljena je opštinska arhiva. Posle ove akcije četa se povukla u s. Dobrinci, gde je ostala da predani. Nemačka komanda u Rumi, znajući za napad na s. D. Petrovci i pretpostavljajući da se četa smestila u s. Dobrince, još u toku noći je opkolila selo i ujutro zorom počela sa pretresom svake kuće. U isto vreme, čitava četa se nalazila u selu, po bazama koje su bile naročito pripremljene za takva iznenađenja. Pošto su pretresli čitavo selo i nisu ništa otkrili, a kako su bili ubeđeni da su partizani u selu, to su pokupili sve mlađe ljude iz sela u crkveno dvorište i tražili, pod pretnjom da će ih streljati, da odaju gde se partizani nalaze. Međutim, sve je to bilo bezuspešno i ništa nisu doznali. Kada su videli da su sva nastojanja uzaludna, odabrali su oko 20 ljudi i oterali u Rumu kao taoce, a ostale su pustili. Ovo najbolje dokazuje ljubav naroda prema svojim partizanima. Treba još podvući da se u tako velikom

selu od nekoliko hiljada stanovnika, nije našao ni jedan izdajnik, pa ni malodušnik u odnosu na pretnje i teror. A dogodilo se i ovo: jedan od seljaka, koji je sa ostalima bio doteran na saslušanje, imao je na sebi dugački zimski kaput i ispred nosa Nemaca uzeo jednu pušku i stavio je pod svoj kaput. Po odlasku Nemaca iz sela doneo je pušku komandi čete rekavši: »Majku im njihovu, uzeo sam im pušku ispred nosa«. Ovaj slučaj rečito govori kako o odanosti NOP-u i velikom patriotizmu, tako i o hrabrosti ovog naroda.

Jedna četa je 20. oktobra izvršila upad u s. Mali Radinci gde je od domaćih Nemaca i Mađara petokolonaša, zaplenila 8 pušaka i drugog raznog ratnog materijala, a u opštini spalila arhivu.

Jedna četa ovog bataljona je na prolasku za Frušku goru izvršila 28. oktobra napad na ustašku posadu u s. Golubinci, gde se nalazilo oko 20 ustaša regularne vojske i još više naoružanih ustaša civila. Zbog toga što se četa nije mogla duže zadržati i zbog uporne odbrane ustaša, napad nije u potpunosti uspeo, ali je ubijeno šest i ranjena dvojica ustaša. Partizani nisu imali gubitaka. Zaplenjene su 4 puške. 29. oktobra je u s. Vojka spaljena opštinska arhiva, a u pošti uništeni TT uređaji. Iz sela je stupilo u partizane 40 omladinaca koji su dobili poziv za domobrane. Istoga dana je spaljena i opštinska arhiva u s. Krnješevci gde je zarobljen opštinski stražar. 30. oktobra je između s. Surduka i N. Karlovci oslobođena grupa omladinaca koja je dobila poziv za domobransku vojsku, a seoski beležnik koji ih je sprovodio je zarobljen.

Pored ovoga, jedinice 2. bataljona su izvršile još i napad iz zasede na neprijateljsku patrolu u s. Belegišu kod St. Pazove, zatim na grupu od 30 folksdojčera između s. Popinci i Pećinci, napad na stražu kod železničke stanice Golubinci, diverziju na železničkoj pruzi u blizini stanice N. Pazova, napad na neprijateljsku posadu u s. Maradiku i drugo.

U toku skoro čitavog septembra posle »velike ofanzive« neprijateljske jedinice (bojna zrakoplovne školske pukovnije, jedan sat 2. novačke bojne, jedan sat 4. novačke bojne, dva voda 1. lovačke bojne i dve čete nemačke voj-

ske) su stalno krstarile i vršile pretres istočnog dela Fruške gore od Iriškog venca, pa sve do Slankamena. Do većih sukoba nije dolazilo, jer se 2. bataljon nije nalazio u ovom rejonu, već je bilo nekoliko manjih sukoba u kojima su ranjena dva žandarma.

C) DEJSTVO 1. BATALJONA

Prvom bataljonu (raniji Fruškogorski odred) je posle »velike ofanzive« trebalo najduže vremena za sređivanje, jer su kod njega i posledice bile najteže. Situacija za ovaj bataljon je bila utoliko teža, što je neprijatelj posle ofanzive svakodnevno krstario i pretresao pojedine delove šume. U tome je učestvovala Ustaška pripremna bojna Velike župe Vuka i 4. četa 2. pripravnog bataljona »General Laudon«. Da bi se neprijatelj konačno proterao iz Fruške gore, a posle nekoliko manjih sukoba, štab bataljona je odlučio da se 20. septembra postavi zaseda na vencu Fruške gore na mestu Cer (k. 425 — zvano od naroda i partizana »Jabuka«) i da se izvrši napad na neprijatelja koji bude naišao, a on je obično prolazio u grupama jačine 10—20 vojnika. Zasedu je u vidu potkovice postavio Marko Peričin Kamenjar sa jednim vodom odabranih boraca. Kada je naišla neprijateljska patrola (13 ustaša) i ušla u potkovicu, borci voda su otvorili jednovremeno snažnu vatru i sve ustaše pobili osim jednog koji je uspeo da pobegne. Zaplenjeno je 8 pušaka, dosta municije i ostala oprema. Vod nije imao gubitaka.

Pored niza drugih mera preduzetih u cilju sređivanja bataljona posle »velike ofanzive«, ova akcija je doprinela da se bataljon potpuno preporodi i vrati puno samopouzdanje kako borcima, tako i narodu okolnih mesta.

Između 10. i 14. oktobra 1. bataljon se, primetivši pripreme neprijatelja za nov napad na Frušku goru, prebacio u Bosutske šume.

Posle povratka u Frušku goru 1. bataljon je izvršio još nekoliko akcija. Tako je u vremenu od 19. do 21. oktobra izvršio nekoliko napada na neprijateljsku posadu u s. Ležimiru (5. četa 16. ustaške bojne), nastojeći da je primora da napusti ovo partizansko selo, koje je bilo ne-

ophodno za rad organizacije NOP-a. Konačno, posle napada od 21. oktobra, neprijatelj je napustio selo i otišao u s. Divoš. U tim napadima ubijen je jedan, zarobljena dva i ranjena tri ustaše i jedan ustaški podoficir; bataljon nije imao gubitaka. 23. oktobra je izvršen demonstrativni napad na s. Susek 24. oktobra je spaljena opštinska arhiva u s. Pavlovci, a 25. oktobra su u s. Molovinu zarobljena dva petokolonaša.

d) dejstvo bosutske čete

Jedan vod ove čete je 26. septembra iz zasede, na nasipu između s. Bosut i s. Martinci, izvršio napad na jaču žandarmerijsku patrolu. Ubijeno je šest žandarma i zaplenjeno šest pušaka sa dosta municije, bez sopstvenih gubitaka. Odmah sutradan se jedan vod sukobio sa jačom grupom žandarma i ustaša. U kraćoj borbi ubijen je jedan žandarm. 28. septembra četa je iz zasede izvršila napad na 40 ustaša i 5 žandarma da bi oslobodila dva partizana koje su ovi nešto ranije zarobili krstareći šumom Kučine, 5 km istočno od s. Morovića. Posle jednočasovne borbe četa je bila primorana da se povuče, ne oslobodivši zarobljene partizane. Ubijen je jedan žandarm i jedan ustaša. Zaplenjene su dve puške. Četa nije imala gubitke. U sukobu jednog voda Bosutske čete sa vodom domobrana (25. sata 6. pješačke pukovnije) 2. oktobra kod mesta Lisačka (severoistočno od s. Jamena) ubijena su četiri domobrana i zaplenjene četiri puške, a četa nije imala gubitaka.

Osim toga Bosutska četa je u ovom periodu izvršila upad u s. Vrbanja, gde je po ustaškim kućama zaplenila 8 pušaka; zatim napala neprijateljsku karaulu na r. Drini u istočnoj Bosni, gde su ubijena dva nemačka vojnika, zaplenjen jedan puškomitraljez i šest pušaka. U selu Kuzminu su zaplenjene veće količine sanitetskog materijala, a na r. Savi kod Domuskele dva sanduka municije. Izvršen je i napad na vod ustaša u s. Strašinci, koji nije uspeo.

U ovom periodu su jedinice 3. odreda nanele neprijatelju gubitke od oko 150 ubijenih, preko 100 ranjenih i

oko 56 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 1 laki minobacač, preko 200 pušaka, oko 50 bombi, nekoliko pištolja i veće količine municije i drugog ratnog materijala.[101]

16. 6. ISTOČNOBOSANSKA BRIGADA U SREMU

Situacija u istočnoj Bosni je u ovo vreme bila vrlo teška. Četnici su uz pomoć ustaško-domobranskih i nemačkih snaga potpuno preovladali i bili, na toj teritoriji, glavni oslonac okupatoru. U takvim uslovima je 6. istočnobosanska brigada manevrisala i izbegavala jače udarce neprijatelja, ali se u stalnim borbama osipala, a zbog zastrašenosti stanovništva (naročito na Majevici) malo se ili nikako popunjavala. Njene tadašnje snage nisu bile dovoljne ni da uspostave ravnotežu neprijateljskim snagama a kamoli da ih razbiju naročito četnike i da preovladaju na ovoj teritoriji — da stvore uslove za normalan život, rad i razvoj. Zbog toga je Vrhovni štab preko jednog svog člana (Svetozar Vukmanović Tempo) koji se tada nalazio u istočnoj Bosni, uputio naređenje štabu 3. odreda, da ovaj sa jednim svojim bataljonom ojača brigadu. Štab 6. brigade je ocenio da će sa tako ojačanom brigadom moći uspešno da se bori i opstane na svojoj teritoriji. Zbog toga je štab 6. brigade odlučio da noću 5/6. oktobra sa brigadom pređe u Srem. Dva bataljona prebacila su se te noći preko r. Save kod »Lisnika«, dok je treći bataljon ostao u istočnoj Bosni.

Odmah po prelasku Štab brigade je uspostavio vezu sa Bosutskom četom, koja je organizovala ishranu brigade i poslužila joj kao vodič dok se ova nalazila u Bosutskim šumama. Sa brigadom je prešao u Srem i komandant Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu, (Uglješa Danilović), koji je produžio za Frušku goru na sastanak sa štabom 3. odreda.

Susret 6. istočnobosanske brigade i sremskih partizana, pored ostalog, pričinio je veliku radost i zadovoljstvo svim

---

[101] Zbornik I/6, dok. 48, 52, 62; I/17, dok. 70, 72, 74, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 87.
— Dokumenat u arhivu VII, reg. br. 23/1—24, k. 13A; 10/1—1, k. 54.
— Stenograf, reg. 1—33/7, k. 1992.

borcima. Ovo je bio prvi susret sremskih partizana sa partizanima nekog drugog kraja, a posebno što je to bila brigada, regularna jedinica NOV i PO Jugoslavije. Zajedničko dejstvo sa borcima takve jedinice ispunjavalo je ponosom svakog borca Srema. Zajednička borba kod Dvorca i upoznata međusobna hrabrost, čvrsto je povezala borce Srema i istočne Bosne. Iskreno i čvrsto drugarstvo, započeto boravkom 6. brigade u Sremu, razvijalo se u zajedničkim borbama u istočnoj Bosni i drugim krajevima kroz naredne dve godine. To svedoče i reči jednog od rukovodilaca 6. brigade.[102]

»Sve je to za borce Brigade, koji su u istočnoj Bosni vodili borbe pod sasvim drugim uslovima, bilo novo i iznenađujuće. Sremci su Brigadu toplo dočekali. Prošla ofanziva (odnosi se na »veliku ofanzivu« prim. S. S.) imala je uspeha samo po tome što je neprijatelj na Fruškoj gori popalio letnje logore, bajte i otkrio nekoliko baza u kojima se čuvala hrana. Čim je brigada otišla na mesto određeno za logorovanje, iz raznih baza izvučena je raznovrsna hrana, koje je bilo u izobilju. Već drugog dana narod iz okolnih sela, naročito iz sela Mandjelos, slao je puna kola hrane. Patrole su noću silazile na salaše oko Mitrovice i dovlačile puna kola meda. Naš III bataljon je naveliko kuvao halvu. Nastali su dani kojih su se borci VI brigade dugo i dugo sećali. Tako jedinstven narod, srdačan prijem, pažnja kojom su bili okruženi, teško se mogu opisati. Za 15 dana koliko je brigada boravila na Fruškoj gori svi su se borci oporavili, tako da se mnogi nisu mogli prepoznati.«

Napad na sela Vrbanja i Kuzmin

Prelaskom u Srem 6. brigada nije dugo mirovala već je odmah pripremila napade na neprijateljske posade u s. Vrbanja i Kuzmin i to: 10. oktobra sa 1. bataljonom na s. Vrbanja, a 12. oktobra sa 3. bataljonom na s. Kuzmin. U napadu na oba garnizona sadejstvovala je i Bosutska četa.

---

[102] Rudi Petovar: »Šesta proleterska istočnobosanska brigada«.

Posada u s. Vrbanja se sastojala od jednog voda 27. satnije 6. pješačke pukovnije i oko jednog sata domaćih ustaša. Cela posada je bila smeštena u školi, gde se u momentu napada (oko podne) održavala nastava.

Štab 1. bataljona 6. brigade je napravio plan po kome su čete dobile zadatke i to: 2. četa da napada sa severa drumom koji od Vinkovaca kroz s. Vrbanju vodi za Brčko; 1. četa da napada sa istočne strane (za obe čete glavni objekt napada bila je škola). 3. četa je zadržana u rezervi, a ujedno je imala i zadatak da obezbeđuje od s. Soljani gde se nalazio neprijatelj. 4. četa je dobila zadatak da obezbeđuje od Vinkovaca i žel. pruge Vinkovci — Brčko.

Postavljeni zadatak najbolje je izvršila 2. četa, čiji se komandir poslužio varkom i sa četom neopaženo približio školi. On je prikupio seljačka kola, rasporedio ih širinom puta i uputio prema školi. Za kolima je nastupala četa, koja se sasvim približila školi i, iznenadivši neprijatelja, odmah ubila oko 10 ustaša koji su stajali pred školom. Ustaše i domobrani koji su bili u školi brzo su se snašli i organizovali odbranu iz zgrade, tako da 2. četa nije uspela da prodre u nju. Pošto su se u prizemlju nalazila deca, a na spratu neprijatelj, partizani nisu ni mogli niti hteli da bombama izvrše prodor, u zgradu ili da je zapale. Neuspehu je doprinelo i to što je 1. četa zakasnila sa napadom.

Napad je obustavljen, škola blokirana, te je organizovano izvlačenje hrane i drugog materijala iz mesta. Za vreme izvlačenja materijala neprijatelj je uspeo da se sredi i postavi mitraljez na crkveni toranj, sa koga je imao odličan pregled na sve strane. U isto vreme 3. četa je bila iznenađena pojavom neprijatelja iz s. Soljana, ali je ipak uspela da ga zadrži. Pošto je plen uglavnom bio izvučen, komanda bataljona je naredila povlačenje, kojom prilikom je bataljon pretrpeo gubitke od tri poginula i sedam ranjenih boraca. Neprijatelju su naneti gubici od 15 ubijenih i ranjenih vojnika. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 20 pušaka, nekoliko sanduka municije i dosta druge ratne opreme.

Napad 3. bataljona 12. oktobra na neprijateljsku posadu u s. Kuzminu jačine jednog voda Nemaca, u stvari

je bio upad u selo, blokiranje zgrade u kojoj se neprijatelj nalazio i izvlačenje hrane i drugog materijala iz sela. Bataljon je takođe zaposeo raskrsnice i izlaze iz sela. U međuvremenu je naišla jedna nemačka patrola, koja je uništena. Pred zoru se bataljon povukao iz sela i predanio u šumi Klještevica. 13. oktobra bataljon je u zasedi sačekao jedan kamion sa ustašama na drumu između s. Kuzmina i Bosuta; sedam ustaša je ubijeno i nekoliko ranjeno, a kamion je zapaljen; poginula su dva partizana.

Borba u Bosutskim šumama kod Dvorca

Posle napada na s. Vrbanju i Kuzmin neprijatelj nije ostao pasivan, već je otpočeo pripreme za napad na 6. brigadu, 1. bataljon III odreda (u međuvremenu je stigao iz Fruške gore) i Bosutsku četu, u cilju njihovog okruženja i uništenja. Neprijatelj je izvršio koncentraciju nemačkih i ustaških jedinica u selima Sremska Rača, Bosut, Višnjičevo, Morović, Jamena i Brčko. Kada su štabovi 6. brigade i 1. bataljona dobili podatke o ovome, odlučili su da se sa svim jedinicama prebace u Frušku goru.

14. oktobra pre podne 6. Brigada i 1. bataljon 3. odreda krenuli su iz rejona Kovanluka prema Dvorcu. Prema s. Sremska Rača i Višnjićevo ostavljene su dve čete — jedna iz sastava brigade i jedna iz 1. bataljona 3. odreda — sa zadatkom da pogodnim dejstvima zadržavaju neprijatelja. Jedna četa iz brigade nalazila se kod Domuskele na r. Savi.

Istoga dana pre podne jedan nemački bataljon (dve čete) krenuo je iz s. Jamena Filipovim putem prema Dvorcu gde je došlo do sukoba nešto posle 12. časova. Neprijateljska patrola (prethodnica) ubrzo je pobijena iz neposredne blizine, pa iznenađena glavnina nemačkog bataljona nije imala vreme da se razvije za borbu, već je zaposela kanale duž Filipovog puta i odatle pružila žilav otpor. 1. bataljon 6. Brigade i 1. bataljon 3. odreda su tada izvršili juriš na čelo, dok je 3. bataljon brigade izvršio napad na začelje glavnine nemačkog bataljona. Nastala je žestoka borba koja je trajala od 13 do 18 časova. Posle nekoliko obostranih juriša i borbi prsa u prsa, nemački ba-

taljon je bio potpuno razbijen; samo manji njegov deo je uspeo da se izvuče prema s. Jamena.

U ovoj retko žestokoj i upornoj borbi, u kojoj su obe strane, a naročito neprijatelj, pretrpele znatne gubitke borci brigade i 1. bataljona 3. odreda su pokazali veliku hrabrost, kao i veliku upornost i snalažljivost.

U ovoj borbi Nemcima su naneti gubici od oko 80—100 ubijenih i toliko ranjenih vojnika.[103] Zaplenjena je čitava komora nemačkog bataljona, 2 minobacača sa 150 mina, 4 puškomitraljeza, 2 prsna mitraljeza, veći broj pušaka, oko 10 000 metaka, 1 radio-stanica, 100 šinjela, oko 100 ćebadi i drugo. Jedinice 6. brigade, 1. bataljona i Bosutske čete pretrpele su gubitke od 13 poginulih i 15 ranjenih boraca.

Kada je počela borba kod Dvorca, iz Višnjićeva je neprijatelj pošao prema njemu. Dve partizanske čete na tom pravcu uspele su, vodeći upornu borbu, da ga zadrže do pada mraka i ne dozvole mu da pruži, pomoć svojim jedinicama.

Posle borbe kod Dvorca 6. brigada i 1. bataljon 3. odreda su se prikupili u šumi Naprečava (južno od s. Lipovac), gde su boravili u toku 15. i 16. oktobra i izvršili pripreme za prebacivanje za Frušku goru. Pokret ka Fruškoj gori jedinice su, neometane od neprijatelja, izvršile noću 16/17. oktobra zaobilazeći s. Batrovci, zatim između s. M. Vašice i Adaševci, preko r. Bosuta i železničke pruge Šid — Sremska Rača, da bi u zoru izbila na železničku prugu Beograd — Zagreb kod stanice Bačinci. Ovde je neprijateljska posada sa železničke stanice Bačinci zaposela prugu, sačekala kolonu i otvorila vatru. Kolona se razvila za borbu, izvršila juriš, rasterala neprijatelja, prešla prugu i produžila marš (u toku 17. oktobra). Razbivši neprijateljsku zasedu na drumu Ilok — Erdevik, kolona je 18. oktobra stigla u Frušku goru i razmestila se u rejonu Venac (k. 451) — Hajdučki breg (k. 452).

Na putu za Frušku goru poseban problem su predstavljali ranjenici. Kako su prevoženi zaprežnim kolima

---

[103] Vojnoistorijski institut, dok. 15/1, k. 14; dok. 31/2, k. 52; dok. 1/3, k. 40/F.
— Zbornik I/6, dok. 48, 52

koja se zbog kanala nisu mogla kretati izvan puta, odlučeno je da se sa njima prođe kroz selo Batrovci, gde se nalazi ustaški garnizon. Pribeglo se lukavstvu, koje prevazilazi običnu hrabrost. Jedan vod boraca sa komandirom, koji je pomalo znao nemački, preobučen u nemačke uniforme, bio je pratnja ranjenika. Kada je kolona ranjenika stigla u selo, komandir »Nemac« energično je uklonio ustaše sa druma i produžio put za kolonom brigade i 1. bataljona 3. odreda koji su u isto vreme marševali zaobilazeći ovo selo. Za slučaj da su ustaše otkrile ovu prevaru, bilo je predviđeno da brigada i bataljon izvrše upad u selo i omoguće dalji pokret ranjenicima.

17. PREBACIVANJE U ISTOČNU BOSNU

Posle avgustovske ofanzive na Frušku goru i izvršene reorganizacije, partizanski pokret u Sremu uzimao je sve većeg maha, pa analogno tome i odred se naglo povećavao. Krajem oktobra 1942. godine 3. odred je imao preko 800 naoružanih boraca organizovanih u tri bataljona i jednu četu. Priliv dobrovoljaca je bio stalno veliki, no odred zbog nedostatka oružja nije sve ni mogao prihvatiti. Primao je onoliko koliko je u akciji zaplenio pušaka, a stalno je držao izvestan broj nenaoružanih kao rezervu. Jesen je uveliko odmicala, zima se približavala. Pred rukovodstvom Partije i odreda postavljao se problem kako dalje raditi u odnosu na razvoj partizanskih jedinica u Sremu.

S obzirom na postojeću nadmoćnost neprijateljskih snaga i njihov raspored, kao i stepen razvoja NOP-a i partizanskih jedinica, i pored relativno malog prostora, u letnjem pa i u jesenjem periodu jedinice su mogle vršiti uspešne manevre. Pored Fruške gore, zemljište je zasejano raznim kulturama (kukuruz, suncokret) koje su bar donekle obezbeđivale maskiranje sa zemlje i iz vazduha. Fruška gora je mogla služiti i kao baza za relativno normalan život i rad jedinica (koja se mogla za kraće vreme i braniti) i kao odskočna daska za akcije. Snabdevanje materijalnim sredstvima vršeno je preko odgovarajućih organa jedinica iz obližnjih pa i udaljenih sela, jer je u to doba već u skoro svakom selu postojao narodnooslobodi-

lački odbor, kome je ovo bio prvenstveni zadatak. Borbena veza sa susednim partizanskim jedinicama u to doba nije postojala, a samim tim nije postojala mogućnost apsorbovanja novih dobrovoljaca za partizanske jedinice.

U zimskom periodu, kada sve ogoli, kada nastane hladnoća i padne sneg, situacija se znatno pogoršava za opstanak jedinica, naročito onih u južnom i jugoistočnom Sremu, a pogotovu za jedinice jačine preko 800 naoružanih boraca. Uslovi su obezbeđivali samo opstanak i dejstvo manjih jedinica i grupa jer su se one mogle sklanjati i u naseljena mesta kada je to bilo potrebno, a što je u selima Srema bilo odlično organizovano.

Razmatrajući i cenivši situaciju, OK za Srem i štab 3. odreda su došli do zaključka da jedinice ovakve jačine i u ovakvoj situaciji ne mogu ostati u zimskom periodu bez opasnosti da budu uništene ili desetkovane. Zaključak je bio da se glavnina 3. odreda mora prebaciti u rejone pogodnije od Srema, gde će se obezbediti normalniji život i rad i sačuvati živa sila. Ali ti rejoni treba da su udaljeni samo toliko da se jedinice mogu u svako doba, kada to bude potrebno, vratiti u Srem i u njemu dejstvovati.

Za rešenje ovog problema partijsko i vojno rukovodstvo Srema imalo je da bira: sa glavninom odreda prebaciti se u Slavoniju (Dilj, Papuk) ili preći u istočnu Bosnu (Semberija, Majevica). Prva mogućnost imala je pozitivne strane u tome što bi 3. odred došao na operativni teren jedinice 3. operativne zone, kojoj i pripada i što bi od neposrednog kontakta štabova 3. operativne zone i 3. odreda, bilo velike koristi i za pretpostavljeni i za potčinjeni štab. Pozitivno bi bilo i to što su tamo postojale sve mogućnosti za dalji razvoj i brojno jačanje odreda, pod pretpostavkom da se mogu uspešno prebacivati ljudske rezerve iz Srema za Slavoniju. Ali je ova varijanta imala i takvih slabosti koje su, po oceni rukovodstva, bile nepremostive. U prvom redu to je veliki prazan prostor koji deli operativno područje jedinica u Slavoniji i Sremu, zasićen neprijateljskim snagama. Ta udaljenost bi potpuno ili skoro potpuno, onemogućila borbenu, pa i svaku drugu vezu 3. odreda sa Sremom i jedinicama koje bi tamo ostale. Prebacivanje dobrovoljaca, kojih je iz meseca u mesec bilo sve više,

praktično bi bilo neizvodljivo, jer oružana pratnja bi morala biti bar takve jačine koliki bi se broj nenaoružanih upućivao. Znači, skoro sve jedinice 3. odreda bile bi angažovane za prebacivanje nenaoružanog ljudstva, a da se to ne čini jedinice odreda bile bi lišene popune, a za rezervno ljudstvo postojala bi opasnost da bude uništeno od okupatora.

Druga mogućnost, da se glavnina odreda prebaci u istočnu Bosnu (Semberija, Majevica) razmatrana je sa štabom 6. istočnobosanske brigade dok se nalazio u Sremu. Došlo se do zaključka da operativna teritorija 6. brigade može apsorbovati i omogućiti uspešan život i rad, kao i dejstvo mnogo jačih partizanskih snaga nego što ih je tamo bilo. Uslov je bio da se razbiju četničke snage koje su tamo preovladale i manji broj ustaško-domobranskih garnizona. To je bilo potpuno izvodljivo ako se udruže sremske i istočnobosanske partizanske snage. Prebacivanje rezervnog ljudstva i materijalnih rezervi iz Srema bilo bi relativno lako moguće sa manjom oružanom pratnjom koja ne bi izlazila iz Srema. Jedina prepreka bila bi reka Sava, gde bi se prevoženje moralo solidno obezbediti, ali za to su postojale i na jednoj i na drugoj strani aktivne partizanske jedinice. Na ovaj način bi bio omogućen uspešan razvoj sremskih jedinica, normalan život i rad u zimskom periodu, stalna borbena veza sa Sremom, relativno lak i brz manevar Srem — istočna Bosna. Sve je to razmatrano u odnosu na obostranu situaciju 3. odreda i 6. brigade.

Na osnovu ovakvih razmatranja i mogućnosti koje su postojale, partijsko i vojno rukovodstvo Srema donelo je odluku da glavninu svojih snaga uputi zajedno sa 6. brigadom u istočnu Bosnu i tako reši problem daljeg uspešnog razvoja NOP-a i partizanskih jedinica Srema — da prebrodi zimski period, te da se proleće 1943. godine dočeka u zamahu koji će odgovarati mogućnostima koje su postojale u Sremu.

Prema ovoj odluci izvršena je reogranizacija 3. odreda. Od dotadašnja tri bataljona i jedne čete, formirana su četiri bataljona, koji su ovako bili raspoređeni:

— 3. bataljon (210 naoružanih i 49 nenaoružanih boraca) pridat je 6. brigadi i u njenom sastavu dejstvovao kao Sremski bataljon do 20. februara 1943. godine kada je

opet prešao u sastav sremskih jedinica. Ljudstvo za ovaj bataljon uzeto je iz: 1. bataljona (F) 27 naoružanih boraca, 2. bataljona (G) 33 naoružana borca, 3. bataljona (S)[104] 136 naoružanih i 48 nenaoružanih boraca i iz Bosutske čete 14 naoružanih i 1 nenaoružan borac. Rukovodstvo bataljona uzeto je delom od kadra 6. brigade; a delom iz 3. odreda.

Sl. 7 — Treći (»S«) bataljon 3. odreda 3. operativne zone, koji je ušao u sastav 6. istočno bosanske brigade, posle oslobođenja Lopara, krajem novembra 1942. godine.

— 1. bataljon (233 naoružana) i 2. bataljon (166 naoružanih i 42 nenaoružana borca), prebačeni su u istočnu Bosnu. Novoformirani 4. bataljon (214 boraca) ostao je da dejstvuje u Sremu. Štab 3. odreda prebacio se u istočnu Bosnu sa glavninom odreda.

Saglasno donesenoj odluci i posle reorganizacije, 3. odred se (bez 4. bataljona) 31. oktobra prikupio u Fruškoj gori, gde su 1. novembra dokončane sve pripreme za pokret, koji je izvršen 2. novembra u 17.30 časova. Cela kolona (6. brigada i 3. odred) stigla je u šumu Klještevica

[104] Izvesno vreme su se bataljoni 3. odreda 3. operativne zone obeležavali slovima.

3. novembra u 7 časova, gde je i predanila. Uveče, oko 17,30 časova, izvršen je pokret preko r. Bosuta i žel. pruge Šid — Sremska Rača, do mesta zvanog Lisnik na r. Savi, gde je kolona stigla 4. novembra oko 2 časa. Istoga dana u 20.00 časova počelo je prebacivanje, sa 20 čamaca, preko r. Save koje je završeno do 2 časa ujutro 5. novembra i kolona izvršila pokret ka s. Svinjarevcu i Batkoviću.

Prelaskom u istočnu Bosnu jedinica NOP-a u Sremu je nastala nenormalna, a u isto vreme jedino pogodna situacija. Štab odreda se, kao vojno rukovodstvo Srema, našao sa glavninom snaga u istočnoj Bosni, a bio je neposredno potčinjen Štabu 3. operativne zone koji se nalazio negde u Slavoniji. Međutim, iz istočne Bosne štab odreda je mogao povremeno da upućuje svoje članove u Srem i utiče na rad štaba 4. bataljona, u kome su bili iskusni rukovodioci i prekaljeni komunisti: Marko Peričin Kamenjar, Petar Matić Dule, Nikola Grulović i Jovan Beljanski Lala. Nenormalnost da se Štab 3. operativne zone nalazi na velikoj udaljenosti, bez mogućnosti da neposredno utiče na razvoj pokreta u Sremu, ostala je sve do proleća 1943. godine, kada je formiran Operativni (kasnije Glavni) štab za Vojvodinu. Time je forma bila zamenjena sadržajem, a nenormalnost u pogledu rukovođenja partizanskim jedinicama Srema uklonjena.

Sa odlukom o prebacivanju glavnine 3. odreda iz Srema u istočnu Bosnu nije se slagao Štab 3. operativne zone i zamerio je štabu 3. odreda na takvoj odluci. Međutim, CK KPJ u pismo OK-u za Srem od 24. XI 1942. piše:[105]

> Vrlo je dobro što ste se povezali sa VI brigadom i što ste učinili kao što pišete. Ako bi pretila opasnost za Vaše ljudstvo u odredu i ostale nenaoružane, sve, poštene, izvan odreda, treba ih prebacivati tamo gde će se moći održati, pa ako treba, onda i na oslobođenu teritoriju koju mogućnost trebalo bi da osigura VI brigada. Najbolje bi bilo da ostanu u Ist. Bosni i oko Vaše teritorije i zbog Srbije i zbog vas . . .

Znači CK KPJ je sa punim razumevanjem odobrio postupak, što je bila ogromna moralna podrška rukovodstvu Srema za dalje odluke na razvoju narodnooslobodilačkog pokreta u Sremu.

---

[105] Zbornik I/6, dok. 69.

Zbog razmaha NO borbe u ovom periodu, u Sremu je kod neprijatelja zavladala nesigurnost, zbog čega je kod nadležnih i dalje tražio pojačanja, što potvrđuje izveštaj ustaškog logornika u Rumi ministarstvu unutrašnjih poslova NDH od 29. X 1942. godine:

U zadnje vreme učestali su ponovo napadi partizanskih bandi na sela koja nisu nikako ili su nedovoljno osigurana od vojske ili oružništva. Osim grada Rume, koji je osiguran redarstvom i vojskom, nalaze se na području ovoga kotara Oružničke postaje u Klenku, Hrtkovci, Grabovci, Donji Petrovci i Vognju.

Oružničke postaje Grabovci, Donji Petrovci i Voganj po svojoj jačini nisu u mogućnosti da osiguraju više osim svojih sela ili dapače samo vojarne. Oružničke stanice Klenak i Hrtkovci mogu još djelomice da ureduju na svom području, ali je i to uredovanje vrlo ograničeno i neuspješno.

Radi održavanja javnog reda i sigurnosti bilo bi bezuvjetno potrebno, da se u svakoj općini barem privremeno uspostavi oružnička postaja ili vojnička straža.

Na kraju istog izveštaja piše i ovo:

Molimo, da se ovaj apel uzme kao zadnja molba, jer u protivnom slučaju može da bude sve kasno.

Ovakvi apeli su bili česti u izveštajima neprijateljskih komandi iz Srema, jer ih je obuzimao strah od onoga što se neminovno približavalo. Ali koliko je takvih apela stiglo poglavniku iz svih krajeva naše zemlje! Pomoć je tražena od Nemaca, ali su i oni već bili rastrgnuti na sve strane. Izveštaji neprijateljskih komandi u Sremu bili su formalnost, njima su ustaške glavešine nastojale da skinu odgovornost sa sebe. Tako će se to produžiti sve do kraja rata, samo u sve beznadežnijoj formi.

III

FORMIRANJE SREMSKOG ODREDA I 3. GRUPE VOJVOĐANSKIH UDARNIH BATALJONA

(novembar 1942 — maj 1943. god.)

Posle odlaska glavnine 3. odreda u istočnu Bosnu, u Sremu je ostao i dejstvovao 4. bataljon koji je formiran od boraca uzetih iz svih jedinica koje su bile u sastavu odreda do poslednje reorganizacije. U ovaj bataljon su ušli: iz 1. bataljona 70, iz 2. bataljona 61, iz 3. bataljona

36 (od kojih 21 nenaoružan) i iz Bosutske čete 47 boraca. Bataljon je formiran u 3 čete, u kojima je bio znatan broj (oko jedne trećine) ranjenih ili bolesnih boraca. Čete su bile raspoređene po čitavoj teritoriji Srema. Nepun mesec dana kasnije formirana je i četvrta četa. Čete su dejstvovale: 1. četa u ranijem rejonu dejstva 1. bataljona (drum Ruma — Novi Sad na istoku, drum Ilok — Šid na zapadu i železnička pruga Ruma — Šid na jugu); 2. četa u ranijem rejonu dejstva 2. bataljona koji je obuhvatao prostor između druma Ruma — Novi Sad, železničke pruge Ruma — Zemun i r. Dunav; 3. četa u ranijem rejonu dejstva 3. bataljona (jugoistočni deo Srema između železničke pruge Sremska Mitrovica — Zemun i r. Save); 4. četa u rejonu ranije Bosutske čete (zapadni Srem i deo županjskog i vinkovačkog sreza). Do formiranja 4. čete, rejoni dejstva četa su bili: 1. čete — kako je navedeno; 2. čete — sada navedeni rejoni za 2. i 3. četu; 3. četa je dejstvovala u zapadnom Sremu.

Ovakvim rasporedom četa postignuto je da se prisustvo partizana i dalje osećalo u svim delovima Srema, a njihova neprekidna aktivnost (veliki broj akcija uglavnom diverzantskog karaktera) doprinela je da neprijatelj nije mogao duže vremena otkriti odsutnost glavnih snaga.

Četvrti bataljon je primio sve ranije zadatke odreda. On je imao da razvije punu aktivnost na teritoriji čitavog Srema. Predstavljao je borbeno jezgro koje će, kroz neprekidnu aktivnost u toku zimskog perioda 1942/43. godine, omogućiti formiranje novih odreda i brigada. Pored toga bataljon je imao zadatak da obezbedi operativnu, snabdevačku i svaku drugu vezu sa jedinicama u istočnoj bosni, da svojom vojnom i političkom aktivnošću mobiliše narod Srema za borbu protiv okupatora i narodnih izdajnika i da upućuje nove borce za popunu postojećih i formiranje novih jedinica u istočnoj Bosni.

1. DEJSTVA 4. BATALJONA 3. ODREDA DO KRAJA 1942. GOD.

Zimski period ne obiluje krupnijim akcijama, već je protkan brojnim manjim akcijama diverzantskog karaktera, koje neprijatelju ni jednog časa nisu davale mira. U novembru su jedinice bataljona, pored drugih akcija,

preduzele pravu ofanzivu na neprijateljski TT saobraćaj. Nije to više bilo uobičajena seča TT stubova i kidanje žica, već potpuno uništenje TT veza. TT stubovi su presecani na 2—3 mesta i potpuno onesposobljavani za svaku ponovnu upotrebu, a žice skidane sa stubova, sečene i odnošene ili zatrpavane. Tako je neprijatelj, ako je hteo da obnovi koju TT liniju, morao nabavljati i donositi nov materijal.

Samo u toku ovog meseca uništavajući TT linije posečeno je TT stubova: između s. Surčina i s. Dobanovci 29, na žel. pruzi između s. Surčina i s. Batajnice 2, na žel. pruzi između s. Surčina i s. Boljevci 3; između s. Progor i s. Kupinovo 19; između Srem. Mitrovice i s. Čalma 40; na žel. pruzi između s. Buđanovci i Rume 32; na žel. pruzi između Inđije i St. Pazove 28; između s. Beške i s. Krčedin 32, između s. St. Banovci i St. Pazove 16, između N. Karlovaca i s. Slankamen 30, između s. Tovarnik i s. Gibarac 10, između Srem. Mitrovice i s. V. Radinci 14, između s. Čalme i s. Ležimir 16, između s. Šimanovci i s. Deč 40, između s. Krnješevci i s. Šimanovci 40 TT stubova. Na žel. pruzi između s. Batajnice i s. Boljevac uništeno je 30, a na drumu između s. Batajnice i s. Surčin isto 30; na žel. pruzi kod St. Pazove uništeno je 9 duplih TT stubova, na TT liniji s. Slankamen — N. Karlovci 32, a na liniji između s. Grabovci i s. Klenak 25. Pored toga samo u zemunskom srezu između raznih mesta posečeno je još oko 300 TT stubova.

Jedinice 4. bataljona su u ovom mesecu porušile i veći broj mostova i železničkih pruga. Tako je između 5. i 8. novembra, železnička pruga Ruma — Šabac razrušena na više mesta i porušen je železnički most, zbog čega je saobraćaj bio obustavljen u toku 24 časa. Od 1. do 20. novembra jedinice bataljona su na drumovima Srema onemogućile neprijatelju skoro svaki saobraćaj. Tako je samo na drumu Ruma — Stara Pazova i Ruma — Zemun, preko s. Pećinci i Karlovčića, porušeno 17 mostova, što je neprijatelju u mnogome otežavalo da vrši iznenadne upade u sela i da ih pljačka. 10. novembra diverzantska grupa bataljona razrušila je prugu Beograd — Zagreb, između s. Kraljevci i s. Putnici; ujutro oko 2.45 časova naišao je

teretni voz koji je iskočio iz šina i prevrnuo se; uništeno je 18 vagona i lokomotiva. Zbog ovoga je saobraćaj na tom delu pruge bio obustavljen u toku 72 naredna časa.[106]

Osim toga, jedinice bataljona su u novembru izvršile i druge razne akcije. 1. novembra između s. Jakovo i Dobanovci zarobljen je jedan ustaša i posle suđenja streljan kao zločinac; u s. Bešenovo zarobljena su dva domobrana. 4. novembra su u blizini s. Jamena zarobljene tri ustaše i izvršen napad na žandarmerijsku postaju u tome selu, koji je neprijatelj odbio. 15. novembra jedan vod je iz zasede izvršio napad na neprijateljsku patrolu koja je sprovodila jednog partizana i njegovog oca, koje su zarobili u s. N. Karlovci; posle kraće borbe zarobljenici su oslobođeni, a ubijene su tri ustaše, jedan je ranjen, a ostali su uspeli da se izvuku; zaplenjene su tri puške sa municijom. 18. novembra su spaljene opštinske arhive i raspuštena okupatorska vlast u selima: Belegiš, M. Radinci, Neradin, Krnješevci i Maradik. 24. novembra je u blizini s. Ogar izvršen napad na oružanu pratnju koja je obezbeđivala poljske radove domaćih Nemaca iz s. Obrež; u kraćoj borbi jedan Nemac je ubijen, jedan žandarm ranjen, a jedan domobran zarobljen; zaplenjeno je 12 pušaka.[107]

U toku ovog meseca izvedeno je još nekoliko akcija. Izvršen je vatreni prepad na jedan voz na pruzi između Inđije i St. Pazove (ubijeno je i ranjeno nekoliko neprijateljskih vojnika). Zatim je iz zasede izvršen napad na neprijateljsku patrolu u blizini s. Morovića (ubijeno je 6 žandarma i zaplenjeno 6 pušaka sa municijom). U blizini s. Grabovci zarobljen je jedan nemački špijun i posle suđenja streljan; kod N. Pazove su zarobljeni i posle suđenja streljani jedan Nemac esesovac i jedan ustaša. U s. Dobrinci zarobljen je i osuđen na smrt raniji beležnik ustaša, koji je došao u selo da obnovi okupatorsku vlast. U blizini s. Mandjelos je zarobljeno 8 domaćih Nemaca petokolonaša. Pored toga u raznim mestima je zaplenjeno oko 16 pušaka i drugog naoružanja i opreme, a većem broju omladinaca, koji su dobili pozive, sprečeno da odu u domobrane.

---

[106] Zbornik I/6, dok. 50, 58, 62; I/17, dok. 83, 84, 86

[107] Zbornik I/6, dok. 47, 50, 52, 53, 58, 62, 63, 69, 89; I/17, dok. 83, 84, 86, 88.

— Stenograf, reg. 5/I, k. 1992.

28. novembra, nebudnošću stražara, neprijatelj je u Mandjeloskoj šumi opkolio jednu desetinu 1. čete Prilikom izvlačenja poginula su 3 borca.

Stalnim napadima na železnički, putni i TT saobraćaj koji je koristio neprijatelj, posečeno je u novembru preko 1000 TT stubova, porušeno oko 20 mostova i uništeno 18 železničkih vagona i lokomotiva.

4. bataljon je uspeo da svojom aktivnošću uglavnom popuni prazninu nastalu odlaskom glavnine odreda u istočnu Bosnu. No, neprijatelj je na osnovu karaktera akcije ipak uočio neke nastale promene, što se vidi iz izveštaja mesnog zapovjedništva iz Zemuna od 13. novembra 1942. godine, Min. domobranstva NDH:[108]

Stanje javne sigurnosti je sve gore. Partizani su sve preduzimljiviji i čine razna nedjela nad našim nezaštićenim stanovništvom, koje gubi vjeru u snagu naše države i sve više podleže partizanskoj promidžbi.

A u izveštaju istog zapovjedništva od 29. XI 1942. godine pored ostalog stoji: [109]

Općenito stanje u istočnom Sremu nije se značajno promjenilo. Sigurnostne prilike nijesu zadovoljavajuće ali se nijesu pogoršale. Partizanske akcije kretale su se više u pravcu sabotaže na brzojavno-brzoglasnim prugama. Njihova se je drskost pojačala ali, ne izgleda da je bilo znatno pojačanje njihovih redova.

U decembru je 4. bataljon pojačao aktivnost — po broju, a još više po obimnosti izvedenih akcija. Jedan vod 3. čete je izvršio 5. decembra napad na železničku stanicu Bečman — Surčin i putnički voz koji je upravo u nju ulazio. U tom momentu iz stanične čekaonice je izašlo 9 ustaša i otvorilo vatru na partizanski vod, pa se voz nije zaustavio. Ubijena su dvojica ustaša i zaplenjena jedna puška, a vod je bio bez gubitaka; uništeni su svi TT uređaji i druga postrojenja u stanici.

Od 1. do 20. decembra, pored ostalih, izvršene su i sledeće akcije:

Na železničkoj pruzi između Rume i Vrdnika posečeno je šest TT stubova. Na drumu između s. Šimanovci i Ugri-

---

[108] Vojnoistorijski institut, dok. 25/6—1, k. 71.
[109] Vojnoistorijski institut, dok. 4/7—8, k. 71.

novci zarobljen je i streljan opštinski beležnik iz s. Šimanovci, koji se istakao u vršenju terora i pljačke. Između N. Pazove i Batajnice posečen je veći broj TT stubova, kojom prilikom je došlo i do sukoba sa šestoricom ustaša kod železničke stanice Jarčina, ali bez rezultata. U s. Martinci zarobljen je i razoružan jedan žandarm i zaplenjena puška sa osam metaka; došlo je do borbe sa nemačkom četom iz s. Grgurevci u kojoj je jedan partizan poginuo, a jedan ranjen, izvršen je napad na grupu od 15 ustaša i žandarma u polju s. Martinci, u kome je ranjen jedan ustaša, a ostali se razbežali; u s. Dobrinci je zarobljen i streljan opštinski beležnik koji je došao da obnovi okupatorsku vlast; u selima Pećinci, D. Petrovci, Popinci i Dobrinci zarobljeno je i streljano 10 petokolonaša i špijuna, a u s. D. Petrovci je spaljena opštinska arhiva i zarobljena i streljana dvojica ustaša iz Hercegovine.

2. četa je 21. decembra razrušila žel. prugu između s. Putinci i s. Golubinci, na pruzi Beograd — Zagreb. Za vreme razaranja pruge naišao je i zaustavljen teretni voz; četa je lokomotivu otkačila i pustila bez mašinovođe. Lokomotiva je projurila kroz stanicu Golubinci i iskočila iz šina, pošto je izbacila pragove iz ležišta na dužini od oko 300 metara. Onesposobljeno je 17 vagona i lokomotiva. Četa je 22. decembra izvršila napad na finansijsku i žandarmerijsku postaju u s. St. Banovci. Razoružana je samo finansijska postaja, dok žandarmerijska nije. Zarobljeno je osam finansa (od kojih je jedan ranjen) i ranjeno nekoliko žandarma. Zaplenjeno je: 8 pušaka, preko 600 metaka, 2 radio-aparata, 3 pisaće mašine i veća količina druge vojničke opreme. Četa nije imala gubitaka.

Od 21. do 27. decembra 4. bataljon je izvršio i sledeće akcije: Kod s. N. Slankamen ranjen je i zarobljen jedan ustaša i zaplenjena jedna puška; u s. Prhovo zarobljen je i streljan jedan legionar, koji se hvalio kako je klao partizane; u s. Boljevci zaplenjena je jedna puška; na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb, između s. Golubinci i Putinci, dok su borci razarali prugu, naišla je patrola od dva domobrana; oba su iz zasede ubijena i zaplenjene 2 puške, 200 metaka i 4 bombe; u s. Sibaču su zarobljena i streljana četiri petokolonaša, a u s. Hrtkovci jedan žandarm; u s. M. Radinci je spaljena opštinska arhiva i spre-

čeno obnavljanje okupatorske vlasti, a u s. Višnjićevo je zarobljen i streljan jedan petokolonaš.

27. decembra minirana je železnička pruga Beograd — Zagreb, između s. Voganj i Sr. Mitrovice; teretni voz je naišao na minu i iskočio, a pruga razrušena na dužini od 15 metara; oštećena je lokomotiva i četiri vagona. Takođe je razrušena žel. pruga između s. Nikinci i Buđanovci, zbog čega je saobraćaj morao biti privremeno obustavljen. Istoga dana je u blizini s. Batajnica izvršen napad na osam Nemaca koji su pošli u lov; 6 je ubijeno, 1 ranjen, a 1 je uspeo da pobegne.

Jedan vod 3. čete je 28. decembra, iz zasede, na putu s. Obrež — s. Grabovci izvršio napad na neprijateljsku grupu od 25 Nemaca (iz 3. čete ES, koja se prevozila kolima). Zaseda je postavljena na pogrešnom mestu, pa su se borci morali preko čistine prebacivati na mesto kuda su Nemci nailazili, te su ih ovi otkrili, iskočili iz prvih kola i razvili se za borbu. U tom prvom sukobu ubijena su dva Nemca. Nemački vojnici iz ostalih kola takođe su iskočili i povlačili se prema jednoj bari, pri čemu su poginula još dva i ranjena četiri Nemca. Kada je vatra prestala, nekoliko boraca je, misleći da su Nemci pobegli, iskočilo iz zaklona da pokupe oružje od ubijenih, ali su pritajeni Nemci na njih otvorili vatru od koje je jedan poginuo a dva borca ranjena. Ukupni gubici neprijatelja su bili četiri ubijena i četiri ranjena vojnika; zaplenjeno je sedam pušaka sa municijom i druga vojnička oprema. Vod 3. čete imao je dva poginula i tri ranjena borca.

2. četa je 28. decembra izvršila napad na 110 legionara u s. Pećinci. Napad nije u potpunosti uspeo, jer su legionari bili dobro utvrđeni i zabarikadirani, te su dali odlučan otpor. Borba je trajala od 9 časova uveče do 1 čas po ponoći. Gubici neprijatelja u ovoj borbi su pet ubijenih i osam ranjenih legionara. Četa je imala dva poginula (jedan je bio politički komesar čete Drago Perić Gile) i jednog lakše ranjenog borca. Sutradan je neprijatelj napustio selo.

Do kraja decembra 1942. godine izvršene su još i sledeće akcije: u selima Boljevci, Buđanovci i Jarak zarobljeno je, osuđeno na smrt i streljano sedam petokolonaša

i zaplenjene dve puške; u šumi kod s. Morovića su ubijena trojica ustaša. U blizini s. Kuzmina zarobljena su i razoružana četiri domobrana i jedan policajac od kojih su zaplenjene četiri puške. Zatim je izvršen napad na žandarmerijsku stanicu u s. Bosut, gde su ubijena četiri žandarma i na žandarmerijsku stanicu u s. Srem. Rača, gde je ubijeno pet, a ranjeno dva žandarma. Zbog ovog napada je sutradan pošlo oko 400 domobrana u potragu za partizanima, na koje je izvršen napad iz zasede. Posle kraće borbe domobrani su se povukli uz veće gubitke. Osim toga izvršen je napad na voz između s. Morovića i Višnjićeva, u kome je ubijeno i ranjeno oko 30 neprijateljskih vojnika. Zatim je izvršen napad na neprijateljsku karaulu na r. Drini, gde su poginula 2 nemačka vojnika i zaplenjen 1 puškomitraljez, 6 pušaka i oko 300 metaka. U isto vreme je izvršen napad na drugu karaulu, gde je ubijeno šest žandarma, zaplenjeno šest pušaka i druga oprema. Poteru od 50 ustaša dočekala je zaseda pri čemu je jedan ustaša ubijen a ostali naterani u bekstvo. Sutradan je neprijatelj postavio 4. četi zasedu, koju je četa na vreme otkrila i izvršila napad u kome su dvojica ustaša ubijena, pet ranjeno, a ostali su se razbežali; zaplenjene su 2 puške sa 250 metaka. U blizini s. Jamena izvršen je iz zasede napad na 25 ustaša, od kojih je 10 ubijeno i zaplenjene 4 puške. Takođe je izvršen napad na neprijateljsku posadu u Dobanovačkom zabranu, koji je ovaj odbio.

29.decembra je neprijateljska patrola od 15 žandarma opkolila 2 partizana koji su se nalazili u jednoj kući u s. Bešenovački Prnjavor; bacajući bombe oba partizana su se probila iz blokade. 30. decembra je jača žandarmerijska patrola takođe opkolila 5 partizana na poljskom imanju u blizini s. Bešenovo; u neravnopravnoj borbi trojica partizana su poginula, dok su dvojica uspela da se probiju. Oba navedena slučaja karakteriše nebudnost i raskomoćenost partizana, što je stvaralo nepotrebne gubitke.

U toku novembra i decembra 4. bataljon je naneo neprijatelju znatne gubitke u ljudstvu i materijalu. Samo prema onome što se uspelo registrovati ubijeno je preko 110, ranjeno preko 50 i zarobljeno oko 20 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je oko 90 pušaka, 1 puškomitraljez, više hiljada metaka, bombi i druge ratne opreme. Za to

vreme bataljon je pretrpeo gubitke od 11 poginulih i 4 ranjena borca.

S obzirom na veličinu teritorije, brojno stanje i godišnje doba, bataljon je postigao značajne rezultate, razvijao se i jačao i izvršio postavljene zadatke od štaba odreda. Štab 4. bataljona je preduzeo mere za organizaciono sređivanje i učvršćenje postojećih mesnih partizanskih desetina u selima, koje su služile kao rezerve partizanskim jedinicama, a učestvovale i u njihovim akcijama. Da bi se mesne desetine po organizacijskoj formi što više približile partizanskim jedinicama, štab 4. bataljona, kao najstariji štab u Sremu, izdao je 10. decembra naredbu sreskim štabovima o reorganizaciji mesnih jedinica. Prema naredbi svako mesto treba da ima mesne partizanske jedinice, u koje se mogu regrutovati drugovi i drugarice od 16 godina pa na više, s tim da moraju položiti zakletvu i preći u aktivnu jedinicu kada se pozovu.[110]

Ponovna reorganizacija mesnih partizanskih jedinica izvršena je početkom aprila 1943. godine — u svakom srezu je oformljen po jedan rezervni bataljon, u koji su ušle sve dotadanje mesne partizanske jedinice. Ovi bataljoni su imali zadatak kao i mesne jedinice, ali je težište njihovog rada bilo na obuci ljudstva i osposobljavanju za borbu. Preko mesnih straža, koje su vršile obezbeđenje i kontrolu svih lica koja dolaze ili odlaze iz oslobođenog mesta, rezervni bataljoni su vodili borbu protivu izdajnika i špijuna. Da bi se ovo moglo efikasno sprovesti, mesni narodni odbori su uveli izdavanje propusnica licima koja su napuštala mesto. Oni koji su iz okupiranih gradova dolazili radi nabavljanja namirnica, morali su u prvom oslobođenom mestu uzimati propusnicu uz garanciju nekog pripadnika NOP-a. Ko takvu garanciju nije imao vraćen je u grad ili hapšen kao sumnjiv.

2. DECEMBARSKO PARTIJSKO SAVETOVANJE

U s. Novi Karlovci održano je u decembru okružno partijsko savetovanje. Podneta su dva referata i nekoliko izveštaja iz kojih se vidi da je učinjeno mnogo, kako u po-

[110] Zbornik I/6, dok. 50, 57, 58, 62, 63, 67, 70, 73, 76, 79, 88; I/17, dok. 86, 88, 90, 91, 92.

gledu učvršćenja partijskih organizacija, tako i na planu organizovanja partizanskih odreda. Partija je, iako pod vrlo teškim uslovima rada, ojačala i brojno i kvalitativno. Pod rukovodstvom Partije razvio se jak partizanski pokret, ojačao SKOJ, u većini mesta Srema stvoreni su: NOO, AFŽ i SMG (Savez mlade generacije).

U izveštaju OK KPJ za Srem iznesene su i greške u radu kako partijske organizacije, tako i partizanskih odreda. Glavni nedostaci u radu odreda bili su što početkom 1942. godine nije dovoljno napadao neprijatelja, već je neprijatelj nametao akcije i zbog toga je inicijativa bila u njegovim rukama. Najveća slabost u radu odreda bila je nedovoljno sprovođenje direktive Vrhovnog štaba o sprečavanju železničkog i rečnog saobraćaja neprijatelja.

Savetovanje je postavilo zadatke za budući rad, među kojima i sledeće: da se pojača oružana borba protiv okupatora i domaćih izdajnika; da se partizanski odredi jačaju uvlačenjem u njih poštenih i antifašistički raspoloženih Nemaca, Hrvata, Slovaka i drugih i da se ostvari bratstvo i jedinstvo svih naroda Srema; da se sprečava okupatoru i Paveliću da mobilišu omladinu za fašističku vojsku i ropski rad u Nemačkoj, kao i da se mobiliše omladina u partizanske jedinice; da se jačaju i učvršćuju postojeći narodnooslobodilački odbori i stvaraju novi u mestima gde još ne postoje; da se i dalje raskrinkava izdajnička uloga izbegličke vlade u Londonu i njenog ministra Draže Mihailovića, koji se afirmisao kao saradnik okupatora i drugo.

U pogledu izvođenja akcija, a u vezi sa ranijim nedostacima, glavni zadatak odreda treba i dalje da bude kočenje saobraćaja na železnicama, rekama, drumovima, kao i telefonsko-telegrafskih veza. U tu svrhu treba formirati posebne diverzantske grupe. Nastaviti sa razoružavanjem neprijatelja, radi naoružavanja boraca partizanskih jedinica. Sprečavati pljačku naroda od strane okupatora, uništavati živu silu okupatora i njegovih slugu i onemogućiti bilo kakav pokušaj organizovanja ili ubacivanja četnika Draže Mihailovića. Vojne akcije odreda treba da budu povezane sa političkim akcijama. Partizani, u dodiru sa narodom, treba da uvek ostavljaju dobar utisak. Odredi treba strogo da vode računa o likvidaciji

neprijateljskih elemenata, da se to ne vrši iz ličnih pobuda; da se svi slučajevi likvidacije objave i objasne narodu.[111]

Najzad, savetovanje je odlučilo da se Vrhovnom štabu i Štabu 3. operativne zone predloži da se od sremskih snaga u istočnoj Bosni formira I vojvođanska udarna brigada; da se štab brigade formira od dotadašnjeg štaba 3. odreda, a za štab 3. odreda da se imenuje dotadašnji štab 4. bataljona. Predlog je upućen 10. ili 11. januara 1943. godine, odmah posle savetovanja.

3. NEKI ZAKLJUČCI ZA 1942. GODINU

Pored rešavanja niza pitanja i problema svojih jedinica Štab NOP odreda za Srem, štabovi odreda, bataljona i četa su u toku 1942. godine rešavali ili učestvovali u rešavanju i niza političkih pitanja i problema. Bilo štabovi ili pojedini njihovi članovi, pa i sami borci održali su niz zborova, konferencija i razgovora sa narodom čitavog sela ili grupama seljaka, a naročito sa omladinom; sa pojedincima koji su postavljali svoje probleme, sa mesnim NO odborom ili odborom drugih masovnih organizacija. Borci i rukovodioci su u svim prilikama objašnjavali važnost borbe protiv okupatora i narodnih izdajnika, bez obzira na napore i žrtve koje se daju.

Ovaj neposredni kontakt naroda i partizana činio je ogromnu pomoć partijskoj organizaciji na terenu. Narod Srema se kroz borbu udružio u jedinstvenu celinu, koja je za okupatora predstavljala nesalomljivi bedem. Da bi sačuvao tu monolitnost, on je svesno dao ogromne ljudske i materijalne žrtve.

Rukovodstva partizanskih jedinica su rešavala niz pitanja koja je postavljao narod kao pred svoju vlast, a koja nisu mogli da rešavaju narodnooslobodilački odbori. Često su u štabove jedinica dolazili odbornici da traže pomoć i savete za rešavanje pitanja žetve, načina plaćanja radnika, pitanje vršalica, plaćanja poreza okupatorskim vlastima i dr.

Partizanske jedinice Srema su u 1942. godini postigle značajne rezultate: izvršeno je oko 440 akcija i preko 40

---

[111] Istorijski arhiv PK Vojvodine, dok. 659.

odbrambenih borbi i izbačeno iz stroja preko 1200 neprijateljskih vojnika (Nemaca, ustaša, domobrana, žandarma i drugih) od kojih je oko 600 ubijeno, 300 ranjeno i preko 300 zarobljeno. Zaplenjeno je preko 700 pušaka, oko 28 puškomitraljeza, 3 minobacača, veće količine municije i drugog ratnog materijala. Neprijateljskom saobraćaju nanete su znatne štete. Porušeno je više drumskih i železničkih mostova, razoreno više kilometara pruge, uništeno ili oštećeno nekoliko desetina vagona i lokomotiva, uništen veliki broj TT linija širom Srema itd. U borbi za žetvu uništeno je oko 400 vagona žita, oko 100 vršalica, 107 kosačica, 11 traktora. Narod je ovu okolnost iskoristio da skloni dovoljno žita i za sebe i za svoje partizane. Partizanske jedinice su pretrpele gubitke od oko 145 poginulih, 65 ranjenih i 10 zarobljenih boraca.

U ovoj godini je spaljena opštinska arhiva u preko 40 opština, u njima raspuštena okupatorska vlast, a mesto nje stvoreni narodnooslobodilački odbori kao nova, narodna vlast. Time je stvorena značajna oslobođena teritorija, a naročito u jugoistočnom Sremu (vidi skicu), na koju je neprijatelj upadao samo za vreme većih napada — ofanziva.

U 1942. godini najkarakterističniji je mesec mart. To je bio mesec početka razbuktavanja oružanog ustanka kada je neprijatelj uložio maksimalne napore da ga uguši u njegovom začetku, mesec početništva i srazmerno brojnih grešaka, a u celini to je bio prekretni mesec u odnosu na dalji razvoj ustanka u Sremu. U tom mesecu neprijatelj je preduzeo oko 13 većih i manjih napada, što znači skoro svaki drugi dan po jedan. Za tadašnje partizanske jedinice bilo je glavno izdržati taj snažni neprijateljski pritisak, osujetiti njegove namere — sačuvati svoju živu silu. Odredi su uglavnom sačuvani, mada su gubici u tom mesecu bili dosta veliki. Kasnije, kada su odredi postali jači, aktivniji, i iskusniji, uspesi su bili sve veći, a sopstveni gubici sve manji. Tada je i neprijatelj sve manje napadao, a sve se više branio.

Nedostatak u ovoj godini bio je što je u odnosu na mogućnosti koje je pružao Srem izvršen mali broj diver-

OSLOBOĐENA TERITORIJA 1942 GOD.
Vukovar
Vinkovci
NOVI SAD
Petrovaradin
DUNAV
Šid
Ilača
Cerna
Županja
Brčko
SAVA
Sr. Mitrovica
Ruma
Irig
Inđija
Kuzmin
Sr. Karlovci
St. Pazovo
Zemun
BEOGRAD
Šabac
Bosut
Jamena
Kruščedol
Krčedin
10 0 10 20 30 40 50km

Sk. 4.

zantskih akcija na železničkim i putnim komunikacijama, čemu uzroke treba tražiti u nedovoljnoj orijentaciji jedinica na ovu vrstu zadataka. Osim toga teško se dolazilo do eksploziva, a i ono što je nabavljeno bilo je nedovoljno.

U 1942. godini veliki talas narodnooslobodilačke borbe zahvatio je najšire slojeve srpskog stanovništva koje je stupalo u partizanske jedinice i svestrano ih pomagalo, kao i NOP u celini. Ostale narodnosti i nacionalne manjine bile su još uvek slabo zastupljene. NOP se još uvek teško probijao u hrvatske narodne mase Srema, pored ostalog zbog još nedovoljnog rada među njima, kao i nedovoljne odlučnosti, organizovanosti i grešaka u radu sa njima. Nemačka nacionalna manjina je i dalje bila glavni oslonac okupatora u Sremu. Pripadnici ostalih nacionalnih manjina su, uglavnom, bili neutralni.

1942. godina predstavlja godinu ogromnog zamaha i stalnog širenja, jačanja i organizacionog učvršćenja NOP-a u Sremu u celini. Za partizanske odrede ona predstavlja godinu stalnog porasta, kako brojno tako i u akcijama. To je godina sticanja borbenih iskustava, brojnih grešaka i pouka, stalnog političkog, organizacionog i stručnog usavršavanja. Brojčani porast jedinica bio je onoliki koliko su to dozvoljavali uslovi naoružavanja i savlađivanja svih problema koji neminovno nastaju svakim masovnijim popunjavanjem jedinica novim borcima. Sve to nije išlo lako, niti brzo.

Svi problemi, uočeni nedostaci i greške, savlađivani su u granicama mogućnosti mladog, nedovoljno iskusnog i većinom nedovoljno stručnog vojno-političkog kadra u jedinicama. Partijsko rukovodstvo Srema je uložilo ogroman trud pomažući vojnim rukovodiocima u rešavanju mnogobrojnih problema, a naročito kada bi nastupili teži momenti i privremene krize u nekoj od jedinica. Najzad, u toku ove godine partizanske jedinice su svojim nastojanjem i svakodnevnom aktivnošću vezivale u Sremu značajne okupatorske snage, koje su samo u avgustu dostigle preko 18 000 vojnika.

U opštejugoslovenskoj razmeri 1942. godina je protekla u znaku značajnih događaja. U svakodnevnoj aktivnosti i borbama sa nadmoćnim neprijateljskim snagama u II i III nepr. ofanzivi i posle pohoda Grupe proleterskih i udarnih brigada u Bosansku krajinu, partizanske snage su toliko narasle, da je Vrhovni štab odlučio da formira divizije i korpuse.[112] U ovoj godini je 26. i 27. novembra održan i sastanak predstavnika NOP-a svih naroda Jugoslavije u Bihaću, gde je stvoren centralni politički organ — AVNOJ, što se sve odrazilo i na razvoj NOB u Sremu.

[112] Josip Broz Tito: Stvaranje NOV Jugoslavije, knj. I, str. 104—111.

GODINA 1943.

1. NEPRIJATELJSKE SNAGE U SREMU U TOKU 1943. GODINE

Nastupila je 1943. godina, godina naglog bujanja NOP-a, godina brzog ali i sistematskog narastanja partizanskih jedinica i formiranja prvih vojvođanskih brigada NOVJ. Zbog toga je okupator u Sremu i dalje držao jake snage, sa kojima će stalno pokušavati da bar kako-tako uspori razvoj NOP-a. Mada ih je često menjao (jedne su dolazile, druge odlazile), uglavnom su bile sledeće jedinice.

U Rumi: štab i delovi 173. rezervne divizije, štab nemačkog komandanta Srema (Befehlschaber Syrmien)[113], štab nemačkog bataljona »General Laudon« sa četama raspoređenim u Rumi, Vrdniku, Grgurevcima i Platičevu;[114] štab i delovi Sremskog zdruga, 1. lovačka bojna. *U Srem. Mitrovici:* štab i delovi 2. ustaškog stajaćeg zdruga, štab 12. železničke stražarne bojne koja je raspoređena na liniji Ruma — Srem. Mitrovica i lučko poglavarstvo. *U Zemunu:* štab 1. domobranske novačke pukovnije sa pukovnijom raspoređenom na liniji Zemun — Srem. Mitrovica — Vinkovci; 4. bataljon za obezbeđenje žel. vozova i lađa sa četiri čete, komanda žandarmerijskih jedinica, 7. vazduhoplovni aerodrom; mornarička bojna,

[113] Zadatak ovog štaba je bio da sa stražarskim jedinicama obezbeđuje prugu od Sl. Broda do Beograda. U drugoj polovini 1943. godine štab je iz Rume prebačen u Vukovar.

[114] Ovaj bataljon, formiran od folksdojčera, bio je stalno na okupu za razliku od »alarmnih bataljona« koji su se okupljali po pozivu.

posadna četa, mjesno zapovjedništvo i lučko poglavarstvo. *U Petrovaradinu:* Zrakoplovna školska pukovnija, artiljerijska podoficirska škola, posadna četa i lučko poglavarstvo. *U Srem. Karlovcima:* 2. bataljon 2. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska« (od jula meseca). *U Inđiji:* 13. železnička stražarna bojna. *U Vinkovcima:* 6. ustaška bojna.

Za veće napade i ofanzive protiv jedinica NOV i PO kao i za borbu protiv NOP-a u celini, okupator je koristio i svoje jedinice koje su bile na prolazu kroz Srem (na primer I Kozačku konjičku diviziju u oktobru, i druge.)

2. DEJSTVA 4. BATALJONA U JANUARU I FEBRUARU 1943. GODINE

Četvrti bataljon, koji je u 1943. godinu ušao sa četiri čete, brzo se povećavao usled velikog priliva novih boraca. Tako se već u februaru 1. četa brojno udvostručila, te je formirana i 2. a početkom marta i 3. četa, a odmah zatim od ove tri čete formiran je i 1. bataljon (Fruškogorski). U isto vreme od 2. i 3. čete formirana je još jedna, a neposredno iza toga 2. bataljon (Podunavsko-posavski). Početkom aprila u Bosutskim šumama od 4. čete formirana je još jedna, a uskoro i 3. bataljon (Bosutski). Bataljon je u ovom periodu ispoljio pojačanu aktivnost. Naročito je značajna njegova diverzantska aktivnost na železnički, putni i TT saobraćaj za vreme trajanja IV neprijateljske ofanzive na glavninu naših snaga.

U vezi sa tom ofanzivom OK KPJ za Srem uputio je 3. februara direktivno pismo svim partijskim rukovodstvima na terenu i u odredu, u kome se kaže:

> Neprijatelj je otpočeo ofanzivu na našu oslobođenu teritoriju i u vezi s tim potrebno je da se pojačaju kod nas akcije u Sremu, kako bi se pomoglo našoj narodnooslobodilačkoj vojsci koja brani oslobođenu teritoriju. U prvom redu treba ometati neprijateljski saobraćaj, sprečavati neprijatelju da šalje pojačanja svojim bandama koje operišu protiv oslobođene teritorije. Pojačati napade na neprijatelja, na njegove garnizone ustaša, kulturbundaša, žandarmeriju, itd.[115]

---

[115] Zbornik I/6, dok. 77.

Štab 4. bataljona je odmah po prijemu ovoga pisma preduzeo odgovarajuće mere.

Borci partizanskih jedinica u Sremu su se maksimalno založili i sa još većim oduševljenjem izvodili akcije, kako bi pored ostalog i pomogli svojim ratnim drugovima i na drugoj teritoriji, u granicama svojih mogućnosti.

Napadi na komunikacije, saobraćaj i veze; prva velika diverzija

Pošto je 5. januara izvršen upad u železničku stanicu Buđanovci, na pruzi Ruma — Šabac, gde su uništeni svi TT i drugi uređaji, 7. januara je izvršena prva velika diverzija. Odvrtanjem šina, koje je izvršila 2. četa, izbačen je iz koloseka transportni voz sa nemačkom vojskom na pruzi Beograd — Zagreb, između žel. stanice Golubinci i Putinci. Uništena je lokomotiva i 6 vagona, dok je 11 vagona teško oštećeno. Poginulo je oko 60, a ranjeno oko 120 nemačkih vojnika. Saobraćaj je bio prekinut u toku narednih 12. časova U navedenim dokumentima stoje različiti podaci o gubicima neprijatelja. Pošto neprijatelj navodi da tačan broj žrtava još nije utvrđen, jer se vade iz ruševina i da je potpunio uništeno 6 vagona u kojima se normalno prevozi oko 240 vojnika, to su gubici uzeti po našoj dokumentaciji.[116]

Ova prva velika akcija, po broju neprijateljskih gubitaka i učinjenoj šteti, snažno je odjeknula čitavim Sremom, a kod boraca 4. bataljona i naroda okolnih sela izazvala veliko oduševljenje.

Napad na železničku stanicu Ledinci

U stanici Ledinci nalazila se neprijateljska straža jačine 16 domobrana iz sastava Zrakoplovne školske pukovnije iz Petrovaradina, koja je čuvala cisterne. Napad na ovu stražu je 6. februara izvršila 1. četa sa punim uspehom i bez pucnja. Prvo je zarobljen podoficir, komandir

[116] Zbornik I/6, dok. 70, 86; I/17, dok. 90.

straže, zatim brzo razoružan stražar pred stanicom, a potom su partizani upali u stanicu, gde im se odmah predalo svih 14 domobrana. Zaplenjeno je 15 pušaka, 700 metaka, 9 ručnih bombi, 15 pari uniformi i čizama, 14 ćebadi i druga oprema. Pored toga uništeni su svi TT i drugi uređaji. Pošto su domobrani saslušali govor o značaju NOB i potrebi da i oni stupe u borbu protiv zajedničkog neprijatelja pušteni su kućama.

Brile u akciji

Kada se govori o nekoj akciji u kojoj je učestvovao Brile, onda se zna, da je ona izvedena na originalan, »brilovski« način i da je sigurno uspela. Brile je u svojoj diverzantskoj delatnosti imao jedan neuspeh (radilo se o montaži mine) i kada je neverovatnom upornošću ipak na kraju uspeo, tada je i poginuo, o čemu će kasnije biti govora.

Brile je imao bujnu, mladalačku maštu. Za njega je sve bilo ostvarljivo, čak i onda kada su drugovi sumnjivo vrteli glavom i slatko se smejali, uživajući u Briletovom maštanju kao u nekoj lepoj priči. Tako je to bilo sve dok Brile nije i praktično počeo da ostvaruje ono što je u svojoj maštи zamislio. Jedna od tih njegovih, kako je on nazvao »debelih« akcija, bila je i diverzija 14. februara na električnu centralu u rudniku uglja u Vrdniku. Po telesnoj građi Brile je bio mali, skoro zakržljao, krivih nogu, dečačkog lica, ali po nemirnom duhu, idejama, snalažljivosti i hrabrosti, pravi kolos. Od berberskog radnika Partija je stvorila, za kratko vreme, izvrsnog borca za slobodu i ogorčenog neprijatelja okupatora i narodnih izdajnika. Pored toga, bio je vrlo skroman što najbolje svedoči njegov prijem u Partiju, kada je rekao da on možda nije još dovoljno dao, da bi mogao biti član Partije.

Njegovu ideju, da se u Vrdničku centralu ubaci bomba i da se ova onesposobi ili ošteti za rad, štabovi 1. čete i 4. bataljona su načelno odobrili. U pogledu izvođenja akcije Brile je dobio punu inicijativu i odmah počeo sa pripremama. Po njegovoj zamisli, akciju je trebalo da izvede samo on i još jedan hrabri i snalažljivi borac, zvani

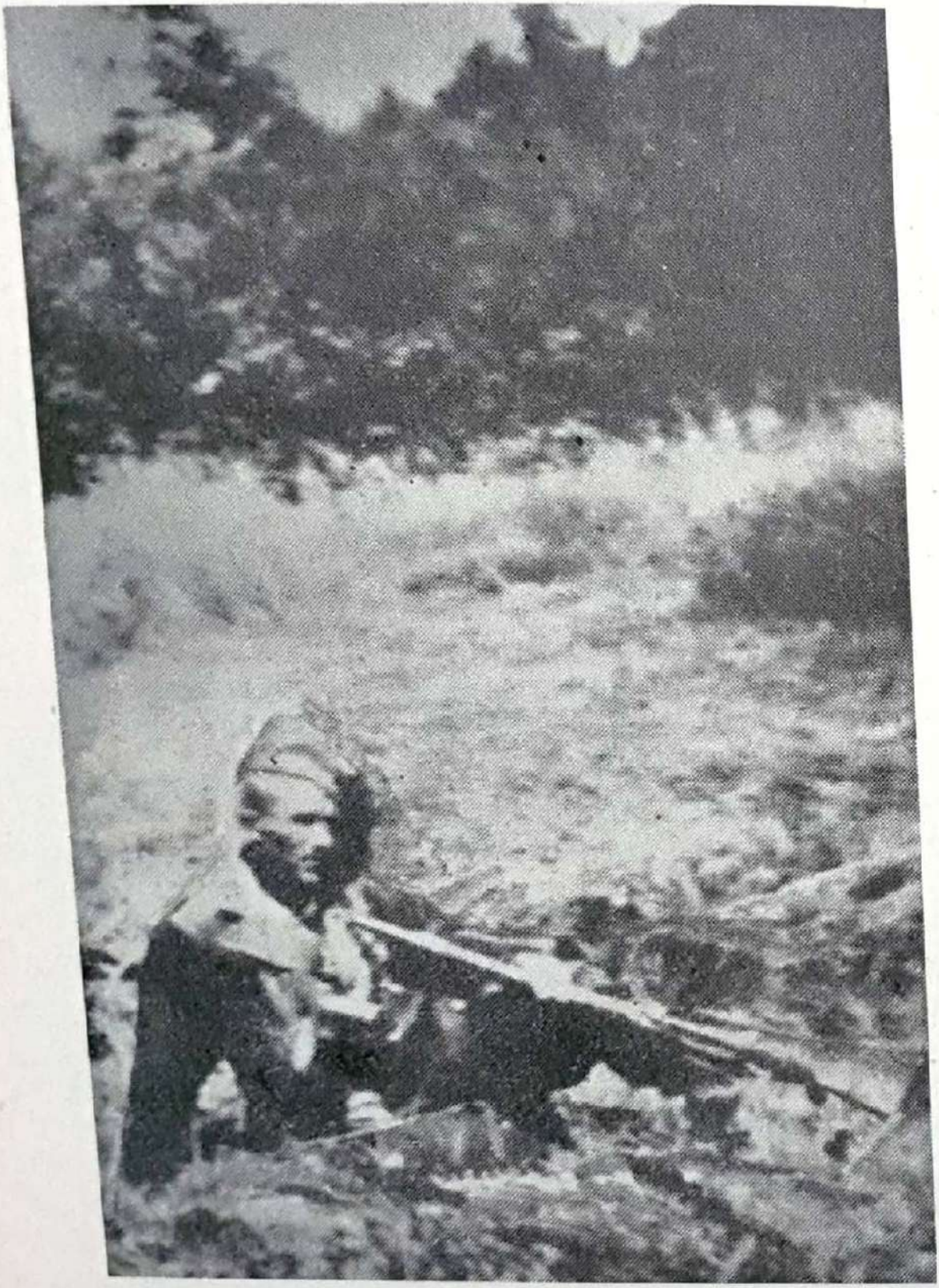

Sl. 8 — Stevan Petrović-Brile u Fruškoj Gori jula 1942. godine.

Kovač, (Milan Korica) koji se prijavio dobrovoljno. Njih dvojica su u s. Jazak boravili oko 10 dana pripremajući minu i prikupljajući podatke o jačini neprijatelja u Vrdniku, mestima gde se nalazi straža; konstrukciji zgrade električne centrale, najpogodnijem vremenu za akciju. Prvo su nabavili flašu od oksigena (upotrebljavala se za pravljenje soda-vode), napunili je sa 30 kg eksploziva i montirali potrebne uređaje za izazivanje eksplozije. Odlučili su da akciju izvrše danju, jer su dobili podatke da se posle 18 časova straža udvostručava i da se preduzimaju i druge mere obezbeđenja. U Vrdnik će ući kao radnici, a jedan od njih će na leđima nositi minu u džaku. Da bi proverili dobivene podatke, Brile je jednog dana sa predsednikom opštine s. Jazak, koji je bio simpatizer NOP-a, seo u kola, otišao u Vrdnik i zaustavio se pred opštinom. Dok je predsednik svršavao poslove u opštini, Brile se provozao pored električne centrale gde je njegovo oštro oko sve videlo i proverilo, a potom se zajedno sa predsednikom vratio u Jazak. Tako mu je situacija sada bila potpuno jasna i moglo se poći u akciju, koja je bila predviđena za nedelju 14. februara.

Obučeni u prethodno umazana plava radnička odela, sa minom u džaku i kantom petroleuma (da bi zapalili centralu ako im se za to ukaže prilika), naoružani pištoljima i sa po 3 ručne bombe, krenuli su seljačkim kolima u Vrdnik, čiji je vlasnik dobio odobrenje da se može odmah vratiti čim ih iskrca. Na prvi pogled bila su to dva bezbrižna radnika, koji odlaze na posao. Krenuli su 14. februara u četiri časa po podne, tako da su pre pet sati stigli u Vrdnik. Prošli su pored neprijateljskih bunkera i grupe ustaša pred njim, ali ovi nisu obraćali na njih nikakvu pažnju.

Iskrcali su se iz kola pred opštinskom zgradom. Kovač je uzeo džak sa minom na leđa i pošli su ka centrali. Na ulici, pred opštinom i bioskopom, nalazilo se dosta naroda, među njima i veća grupa Nemaca, ustaša i domobrana. Tek što su odmakli oko 150 metara, čuli su iza sebe nečiji glas koji ih je pozivao da stanu. Bio je to jedan žandarm. Stali su. Dok im je žandarm prilazio, Kovač je pripremio minu za aktiviranje. Na pitanje žandarma kuda idu, odgovaraju da idu u centralu. Na njegova sledeća pitanja od-

govaraju da rade u centrali te da idu na posao, a da su trenutno stigli iz Jaska gde su opravljali neku mašinu za pravljenje sode da bi nešto zaradili. Na naredna pitanja gde su im iskaznice Kovač kaže da su kod Brileta, a Brile, opet, da su kod Kovača. »Što ti lažeš«? — obrecnuo se žandarm na Kovača. »Pa nisu nam ovde, ostale su u centrali« — odgovara Kovač. Kad im je žandarm naredio da pođu s njim u opštinu, oni su mu odgovorili da ne mogu, jer će zakasniti na posao.

Žandarm je ostao uporan da ih odvede u opštinu, i kada je video da se na lep način ne mogu odlepiti od njega, Brile je izvukao pištolj, uperio ga u žandarma i naredio mu da digne ruke uvis. Seljaci koji su stajali u blizini, videći šta se dešava, brzo su se razišli. Preplašeni žandarm, videvši uperen pištolj promenio je ponašanje i počeo da moli. Brile i Kovač tada su krenuli ka centrali, terajući neprimetno i žandarma pred sobom, a Brile mu je uzput govorio kako će na eksploziju mine uslediti opšti napad, da je Vrdnik sada već opsednut masom partizana, te da slučajno ne pokuša da beži. Tako su stigli i do centrale, kada je već pao prvi mrak i svetla se počela paliti.

Na ulazu u centralu zatekli su na straži jednog nemačkog vojnika, koji, videvši žandarma sa 2 radnika, nije ništa posumnjao, propustio ih je u centralu, čak im pokazao i vrata na koja mogu ući. Pošto su naišli na zaključana vrata od mašinske prostorije i druga pozadi zgrade, odlučili su da minu aktiviraju u podrumu, verujući da će i tako postići željeni cilj. Pre ubacivanja mine u podrum naredili su žandarmu da upali fitilj, ali je ovaj toliko drhtao da mu se svaka šibica ugasila, te je ovo učinio Brile posle čega su brzo izleteli napolje. Kada su već bili izvan zgrade, odjeknula je prva eksplozija ručne bombe, koju je Brile zajedno sa minom ubacio u centralu, a odmah zatim aktivirana sirena počela je zastrašujuće da zavija. Sa brda, iz bunkera, vojnici su otvorili mitraljesku vatru na centralu, kada su Brile i Kovač već izleteli na ulicu. Tada je odjeknula snažna eksplozija mine. Panika je zahvatila sve koji su se nalazili oko centrale još od eksplozije ručnih bombi. Nastala je prava gužva, ili kako je govorio Brile, pravi »dar-mar«, i nije se znalo kuda ko beži i šta viče. Paniku je naročito pojačala zaslepljujuća

svetlost, prouzrokovana kratkim spojem u centrali, da bi dostigla kulminaciju kada su Brile i Kovač sa zarobljenim žandarmom upali u masu pred bioskopom i kada je Brile, pucajući iz pištolja uvis, povikao iz sveg glasa: »Ide Rusija, majku vam vašu, a vi se momčite«.

Brile je izbezumljen od radosti što je akcija uspela, a podstreknut panikom ne samo među civilima već i među neprijateljskim vojnicima i oficirima bio u svom elementu. On je u svemu tome video snagu i svoju i partizanskog pokreta u celini, a s druge strane nemoć okupatorske vojske koja je htela da osvoji svet. Brile je trijumfovao. Na njegov uzvik i pucnje neprijatelj se razbežao na sve strane. Brile i Kovač su, još uvek sa zarobljenim žandarmom, prošli pored bunkera i produžili ka Jasku, srećni i zadovoljni, pevajući odlomak iz omiljene pesme: »To su naših ruku dela«. Žandarma su pustili jer im je učinio priličnu uslugu u ovoj akciji. Među partizanima i narodom s. Jasak i okolini nastalo je pravo veselje. Dugo se pričalo o ovoj akciji. Rezultat akcije je bio da električna centrala nije radila u toku narednih 12 časova, a samim tim i rudnik uglja je to vreme morao obustaviti proizvodnju. Šteta je procenjena na 1,5 milion kuna.[117]

Napad na voz u žel. stanici Pavlovci

Odmah sutradan (15. februara) posle akcije u Vrdniku, diverzantska grupa 4. bataljona je napala voz u žel. stanici Pavlovci, na pruzi Ruma — Vrdnik. Obučeni u nemačke i domobranske uniforme partizani su ušli u stanicu pre dolaska voza. Seljaci, koji su se zatekli u stanici, prepoznavši partizane razbežali su se, a nekoliko nenaoružanih domobrana je zarobljeno. Kada je voz ulazio u stanicu, pošto su prethodno uništeni TT i drugi uređaji, sačekao ga je jedan diverzant zajedno sa šefom stanice, a grupa je

[117] Koliko je centrala bila stvarno oštećena, nije tačno utvrđeno. U našoj ratnoj dokumentaciji stoji da je rad bio obustavljen šest časova i da je visina štete iznosila 1,5 milion kuna. Na drugom mestu se kaže da je u zaplenjenoj neprijateljskoj pošti kod železničke stanice Pavlovci navodno stajalo da je rad bio obustavljen mesec dana, a da šteta nije mogla biti procenjena. U neprijateljskoj dokumentaciji pak stoji samo da je centrala oštećena.

otvorila vatru i posle kratkog otpora posada voza je savladana. Ubijena su trojica ustaša, osam nemačkih vojnika i jedan žandarm; zaplenjeno je sedam pušaka; uništena je lokomotiva i oštećeno pet vagona na taj način što je lokomotiva minirana i sa oko 250 m puštena punom brzinom na vagone.

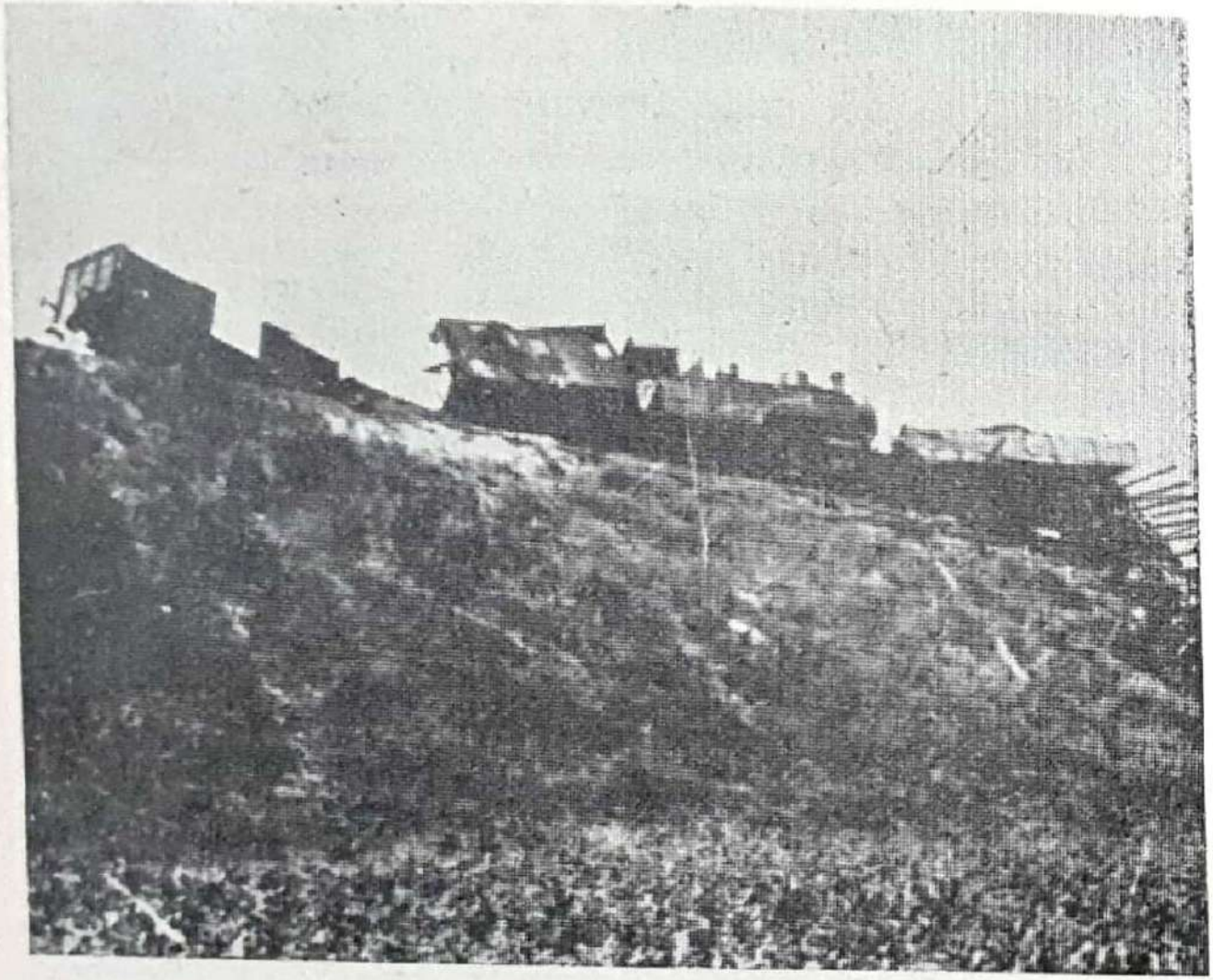

Sl. 9 — Diverzantska akcija na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik 15. II 1943. godine.

Pored navedenih izvršene su još neke diverzije: 7. januara porušen je manji most na železničkoj pruzi Ruma — Šabac. Na drumu Ilok — Šid iz zasede je napadnut autobus u kome su tri domobrana zarobljena, a jedan ustaša ubijen; zaplenjene su četiri puške i jedan pištolj, a autobus zapaljen. 9. februara su uništene dve lokomotive kod železničke stanice Beočin. 22. februara diverzanti su upali u stanicu Nikinci i Buđanovci, na pruzi Ruma — Šabac i uništili sve TT uređaje i druga postrojenja. Istog

dana porušen je most preko kanala na drumu s. Laćarak — Martinci. 27. februara jedna diverzantska grupa napala je voz u železničkoj stanici Buđanovci, na pruzi Ruma — Šabac, u momentu kada je voz ulazio u stanicu; u vozu se nalazilo nekoliko neprijateljskih vojnika koji su pružili otpor; tu su dva nemačka vojnika ubijena, jedan žandarm zarobljen, a jedan ruski legionar ranjen. Sredinom februara na postavljenu minu kod železničke stanice Kukujevci, na pruzi Beograd — Zagreb, naišao je transportni voz koji je izbačen iz koloseka i teško oštećen; poginulo je oko 30 neprijateljskih vojnika, a saobraćaj je bio obustavljen u toku 24 časa.

U toku ovoga dvomesečnog perioda prekinut je veći broj TT linija; na pruzi Ruma — Šabac; s. Laćarak — Čalma; s. Grgurevci — V. Radinci; s. Bingula — Erdevik; Ruma — s. Buđanovci; na pruzi Inđija — St. Pazova; St. Pazova — N. Pazova — N. Slankamen; s. Belegiš — St. Banovci; s. Beška — Čortanovci; s. Platičevo — Nikinci; na pruzi Ruma — s. Klenak; St. Pazova — Inđija; Inđija — Beška; St. Pazova — s. N. Banovci; Stara Pazova — Nova Pazova; železnička postaja Jarčina — Nikinci; na drumu Srem. Mitrovica — s. Čalma; s. Susek — Banoštar; na pruzi Ruma — s. Pavlovci; na drumu Ruma — Irig; s. Laćarak — Čalma; Srem. Mitrovica — s. V. Radinci. Na svim navedenim linijama, od kojih na nekim i više puta, presečeno je oko 1000 TT stubova.

Pored diverzija 4. bataljon je u ovom periodu izvršio i znatan broj drugih akcija, kao što su napadi na neprijateljsku živu silu u naseljenim mestima, napadi iz zasede na grupe neprijateljskih vojnika i njegove patrole i sl.

Napad na s. Stejanovci i V. Radinci

Delovi 1. čete su 10. januara izvršili napad na neprijateljsku posadu jačine 20 vojnika iz 1. lovačke bojne u s. Stejanovci. Pošto je neprijatelj pružio jak otpor, to i pored ubacivanja ručnih bombi i pokušaja miniranja i rušenja zgrade, četa nije uspela da savlada posadu, već samo da joj nanese gubitke od četiri poginula i tri ranjena vojnika, bez sopstvenih gubitaka. U sukobu sa četiri nepri-

jateljska vojnika u jednoj kafani, u istom selu, gde se nalazilo oko 30 seljaka, poginula su dva partizana od kojih je jedan bio član mesne partijske organizacije.

U isto vreme delovi čete su izvršili i napad na neprijateljsku posadu, jačine 25 vojnika, u s. V. Radinci. Pošto je napad na s. Stejanovce počeo nešto ranije od ovoga, to su se pripadnici neprijateljske posade rasturili po kućama, odakle su otvorili vatru. Posle kraće borbe, zbog pristizanja pomoći neprijatelju iz Srem. Mitrovice, četa se morala povući, ne dovršivši zadatak.

Napad na s. Deč

Nemačka komanda u s. Deč dogovorila se sa žandarmerijom iz s. Golubinci i Batajnica da 11. januara ujutro zajedno upadnu u s. Šimanovce i da u njemu izvrše pretres. U s. Deč se tada nalazio, pored folksdojčera, vod nemačkog bataljona »General Laudon« jačine 50 vojnika, od čega se u s. Šimanovci uputilo 30, a u Deču je ostalo 20 vojnika sa folksdojčerima. Komanda 3. čete, saznavši ranije za ove neprijateljske namere, odlučila je da izvrši napad zajedno sa vodom 2. čete na ostatak neprijateljskih vojnika u s. Deč, u momentu kada glavnina bude u s Šimanovci. Cilj je bio da se likvidira ostatak posade u s. Deč i s. Šimanovci spase od terora. Napad je otpočeo u 11 časova pre podne, kada je neprijatelj iz Deča već bio ušao u s. Šimanovci. Čete su ubrzo razbile neprijatelja u s. Deč, upale u opštinu i zaplenile šest pušaka sa municijom a zatim i u poštu.

Razbijeni Nemci su se povukli u školu gde su se nalazili folksdojčeri i tu se pripremili za odbranu. Saznavši da je neprijatelj iz s. Šimanovci krenuo u pomoć napadnutom Deču, komanda 3. čete je brzo uputila jednu desetinu u zasedu, iz koje je ova ubila nekoliko vojnika. Veći deo Nemaca se, međutim probio u s. Deč, gde su se razvile uličnе borbe koje su trajale sve do 14,30 časova. Neprijatelj je davao ogorčen otpor, naročito iz škole, gde se i održao. Procenivši da neće moći likvidirati garnizon, komanda čete je odlučila da prekine s napadom. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 28 poginulih i veći broj

ranjenih vojnika, a gubici čete su bili dva poginula i tri ranjena borca. Akcija nije u potpunosti uspela uglavnom zbog nedovoljne odlučnosti i upornosti, ali se uspehom smatra što je neprijatelj morao prekinuti sa terorom u s. Šimanovci i što je u s. Deč ipak razbijen i privremeno onesposobljen za veće napade na partizanske jedinice.

Napad na neprijateljsku posadu u s. Ugrinovci

Jedan vod 2. čete je 4. januara između s. Surduka i St. Slankamena napao iz zasede patrolu od šest žandarma. U kraćoj borbi vođa patrole je ubijen, jedan žandarm teško ranjen, dok su četvorica uspela da se izvuku. Zaplenjena je jedna puška. 5. januara je izvršen demonstrativni napad na neprijateljsku stražu u s. Vojka, gde su zarobljena i streljana tri petokolonaša (među njima i opštinski načelnik) i zaplenjen jedan pištolj. U s. Buđanovci zarobljen je i streljan instruktor ustaške mladeži iz Zagreba. 9. januara su u s. Šimanovci zarobljena dva nemačka SS vojnika i zaplenjene dve puške. 17. januara je u s. Divoš zarobljen i streljan jedan ustaša. 22. januara je izvršen upad u s. Ugrinovce gde je uništena opštinska arhiva. 27. januara je zarobljen jedan domobran u s. Martinci, 28. januara je u napadu na železničku stanicu Višnjićevo jedan stražar teško ranjen. 29. januara su u s. Bingula zarobljena i streljana dvojica ustaša, u s. Martinci je došlo do sukoba sa neprijateljskom patrolom, a u s. Boljevci je zapaljeno skladište »Agraria«, vlasništvo jednog Nemca iz Zemuna, gde je izgorelo dva vagona kukuruza i žita i dva vagona uglja i građe. 31. januara je na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb iz zasede izvršen napad na neprijateljsku patrolu između s. Kukujevci i Bačinci, zarobljena tri vojnika i zaplenjene četiri puške, a između s. Kuzmin i Kukujevci tri su ubijena, šestorica zarobljena i zaplenjeno 9 pušaka. 5. februara je izvršen napad na opštinsku stražu u s. Neštin, gde su ubijena četvorica ustaša, među kojima i ustaški tabornik; zaplenjeno je 10 pušaka i druga oprema.

Druga četa je 6. februara izvršila napad na neprijateljsku posadu u s. Ugrinovci, koju je sačinjavao jedan

jurišni sat 1. novačke pukovnije, jačine oko 220 vojnika sa 13 puškomitraljeza. Posada se nalazila u dobro utvrđenoj zgradi i organizovana za odbranu. I pored nekoliko hrabrih juriša čete, koja je u zgradu ubacila 19 bombi, posada nije mogla biti likvidirana, ali je uspeh postignut, jer je neprijatelj, pretrpevši gubitke od 4 poginula i 18 ranjenih vojnika sutradan napustio selo. Četa je imala 3 poginula borca (među njima i zamenik komandira čete, Tihomir Trajković Džoe) i jednu drugaricu ranjenu. 10. februara u s. Lug su zarobljena dva neprijateljska vojnika i zaplenjene dve puške. Izvršeni su upadi u s. Susek i s. Jakovo gde su zarobljeni jedan finans i dva petokolonaša, uništena opštinska arhiva i zaplenjena jedna puška i drugi materijal. 12. februara u blizini s. Kupinovo zarobljena su dva žandarma i zaplenjene dve puške; 14. februara je izvršen upad u stanicu finansijske straže u s. St. Banovci, gde je zarobljeno pet stražara i zaplenjeno osam pušaka; 16. februara na reci Savi između s. Srem. Rača i Jamena zarobljeni su jedan domobranski narednik i dva domobrana, od kojih je zaplenjen jedan ručni mitraljez, jedna puška, jedan pištolj i tri bombe; 21. februara je kod s. Beške zarobljen i streljan agent koji je rasturao četnički materijal; 26. februara u blizini Rume i s. Voganj zapaljena su i uništena dva skladišta sa po pet vagona kukuruza; 27. februara je izvršen napad na stražu od četiri domobrana kod skladišta »Bekatovo« u blizini Vrdnika; posle kraće borbe jedan domobran je zarobljen, dva su ranjena i jedan je uspeo da se izvuče. 28. februara su u blizini s. Rivica kod Iriga u napadu na patrolu od četiri domobrana, posle kraće borbe dva domobrana poginula i jedan ranjen i zaplenjene četiri puške. U s. Rivica je spaljena opštinska arhiva. Istoga dana je izvršen upad u dom ustaške mladeži, koji se nalazio u manastiru V. Remeta, gde je zaplenjena jedna puška i veće količine raznog materijala, a dom zapaljen.

Pored toga jedinice bataljona su u ovome periodu izvršile znatan broj sitnih akcija u kojima je izbačeno iz stroja oko 15 neprijateljskih vojnika i zaplenjeno nekoliko pušaka i drugog raznog materijala. Jedinice bataljona su imale i nekoliko sukoba sa neprijateljem koji su ostali bez rezultata, kao: napad na neprijateljsku patrolu između

s. Progar i Kupinovo; napad na žel. stanice Ledinci i Kraljevci; sukobi sa patrolama u s. St. Banovci, Sviloš, Lug i dr.

U ovom periodu su bile vrlo aktivne i mesne partizanske desetine, naročito one u selima jugoistočnog i istočnog Srema. Bilo sa jedinicama 4. bataljona, bilo samostalno, one su izvele veći broj akcija, naročito sitnih, od kojih navodimo samo neke: 1. januara u sukobu sa stražom u s. Deč ubijen je jedan Nemac, a drugi je teško ranjen; 5. januara je kod s. Batajnica iz zasede ubijeno šest Nemaca iz Zemuna koji su pošli u lov, a jedan je, iako ranjen, uspeo da se izvuče. Zaplenjeno je šest pušaka. 6. januara su u St. Pazovi razoružana dva stražara i zaplenjene dve puške, a u s. Nikinci zaplenjena jedna puška i radio-aparat; 7. januara u sukobu sa neprijateljskom stražom u selu Deč ubijena su dva stražara, ali su poginula i 2 omladinca; 24. januara su, između s. Popinci i Petrovci, zarobljena i streljana dva finansa, od kojih su zaplenjene dve puške; 25. januara izvršen je upad na petokolonaški salaš u blizini Rume, gde je zaplenjena jedna puška, radio-aparat i veće količine drugog materijala; 26. januara su u blizini Zemuna zarobljena i streljana dva policajska agenta; 29. januara je u blizini s. Jakovo zarobljen i streljan jedan domaći Nemac petokolonaš; 1. februara je između s. Boljevci i Progar razoružan jedan šumar; 8. februara je izvršen upad u kuću jednog opštinskog stražara u St. Pazovi, kod koga je zaplenjen jedan pištolj i druga oprema; 15. februara je u s. Bečmen zarobljen i streljan jedan ustaša; 20. februara je u St. Pazovi zaplenjen magacin sa oko 20 vagona suncokreta i gotovog ulja i ubijen jedan stražar; 23. februara je iz zasede između sela i železničke stanice Čortanovci napadnuto pet ustaša koji su pljačkali u s. Čortanovci — dvojica su ubijena, a dvojica ranjena, dok je jedan uspeo da se izvuče. Mesne partizanske desetine su, pored ovoga, učestvovale u skoro svim akcijama na TT saobraćaj i veze, o kojima je ranije bilo reči.

Neprekidna i pojačana aktivnost 4. bataljona naterala je i neprijatelja da preduzima manje i veće napade, da vrši pretrese pojedinih delova teritorije Srema, upada u sela i terorište po istim. Tako je 15. januara grupa neprijateljskih vojnika pretresala deo Bosutskih šuma između s. Mo-

rovića i Višnjićeva, pri čemu je u jednoj kolibi iznenadila na odmoru dva borca 4. čete. U kraćoj borbi jedan borac je poginuo, a drugi je uspeo da se izvuče. 26. januara neprijateljske jedinice Zrakoplovne školske pukovnije iz Petrovaradina, zajedno sa žandarmerijskom posadom Vrdnik — Majdan, izvršile su pretres Fruške gore između Vrdnika i s. Rakovac, gde je došlo do sukoba samo sa jednom partizanskom patrolom iz sastava 1. čete, koja je uspela da se izvuče, pri čemu je jedan borac ranjen.

Dva voda iz sastava 4. čete, koja su pratila oko 450 dobrovoljaca za istočnu Bosnu, sukobila su se 15. februara sa neprijateljskom patrolom od šest vojnika iz sastava 12. železničke bojne, između s. Kuzmin i Martinci. U kratkoj borbi jedan neprijateljski vojnik je ubijen a ostali su se razbežali. Gonjenje nije preduzeto zbog mraka, pa je kolona produžila pokret i oko 11 časova pre podne stigla u šumu Klještevica u blizini s. Bosuta, gde je na nju izvršila napad posada ustaškog stajaćeg zdruga. U toku borbe, koja je trajala do 18 časova, neprijatelj je izvršio tri juriša, ali je svaki put bio odbijen. Vodovi su izvršili protivnapad, potpuno razbili neprijatelja i otpočeli gonjenje, u čemu su učestvovali i nenaoružani borci. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od dva poginula i pet ranjenih ustaša, od kojih je bio jedan oficir, a sopstveni gubici su bili jedan poginuo i dva ranjena borca. Kolona je odmah nastavila pokret.[118]

Neprijatelj »pretresa« jugoistočni Srem

Neprijatelj je u ovom mesecu, kao i ranije, ne znajući kako da se suprotstavi sve većoj aktivnosti partizanskih jedinica, jurio po nezaštićenim selima Srema ubijajući, hapseći i pljačkajući nedužan narod. Iz nekoliko izveštaja okupatorskih komandi vide se i rezultati koliko je uhvaćeno i ubijeno »partizana«. Za njih su svi partizani — starci, žene i deca, iako su ovi bili nemoćni da se suprotstave naoružanom okupatoru. No narod sremskih sela je već stekao bogatu praksu u borbi protiv »reakcije«, kako

[118] Izveštaj štaba 4. bat. od 3. III 1943. godine, VII, dok. 6—20, k. 1486.

je nazivao takve neprijateljske akcije. Stalni izviđači su sa pogodnih mesta, obično crkvenih tornjeva, izveštavali, najčešće zvonom, o nailasku neprijatelja, kada bi se sve što je sposobno izvlačilo iz kuća i skrivalo u atare ili susedno selo dok neprijatelj ne ode. U selu su ostajali samo nesposobni za pokret.

Organizacija danonoćnog osmatranja i obaveštavanja bila je sprovedena u svim oslobođenim mestima Srema i neprijatelj je retko bio u mogućnosti da iznenadi i narod i jedinice koje bi se našle u selu. Ako bi do toga i došlo, onda se sve što je bilo u opasnosti sklanjalo u pripremljene baze (skloništa). Svaka kuća imala je najmanje jednu, a dosta njih po dve ili više baza koje su građene po »projektu« samih ukućana, te ih je bilo različitih i po mestu i po konstrukciji. Tako je stvoren čitav sistem baza, koje su građene pod zemljom u kući, dvorištu, bašti, u bunaru, pod psećom kućicom i sl.

Neprijatelj je vrlo retko uspevao da otkrije neku bazu i to samo onda, ako mu je neki izdajnik ili kukavica prokazao gde se nalazi. Tako je 14. februara neprijatelj otpočeo sa pretresom prostorije: s. Buđanovci — Dobrinci — Šimanovci — Ogar sa zadatkom »otkrivanja komunističkih baza i organizacija i njihovog uništenja na toj prostoriji.« U pretresu su učestvovali: jedna bojna zrakoplovne školske pukovnije, jedan sat 1. lovačke bojne, dve čete 2. pripravnog bataljona, 7. satnija 2. bojne sremskog zdruga i kombinovani odred domaćih Nemaca i žandarma iz St. Pazove, s. Putinci i Krčedina. Neprijatelj je nastupao od St. Pazove, Rume, Zemuna i sela Putinci i Platičevo i postepeno pretresao svako selo i sve salaše na obuhvaćenoj prostoriji. Tako je »pretresao« sela: Subotište, D. Tovarnik, Ogar, Brestač, Buđanovci i druga, pljačkao, hapsio i odvodio stanovništvo sve do 17. februara, kada se vratio u polazne baze.

Za vreme pretresa na toj prostoriji se nalazio samo jedan vod 3. čete, koji se zajedno sa narodom iz ugroženih sela, a na znak da neprijatelj dolazi, prebacio do polja zvanog Bena, gde je organizovao položaje za odbranu u cilju zaštite naroda, ali do sukoba sa neprijateljem nije došlo. Neprijatelj je u toku pretresa (prema njegovim izvorima) uhapsio 92 čoveka, a ubio 8. Otkrio je samo jednu

bazu u selu Ogar, iz koje je partizan, našavši se u njoj ubio iz pištolja jednog nemačkog podoficira i jednog vojnika, a zatim je i sam poginuo.

U vezi sa ovim neprijateljskim poduhvatom treba posebno istaći rad narodnooslobodilačkih odbora zahvaćenih sela, koji su pre svega odlično organizovali osmatranje i obaveštavanje stanovništva o neprijateljskim pokretima. Oni su narodu davali tačna uputstva u kom pravcu treba da se povlači i kada; iz sela su uvek zadnji odlazili, a po neprijateljevom povlačenju prvi ulazili i nastavljali sa osmatranjem. Zahvaljujući ovakvom samopregornom radu odbora, sačuvano je dosta stanovništva. Neprijatelj je od 23. do 26. februara izvršio pretres dela severoistočnog Srema između s. Batajnica i s. Čortanovci i r. Dunava, u kome su učestvovali: jedna bojna zrakoplovne školske pukovnije, jedan sat lovačke bojne, 7. satnija 2. bojne Sremskog zdruga i 2. pripremni bataljon, čiji je rezultat bio da je iz okolnih sela odvedeno ili ubijeno oko 30 ljudi.

Ovu dobru organizaciju osmatranja i obaveštavanja neprijatelj i sam priznaje, pa se u izveštaju Sremskog zdruga od 14. marta između ostalog kaže:

> Učinjena su sledeća iskustva: Komunisti imaju odlično organizovanu službu osmatranja i izvještavanja, pri čemu se služi konjima, kolima itd. Slaba pokretljivost postrojbi ima za posljedicu da komunisti u selima budu blagovremeno izvješteni i pobjegnu, a ne mogu da budu stignuti. Za ovaj predio bila bi potrebiti jedna satnija konjaničtva.[119]

Pošto je bio nemoćan da regularnim sredstvima svoje obaveštajne mreže prikuplja podatke o partizanima, neprijatelj je počeo da u sela Srema upućuje svoje agente i špijune pod vidom kupaca žita, prodavaca duvana, besposlenih radnika i sl., koji su prikupljene podatke dostavljali okupatorskim vlastima. Uočivši ovo, štab 4. bataljona je, u zajednici sa narodom, preduzeo energične mere za uništavanje ove neprijateljske obaveštajne mreže u čemu je uglavnom i uspeo. Naročito velika najezda agenata i špijuna je bila u januaru i februaru. Četnički agenti su prelazili r. Savu kod Zemuna i sela Progora, Jakova, Klenka

---

[119] Zbornik I/17, dok. 98.

i Srem. Mitrovice, a ustaški dolazili iz Zemuna, St. Pazove, Srem. Karlovaca, Iloka, Šida i drugih mesta i bili snabdeveni raznim legitimacijama kao besposleni radnici, činovnici, zanatlije i sl. U toku ovog perioda pohvatano je i predato sudu 21 ovakvo lice. Za borbu protiv ovih, štab 4. bataljona je formirao specijalno odeljenje »Narodne zaštite«, koje je imalo zadatak da prati njihovo kretanje i onemogućava njihovu delatnost. Zahvaljujući ovako organizovanoj borbi, postignuti su odlični rezultati i neprijatelju je uglavnom onemogućeno da prikuplja potrebne podatke.

U periodu januar-februar neprijatelju su naneti gubici od oko 150 ubijenih, preko 90 ranjenih i oko 68 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je oko 100 pušaka, 1 ručni mitraljez i drugi ratni materijal. 4. bataljon je za to vreme imao oko 17 poginulih i 6 ranjenih boraca.

U cilju pomoći partijsko i vojno rukovodstvo je stalno ukazivalo štabovima jedinica na postignute uspehe, rezultate tih uspeha i celokupnog rada, kao i na propuste, greške i pouke koje su se iz toga mogle izvući. Rukovodstvo je neprekidno usmeravalo razvoj i delatnost vojnih formacija na put koji je odgovarao konkretnim uslovima i vodio što bržem i što kvalitetnijem razvoju Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Sremu, a s njima povezano, i u istočnoj Bosni. Tako je OK KPJ za Srem dao ocenu dejstva 4. bataljona do kraja januara 1943. godine, koja je rezultat analize dotadanjih dejstava i postignutih rezultata. Ocena je data s namerom da se pomogne štabu ovog bataljona.

Rad 4. bataljona je uglavnom pozitivno ocenjen, naročito u odnosu na pojačanu aktivnost na železničku prugu Beograd — Zagreb, kojom je neprijatelju naneta velika šteta, koja je vrlo povoljno delovala na podizanje borbenosti i morala kod boraca i naroda. Uočeni nedostaci u tom periodu svode se uglavnom na to, da bataljon dejstvima nije obuhvatio ravnomerno čitavu teritoriju Srema, već neke delove manje ili više zapostavio, što je prouzrokovalo da je neprijatelj bio u mogućnosti da prati pokret glavnine bataljona i napada jačim snagama onda kada je za njega najpogodnije. Pored toga, u onim delovima gde je aktivnost bataljona bila slaba, bio je slabiji partijski i ostali

rad u okvirima NOP-a, jer je prisustvo i aktivnost partizanskih jedinica na određenoj teritoriji najviše podizalo moral naroda i aktiviralo ga za borbu protiv okupatora.

Suprotno ovakvoj oceni OK-a, Štab 3. operativne zone je zamerio štabu 4. bataljona[120] što bataljon nije dejstvovao kao celina, već je operisao po četama u raznim delovima Srema. Po toj oceni bataljon se izložio napadima neprijatelja po delovima, štab je teško mogao kontrolisati rad rasturenih četa, zbog čega čete mogu da se pasiviziraju, itd. Ovakva zamerka je upućena zbog nepoznavanja prilika i situacija u Sremu, identifikujući je sa onima koje su vladale u Slavoniji.

Štab 4. bataljona rasporedio je svoje čete i razvio aktivnost tako da se njihovo prisustvo oseća u čitavom Sremu, mada je i na taj način bilo »nepokrivene« teritorije. Kada bi se u takvoj situaciji bataljon koncentrisao na jedno mesto i razvio aktivnost kao celina, njegovo prisustvo bi se svelo na uske rejone, a neprijatelj bi mogao da preduzima uspešne napade na njega.

Ako se hteo ostvariti prvi zadatak — prisustvo i aktivnost na čitavoj teritoriji — onda su jedinice bataljona toliko udaljene jedna od druge, da je dejstvo bataljona kao celine bilo stvarno nemoguće, mada je zajedničko dejstvo susednih četa ostvarivano kad god je to bilo moguće. S druge strane, dejstvo bataljona kao celine, a bataljon se svakim danom brojno povećavao, iziskivalo je i zajednički život i boravak na jednom mestu ili bar na užoj teritoriji. To je zimi 1942/43. godine bilo nemoguće ostvariti jer je Fruška gora, i pod pretpostavkom da se boravi u zemunicama, toliko mala po prostranstvu, da bi neprijatelj vrlo brzo mogao onemogućiti život na njoj jednoj većoj jedinici. Boravak u selima jedne takve veće jedinice bio je u to doba praktično nemoguć. I jedno i drugo bi uslovilo vođenje frontalnih borbi, koje bi koristile samo neprijatelju (iskustvo iz neprijateljskih ofanziva na Frušku goru 1942. godine). Boravak manjih jedinica u selima, pod konkretnim vremenskim i terenskim uslovima, bio je moguć i on je i primenjivan. Zna se da život manjih jedinica u selima, zatim manja aktivnost (po broju i obimu), nega-

[120] Zbornik I/6, dok. 75.

tivno utiče na borce. Ali se zato radilo svim raspoloživim snagama da taj negativan uticaj prodre što manje. U tom cilju su rukovodioci stalno obilazili svoje jedinice i podstrekavali ih na intenzivniji vojno-politički rad. U tome se dosta uspelo, ali je i činjenica da je bilo i nedostataka, o kojima je napred bilo reči.

U otklanjanju ili ublažavanju ovih nedostataka u mnogome je, pored ostalog, doprineo intenzivan rad partijskih organizacija u jedinicama i stalna briga i ukazivanje od strane partijskih rukovodstava, kako u pogledu učestvovanja u rešavanju svakodnevnih problema tako isto i u svakodnevnom intenzivnom političko-vaspitnom radu.

3. FORMIRANJE SREMSKOG ODREDA, 1. I 2. VOJVOĐANSKE BRIGADE

Izvršavajući zaključke decembarskog partijskog savetovanja, OK KPJ za Srem je, pored niza mera za omasovljenje NOP-a, predložio CK KPJ 10. januara 1943. godine da se formira 1. vojvođanska udarna brigada. Njen bi zadatak bio da okuplja sve rodoljube Vojvodine i izvršava zadatke Vrhovnog štaba. Predlog je bio potpuno realan i mogao se ostvariti još i ranije, jer su se jedinice 3. odreda u istočnoj Bosni brzo povećavale od ljudstva upućivanog iz Srema. Zbog sve uspešnijeg i bržeg razvoja NOB u Sremu i priliva sve većeg broja novih boraca, brzo ostvarenje ovoga predloga bilo je i neophodno.

Predloženo je da se 4. bataljon u Sremu preformira u 3. odred (odnosno Sremski odred), da se štab 4. bataljona preformira u štab toga odreda, a štab 3. odreda, koji se nalazio u istočnoj Bosni, da se imenuje za štab 1. vojvođanske brigade.

Krajem februara štab 3. odreda je i pristupio realizaciji ovih predloga. Tako je već 1. marta od jedinica u Sremu formiran 3. (Sremski) odred 3. operativne zone, a 11. aprila u istočnoj Bosni od grupe vojvođanskih udarnih bataljona, formirana je 1. vojvođanska brigada.

Pošto se 1. brigada vrlo brzo povećavala od boraca upućivanih iz Srema, to je ona do 19. aprila imala u svom sastavu već šest bataljona. Nastala je realna mogućnost da

se 20. aprila formira i 2. vojvođanska brigada, s tim što su u sastavu 1. brigade ostala tri bataljona sa 568 boraca, a u 2. brigadu su ušla preostala tri bataljona sa 563 borca.

Na datume formiranja 1. i 2. vojvođanske brigade mogu se staviti i primedbe jer o tome nema dokumenta u vidu naredbe, izveštaja i slično. U postojećim dokumentima se i posle tih datuma još uvek vidi postojanje 1. i 2. grupe vojvođanskih udarnih bataljona, uz napomenu da su to buduće 1. i 2. vojvođanska brigada. To je verovatno zbog toga što su predlozi OK KPJ za Srem i štaba 3. odreda o formiranju 1. a kasnije i 2. vojvođanske brigade ostali bez odgovora nadležnih organa. Čekajući zvaničnu potvrdu ili naredbu za formiranje brigada i postavljanje štabova, došlo se u situaciju da su brigade stvarno postojale, dejstvovale i tako nazivane od boraca, rukovodilaca i naroda, dok su u zvaničnoj prepisci to još uvek bile grupe udarnih bataljona. Navedeni datum formiranja 1. vojvođanske brigade potvrđuju izjave njenih preživelih boraca i rukovodilaca, kao i izjave nekih članova OK i drugih. Za datum formiranja 2. vojvođanske brigade uzet je dan kada se praktično razdvojila 2. grupa udarnih bataljona sa svojim štabom od 1. grupe kada je počela samostalno da dejstvuje. Navedeni datumi formiranja ovih dveju brigada usvojeni su i unešeni od strane redakcije i autora više posleratnih publikacija, među kojima i: »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945« u izdanju Vojnoistorijskog instituta JNA, »Enciklopedija Jugoslavije« u izdanju Leksikografskog zavoda FNRJ. Pored toga narodi Vojvodine već godinama proslavljaju 11. april kao dan formiranja 1. vojvođanske brigade.

Novi 3. odred (Sremski odred) 3. operativne zone koji je dejstvovao u Sremu, imao je pri formiranju u svom sastavu dva bataljona. Od 4. do 10. aprila izvršena je nova reorganizacija odreda i formirana četiri bataljona, koji su 14. maja imali ukupno 694 boraca sa 33 drugarice.[121]

Pored organizacionih i drugih mera, prema direktivi OK KPJ za Srem, pri štabu odreda formiran je prvih dana aprila politodjel. Zadatak ovoga je bio da po svim četama i bataljonima organizuje političko-agitaciono-propagandni

[121] Zbornik I/6, dok. 68, 69, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 98.

i zabavno-kulturni rad i život i politički rad u narodu, uz tesnu saradnju sa partijskim i drugim organizacijama (NOO, AFŽ, USAOJ). U izvršenju postavljenih zadataka politički odjel je dobio punu podršku partijskih komiteta, ćelija i svih partijskih aktivista.

S obzirom na stalne pokušaje okupatora da uništi partizanske jedinice i da ih odvoji od naroda, organizacije NOP-a i vojska svrstale su se u jedinstveni front, pa je i organizacija političkog rada bila od prvostepene važnosti kako u vojsci, tako i u narodu. U političkom radu, kao i u celokupnom radu jedinica, naročito su se isticali omladinci i omladinke, članovi SKOJ-a.

4. DEJSTVA SREMSKOG ODREDA[122] U PERIODU MART — APRIL

U okviru celokupne aktivnosti, koja se u ovom periodu stalno povećavala naročito je bila plodna diverzantska koja se ogledala u pojačanim napadima kako na železnički saobraćaj (pruge i objekte na njemu), tako i na drumski, rečni i TT saobraćaj i veze.

4. marta na železničkoj pruzi Novi Sad — Beočin, kod mesta Dumbovo, odvrtanjem i uklanjanjem šina prouzrokovano je prevrtanje voza, pri čemu su oštećena četiri vagona, a lokomotiva uništena naknadnim miniranjem: 7. marta je na postavljenu minu, na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb, između stanica Kukujevci i Bačinci, naišao putnički voz, od koga je uništena lokomotiva i osam vagona, a saobraćaj je bio obustavljen u toku narednih osam časova. 10. marta je na istoj pruzi postavljena mina, u blizini železničke stanice Kukujevci. Na minu je naišao voz, uništena je lokomotiva i tri vagona, dok je pet vagona oštećeno. 26. marta je na pruzi između Srem. Mitrovice i Vognja na postavljenu minu naišao nemački teretni voz, koji je ceo izleteo iz koloseka. Uništena je lokomotiva i 14 vagona, ranjeni su 1 vojnik, mašinovođa i ložač. Saobraćaj je bio obustavljen u toku naredna 24 časa.

---

[122] Pošto je 3. odred formiran od 4. bataljona, bio poznat kao Sremski odred, to ćemo ga i ovde tako nazivati.

4. aprila je postavljena tempirna mina na železničku prugu između Srem. Mitrovice i Laćarka. Na minu je u osam časova ujutro naišao brzi voz sa nemačkom vojskom. Uništena je lokomotiva i osam vagona, a obadva koloseka su razorena na dužini od 50 metara. Prekid saobraćaja je trajao 24 časa. Broj mrtvih i ranjenih vojnika, koji je bio veliki, nije mogao biti utvrđen, jer je neprijatelj odmah blokirao to mesto. U znak represalija neprijatelj je na ovom mestu obesio 10 rodoljuba iz s. Laćarak i oko 20 iz Srem. Mitrovice.

9. aprila je na postavljenu minu između železničke stanice Srem. Mitrovica i Voganj naleteo transportni voz sa talijanskom vojskom, a odmah zatim na ruševine ovog voza naleteo je drugi sa nemačkom vojskom. Uništene su dve lokomotive i 20 vagona, a poginulo i ranjeno oko 500 neprijateljskih vojnika. Saobraćaj nije radio 24 časa.[123]

11. aprila je na postavljenu minu, između stanice Kukujevci i Kuzmin, naišao brzi voz sa nemačkom vojskom. Neprijatelj je, prema naknadno primljenim podacima, imao oko 250 mrtvih i 150 ranjenih vojnika. Saobraćaj je bio obustavljen nekoliko časova.

Napad na voz kod s. Morovića

3. bataljon Sremskog odreda je 15. aprila izvršio napad na putnički voz koji saobraća na relaciji Šid — Srem. Rača, 4,5 km jugoistočno od s. Morovića gde je postavljena mina. Bataljon se rasporedio sa obe strane pruge, s tim što je 2. četa dobila zadatak da izvrši juriš na voz, a 1. četa da hvata neprijateljske vojnike koji bi pokušali da beže. Prema ranije dobivenim podacima u vozu se nalazila veća grupa domobrana, ustaša i Nemaca. Ustaške komande u s. Moroviću i Višnjićevu računale su sa mogućnošću napada na ovaj voz i zato su svakodnevno pre polaska voza upućivale seljake, da prođu duž pruge i da ih, pod pretnjom smrtne kazne, izveste da li su nešto primetili. Ovom

---

[123] Zbornik I/6, dok. 92. 99. 100.
— Stenograf, reg. 1—140/2, k. 1992.
Podaci o gubicima neprijatelja u navedenim dokumentima su ocenjeni kao preterano veliki. Po njima broj gubitaka prelazi 1000, ali je najverovatnije da nije bilo više od 500 poginulih i ranjenih.

načinu provere pristupile su sve komande zato što su ranije upućivane vojničke patrole bile često u zasedi dočekivane i razoružavane. Tako je ovoga puta upućen jedan seljak iz s. Višnjićeva prema s. Moroviću da izvrši proveru da li je pruga čista. Njega je već raspoređena zaseda dočekala, objasnila mu veliku uslugu koju on može učiniti ako ode i izvesti ustašku komandu da nije ništa sumnjivo primetio. On je na to pristao.

Oko 8 časova naišao je voz, mina eksplodirala i zaustavila ga, a 2. četa izvršila je tako brz i odlučan juriš da neprijatelj nije ni imao mogućnosti da pruži neki ozbiljniji otpor, te je odmah i likvidiran. U vozu se nalazio manji broj neprijateljskih vojnika od onog kako je ranije bio izvešten štab 3. bataljona. Zarobljeno je svega 22 ustaša, oko 70 delimično naoružanih domobrana i 2 Nemca. Među zarobljenima bila su dva domobranska oficira, od kojih jedan lekar. Takođe je zarobljen poznati zločinac — ustaški satnik iz Iloka. Zaplenjeno je oko 50 pušaka, 2 ručna mitraljeza, nekoliko pištolja i 1 vagon vojne opreme i životnih namirnica. Zarobljene ustaše i Nemci, kao i nekoliko poznatih ustaških zločinaca civila predati su sudu. Oni za koje su utvrdili da su počinili zločine nad narodom, streljani su, a ostale ustaše i domobrani, kao i putnici, pušteni na slobodu.

Jedinice 3. bataljona su se po završenoj akciji bez gubitaka povukle u rejon Lisnika u Bosutskim šumama. Kratko vreme posle toga, jedan ustaški vod, jačine oko 50 ustaša, iz s. Višnjićeva, izvršio je napad na bataljon. Delovi bataljona su odmah prihvatili borbu, koja je trajala oko 3/4 časa i posle juriša neprijatelj je bio razbijen i nateran u bekstvo. Ubijeno je i ranjeno četiri ustaše među njima i poručnik, komandir garnizona s. Višnjićevo, koji je, kada je video da će biti zarobljen, podmetnuo pod sebe bombu i ova ga je raznela. Bataljon nije imao gubitaka. Akcija bataljona je bila dobro organizovana i izvedena i imala je veliki odjek u narodu toga kraja. Ova akcija nije zabeležena niti u neprijateljskoj niti u našoj ratnoj dokumentaciji. Podatke u stenografskim beleškama su dali Živan Milovanović Čata, Vladimir Branković Gadža, Đuro Ramas, Pera Jurković i Milenko Dvoranac, koji navode da je u toj akciji zarobljeno 120 domobrana, 22

ustaše i 16 Nemaca; da je zaplenjeno 70 pušaka, 12 pištolja i 2 automata. Međutim Vladimir Branković se ispravlja i kaže da je zarobljeno 22 ustaše, 2 Nemca i oko 70 domobrana, koji nisu svi bili naoružani, a da je zaplenjeno oko 50—70 pušaka. Dimitrije Šešerinac, pak, koji je rukovodio ovom akcijom, tvrdi da su svi ovi podaci netačni i da je zarobljeno svega 22 ustaše, 3—4 domobrana i 2 Nemca, kao i da je u napadu učestvovao samo 1 vod ustaša iz sela Višnjićeva, jačine 40—50 ustaša; da je ubijen ustaški poručnik i nekoliko ustaša. Iz ovako različitih podataka bilo je najrealnije kombinovati sećanja.

18. aprila je na miniranu prugu, između železničke stanice Kuzmin i Kukujevci, naišao brzi voz. Uništena je lokomotiva i 7 vagona, a pruga razrušena na dužini od 20 metara, zbog čega je saobraćaj za nekoliko časova morao biti obustavljen. 23. aprila je minirana pruga između Zemuna i Batajnice. Od teretnog voza koji je naišao, uništena je lokomotiva i sedam vagona, a oba koloseka su razorena.

Pored toga su izvedene još neke diverzije na železničkim prugama. Tako je zapaljena stanica Ledinci, na pruzi Beočin — Novi Sad i jedna stražara između Stare i Nove Pazove; na pruzi Šid — Srem. Rača miniranjem je uništena lokomotiva i 7 vagona zbog čega je saobraćaj bio prekinut u toku 12 dana; zapaljena je stanica Dobanovci na pruzi Batajnica — Boljevci; delimično je razorena pruga između St. Pazove i Inđije i Golubinci — Putinci, kao i između Stare i Nove Pazove. Razorena je i pruga Ruma — Šabac na dužini od 2,5 km, u čemu je učestvovao i narod okolnih sela.

Osim akcija na železnički, jedinice Sremskog odreda su u ovom periodu vršile napade i na drumski i rečni saobraćaj. Tako je 2. marta na drumu Irig — Srem. Kamenica izvršen napad na automobil u kome je jedan Nemac ubijen a jedan petokolonaš ranjen. Istoga dana na istom mestu, izvršen je napad na neprijateljsku patrolu koja je došla da izvrši uviđaj. U jednočasovnoj borbi ranjena su tri neprijateljska vojnika. Jedinice Sremskog odreda nisu imale gubitke. 18. marta je na drumu između Srem. Mitrovice i Rume razoren jedan most, a 29. marta između s. Batajnica i Dobanovci prekopan drum na neko-

liko mesta. Na drumu s. Ašanja — Deč naišao je na postavljenu minu jedan kamion u kome je poginulo šest neprijateljskih vojnika i zaplenjen jedan ručni mitraljez, pet pušaka i dva pištolja. 2. aprila na drumu s. Jarak — Hrtkovci sačekan je u zasedi i zapaljen jedan automobil. 16. aprila na drumu Irig — Srem. Kamenica takođe je zapaljen jedan automobil. 23. aprila je na drumu s. Prhovo — Šimanovci izvršen napad na jedna oklopna kola, ali su ova uspela da prođu. Sutradan je na istom mestu izvršen napad na troja oklopna kola, jedan kamion i jedan automobil sa nemačkom vojskom. Dočekan bliskom i snažnom vatrom, neprijatelj je bio primoran da se vrati, pri čemu mu je ubijeno oko 7 vojnika i automobil onesposobljen. 24. aprila je na drumu Srem. Mitrovica — s. Hrtkovci izvršen napad na jedan kamion sa 10 Nemaca. Kamion se probio, ali je ipak jedan Nemac ranjen.

U napadima na plovne objekte rečnog saobraćaja 2 marta je na Savi zapaljen jedan brod, natovaren drvima, inače vlasništvo jednog ustaše iz Srem. Mitrovice. 13. aprila je, takođe na Savi, zapaljen jedan šlep, natovaren drvenim trupcima, na putu za Nemačku.

U toku ovog perioda sečene su i uništavane TT linije širom Srema. U akcijama je učestvovala i omladina iz mesnih partizanskih desetina, odnosno rezervnih bataljona, pa i masa stanovnika okolnih sela gde se akcija izvodila. Tako je posečeno TT stubova: na drumu Irig — Srem. Kamenica 26; Klenak — Grabovci 26; i dalje na relacijama: s. Surčin — Petrovčić 20; s. Dobanovci — Batajnica 30; Ruma — s. Vrdnik 43; Srem. Mitrovica — s. V. Radinci 72; — Vrdnik — s. Pavlovci 60; Irig — Ruma 85; Irig — s. Krušedol 85; s. Čalma — Bingula 50; s. Čalma — Manđelos 65; s. Čalma — Laćarak 56; Ilok — s. Neštin 45; Irig — Vrdnik 15; — Ilok — Neštin (ponovo) 180; Ilok — Šid i Ilok — s. Ljuba 100; s. Petrovčić — Dobanovački zabran 60; s. Beška — Krčedin 38; Beočin — s. Ledinci 96 i s. Batajnica — Dobanovci 31 TT stub; prekinuta TT linija između Rume i Srem. Mitrovice.

Pored ove vrlo značajne i plodne diverzantske aktivnosti jedinice Sremskog odreda su ispoljile i ofanzivnost u napadima na neprijateljsku živu silu u garnizonima ili iz zaseda.

Napad na žel. stanicu Čortanovci i na stražu kod tunela

Jedinice 2. bataljona su 18. marta jednovremeno izvršile napad na posadu žel. stanice Čortanovci gde se nalazilo nekoliko žandarma i na stražu kod tunela, jačine 26 domobrana iz sastava Zrakoplovne školske pukovnije. Kratko vreme posle napada straža kod tunela se predala, osim šest domobrana koji su uspeli da se sakriju u tunelu i tamo ostanu neprimećeni. Posada na žel. stanici je pružila jači otpor i predala se tek posle efikasne vatre puškomitraljeza i ubacivanja nekoliko bombi u stanicu. U ovoj borbi četiri domobrana su ranjena, koje su bolničarke 2. bataljona previle. U stanici su uništeni svi TT uređaji, a zgrada demolirana. U isto vreme su jedinice ovog bataljona izvršile upad u zgradu opštine Čortanovci gde su spalile arhivu. U ovom napadu neprijatelj je pretrpeo gubitke od 26 zarobljenih domobrana i žandarma. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 24 puške, 2500 metaka, 4 bombe, 2 poljska kazana i celokupna oprema zarobljenih domobrana.

Ovo je bila vrlo dobro pripremljena i izvedena akcija, tako da je postignut potpun uspeh. Jedina greška je što tunel nije pretresen, jer bi onda bili zarobljeni i preostali domobrani.

Uspela zaseda kod s. Surduka

Jedinice 2. bataljona su 22. marta bile koncentrisane i smeštene u s. Surduku gde nije postojala neprijateljska posada. No, u ovo selo je skoro svakodnevno dolazila jača neprijateljska patrola iz žandarmerijske postaje s. Stari Slankamen, zadržavala se tu preko dana, a pred veče bi se vraćala u Slankamen. Tako je ta patrola jačine 15 žandarma na čelu sa žandarmerijskim narednikom i ovoga dana došla u s. Surduk, sa zadatkom da odvede određen broj omladinaca u neprijateljsku vojsku. Bataljon je bio skriven po kućama i bazama u selu. Neprijateljska patrola, krstareći kroz selo, između ostalih svratila je i u kuću gde su bila smeštena dva borca u bazi ispod kamara slame. Odjednom, još dok su žandarmi bili tu, iz slame je buk-

nula vatra (postoji verovatnoća da je požar izazvao neki izdajnik, da bi neprijatelju otkrio sklonjene partizane, a može biti da je izazvan i slučajno) i partizani su odmah jurnuli iz baze napolje. Žandarmi su ih primetili i otvorili vatru, ali su oni uspeli da se izvuku nepovređeni, a žandarmi su posle toga kuću potpuno opljačkali.

Pošto se znalo da će se žandarmi pred veče vratiti u Slankamen, to je štab bataljona rešio da im sa bataljonom postavi zasedu u blizini sela. Oko 17 časova uputilo se ovih 15 žandarma iz s. Surduka u svoju postaju St. Slankamen, bezbrižni i zadovoljni što su imali povoda za pljačku. Pošto su bili i »umorni« od »napornog posla«, žurili su na odmor u svoju postaju. Kada su došli u neposrednu blizinu zasede, partizani su otvorili snažnu iznenadnu vatru i odmah izvršili juriš. Sve se odigralo brzo: 10 žandarma, na čelu sa svojim narednikom je ubijeno, a preživelih 5 su zarobljeni. Akcija je bila plodna: 1 puškomitraljez, 14 pušaka sa 560 metaka i ostala oprema ubijenih i zarobljenih. Opljačkane stvari su vraćene vlasnicima.

Interesantno je šta neprijatelj u to vreme piše u vezi sa akcijom. Oficir za vezu mesnog zapovedništva u Zemunu u izveštaju Ministarstva oružanih snaga NDH, između ostalog kaže:

> Ustanovljeno je prema službenim izvještajima i povjerljivim dostavljačima, da je bilo sakriveno u Surduku po mnogim kućama veliki broj partizana uoči dolaska oružničke obhodnje, da se nije našao niti jedan seljanin iz tog mjesta da podnese prijavu o kretanju partizana po selu, a niti se pokušalo poverljivo oružnike o opasnosti upozoriti, te je usled toga izvršen prepad na oružnike po u Surduku nalazećim se partizanima iza leđa, kojom prigodom je 10 oružnika poginulo u borbi.

Ovaj Pavelićev oficir se čudi što se u selu nije našao ni jedan izdajnik, odnosno dostavljač. On nije znao da u selu ne samo što nije bilo izdajnika, već da je narod zajedno sa svojim partizanima planirao i izvodio poneke akcije. To nije bio redak slučaj. Narod Srema je, kada se radilo o borbi protiv okupatorskih vojnika i jedinica, uvek bio pun ideja i inicijative. On je do krajnjih granica, svim svojim srcem i razumom, bio privržen NOP-u i svojim partizanima, te ih je čuvao i pazio kao svoju rođenu decu.

Pomenuti oficir za vezu dalje piše:

Onaj napadaj koji je usledio... dokazuje da je sa znanjem žiteljstva iz Surduka izvršen prepad i ubijstvo oružnika po partizanima koji su bili sakriveni u selu i morali biti primjećeni, jer su bili u jačini od približno 500 bandita.

Uhvaćeni oružnici bili su tjerani kroz selo Belegiš i s. St. Banovce kuda se je krenula partizanska vojska kojoj su se pridružili selski partizani.

Prema provjerenim izvještajima održali su neki mještani u Belegišu i St. Banovcima govore u kojima su slavili ovu gnjusnu pobjedu i ubijstvo oružnika.

Istoga dana delovi 2. bataljona su izvršili napad na finanse u s. Surduku. Zaplenjeno je 6 pušaka sa 300 metaka i 2 bombe, a i zapaljena opštinska arhiva.[124]

Borba kod s. Neradina

Jedinice 2. bataljona, posle uspešno izvedene akcije na žandarme kod s. Surduka, prebacile su se u Frušku goru, severno od Iriga i sela Neradin, Grgeteg, V. Remeta, gde su boravile u toku 25. i noću 25/26. marta. Rano ujutro 26. marta štab bataljona je rasporedio jedinice na najpogodnije položaje na ivici šume, a jedan deo je uputio u zasedu gde se računalo da može neprijatelj naići. Na jednu zasedu, jačine voda, na drumu Irig — s. Neradin, naišla je žandarmerijska patrola, od 30 žandarma iz Iriga. Posle prvog sudara u kome su ranjena dva žandarma, patrola se povukla ka Irigu i bilo bi sve u redu da se nije posle ovoga napravila greška koja je dovela do poraza. Naime, neprijateljska komanda je odmah za žandarmima iz Iriga uputila pojačanje jačine do jedne bojne iz sastava Zrakoplovne školske pukovnije, koja je zaposela položaje prema Neradinu. Komandir partizanskog voda u zasedi, umesto da se zadovolji postignutim uspehom, a pogotovo što je Irig kao jak neprijateljski garnizon bio u neposrednoj blizini, naredio je gonjenje žandarmerijske patrole prema Irigu, svakako želeći da postigne veći uspeh.

---

[124] Zbornik I/6, dok. 92, 99, 110; I/17, dok. 99, 100—104, 106—108.

— Stenograf, reg. 1—33/5, 4—1, k. 1992.

Goneći neprijatelja vod je došao skoro do samog Iriga, tj. do položaja neprijateljske bojne. Nastala je žestoka borba i manevrisanje s jedne i druge strane. Neprijatelj je, procenivši da može izvršiti opkoljavanje voda, izvršio manevar delom snaga i presekao mu odstupnicu ka šumi. Vodu je ostala jedina mogućnost da se povuče u s. Neradin, te je na njegovim leđima i neprijatelj ušao u selo, gde se razvila borba prsa u prsa. Borci voda su se izmešali sa neprijateljskim vojnicima. Komandant 2. bataljona, koji se nalazio na ivici šume, nije znao situaciju i kada je posle dužeg vremena dobio izveštaj, pokušao je da vod izvuče iz obruča. On je upućivao nekoliko pojačanja, ali zbog velike nadmoćnosti neprijatelja, ova pojačanja nisu uspela da izvrše zadatak. Borci opkoljenog voda, koji su se hrabro borili, videvši da se nalaze u bezizlaznoj situaciji, izvlačili su se pojedinačno, kako je ko mogao. Borba je trajala sve do 15 časova po podne, a njeni rezultati su: 13 poginulih i 3 zarobljena partizana, dok su ostali uspeli da se izvuku. Neprijatelj je imao 5 teško ranjenih vojnika.[125]

Ova borba se u celini može oceniti kao nepotrebno pretrpljen poraz, a zbog niza grešaka rukovodilaca i boraca. Iako nije imao velikih posledica, niti prouzrokovao neku krizu i zastoj u razvitku i aktivnosti partizanskih jedinica, ovaj poraz je ipak bio udarac za odred, pogotovo jer do toga nije moralo doći. Ovo je bio jedini slučaj da neprijatelj uništi skoro kompletnu partizansku jedinicu, ovde konkretno vod.

Ali i pored delimične nedisciplине i neposlušnosti boraca, odgovornost za neuspeh ipak snose rukovodioci od desetara do komandanta bataljona. Štab bataljona, iako nije dobio izveštaj iz borbe te i nije bio u situaciji, morao je sa bataljonom bar pokušati da spase vod. Štab bataljona je u ovom slučaju bio neodlučan, te je i to jedan od razloga neuspeha.

---

[125] U postojećoj dokumentaciji ima velikih razlika u pogledu obostranih gubitaka, zbog čega je teško doći do istine.

— Zbornik I/6, dok. 92.
— Dokumenat u Arh. VII, reg. 1/4, k. 40—E; 28/2—17, 2/1—20, k. 22.

Napad na s. Banoštar

Jedinice 1. bataljona su 29. marta izvršile napad na s. Banoštar u kome su se nalazili naoružani brojni domaći Nemci petokolonaši koji su sami branili svoje selo. Prilikom napada Nemci su mestimično davali ogorčen otpor iz svojih kuća, ali pošto nisu bili koncentrisani i utvrđeni u nekoj posebnoj zgradi, to su jedinice 1. bataljona morale pretresati svaku kuću. Pojedine kuće su morale biti napadom zauzimane, a iz jedne je dat takav otpor, da je mogla biti likvidirana tek ubacivanjem bombi. Ubijena su tri Nemca, a od zarobljenih dvojica su streljani kao ratni zločinci; ostali su pušteni, pošto im je prethodno govoreno o značaju NO borbe. U ovom napadu zaplenjeno je 17 pušaka, 2 pištolja i veće količine drugog ratnog materijala.

Ponovnim upadom u ovo selo 9. aprila bez otpora je zaplenjeno devet pušaka i druge opreme.

Napad na s. Bingula

Jedna četa 1. bataljona je 9. aprila izvršila upad u s. Bingula gde je zarobila 6 seoskih stražara domaćih Nemaca i zaplenila 6 pušaka sa 450 metaka. Delovi istog bataljona 12. aprila su ponovili napad na ovo selo. Folksdojčeri su ovoga puta pružili mnogo veći otpor nego tri dana ranije, te je i borba trajala znatno duže. Teškoća napadača na ovakvog neprijatelja je što posada nije na jednom mestu, već rasturena po čitavom selu, te i napadač mora svoje snage da rastura. Uglavnom, petokolonaši su ovoga puta bili razbijeni, a 13 zarobljenih folksdojčera su osuđeni kao ratni zločinci i streljani. Zaplenjene su 23 puške sa 1350 metaka i znatne količine druge ratne opreme i namirnica. U isto vreme je zapaljena opštinska arhiva.

1. bataljon je imao jednog poginulog borca.

Povodom ovih napada je pripadnike »nemačke narodne grupe« na području Iloka zahvatila panika, zbog čega su pisali nemačkom poslaniku u NDH, moleći za pomoć, pa njihov potpisani predstavnik, pored ostalog kaže:[126]

---

[126] Zbornik I/17, dok. 105.

Dok su naše pretpostavke u prošloj godini povremeno dovele do nekoliko akcija protivu bandi, to se danas ni sa koje strane ne preduzimaju neke ozbiljne mere i partizani žive potpuno neometano, parališu ceo privredni život i odvode i kolju[127] malo po malo nemačko stanovništvo...

A zatim:

Mi smo stalno molili, da se barem u nekom mestu Fruške Gore odredi jedna komanda za akciju u jačini jedne ratne čete, koja bi na svako nedelo partizana munjevito reagovala. Ta četa bi skoro onemogućila nedavno izvršeno prikupljanje partizana na Fruškoj Gori. Nažalost, nikada nismo postigli da nam ova četa bude upućena. Danas se broj partizana toliko povećao, da je sada potrebna akcija većeg stila, da bi se suzbili partizani, koji su baš noćas po-

Sl. 10 — Vod 1. bataljona Sremskog odreda na maršu u Fruškoj gori aprila 1943. godine.

novo napali i opljačkali opštinu Bingula, a nemačke mesne straže rasterali. Opština Erdevik, koja je udaljena oko 3 km. od Bingule, sa oko 1400 folksdojčera zbog tog napada i neaktivnosti nadležnih vlasti toliko je očajna, da je pitanje da li će se ondašnja mesna straža moći i hteti braniti u slučaju skorog verovatnog napada, jer ako podlegnu, smrt im je sigurna.

---

[127] Da bi situaciju prikazali što težom za Nemce, autori pisma nisu prezali od neistine. Oni demantuju sebe u daljem tekstu pisma kad kažu da su partizani kažnjavali samo one koji su u borbi davali otpor i ratne zločince.

Da bi verovatno bio uverljiviji, potpisnik »apelu« daje značaj kolektivnog zahteva:

Verujući da će Vaša Ekselencija biti spremna da nam pomogne, potpisujem se u ime celog nemačkog i prijateljski raspoloženog stanovništva Fruške gore sa Hajl Hitler! Julius Nimihtl (Julius Nimmichtl), Nadšumar kneza Odeskalkija, poručnik ajnzacštafela.

Ponovni napad na stražu kod žel. stanice Ledinci

Prošlo je nešto više od dva meseca kako je razoružano 15 domobrana na straži kod cisterni na žel. stanici s. Ledinci. Neprijatelj je, poučen iskustvom, obnovljenu stražu pojačao odabranim ljudima. Štab 1. bataljona je odlučio da i ovu obnovljenu stražu razoruža. Napad 1. čete ovog bataljona počeo je 12. aprila u 3.00 časa ujutro. Straža je imala 18 vojnika naoružanih puškama i jednim ručnim mitraljezom, iz sastava Zrakoplovne školske pukovnije iz Petrovaradina, na čelu sa poručnikom, komandirom straže. Prethodno je u s. Ledinci zarobljen poručnik, komandir straže, sa 2 podoficira iz Petrovaradina pa je četa sa ovima krenula u napad u momentu smene straže. Izvan zgrade se nalazilo 12 vojnika umesto 6, kao inače za vreme smene, što je otežalo napad. Borci 1. čete su na juriš zauzeli stražaru, ali su stražari davali otpor iz dva bunkera. Tek pošto je prvi bunker, ubacivanjem bombi i jurišem, zauzet i posada drugog bunkera je prestala da daje otpor. Pored poručnika, komandira straže, zarobljeno je i devet neprijateljskih vojnika, dok je devet vojnika za vreme napada uspelo da se izvuče. Poručnik, komandir straže, i dva podoficira koji su zarobljeni u s. Ledinci, kao i jedan podoficir iz straže pristupili su partizanima. Zaplenjeno je 12 pušaka, 1 ručni mitraljez, preko 1000 metaka i sva ostala oprema zarobljenih. Četa nije imala gubitaka. Komesar čete se ovoga puta malo našalio sa ustaškim tabornikom iz Beočina saopštavajući mu telefonom da su partizani razoružali stražu na žel. stanici Ledinci i da, ako želi, može poslati pojačanje. Ustaški tabornik u vezi sa ovim »obavještenjem« nije ništa preduzeo.

Razoružanje straže kod električne centrale u Vrdniku

Kod električne centrale u Vredniku nalazilo se pet stražara 1. lovačke bojne iz Rume. Jedan od ovih domobrana je bio u vezi sa partizanima, što je iskoristila 3. četa 1. bataljona, te pomoću njega jednom desetinom 13 aprila izvršila upad u stražaru i pohvatala ih na spavanju. Svih pet domobrana su izjavili da žele da stupe u partizane, ali se komandir straže kasnije predomislio i pobegao. Zaplenjeno je: 1 teški mitraljez, 5 pušaka, 2000 metaka i sva ostala oprema zarobljenih domobrana.

Napad na s. Vojka

Neprijateljska posada u s. Vojka se sastojala od 20 legionara (žandarma i ustaša), na čelu sa jednim žandarmerijskim vodnikom, koji su školsku zgradu pretvorili u solidno uporište, a oko zgrade izgradili utvrđene bunkere. Napad na ovo uporište izvršila je 14. aprila 2. četa 2. bataljona i 1. četa 3. bataljona. Pre napada, koji je otpočeo u devet časova uveče, zarobljen je komandir žandarmerijske stanice i po saslušanju streljan kao ratni zločinac. Napad je trajao sve do 4 časa ujutro; posada je nekoliko puta pozivana na predaju, ali je ona do kraja davala odlučan otpor. Borci 2. čete su u ovoj borbi pokazali primernu upornost i hrabrost. Kada je ocenjeno da se neprijatelj ne može napadom likvidirati, komandir 2. čete je odlučio da se zgrada zapali, što je izvedeno pod vrlo teškim okolnostima i pod neprijateljskom vatrom sa tavana zgrade. Od 20 legionara ostalo je nepovređeno svega 5. Komandir posade, žandarmerijski vodnik, i 4 legionara su ubijeni, a 10 ih je ranjeno. Zaplenjene su 4 puške sa 200 metaka, 2 bombe i drugi ratni materijal. Pored ovoga zapaljena je opštinska arhiva i sav kancelarijski materijal; uništeni su TT uređaji u pošti, zaplenjen jedan radio-aparat i veće količine namirnica. 2. četa je u ovom napadu imala tri poginula i dva lakše ranjena borca.

Zaseda u s. Šimanovci

Neprijateljska komanda u s. Deč uputila je 15. aprila pre podne jednu patrolu od 8 vojnika (4 ustaša i 4 Nemca) u s. Vojka da ispita situaciju u vezi sa noćašnjim napadom i da posadi pruži pomoć ako joj zatreba. U isto vreme 1. četa 3. bataljona je bila smeštena u s. Šimanovci, kroz koje je neprijateljska patrola prošla prema Vojki, a kroz koje će se i vratiti u s. Deč. Štab 3. bataljona, koji se takođe nalazio u s. Šimanovci, postavio je četu u zasedu između s. Šimanovci i s. Deč, na koju je oko 13 časova pomenuta patrola naišla i vrlo brzo likvidirana. Ubijeno je svih 8 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je 8 pušaka sa dosta municije i sva druga oprema ubijenih.

Napad na s. Čerević

Jedinice 1. bataljona izvršile su 29. aprila jednovremeni napad na žandarmerijsku stanicu, finansijsku postaju i opštinsku stražu u s. Čerević. U žandarmerijskoj stanici se nalazilo 11 žandarma, u finansijskoj postaji 6 finansa i u opštinskoj straži 5 stražara. Svi su bili naoružani puškama, a posada žandarmerijske stanice je imala i 1 puškomitraljez. Napad je dobro pripremljen i izvršen jednovremeno, a iznenađene posade na sva tri mesta su imale slabe izglede na otpor. Jedini otpor oko pola časa su pružali žandarmi, ali su i oni uvideli da se nalaze u bezizlaznoj situaciji i predali se, pa su tako savladane i zarobljene posade na sva tri mesta. Zarobljeno je svih 11 žandarma, 6 finansa i 5 opštinskih stražara. Među zarobljenima se nalazio i jedan poznati ustaša zločinac iz Sremske Rače, koji je streljan. Dva žandarma su dobrovoljno stupili u partizane, a ostali su pušteni. Zaplenjeno je 16 pušaka, 1 puškomitraljez sa priborom, 1800 metaka i sva ostala vojnička oprema zarobljenih i opštinska arhiva zapaljena; uništeni su TT uređaji u pošti i demoliran tabor ustaške mladeži. Rekvirirana je sva obuća nađena u radnji »Bata«, koja je podeljena partizanskim porodicama kao poklon za 1. maj.

Osim navedenih, jedinice Sremskog odreda su izvršile, između ostalih, i sledeće akcije:

1. marta je izvršen upad u s. Maradik, gde je spaljena opštinska arhiva, a u pošti demolirani TT uređaji; 3. marta je izvršen upad u s. Šatrinci, gde je od seoske straže zaplenjeno šest pušaka, sa municijom i druge opreme i u s. Ašanju, gde je u tročasovnoj borbi ubijen jedan ustaša i zapaljena opštinska arhiva; 22. marta oko 16 časova, jedan vod je izvršio iznenadni napad na neprijateljsku stražu od 12 pripadnika Željezničke stražarne bojne, kod železničkog mosta, jugozapadno od s. Višnjićeva. Napad je izveden takvom brzinom da neprijatelj nije imao ni vremena, niti mogućnosti da pruži ozbiljniji otpor. Zarobljeno je devet neprijateljskih vojnika, ubijen jedan, a dvojica su uspela da pobegnu. Zaplenjeno je 10 pušaka sa municijom i druga oprema. 24. marta, u sukobu sa dve neprijateljske patrole na žel. pruzi Beograd — Zagreb, kod Srem. Mitrovice, jedan neprijateljski vojnik je ubijen, jedan ranjen, a jedan zarobljen. Zaplenjen je jedan puškomitraljez i dve puške. 26. marta u s. Petrovčić izvršen je po danu napad na trojicu ustaša; jedan je ubijen, jedan ranjen, a jedan zarobljen; zaplenjene su tri puške. 27. marta je izvršen upad u opštinu s. Jakovo, gde je spaljena opštinska arhiva, raspuštena okupatorska vlast i zarobljen jedan domaći Nemac petokolonaš. 28. marta na žel. pruzi Beograd — Zagreb, kod s. Kuzmina, zarobljena su četiri nemačka vojnika koji su obezbeđivali prugu. Zaplenjene su četiri puške sa municijom. 29. marta je izvršen upad u opštinu s. Ljuba, gde su zarobljena dva domobrana, zaplenjene dve puške i uništena opštinska arhiva. 30. marta je izvršen upad u opštinu s. Kuzmin, gde su zaplenjene četiri puške i uništeni TT uređaji. 1. aprila u napadu na 14 žandarma između s. Progar i Boljevci dva žandarma su ubijena, a dva teško ranjena. 14. aprila je izvršen upad u s. Martinci gde je zarobljen 1 domobran i prihvaćen 21 omladinac koji su dobili pozive za domobrane. 18. aprila je izvršen napad na 11 stražara, pripadnika železničke stražarne bojne, na pruzi Šid — Rača, u blizini s. Višnjićeva. Svi stražari su bez otpora zarobljeni i kasnije pušteni. Zaplenjeno je 11 pušaka i druga oprema. 19. aprila je izvršen upad u s. Bingula, gde su zaplenjene 3 puške sa

200 metaka, 2 pištolja i druga oprema. 24. aprila je jedan vod izvršio upad u s. Neštin, u cilju pretresa petokolonaških kuća i rekviriranja robe u jednoj trgovini. Ustaška posada, smeštena u opštinskoj zgradi, iako je na nju ispaljeno nekoliko rafala iz puškomitraljeza, nije reagovala. U selu su zarobljena dvojica ustaša, koji su streljani. Zaplenjena je 1 puška, 1 pištolj, 12 pari vatrogasnih uniformi i veće količine raznog materijala u trgovini.

Osim toga izvršen je veći broj manjih akcija kao što su: napadi i likvidacija manjih neprijateljskih patrola i pojedinaca, razoružanje pojedinih šumara i finansa, upad u razna sela i zaplena materijala, namirnica i naoružanja; zatim vatreni napad na pojedine neprijateljske garnizone u cilju uznemiravanja istih, spaljivanje opštinskih arhiva, itd. Tako je vršen upad sa ograničenim zadacima i u selu: Trpinja, Martinci, Laćarak, Kupinovo, Bačinci, Bobota, Mala Vašica, Martinci, Jarak, Hrtkovci, Bešenovo, Neštin, Klenak, M. Radinci, St. Pazova, Maradik i druga. U preko 80 takvih akcija neprijatelju su naneti gubici od oko 70 ubijenih, ranjenih ili zarobljenih, od kojih oko 15 Nemaca i 14 ustaša; zaplenjeno je oko 60 pušaka, 1 puškomitraljez, 5 pištolja i veće količine razne druge opreme i materijala.

U ovom periodu i neprijatelj je vršio upade u Frušku goru. Tako je 17. aprila oko 120 ustaša iz Srem. Karlovaca izvršilo napad na 1. četu 2. bataljona koja se nalazila u šumi kod s. Grgetega. Posle kraće borbe četa je uspela da odbije napad bez gubitaka. 24. aprila je četa Nemaca 2. pripravnog bataljona iz s. Grgurevci, izvršila napad na delove 1. bataljona severno od sela. Napad je odbijen bez sopstvenih gubitaka, a četiri Nemca su poginula.

U ovom dvomesečnom periodu neprijatelju su naneti gubici od oko 1300 ubijenih, ranjenih ili zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je: 1 teški mitraljez, 6 puškomitraljeza, 4 ručna mitraljeza, oko 320 pušaka, 15 pištolja, više ručnih bombi, preko 14 000 metaka i velike količine drugog ratnog materijala i opreme. Jedinice Sremskog odreda su imale 17 poginulih, 3 zarobljena i nekoliko ranjenih boraca. U diverzijama i napadima na saobraćajna sredstva uništeno je ili oštećeno: oko 13 lokomotiva, 79 vagona, 4 drumska motorna vozila i 2 rečna plovna objekta, a posečeno je oko 1200 TT stubova. Ovi rezultati dokazuju da

je ovaj period bio vrlo plodan u svakom pogledu: veliki broj akcija, malo odbrambenih borbi, veliki neprijateljski gubici, velika šteta nanesena okupatoru i, što je veoma važno, mali gubici jedinica odreda.

Neprijatelj je u ovom periodu uglavnom morao da se brani ili bar da bude spreman za odbranu. Zbog toga su komande svih neprijateljskih jedinica u Sremu stalno pisale i molile »nadležne« da im pošalju pojačanje za »akcije većeg obima«. Ovaj period je karakterističan još i po nekoliko vrlo uspelih i većih akcija koje su izvršile jedinice odreda (napad na žel. stanicu Čortanovci, zaseda kod s. Surduka, napad na s. Banoštar, napad na žel. stanicu Ledinci itd., kao i napad na voz sa vojskom kod s. Morovića, diverzija na pruzi između Vognja i Srem. Mitrovice itd.), što dokazuje da se oružana borba naroda Srema protiv okupatora sve više rasplamsavala. Neprijatelj više nigde nije miran ni siguran. On svakim danom gubi kontrolu nad selima Srema, zato u svojim izveštajima uporno kuka na nedostatak snage i govori o nemogućnosti uspešnog protivstajanja partizanima. Evo, na primer, jedne ocene situacije u delu Srema krajem marta (izveštaj od 2. aprila oficira za vezu mesnog zapovjedništva u Zemunu, Ministarstvu oružanih snaga NDH)[128]:

U razdoblju od 23. III. započeli su partizanski napadaji danomice u okolici uzduž Save i to u mjestima: Boljevci, Progar, Kupinovo, Jakovo; na salaše, oružničke, ustaške i rizničke ophodnje.

Posječeni su brzoglasni stubovi na svim prugama toga kraja te su skoro sve brzoglasne veze na području kotara Zemunskog i St. Pazovačkog prekinute i žice odnešene. I dalje: Javna sigurnost ne postoji više, jer se ne može mjeriti sa snagama partizana koji pojačani sa mještanima se procijenjuju na preko dvije tisuće oboružanih bandita-partizana.

Primjećeno je da su partizani vrlo dobro oboružani, da imaju strojne pištolje, strojnice, samokrese i bombe i svakojake odore.

5. PRVA KOMANDA PODRUČJA

Neki elementi vojnih vlasti u pozadini postojali su u Sremu još 1942. godine. Tako je u julu te godine od članova Sreskog komiteta Rume formiran Sreski vojni štab (a u drugim srezovima je određen po jedan član sreskog

[128] Zbornik I/17, dok. 100—108; I/6, dok. 92, 99.

komiteta da rukovodi vojnom stranom ustanka u tom kraju). Sreski štab je komandovao mesnim partizanskim jedinicama, ustrojavao mesne straže, prikupljao potrebe za partizanske odrede, prihvatao dobrovoljce. Kasnije su formirani rezervni bataljoni, ustanovljen vojni sud itd.

Saglasno naređenju Vrhovnog komandanta od septembra 1942. godine i 8. januara 1943. godine[129] a prema direktivi OK KPJ za Srem, formirana je polovinom aprila 1943. Komanda područja za Srem kasnije »Komanda sremskog područja«, čije je sedište bilo u selu Pećinci. Ova komanda je jedno kraće vreme bila bez komandi mesta, a nepun mesec dana kasnije formirane su dve: jedna u staropazovačkom sa sedištem u selu Novi Karlovci, a druga u šidskom srezu sa sedištem u selu Višnjićevo, a potom u selu Jamena. Ubrzo zatim, u maju, formirane su još dve i to: Komanda mesta Irig, sa sedištem u selu Bešenovački Prnjavor i Komanda mesta Klenak, sa sedištem u selu Brestač; u junu su formirane još četiri i to: Komanda mesta Ilok, sa sedištem u selu Svilošu, Komanda mesta Zemun I, sa sedištem u selu Mihaljevci, Komanda mesta Zemun II, sa sedištem u selu Progaru i Komanda mesta Srem. Mitrovica, sa sedištem u manastiru Kuveždin. Kasnije, u junu i julu, formirane su još dve, tako da je ukupno bilo 10 komandi mesta i to u svakom srezu po jedna, a u rumskom i zemunskom srezu po dve.[130]

Na savetovanju u s. Ležimiru, održanom 10 septembra 1943, doneta je odluka da se umesto Komande sremskog područja formiraju tri nove komande područja, što je i realizovano naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 14. septembra 1943. godine i to:[131]

— Komanda rumskog područja, sa sedištem u selu Pećinci;

— Komanda sremskomitrovačkog područja, sa sedištem u selu Beš. Prnjavor; i

— Komanda vinkovačkog područja, sa sedištem u selu Jameni.

Na savetovanju u Grgurevcima, održanom 12—16. januara 1944, odlučeno je da se umesto dotadanje tri ko-

---

[129] Vojnoistorijski institut, dok. 5/1, i 4/3a, k. 6—A.
[130] Istorijski arhiv PK Vojvodine, dok. 2974.
[131] Zbornik I/6, dok. 167.

mande područja formira opet samo jedna — Komanda sremskog područja sa pet komandi mesta i to:

— Komanda mesta Zemun, sa sedištem u selu Karlovčiću.

— Komanda mesta Ruma, sa sedištem u selu Donji Tovarnik.

— Komanda mesta Irig, sa sedištem u selu Beš. Prnjavor.

— Komanda mesta Sremska Mitrovica, sa sedištem u manastiru Kuveždin, i

— Komanda mesta Šid, sa sedištem u Lisniku.

Sl. 11 -- Savetovanje vojnih štabova pozadinskih vlasti i organizacija u s. Ležimiru 10. septembra 1943. godine.

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine za 21. avgust 1944.[132] opet je izvršena reorganizacija vojnopozadinskih komandi, kada su na teritoriji Srema formirane tri komande područja:

— Fruškogorska, na sektoru: Ilok, drum Ilok — Šid, žel. pruga Srem. Mitrovica — Inđija, žel. pruga Inđija — Beška, linija od Beške u pravcu sektora do Dunava, sa komandama mesta Irig i Sremska Mitrovica;

[132] Zbornik 1/8, dok. 120.

— Posavska, na sektoru: od istočne granice Fruškogorske komande područja do Dunava i Save, sa komandama mesta Zemun i Ruma;

— Bosutska komanda područja na sektoru: od zapadne granice Fruškogorske komande područja na zapad do granice sa 6. (Slavonskim) korpusom, sa komandom mesta u Šidu.

Ove tri komande područja postojale su u Sremu do oktobra 1944, kada su ukinute.

Navedene vojne pozadinske komande su izvršavale, shodno naredbama Vrhovnog štaba od septembra 1942. godine i 8. januara 1943. godine i konkretnim problemima na terenu, sledeće zadatke:[133] najtešnje su sarađivale sa narodnooslobodilačkim odborima i starale se o održavanju veza ovih sa operativnim jedinicama; organizovale partizanske straže i rukovodile njima; rukovodile mesnim partizanskim desetinama; mobilisale ljudstvo za operativne jedinice i brinule se o njegovom transportu; prikupljale hranu, obuću, odeću, i ostali potreban materijal za operativne jedinice; organizovale sanitetsku službu i rukovodile istom — brinule se za lečenje ranjenika i bolesnika; organizovale čišćenje teritorije od raznih neprijateljskih elemenata — borba protiv pete kolone itd; formirale vojni sud za suđenje na svojoj teritoriji; kontrolisale kretanje stanovništva na svojoj teritoriji i izdavale dozvole za to kretanje; organizovale obaveštajnu službu na svojoj teritoriji; organizovale razne vojne radionice za popravku oružja, obuće, odeće i dr. zatim pekare, mesare itd.

Organi komandi područja i mesta postigli su vidne rezultate i uspehe, od kojih navodimo samo neke;

Mobilizacija ljudstva i materijala. U pogledu mobilizacije ljudstva, prikupljanja dobrovoljaca i njihovog transporta, naročito za jedinice u istočnoj Bosni, komande područja i mesta su uglavnom uspešno izvršavale zadatke iako su se sukobljavale sa raznim problemima. Tako je u prvoj polovini 1943. godine Komanda sremskog područja organizovala i otpremila tri transporta dobrovoljaca, svaki od po 400 do 1200 ljudi za jedinice u Sremu i istočnoj

[133] Stenograf, reg. 1/7, k. 1991.

Bosni. Sa transportima ljudstva za istočnu Bosnu su otpremljene i veće količine hrane, odeće, obuće i lekova. Komanda područja je u ovom periodu prihvatila i dve grupe dobrovoljaca iz Banata, koji su prešli u Srem kod s. Surduka.

Od septembra 1943. do januara 1944. godine komande područja i mesta su pripremile i otpremile za Bosnu tri transporta mobilisanog ljudstva i raznih drugih potreba. Svaki ovaj transport brojao je oko 400 ljudi. Prva obavezna mobilizacija ljudstva počela je krajem oktobra 1943. godine, kada je pozvano trinaest najmlađih godišta i svi specijalisti (avijatičari, tenkisti, telegrafisti, artiljerci, mineri, lekari i dr.) do 40 godina starosti. Ovo je prouzrokovalo niz problema i teškoća, naročito u pogledu smeštaja, obezbeđenja, obuće i ishrane na mestu prikupljanja, a i oko obezbeđenja transporta do istočne Bosne. Da bi se mobilizacija ljudstva mogla pravilno i uspešno sprovoditi, komande područja zajedno sa NOO su uspele da do kraja 1943. godine izvrše popis celokupnog ljudstva sposobnog za borbu na teritoriji Srema i da vrše poziv onolikog broja, koliko je kada bilo potrebno. Obavezna mobilizacija je sprovedena i u mestima koja je držao neprijatelj i to tako što su pozivi dostavljani obveznicima ilegalnim putem, preko NOO-a tih mesta. Mada uspeh nije bio stoprocentan kao na oslobođenoj teritoriji, nije bio ni naročito manji.

Da bi jedinice dobijale ljudstvo potpuno zdravo i sposobno za borbu, svi mobilisani su obavezno prolazili kroz mobilizacijske centre u kojima su dobijali osnovnu vojnu i političku obuku. Ovi centri su postojali u svakom srezu Srema, a u njima su radile regrutne komisije sa po jednim lekarom. Ograničeno sposobno ljudstvo je upućivano na rad u vojnopozadinske organe i ustanove, a stalno nesposobno vraćano kućama. Kroz ove centre je od avgusta 1943. godine do januara 1944. prošlo 6390 obveznika.[134]

U toku 1943. godine sve transporte ljudstva i materijala za istočnu Bosnu obezbeđivale su operativne jedinice, što je za njih predstavljalo veliko opterećenje i oduzimalo im vreme za akciju. Za veće transporte moralo se angažo-

[134] Istorijski arhiv PK Vojvodine, dok. 1227.

vati po jedan i dva bataljona a često i čitav odred, pa i brigada. Zbog toga je već početkom 1944. godine pri komandi područja formiran bataljon, a pri komandama mesta po jedna četa, čiji je glavni zadatak bio obezbeđenje ovih transporata. I u pogledu načina prikupljanja i transportovanja ljudstva i materijala učinjene su neke izmene. Dok su u 1943. godini ljudstvo transportovalo tek po prikupljanju grupe od 400 ljudi, pa i više, u 1944. godini se prišlo permanentnom odašiljanju u manjim grupama, što se pokazalo lakše i ekonomičnije.

Okupator je na sve moguće načine nastojao da spreči mobilizaciju ljudstva i materijala, a naročito njihovo prebacivanje u istočnu Bosnu. Postavljao je zasede, blokirao žel. pruge i preduzimao razne druge mere, ali nikada nije uspeo ne samo da i jedan transport razbije, već ni da ga znatnije ošteti. Popuna jedinica u istočnoj Bosni i u Sremu vršena je na ovaj način redovno, te je svaka jedinica imala i jedan određen broj nenaoružanih boraca, kao rezervu. Kolone mobilisanih ljudi i dobrovoljaca i kolone kola punih hrane i druge opreme marševale su iz svih krajeva Srema u pravcu zapada, prelazile železničke pruge, puteve, kanale, reku Bosut i najzad Savu, da bi otišle, popunile i snabdele vojvođanske jedinice u istočnoj Bosni. U 1944. godini postojala je takoreći stalna maršruta, manjih i većih kolona, prema zapadu i istočnoj Bosni. Neprijatelj je naposletku, kada je uvideo da su mu pokušaji uzaludni, odustao od planskog sprečavanja i tek ponekad preduzimao bezuspešne mere u cilju uznemiravanja.

Akcije. — Komande mesta i područja sa svojim jedinicama (mesnim partizanskim desetinama, partizanskim stražama, jedinicama za obezbeđenje) u toku čitavog vremena svog postojanja vršile su razne akcije i to uglavnom ekonomskog karaktera, samostalno ili sadejstvujući u akcijama operativnih jedinica. One su čistile teritoriju od raznih petokolonaša, špijuna i drugih neprijateljskih agenata, demoralizatora i dr. Osim ovih, ove jedinice su izvršile i izvestan broj akcija diverzantskog karaktera. U toku 1943. i 1944. godine bilo je oko 50 akcija ekonomske prirode nekoliko diverzija na žel. prugama, ubijeno je više špijuna, likvidirano oko 40 narodnih izdajnika, uhvaćeno

i likvidirano oko 25 neprijateljskih vojnika, pohvatano i streljano nekoliko pljačkaša, a u sezoni žetve uzele su vidno učešće u paljenju i uništavanju neprijateljske pšenice, vršalica i kosačica.

U drugoj polovini 1943. i u toku 1944. godine vojnopozadinske komande su u borbi protiv pojave četništva likvidirale pokušaje formiranja četničkih odbora u nekim selima i može se reći da je četnička organizacija u Sremu još u zametku uništena.

Vojni sud pri komandama područja. — Do septembra 1943. godine pri Komandi područja i komandama mesta postojali su pravni referenti koji su vršili istrage protiv okrivljenih i pisali presude. Funkciju suda su vršile same komande i narodnooslobodilački odbori. 14. septembra, kada su formirane tri komande područja, kod njih, kao i kod komandi mesta, formirani su i vojni sudovi. Predsednik suda je bio politički komesar ili zamenik komandanta područja, odnosno mesta, a članovi su bili dva borca iz njihovih jedinica. Polovinom januara 1944, kada je izvršena reorganizacija vojnopozadinskih vlasti, formiran je u Sremu Oblasni vojni sud sa dva područna vojna suda, i to jedan na terenu Komande mesta Zemun i Ruma, odnosno za istočni Srem i jedan na terenu Komande mesta Šid, odnosno za zapadni Srem.

Iako se i do ovog vremena nastojalo da se sprovodi puna zakonitost preko sudova koji su bili u svim operativnim jedinicama i da se likvidacija raznih neprijatelja (ratnih zločinaca, izdajnika, petokolonaša, pljačkaša, četnika itd.) vrši samo na osnovu presude suda, ona ipak nije mogla biti sprovedena stoprocentno. Novoformirani Oblasni vojni sud i dva vojna suda nižeg stepena su prvi stalni vojni sudovi, kojima je isključivo zadatak bio da se zakonitost na teritoriji Srema u okvirima NOP-a sprovede do maksimalnih mogućnosti. Taj zadatak su uglavnom ovi vojni sudovi sa uspehom izvršili.

Organizacija sanitetske službe. — Do 14. septembra 1943. godine u Sremu nisu postojale pozadinske vojne bolnice, već su ranjenici i bolesnici smeštani po selima. O njima su se brinuli NOO-i, a obilazili su ih postojeći lekari

i bolničarke. Vojne bolnice i ambulante su do tog vremena postojale samo pri operativnim jedinicama i to uglavnom za lečenje lakših ranjenika i bolesnika.

U septembru 1943. formirane su tri bolnice kod novoformiranih komandi područja: jedna na teritoriji istočnog Srema (Komanda rumskog područja) sa sedištem u selu Subotištu, druga na teritoriji Fruške gore (Komanda sremskomitrovačkog područja) sa sedištem u selu Bešenovački Prnjavor i treća na teritoriji zapadnog Srema (Komanda vinkovačkog područja) sa sedištem u selu Bosutu.

Od 2. jula 1943. sanitetskom službom rukovodio je Glavni štab NOV i PO Vojvodine preko štabova operativnih jedinica i komandi područja. Od 4. novembra 1943. godine Glavni štab je ovo rukovođenje ostvarivao preko svog sanitetskog odseka, koji je tada formiran. U januaru 1944. godine u nadležnosti ovog odseka bili su: referent saniteta komande Sremskog područja, referenti saniteta u operativnim jedinicama, šef sanitetskog slagališta; uprave bolnice: »B« na teritoriji zapadnog Srema i istočne Bosne, »F« na teritoriji Fruške gore i »P« na teritoriji istočnog Srema; raskužne stanice u selu Rača, manastiru Kuveždin, selu Bešenovački Prnjavor, Sibaču i Deču; Invalidski dom, Komisija za pregled mobilisanih obveznika, bolnički kursevi. Svaka komanda mesta je imala po jednu bolničarku.

Ovo je već bila solidna organizacija, sa bogatim iskustvom, raspolagalo se sa većim brojem lekara nego ranije i zato je mogla uspešno obavljati svoje zadatke.

Sa bolničkih kurseva, koje su vodili lekari, izašao je veliki broj stručno osposobljenih bolničarki, koje su u mnogome doprinele uspešnom obavljanju sanitetske službe, a naročito uspešnom lečenju ranjenika koji su se, stalnom brigom i negom stručnog osoblja, mnogo brže lečili i osposobljavali za ponovno uključivanje u borbene redove. Tako su samo u toku 1943. godine održana četiri bolnička kursa kroz koja je prošlo oko 130 drugarica, a u 1944. godini tih kurseva je bilo znatno više i znatno kvalitetnijih.

Organizacija radionica za popravku oružja, obuće i odeće. — U 1942. godini svaka operativna jedinica je organizovala za sebe potrebne radionice i to u početku uglav-

nom obućarske, a kasnije puškarske i krojačke. Kada su formirane vojnopozadinske komande, pri svakoj komandi područja i mesta formirane su i razne radionice: puškarske i za pravljenje bombi, obućarske, krojačke, saračke, kovačke, za preradu kože, preradu suncokreta itd. Do novembra 1943. formirano je oko 40 radionica sa 130 radnika, ali se taj broj stalno povećavao jer su i potrebe bile sve veće. Tako je u februaru 1944. već bilo radionica: mehaničarskih 8 sa 106 radnika, obućarskih 10 sa 47 radnika, ćurčijskih 6 sa 27 radnika, opančarskih 6 sa 32 radnika, krojačkih 11 sa 65 radnika, bravarske 2 sa 3 radnika, kovačka 1 sa 6 radnika, stolarske 3 sa 13 radnika, štrikerske 2 sa 10 radnika, saračke 3 sa 6 radnika, mesarskih 5 sa 18 radnika, berberskih 8 sa 12 radnika, kožarske 3 sa 13 radnika, kolarske 3 sa 15 radnika i bombaške 2 sa 21 radnikom[135] što znači 73 radionice sa 394 radnika. Njima je od januara 1944. godine rukovodio referent za radionice Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, preko komandi područja.

Skladište (»baze«) za smeštaj hrane. — Jedan od zadataka vojnopozadinskih komandi na teritoriji Srema bio je da, pored transportovanja hrane za operativne jedinice, prikupljaju i veće količine hrane za rezervu u slučaju da nastupe periodi kada je prikupljanje na terenu ograničeno ili onemogućeno. Tu rezervnu hranu (uglavnom pšenicu) vojnopozadinski organi, u saradnji sa narodnooslobodilačkim odborima, smeštali su u skladišta (baze) na čitavoj teritoriji Srema. Ta skladišta su uglavnom rađena pod zemljom i bila kapaciteta i do tri vagona pšenice.

Glavna skladišta (baze) ove vrste nalazila su se u rejonu sela: Pećinci, Prhovo, Miškovci, Novi Karlovci, Grgeteg, Bešenovački Prnjavor, Divoš i na raznim mestima u Fruškoj gori i Bosutskim šumama. Tako je, npr., samo do septembra 1943. sagrađeno 46 magacina za hranu. Poneku od ovih baza neprijatelj je pronalazio samo kada je potkazana, ali u celini one su uvek sačuvane. S obzirom na to da je neprijatelj u Sremu češće preduzimao manje ili veće poduhvate protiv jedinica i naroda, ove rezerve hrane su

---

[135] Vojnoistorijski institut, dok. 13—3, k. 216

bile dragocene za uredno snabdevanje jedinica, jer je u tim vremenskim periodima i neposredno iza toga, bilo onemogućeno ili ograničeno prikupljanje.

Da bi se pružila samo približna slika o tome, navešćemo da je u januaru 1944. godine postojalo 55 velikih baza sa ukupnim kapacitetom od 392 560 kg, što iznosi prosečno preko 7000 kg na svaku bazu. Zalihe ljudske i stočne hrane u bazama, u februaru 1944. godine bile su sledeće: pšenice 250 101, kukuruza 70 607, zobi 15 801, ječma 17 411, brašna 3146, pasulja 19 813, krompira 20 881, masti 2568, šećera 677, suvog mesa 1503, luka 422 i slanine 1519 kilograma.

Ovo je samo grubi pregled nastanka, organizacije i rada vojnopozadinskih komandi i njihovih organa, mada po ulozi koju su imale u okviru narodnooslobodilačkog pokreta, ovo traži i posebnu obradu.[136]

IV

RAZMAH NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE SREMA

1. FORMIRANJE 3. VOJVOĐANSKE BRIGADE

S obzirom na uspehe Sremskog odreda od formiranja, na njegovo brzo narastanje, potrebe još većeg razmaha NOB i na opštu situaciju, ukazala se potreba, a bili su i potpuno sazreli vojno-politički uslovi i mogućnosti, da se i na teritoriji Srema, pored partizanskih odreda, formira i na njoj dejstvuje brigada. Ovo i zbog toga što bi se brigada kompaktnošću svojih dejstava mogla uspešnije suprotstaviti taktici neprijatelja no odred koji je dejstvovao po bataljonima i četama na čitavoj teritoriji Srema, primenjujući partizansku taktiku. Brigada bi za neprijatelja predstavljala znatno ozbiljniju vojničku snagu, tim pre što se neprijatelj još uvek dejstvima manjih jedinica i većim brojem manjih garnizona uspešno suprotstavljao taktici partizanskih odreda. U odnosu na taktiku dejstva brigade i on bi morao menjati svoju taktiku.

---

[136] Istorijski arhiv PK Vojvodine, dok. 2974, 2959, 6511,
— Stenografske beleške učesnika, (VII JNA)
— Ratne beleške autora
— Zbornik I/6.

Odlukom OK KPJ za Srem, a u saglasnosti sa PK KPJ za Vojvodinu, 16—17. maja formirana je prva grupa udarnih bataljona Srema u čiji su sastav ušla dva bataljona i jedna četa iz Sremskog odreda, a krajem maja je formiran i treći bataljon. Ova grupa se zvala »3. grupa udarnih bataljona«, jer je predviđeno da se od nje formira 3. vojvođanska brigada. Ova grupa je, u stvari, od svog formiranja dejstvovala kao brigada, ali je za datum formiranja 3. vojvođanske brigade uzet 2. juni, zato što se ona tada prvi put pominje u postojećoj ratnoj dokumentaciji.[137]

Sl. 12 — Štab 3. vojvođanske brigade sa komandantom i načelnikom G.Š.V. u Fruškoj gori avgusta 1943. godine.

Brigada je formirana od dotadanja tri udarna bataljona i brojala je 550 boraca, a već 22. jula 1943. godine imala je četiri bataljona sa oko 750 boraca. Brigada je dejstvovala u Sremu do septembra 1943. godine, kada je u istočnoj Bosni ušla u sastav 16. vojvođanske divizije gde je bila određena naredbom Vrhovnog komandanta od 2. jula 1943. godine.

---

[137] Zbornik I/6, dok. 111.

Formiranje 3. vojvođanske brigade predstavlja značajan momenat u razvitku NOB-e i oružanih jedinica Srema, koji je tada dobio svoju prvu udarnu jedinicu, nevezanu za određenu teritoriju, već koja je dejstvovala na teritoriji čitavog Srema.

Formiranjem Grupe udarnih bataljona izvršena je i reorganizacija Sremskog odreda, koji je sada u svom sastavu imao dva bataljona i jednu četu.

Polovinom maja, odlukom PK KPJ za Vojvodinu, formiran je i Operativni štab za Vojvodinu, kao privremeno vojno rukovodstvo do formiranja Glavnog štaba, sa zadatkom da koordinira dejstva svih jedinica NOV i POJ na teritoriji Vojvodine.[138]

2. DEJSTVA JEDINICA SREMA U MAJU 1943. GODINE

Jedinice Sremskog odreda su nastavile sa napadima na neprijatelja, naročito na njegov železnički saobraćaj. Iako ova aktivnost nije bila pojačana u odnosu na raniji period, ipak su postignuti znatni rezultati. Tako je 3. maja minirana pruga između Vrdnika i stanice Pavlovci. Na minu je naišao teretni voz sa municijom i drugim materijalom. Teško su oštećene dve lokomotive i pet vagona; poginuo je mašinovođa, a tri domobrana su ranjena. Saobraćaj na ovoj pruzi je zbog toga bio prekinut šest dana. 4. maja je razorena železnička pruga Beograd — Zagreb, između Rume i Stare Pazove, kod stanice Vojka. Dva vagona teretnog voza koji je naišao iskočila su iz šina i teško oštećena. 11. maja su ubačene dve bombe kojima su teško oštećena rudnička postrojenja na jamskom prometu u rudniku Vrdnik. 12. maja je razoren deo železničke pruge Ruma — Šabac, u blizini stanice Buđanovci.

13. maja jedinice 4. (bosutskog) bataljona, zajedno sa diverzantskom grupom, izvršile su napad na putnički voz, između stanica Morović i Višnjićevo, u kome se nalazilo preko 40 neprijateljskih vojnika. Voz je naišao na minu nešto pre šest časova ujutro; lokomotiva i tri vagona su prevrnuti i uništeni, poštanski vagon se zapalio i izgoreo a ostalih pet vagona je teško oštećeno. Bataljon je odmah

[138] Stenograf, reg. 1/1, k. 1991.

izvršio juriš i brzo savladao sve neprijateljske vojnike. Zarobljeno je oko 40 domobrana, ustaša i žandarma, ubijen je 1 ustaša i 1 žandarm. Zaplenjeno je: oko 42 puške sa municijom i sva vojna oprema zarobljenih, kao i ona koja je nađena u vozu. 4. bataljon nije imao gubitaka.[139]

16. maja su zapaljene dve železničke stanice na pruzi Batajnica — Boljevci gde je izgorelo i 220 m^3 drvene građe, a kod sela Pećinci je miniranjem druma uništen jedan kamion u kome su poginula dva nemačka vojnika. 28. maja je miniranjem pruge Beograd — Zagreb između Rume i s. Voganj oštećena jedna lokomotiva. 30. maja je zaplenjena stražara na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik. Pored toga su miniranjem pruge između St. Pazove i Inđije i između s. Vojka i N. Pazove uništene dve lokomotive i nekoliko vagona.

U isto vreme prekinuto je više TT linija: 1. maja između Rume i s. Klenak, 15. maja između s. Jarak i Hrtkovci; posečeno TT stubova: 23. maja na žel. pruzi Zemun — Batajnica 34, 30. maja na pruzi Ruma — Vrdnik oko 60 i 13. maja između Iloka i Šida oko 40 TT stubova.

Pored diverzantskih, jedinice Sremskog odreda su u ovom mesecu izvršile i nekoliko uspešnih napada na neprijateljsku živu silu.

Zaseda kod s. Grabovci

Dve čete 3. bataljona su 4. maja postavile zasedu na putu između s. Grabovci i s. Obrež u blizini s. Grabovci, sa namerom da sačekaju jaču neprijateljsku patrolu koja je ovuda često prolazila. Na zasedu je naišlo 19 vojnika, uglavnom Nemaca iz sastava SS jedinica. Neprijatelj je pružio snažan otpor, ali nije uspeo da se izvuče, već je posle borbe koja je trajala oko 2,5 časa, potpuno likvidiran: 7 esesovaca je ubijeno i 9 zarobljeno, zarobljen je 1 domobran i 1 žandarm, a 1 žandarm je ranjen. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez sa 38 šaržera i priborom, 15 pušaka, 1165 metaka i kompletna oprema ubijenih i zarobljenih. Svih 9 zarobljenih SS nemačkih vojnika su od strane

---

[139] Zbornik I/6, dok. 10; I/17, dok. 107, 109.

suda osuđeni na smrt i streljani kao ratni zločinci. Bataljon nije imao gubitaka.

Jedan vod 2. bataljona je 6. maja izvršio napad na opštinsku stražu u s. N. Karlovci. Opštinski stražari su se bez otpora predali. Zarobljena su 3 stražara i opštinski načelnik. Zaplenjeno je devet pušaka sa municijom, četiri pištolja i ostala vojnička oprema zarobljenih. Opštinska arhiva je spaljena, a okupatorska vlast raspuštena.

3. četa 2. bataljona je u s. Jarak, takođe 6. maja, izvršila vrlo vešt napad na neprijateljsku posadu od 12 žandarma. Izabran je momenat kada posada (u svanuće) napušta bunker ispred kasarne i odlazi u zgradu na odmor, uverena da je opasnost od partizana prošla zajedno sa prolaskom noći. I upravo u tom momentu borci 3. čete su upali u kasarnu i zarobili svih 11 žandarma bez ikakvog otpora, a njihov zapovednik, žandarmerijski vodnik, ja zarobljen u svom stanu. Žandarmi (u stvari domobrani) su kasnije pušteni, a njihov komandir je predat sudu. Zaplenjeno je 12 pušaka, 1200 metaka i sva ostala vojna oprema.

Za uspeh postignut u ovoj akciji štab Sremskog odreda izdao je 12. maja naredbu u kojoj pohvaljuje četu koja je akciju izvela i kaže:[140]

Prilikom izvođenja akcije pokazala je (misli se na 3. četu 2. bataljona, prim. S. S.) naročitu spremnost i brzinu partizanskog snalaženja kao i veliku hrabrost i požrtvovanost gde je u roku od 15 minuta razoružala 13 žandarma zajedno sa šefom žandarmerijske stanice.

A dalje:

Pohvaljuje se komandir Stari[141] i ostali članovi komande i svi borci iste čete i ukazuju kao primer ostalim našim jedinicama kako se izvode akcije i postiže uspeh.

Pogibija Stevana Petrovića Brileta

Diverzantska četa Sremskog odreda, u kojoj je Brile bio komesar čete, dve noći uzastopce je vršila miniranje žel. pruge Beočin — Petrovaradin, između stanice Rakovac i Ledinci, ali je oba puta mina zatajila, izgleda zbog vlage,

[140] Zbornik I/6, dok. 96.
[141] Slavko Adamović.

i voz je nesmetano prošao. Tada je Brile, govoreći da treći put mora uspeti ili će i on poginuti, odlučio da postavljanje mine izvrši neposredno pred nailazak voza, što je i učinio 9. maja u popodnevnim časovima. Kada se voz već sasvim približio, Brile i još jedan diverzant su se sjurili na prugu i brzo postavili minu; mina je eksplodirala, ali je oštetila samo nekoliko vagona, a vagon gde se nalazila ustaška pratnja ostao je nedirnut. U momentu eksplozije Brile je ostao nekoliko metara udaljen od voza između pruge i Dunava a borac koji je bio s njim ostao je sa strane pruge prema šumi i lako se povukao. Ustaše su odmah otvorile vatru na Brileta, izrešetale ga i unakazile mu leš, a zatim ga prebacile u Beočin gde su pred fabrikom cementa uspravile njegov leš uza zid i držale ga tu sutradan radi zastrašivanja naroda.

Evo kako je Briletovu smrt opisao književnik Jovan Popović:

Međutim, iz vagona pozadi poiskakali su nemački vojnici i pošli prema njemu. Otstupnice nema. S jedne strane Dunav, s druge obronak osvetljen izdajničkim mesecom. Do kraja tesnaca u ravnicu — još nekoliko stotina metara, a ravnica gola i osvetljena.

Uzmičući natraške, pognut, Brile je gonioce zagovarao svojom puškom. A onda oseti da je ranjen. Ruka mu klonu, iz grudi mu šiknu krv. Sa svih strana približavahu se fašisti, dovikujući se i mrseći psovke iz mržnjom iskrivljenih usta. Već im vidi lica.

Ne, spasa nema, njegov pomagač je tamo, u prvom šumarku, čitav kilometar daleko.

Snaga ga napušta. Uspeva još da izvuče zatvarač iz prazne puške. Gotovo nežnim pogledom oprašta se sa svojim omiljenim revolverom i baca ga, zajedno s puškom, u obližnju baru kraj Dunava. Površina bare se ustalasala, stotine iskrica zaigraše, a onda se na umirenoj površini vode ponovo pojavi mesec sa nekoliko zvezda. Kako opojno miriše zemlja! Brile duboko uvuče u sebe vlažni prolećni vazduh, pun daha iz daljine i nežnog mirisa tek iznikle trave. Ali sve više oseća otužan miris vlastite krvi, i svakim dahom šiklja mu nova krv iz grudi, i u njih se zariva usijani nož.

Tapću noge, krešte glasovi.

Kako bi život mogao biti lep... Njemu je tek dvadeset godina. Kako će život biti...

Ali te misli, koje su mu se munjevito prokrijumčarile u svest, potiskuje glavna misao:

— Što nemam još jedan život, ala bih im pokazao!

Već ga hvataju surove ruke, već ga gaze teške čizme, već ga bodu bajoneti, padaju po njemu kundaci.

Njegovo telo još se nekoliko puta trglo, a na nepomičnom licu smrzao mu se prezriv osmeh.

»To je taj, on je!« režao je komandir beočinske straže, koji beše dotrčao; ostale ubice, koje nisu ni znale za Brileta, dočepale su se njegovog leša i sutradan je njegovo kržljavo mrtvo telo izloženo na beočinskom trgu kao zastrašujući primer. Ali nadmoćni osmeh njegova smrću ulepšanog lica nije ulivao narodu strah, i krvnici su ga s besom i skoro mučki uklonili da im i mrtav dalje ne preti.[142]

Pogibijom ovog vrlog borca NOP Srema je izgubio ne samo jednog od najboljih diverzanata i retkih junaka, već je u njemu izgubljen i veliki čovek: krajnje pravedan, buntovnik na sve nepravde, veliki individualista u izvođenju akcija, veliki drug, spreman uvek da razume i pomogne, čovek koji je bio streljan pa i to preživeo; čovek koji je strogo cenio postupke svakog komuniste i prihvatio da bude član Partije tek kada se za to osećao sposoban; najzad, čovek koji se borio svim srcem za svoju Partiju i narod, pa je boreći se za njih i poginuo.

Čitav Srem zna za Brileta. O njemu se govorilo za vreme rata i pisalo posle rata. Za sadašnju i buduću omladinu on će uvek biti uzor.[143]

* *
*

Osim navedenih odred je izvršio i više manjih akcija. Tako su 1. maja ubijena dva nemačka vojnika i zaplenjena dva pištolja u napadu na skladište »Dobočaš« u blizini Vrdnika; 2. maja je u blizini s. Manđelos ubijen jedan ustaša, a jedan zarobljen i predat sudu. Zaplenjene su dve puške; 4. maja je u s. Manđelos zapaljena opštinska arhiva i raspuštena okupatorska vlast; 7. maja u napadu na autobus na drumu Ruma — Petrovaradin ranjen je jedan

---

[142] Po knjizi Jovana Popovića: »Istinite legende« — Džepna knjiga, 1957. godine.

[143] Stevan Petrović Brile je proglašen za narodnog heroja. Tačan dan njegove pogibije je sporan: U »Zborniku narodnih heroja« i »15 vojvođanskih brigada« stoji datum 9. VIII 1943. godine; u Stenografskim beleškama učesnika NOR-a stoji datum 16. V 1943. godine. Organizacije saveza boraca NOR-a sela Beočina i Stejanovaca tvrde da je datum pogibije 9. V 1943. godine — što smatram najverodostojnijim.

Nemac, a 9. maja je u s. Belegiš zapaljena opštinska zgrada i raspuštena okupatorska vlast. 13. maja je izvršen napad na žel. stanicu Nikinci, na pruzi Ruma — Šabac, koju je branila posada od 12 žandarma i 22 domaća Nemca. Posada je pružala odlučan otpor oko četiri časa, a zatim je uspela da se izvuče bez gubitaka; posle toga je zapaljena stanica i skladište »Agraria« u kome su izgorela četiri vagona pšenice i zaplenjeno 5 radio-aparata. Ni jedna strana nije imala gubitaka u ljudstvu. 16. maja je zaplenjena opštinska zgrada u s. Ugrinovci radi onemogućavanja neprijatelju da obnovi garnizon. 28. maja su u s. Jazak zarobljena dva domobranska oficira i dva domobrana. Pored toga je u toku maja na raznim mestima ubijeno ili zarobljeno još oko 10 ustaša, domobrana i domaćih Nemaca i zaplenjen 1 puškomitraljez i nekoliko pušaka.

Veliki transport za istočnu Bosnu i borba u Bosutskim šumama

Štab grupe udarnih bataljona je samo nekoliko dana po svom formiranju dobio od Operativnog štaba za Vojvodinu složen i odgovoran zadatak: da veliku grupu od 1100 regruta dobrovoljaca i oko 80 kola hrane i odeće sprovede u istočnu Bosnu za popunu 1. i 2. vojvođanske brigade. Ljudstvo i materijal prikupljeni su iz čitavog Srema i po delovima upućivani u Frušku goru, severno od s. Šuljam i Manđelos, gde je određena koncentracija čitavog transporta.

Jedan deo dobrovoljaca i kola primio je 2. udarni bataljon u s. N. Karlovci i 18. maja ujutro sproveo do s. Neradin, gde je ceo transport predanio. Noću 18/19. maja, izvršen je pokret do mesta koncentracije. U toku 20. maja trebalo je da se čitav transport sredi: da se formira kolona i odrede mesta u koloni svakoj jedinici; pratnji i svim delovima transporta. Predviđeno je da kolona izvrši pokret istog dana uveče, ali su planovi poremećeni izveštajima da su se neprijateljske snage prikupile u rejonima kroz koje kolona mora proći i u rejonu gde transport treba da se prebaci preko r. Save. Tako je, prema izveštaju, po selima duž žel. pruge Šid — Srem. Mitrovica razmeštena jedna

nemačka divizija,[144] a u rejonima Morović — Rača — Jamena tri domobransko-ustaške pukovnije. Da bi se dobiveni izveštaj još proverio, pokret kolone je odložen za sutradan.

Međutim, rano ujutro 21. maja grupa neprijateljskih vojnika iz sastava policijskih i ustaških jedinica iz Srem. Mitrovice iznenada je upala u s. Manđelos i počela da hapsi i strelja stanovništvo. Izvešten o ovome Štab grupe je odlučio da odmah izvrši napad i protera neprijatelja iz

Sl. 13 — Prevoz žita iz Srema u Ist. Bosnu preko reke Save, 1943. godine.

sela. Napad je izvršio 1. bataljon delom snaga sa pravca severoistoka, a delom sa pravca severozapada i uspeo da iznenadi neprijatelja i da ga brzim i odlučnim napadom protera iz sela u pravcu Srem. Mitrovice. U ovoj borbi ubijene su četiri ustaše.

Posle borbe, u toku dana, izvršene su sve pripreme i pred pad mraka 21. maja, kolona je krenula u pravcu s. Višnjićevo i dalje ka Bosutskim šumama. U koloni je

[144] Po nekim neprijateljskim izvorima to je bio 92. grenadirski motorizovani puk. (VIG br. 2—3/1958).

bilo 1100 novih boraca dobrovoljaca, oko 80 dvoprežnih kola sa hranom i materijalom uz obezbeđenje od 800 naoružanih boraca iz sastava 3. grupe udarnih bataljona i Sremskog odreda. Kada je ta impozantna kolona, dužine oko 6—7 km, prelazila žel. prugu Beograd — Zagreb, između s. Kuzmina i s. Kukujevci nemačke jedinice koje su bile u tim mestima ograničile su se samo na otvaranje mitraljeske i artiljerijske vatre sa ivice sela Kuzmina i sa crkvenog tornja, od koje je ranjen jedan borac. Neprijatelj je otvorio vatru i iz oko 10 tenkova koje je razvio na kraju sela. Međutim, sve se svršilo na tome: neki ozbiljniji pokret u pravcu partizanske kolone i napad na nju neprijatelj nije preduzeo.

Može se postaviti pitanje, zašto neprijatelj, takve jačine i s takvim naoružanjem, nije pokušao da napadne kolonu i da je razbije? Za ovu pasivnost neprijatelja postoje dve verovatne pretpostavke: ili je ova nemačka jedinica bila na prolazu kroz Srem i njeno angažovanje u nekoj borbi protiv partizana nije bilo predviđeno, ili je komanda nemačke jedinice sigurno znala da se lovački pukovi nalaze u rejonu sela: Morovića, Rače, Jamena i da će oni izvršiti napad kada kolona stigne u taj rejon, a ona se ograničila na to da svojim jedinicama samo dejstvuje u cilju uznemiravanja. Pored toga treba imati u vidu i to da je ova partizanska kolona imala ukupno oko 1900 ljudi, za koju neprijatelj nije znao kako je naoružana, te je verovatno i to imao u vidu kad je doneo odluku da je ne napada.

Kolona je prošla prvu prepreku i produžila ka selu Višnjićevo u kome se nalazila domobranska posada, kao straža na mostu preko r. Bosut. Kada je stigla blizu mosta, komandant kolone je po jednom seljaku uputio domobranskoj posadi ultimatum; ili da se ukloni i kolonu propusti, ili će u protivnom biti uništena. Međutim, ova posada je ranije ocenila jačinu kolone i prestrašena (a možda i planski, ukoliko je znala za pripremu napada u Bosutskim šumama) napustila svoje mesto pre ultimatuma. Partizanska kolona je mirno produžila marš.

Neangažovanjem snaga iz Kuzmina i Kukujevaca, kao i napuštanjem mosta na r. Bosut neprijatelj je učinio ogroman propust, jer da je postupio obratno, situacija bi

se verovatno razvijala u njegovu korist. Kolona je u potpunom redu, ali i umorna, stigla u rejon Lisnika na r. Savi, na mesto odakle je trebalo da se prebaci preko Save u istočnu Bosnu. Neprijateljske snage (3. i 5. lovački domobranski puk i kombinovani odred Nemaca, ustaša i domobrana) koje su se nalazile u rejonu s. Srem. Rača napale su kolonu 22. maja oko 11 časova. Obezbeđujući delovi iz sastava 3. grupe udarnih bataljona, a za njima i sve jedinice iz pratnje, su se razvile i stupile u borbu. Svi pokušaji neprijatelja da razbije odbranu udarnih bataljona i da se probije do logora, bili su uzaludni. Znajući da se radi o zaštiti 1100 nenaoružanih boraca i velikih količina dragocenog materijala, svi borci i rukovodioci su uložili maksimalne snage da ovo odbrane; znali su da će time omogućiti još brži razvoj vojvođanskih partizanskih jedinica. Nakon teške borbe koja je trajala do 20 časova kolona je odbranjena, a neprijatelj se povukao. U ovoj borbi poginulo je i ranjeno nekoliko boraca. Neprijatelj je imao četiri ranjena vojnika.

U toku noći, 22/23. maja, čitav transport se prebacio preko Save u istočnu Bosnu, osim nekoliko praznih kola. Transport su prihvatile jedinice 1. i 2. vojvođanske brigade, a 3. grupa udarnih bataljona se već sutradan vratila u Frušku goru.

Jedinice Sremskog odreda i Grupe udarnih bataljona su u toku ovoga meseca nanele neprijatelju gubitke od oko: 19 ubijenih, 6 ranjenih i 81 zarobljenog vojnika. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 83 puške, oko 3500 metaka, 6 pištolja i druge razne ratne opreme. Ukupni gubici Sremskog odreda i 3. grupe vojvođanskih udarnih bataljona su bili oko 8 poginulih i ranjenih boraca. U diverzijama na žel. prugu uništeno je ili teško oštećeno 7 lokomotiva i oko 31 vagon.[145]

Kao što se vidi ovaj mesec je vrlo oskudan kako po broju akcija, tako i u gubicima koji su naneti neprijatelju. Za ovo postoje dva osnovna razloga: jedan je u izvršenoj reorganizaciji jedinica u Sremu (formiranju 3. grupe udarnih bataljona, preformiranju jedinica Sremskog odreda)

---

[145] Vojnoistorijski institut, dok. 6/1, k. 55.
— Zbornik I/17, dok. 109, 110.

i velikim pokretima koje su jedinice vršile u toku reorganizacije; i drugi, što su skoro sve jedinice u Sremu bile angažovane za prikupljanje dobrovoljaca i materijala i za njihovo transportovanje u istočnu Bosnu. Taj zadatak su jedinice izvršavale od 13. do 25. maja, znači skoro pola meseca. No, kao kompenzacija za smanjenu aktivnost može se uzeti uspešno prikupljanje i prebacivanje transporta. I to spada među velike akcije, može se reći među najveće, jer je omogućilo dalji i brži razvoj vojvođanskih jedinica, kako onih u istočnoj Bosni, tako i onih u Sremu.

3. RAZVOJ GRANIČNIH JEDINICA

Kontrola i obezbeđenje pojedinih sela od uvlačenja neprijateljskih agenata i špekulanata sprovedeni su formiranjem rezervnih bataljona (u srezovima) i unutar njih određivanjem mesnih straža. No, ubacivanje nepoželjnih sa susednih teritorija, naročito iz Srbije i Bosne, nije moglo biti obezbeđeno na ovaj način, pa je formirana posebna granična jedinica. Tako je već oktobra 1942. upućena jedna desetina iz sastava Podunavskog odreda u rejon sela: Jakova, Boljevaca i Progara sa zadatkom da spreči prelazak preko Save četnika, nedićevaca i drugih neprijateljskih agenata i špijuna u Srem. Ova desetina je u toku zime 1942/43. godine uspešno izvršavala ovaj zadatak. Aprila 1943. godine upućeno je još pet desetina za kontrolu reke Save od s. Klenak do Bežanije. U maju je od svih ovih pograničnih desetina formirana pogranična četa, koja je bila u sastavu Sremskog odreda, a kasnije 1. sremskog odreda. Četa je, pored kontrole i obezbeđenja granice prema Srbiji, vršila i akcije kako na teritoriji Srema, tako i na desnoj obali Save.

Pošto se uvidelo da je ova četa nedovoljna da bi mogla uspešno da obezbeđuje dodeljeni sektor, pored granice prema Srbiji i Bosni (reku Savu), a trebalo je obezbediti i granicu prema Bačkoj i Banatu (Dunav), koja je u celini bila nekontrolisana, to je Glavni štab svojim naređenjem od 20. avgusta 1943. regulisao da ovo obezbeđenje preuzme 1. i 2. sremski odred. Štabovi odreda su morali sami proceniti, prema veličini i dužini dodeljenog graničnog sek-

tora, kolike su snage potrebne za obezbeđenje, pa prema tome odrediti i odgovarajuću jedinicu. Prvi sremski odred dobio je zadatak da formira posebnu jedinicu koja će kontrolisati prelaze na Dunavu zapadno od Zemuna: preko Surduka, Slankamena, Petrovaradina i Beočina do Koruške; 2. sremski odred imao je zadatak da formira dve posebne granične jedinice i to jednu koja će kontrolisati prelaze na Savi od Srem. Mitrovice do Županje zaključno, i drugu za kontrolu Dunava od Koruške, preko Neština, Iloka, Šarengrada i Sotina do Vukovara.

Pored direktne kontrole u svakom naseljenom mestu duž obale reke, pogranične jedinice su imale i zadatak da kontrolišu prelaze svih prevoznih sredstava i ljudi, preko za to određenih poverenika u selima. Isto tako granične jedinice su imale i zadatak da održavaju vezu sa susednim partizanskim jedinicama u Srbiji, istočnoj Bosni, Bačkoj i Banatu i da se međusobno pomažu u kontroli prelaza.

Da ne bi dolazilo do nesporazuma i grešaka u odnosu na ljude koji su prelazili u Srem, graničnim jedinicama je jasno naređeno da se iz susednih oblasti ne sme dozvoliti prelaz na teritoriju Srema nikome ko nije za to dobio dozvolu od organizacija NOP-a sa teritorije odakle dolazi, izuzev ako neko može na neki drugi način da dokaže da se nije ogrešio o NOB. Sve one koji to nisu mogli dokazati granične jedinice su razoružavale, hapsile i sprovodile višem štabu. One su bile dužne i da šalju redovne 10-dnevne izveštaje o stanju i događajima na graničnom odseku koji su kontrolisale.

Granične jedinice su umnogome doprinele da su infiltracije pojedinaca ili neprijateljskih grupa na teritoriji Srema bile retke, a ako su ponekad i uspele, one su ih brzo pronalazile i hvatale ili uništavale. Tako je u oktobru jedna veća grupa četnika koristeći se odsustvom naših snaga zbog jedne veće akcije Nemaca na tom sektoru uspela da se prebaci u Srem. Zahvaljujući prisustvu i odlučnosti granične čete i dolasku pomoći iz I sremskog odreda, ova grupa četnika je brzo razbijena i skoro uništena, sem nekolicine koji su uspeli da preplivaju Savu i vrate se u Srbiju.

Pored kontrole i obezbeđenja granice, granične jedinice su odlazile i u obližnja sela, gde su svojim političko-propagandnim radom doprinosile širenju NOP-a u tim selima i mobilizaciji ljudstva za partizanske jedinice u Sremu i istočnoj Bosni.

4. DEJSTVA 3. VOJVOĐANSKE BRIGADE I SREMSKOG ODREDA U JUNU 1943.

Po povratku iz istočne Bosne 3. brigada se iz Bosutskih šuma prebacila za Frušku goru, gde se i razmestila i odmah otpočela sa akcijama.

Tako je 2. bataljon brigade već 2. juna uništio jedan automobil na drumu između Iriga i Srem. Kamenice i sukobio se sa oko 450 domobrana i ustaša, koje je posle petočasovne borbe uspeo da razbije i nanese im gubitke od 25 ubijenih i 45 ranjenih vojnika. Zaplenjeno je 25 pušaka sa dosta municije. Bataljon je imao jednog poginulog i tri ranjena borca. 17. juna je 3. bataljon kod Koruške, na Dunavu, otvorio vatru iz mitraljeza i topa na putnički brod »Zagreb«, koji je išao prema Petrovaradinu. Punim pogotkom granate brod je teže oštećen, ali je mogao nastaviti put. Na brodu je ranjen jedan nemački oficir.[146] 25. juna su diverzanti brigade minirali železničku prugu između Stare i Nove Pazove. Oko 11 časova pre podne na minu je naišao nemački transportni voz sa vojskom i materijalom. Lokomotiva i 6 vagona su uništeni, a neprijatelj je pretrpeo gubitke od 10 mrtvih i oko 40 ranjenih. Saobraćaj je bio obustavljen nekoliko časova. Najzad, prema izjavama učesnika, u ovom mesecu je izvršena još jedna krupnija akcija. Jedan bataljon brigade, sa diverzantima iz Sremskog odreda, napao je kolonu kamiona sa nemačkim vojnicima kod s. Kupinovo. Pre nailaska kamiona drum je miniran, a bataljon se postavio u zasedu. Prethodnica kolone, nekoliko motociklista, prošla je, a kada je naišao prvi kamion, mina je eksplodirala; bataljon je odmah otvorio snažnu vatru i posle kratke borbe poubijao sve vojnike

[146] Po našim izvorima (Zbornik I/6, dok. 111) bilo je 80 ubijenih i ranjenih, a po neprijateljskim dokumentima samo je ranjen 1 nemački oficir.

u tom kamionu. Ostali kamioni su se vratili u s. Petrovčić, odakle su i krenuli, a vojnici nisu ni stupali u borbu. U ovom napadu je ubijeno oko 30 nemačkih vojnika i

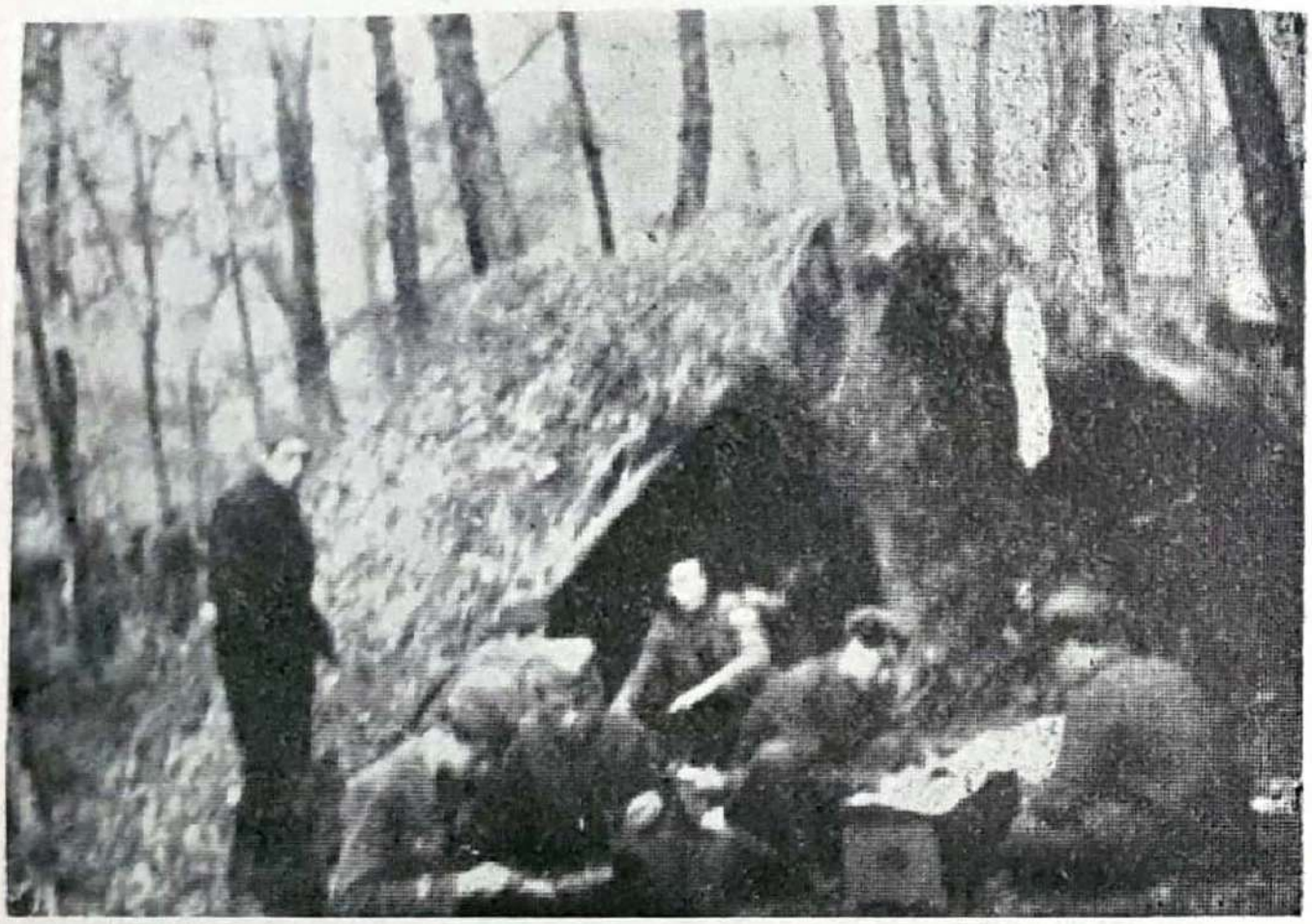

Sl. 14 — Štab 1. bataljona Sremskog odreda u Fruškoj gori maja 1943. godine.

zaplenjeno toliko pušaka i ostale opreme. Bataljon je imao jednog poginulog i jednog ranjenog borca.

Jedinice Sremskog odreda su bile vrlo aktivne u ovom mesecu a naročito u napadima na neprijateljski saobraćaj.

Jedna velika diverzija

Železnička pruga Beograd — Zagreb minirana je 3. juna između Srem. Mitrovice i Vognja. Na minu je u 1.00 čas po ponoći naišao brzi transportni voz koji je dolazio iz Zagreba. U vozu su se nalazili novi nemački vojnici dobrovoljci jedne SS divizije. Lokomotiva i nekoliko vagona su izleteli iz koloseka. Odmah potom, svega par mi-

nuta kasnije, na ruševine ovog naleteo je drugi, teretni voz, koji je dolazio iz pravca Zemuna. I ovaj je izleteo iz koloseka. U ovoj vrlo uspešnoj i velikoj diverziji poginulo je 13, a ranjeno 42 nemačka vojnika. Uništene su 2 lokomotive i 16 vagona, a pruga razorena na dužini od 200 metara. Saobraćaj je bio obustavljen u toku toga dana.

4. juna jedan vod Bosutske čete izvršio je iznenadni napad na neprijateljsku posadu od 20 vojnika na žel. stanici Srem. Rača, zatim na stražu od 4 legionara kod žičare u blizini stanice i na stražu od 9 legionara kod mosta na Savi. Napad na stanicu izvršen je iznenadno i najvećom brzinom, sa tri strane, i dok je iznenađeni neprijatelj shvatio šta se događa bio je razoružan. Zarobljeno je 20 stražara železničke bojne. Zaplenjeno je 20 pušaka sa municijom, 100 bombi i sva oprema nađena u stanici, a zarobljenici su — pošto su razoružani pušteni. Isto tako zarobljena su četiri legionara kod žičare, od kojih je jedan zadržan, a tri su puštena; zaplenjene su četiri puške i ostala oprema. Koristeći zadržanog legionara, čiji je brat bio komandir straže kod mosta (poslat je da prenese bratu poruku da se sa stražom preda, ili će svi biti uništeni), vod je upao među legionare i zarobio ih bez otpora. Zaplenjeno je devet pušaka sa municijom i ostala oprema zarobljenih. Nakon zarobljavanja i razoružavanja svih stražara, vod je zapalio žel. stanicu Rača — Sava.

8. juna je na postavljenu minu na pruzi između Nove Pazove i Batajnice naišao transportni voz sa italijanskom vojskom, koji je izbačen iz koloseka. Uništena je lokomotiva i 7 vagona. Saobraćaj je bio obustavljen u toku 12 časova. Na istoj relaciji je 10. juna ponovo minirana pruga, kada je naišao transportni voz. Uništena je lokomotiva i dva vagona. 11. juna je na drumu između Iriga i Srem. Kamenice iz zasede uništen jedan automobil i zarobljen jedan domaći Nemac petokolonaš. Istoga dana došlo je do sukoba delova 2. bataljona i 2. satnije 1. ustaške bojne u šumi između sela Grgetega i Vel. Remete. U dvočasovnoj borbi ubijeno je pet ustaša. Kada je neprijatelju stiglo pojačanje, delovi 2. bataljona su se povukli bez gubitaka.

Jedinice 2. bataljona zajedno sa diverzantskom grupom odreda izvršile su 13. juna miniranje pruge i napad na voz između stanica Klenak i Platičevo. Do 9.00 časova mina je bila postavljena, a bataljon raspoređen u zasedi, s tim što je jedna četa postavljena na obezbeđenje od s. Klenak; namera je bila da se sačeka putnički voz koji je svakodnevno oko 9.30 časova prolazio i u kome se obično nalazilo nešto nemačkih vojnika. Pre ovoga voza naišla su jedna motorna kola koja su ispitivala sigurnost pruge i prešla preko mine, a da ova nije eksplodirala. Nailaskom voza od eksplozije mina izbačena je iz koloseka lokomotiva i sedam vagona. Odmah potom bataljon je otvorio vatru i izvršio napad i juriš na kompoziciju voza. Kako su snage bataljona bile male i obuhvatile samo jedan deo kompozicije, to su se iz drugog dela neprijateljski vojnici brzo sredili i otvorili vatru na borce bataljona koji su uskakali u vagone. Bataljon je bio primoran da se povlači pod borbom ka obližnjoj šumi, odakle se konačno odlepio od neprijatelja. U napadu na voz, kao i u borbi koja je posle vođena, ubijeno je 11 nemačkih vojnika i 2 domobrana železničke bojne, a 3 domobrana su zarobljena. Zaplenjeno je 15 pušaka, 1400 metaka i nešto druge opreme. Takođe je pobijeno preko 40 konja.

Četa koja je bila na obezbeđenju od s. Klenak u zasedi je sačekala neprijateljsko pojačanje (jedan vod 6. sata II sremskog zdruga i žandarmerijske posade u Klenku) koje je pošlo prema mestu borbe. Četa je uspela da zadrži ovo pojačanje i da ga konačno odbije. Ubijena su četiri neprijateljska vojnika.

Prema ovome, ukupni neprijateljski gubici su bili 17 ubijenih i 3 zarobljena vojnika. 2. bataljon je u ovim borbama pretrpeo gubitke od 6 poginulih i 1 ranjenog borca.

14. juna je izvršen napad na putnički voz kod stanice Rakovac, na pruzi Novi Sad — Beočin, u kome se nalazilo obezbeđenje od 12 ustaša iz sastava 12. sata 6. ustaške bojne. Trojica ustaša su zarobljena, a jedan je ranjen. Prekinute su takođe TT linije i posečeno osam TT stubova između Šida i Iloka, Iloka i s. Neština i s. Suseka i Neština. U isto vreme su porušeni mostovi na drumu između Srem.

Mitrovice i s. Manđelosa i s. Susek i Sviloša. Izvršen je i napad na pet stražara sa kaznionske pustare Grabovac, kod s. Manđelos, kada su sa kažnjenicima u kolima pošli u Srem. Mitrovicu. Otpor stražara je brzo slomljen, te su tri ubijena, a dva zarobljena. Zaplenjeno je 5 pušaka sa oko 300 metaka i 3 bombe. Istoga dana je izvršen napad na domobranski brod »Labud« na Savi. Jedan član posade je ubijen, a pet ih je ranjeno.

15. juna je posečeno 26 TT stubova između Iloka i Šida; 17. juna je u zasedi na žel. pruzi, između s. Morovića i Višnjićeva, sačekana patrola od četiri vojnika i zarobljena. Zaplenjene su 4 puške sa 120 metaka i ostala oprema. Istoga dana su prekinute i onesposobljene TT linije između s. Klenak i s. Grabovci.

19. juna je u s. Srem. Rača spaljena opštinska arhiva i zgrada ustaške organizacije, a u pošti uništeni TT uređaji. Minirana je železnička pruga između Batajnice i Boljevaca; na minu je naišao transportni voz sa ustašama: uništena je lokomotiva i dva vagona. Saobraćaj je bio prekinut 48 časova.

22. juna je minirana pruga između Vrdnika i s. Pavlovci, na minu je naišao transportni voz sa domobranima i ustašama: uništena je lokomotiva i šest vagona, a tri neprijateljska vojnika su poginula. Saobraćaj je bio obustavljen u toku naredna tri dana. Istog dana u napadu na 10 žandarma u s. Belegišu ubijen je jedan žandarm.

25. juna je izvršen napad na pet nemačkih vojnika koji su obezbeđivali poljske radove u blizini s. Grgurevci. Neprijatelj je, uz pomoć pojačanja koje je pristiglo, odbio napad bez gubitaka. U borbi je poginuo komesar čete iz 1. bataljona.[147]

Posečeno TT stubova: 28. juna između Iloka i Neština — 60, 29. juna između s. Erdevika i Ljube — 50, između s. Klenak i Hrtkovci — 120, a 30. juna ponovo na istoj liniji — 102.

Pored toga jedinice Sremskog odreda su izvršile veći broj manjih akcija. Tako su 2. i 4. juna napale ustašku posadu u s. Ljuba, gde je ranjen samo jedan ustaša; 9. juna su izvršena dva uzastopna napada na stražu u rudniku

---

[147] Zbornik I/6, dok. 111; I/17, dok. 112, 113.

Vrdnik, koji je neprijatelj odbio. Istoga dana došlo je do sukoba sa šest domobrana kod s. Krušedola, u kome je jedan domobran zarobljen i zaplenjena jedna puška; 10. juna u s. Bukovac su zarobljena tri domobrana; 13. juna je izvršen pretres ustaških kuća u s. Maradiku ali bez rezultata; 14. juna je izvršen vatreni napad na dva nemačka kamiona, između Rume i Vrdnika, gde je ranjen samo jedan šofer; 15. juna je ubijen jedan ustaša i zaplenjena jedna puška na drumu između Iloka i Neština; 17. juna je između s. Jamena i Račinovci takođe zarobljen jedan ustaša i opštinski beležnik iz Jamena; 18. juna je ranjen jedan ustaša kod s. Beočin; 26. juna je izvršen upad u s. Grabovci gde je izvršen pretres kuća Nemaca petokolonaša — zaplenjene su dve puške, dve bombe i drugi materijal; 26. juna je izvršen napad na žandarmerijsku postaju, opštinu, šumariju i poštu u s. Klenak, ali bez rezultata. Istoga dana je došlo do sukoba, takođe bez rezultata, sa jednim neprijateljskim vodom u blizini s. Neradina; 27. juna je u s. Srem. Rača zapaljena opštinska arhiva i uništeno nekoliko zgrada koje su neprijatelju služile kao uporište, itd.

U ovom mesecu su neprijatelju naneti ukupni gubici od 114 ubijenih, 98 ranjenih i 60 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 120 pušaka, oko 150 bombi, 3400 metaka i veće količine drugog raznog ratnog materijala i opreme. Pored toga u napadima na neprijateljski saobraćaj uništeno je 9 lokomotiva, preko 50 vagona, 3 motorna vozila i posečeno oko 500 TT stubova. Ukupni gubici 3. vojvođanske brigade i Sremskog odreda bili su 9 poginulih i 5 ranjenih boraca.

Pošto se period od januara do juna 1943. godine poklapa sa neprijateljskom IV i V ofanzivom na glavninu snaga NOV i POJ, borci partizanskih jedinica u Sremu, prateći tok razvoja ovih ofanziva, su shvatili težinu situacije i trudili se da i oni daju svoj udeo u pomoći glavnini snaga NOVJ sa Vrhovnim štabom na čelu. Ta pomoć jedinica Srema bila je skroman prilog opštim dejstvima, u kojima su jedinice širom Jugoslavije izvojevale najveću pobedu u toku NOP-a. U preko 350 izvršenih akcija u tom periodu izbačeno je iz stroja oko 1900 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je oko: 615 pušaka, 14 raznih mitraljeza,

200 bombi, 30 pištolja i 23 520 metaka, kao i velike količine druge razne vojničke opreme i ratnog materijala. Izvršeno je oko 40 diverzija na žel. komunikacije Beograd — Zagreb, Beograd — Novi Sad i druge. Uništeno je ili oštećeno 34 lokomotive, 180 vagona i 10 raznih drumskih motornih vozila. Najzad, izvršeno je oko 60 diverzija na TT saobraćaj u kojima je posečeno 2660 TT stubova.

5. GLAVNI ŠTAB NOV I PO VOJVODINE

Do maja 1943. godine neki rukovodeći, koordinacioni vojni štab za čitavu Vojvodinu nije postojao, već je tu dužnost vršio novi Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu, koji je obrazovan početkom 1943. godine.

Zbog ukazane potrebe za jednim štabom koji će rukovoditi vojnim sektorima narodnooslobodilačkog pokreta u čitavoj Vojvodini, po odluci Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, a uz saglasnost Vrhovnog štaba, polovinom maja 1943. godine formiran je Operativni štab za Vojvodinu, sa funkcijama Glavnog štaba (do potvrđivanja ovoga od strane Vrhovnog štaba), sastavljen od tri člana od kojih je Aćim Grulović bio član PK za Vojvodinu.[148]

Odmah po formiranju pred Operativni štab su postavljeni sledeći opšti zadaci: koordiniranje dejstava i rukovođenje svim jedinicama NOV i PO na teritoriji Vojvodine; proširivanje oružane borbe protiv okupatora i narodnih izdajnika u čitavoj Vojvodini a naročito u Bačkoj i Banatu; mobilizacija ljudstva iz svih krajeva Vojvodine za jedinice NOV i PO, kako za one u istočnoj Bosni, tako i za one u Vojvodini; prikupljanje hrane, odeće, obuće i drugih potreba za jedinice NOV i PO u Vojvodini, kao i za one u istočnoj Bosni.

Neposredni zadaci Operativnog štaba bili su: upoznavanje sa stanjem i problematikom u svim jedinicama u Sremu: upoznavanje opšte situacije u Sremu, a posebno u Bačkoj i Banatu; preduzimanje konkretnih mera u pogledu izvršavanja opštih zadataka.

---

[148] Sastav štaba: komandant — Aćim Grulović, polit. komesar — Slobodan Bajić Paja, zam. komandanta — Sreta Savić Kolja.

U tom cilju su članovi Operativnog štaba, od vremena formiranja do prelaska u istočnu Bosnu, obišli sve jedinice u Sremu, upoznali stanje u njima i situaciju u rejonima njihovog dejstva; postavili štabovima tih jedinica konkretne zadatke, a za dobijanje podataka o situaciji u Bačkoj i Banatu angažovali partijske i druge veze. Pored toga, Operativni štab je organizovao pomenuti veliki transport od oko 1100 dobrovoljaca i 80 kola hrane i materijala, pa se s njim 22. maja 1943. prebacio u istočnu Bosnu radi planiranog odlaska u Vrhovni štab.

U toku juna, prolazeći teritorijom istočne Bosne, Operativni štab je nastojao da, u granicama mogućnosti, obiđe vojvođanske jedinice na toj teritoriji i upozna njihovo stanje i probleme. Tako su članovi Operativnog štaba u s. Šekovići prisustvovali partijskom savetovanju partijskih i omladinskih rukovodilaca vojvođanskih jedinica u istočnoj Bosni, posle čega su organizovali sastanak sa štabovima 1. i 2. vojvođanske brigade na kome su se upoznali sa stanjem i problemima ovih jedinica. Osim toga učestvovali su u organizaciji i izvođenju napada na Vlasenicu.

U Vrhovni štab NOV i POJ stigli su 1. jula i tu ostali tri dana radi upoznavanja Vrhovnog komandanta sa vojno-političkom situacijom u Vojvodini i problemima sa kojima se vojno i partijsko rukovodstvo susretalo u svome radu. Tada je zvanično, Naredbom Vrhovnog komandanta od 2. jula 1943. god.[149] formiran Glavni štab NOV i PO Vojvodine koji je tom prilikom dobio direktive i zadatke za budući rad. Komandant Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine (koji je bio i član Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu) dobio je od Vrhovnog komandanta posebne instrukcije i zadatke partijsko-političke prirode, a naročito u odnosu na mere koje treba preduzeti za razgaranje ustanka u Bačkoj i Banatu, zatim po pitanju ostvarenja bratstva i jedinstva raznih nacionalnosti Vojvodine i slično.

Vršilac dužnosti načelnika Vrhovnog štaba postavio je članovima Glavnog štaba Vojvodine zadatke vojne prirode, koji su se uglavnom svodili na sledeće:

---

[149] Raniji sastav Glavnog štaba proširen je samo Savom Orovićem kao načelnikom štaba.

1) Mobilizacija sveg sposobnog ljudstva za NOV i PO i formiranje novih jedinica, naročito udarnih brigada.

2) Po povratku u Srem uputiti u Bačku i Banat grupe boraca sa tih teritorija, a koji se nalaze u postojećim jedinicama u Sremu i istočnoj Bosni, da bi poslužile kao jezgro za formiranje većih jedinica.

3) Naročitu pažnju pokloniti rušenju železničkih komunikacija, naročito pruge Beograd — Zagreb i gde god je moguće napadati neprijatelja, oslanjajući se uglavnom na partizansku taktiku ratovanja.

4) Prvenstveno nastojati, da se u čitavoj pokrajini što više ljudi pridobije za NOP naročito iz redova nacionalnih manjina.

Sl. 15 — Političko i vojno rukovodstvo Vojvodine u Fruškoj gori avgusta 1943. god ne.

Sa ovim zadacima, puni utisaka sa sastanaka sa Vrhovnim komandantom, zadovoljni i srećni što im se pružila prilika da budu s njim puna tri dana, krenuli su članovi Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine za Srem, gde su stigli

---

150 Na putu iz ist. Bosne za Srem poginuo je politički komesar Glavnog štaba Slobodan Bajić Paja.

oko 15. jula 1943. godine.[150] Po dolasku u Srem Glavni štab je odmah počeo sa realizacijom dobivenih zadataka i već 19. jula je izdao naredbu kojom je upoznao sve štabove o formiranju Glavnog štaba i izvršio reorganizaciju postojećih jedinica.

Do 4. novembra 1943. Glavni štab se sastojao od komandanta, komesara, zamenika komandanta, načelnika štaba i dva člana štaba. U ovakvom sastavu Glavni štab nije mogao da sa potpunim uspehom radi po svim pitanjima organizacije vojske i pozadine i rukovođenja bor-

Sl. 16 — Bolnički kurs pri sanitetskom odseku GŠV, Fruška gora polovinom 1944. godine.

bom, pa je odlučeno da se pri Glavnom štabu oforme odseci za razne sektore. Naredbom Glavnog štaba od 4. novembra formirani su sledeći odseci: vojno-pozadinski, ekonomski, obaveštajni, sanitetski i mobilizacijski. Na čelu odseka nalazili su se šefovi koji su postavljeni istom naredbom. Početkom 1944. godine formirani su još i odseci za vezu, zaštitu naroda i Oblasni vojni sud, a u avgustu 1944. i saobraćajni odsek.

Struktura pojedinih odseka bila je u osnovi ovakva:

— *Ekonomski odsek:* šef odseka, sekretar, blagajnik, intendant sa pomoćnicima, referent za radionice, referent za organizaciju transporta i preuzimanje hrane od operativnih jedinica, referent za snabdevanje jedinica, članovi odseka za druge poslove, razno pomoćno osoblje, radni bataljon sa jednom trećinom naoružanog ljudstva i četa za prevoženje na reci Savi.

— *Sanitetski odsek:* šef odseka, referent za Sremsko područje, referent za operativne jedinice, šef sanitetskog slagališta, upravnici postojećih bolnica, upravnici raskužnih stanica, upravnik invalidskog doma i sekretar odseka. Pored toga, pod rukovodstvom odseka bili su još i bolnički kursevi, komisija za pregled mobilisanog ljudstva i dobrovoljaca i radionica za tkanje gaze.

— *Vojnosudski odsek,* odnosno *Oblasni vojni sud:* šef odseka, ujedno predsednik Oblasnog vojnog suda; dva člana suda, sekretar i pisar. Pored toga, odsek je rukovodio postojećim vojnim sudovima na terenu.

— *Mobilizacijski odsek:* šef odseka i pomoćnik, sekretar i pisar. Osim toga, pod rukovodstvom odseka su bili mobilizacijski oficiri u komandama područja.

— *Odsek za vezu:* šef odseka, referent za radio-telegrafiju i telefoniju, referent za kuriske veze (relejne stanice).

Sedište Glavnog štaba do oktobra 1944. godine je bilo u Sremu, sa povremenim i kraćim boravcima u istočnoj Bosni; u oktobru je prešao u Banat, a zatim u Novi Sad, gde mu je bilo sedište do rasformiranja, odnosno preformiranja u štab 3. armije.

Glavni štab NOV i PO Vojvodine, je, neosporno, u svom radu imao uspeha, ali i propusta i nedostataka. Samo njegovo formiranje i postojanje u toku 1943. i 1944. godine imalo je određeni značaj i pozitivno se odrazilo na razvitak oružane narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini. Jer Vojvodina je dobila svoje najviše vojno rukovodstvo, koje je moglo povezati i koordinirati rad svih postojećih jedinica i pozadinskih vojnih komandi, pa je u jednom centru vršeno planiranje, prikupljanje i raspodela svih potreba za jedinice kako u ljudstvu, tako i u materijalu.

Ovi uspesi su bili znatno veći i vidniji u Sremu nego u Bačkoj i Banatu, što je proizašlo iz objektivnih uslova razvoja ustanka i konkretne situacije, a delimično i zbog propusta i nedostataka u rukovođenju u pojedinim oblastima.

No i pored toga što su bili manji, uspesi u Bačkoj i Banatu su bili značajni kako na planu oživljavanja i omasovljenja oružane borbe, oformljenja novih partizanskih jedinica i uvlačenje nacionalnih manjina u oružanu borbu protiv okupatora, tako i u pogledu mobilizacije i prebacivanja ljudstva u Srem i istočnu Bosnu, koje je svojim učešćem pridonelo razvijanju aktivnosti postojećih jedinica.

U tom smislu Glavni štab je preduzimao razne mere da bi se oružana borba i u tim delovima Vojvodine nastavila i proširila. Tako su početkom jula 1943. godine izdvojeni svi borci Bačvani koji su dotle bili rastureni po raznim jedinicama u Sremu. Od njih je formiran poseban vod, koji je sa jedinicama odreda išao u razne akcije na neprijatelja u cilju sticanja iskustva i borbene sposobnosti. Sa borcima ovog voda je posebno organizovan vojni i politički rad, pa su se isti za kratko vreme osposobili za samostalno dejstvo na terenu Bačke. Kada je po odluci Glavnog štaba od 11. avgusta 1943. godine formiran 3. bačko-baranjski odred, ovaj vod je ušao u njegov sastav, prešao u Bačku i mnogo doprineo da tu oživi oružana borba protiv okupatora i narodnih izdajnika.

U isto vreme preduzete su slične mere i za oživljavanje oružane borbe u Banatu. Više boraca koji su prešli iz Banata u Srem raspoređeni su u sremske jedinice radi sticanja iskustva, a u Banat je upućeno nekoliko rukovodilaca da ispitaju situaciju i mogućnosti za oživljavanje i omasovljenje oružane borbe.

U organizacijskoj strukturi i radu Glavnog štaba bilo je i nekih nedostataka i slabosti. Tako je, na primer, njegova preglomaznost otežavala i umanjivala pokretljivost; zatim, operativna veza sa jedinicama nije uvek bila ista i dovoljna kao ni uticaj na planiranje i izvođenje akcija, ponekad je nepotrebno napuštao svoju teritoriju, itd. No, svi ti kao i drugi nedostaci nisu bitno, razume se u negativnom smislu, uticali na razvitak oružane borbe. Da bi

se dobila celovitija slika o radu ovoga štaba, bila bi potrebna posebna obrada tog pitanja u okvirima obrade razvoja NOB i dejstava jedinica u čitavoj pokrajini. No, uglavnom može se reći da se rad Glavnog štaba odvijao u dosta teškim uslovima — kako zbog geografskog položaja Vojvodine, njenog topografskog stvora i odvojenosti pojedinih oblasti velikim rekama, tako isto i usled njenog mnogonacionalnog sastava i drugih faktora — što je iziskivalo velike napore i umešnost i normalno, uslovilo i razne propuste i slabosti.

U isto vreme kada je formiran Glavni štab NOV i PO Vojvodine, naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 2. jula 1943. godine formirana je 16. divizija (vojvođanska), u čiji sastav su ušle 1, 2. i 3. vojvođanska brigada.

6. FORMIRANJE 1. I 2. SREMSKOG ODREDA

Odmah po povratku iz Vrhovnog štaba i istočne Bosne Glavni štab NOV i PO Vojvodine je 19. jula izdao naredbu br. 1 kojom se ukida dotadašnji 3. odred (kako se još uvek zvanično nazivao Sremski odred) i od njega formira 1. i 2. sremski odred. Istom naredbom su štabovi jedinica upoznati da je formiran Glavni štab.

1. sremski odred je u svom sastavu imao tri bataljona: 1. (Fruškogorski), 2. (Podunavski) i 3. (Posavski) i dejstvovao na teritoriji istočno od linije Ilok — Šid — Sremska Mitrovica. Odred je 27. jula 1943. imao oko 400 boraca. Pre formiranja 4. vojvođanske brigade (7. oktobra 1943) odred je imao oko 470 boraca, a posle njenog formiranja oko 200 boraca, jer je jedan bataljon ovog odreda ušao u sastav brigade.

2. sremski odred je u momentu formiranja imao u svom sastavu samo jedan bataljon sa oko 150 boraca. U avgustu je formiran i drugi bataljon. Kada je formirana 4. brigada, jedan bataljon ovog odreda ušao je u njen sastav, a u novembru je ponovo formiran 2. bataljon. Ovaj odred je dejstvovao zapadno od linije Ilok — Šid — Srem. Mitrovica. Početkom decembra, 1, i 2. Sremski odred zajedno imali su pet bataljona sa ukupno oko 600 boraca.

S obzirom na veliki razmah NOB u Vojvodini, a naročito u Sremu (do kraja jula 1943. formirane su, pored odreda, i tri brigade, dve u istočnoj Bosni i jedna u Sremu) i da je rukovodećem kadru (uglavnom, seljaci i radnici bez neke ranije vojne naobrazbe) postajalo sve složenije da rukovodi jedinicama i umešno koristi stečena iskustva, neodložno se nametala potreba za njegovim sistematskim školovanjem.

Sl. 17 — Oficirska škola G.Š.V. u s. Bešenovački Prnjavor avgusta 1943. godine.

Ova potreba je uočena još 1942. godine, ali, uglavnom zbog nedostatka oficira nastavnika, nije mogla biti realizovana. Taj se problem donekle rešavao putem organizovanja tri vojna kursa (prvi, jednomesečni, održan je u selu Ogaru sa 25 slušalaca u leto 1942), na kojima je manji broj rukovodilaca dobio minimalna znanja. Tek krajem jula 1943. sazreli su uslovi za formiranje oficirske škole, kako u odnosu na situaciju, tako i u odnosu na potreban nastavnički kadar. Škola je formirana po naredbi Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 26. jula 1943. godine. Naredbom je formulisan cilj škole: »Obuka i usavršavanje

komandnog kadra, izučavanje i primena stečenog iskustva narodnooslobodilačke borbe i sprovođenje jedinstvene doktrine u saglasnosti sa ostalim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.«[151]

Nastava je trajala 21 radni dan sa ispitima, sa po 20—30 slušalaca, a proučavala se: ratna služba sa partizanskim načinom ratovanja, borbena i strojeva obuka, topografija, nastava gađanja, naoružanje, fortifikacija, moralno-političko vaspitanje i dr. Do decembra 1943. godine kroz oficirsku školu je prošlo oko 100 vojnih rukovodilaca.

Sl. 18 — Politička oficirska škola G.Š.V. u s. Bešenovački Prnjavor u leto 1943. godine.

Nešto pre oficirske škole, juna meseca, formirana je politička škola, kroz koju je do decembra 1943. god. prošlo oko 80 političkih rukovodilaca.

Kada se zna na kakvom je nivou bilo vojnostručno znanje naših rukovodilaca u tom vremenu i ranije, onda je formiranje ove škole bilo od vrlo velikog značaja za

[151] Zbornik I/6, dok. 113.

unapređenje i čitavi razvoj NOV i PO u Sremu i u jedinicama izvan Srema. Iako je nastava u školi trajala svega tri nedelje, zbog velikog broja rukovodilaca koji je trebalo da prođu kroz nju, slušaoci su ipak sticali osnovna znanja iz vojne teorije i neka stručna znanja iz pojedinih rodova i službi. Proučavajući, za to kratko vreme, iskustva iz borbi, partizansku taktiku i organizacione forme i izvlačeći iz toga zaključke i pouke za budući rad, slušaoci su iz škole ipak izlazili sa osnovnim znanjima potrebnim u svakodnevnom radu i borbama. Još je važnije da su oni iz škole izlazili sa mnogo većim pouzdanjem u sebe i svoje sposobnosti, sa osećanjem da kao rukovodioci sa iskustvom i dobijenim znanjem u školi, mogu mnogo uspešnije da se bore i vode svoje jedinice u borbi.

8. »NI ZRNA ŽITA OKUPATORU«

I ove, 1943, kao i prethodne godine, preduzete su sve mere da borba za žetvu bude što bolje organizovana i što uspešnija. U tom cilju su Okružni NOO i štab 3. (Sremskog) odreda izdali 11. juna 1943. zajednički proglas narodima Srema, a zatim su, pored sastanaka partijskih i drugih narodnooslobodilačkih organizacija na terenu, održani sastanci štabova i partijskih organizacija jedinica, kao i komandi područja i mesta, na kojima je izvršena podela zadataka. Vrativši se iz istočne Bosne i Glavni štab NOV i PO Vojvodine je sa svoje strane preduzeo konkretne mere radi što uspešnijeg izvršenja ovog glavnog zadatka za sve organizacije NO pokreta u ovom periodu.

U proglasu narodima Srema između ostalog stoji:[152]

»NARODIMA SREMA!

Braćo i sestre!

Jedna od stalnih mera krvavog okupatora jeste pljačka svega onoga što smo mi pripremili za našu ishranu, otimanje naših svinja, goveda i druge stoke. I dalje: Sada se švapski, ustaški i ostali banditi spremaju da izvrše najgrozniju pljačku našeg radnog i bogatog Srema. Na sve strane neprijatelj vrši pripreme kako bi što potpunije opljačkao našu ovogodišnju letinu...

. . . . . .

[152] Zbornik I/6, dok. 101.

Braćo i sestre!

Jedan od najslabijih frontova fašizma jeste njegova ishrana. Ukoliko je porcija fašističkih vojnika manja utoliko ćemo ih pre pobediti. I na tom frontu mi možemo i moramo tući fašističke osvajače. Borba za žetvu jeste borba ne samo za ishranu našeg naroda i naše narodne vojske, već i borba protiv fašizma uopšte.

Narodima Srema!

Dignite se svi do jednoga za odbranu naše letine. Borba za žito nije stvar pojedinaca, već sviju nas. Naša parola: NI ZRNA ŽITA OKUPATORU I NJEGOVIM SLUGAMA mora se u potpunosti sprovesti u život...

Kada se uporedi borba za žetvu u ovoj i 1942. godini, koja je vođena pod istom parolom, dolazi, se do zaključka da se ona suštinski razlikuje i po postavljenim zadacima i u metodu izvođenja, a što se vidi i upoređivanjem proglasa iz te dve godine. No, treba odmah naglasiti da je krajnji cilj, sažet u paroli »Ni zrna žita okupatoru«, postignut u obe godine — onoliko koliko je to, s obzirom na različite situacije, objektivno bilo moguće, iako su metodi borbe bili različiti.

Dok u proglasu iz 1942. godine dominira »uništavanje i paljenje« čak i sopstvenog žita koje se ne može skloniti, dotle u proglasu od 1943. godine dominira »odbrana letine« i onemogućavanje neprijatelju da do nje dođe, sklanjanju hrane i obezbeđenje sa ishranom partizanskih jedinica i naroda. U 1942. godini neprijatelj je bio još dovoljno brojan da je mogao kontrolisati veći deo teritorije Srema, a samim tim i mogućnosti za sklanjanje letine bile su ograničene. S druge strane, i potrebe naše vojske, s obzirom na njenu brojnost, bile su manje. Sada, u 1943. godini, oslobođena teritorija je obuhvatila veliki deo Srema; malo mesta je bilo bez dobro organizovane narodne vlasti i vojnopozadinskih organa, pa su i mogućnosti za sklanjanje letine bile nesravnjeno veće od one iz prethodne godine. Osim toga, omasovile su se jedinice, a samim tim narasle i njihove potrebe. Zato su bili potrebni maksimalni napori celog Srema da se letina skloni i onemogući da je neprijatelj pljačka i odnosi; osim toga trebalo je učiniti sve da se uništi letina koja je bila u rukama okupatora.

U periodu juli—avgust, u kome je vođena masovna danonoćna borba za žetvu, uništeno je oko 600 vagona pšenice; za potrebe partizanskih jedinica narod je obezbe-

dio oko 100 vagona, pored veće količine za svoju ishranu. Takođe je uništen veći broj neprijateljskih vršalica i drugih radilica.

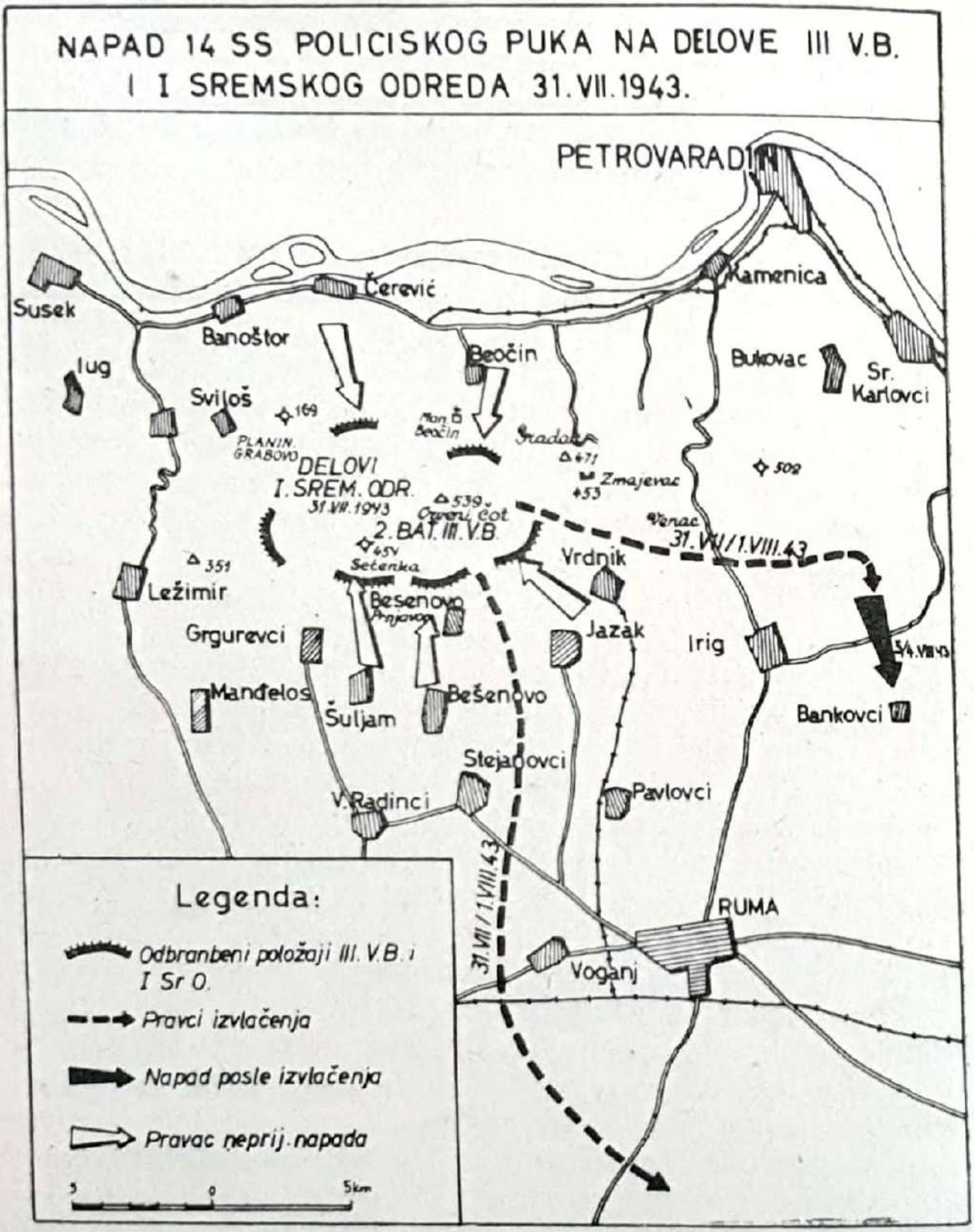

Sk. 5.

Nemoćan da spreči uništavanje i sklanjanje žetve, okupator je, naročito u drugoj polovini jula, ispoljio svoj bes nad nevinim stanovništvom onih sela iz kojih je pro-

terana njegova vlast vršeći nečuveni teror u njima kako bi time zastrašio narod Srema i primorao ga da mu preda ubranu letinu. Za ovo je on pojačao svoje snage — doveo je u Srem i 14. SS policijski puk, koji je 22. jula prešao u napad na sela istočnog Srema, da bi se posle toga prebacio u Frušku goru gde je 31. jula izvršio napad na jedinice brigade i odreda.

Pošto je 22. jula sa tri aviona bombardovao s. Pećince, bacivši nekoliko zapaljivih bombi i otvarajući mitraljesku vatru od koje su poginule dve, a ranjene tri osobe, neprijatelj je 23. jula upao u s. Dobrinci gde je mučio i ubio nekoliko ljudi, 88 odveo i zapalio 2 kuće. Posle toga je ostavio svoga poverenika za vršidbu pšenice, koga je mesna narodna vlast osudila na smrt i odmah streljala. Iz s. Dobrinci neprijatelj je upao u s. Pećinci, odakle je sve stanovništvo izbeglo. Ne našavši nikoga, neprijatelj je selo potpuno opljačkao. Istoga dana upao je u s. Petrovci, gde je ubio 3, a odveo 40 osoba i selo opljačkao, a u s. Popinci ubio 1 i odveo 44 osobe i selo opljačkao. U selu Prhovu je ubio pet osoba, a selo je opljačkao. U selu Tovarnik neprijatelj se zadržao nekoliko dana i za to vreme ubio 2, a odveo 18 osoba, te selo potpuno opljačkao, kao i s. Ogar, gde je ubio 4 a oterao 20 osoba, te i to selo potpuno opljačkao. Ista nedela su učinjena i u s. Subotište odakle je oterao 20 žena i 10 ljudi, a selo opljačkao. Slično su prošli i sela Sibač, Buđanovci i Brestač.

U naletima na ova sela poginulo je i nekoliko članova Partije i narodnih odbornika, ali i pored terora narod se nije pokolebao već je odmah nastavio vršidbu za svoj račun i sklanjanje žetve. Neprijatelj nije postigao cilj, nije pokolebao narod da mu preda žetvu, već je uspeo da odnese samo ono što je iznenadnim upadom našao u selima. Narod je posle ovih napada i pljački zajedno sa jedinicama i vojnopozadinskim vlastima organizovao još bolje skrivanje žetve i učinio sve da ubuduće ne bude iznenađen.

Narod Srema, zajedno sa svojim jedinicama i organima narodnih i vojnopozadinskih vlasti, a pod rukovodstvom Partije, uspeo je da obezbedi velike količine žita za sebe i svoju vojsku, a isto tako i da uništi velike količine okupatorskog i petokolonaškog žita.

Teško je iz ovih oskudnih podataka sagledati kako se, u stvari, odvijala borba za žetvu. Čitav slobodoljubivi narod Srema, zajedno sa svojim partizanima, predstavljao je jedinstvenu celinu. Radilo se dan i noć. Dok su jedinice, uz pomoć naroda, uništavale ili otimale žetvu, narod je uz pomoć jedinica i vojnopozadinskih organa u oslobođenim mestima organizovao žetvu, vršidbu i sklanjanje svog

Sl. 19 — Sednica Mesnog NO odbora u selu Karlovčiću u leto 1943 godine

žita. Ako bi u nekom selu nastao zastoj zbog nedostatka radilica ili radne snage, odmah je stizala pomoć iz susednih sela. Rad se nastavljao i u mestima gde je neprijatelj izvršio upad, teror i pljačku, i to odmah po njegovom izlasku. Za vreme upada neprijatelja narod je u celini ispoljio veliku hrabrost i samopožrtvovanje, a bilo je i dosta primera pravog junaštva. Jedinice su istovremeno vršile i uspešne napade na neprijatelja, uništavale njegovu živu silu, kočile saobraćaj i time umanjivale njegovu udarnu moć. Tako udružen i jedinstven narod Srema je izvojevao još jednu veliku pobedu.

Za vreme terora i pljačke od strane neprijatelja po selima jugoistočnog Srema, delovi 3. bataljona 1. sremskog odreda i 2. bataljona 3. vojvođanske brigade izvršili su

nekoliko napada iz zasede na delove 14. SS policijskog puka. 22. jula 2. bataljon 3. vojvođanske brigade sa diverzantskom grupom odreda minirao je drum i iz zasede između s. Petrovčića i Karlovčića napao dva kamiona sa nemačkim vojnicima iz 14. SS puka. Pošto se od eksplozije mine prvi kamion prevrnuo, bataljon je izvršio juriš. U borbi sa vojnicima iz drugog kamiona ubijena su četiri, a teško ranjeno pet nemačkih vojnika. Zaplenjen je jedan ručni mitraljez, devet pušaka, nekoliko pištolja i druga oprema. Bataljon je imao jednog poginulog i dva ranjena borca.

Jedna četa 3. bataljona 1. sremskog odreda minirala je drum i postavila zasedu između sela Dobrinci i Pećinci sa namerom da izvrši napad na neko vozilo koje bude naišlo od Rume. Međutim, pošto su naišla tri tenka i jedan kamion sa vojnicima iz 14. SS policijskog puka, posle eksplozije mine kojom je teško oštećen prvi tenk, četa se povukla bez gubitaka, ne prihvativši borbu sa nadmoćnijim neprijateljem.

2. četa istog bataljona je 26. jula minirala drum i postavila zasedu između sela Šimanovci i Mahaljevci. Neprijatelj (takođe iz 14. SS polic. puka) je, zbog njene nebudnosti, ranije otkrio zasedu, zbog čega je došlo do neravnopravne borbe i izvlačenja čete po teškim uslovima, kada je poginuo komandir čete (Slavko Adamović Stari), i jedan borac, a ranjena dva borca i jedna drugarica.

Posle gornjih akcija 2. bataljon 3. brigade se prebacio za Frušku goru, a 3. bataljon 1. sremskog odreda je ostao na toj teritoriji.

9. DEJSTVA U PERIODU BORBE ZA ŽETVU

Pored intenzivne aktivnosti svih jedinica u borbi za žetvu, jedinice 3. vojvođanske brigade i 1. i 2. sremskog odreda su u ovom periodu izvršile i veliki broj drugih akcija. Pored napada na neprijateljsku živu silu u garnizonima ili pokretu iz zasede, naročito je bila živa diverzantska aktivnost i napadi na njegov saobraćaj i veze, a posebno na pruzi Beograd — Zagreb, na šta su se prvenstveno orijentisale jedinice odreda.

3. vojvođanska brigada je dejstvovala na teritoriji čitavog Srema prebacujući se iz jednog dela u drugi prema situaciji, zavisno od objekta napada koji se birao prema potrebi. Tako je 4. radna bojna 2. pukovnije imala utvrđeni garnizon u s. Otoku i, sa oružanim obezbeđenjem, svaki dan vozom prevožena do žel. stanice Spačva, gde se iskrcavala i odlazila na seču drva u obližnju šumu. Štab 3. vojvođanske brigade odlučio je da 1. jula izvrši napad na ovu bojnu i to u momentu kada voz uđe u stanicu Spačva i bojna se počne iskrcavati. Jedinice brigade su se rasporedile u zasedu oko stanice. Kada je voz ušao u stanicu borci brigade su otvorili vatru i odmah izvršili juriš, jer se iz voza već bio iskrcao veći broj vojnika. Brigada je ovaj deo transporta zarobila i razoružala, ali je mašinovođa uspeo da pokrene voz i da utekne sa jednim manjim delom, koji se još nalazio u vagonima. To je svakako bio propust u planu izvršenja akcije, jer nisu bili određeni borci koji će skinuti mašinovođu sa lokomotive. Zarobljeno je 5 oficira, 80 stražara i 165 domobrana bez oružja. Zarobljenim vojnicima su objašnjeni ciljevi NOB posle čega je 15 domobrana stupilo u brigadu, a ostali su pušteni. Zaplenjeno je 79 pušaka, 6000 metaka, 120 pari odela, 80 pari obuće, 25 pelerina, veće količine drugog ratnog materijala i novca.

Istoga dana, posle ove akcije, dva bataljona brigade su izvršila upad u s. Lipovac, a dve čete u s. Batrovci. Neprijateljske posade ovih sela nisu ni sačekale jedinice brigade, već su se ranije povukle iz sela. U oba sela su spaljene opštinske arhive i zaplenjen kancelarijski materijal i novac a u s. Lipovac su još zaplenjene dve vršaće mašine. U s. Lipovac je sutradan održan miting i prisutnom narodu, uglavnom Hrvatima koji su bili pod jakom ustaškom propagandom, objašnjeni ciljevi NOB i potreba da se svi, Srbi i Hrvati, udruže u borbi protiv okupatora i Pavelićevih ustaša.

Dolazak jedinica brigade u ova dva sela je značajan i po tome što je tada uspostavljen prvi kontakt sa hrvatskim življem u tim selima, koji je neprijateljskom propagandom bio ubeđivan da jedinice NOV i POJ vode borbu

protiv svih Hrvata, a ne samo protiv hrvatskih izdajnika ustaša. Borci i rukovodioci brigade su se svojim stavom, ponašanjem i objašnjavanjem trudili da stanovništvo uvere da oni nisu njihovi neprijatelji. Ovaj prvi kontakt je nesumnjivo urodio plodom, a kasnijim sve češćim kontaktima stanovništvo hrvatskih sela se sve više odvajalo od okupatora i ustaša i orijentisalo se prema NOP-u.

Sutradan, 2. jula, posle održanog mitinga bataljoni brigade su krenuli iz s. Lipovac u s. Batrovci da se spoje sa četama koje su se tamo nalazile. Pošto je neprijatelj verovatno bio obavešten o boravku bataljona u s. Lipovac, to je on pešadijskim snagama zaposeo levu obalu r. Bosut, a sa nekoliko tenkova krenuo u napad od pravca s. Morovića. Bataljoni su se sukobili sa neprijateljem koji je iz tenkova otvorio vatru prvo na obezbeđenje u s. Batrovci, a posle i na kolonu brigade. Bataljoni su, iznenađeni i nepripremljeni, bili primorani da se brzo povuku u obližnju šumu. Za vreme povlačenja ranjena su četiri borca, a jedna drugarica je zarobljena. Zbog nedovoljno organizovanog osmatranja i izviđanja u zoni obezbeđenja brigade neprijatelju je uspelo da je iznenadi ovim tenkovskim napadom.

Da bi brigadu izveo ispod udara nadmoćnijih neprijateljskih tenkovskih snaga, štab brigade je doneo odluku i prebacio jedinice u istočnu Bosnu gde su raspoređene u selima pored r. Save. Ovo vreme je iskorišćeno za napad na putnički voz koji je saobraćao na pruzi Bijeljina — Bos. Rača. 8. jula minirana je žel. pruga i u 8.30 časova ujutro na minu je naišao voz. Uništena je lokomotiva i 12 vagona a poginulo je 10 domobrana i desetak civila. Borci brigade su upali u vagone i prekontrolisali da li ima naoružanih vojnika. Pošto je bilo samo nešto naoružanih domobrana, samo su legitimisani putnici. Otkriveno je nekoliko narodnih neprijatelja koji su predati sudu, a ostali su pušteni. U vozu su zaplenjene veće količine sanitetskog i drugog ratnog materijala.

Po povratku iz istočne Bosne brigada je nastavila sa akcijama. Tako je 16. jula jedna desetina iz njenog sastava, zajedno sa jednom odredskom desetinom, izvršila upad u s. Strašinci, gde se nalazila straža sastavljena od domaćih ustaša, koja se delom razbežala, a delom je za-

robljena i razoružana. Jedan ustaša, koji je pružio otpor, ubijen je. Zarobljeno je svega sedam ustaša i zaplenjeno sedam pušaka sa municijom, jedna pisaća mašina, motocikl i drugo. Pored toga, spaljena je opštinska arhiva. Istoga dana je u blizini s. Bosuta zaplenjen jedan automobil sa prikolicom. 18. jula su jedinice 3. bataljona 3. brigade izvršile upad u s. Bačince gde su zapalile opštinsku zgradu sa arhivom i zaplenile šest pušaka, zatim u s. Gibarac gde su takođe zapalile opštinsku zgradu sa arhivom i zaplenile dva pištolja i drugi materijal, i u s. Berkasovo gde su zapalile opštinsku zgradu sa arhivom, zarobile ustaškog tabornika koji je kao ratni zločinac streljan i zaplenile 5 pušaka sa 50 metaka, 1 pištolj i drugi materijal.

2. bataljon 3. vojvođanske brigade sa jednom četom 1. bataljona 1. sremskog NOP odreda izvršio je 31. jula u 1 čas napad na žandarmerijsku postaju u s. Voganj jačine 27 žandarma. Žandarmi su pružili snažan otpor, što nije predstavljalo iznenađenje jer su to bili poznati zločinci i tek posle žestoke i uporne borbe, koja je trajala oko dva časa, bili su savladani: 2 žandarma su ubijena, 3 ranjena, a 19 žandarma i 4 Nemca petokolonaša su zarobljena. Presudom vojnog suda svi zarobljeni su kao ratni zločinci streljani. Zaplenjeno je 20 pušaka sa oko 4000 metaka, nekoliko pištolja, 1 sanduk bombi, 4 radio-aparata i sva oprema zarobljenih. Pored ovoga je u opštini zapaljena arhiva i zaplenjen kancelarijski materijal. Bataljon je imao jednog poginulog borca.

Napad 14. SS policijskog puka na delove 3. vojvođanske brigade i 1. sremskog odreda u Fruškoj gori

Posle završenog pohoda na sela jugoistočnog Srema 14. SS policijski puk se u toku noći 30/31. jula kamionima i u najvećoj tajnosti prebacio u rejon Fruške gore, gde je 31. jula ujutro izvršio iznenadni napad na delove 3. vojvođanske brigade i 1. sremskog odreda, koji su se nalazili na prostoriji između druma Srem. Mitrovica — s. Sviloš i Irig — Srem. Kamenica. Ovim napadom je neprijatelj produžio sa pokušajima da onemogući ili bar umanji sve veću aktivnost partizanskih jedinica, a posebno u borbi

za žetvu koja je bila u najvećem jeku. Raspoređujući se u polazne položaje za napad na severnim i južnim padinama Fruške gore u rejone sela: Šuljam, Bešenovo, Vrdnik, Čerević i Beočin, 14. SS policijski puk, pojačan posadama garnizona Srem. Mitrovica, Ruma, Vrdnik i Beočin, je u stvari izvršio opkoljavanje rejona Fruške gore gde su se nalazili delovi brigade i odreda.

Koncentraciju snaga za napad neprijatelj je izvršio do 7.00 časova ujutro, a u 8.00 časova je već otpočeo napad. Štab 3. brigade sa 2. bataljonom i štab 1. sremskog odreda, sa delovima 1. bataljona, bili su iznenađeni jer su prve podatke o neprijateljskoj koncentraciji dobili tek oko 7 časova ujutro, znači u vreme kada je on već vršio razvoj svojih jedinica za napad. Neprijatelj je napadao iz tri pravca: glavnim snagama od s. Bešenovo — preko s. Šuljam, a pomoćnim od s. Čerević, s. Beočin i od s. Vrdnik.

Kada su doznali za napad, 2. bataljon 3. brigade i delovi 1. sremskog odreda su brzo zauzeli najpovoljnije odbrambene položaje na padinama Fruške gore i u njenoj unutrašnjosti. Do prvog kontakta sa neprijateljem došlo je već oko 8 časova na svim pravcima. Neprijatelj je u toku čitavog dana vršio uzastopne napade sa pešadijom i nekoliko tenkova, ali su svi bili odbijeni. Naročito je česte i žestoke napade vršio glavninom svojih snaga sa pravca s. Bešenovo, gde je upotrebio i tenkove. Jedinice 3. brigade su imale PT top i u jednom od juriša neprijatelja uništile su jedan tenk.

Pošto se u istom rejonu nalazio i deo Glavnog štaba Vojvodine, to je on izdao naređenje štabu 3. brigade da se u toku dana po svaku cenu održe položaji, a po padu mraka da se sve jedinice izvuku iz obruča i nastave aktivnost na drugim područjima Srema; u ovom delu Fruške gore da ostanu samo manji delovi 1. sremskog odreda, što je u potpunosti izvršeno. Pred pad mraka, kada je neprijatelj prodro do venca Fruške gore, jedinice brigade i odreda su se izvukle iz obruča, pa je poslednji udar izvršio u prazno. Izvlačenjem iz obruča, 1. bataljon se prebacio na teritoriju jugoistočnog Srema, a 2. u istočni deo Fruške gore. Neprijateljske jedinice su se zadržale 2—3 dana bezuspešno tražeći partizane, a onda su se povukle. Tako se

i ovaj neprijateljski napad, kao i mnogi drugi, završio potpunim neuspehom. Neprijatelj je pretrpio gubitke od oko 20 ubijenih i ranjenih vojnika i oficira. Zaplenjeno je nekoliko pušaka. Jedinice 3. brigade i 1. sremskog odreda su imale svega jednog ranjenog i jednog nestalog borca.

Izvlačenjem iz neprijateljskog obruča 1. bataljon 3. brigade se 3. jula prebacio severno od Iriga, sa zadatkom da produži sa napadima. Štab bataljona se odmah povezao sa delovima 2. bataljona 1. sremskog odreda i dobio podatke o neprijatelju u pojedinim garnizonima. Pošto je postojala veza sa nekim domobranima sa pustare »Bankovci« (6 km istočno od Iriga), odlučeno je da se posada ove pustare (oko 80 domobrana iz 1. bojne Zrakoplovne školske pukovnije iz Petrovaradina) odmah napadne i razoruža. Među domobranima je bilo nešto i ustaša. Napad je predviđen za 2/3. avgust, ali domobrani koji su imali da omoguće bržu likvidaciju nisu došli na vezu u zakazano vreme, te je napad odgođen za sledeću noć, 3/4. avgust, ali domobrani opet nisu došli.

Štab 1. bataljona je tada odlučio da napad izvede iste noći i bez njih, a sadejstvovaće mu i 2. četa 2. bataljona 1. sremskog odreda. Neprijatelj je sa položaja oko pustare i iz utvrđene zgrade pružio jak otpor, ali je posle dvočasovne žestoke borbe bio razbijen; delom se razbežao po polju, a delom je razoružan. 3 vojnika su ubijena, 1 je ranjen, a 15 zarobljeno; 10 ih je izgorelo u zapaljenoj kamari slame gde su se sakrili. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 1 ručni mitraljez, 22 puške, dosta municije i druge vojničke opreme i namirnica; zapaljene su sve zgrade na pustari, 2 vršalice, 1 kamion i oko 7 vagona ovršenog žita. Bataljon je imao jednog poginulog i tri ranjena borca.

Napad na nemačku posadu u s. Grgurevci

U selu Grgurevci, pored domaćih Nemaca koji su bili naoružani, stacionirala je i četa nemačke policije iz bataljona »General Laudon« jačine oko 64 vojnika. Oni su

zajednički selo dobro utvrdili i organizovali za odbranu: oko sela su izradili spoljna utvrđenja koja su posedali noću, a u selu utvrdili više zgrada, naročito zgradu šumske uprave. Pored toga svaki Nemac meštanin je i svoju kuću na neki način pripremio za odbranu. Zbog toga su se štabovi sremskih jedinica, znajući za jedinstvenost neprijatelja, teško odlučivali da napadaju selo, mada je ono stajalo kao kost u grlu partizanskih jedinica koje su operisale i boravile u ovom delu Fruške gore. Najviše lokalnih napada i ispada, pretresa Fruške gore i okolnih sela, najviše zverstava prema stanovništvu su činili baš ovi Nemci, pa je bilo nužno napasti ih makar i ne bili potpuno likvidirani. Odluku o napadu doneo je Štab 3. brigade.

U planu za napad predviđeno je da dve čete vrše obezbeđenje od Rume i Srem. Mitrovice, a ostale jedinice brigade da izvrše napad. Porušeni su svi mostovi i prokopani svi drumovi u okolini sela. Napad je počeo 20. avgusta u 1 čas po ponoći. Jedinice brigade su odmah naišle na žestok otpor iz spoljnih utvrđenja (bunkera), ali se tu nisu dugo zadržali jer se neprijatelj pod jakim pritiskom nadmoćnih snaga morao naposletku povući u utvrđene zgrade, koncentrišući se u zgrade šumskog gazdinstva odakle je dao odlučan otpor. I pored nekoliko juriša i ubacivanja bombi, i znatnih gubitaka koje je neprijatelj pretrpeo, nije ga bilo moguće likvidirati. Borba je trajala do zore, kada je naišlo i pojačanje iz Srem. Mitrovice, koje je zaustavljeno od četa na obezbeđenju. Štab brigade je tada odlučio da se jedinice povuku, iako akcija nije dovršena, jer voditi borbu sa pojačanim neprijateljem po danu bilo bi besmisleno.

Neprijatelj je pretrpeo gubitke: 6 ubijenih, 9 ranjenih i 15 zarobljenih Nemaca. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza i 20 pušaka, 2000 metaka, 6 bombi, 2 radio-aparata i druge ratne opreme. Brigada je imala četiri poginula borca.

Ovaj uspeh, iako samo delimičan, obradovao je narod Srema, a naročito u okolnim selima, jer se njegova želja, kao i želja svih boraca za osvetom nevinih žrtava, strelja-nih u junu 1942. godine, počela ispunjavati.

Skoro se zaboravilo na uspešno izveden napad 30. juna 1942. godine na domobransku satniju kod s. Bukovac kada je, posle više od godinu dana, izveden skoro istovetan napad kod sela Neština čiji je objekt bila jedna četa kao i tamo, samo sada Nemaca. I ovde je četa svaki dan dolazila na određeno mesto na obuku. I ovde je postavljena zaseda u vidu potkovice, samo su sada napadale jače i iskusnije snage nego ranije i postignut je potpun uspeh, a ne polovičan kao u prvom slučaju.

Ovaj napad izvele su 23. avgusta jedinice 3. vojvođanske brigade na pionirsku četu Nemaca od 108 vojnika, u blizini s. Neština. Četa je svakog dana izlazila na zanimanje, na poljanu pogodnu za obuku, opkoljenu šumarcima, što je pružalo izvrsne uslove za postavljanje prikrivene zasede. Zasedu su postavila dva bataljona brigade, a jedan bataljon je bio na obezbeđenju od Iloka i s. Erdevika. Napad se odvijao tačno prema planu. Izviđanjem je utvrđeno da nemačka četa svaki dan u 6.15 časova dolazi u koloni na vežbalište i da komandiri vodova predaju raport komandiru čete, koji je dolazio jašući na konju. Tako je i ovog dana četa bila postrojena i njen komandir se na konju približio na oko 150 metara, kad je u 6.30 časova dat znak za napad ispaljivanjem jedne granate iz minobacača (kako je planom predviđeno). Bataljoni su odmah osuli plotunsku paljbu iz celokupnog naoružanja. Za nepunih 6 minuta prosto je pokošeno 65 nemačkih vojnika, a na preživelih 42 bataljoni su izvršili juriš i posle kraćeg otpora zarobili ih. Uspeo je samo da pobegne komandir čete zahvaljujući poplašenom konju, koji je zajedno s njim odjurio u pravcu Iloka. Jedinice brigade su imale ranjena tri borca, među njima i jedna drugarica. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 72 puške, oko 1500 metaka, 1 minodetektor i sva oprema ubijenih i zarobljenih.

Jedan od najvažnijih elemenata u pripremama za ovakav uspeh je višednevno izviđanje, te se tačno znalo kada neprijatelj dolazi na vežbalište i šta i kako na njemu radi. Vatra iz zasede u vidu potkovice bila je unakrsna i neprijatelj nije imao gde da beži. I što je naročito važno, sve prethodne radnje su izvršene u takvoj tajnosti da je

neprijatelj bio potpuno iznenađen. Sve to potvrđuje da su napadi iz zasede, ako se dobro pripreme i izvedu, najpogodnija i najefikasnija forma napada.

Ubrzo posle ove akcije nemačka komanda u Rumi, preko jednog posrednika, ponudila je razmenu zarobljenih Nemaca za odgovarajući broj uhapšenih seljaka, na što je Glavni štab Vojvodine pristao i ona je izvršena. Ovim, kao i kasnijim pregovorima, neprijatelj je u Sremu prvi put priznao NOV i PO kao regularnu vojsku. Za predstavnika Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine određen je Vukašin Bivolarević Volf, koji je tada bio na dužnosti nastavnika u oficirskoj školi. Na pregovorima je utvrđeno da se za jednog nemačkog vojnika oslobode po 2 uhapšena, po predatom spisku. Utvrđeni su svi detalji oko načina, mesta i vremena razmene, kao i broj prisutnih naoružanih vojnika s jedne i druge strane. Razmena je izvršena između Rume i s. Jazak i nju je posmatralo dosta seljaka iz okolnih mesta, koji su razmenjene rodoljube prihvatili, da bi svi zajedno posle otišli u s. Bešenovo, gde im je narod priredio svečan doček.

Napad na voz između Srem. Mitrovice i Vognja

Prošla su tek tri dana od uspele zasede kod s. Neština, a 3. brigada je izvršila i drugu, vrlo uspešnu akciju. Dva bataljona brigade dobila su zadatak da 26. avgusta sačekaju jedan voz, koji je prema obaveštenju trebalo da bude natovaren sa PT topovima. Međutim, kada je voz naišao, postavljena mina nije eksplodirala. Štab brigade je odlučio da i dalje ostane sa bataljonima u zasedi i sačeka sledeći voz, koji je naišao ujutro 27. avgusta oko 2 časa, u pratnji veće grupe nemačkih vojnika. Eksplozijom mine uništena je lokomotiva i tri vagona izbačena iz koloseka. Bataljoni su odmah zatim otvorili vatru i pošto na nju nije odgovoreno, izvršili su juriš i počeli upadati u vagone. Međutim, neprijatelj je tek tada otvorio vatru iz dva vagona. Usledio je juriš i na te vagone gde je nastala borba prsa u prsa; otpor je ubrzo slomljen i kompozicija voza zapaljena. U vagonima se nalazio eksploziv, barut, artiljerijska municija i benzin. Nastale su snažne eksplozije koje su

trajale 20 minuta. Čitava kompozicija voza, sa oko 22 vagona, je potpuno zdrobljena ili izgorela; pruga je teško oštećena i onesposobljena za saobraćaj na nekoliko dana, te po dužini prekida saobraćaja i pričinjenoj šteti ova diverzija spada među najveće. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 3 ubijena i 15 ranjenih vojnika, dok je 3. brigada imala 1 poginulog i 2 ranjena borca od eksplozije.

Napad na Irig

Najzad, kao vrhunac aktivnosti 3. vojvođanske brigade u ovom periodu, usledio je 29. avgusta napad na sresko mesto Irig.

Prema dobivenim podacima o jačini neprijatelja u Irigu, štabovi 3. brigade i 1. sremskog odreda su došli do zaključka da se napad može izvršiti i u njemu uspeti. Zaključak je bio realan, jer se u Irigu nalazila četa nemačke policije, žandarmerijska stanica, opštinska straža i veći broj domaćih Nemaca, uključenih u odbranu mesta. Ukupno je bilo oko 150 nemačkih policajaca i žandarma i 200—300 domaćih Nemaca. Neprijateljske jedinice su branile Irig prvo iz spoljnih utvrđenja, a potom iz glavnog uporišta koje se nalazilo u školi, opštini i ustaškom logoru.

Plan napada i raspored jedinica NOV je bio sledeći: sa dva bataljona brigade vršiti napad na sam Irig, jednim bataljonom obezbeđivati napad i sprečiti dolazak neprijateljskog pojačanja od Rume; bataljon 1. sremskog odreda postaviti kao obezbeđenje od Vrdnika, Iriškog Venca i Maradika.

Napad je otpočeo oko 22 časa. Neprijatelj je u početku pružio snažan otpor, ali je najzad, pod jakim pritiskom brigade, morao odstupiti i povući se u glavna uporišta, koja su ranije bila solidno uređena za odbranu. Brigada je tada, pa sve do 4.00 časa ujutro, vršila niz bezuspešnih napada. Na utvrđene zgrade osuta je paljba iz PT topa i iz minobacača. Tada se dogodilo nešto što je možda doprinelo da se ne postigne potpun uspeh: greškom posluge granate minobacača su prebacivale zgrade i padale na jednu četu

brigade koja je imala zadatak da sa severoistočne strane prodre u uporište, a što bi omogućilo likvidaciju čitavog uporišta. Kada su u toj četi od sopstvenih minobacača 2 borca poginula i 3 ranjena, onda se ona, kao i njeni susedi, morala povući da bi izbegla dalje gubitke. U jedinicama, koje su pratile ovu situaciju, nastalo je izvesno kolebanje. Da bi situacija bila složenija, neprijateljska pojačanja (od Rume već posle jednog sata od početka napada, a od Vrdnika nešto kasnije) su izbila pred položaje bataljona na obezbeđenju i borba se tu već uveliko vodila. Najzad, već se bližilo jutro. Sve je to uslovilo da štab brigade donese odluku o povlačenju, koje je izvršeno oko 4 časa. Iz ovog kratkog opisa se možda ne vidi, ali je činjenica, da su se ovde vodile žestoke borbe i da su borci brigade pokazali primernu hrabrost.

U napadu je ubijen komandir opštinske policije, šest Nemaca ranjeno a jedan zarobljen. Bataljon brigade koji je bio na obezbeđenju od Rume, naneo je neprijatelju gubitke od jednog ubijenog i dva ranjena vojnika. Ukupni neprijateljski gubici su, znači, bili dva ubijena, osam ranjenih i jedan zarobljen vojnik. Za vreme napada zapaljen je mlin sa 13 vagona žita, zatim, ustaški logor i dom nemačke mladeži. Zaplenjena je 21 puška, 32 bicikla, 2 radio-aparata i dosta druge ratne opreme.

Jedinice 3. brigade su pretrpele gubitke od 4 poginula i 11 ranjenih boraca, a bataljon 1. sremskog odreda je imao tri poginula borca.

Delovi 3. vojvođanske brigade 31 avgusta upali su u sanatorijum na Iriškom Vencu. Kratak otpor su dali samo jedan nemački oficir i jedan vojnik, koji su u toj borbi poginuli. Zarobljena su četiri ustaška podoficira i od njih zaplenjena dva pištolja. U sanatorijumu je zaplenjena velika količina sanitetskog materijala i lekova (zbog čega je akcija uglavnom i vršena), hirurških instrumenata, 70 ćebadi, 100 kg pirinča, 300 kg šećera i drugog materijala.[153]

---

[153] Dokumenat u Arh. VII 34/2—1, k. 80; 6/3, k. 32—A; 13—1/II, k. 211.

— Zbornik I/6, dok. 116, 120, 126, 130, 135, 166, 179; I/17, dok. 119, 120.

Odredske jedinice su se u periodu jul — avgust, pored vrlo uspešne borbe za žetvu, pretežno orijentisale na diverzantsku aktivnost i napade na neprijateljski saobraćaj i veze.

Tako je 2. jula miniranjem pruge između Batajnice i N. Pazove uništena lokomotiva i 10 vagona teretnog voza, zbog čega je saobraćaj bio obustavljen 12 časova, a između Srem. Mitrovice i Vognja miniranjem je oštećena jedna lokomotiva. 4. jula miniranjem pruge između Nove Pazove i Batajnice uništena je lokomotiva i pet vagona teretnog voza, zbog čega je saobraćaj bio obustavljen nekoliko časova. 6. jula na pruzi Batajnica — Boljevci, između s. Dobanovci i Jakovo, miniranjem je uništena lokomotiva i oštećena dva vagona teretnog voza.

Napad na transportni voz između Srem. Mitrovice i s. Voganj[154]

Jedan nepotpuni vod 1. bataljona Sremskog odreda, jačine 18 boraca, 12. jula je postavio zasedu na pruzi između Srem. Mitrovice i s. Voganj, s namerom da sačeka neku neprijateljsku patrolu koja naiđe. Pošto patrola nije dolazila, čuo se nailazak voza, komandir voda je odlučio da ga zaustave i napadnu pri čemu su se poslužili signalnom lampom čuvara pruge. Na dati signal voz se zaustavio, a vod je izvršio juriš, otvarajući vatru i bacajući bombe u vagone. Neprijatelj je pružao otpor oko 20 minuta. Zbog nedovoljnog broja boraca vod je uspeo da pretrese samo tri vagona velike kompozicije i u njima zarobi prisutne vojnike. Pošto je počelo da sviće (napad je počeo u 2.30 časova ujutro), vod se morao povući ne stigavši da pretrese ostale vagone i okolinu, gde se deo neprijateljskih vojnika sigurno prikrio. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 5 ubijenih, 5 ranjenih i 25 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplenjeno je 50 pušaka, 2 pištolja, 30 pari nove vojničke odeće i sva oprema zarobljenih. Vod 2. bataljona je imao samo jednog lakše ranjenog borca.

---

[154] Stenograf, reg. 1—116/2, k. 1992.

Od zarobljenih vojnika se saznalo da se u kompoziciji prevozio veći transport domobrana u nemačkim uniformama i sa nemačkim oficirima i podoficirima, koji su bili raspoređeni u novoformirane jedinice za obezbeđenje žetve. Neki su izjavili da su skoro mobilisani i nisu bili dovoljno ni obučeni. Transport je krenuo iz Osijeka preko Vinkovaca i Šida za Rumu, gde je trebalo da se iskrca i obezbeđuje žetvu u iriškom srezu. Neprijatelj je na cilj stigao brojno skoro prepolovljen, a moralno potpuno poražen. Jedan deo transporta se iskrcao u Šidu a drugi u Srem. Mitrovici.[155] Istoga dana je minirana pruga i između s. Tovarnika i Ilače, gde su oštećena dva vagona teretnog voza. 13. jula je razoren deo železničke pruge Ruma — Šabac, između s. Nikinci i Buđanovci; 14. jula je miniranjem uništeno šest vagona na pruzi Beograd — Zagreb, a 15. jula na istoj pruzi između Zemuna i Inđije izbačen je jedan voz iz koloseka; 17. jula je između Srem. Mitrovice i Vognja zaustavljen i napadnut nemački teretni voz. Od oružane pratnje jedan nemački vojnik je ranjen, a dva su zarobljena. Zaplenjena je 1 puška sa 80 metaka. Pošto je odstranjeno osoblje voza, lokomotiva je punom brzinom sa udaljenosti od oko 500 metara puštena na kompoziciju, i u izazvanom sudaru oštećena, a tri vagona su uništena. Iste noći je minirana i pruga između Stare Pazove i Inđije; od teretnog voza koji je naišao oštećena je lokomotiva i nekoliko vagona, a TT žice pokidane na dužini od 100 metara... 19. jula su miniranjem izbačena još dva voza na pruzi Beograd — Zagreb i to jedan između s. Kukujevci i Bačinci, a drugi između s. Laćarak i Martinci. U isto vreme pokidano je više TT linija i posečeno preko 200 TT stubova.

Pored ovoga, jedinice Sremskog odreda su, do 20. jula, izvršile i veći broj drugih akcija.

Tako je 9. jula jedna partizanska trojka iz Bosutske čete, na čelu sa Živanom Milovanovićem Čatom, izvršila uspelu iako nepredviđenu akciju. Trojka se vraćala sa žel. stanice Srem. Rača, gde je tri dana bezuspešno čekala da zarobi ustaškog oficira koji je tu povremeno dolazio i svra-

---

[155] Zbornik I/6, dok. 107, 111; I/17, dok. 115. — Stenograf, reg. 1—17/4, i 1—156/2, k. 1992.

ćao u kafanu. U blizini druma Srem. Rača — Bosut stigao ih je jedan član mesnog NO odbora i obavestio da će ubrzo naići voz sa grupom domobrana, te je predložio da ga napadnu. Trojka je predlog prihvatila i odmah odjurila u obližnju šumu gde je na prugu postavila nekoliko ranije isečenih TT stubova i postavila zasedu. Voz, koji je ubrzo naišao, morao se zaustaviti. Trojka je otvorila vatru i počela da viče i izdaje komande što je kod domobrana ostavilo utisak da napad vrši neka veća jedinica i oni su se bez otpora predali. Zarobljeno je 50 domobrana, koliko ih je u vozu bilo, ali i svega dve puške sa municijom i 3 pištolja, jer su ostali bili nenaoružani; zaplenjena je sva odeća, obuća i druga oprema zarobljenih.[156]

Istoga dana delovi Bosutske čete su upali u magacin na žel. stanici Srem. Rača i zaplenili sav materijal koji je tu skoro dopremljen: 50 pari cipela i isto toliko vojničkih uniformi, dosta košulja, 300 kg šećera, toliko slanine i veće količine sanitetskog materijala.

Napad na Bos. Raču

Bosutska četa je 13. jula napala neprijateljsku posadu jačine oko 40 vojnika u s. Bosanska Rača, zatim na stražu od 8 vojnika kod žičare i žandarmerijsku postaju jačine 10 žandarma. Četa se u toku noći prebacila preko Save, a oko 15 časova krenula u napad — glavninom na neprijateljsku posadu u selu, a sa dve grupe na žičaru i postaju. Na sva tri mesta neprijatelj je bio potpuno iznenađen i za kratko vreme straže (8 vojnika kod žičare i 10 žandarma u žandarmerijskoj postaji) bile su zarobljene i razoružane. Glavnina neprijateljske posade u selu (40 vojnika) raspoređena u barake, jedan bunker i obližnju kafanu, ubrzo je savladana i razoružana. Jedino je grupa neprijateljskih vojnika iz drugog bunkera pružila jak otpor i uspela da se održi. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 3 ubijena i

---

[156] Zbornik I/6, dok. 116; I/17, dok. 115.
— Stenograf, reg. 1—36/5, k. 1992.
Podaci su različiti pa sam postupio po podatku učesnika u ovoj akciji Živana Milovanovića Čate, koji tvrdi da ih je bilo 50.

58 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 47 pušaka, oko 3000 metaka, 3 pištolja, 30 bombi; 58 šinjela, 51 vojnička bluza, 40 čakšira, 80 ćebadi, 14 šatora; 9 radio-aparata, 7 telefona, jedan sanduk sanitetskog materijala i drugo. Četa je imala samo 1 ranjenog.

Pored toga jedinice odreda su spaljivale neprijateljske opštinske arhive i raspuštale okupatorsku vlast; 6. jula u s. Čereviću i Banoštru, 18. jula u s. Adaševci i M. Vašica i 19. jula u s. Ilinci i Grabovci. Vršeni su i napadi iz zasede na neprijateljske patrole i pojedince: 2. jula u s. Neradinu, 4. jula između sela V. Remeta i Krušedol, 9. jula na kamion sa vojnicima između sela Progar i Boljevci i između sela Obrež i Kupinovo, 10. jula između Iriga i Krušedola, 13. jula kod Krčedina, 15. jula u blizini Vrdnika, 17. jula između Šida i s. Gibarac, itd., u kojima su ubijena, ranjena ili zarobljena dva ustaška oficira i tri vojnika i zaplenjeno nekoliko pušaka.

3. jula je 2. bataljon ovog odreda bio iznenađen u s. N. Karlovci od neprijatelja koji je došao od Stare Pazove, Inđije i Beške. U toku izvlačenja iz sela 2 borca su poginula, 2 ranjena, a 8 ih je zarobljeno.

c) 1. sremskog odreda

U napadima na neprijateljski drumski i železnički saobraćaj jedinice 1. sremskog odreda su 27. jula, minirajući drum između sela Pećinci i Subotište, oštetile jedan automobil; 30. jula na isti način su uništile jedan kamion na drumu između Iriga i Iriškog Venca, gde je zarobljen i razoružan jedan nemački vojnik; 9. avgusta su na drumu između sela Krnješevci i Šimanovci uništile jedan kamion sa pšenicom.

10. avgusta je na miniranu železničku prugu između St. Pazove i Inđije naišao brzi voz od Zagreba. Uništena je lokomotiva i tri vagona i razoren deo pruge i TT linije, zbog čega je saobraćaj bio obustavljen 2 časa; 14. avgusta je na postavljenu minu na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb, između sela Putinci i Golubinci naišao teretni voz. Po eksploziji mine izvršen je napad na pratnju voza i zarobljeno šest nemačkih vojnika; voz je zapaljen, a lokomo-

tiva u punoj brzini puštena prema žel. stanici Golubinci, gde je udarila u jedan voz koji se tamo nalazio.

20. avgusta je na miniranu prugu između Inđije i Stare Pazove naišao italijanski transportni voz sa vojskom, koji je iskočio iz koloseka i survao se u kanal pored pruge. Čitav voz je teško oštećen, a lokomotiva uništena. Saobraćaj je zbog ovoga bio obustavljen 48 časova.

23. avgusta jedna četa 2. bataljona postavila je zasedu na putu između Srem. Karlovaca i Inđije, na koju je u 6 časova ujutro naišao kamion sa 14 domobrana. U kratkoj borbi ubijeno je šest, ranjena dva i zarobljena dva domobrana. Zaplenjen je jedan ručni mitraljez, tri puške i četiri pištolja, a kamion je zapaljen. Istoga dana je druga četa ovog bataljona iz zasede na drumu između Zemuna i s. Dobanovci napala kamion sa pet ustaša, od kojih su tri ubijena.

28. avgusta je na postavljenu minu u blizini železničke stanice Srem. Mitrovica naišao transportni voz na koji su diverzanti otvorili vatru. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika, a 14 ih je ranjeno. Istoga dana je napadnut kamion na drumu između Iriga i Iriškog venca, gde je ranjen jedan nemački vojnik.

Izvršen je i veći broj drugih akcija: 20. jula napadnuta je posada od 47 domobrana i ustaša u s. Jakovo, gde su ranjena 3 domobrana; 22. jula na pruzi između Vrdnika i s. Pavlovci izvršen je iz zasede napad na patrolu od 6 vojnika iz 13 želj. bojne — tri vojnika su ubijena, dva zarobljena, a jedan se izvukao; zaplenjene su tri puške, dve bombe i druga oprema. 20. avgusta je izvršen napad na naselje Ljukovo kod Inđije gde je zaplenjeno 6 pušaka sa 150 metaka; 22. avgusta jedna četa 3. bataljona je oko 15 časova, upala u s. Platičevo gde se nalazila posada jačine 10 žandarma i grupa mesnih ustaša, te jednovremeno napala opštinu, železničku stanicu i školu gde se održavala igranka. Neprijatelj je bio iznenađen; ubrzo je zarobljeno svih 10 žandarma i oko 20 mesnih ustaša. Zaplenjeno je 8 pušaka sa 320 metaka i druga oprema. U opštini je spaljena arhiva a u železničkoj stanici uništeni TT i drugi uređaji. Četa nije imala gubitaka. 25. avgusta je jedna

četa istog bataljona napala opštinsku stražu u s. Surčinu. U dužoj borbi ubijen je 1, a ranjena 4 stražara; zaplenjene su 4 puške sa 200 metaka, 2 bombe i drugi materijal; spaljena je opštinska arhiva. 28. avgusta na drumu s. Ugrinovci — Dobanovci sačekana je u zasedi neprijateljska patrola, jačine šest domobrana i svi su zarobljeni; zaplenjeno je šest pušaka sa municijom i ostala oprema.

U ovom periodu je izvršen i napad na skladište municije kod Vrdnika, zapaljena kudeljara u Rumi, spaljena opštinska arhiva u s. Neštin i s. Šašinci, izvršen napad bez rezultata na s. Nikinci, izvršen upad u opštinu St. Pazova, izveden napad na neprijateljsku posadu u s. Platičevo i više napada na manje neprijateljske patrole i pojedine vojnike, šumare i druge. U tim napadima je ubijeno, ranjeno ili zarobljeno više od 10 neprijateljskih vojnika, zaplenjeno oko 10 pušaka sa preko 500 metaka, 4 pištolja i drugo.

Pogranična četa 1. sremskog odreda je takođe izvršila jednu veću i vrlo uspešnu akciju. Noću 3/4. avgusta je prešla r. Savu, u blizini sela Kupinova, i napala graničnu karaulu kod s. Ušće u Srbiji, u kojoj se nalazilo 18 nedićevaca graničara. Uz pomoć jednog od njih četa je bez otpora sve zarobila i razoružala. Zaplenjeno je 2 mitraljeza, 12 pušaka, 2680 metaka, 5 ručnih bombi i sva oprema nađena u karauli. Nedićevcima je objašnjen cilj narodnooslobodilačke borbe i pozvani su da se u nju uključe, pa su tri graničara stupila u pograničnu partizansku četu.

Diverzanti odreda su izvršili i jednu specifičnu akciju na žandarmerijskog narednika Blažu Đakulovića sa službom u s. St. Banovci, inače poznatog zločinca. Od njega i njegovih žandarma je naročito trpelo selo Belegiš, gde je često odlazio i terorisao narod, pa su NOO i partijska organizacija tražili da se likvidira. Diverzanti su, razmišljajući kako to da učine (jer se Đakulović dobro čuvao), došli na ideju da mu poštom dostave knjigu sa montiranom minom, koja će mu eksplodirati u rukama čim je otvori. Umesto listova u knjizi montirana je mina, koja je eksplodirala u rukama ovog zločinca. Odnela mu obe šake, izbila jedno, a povredila drugo oko i ranila ga na više mesta.

Jedinice 2. sremskog odreda, pored glavnog zadatka u odnosu na borbu za žetvu, razvile su i drugu aktivnost, naročito diverzantsku: 27. jula zapaljena je na pruzi Šid — Srem. Rača železnička stanica Višnjićevo i u selu jedno skladište i opštinska arhiva; 31. jula je na miniranoj pruzi Beograd — Zagreb, između s. Kukujevci i Bačinci, izbačen iz koloseka teretni voz: uništena je lokomotiva i šest vagona. Istoga dana zapaljen je ustaški logor i opštinska arhiva u s. Bosutu, a sutradan minirana pruga između s. Kuzmina i s. Kukujevci; na minu je naišao transportni voz i uništena lokomotiva i tri vagona. 1. avgusta je na miniranu prugu Beograd — Zagreb, između s. Laćarka i Martinci, naišao brzi voz od Zemuna, ali je zbog male jačine mine oštećen samo jedan vagon i razoren deo železničke pruge. 9. avgusta je na drumu između s. Martinci i s. Kuzmin napadnut i oštećen jedan automobil. Istoga dana je miniranjem razoren deo pruge Beograd — Zagreb, između s. Kuzmina i s. Kukujevci i prekinuta TT linija između s. Nijemci i s. Đeletovci. 2. avgusta je na minu između s. Kukujevci i s. Bačinci naišao nemački transportni voz pri čemu je oštećena lokomotiva i nekoliko vagona. 19. avgusta je minama razoren deo pruge između s. Kuzmin i s. Martinci, a 20. avgusta između Šida i Gibarca gde je naišao nemački teretni voz i uništena lokomotiva i nekoliko vagona.

Jedan bataljon 2. sremskog odreda je 25. avgusta oko 9 časova ujutro napao na voz u stanici Spačva, na pruzi Vinkovci — Brčko. Bataljon je pre toga jednim vodom napao domobranske straže na mostu preko r. Brežice, prema s. Otok i Brčkom koje su se bez otpora predale. Zarobljeno je oko 20 domobrana, a zaplenjeno njihovo naoružanje i oprema. Glavna akcija, napad na voz, izvršena je u momentu ulaska voza u stanicu. Kratkotrajan otpor nekoliko Nemaca koji su bili u vozu brzo je savladan; ubijena su 2 nemačka vojnika i zarobljeni: 1 nemački oficir, 2 nemačka podoficira i 3 domobranska oficira. Zaplenjeno je: 2 ručna mitraljeza, 21 puška, 1500 metaka, 5 pištolja i drugi ratni materijal; uništena je lokomotiva a svi vagoni oštećeni.

Prilikom legitimisanja putnika otkriveni su poznati zločinci Pepa Novosel iz Srem. Mitrovice i jedan iz s. Drenovci. Pepa Novosel je bio poznat po svojim nedelima: učestvovao je u paljenju s. Bešenovački Prnjavor i s. Šišatovci i u streljanju rodoljuba iz raznih mesta Srema, a u mitrovačkoj kaznioni je lično ubio 24 seljaka iz sela Višnjićeva, pa je presudom narodnog suda, streljan.

Istoga dana je minirana pruga Beograd — Zagreb između s. Gibarac i s. Bačinci; na minu je naišao transportni voz sa vojskom iz Zagreba — uništena je lokomotiva i nekoliko vagona. 26. avgusta je zapaljena stanica Vrbanja, na pruzi Vinkovci — Brčko, uništeni su blok-signali i svi stanični uređaji. 30. avgusta je na miniranu prugu između Vinkovaca i Brčkog u 11.30 časova naišao teretni voz: iz koloseka je izbačena lokomotiva i nekoliko vagona. Na voz je iz zasede otvorena vatra, ali u njemu i nije bilo neprijateljskih vojnika, već nešto civila. Legitimisanjem su otkrivene tri ustaše u civilu, koje su predate narodnom sudu, a čitava kompozicija voza zapljena — lokomotiva i 14 vagona su potpuno izgoreli, a 4 vagona teško oštećena. U vozu su zaplenjene 3 puške sa 100 metaka, 1 pištolj i drugi ratni materijal.

Napad na s. Morović

Jedinice 2. sremskog odreda su, pored napada na neprijateljski saobraćaj, izvršile i više napada na neprijateljsku živu silu. Tako su 5. avgusta napale tri neprijateljska uporišta u s. Morović: ustašku posadu u »tvrđavi«, gde se r. Studva uliva u Bosut, koja je držala jedno odeljenje na mostu preko r. Studve; žandarmerijsku stanicu sa oko 10 žandarma na levoj obali r. Bosut i železničku stanicu sa oko 20 folksdojčera. Prema utvrđenom planu 1. i 2. četa su napale posadu u »tvrđavi«, a 3. četa žandarmerijsku i železničku stanicu.

Napad je otpočeo u 23 časa jednovremeno, čete koje su napadale »tvrđavu« naišle su na jak otpor na mostu. Tek posle odlučnog juriša posada mosta se povukla u »tvrđavu«. Pošto su prešle most, čete su počele sa napadom

na samu »tvrđavu«, koju su ustaše odmah napustile i povukle se u severni deo sela. Čete su tada pretresle kuće domaćih ustaša.

3. četa, koja se prebacila preko r. Bosuta između s. Morović i s. Višnjićeva, neopaženo se privukla železničkoj stanici, izvršila juriš i posle kraće borbe likvidirala posadu. Svih 20 folksdojčera je zarobljeno i stanica zapaljena. U napadu na žandarmerijsku stanicu četa je naišla na jak otpor posade iz dobro utvrđene zgrade. Posle tročasovne borbe, kada je štab odreda uputio 1. vod 1. čete kao pojačanje, neprijatelj je savladan i razoružan.

U ovom napadu ubijeno je i ranjeno oko 10 ustaša, a zarobljeno 10 žandarma i 20 folksdojčera. Zaplenjeno je oko 30 pušaka, veća količina municije i oko 20 kola raznog ratnog materijala. Pored železničke stanice zapaljeno je nekoliko zgrada podesnih za odbranu neprijatelja i dva magacina sa žitom.

Upad jedinica odreda i postignuti uspeh u s. Morović, koje je važilo kao najjače neprijateljsko uporište u rejonu Bosutskih šuma, imali su u čitavoj okolini snažan odjek, a posebno među jedinicama 2. sremskog odreda, jer je neprijatelj iz ovog garnizona najčešće preduzimao napade protiv njih.

Napad na s. Vrbanja i s. Soljane

Jedinice 2. sremskog odreda su 9. avgusta napale ustaško uporište u s. Vrbanja. Iz solidno utvrđenih objekata (škole i crkve) neprijatelj je pružio jak otpor. Posle dvočasovne borbe po danu (12.00 — 14.00) jedinice odreda su uspele da razbiju neprijatelja i da mu nanesu osetne gubitke (2 ubijena, 4 ranjena i 10 zarobljenih ustaša i domobrana), ali ne i da ga likvidiraju. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 1 ručni mitraljez, 15 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka, 40 ćebadi i drugog raznog materijala. Delovi odreda su iste noći napali vod domobrana u s. Soljani, koji je bez otpora razoružan. Zarobljeno je 25 domobrana i 1 oficir koji je dobrovoljno pristupio odredu. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 1 ručni mitraljez, 23 puške i oko 3000 metaka i druge opreme.

U isto vreme je jedan bataljon 2. vojvođanske brigade koji je prešao iz ist. Bosne izvršio upad u s. Drenovci odakle se neposredno pre toga povukla jedna domobranska satnija. Zaplenjeno je: 4 puške sa oko 100 metaka i 6 pištolja. Jedinice brigade su u isto vreme, između sela Vrbanja i Drenovci, zarobile 30 domobrana, 4 oficira i nekoliko podoficira iz sastava 2. domobranske bojne Sremskog zdruga, koji su posle toga dobrovoljno ostali u brigadi. Zaplenjeno je: 3 puškomitraljeza i 40 pušaka.

Pošto je dobio izveštaj da se delovi (oko jedne satnije) 2. bojne Sremskog zdruga iz s. Vrbanja spremaju da 18. avgusta uveče vozom napuste selo, štab 2. sremskog odreda je odlučio da ih napadne na žel. stanici Vrbanja u momentu kada se budu ukrcali u voz. Među domobranima bilo je dosta ustaša pa su svi odmah prihvatili borbu i pružili jak otpor, koji je trajao čitavu noć. Odred nije uspeo da potpuno likvidira neprijatelja, ali mu je naneo velike gubitke: 2 ubijena, 3 ranjena i 106 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je 2 puškomitraljeza, 1 ručni mitraljez, 35 pušaka i oko 800 metaka. Odred nije imao gubitaka. Nekoliko dana iza toga (22. avgusta) kada je neprijatelj konačno napustio Vrbanju, jedinice 2. sremskog odreda su ušle u ovo selo i spalile opštinsku arhivu, zapalile zgrade koje su neprijatelju služile kao uporište, porušile sve bunkere, na železničkoj stanici uništile sve uređaje; zapalile jedan magacin, vagon zobi i vagon drva i još tri prazna vagona. U drugom magacinu su zaplenjene veće količine pšenice, zobi, šećera i drugog raznog materijala i hrane. Kod domaćih ustaša su zaplenjene četiri puške dva pištolja, jedan radio-aparat i drugo.

Jedinice 2. sremskog odreda su 31. avgusta vrlo uspešno izvele napad na domobransku radnu bojnu u s. Bošnjaci. Jedna četa i vod su vršili obezbeđenje od Županje i Otoka, a druga četa se neprimetno privukla školskoj zgradi u kojoj je bojna bila smeštena i prvo razoružala stražare pred zgradom, a potom upala u zgradu i bez otpora zarobila i razoružala celu bojnu. U ovoj, po broju zarobljenih neprijateljskih vojnika i zaplenjenog oružja, najvećoj akciji zarobljeno je: 5 oficira i 224 domobrana, od kojih je 59 odmah stupilo u odred. Zaplenjeno je 18

pušaka, 20 000 metaka i velike količine vojne opreme i drugog ratnog materijala.

Jedinice 2. sremskog odreda su izvršile i veći broj drugih manjih akcija. Tako je 26. jula došlo do sukoba sa jačom nemačkom patrolom u kome je jedan nemački vojnik ubijen. 30. jula je izvršen napad na pustaru Kurjakovac (8 km zapadno od Srem. Mitrovice) gde su ubijena tri nemačka vojnika koji su obezbeđivali žetvu. Istoga dana je spaljena opštinska arhiva u s. Marinci kod Vukovara. 12. avgusta je izvršen upad u s. Strašinci, gde je od domaćih ustaša i seoskih stražara zaplenjeno 15 pušaka i 230 metaka, a 13. avgusta je u s. Martinci spaljena opštinska arhiva i uništeni TT uređaji u pošti. 27. avgusta je izvršen bezuspešan napad na 36 žandarma, ustaša i domobrana u s. Morović, koji su obezbeđivali vršidbu. 28. avgusta je između s. Morović i s. Adaševci zarobljen jedan žandarmerijski podoficir. 29. avgusta je izvršen upad u s. Mikluševci, gde je zarobljeno i razoružano šest opštinskih stražara.

U ovom periodu borbe za žetvu, jedinice 3. vojvođanske brigade i sremskih odreda su u preko 130 akcija nanele neprijatelju gubitke od oko 120 ubijenih, ranjenih ili zarobljenih vojnika; zaplenjeno je: 21 mitraljez (raznih modela i kalibara) oko 840 pušaka, 50 000 metaka, 130 ručnih bombi, 23 pištolja i veće količine drugog raznog ratnog materijala; uništeno je ili oštećeno: 17 lokomotiva, 80 vagona, 7 drumskih motornih vozila i 1 tenk.[157]

10. FORMIRANJE 4. VOJVOĐANSKE BRIGADE

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 28. septembra 1943. godine, formirana je 7. oktobra 4. vojvođanska brigada jačine tri bataljona sa oko 700 boraca, koja je ušla u sastav 16. vojvođanske divizije. Brigada je formirana u rejonu sela Višnjićeva u Bosutskim šumama, a u njen sastav su ušle jedinice: 2. bataljon, dve čete 3. ba-

---

[157] Vojnoistorijski institut, dok. 3—1/II, 3—1/II, 8—1/1, k. 211; 9/1, k. 55.

— Zbornik I/6, dok. 115, 116, 120, 126, 128, 129, 130, 132, 179; I/17, dok. 117—120.

taljona i jedna četa 1. bataljona iz 1. sremskog odreda i jedan bataljon iz 2. sremskog odreda. Po formiranju 4. brigada je ostala na teritoriji zapadnog Srema i po naređenju štaba 16. divizije razmestila se u rejon s. Strašinci — s. Soljani da bi 22. oktobra prešla u istočnu Bosnu.

11. DEJSTVA U PERIODU SEPTEMBAR—OKTOBAR

Ovaj period karakterišu napadi 3. vojvođanske brigade na neprijateljsko uporište Kupinovo i 2. sremskog odreda na oklopni voz kod žel. stanice Spačva u septembru, kao i ofanzive jakih neprijateljskih snaga na Srem u oktobru.

A) 3. VOJVOĐANSKE BRIGADE

Dejstva 3. Vojvođanske brigade u Sremu traju do 21. septembra, kada se prema naređenju štaba 16. divizije prebacila u istočnu Bosnu.

Napad na s. Kupinovo i s. Boljevci

Posle napada na Irig 3. brigada se sređivala i odmarala u Fruškoj gori očekujući naređenje za nove pokrete i akcije. Štab brigade je za to vreme razmatrao situaciju u Sremu i ocenio gde bi bilo najkorisnije napasti neprijatelja, pa je zaključio da se napad ne izvodi u rejonu Fruške gore. Jer, brigada je tu boravila duže vremena, izvršila napad na Irig i izvela druge akcije, te je neprijatelj u tome rejonu bio oprezan i spreman za odbranu, što znači da treba ići dalje od njega. Naprotiv, u jugoistočnom Sremu jedinice iz nekoliko neprijateljskih garnizona povremenim napadima su uznemiravale stanovništvo, narodnu vlast i jedinice NOVJ na slobodnoj teritoriji, koja je u to vreme bila znatna i dobro organizovana. Jedan od takvih bio je i neprijateljski garnizon u s. Kupinovu, na r. Savi, čijom bi likvidacijom slobodna teritorija izbila sve do Save i otpala stalna nesigurnost s te strane.

Zato je štab 3. brigade odlučio da se brigada prebaci u taj rejon i 3. septembra napadne s. Kupinovo. Pri donošenju odluke imalo se u vidu da je neprijatelj u Kupinovu dobro utvrđen, da uslovi za napad nisu najpovoljniji i da predstoji teška borba, ali je težnja za proširenjem slobodne teritorije prevagnula. S obzirom na blizinu Zemuna, odakle će neprijatelj intervenisati, štab brigade je odlučio da jednovremeno izvrši napad i na s. Boljevci, kako bi neprijatelj razvukao svoje snage koje budu intervenisale. Cilj je, dakle, bio odvratiti pažnju neprijatelja od s. Kupinovo, glavnog objekta napada.

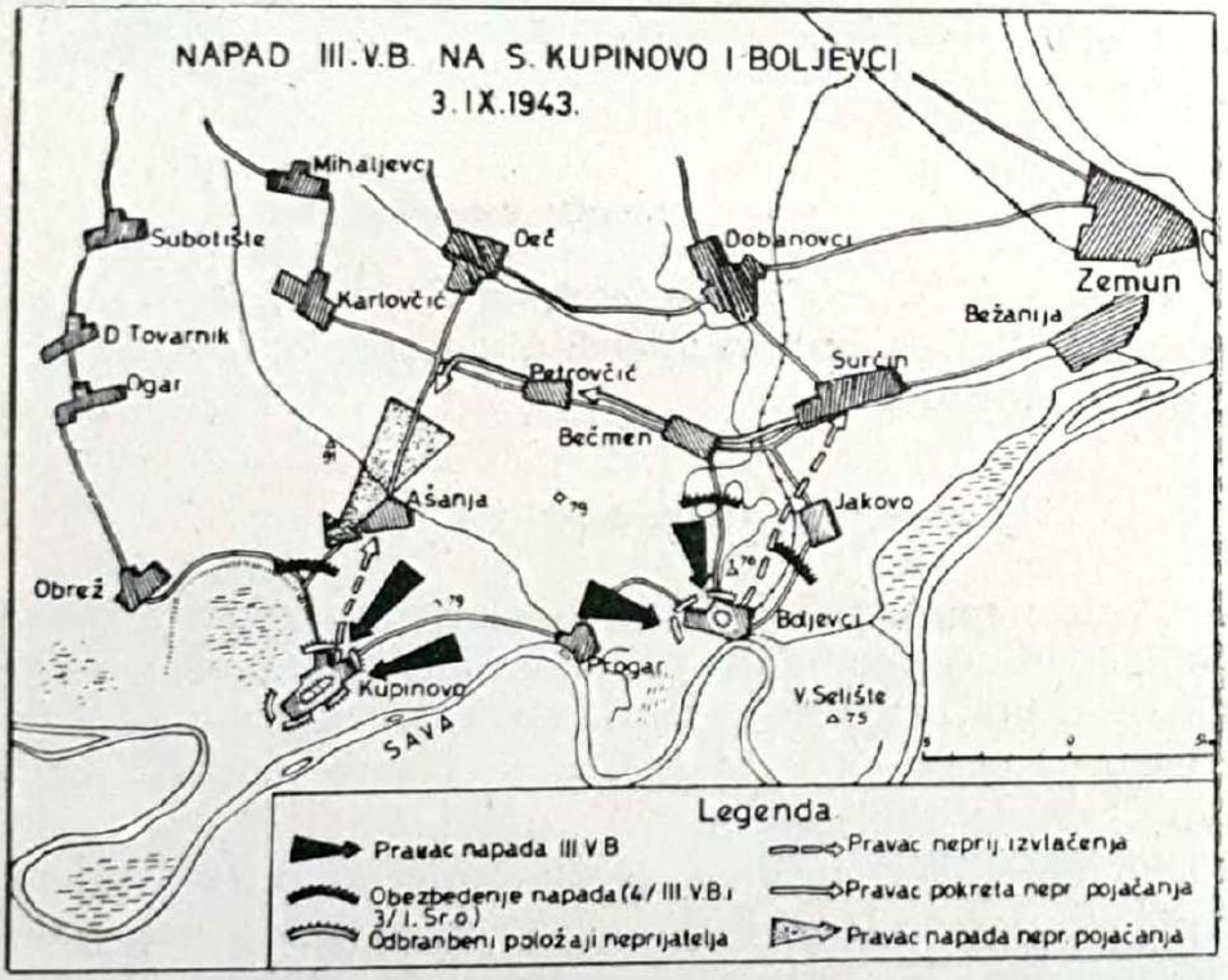

Sk. 6.

U Kupinovu se nalazila neprijateljska posada jačine blizu 100 vojnika, od čega: 51 žandarm, 10 naoružanih finansa i nešto domobrana, a u Boljevcima 50 žandarma. Neprijatelj je u Kupinovu izgradio nekoliko bunkera oko utvrđenih zgrada, kao njihovu spoljnu odbranu. Najjače je utvrdio školu, koja je pretvorena u kasarnu, šumarsku kuću, opštinsku zgradu i crkvu. I s. Boljevci je imalo bun-

kere za spoljnu odbranu, a glavno uporište je bila žandarmerijska stanica, pored opštinske zgrade i finansijske stanice.

Raspored jedinica brigade za napad bio je sledeći: 1. i delovi 4. bataljona napadaju s. Kupinovo, s tim da jedna ojačana četa 4. bataljona posedne položaje u rejonu spomenika (raskrsnica puteva severno od s. Kupinovo) sa zadatkom da spreči pridolazak neprijateljskog pojačanja; 2. bataljon da napada s. Boljevci, s tim što bi obezbeđenje od Zemuna vršio 3. bataljon 1. sremskog odreda; 3. bataljon imao je zadatak da napada s. Laćarak i na taj način odvrati pažnju neprijatelja od pokreta i mesta dejstva glavnih snaga brigade. U ovakvom rasporedu brigade otpočeo je jednovremeni napad na s. Kupinovo i s. Boljevci 3. septembra u 22.00 časa.

Neprijatelj je odmah, pružajući odlučan otpor, upozorio da se mora računati na duže i vrlo teške borbe. Ipak su jedinice brigade odlučnim napadom primorale neprijatelja da napusti spoljnje bunkere i da se povuče u utvrđene zgrade. Nizom juriša posle toga jedinice su uspele da zauzmu opštinsku zgradu i šumarsku kuću, a neprijatelj se sav skoncentrisao u najbolje utvrđene zgrade, školu kasarnu i crkvu, odakle je do kraja davao otpor. Štab brigade, koji se nalazio neposredno uz školu, odlučio je oko 7 časova ujutro da se zgrada škole zapali, ali je neprijatelj i iz zapaljene zgrade davao otpor. U takvoj situaciji, kada se ni crkva nije mogla likvidirati, sukobilo se oko 10 časova i neprijateljsko pojačanje iz Zemuna sa delovima 4. bataljona kod spomenika i borba se tamo uveliko vodila. Da jedinice brigade ne bi došle u tešku situaciju, pa možda bile i opkoljene u okuci zvanoj Kupinski kut, štab brigade je odlučio da se jedinice povuku iz Kupinova i priteknu u pomoć 4. bataljonu kod spomenika. Ali se u međuvremenu, i neprijatelj odlučio da povuče iz sela ostatak svojih snaga u s. Ašanja. Tako su se u kratkom vremenskom razmaku povukle obe strane. Posle ovoga vodile su se još nekoliko časova žestoke borbe kod spomenika, pa su se, pred kraj dana, obe strane povukle.

U s. Boljevci je 2. bataljon u prvom naletu uspeo da istera neprijatelja iz spoljnih bunkera, posle čega je zauzeta i opštinska zgrada i finansijska stanica, ali žandar-

merijska stanica nije mogla biti zauzeta. Bataljon je uspeo da izvrši pretres sela, pronađe nekoliko pušaka, pokupi nešto vojničke opreme i drugog materijala i da zarobi opštinskog beležnika.

Neprijatelj je u ovim borbama pretrpeo sledeće gubitke: u s. Kupinovo ubijeno je 12, ranjeno 3 i zarobljen 1 vojnik; u s. Boljevci ranjen je 1 žandarm, a u borbi kod spomenika ubijeno je 7 i teže ranjeno 4 ustaše, kao i 3 žandarma; zarobljen je 1 žandarm. Ukupno su izbačena iz stroja 34 neprijateljska vojnika. Pored nekoliko pušaka, u oba garnizona su zaplenjene velike količine raznog ratnog materijala. U svim ovim borbama 3. vojvođanska brigada je pretrpela gubitke od 10 poginulih i 20 ranjenih boraca.

U napadu na s. Kupinovo naročito se istakao 1. bataljon a iz njegovog sastava 2. četa. Svojom upornošću i hrabrošću naročito su se istakli komandant 1. bataljona Nikola Sekendek Šmuća i komandir 2. čete Avramović Ciga, koji su ovde i poginuli.

Napad na ova dva neprijateljska garnizona, sa vojničkog stanovišta, nije značio uspeh (garnizoni nisu likvidirani, a sopstveni gubici bili su dosta veliki), ali je ipak glavni cilj postignut. Neprijatelj je odmah sutradan potpuno evakuisao i napustio ove garnizone, a samim tim slobodna teritorija u jugoistočnom Sremu se proširila i nestala je stalna opasnost od iznenadnih napada na sela u ovom delu Srema. Ukoliko je hteo da preduzme neke napade na oslobođenu teritoriju, neprijatelj je sada morao da dovlači svoje snage čak iz Zemuna ili iz nekog drugog udaljenog garnizona.

Napad na s. Laćarak

Jedinice 3. bataljona brigade iznenada su 4. septembra u 20.00 časova, napale opštinsku stražu u s. Laćarak, te neprijatelj nije imao mogućnosti da pruži otpor. Opštinska straža je razoružana, a zgrade opštine (sa arhivom) i ustaškog tabora su zapaljene. Uništeni su svi TT uređaji u pošti. Ubijen je jedan ustaša i zarobljeno nekoliko opštinskih stražara. Zaplenjeno je 30 pušaka sa 950 metaka, 30

ćebadi, 8 radio-aparata i veće količine druge ratne opreme i novca.

Delovi 3. bataljona sa diverzantskom grupom, su 6. septembra minirali prugu Beograd — Zagreb, između s. Laćarak i s. Martinci i postavili zasedu. Na minu je naišao nemački teretni voz sa cisternama benzina, čijom su eksplozijom izbačeni iz koloseka lokomotiva i 9 vagona cisterni. Bataljon je izvršio napad na posadu voza, ali je ona pružila odlučan otpor i održala se sve do dolaska pojačanja, kada se bataljon morao povući. Tri dana kasnije, 9. septembra, 1. i 4. bataljon brigade su izvršili napad na žandarmerijsku posadu u s. Hrtkovci, ali napad nije uspeo zbog slabih i nedovoljnih priprema, a i zbog neprijateljskog dobro organizovanog i žestokog otpora.

Delovi 3. brigade napali su 12. septembra teretni voz kod s. Putinci, koji je iz Zagreba naišao na postavljenu minu, a vukao 23 vagona uglja uz oružanu pratnju 4 nemačka vojnika. Dva vagona su se prevrnula, a u isto vreme naišao je od Beograda drugi voz koji je, otvarajući vatru, spasao dva nemačka vojnika i produžio dalje. Partizani su benzinom polili sve vagone teretnog voza i zapalili ih, a lokomotivu u punoj brzini pustili prema Zemunu; zarobljena su 2 nemačka vojnika, a 25 železničara koji su nađeni u vozu, pušteni su; zaplenjene su 4 puške sa 200 metaka.

Posle ovih i drugih akcija i borbi jedinice 3. brigade su izvršile pokret za Bosutske šume gde se cela brigada prikupila i 21. septembra prebacila u istočnu Bosnu. Već 24. septembra 3. brigada je učestvovala, zajedno sa 2. vojvođanskom brigadom, u napadu na Bijeljinu.

B) 1. SREMSKOG ODREDA

Jedinice 1. sremskog odreda nastavile su sa akcijama u svojim rejonima dejstva. Tako je 1. septembra razoreno oko 500 metara železničke pruge Vrdnik — Ruma, zbog čega je saobraćaj bio prekinut na duže vreme; 5. septembra jedna četa 1. bataljona odreda napala je domobransko-ustašku posadu i finansijsku stražu u s. Šarengrad. Iznenadnim upadom u selo četa je uspela da savlada posadu, ne dozvolivši joj da pruži jači otpor. Zarobljeno je 10 domobrana, 5 domaćih ustaša i 10 naoružanih finansa; zaple-

njeno je 25 pušaka, 668 metaka, 1 pištolj, 32 ćebeta i drugo; spaljena je opštinska arhiva i dva magacina, gde je uništeno pet vagona pšenice i vagon krompira, kao i opštinska arhiva u s. Molovinu. 6. septembra miniranjem je razoren deo pruge Beograd — Zagreb, između s. Golubinci i Putinci, i uništena lokomotiva italijanskog teretnog voza koji je naišao. 11. septembra je izvršen napad na žandarmerijsku posadu u s. St. Slankamen, gde je zarobljeno oko 15 žandarma. Istoga dana je između Stare Pazove i Inđije uništena lokomotiva nemačkog teretnog voza koja je naišla na minu, a 12 vagona teško oštećeno. 13. septembra je izvršen napad na domobransku stražu u Vrdniku, koja je razoružana bez otpora. Zarobljeno je 16 domobrana, od kojih je većina stupila u odred; zaplenjeno: 12 pušaka, 24 ćebeta i druga oprema. Sledeće noći, ponovo je izvršen upad u Vrdnik gde je u jednom magazinu ratnog materijala zaplenjeno 7000 kapisli, 4800 metara fitilja, 88 ćebadi, 300 metara platna, veće količine kože za obuću i drugo; magazin je zapaljen. 14. septembra je miniranjem srušen železnički most na pruzi Batajnica — Boljevci, a u s. Boljevci zapaljena radionica vate. Istoga dana su u s. Surčinu zarobljena i razoružana 4 nemačka vojnika i zaplenjene 4 puške sa 200 metaka.

Napad na domobransku posadu u Čortanovcima

Delovi 1. sremskog odreda su 14. septembra napali domobransku posadu 2. satnije 1. bojne od 3 oficira, 6 podoficira i 71 domobrana koja je obezbeđivala železničku stanicu i tunel kod s. Čortanovci na pruzi Beograd — Novi Sad. Domobrani su na oba mesta pružili jak otpor i borba se vodila od 22.30 časova do jutra. U toku borbe došao im je u pomoć oklopni voz, ali je tukao po domobranima koji su se sklonili u tunel, misleći da su to partizani. Naposletku su skoro svi domobrani savladani. Zarobljena su 64 domobrana, a 1 je ranjen; zaplenjeno je 60 pušaka, 4000 metaka i sva oprema zarobljenih, kao i ona koja je nađena u zgradi stanice gde su domobrani stanovali. Na stanici su porušene dve skretnice i razoren kolosek na ulazu u tunel; uništeni su svi TT i drugi uređaji.

16. septembra je miniranjem pruge Beograd — Zagreb, između s. Putinci i Golubinci, uništena lokomotiva i nekoliko vagona nemačkog transportnog voza. 17. septembra je razoružana žandarmerijska posada i finansijska straža u s. Slankamen. Zaplenjeno je 65 pušaka, 7000 metaka, 3 sanduka bombi i druge vojne opreme. Istog dana je miniranjem pruge Beograd — N. Sad, između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci, uništeno šest vagona transportnog voza. 19. septembra je ponovo minirana ista pruga, između s. Beške i Čortanovci; na minu je naišao oklopni voz sa vagonom dizalicom i uništeni su lokomotiva, vagon dizalica i nekoliko drugih vagona. Miniranjem je razrušeno i 50 metara pruge Ruma — Šabac, između s. Platičevo i Klenak.

Osim toga, jedinice 1. sremskog odreda su u ovom periodu prekinule TT linije na drumu između s. Surčin i Bečmen, napale 10 Nemaca između Iriga i Iriškog venca, ali bez rezultata, vršile napad na 9. satniju Sremskog zdruga u s. Maradik, dva puta vršile upad u Vrdnik gde je zaplenjeno 5 pušaka sa 80 metaka, napale patrolu između žel. stanice Stara Pazova i Inđija, gde je ubijen jedan nemački vojnik, itd.[158]

c) 2. SREMSKOG ODREDA

Štab 2. sremskog odreda, predvideo je da se 9. septembra na pruzi Vinkovci — Brčko napadne i uništi putnički ili teretni voz, te na taj način ova pruga onesposobi i učini za neprijatelja toliko nesigurnom, da se na njoj obustavi promet za duže vreme. Time bi se proširila i slobodna teritorija u zapadnom Sremu, prema županjskom srezu, što je bilo naročito važno s obzirom na slab razvoj NOP na teritoriji toga sreza. Za izvršenje ovog zadatka skoncentrisana su oba bataljona 2. sremskog NOP odreda.

---

[158] Vojnoistorijski institut dok. 12, 13, 16, 17—1/II, k. 211. — Zbornik I/6, dok. 132, 134, 135, 138, 144, 167, 179; I/17 dok. 120, 124.

Plan za napad i raspored jedinica bio je sledeći: za neposredan napad na voz određen je 1. bataljon, u zasedu (1 km severno od stanice Spačva) i to dve čete istočno i jedna zapadno od žel. pruge. Na obezbeđenje prema Županji i s. Vrbanja postavljene su dve čete (bez voda) 2. bataljona na raskrsnici puteva (2 km zapadno od stanice Spačva); jedan vod je postavljen na spoju seoskog puta od Vrbanje i žel. pruge (oko 1 km južno od stanice Spačva). Najzad, jedna četa 2. bataljona je postavljena kod mosta na reci Brežici (3 km severno od stanice Spačva). Sve jedinice na obezbeđenju imale su zadatak da spreče eventualni dolazak neprijateljskih pojačanja sa pravaca Vinkovci, Županja, s. Nijemci i Brčko.

U takvom rasporedu maskirane jedinice odreda su dočekale jutro, a diverzanti su minirali žel. prugu. Sve je bilo spremno kada se pojavio voz od Brčkog prema Vinkovcima, ali na veliko iznenađenje voz je prešao preko mine i produžio, a da vatra na njega nije otvorena. Štab odreda je tada odlučio da sačeka sledeći voz, a diverzanti su ponovo postavili minu. Oko 10 časova naišao je putnički voz od Vinkovaca, ali ne sam. Pred njim na oko 500 metara bio je oklopni voz od četiri vagona. To nisu bili pravi oklopni već otvoreni teretni vagoni na kojima su ugrađeni bunkeri od drvenih trupaca (šlipera) i vreća sa peskom. Lokomotiva se nalazila u sredini voza, a na oba kraja kompozicije po jedan vagon natovaren šljunkom, kako na minu ne bi naišao koji od oklopnih vagona ili lokomotiva.

Pojava oklopnog voza je bila iznenađenje za odred. Kada je voz naišao na minu, od njene eksplozije izbačen je iz koloseka prvi vagon, onaj sa šljunkom, i voz nije mogao ni napred ni nazad. Tada je bataljon iz zasede izvršio napad. Posada voza, domobrani iz sastava 3. bojne 8. lovačke pukovnije, pružila je snažan otpor. Posle jednočasovne borbe nije postignut nikakav rezultat i bilo je neizvesno da li će se išta i postići, jer je neprijatelj u vagonima bio dobro utvrđen i teško ga je bilo ovde savladati samo vatrom; trebalo je u vagone ubaciti bombe.

Dok se vodila borba sa posadom oklopnog voza, deo 1. bataljona je izvršio napad na putnički voz (500 metara iza oklopnog), zarobio oružanu pratnju voza (9 domobrana i 2 ustaše), a putnike malo udaljio od ovoga mesta. Tada

je štab odreda odlučio da se borci pomoću lokomotive putničkog voza približe oklopnom vozu i ubace bombe u njegove vagone. Lokomotiva je otkačena i pod punom parom puštena na oklopni voz. Izazvanim sudarom uništen je teški mitraljez na začelju oklopnog voza, čija je posada bila iznenađena, a lokomotiva je omogućavala prilaz oklopnim vagonima. Grupa boraca je tada počela ubacivati ručne bombe i posle 30 bombi, od kojih je nekoliko eksplodiralo među posadom vagona, pojavile su se bele marame u znak predaje.

Za jedan i po čas borbe ubijeno je 55, a zarobljeno 75 domobrana, od kojih 1 oficir i 1 podoficir. Zaplenjeno je: 1 teški mitraljez, 6 puškomitraljeza sa 26 okvira, 1 ručni mitraljez, 51 puška, 3 pištolja i 12 000 puščanih i mitraljeskih metaka; uništeno 17, vagona i još 2 teško oštećena. Jedinice 2. sremskog NOP odreda su pretrpele gubitke od dva poginula i šest ranjenih boraca.

Posle uništenja voza neprijatelj nije koristio ovu prugu sve do polovine oktobra, zbog čega je imao velikih teškoća u pogledu snabdevanja i veze sa garnizonom u Brčkom, Tuzli i drugim što je pored materijalnih i ljudskih gubitaka nanetih neprijatelju, ovo bio najznačajniji rezultat akcije, za čije je uspešno izvršenje 2. sremski odred dobio sledeću pohvalu:

Glavni štab NOV i PO Vojvodine ovim izražava svoju zahvalnost borcima i rukovodiocima II Sremskog odreda koji su uspešno uništili lokomotivu i 17 vagona, od kojih 4 oklopna i naneli neprijatelju osetne gubitke.

Neuspela zaseda

Jedna bojna 8. lovačke pukovnije prešla je iz istočne Bosne reku Savu kod Sremske Rače i izvršila pokret preko Bosuta u pravcu s. Kuzmin, Štab 2. sremskog odreda je, dobivši obaveštenje o ovom pokretu odlučio da je 12. septembra napadne. U napadu su učestvovala dva nepuna bataljona odreda i jedan bataljon 3. vojvođanske brigade. Prema predviđenom planu bataljon brigade je postavio zasedu na putu prema s. Bosut da izvrši napad na čelo

kolone neprijatelja, a odredski bataljoni su se rasporedili s jedne i druge strane puta da udare na bokove kolone.

Kada je neprijateljska kolona naišla na zasedu bataljona 3. brigade i kada je ovaj otvorio vatru, prethodnica se odmah razvila za borbu, uspela da se probije, zauzme pogodne položaje i svojom vatrom u bok i leđa nanese gubitke 3. bataljonu i omogući dalji pokret svojoj koloni. Ostali delovi kolone, koja se razvila za borbu, uspeli su da se probiju. Neprijatelj nije poražen, jer nije bio iznenađen; napad je dočekao spreman i planski vodio borbu, jer je znao da vrši pokret kroz partizansku teritoriju. Svoju nadmoćnost u ljudstvu i naoružanju, naročito automatskom i teškom, ovde je maksimalno iskoristio. Borba je trajala od 11.00 časova pre podne sve do pada mraka, kada su se obe strane povukle.

Ovaj planirani napad pretvorio se u tešku jednodnevnu borbu sa velikim gubicima. Pored gore iznetih objektivnih razloga ovoga, u stvari, poraza razlog je i to što je ova akcija u celini nerealno planirana u odnosu na brojnu nadmoćnost neprijatelja u ljudstvu i naoružanju. Najzad, što je možda najvažnije, štabovi su dozvolili da se borba vodi ceo dan, umesto da su, posle neuspelog iznenađenja, naredili odvajanje od neprijatelja i povlačenje. To bi verovatno bilo teško izvodljivo, ali je bilo moguće.

U ovoj borbi neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 15—20 ubijenih i ranjenih vojnika i oficira. Zaplenjeno je 10 pušaka. Jedinice 3. brigade 2. sremskog odreda su pretrpele gubitke od 15 poginulih i 21 ranjenog borca.

Jedinice 2. sremskog odreda su u ovom periodu izvršile i nekoliko uspešnih diverzija na železničkim prugama i drugih akcija. Tako je 6. septembra miniranjem pruge Beograd — Zagreb, između s. Tovarnik i s. Ilača, izbačeno iz koloseka lokomotiva i dva vagona vojnog teretnog voza; 6 septembra je spaljena opštinska arhiva u s. Nijemci i uništeno pet vagona žita; istoga dana je miniranjem oštećen deo pruge Beograd — Zagreb između s. Slakovci i s. Đeletovci; 8. septembra je minirana pruga između Šida i Tovarnika, gde je uništeno 11 vagona i oštećena lokomotiva teretnog voza; 9. septembra je posečeno 20 TT stubova između s. Drenovci i s. Vrbanja; 10. septembra je izvršen napad na stražu od 15 domobrana iz sastava 2.

bojne Sremskog zdruga, na železničkom mostu preko r. Bosut severno od s. Privlaka — svih 15 domobrana je zarobljeno i zaplenjeno 15 pušaka; u isto vreme je izvršen i demonstrativni napad na žel. stanicu Privlaka: istoga dana je izvršen upad u s. Komletinci gde je spaljena opštinska arhiva, zarobljeno sedam ustaša, zaplenjeno sedam pušaka i dva pištolja; 11. septembra su posečena 32 TT stuba na pruzi između Šidskih Banovaca i Ilače; 13. septembra je zaplenjen kamion na drumu između s. Ilinci i M. Vašica, spaljena je opštinska arhiva u s. Trpinji, izvršen upad u s. Đeletovci, prekinuto nekoliko TT linija, itd.[159]

D) NEPRIJATELJSKA OFANZIVNA DEJSTVA U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA I U OKTOBRU

U drugoj polovini septembra neprijatelj je, kao reakciju na sve veću aktivnost i uspehe partizanskih jedinica, preduzeo (sa policijskim jedinicama SS grupenfirera Kammerhafer-a, delovima 173. rezervne divizije, Sremskog zdruga i drugim jedinicama, ukupne jačine oko 5000 vojnika) operaciju čišćenja rejona Fruške gore, istočnog i jugoistočnog Srema, a u oktobru i 1. kozačkom konjičkom divizijom izvršio napad na partizanske jedinice u Fruškoj gori i Bosutskim šumama.

Ova ofanzivna dejstva neprijatelj je preduzeo sa ciljem da uništi partizanske snage koje su, nanoseći mu sve veće gubitke, poljulale moral njegove vojske i pozadine, zatim da obezbedi nesmetan saobraćaj na železničkim i drugim komunikacijama, kojima se teško služio jer su bile danonoćno napadane i rušene; i, najzad da nemilosrednim terorom zaplaši narod Srema i odvoji ga od svoje vojske i NOP-a u celini.

Od 19. do 24. septembra neprijatelj je prvo zapalio selo Bešenovački Prnjavor gde su spaljena i 22 stanovnika a zatim je nastavio sa čišćenjem u iriškom, sremsko-karlovačkom i staropazovačkom srezu. Posle toga, pošto je zaposeo železničku prugu Zemun — Inđija — Srem. Mitrovica radi sprečavanja manevra partizanskih jedinica iz

---

[159] Zbornik I/6, dok. 132, 136, 137, 157, 179; I/17, dok. 120, 124.

istočnog Srema u Frušku goru, izvršio je čišćenje jugoistočnog Srema, koje je trajalo sve do početka oktobra. Dolaskom u Srem 1. kozačke konjičke divizije čišćenje je nastavljeno sa pojačanim snagama sve do ofanzive na Frušku goru.[160] Čišćenje se, osim manjih sukoba sa partizanskim jedinicama, svodilo na blokade i upade neprijatelja u sela, delimično ili potpuno rušenje crkvenih tornjeva koji su pripadnicima NOP služili za osmatračnice, ubijanje, mučenje i odvođenje u logor, kao i pljačkanje svega do čega bi došli. Neprijatelj je pretresao polja i šume, naročito u jugoistočnom Sremu gde je nastupao od Zemuna, s. Vojke i s. Golubinaca, gde su ta fašistička zverstva bila najveća.

Delovi 1. sremskog odreda, koji su dejstvovali na teritoriji istočnog Srema, izbegavajući sukobe sa jačim neprijateljskim snagama zabacivali su mu se za leđa i prebacivali u rejone kuda je prošao ili gde još nije stigao i nastavljali sa akcijama. Tako je 20. septembra minirana pruga između Nove Pazove i Batajnice i uništena lokomotiva i nekoliko vagona teretnog voza; 22. septembra je na pruzi između s. Putinci i s. Golubinci uništena lokomotiva i tri vagona nemačkog transportnog voza; 23. septembra je ponovo minirana pruga kod s. Putinci, gde je uništena lokomotiva i nekoliko vagona teretnog voza i pokidano oko 30 metara pruge, a ubijena 3 neprijateljska vojnika koji su obezbeđivali voz. Istoga dana je izvršen i upad u s. Surčin, gde su zaplenjene 2 puške sa 320 metaka.

Jedan vod 1. bataljona 1. sremskog odreda je 25. septembra iz zasede na drumu Srem. Mitrovica — s. Grgurevci napao 15 nemačkih vojnika na kolima i u kraćoj borbi ubio 4, a zarobio 3 vojnika; zaplenjeno je 6 pušaka i druga oprema. 26. septembra izvršeni su napadi na neprijateljske posade u s. Nikinci i s. Surčin, koji su odbijeni; 27. septembra je miniranjem pruge između Srem. Mitrovice i Vognja uništena lokomotiva i četiri vagona a šest vagona nemačkog transportnog voza je oštećeno; 28. septembra je miniranjem razoren deo pruge između s. Martinci i s. Laćarak; 29. septembra je u zasedi na drumu

---

[160] Ratni dnevnik br. 1. kom. 69 rez. korpusa (VII, dok. 7/19-a, 1/20-a, 14/20-a, k. 6).

između Srem. Kamenice i Iriškog venca, jedan nepr. vojnik ubijen, a četiri ranjena; 1. oktobra je napadnut voz na pruzi Novi Sad — Beočin, između s. Rakovac i s. Ledinci; lokomotiva i dva vagona su izbačeni iz koloseka i ranjen jedan ustaša.

Jedinice 2. sremskog odreda su u ovom periodu pojačale aktivnost u cilju olakšavanja situacije jedinicama 1. odreda. Tako je 2. bataljon 23. septembra napao radnu bojnu u s. Bošnjaci, koja je brojala oko 500 domobrana, uglavnom prisilno mobilisanih Srba, dovedenih ovde na šumske radove, a obezbeđivalo ih 50 naoružanih domobrana. Bataljon je vršio napad u sledećem rasporedu:

1. četa sa dva voda napadala je s. Bošnjaci sa jugoistoka a jednim vodom obezbeđivala se od s. Podgajci. 2. četa je vršila direktan napad na kasarnu bojne i to uveče kada je sve ljudstvo u krugu kasarne. 3. četa je obezbeđivala napad iz pravca Županje.

Napad je počeo tačno u određeno vreme i po predviđenom planu. 2. četa je upala u kasarnski krug tačno kada su domobrani primali večeru, pa su se iznenađeni i nespremni odmah bez otpora predali. Zarobljeno je 50 domobrana sa 6 oficira, a oslobođeno 500 domobrana radne bojne, od kojih je oko 150 odmah stupilo u odred. Zaplenjeno je 50 pušaka sa municijom, 5 pištolja i velike količine druge ratne opreme.

24. septembra miniranjem pruge Beograd — Zagreb između s. Ilača i s. Tovarnika izbačen je iz koloseka teretni voz i uništena lokomotiva i šest vagona. 25. septembra je izvršen upad u putnički voz na stanici Orolik, gde je ubijeno nekoliko neprijateljskih vojnika, a u železničkoj stanici Jankovci zarobljeno i razoružano 10 nemačkih vojnika, uništena je čitava kompozicija voza, zapaljena stanična zgrada i magazini i uništeni svi stanični i signalni uređaji; zaplenjeno je 10 pušaka. 28. septembra je spaljena opštinska arhiva u s. Mikluševci i s. Čakovci (oba južno od Vukovara). 30. septembra je na drumu između Iloka i Šida uništen jedan kamion sa pšenicom, izvršen napad na žandarmerijsku posadu u s. Opatovac (16. km jugoistočno od Vukovara), a u opštini je spaljena arhiva — zarobljen je žandarmerijski narednik, zaplenjena jedna puška i druga oprema.

Prvog oktobra prebačena je u Srem iz Poljske, preko Pančeva i Beograda, 1. kozačka konjička divizija. Ona je imala u svome sastavu dve brigade od po tri konjička puka, artiljerijski i dopunski puk, osam prištapskih bataljona i jedinice za snabdevanje. Ukupna jačina divizije bila je oko 23 000 vojnika, uglavnom belogardejci i kozaci regrutovani u ruskim zarobljeničkim logorima u Nemačkoj. Starešinski kadar divizije sačinjavali su Nemci. Dolaskom ove divizije ukupna jačina neprijateljskih snaga za ofanzivne operacije u Sremu popela se na oko 28 000 vojnika.

Kozačka divizija se rasporedila uglavnom u mesta pored železničke pruge Beograd — Zagreb, sa glavninom snaga na teritoriji jugoistočnog Srema, odakle se prebacila u rejone prema Fruškoj gori i sa delovima 173. divizije i policijskim jedinicama Kammerhafer 13. oktobra otpočela ofanzivu na Frušku goru (poduhvat »Armin«).[161] Za narode sela jugoistočnog Srema, koji se još nisu ni oporavili od prethodnog terora i pljačke, nastali su još teži dani. Pripadnici Kozačke divizije su terorom i pljačkom nadmašili sve ranije fašiste. Oni su, kao pomahnitala rulja, ubijali, klali, vešali i mučili nedužno stanovništvo od novorođenčeta do iznemoglog starca. Svojim zverstvima su išli tako daleko da su, na primer, u s. Buđanovci silovali jednu ženu dva dana posle porođaja. Na svaku partizansku akciju u to vreme, neprijatelj je odgovorio reakcijom i odmazdom, vešajući 20—30 pohapšenih ljudi u selima ili dovedenih iz koncentracionog logora iz Zemuna.

Do početka ofanzive na Frušku goru, 13. oktobra, partizanske jedinice su izbegle sukobe sa jačim neprijateljskim snagama, a pojačale aktivnost u rejonima gde je neprijatelj bio oslabljen, naročito u zapadnom Sremu, pa je došlo do nekoliko sukoba i sa delovima Kozačke divizije.

Naročito je bila aktivna 3. četa, 3. bataljona 1. sremskog odreda, koja je ostala na teritoriji jugoistočnog Srema i uspešno manevrisala. Izbegavajući sukobe sa neprijateljem koji je čistio ovaj deo Srema, zabacivala mu se za leđa i napadala njegove oslabljene garnizone. Tako je, po

---

[161] Dnevni izveštaj kom. 69. rez. korpusa (VII, dok. 11/20-a, 13/20-a, k. 6).

prolazu glavnine neprijateljskih snaga, napala 5. oktobra opštinsku zgradu u s. Dobanovci (14 km zapadno od Zemuna) koju je branilo nekoliko žandarma i šest domaćih Nemaca. Oko zgrade su bila tri bunkera koje je četa likvidirala tek posle četvoročasovne borbe i prodrla u zgradu. Ubijena su dva Nemca a jedan ranjen; ostali su uspeli da se izvuku; zaplenjen je 1 puškomitraljez, 18 pušaka i 5500 metaka. Opštinska zgrada je zapaljena.

Pokušaj infiltracije četnika u Srem

Poznato je da u Sremu u toku čitavog rata nije bilo formacija četnika Draže Mihailovića, ali su oni, u nemogućnosti da za svoje izdajničke ideje pridobiju narod Srema, više puta pokušavali da ubacivanjem svojih jedinica ili grupa iz Srbije ili istočne Bosne, to učine silom i terorom. Tako je 6. oktobra grupa od 89 četnika, predviđenih kao jezgro budućih četničkih brigada, iskoristila prisustvo neprijateljskih snaga u jugoistočnom Sremu i kod s. Kupinovo prešla iz Srbije u Srem. Ove zamišljene brigade trebalo je da dejstvuju u zemunskom, staropazovačkom, iriškom, sremskomitrovačkom i rumskom srezu. Četnička grupa se, odmah po prelasku, sukobila sa manjim delovima pogranične čete i uspela da uđe u s. Kupinovo.

Kratko vreme posle toga izveštena je 3. četa 3. bataljona 1. sremskog odreda, koja se vratila iz akcije u s. Dobanovci. Četa je odmah odjurila ka mestu gde su se nalazili četnici (u šumi blizu sela Kupinovo) i napala ih. Četnici su pružili jak otpor i tek posle četiri časa žestokih borbi bili razbijeni i naterani u bekstvo prema r. Savi. Nemajući plovnih sredstava za prebacivanje u Srbiju, četnici su plivanjem pokušali da se spasu, u čemu je uspelo samo njih 37. Konačni rezultat ovog četničkog pokušaja infiltracije u Srem bio je: ubijeno 17, 4 zarobljena, 31 se udavio u r. Savi. 3. četa je imala jednog poginulog i dva ranjena borca.[162]

---

[162] Gubici čete 1. sremskog odreda ni u jednom dokumentu nisu navedeni, pa su navedeni podaci po mom sećanju.

U toku borbe sa četnicima, položaje 3. čete su bombardovala dva nemačka bombardera i jedan izviđački avion, od koga četa nije imala gubitaka. Ovo samo potvrđuje sadejstvo između okupatora i četnika Draže Mihailovića kao i na drugim mestima, ali to ni ovoga puta nije pomoglo jer su četnici prepolovljeni morali najvećom brzinom napustiti Srem nesvršenog posla.

Za uspešnu borbu sa četnicima Glavni štab NOV i PO Vojvodine je pohvalio 3. četu:

Glavni štab NOV i PO Vojvodine izražava svoju zahvalnost i priznanje borcima 3. i 2. bataljona I Sremskog odreda za snalažljivost i uspehe koje su pokazali u borbi protiv fašističkih sluguzetnika Draže Mihailovića, koji su se iz Srbije prebacili u Srem posle fašističke ofanzive, u nameri da razbiju jedinstvo naroda Srema u borbi protiv okupatora. U ovoj borbi naročito se istakao svojom snalažljivošću drug Mare (Novak Petrović), zamenik polit. komesara 3. bataljona I Sremskog odreda.

Pored uspešnih dejstava 3. čete i druge jedinice 1. sremskog odreda su u to vreme bile aktivne. Tako je 2. oktobra iz zasede razbijena neprijateljska patrola od 15 vojnika kod s. Neštin. Ubijena su tri vojnika i zaplenjene tri puške; 6. oktobra je izvršen upad u s. St. Banovci, a 10. oktobra u tri maha je vršen vatreni napad na s. Platičevo; 11. oktobra su delovi 1. kozačke konjičke divizije upali u s. Divoš s namerom da terorišu stanovništvo. Da bi to sprečile, jedinice 1. bataljona su izvršile napad na neprijatelja u samom selu i posle žestoke borbe neprijatelj je proteran iz sela sa znatnim gubicima u mrtvim i ranjenim. Bataljonu se predalo 10 kozaka sa 7 pušaka i 3 pištolja.

Interesantna je i akcija dvojice partijskih aktivista[163] usred Zemuna koji su na ulici iz pištolja ubili predratnog Pavelićevog saradnika, ustaškog poručnika Volfa, poznatog po bezbrojnim zločinima naročito u zemunskom srezu, zbog čega je narod sa radošću i olakšanjem primio vest o njegovoj smrti.

Jedinice 2. sremskog odreda su u ovom periodu, sa ciljem da olakšaju tešku situaciju jedinica 1. sremskog

[163] Ivan Radosavljević Pilot i Lazar Savatić Metalac (umro 1950. godine, proglašen za narodnog heroja).

odreda, izvršile veći broj akcija, među kojima i nekoliko uspešnih diverzija na železničkim prugama. Tako su dve čete 2. oktobra napale voz između stanica Vrbanja i Spačva na pruzi Vinkovci — Brčko, u kome se nalazila pratnja od oko 30 domobrana. Kada je voz eksplozijom mine zaustavljen, čete su izvršile juriš i zarobile čitavu posadu; 1 domobranskog oficira, 2 nemačka vojnika oko 27 domobrana; uništena je lokomotiva i 9 vagona. Istoga dana je izvršen upad u selo Svinjarevci (11 km jugozapadno od Vukovara) gde je spaljena opštinska arhiva i ubijen ustaški tabornik i jedan ustaša. Jedna četa je 6. oktobra sačekala u zasedi patrolu od 12 biciklista iz sastava 1. kozačke divizije, na drumu između s. Tovarnik i s. Ilinci. Posle kraće borbe četa je ubila pet kozaka i jednog podoficira Nemca, dok su se ostali razbežali ostavivši bicikle. Zaplenjen je 1 ručni mitraljez, 4 ručne bombe, 12 bicikla i drugo. 8. oktobra je miniranjem pruge Beograd — Zagreb, između s. Šidski Banovci i Đeletovci, oštećena lokomotiva i šest vagona. U isto vreme je razoren deo pruge između Šida i s. Morović, uništeni su uređaji na stanici Višnjićevo, a na mostu preko r. Bosut skinute šine i bačene u reku. Istoga dana je razrušen i most na drumu između Kuzmina i Bosuta. 9. oktobra je miniranjem pruge između s. Tovarnik i s. Ilača uništena lokomotiva i šest vagona nemačkog brzog voza; u vozu su od eksplozije mine ranjena dva neprijateljska vojnika iz železničke bojne. Istoga dana je u s. Bobota zaplenjen jedan kamion. 12. oktobra je na pruzi Beograd — Zagreb između Šida i s. Gibarac uništena lokomotiva i tri vagona cisterne.

12. oktobra je jedan vod napao iz zasede na drumu M. Vašica — Batrovci veću grupu belogardejaca iz 1. kozačke divizije. Posle kraće borbe neprijatelj je nateran u bekstvo ka s. M. Vašica; jedan belogardejac je ubijen, a četiri ranjena. Zaplenjen je 1 puškomitraljez sa 400 metaka. Istoga dana izvršen je napad i na grupu belogardejaca na drumu s. Tovarnik — s. Ilinci, gde je ubijeno osam i zarobljen jedan belogardejac.

Do 13. oktobra delovi 1. kozačke divizije i 173. rezervne divizije prebacili su se u rejone koncentracije za napad na Frušku goru, a 13. oktobra su otpočele sa napadom. Kozačka divizija je imala zadatak da u području Srem. Karlovci — s. Krušedol — Ilok — s. Erdevik, uništi partizanske snage, ovlada tom teritorijom i ponovo uspostavi fašističku vlast. Za izvršenje ovoga zadatka divizija je bila u sledećem rasporedu:

1. brigada na polaznim položajima za napad na liniji: s. Ležimir — s. Divoš — s. Bingula, — s. Erdevik — s. Ljuba — Ilok, u kordonskom rasporedu. Zadatak — ne dozvoliti probijanje partizanskih snaga prema severoistoku i u sadejstvu sa 2. brigadom naterati ih na r. Dunav i tu uništiti.

2. brigada na polaznim položajima za napad na liniji: Sremski Karlovci — s. Krušedol — Irig. Raspored kordonski. Zadatak: napad i potiskivanje partizanskih snaga prema zapadu. Ciljevi brigade bili su: prvi, potisnuti partizanske snage do linije s. Kamenica — Irig; drugi, napredovati do linije s. Rakovac, Vrdnik; treći, napredovati do linije s. Čerević — s. Bešenovo, odakle, u sadejstvu sa 1. brigadom, naterati partizanske snage na povlačenje prema severozapadu i Dunavu i tu ih uništiti. Sledeći zadatak brigade bio je da ne dozvoli izvlačenje partizanskih jedinica iz obruča u pravcu juga i jugoistoka.

U napadu su učestvovali i delovi 173. rezervne divizije sa zadatkom da kordonskim rasporedom od s. Krušedol do s. Erdevik onemoguće izvlačenje partizanskih jedinica iz obruča u pravcu juga, jugoistoka i jugozapada. Napad su podržali tenkovi iz sastava 901. nemačkog grenadirskog tenkovskog puka.

Mađarske jedinice na levoj obali Dunava su imale zadatak da spreče eventualni prelazak partizanskih jedinica preko Dunava u Bačku.

Treba odmah naglasiti da delovi 1. bataljona 1. sremskog odreda, koji su se našli u tim rejonima Fruške gore, nisu dozvolili da padnu pod udar ovako jakih neprijateljskih snaga, već su se izvukli i na vreme prebacili delom u Bosutske šume, a delom za leđa neprijatelju, razbivši

OFANZIVA I KOZAČKE DIVIZIJE NA SREM 1-27. X. 1943
Bačka Palanka
NOVI SAD
Petrovaradin
Novi Futog
St.Futog
DUNAV
Ilok
Neštin
Susek
I. KOZAČKA BRIGADA 13-16. X.
14.X.
15.X.
16.X.
15.X.
14.X
Bukovac
Karlovci
Lug
Svilos
Rakovac
Jedinci
Fruška Gora
17.X.
Vizić
Dipša
1.BAT.I.SR.O.
Ravan
Crveni Čot
2.BAT.I.SR.O.
II. KOZAČKA BRIGADA 13-16. X.
11.X.
Erdevik
Ležimir
Šenovo
Vrdnik
Irig
Krušedol
St.Divoš
Grgurevci
Bingula
DELOVI 173. REZ DIVIZIJE 13-16. X.
Čalma
Manđelos
Bešenovo
Kukujevci
Pre 13.X
Stejanovci
2.X.
Kuzmin
12.X.
Lačarak
Martinci
SAVA
Sr.Mitrovica
Legenda:
Ofanziva na Frušku Goru 14-16. X.
Pravci izvlačenja

Sk. 7.

prethodno jednu kozačku patrolu kod s. Šuljma, gde je ubijen 1 nemački oficir i zaplenjen 1 ručni mitraljez sa 120 metaka.

U ofanzivi koja je trajala od 13. do 16. oktobra zaključno, neprijatelj je izbio na predviđene linije tačno prema planu: krajem 14. oktobra 1. kozačka brigada je dostigla liniju s. Divoš — s. Susek i samo kod s. Divoša i s. Vizića došla u sukob sa manjim delovima 1. bataljona 1. sremskog odreda; 2. kozačka brigada je ovoga dana dostigla liniju s. Srem. Kamenica — Irig, bez sukoba sa partizanskim jedinicama. 15. oktobra 1. brigada je dostigla liniju s. Ležimir — s. Sviloš, a 2. brigada liniju s. Rakovac — Vrdnik. 16. oktobra 1. brigada je dostigla liniju k. 454 (letenka) — Testera (4 km istočno s. Grabovo) — s. Čerević, a 2. brigada liniju s. Čerević — s. Bešenovo i spojila se sa 1. brigadom.

Osim ovoga o toku neprijateljskog napada na Frušku goru ne bi se imalo nešto više reći, jer je neprijatelj udarao u prazno. Štabovi partizanskih jedinica su ovoga puta potpuno shvatili situaciju, izvukli svoje jedinice ispod udara nadmoćnog neprijatelja i primenjujući partizansku taktiku uspeli da ih sačuvaju i na drugom terenu razviju aktivnost nanoseći neprijatelju gubitke. Neprijatelj ne samo da nije uspeo u svojoj zamisli (uništenje partizanskih snaga u Fruškoj gori) već je angažovanje jakih snaga proteklo bez ikakvog rezultata, pa se i ovde okomio na sela kroz koja je prolazio. Naročito su stradala sela: Divoš, Đipša, Susek, Sviloš i druga, gde je neprijatelj nemilice ubijao stanovništvo, bez obzira na pol i uzrast. U s. Neštin je ubijeno oko 80 muškaraca žena i dece. Neprijatelj je potpuno spalio s. Rakovac i s. Ledinci, pošto ih je prethodno opljačkao.

Završetkom ofanzive na Frušku goru neprijatelj je orijentisao kozačku diviziju za napad na Bosutske šume i zapadni Srem. U toku pregrupacije i pokreta jedinice ove divizije su izvršile »čišćenje« teritorije severozapadnog Srema između pruge Beograd — Zagreb i r. Dunava, na kojoj su ponovili zverstva, ubijanja, silovanja, pljačke, a »čišćenje« severozapadnog dela Srema trajalo je zaključno do 20. oktobra.

Za vreme neprijateljske ofanzive na Frušku goru, 2. sremski odred je izvršio nekoliko uspešnih diverzija. Tako je 15. oktobra razrušen most na drumu između s. Kuzmina i Bosuta, a drum prekopan na nekoliko mesta; 18. oktobra je miniranjem pruge Beograd — Zagreb, između Šida i s. Gibarac uništena lokomotiva i šest vagona; 19. oktobra je miniranjem pruge između s. Ilača i s. Šidski

Sl. 20 — Spaljeno selo Ledinci u ofanzivi Kozačke konjičke divizije na Frušku goru 14—16. oktobra 1943. godine.

Banovci izbačena iz oba oštećena koloseka lokomotiva i četiri vagona; najzad, 20. oktobra je miniranjem porušen železnički most između s. Morović i s. Višnjićevo na pruzi Šid — Srem. Rača.

Napad na s. Gunja i neprijateljska ofanziva u Bosutskim šumama

4. vojvođanska brigada, koja je posle formiranja bila raspoređena u rejonu s. Strašinci — s. Soljani, sukobila se 13. i 14. oktobra sa jednom bojnom 5. lovačke pukovnije, koja je došla od pravca Brčko — Gunja u s. Drenovci i

s. Đurići. Pošto je 13. oktobra potisnula obezbeđujući delove brigade, bojna je prenoćila u pomenutim selima, a sutradan pri povratku, jedinice brigade su napale i posle duže borbe razbile i naterale na povlačenje ka Gunji. Neprijatelju su naneti gubici — 10 ubijenih i veći broj ranjenih vojnika; zaplenjena su 2 ručna mitraljeza i 5 pušaka.

U planu štaba 16. vojvođanske divizije za napad na Brčko, koji je počeo 19/20. oktobra, predviđeno je da jedinice 2. vojvođanske brigade pređu u Srem i sa 4. brigadom izvrše napad na s. Gunja koje je bilo sastavni deo garnizona Brčko, a koje su branili delovi 5. lovačke pukovnije i da 2. i 4. brigada poruše most Brčko — Gunja, preseku komunikaciju Brčko — Vinkovci i Brčko — Županja, spreče prelazak neprijateljskog pojačanja iz Srema i Slavonije u Brčko i na taj način obezbede nesmetan napad 1. i 3. brigade i Majevičkog odreda na Brčko.

Napad na s. Gunja i obezbeđenje od Županje, Vinkovaca i Šida izvršila je 2. brigada sa 4. brigadom i 2. sremskim odredom. S obzirom na predstojeću neprijateljsku ofanzivu, o čijim pripremama su dobiveni podaci, dat je jedinicama sledeći raspored:

— 2. vojvođanska brigada (bez jednog bataljona) napada na s. Gunja pravcem s. Đurići — s. Gunja, a jednim bataljonom se obezbeđuje od s. Morović;

— 4. vojvođanska brigada jednim bataljonom napada na s. Gunja pravcem s. Posavski Podgajci — s. Gunja, a sa dva bataljona je na obezbeđenju od Županje i Vinkovaca;

— bataljon 2. sremskog odreda[164] je postavljen na obezbeđenje od Šida i Morovića, na liniji: s. Ilinci — s. M. Vašica — s. Batrovci — s. Morović;

— delovi 1. bataljona 1. sremskog odreda postavljeni su na obezbeđenje od pravca s. Bosut i s. Višnjićevo.

Noću, 19/20. oktobra, otpočeo je jednovremeni napad na Brčko i Gunju. Jedinice 2. i 4. brigade su na juriš zauzele s. Gunja, ali most preko r. Save nisu uspele da poruše, već su ga samo oštetile. Jedinice 16. divizije NOVJ su vodile borbu za Brčko još dva dana i dve noći, ali nisu uspele da ovladaju gradom.

---

[164] 2. Sremski odred u to vreme imao je samo jedan bataljon.

21. oktobra, u pet časova ujutro, jedinice kozačke divizije i delovi 173. rezervne divizije otpočeli su ofanzivu na Bosutske šume, pošto su već 20. oktobra noću zauzele polazne položaje za napad od s. Bosuta do s. Nijemci i dalje sve do Vinkovaca. Posebno je neprijatelj predvideo i ostavio obezbeđenje na levoj obali reke Bosut i na pruzi Beograd — Zagreb, da bi onemogućio prebacivanje partizanskih jedinica iz Bosutskih šuma u Frušku goru. U Bosutskim šumama se nalazio 2. sremski odred (1 bataljon), delovi 1. bataljona 1. sremskog odreda, 2. i 4. vojvođanska brigada i Glavni štab NOV i PO Vojvodine. Kozačka divizija je napadala uglavnom sa tri kolone sledećim pravcima:

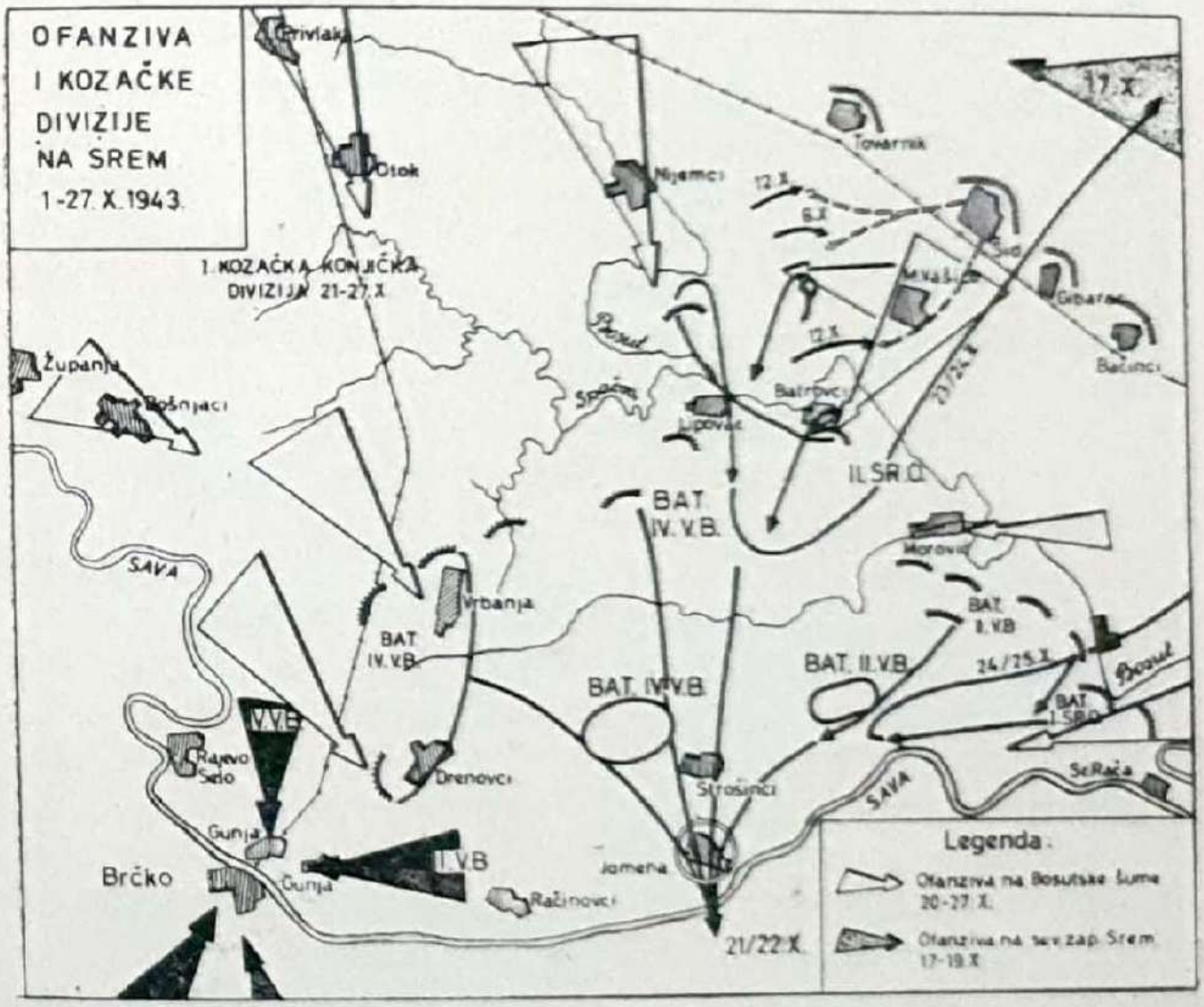

Sk. 8.

Jedna kolona u zahvatu pruge Vinkovci — Brčko i to: delom snaga pravcem s. Sremske Laze — s. Nijemci — s. Podgrađe, a delom pravcem s. Privlaka — s. Otok. Druga kolona je nastupala pravcem Županja — s. Bošnjaci, a po-

tom od s. Bošnjaci jednim delom pravcem s. Bošnjaci — s. Vrbanja, a drugim delom pravcem s. Bošnjaci — Gunja. Treća kolona je nastupala pravcem Šid — s. Batrovci, od koje se u s. M. Vašica odvojio jedan deo u pravcu s. Ilinci.

Posebna kolona Kozaka je nastupala od s. Kuzmina, delom u pravcu s. Morović a delom pravcem s. Bosut — Srem. Rača — s. Jamena.

Još prilikom rasporeda jedinica za napad na Gunju, Glavni štab Vojvodine i štabovi jedinica su vodili računa o predstojećoj ofanzivi, jer su o njoj raspolagali podrobnim podacima. Po završenom napadu na Gunju, a pre početka neprijateljske ofanzive, jedinice NOVJ su izvršile izvesnu korekciju u svom rasporedu, saglasno novostvorenoj situaciji, pa su 2. i 4. vojvođanska brigada imale glavne snage isturene prema neprijatelju, dok su slabiji delovi ostavljeni u rezervi. Jedan bataljon 2. brigade je poseo položaje u šumi duž Filipovog puta prema s. Morović, a drugi bataljon je poseo položaje od s. Morović do s. Bosut. Jedan bataljon 4. brigade je branio pravac s. Bošnjaci — Brčko, a drugi poseo položaj između s. Lipovac i s. Vrbanja. Bataljon 2. sremskog odreda je branio pravce Šid — Ilinci i Šid — s. Batrovci.

Za razliku od ofanzive na Frušku goru neprijatelj je ovde napadao uglavnom kolonama, a ne kordonskim rasporedom i nastupanjem. Jedinice NOV i POJ su, pak, ovde prihvatile borbu i vodile je do krajnjih mogućnosti, u kojima su i jedna i druga strana imale znatnih gubitaka.

Druga četa bataljona 2. sremskog odreda se sukobila sa neprijateljskom kolonom koja je nastupala od s. M. Vašica prema s. Batrovci. 1. četa ovog bataljona se sukobila sa neprijateljskom kolonom između s. Ilinci i s. M. Vašica, u stvari sačekala u zasedi i napala neprijatelja. Otvarajući blisku vatru i bacajući bombe na nerazvijenu neprijateljsku kolonu i u toku borbe koja je trajala oko četiri časa, četa je neprijatelju nanela velike gubitke (oko 50 vojnika izbačenih iz stroja). Neprijatelj se posle ovoga sredio i preduzeo ponovni napad, ali se četa povukla u pravcu s. Ilinci i dalje u šumu; četa je izgubila samo jednog poginulog i dva ranjena borca. Neposredno po povlačenju čete iz s. Ilinci, komandant bataljona 2. sremskog odreda, u pratnji sedam boraca, naišao je ispred sela na neprija-

teljsku zasedu, gde je i poginuo sa još dva borca. U tom sukobu ubijen je neprijateljski puškomitraljezac.

Krajem dana jedna neprijateljska motorizovana kolona je naišla na položaje 2. čete bataljona 2. sremskog odreda i posle kraće borbe razbila četu na nekoliko delova; jedan deo je posle dva dana ušao u sastav odreda, dok se drugi deo sa jedinicama brigade i 1. četom prebacio u istočnu Bosnu.

Na položaje 3. čete 2. sremskog odreda, istočno od s. Batrovci, napao je neprijatelj koji je nastupao od Šida. Četa je uspela da razbije neprijateljsku prethodnicu, ali se morala povući pred neprijateljskom glavninom. Na sledećim položajima, u šumi Naprečava, četa je ponovo prihvatila i vodila borbu oko 3—4 časa, odstupivši zatim dublje u šumu.

2. i 4. brigada su u početnom periodu neprijateljskih napada vodile uspešne borbe: jedan bataljon 2. brigade sa neprijateljskom kolonom kod s. Morović, a drugi bataljon i delovi 1. bataljona 1. sremskog odreda sa neprijateljskom kolonom kod Domuskele, između s. Srem. Rača i s. Jamena; jedan bataljon 4. brigade je vodio uspešnu borbu između s. Lipovac i s. Vrbanja.

U situaciji kada nije bilo izgleda na uspeh protiv nesrazmerno jačeg neprijatelja, štab 16. divizije je naredio da se 2. i 4. brigada prebace u istočnu Bosnu (ovo su one sledeće noći i učinile, prebacivši se kod s. Jamena u rejon s. Brezovo Polje — s. Vršani), a 2. sremski odred da ostane na svojoj teritoriji. U vezi sa ovim štab odreda odmah je preduzeo mere i prebacio u istočnu Bosnu veliki broj izbeglica iz okolnih sela, kao i veće količine hrane i stoke. Posle ovoga odred je još dva dana manevrisao oko neprijatelja u Bosutskim šumama, a zatim je noću 23/24. oktobra, pregazio r. Bosut, prešao prugu Beograd — Zagreb između Šida i Tovarnika i prebacio se preko sela Molovine, Vizić i Đipša u Frušku goru.

Tako se završila i ova ofanziva. Kozačka konjička divizija je ostala na tome terenu još par dana, pa je onda produžila za zapadnu Hrvatsku. I na terenu Bosutskih šuma, kao i u ostalim delovima Srema, ova neprijateljska jedinica se najviše okomila na narod u selima kroz koja je prolazila. I ovde je bilo masovnog ubijanja, klanja, silo-

vanja, hapšenja, pljačke. Selo Jamena i sve salaše i mala naselja kozaci su potpuno spalili, pošto su ih prethodno temeljito opljačkali. Ljudstvo kozačke divizije se u pogledu pljačke i terora nije mnogo obaziralo na nacionalnu pripadnost stanovništva. Pošto je u zapadnom delu Srema većinom hrvatski živalj među kojim je bilo i dosta ustaša koji su se nalazili na službi izvan svojih mesta, pa ostale samo njihove žene, to su kozaci silovali i njih, pljačkajući njihove kuće kao i srpske.

Za vreme ofanzive na Bosutske šume jedinice 1. sremskog odreda su izvršile više napada na neprijatelja i njegov saobraćaj u istočnom delu Srema. Tako su 21. oktobra napale železničku stanicu Platičevo, na pruzi Ruma — Šabac, a 22. oktobra je izvršen vatreni napad na Irig u cilju uznemiravanja; 24. oktobra je izvršen upad u s. Surčin gde je zarobljen žandarmerijski narednik i zaplenjena puška i pištolj; 31. oktobra je izvršen napad na putnički voz na pruzi Novi Sad — Beočin, između s. Ledinci i s. Rakovac; miniranjem pruge izbačena je iz koloseka lokomotiva i tri vagona, a u napadu na voz ubijen je jedan podoficir, jedan ustaša a ranjeni jedan ustaša i jedan domobran; saobraćaj na pruzi bio je obustavljen dva dana. Istoga dana izvršen je upad u s. Grgurevci gde su ubijena tri Nemca i zapaljeno jedno skladište između Zemuna i Batajnice.

Ako izvodimo neki zaključak u pogledu rezultata i posledica ove ofanzive, može se reći da neprijatelj vojnički nije ništa uspeo. S obzirom na odnos snaga i naoružanje, jedinice NOV i PO su imale neznatne gubitke, izdržavajući u toku ovoga meseca velike fizičke napore u manevrisanju po čitavom Sremu, izbegavajući sukobe sa nadmoćnijim neprijateljem i istovremeno napadajući slabije njegove delove. Do krize, kakva je bila u ofanzivi avgusta 1942. godine, nije došlo ili bar ona nije bila karakteristična. Ali je zato narod Srema pretrpeo velike muke i strah; veliki broj ljudi, žena i dece je izgubio živote na najstrašniji način, mnogi su mučeni i odvedeni u logore, znatan broj porodica je ostao bez svojih domova ili je do temelja opljačkan. Narod Srema je dobro zapamtio boravak ove krvoločne fašističke divizije u Sremu, ali ni ovoga puta nije poklek-

nuo, već je produžio borbu sa nedvosmislenom željom za osvetom.

Najteža posledica ove fašističke ofanzive na Srem je, svakako, gubitak znatnog broja članova Partije i aktivista, a u jednom srezu i čitavog sreskog komiteta. Ovi gubici su usledili uglavnom zbog nedovoljnog shvatanja opasnosti koja je pretila, samim tim i nepreduzimanja potrebnih mera obezbeđenja.

U toku ovog dvomesečnog perioda, i pored neprijateljske ofanzive na sve delove Srema, jedinice NOV i PO su nanele neprijatelju znatne gubitke u ljudstvu i naoružanju, a posebno njegovom železničkom saobraćaju. U preko 100 izvršenih akcija ubijeno je, ranjeno ili zarobljeno oko 800 neprijateljskih vojnika, a zaplenjeno 15 mitraljeza, oko 480 pušaka, 28 000 metaka, 15 pištolja i drugog raznog ratnog materijala. U oko 40 diverzantskih akcija na železničke i putne komunikacije uništeno je ili oštećeno oko 26 lokomotiva, 147 vagona, 4 kamiona i nekoliko mostova. Jedinice NOV i PO su pretrpele gubitke od oko 32 poginula i 54 ranjena borca.

Treba pomenuti još jedan događaj iz ovog perioda. U vreme neprijateljske ofanzive, polovinom oktobra, u jugoistočnom Sremu se našla grupa od oko 10 rukovodilaca koje je Vrhovni štab uputio preko istočne Bosne i Srema da se prebace u Srbiju. Glavni štab NOV i PO Vojvodine u dogovoru sa njima je odlučio da se to prebacivanje izvrši odmah u pratnji jednog bataljona, jačine oko 150 boraca, koji je za taj zadatak posebno formiran od jedne čete 2. vojvođanske brigade i dve čete formirane od delova 3. bataljona, pogranične čete, boraca pozadinskih jedinica i prezdravelih ranjenika i bolesnika. Za komandanta bataljona je određen Jovan Vuksan Moša, dotadanji zamenik komandanta 1. sremskog odreda. Posle uspešnog prelaza reke Save, 17. oktobra, između Obrenovca i s. Umka, u toku tronedeljnog boravka na teritoriji Srbije, bataljon je zajedno sa 1. šumadijskom brigadom i Šumadijskim i Kosmajskim odredom, s kojima je po prelasku stupio u vezu, vodio svakodnevne borbe sa Nemcima, nedićevcima i Bugarima, a naročito sa četnicima Draže Mihailovića iz sastava Avalskog, Rudničkog i Valjevskog četničkog korpusa. Prva borba je vođena u rejonu s. Garešin, zatim u

rejonu sela Progorevci, Trbušnica, Dučina, Barajevo i drugih kao i u rejonu Aranđelovca. Posebno je značajna borba kod s. Dučina gde su razbijene dve četničke brigade, uništen štab Mladenovačke četničke brigade, ubijeno oko 40, a zarobljeno 3 četnika. U ovoj borbi je junački poginuo komandant improvizovanog Sremskog bataljona, Jovan Vuksan Moša. Bataljon je spalio opštinske arhive u nekoliko sela kroz koja je prolazio i održao više konferencija sa stanovnicima tih sela. U borbama u Srbiji bataljon je imao šest poginulih i dva ranjena borca, a u Srem se vratio 12. novembra.[165]

12. REORGANIZACIJA ODREDA I FORMIRANJE DIVERZANTSKOG BATALJONA

Po dolasku 3. i 4. vojvođanske brigade u istočnu Bosnu, u Sremu su dejstvovali 1. i 2. sremski odred. U 1. sremskom odredu je, posle formiranja 4. vojvođanske brigade, ostao: 1. bataljon (sa dve čete), jedna četa 3. bataljona i Pogranična četa. Od delova 1. i 3. bataljona su formirana dva bataljona, 1. i 2. a oko 15. novembra, povratkom kombinovanog bataljona iz Srbije, 1. sremski odred je imao tri bataljona i početkom decembra brojao oko 420 boraca. U 2. sremskom odredu je posle formiranja 4. vojvođanske brigade ostao jedan, a početkom novembra formiran i drugi bataljon; odred je brojao oko 300 boraca.

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 7. novembra 1943. godine, u istočnoj Bosni je 17. novembra formirana 5. vojvođanska brigada.

S obzirom na važnost, broj i dužinu železničkih komunikacija u Sremu, od početka NOB se postavljalo kao prvostepeni zadatak rušenje i onesposobljavanje železničkih pruga i napadi na železničke kompozicije, što znači do maksimalnih mogućnosti ukočiti neprijateljski saobraćaj, a time poremetiti snabdevanje i transport njegovih trupa.

---

[165] Zbornik I/6, dok. 166, 169, 178, 148, 149, 155; I/17, dok. 122, 125, 126.

— Vojnoistorijski institut, dok. 28—1/1, k. 211.

— Stenograf, reg. 1—29/4, k. 1992.

S obzirom na angažovane snage neprijatelja za čuvanje ovih komunikacija u Sremu, koje su se porastom i aktivnošću partizanskih snaga takođe povećavale, trebalo je više stručnog znanja i praktičnog iskustva za izvođenje diverzija na prugama. Taj zadatak nije bio ni jednostavan, ni lak, pa je partijsko i vojno rukovodstvo Srema stalno nastojalo da se za ove zadatke osposobljavaju tome skloni borci i rukovodioci i da se od njih oforme grupe koje će biti sposobne za veće diverzantske zadatke. Stručno osposobljavanje je u toku 1941. i 1942. godine bilo nedovoljno, što se i odrazilo na broj i kvalitet izvršenih diverzija. Kasnije je ono vršeno preko stručnih instruktora diverzanata.

Već 1941. godine su formirane prve diverzantske grupe u Fruškogorskom i Podunavskom odredu, koje su vršile diverzije onako kako su znale i mogle, u čemu se sve do svoje pogibije naročito isticao Boško Palkovljević Pinki.[166] U toku 1942. godine ove grupe su rasle brojno i kvalitetno, ali su bile u sastavu odreda. Prva samostalna diverzantska grupa formirana je u junu 1942. godine, ali zbog nedostatka eksploziva nije mogla da razvije punu diverzantsku aktivnost na železničkim prugama već je to činila u zajedničkim akcijama odreda na drugim objektima (električne centrale, TT veze, rudnik) i hvatala istaknute neprijateljske rukovodioce.

Početkom 1943. godine od dotadanje diverzantske grupe i manjih grupa odabranih boraca u odredima formirana je veća diverzantska jedinica — grupa u sastavu Fruškogorskog odreda. Grupa je brojala 11 boraca, naoružanih puškama, pištoljima, bombama i eksplozivom (još uvek nedovoljno). Komandir grupe je bio Željajić Milan Mikan, komesar Petrović Stevan Brile, pomoćnik komesara Korica Milan Kovač — sva trojica već prekaljeni i iskusni diverzanti. Grupa je razvila znatno veću aktivnost i po broju, i po obimu pojedinih diverzija. Ubrzo po formiranju iz grupe su upućena dva borca — rukovodioca, na diverzantski kurs u Slavoniju, koji se održavao u Zvečevu, pod rukovodstvom Ilije Hariša Gromovnika.[167] Jedan od te dvojice bio je i Milan Korica Kovač.

---

[166] Narodni heroj, poginuo juna 1942. godine u selu M. Remeta.
[167] Narodni heroj, rezervni general-major u penziji.

Diverzantska grupa se stalno popunjavala novim borcima i u aprilu 1943. godine podeljena je na tri podgrupe, koje već u maju prerastaju u diverzantske čete. Ove tri grupe (čete) ostaju sve do formiranja diverzantskog bataljona.

Početkom aprila došla su iz Slavonije i dva stručno osposobljena diverzanta koji su mnogo doprineli da se diverzantske jedinice Srema stručno osposobe za diverzantske akcije.

9. maja 1943. diverzantske jedinice, kao i čitav narodnooslobodilački pokret Srema, izgubili su jednog od najboljih i najhrabrijih diverzanata, Stevana Petrovića Brileta.

Iako je diverzantska aktivnost rasla iz meseca u mesec ipak se stalno osećala velika praznina u pogledu njenog usklađivanja i koordiniranja kako u Sremu, tako i u čitavoj Vojvodini. Kod postojanja više diverzantskih grupa odnosno četa svaka je za sebe planirala i izvodila diverzije i uglavnom neplanski obučavala svoje ljudstvo, što je uslovljavalo neravnomernost izvedenih diverzija u pojedinim rejonima i neujednačenost u obučenosti boraca.

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine 14. novembra 1943. godine formiran je diverzantski bataljon, koji je bio pod komandom Glavnog štaba Vojvodine.

Zadatak novoformiranog bataljona je bio da planski izvodi diverzantske akcije, a naročito na pruzi Beograd — Zagreb, i Beograd — Novi Sad. Štab diverzantskog bataljona je trebalo da poveže i koordinira diverzantsku aktivnost svih jedinica koja se svodila na sistematsko rušenje železničkih komunikacija, uništavanje vozova, kočenje neprijateljskog saobraćaja i sprečavanje izvršavanja njegovih zadataka. Bataljon je uspešno ovaj zadatak izvršio, što se vidi i iz broja i rezultata akcija. Materijalni gubici i vreme koje je neprijatelj gubio na opravkama železničkih pruga bili su veliki. Ta brojna i kvalitetna aktivnost diverzantskog bataljona stalno se povećavala.

Diverzantski bataljon imao je i zadatak da organizuje diverzantske kurseve za obuku sposobnih i odvažnih boraca partizanskih jedinica, čime su otklonjeni raniji nedostaci.

13. PRELAZAK 1. VOJVOĐANSKE BRIGADE U SREM I NAPAD NA S. GRGUREVCI

Najvažniji događaj za Srem u ovom periodu je dolazak i napad 1. vojvođanske brigade na selo Grgurevci, koje je sve do tih dana predstavljalo jedno od najstabilnijih nemačkih uporišta u Sremu. Odbijanjem ranijeg napada 3. vojvođanske brigade, s. Grgurevci je kod domaćih Nemaca mnogo dobilo na ugledu i smatrali su ga neosvojivim, a i svojom isturenom predstražom prema Fruškoj gori, središtu partizanske teritorije.

Grgurevce je branila četa nemačke policije jačine 140 ljudi i preko 150 naoružanih domaćih Nemaca i žandarma, koji su inače bili vrlo agresivni: upadali na oslobođenu teritoriju, terorisali narod, a prodirali su i u Frušku goru. Ovo uporište je, zbog toga, mnogo smetalo radu organa NOP i partizanskim jedinicama na terenu, pa je na traženje Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, štab 16. divizije uputio 1. vojvođansku brigadu u Srem, sa zadatkom da napadne ovo i još neka neprijateljska uporišta. Brigada je prešla u Bosutske šume 20/21. novembra, a sledeće noći se prebacila na Frušku goru; 22. novembra uveče već je izvršila napad na s. Grgurevci. Pokreti brigade su izvršeni u najvećoj tajnosti i brzo da bi se time postiglo iznenađenje i onemogućilo neprijatelju da pojača garnizon.

Glavnina neprijateljskih snaga bila je smeštena u zgradi šumskog gazdinstva (»Fešteraja«), a manje snage su se nalazile u bunkerima. Komandant 1. vojvođanske brigade, Marko Peričin Kamenjar izvršio je sledeći raspored jedinica brigade za napad:

— 1. bataljon, napadajući sa severa, da likvidira bunkere i glavno uporište;

— 2. bataljon, napadajući sa zapadne strane, da blokira izlaze i pretrese kuće domaćih Nemaca petokolonaša u tom delu sela;

— 3. bataljon, napadajući sa istočne strane, da sadejstvuje 1. bataljonu u likvidaciji bunkera i pretrese petokolonaške kuće u tom delu sela;

— 4. bataljon, da posedne najpogodnije položaje prema Rumi i Srem. Mitrovici i obezbeđuje napad brigade od mogućih pojačanja neprijatelja iz tih garnizona.

Napad je počeo u 23.00 časa 22. novembra. Neprijatelj je otkrio napad brigade kada su se njene jedinice već sasvim približile glavnoj otpornoj tački i odmah otvorio snažnu vatru. Pripremljena grupa bombaša je izvršila juriš na bunkere, bacajući bombe i flaše sa zapaljivom smesom. Neprijatelj je odbio prvi juriš. Sve do pred zoru vodila se žestoka borba, i tek tada su jedinice brigade uspele da likvidiraju bunkere ispred glavnog uporišta. Ali se glavno uporište (»Fešteraj«) i dalje držalo: borba se produžila i u toku dana 23. novembra. Brigada je upotrebila i minobacač ispalivši nekoliko mina, ali je on bio suviše slab za utvrđenu zgradu; neprijatelj se uporno i uspešno branio. Oko 14 časova stiglo je pojačanje iz Rume (oko 150 Nemaca na 5 kamiona i sa 2 p.t. topa). 4. bataljon, koji je poseo položaje na seoskom groblju, pustio je neprijatelja da se iskrca iz kamiona i približi na 100—150 metara, kada je otvorio snažnu mitraljesku i puščanu vatru i izvršio juriš. U isto vreme je 1. vod 2. bataljona napao neprijatelja s leđa. Za kratko vreme neprijatelj je bio razbijen, delimično i opkoljen i, ostavljajući na bojištu oko 40 ubijenih vojnika i oficira, 3 zapaljena kamiona, 20 pušaka i drugu ratnu opremu, bežao ka Rumi.

Pala je i noć. U toku noći jedinice brigade su izvršile još dva juriša, ali nisu uspele da likvidiraju uporište. Borba se produžila i 24. novembra, kada je u popodnevnim časovima neprijatelj sa oko 600 Nemaca i ustaša, 3 minobacača, 2 haubice i 4 pt topa iz Rume i Srem. Mitrovice, opet krenuo prema s. Grgurevci. Štab 1. brigade, nadajući se ovome, dočekao je neprijatelja sada 4. i 2. bataljonom. Opet je pušten na blisko odstojanje, bataljoni su otvorili snažnu vatru iz celokupnog naoružanja, izvršili juriš i u roku od 15 minuta razbili neprijatelja i gonili ga sve do s. V. Radinci. Ovoga puta neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 50 ubijenih vojnika i oficira. Zaplenjena su 2 pt topa, 4 puškomitraljeza, 5 ručnih mitraljeza i oko 40 pušaka.

Borba za uporište se i dalje produžila, ali bez rezultata. Neprijateljska komanda u Rumi i Mitrovici brzo je prikupila jake pešadijske i motorizovane snage iz čitavog Srema koje ponovo kreću prema s. Grgurevci. Štab 1. bri-

gade, ocenivši da im se neće moći uspešno suprotstaviti, krajem dana naređuje povlačenje jedinica iz sela.

Sutradan, 25. novembra, pošto je prethodno opljačkao srpske kuće, neprijatelj je napustio s. Grgurevci i od tada ono predstavlja partizansko uporište. U isto vreme selo su napustili i svi domaći Nemci sa porodicama i imovinom koju su mogli poneti i po njihovom odlasku u selo su ušle jedinice 1. sremskog odreda; miniranjem su porušene zgrade kao i svi bunkeri što je služilo kao uporište.

Neprijateljska posada u samom s. Grgurevci, je u toku ovih borbi pretrpela gubitke od 29 ubijenih, 12 ranjenih i 2 zarobljena vojnika.

Posle kraćeg predaha od borbi u s. Grgurevci, dva bataljona 1. brigade su 26. novembra napala ustašku bojnu iz Srem. Karlovaca, koja je došla u s. Planinsko Grabovo da teroriše i pljačka narod. Bataljonima je uspelo da izbace neprijatelja iz sela, ali se on razbijen po grupama povukao u s. Banoštar, odakle ga nisu mogli isterati i bataljoni su se morali povući. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od dva ubijena i četiri teško ranjena vojnika i oficira.

Međutim, neprijatelj je i sam u međuvremenu pripremio napad. Sa jakim motorizovanim i tenkovskim snagama on je pokušao da opkoli jedinice brigade, pa su u tom cilju dve kolone Nemaca nastupale od Rume i Mitrovice u pravcu s. Grgurevci, jedna od s. Čalma preko s. Divoš u pravcu venca Fruška gora, a jedna kolona iz 901. grenadirskog tenkovskog puka i 173. rezervne divizije od Iloka prema s. Svilišu i Grabovo. Jedan bataljon brigade je uspeo da odbije kolone koje su išle u pravcu s. Grgurevci. Međutim, bataljon koji se nalazio u s. Grabovo bio je iznenađen i primoran da se na brzinu povlači trpeći osetne gubitke. Da bi se izbegle teže borbe sa nesrazmerno jačim neprijateljskim motorizovanim i tenkovskim snagama štab brigade je odlučio da se brigada odmah naredne noći izvuče i prebaci u Bosutske šume, a potom u istočnu Bosnu. Time je 27. novembra i završen boravak 1. vojvođanske brigade u Sremu.

U toku borbi za s. Grgurevci i Planinsko Grabovo neprijatelju su naneti ukupni gubici od 121 ubijenih, 16 ranjenih i 2 zarobljena vojnika. Zaplenjeno je: 2 pt topa, 4 puškomitraljeza, 5 ručnih mitraljeza, oko 60 pušaka i

drugog ratnog materijala i opreme i 3 kamiona. 1. vojvođanska brigada je pretrpela gubitke od 25 poginulih i oko 100 ranjenih boraca.

Neprijatelj je u toku borbi i posle odlaska 1. brigade iz Srema, ispoljio svoj bes na narodu u okolnim selima. Tako je u s. Grgurevci, pre nego što se povukao, zapalio 50 kuća, a u s. Vel. Radinci je ubio četiri čoveka. Kasnije je u s. Ležimir popalio sve kuće pored druma, a celo selo opljačkao i poubijao oko 80 ljudi, žena i dece.

I prema gubicima jedne i druge strane može se oceniti kakvom su se žestinom vodile borbe za s. Grgurevci. Što brigada i pored ovolikih gubitaka, maksimalne upornosti, hrabrosti i požrtvovanja boraca i rukovodilaca, nije uspela da uništi neprijatelja u selu, može se pre svega pravdati nedostatkom jačeg artiljerijskog oruđa za probijanje utvrđenih zidova inače solidne zgrade »Fešteraja«. S druge strane, ovo uporište je bilo na domaku Rume i Srem. Mitrovice i neprijatelj je bio u mogućnosti da vrlo brzo prikupi jače snage za intervenciju, što je posadu u s. Grgurevci hrabrilo da izdrži blokadu i dužu borbu. Ona je znala da će joj pomoć brzo stići, a radilo se o Nemcima, te je tako našla snage da se bori do krajnjih mogućnosti.

Ako se ocenjuje ovaj napad u smislu da li je uspeo ili ne, onda se može reći da je postignut krajnji cilj, isterivanje neprijatelja iz sela. Brigada je pretrpela znatne gubitke, ali je i oslobođeno mesto koje je dotle dalo na stotine žrtava, streljanih i na razne načine ubijenih nevinih ljudi, žena i dece, mesto u kome je srpski narod živeo pod stalnim terorom i krajnje mučenički. Likvidacijom ovog garnizona odahnuo je narod u čitavoj njegovoj okolini.[168]

Ovaj vojni i moralno-politički uspeh koji je postignut dolaskom 1. vojvođanske brigade u Srem i napadom na s. Grgurevci, bio bi potpun i neokrnjen, da nisu učinjene i neke greške. Tu se pre svega misli na opravdanost zadržavanja brigade u Fruškoj gori posle napada na s. Grgurevci. Da se ona odmah posle napada prebacila u Bosutske šume i dalje u istočnu Bosnu, bili bi izbegnuti dalji nepotrebni gubici. Zadržavanjem na mestu borbe još puna dva

---

[168] Vojnoistorijski institut, dok. 26/20-a, 3/19-a; 25—1/1, k. 211.

dana i napadom na s. Grabovo pružena je mogućnost neprijatelju da prikupi jake snage, među kojima i tenkovske, i skoro opkoli brigadu. Taktika koju je brigada ovde primenila odgovarala bi u istočnoj Bosni, gde je neprijatelju trebalo mnogo više vremena za koncentraciju snaga, ali u Sremu ne, jer je neprijatelj bio u mogućnosti da u svako doba vrlo brzo koncentriše nadmoćnije snage sa raznih pravaca.

14. DEJSTVA U PERIODU NOVEMBAR — DECEMBAR

A) 1. SREMSKOG ODREDA

U prvoj polovini novembra jedinice 1. sremskog odreda su se više orijentisale na diverzantske, a formiranjem diverzantskog bataljona i na druge akcije. Tako su diverzanti odreda 1. novembra minirali prugu između Srem. Mitrovice i s. Laćarak, gde je naišao vojni brzi voz od Zemuna; uništena je lokomotiva i 5 vagona, a pruga oštećena na dužini od 30 metara; 1 domobran je poginuo, a 11 ih je teže ranjeno; saobraćaj je bio obustavljen u toku 2 naredna dana. Sutradan je miniranjem pruge između Stare Pazove i Inđije uništena lokomotiva i pet vagona nemačkog transportnog voza. 5. novembra je na istoj pruzi, između Srem. Mitrovice i s. Voganj, minom izbačen iz koloseka nemački teretni voz, pri čemu je teško oštećena lokomotiva i sedam vagona, a jedan nemački vojnik i dva železničara su poginula. Istoga dana je na pruzi između s. Martinci i s. Laćarak izbačen iz koloseka vojni teretni voz; lokomotiva i 5 vagona teško su oštećeni, zbog čega je saobraćaj bio prekinut u toku 48 časova. 6. novembra je, između N. Pazove i Batajnice, minirana pruga i uništena lokomotiva i četiri vagona. 26. novembra je napadnut i onesposobljen za vožnju motorni čamac na Dunavu kod s. Banoštar. 29. novembra je miniranjem razrušen zidani most preko kanala Galovica kod s. Surčin, na drumu Zemun — Ruma. 29. decembra je između s. Pećinci i s. Popinci, uz prethodno miniranje druma, izvršen napad na kamion i automobil u kojima je bilo 5 neprijateljskih vojnika; jedan nemački vojnik je ubijen, a četiri zarob-

ljena; zaplenjeno je 5 pušaka sa 300 metaka, a vozila su zapaljena.

Jedinice 1. sremskog odreda su u ovom periodu izvršile i napade na više neprijateljskih garnizona, neprijateljske delove u pokretu i drugo. 6. novembra je izvršen upad u jednu zgradu na periferiji s. Beočin, u kojoj se nalazila grupa nemačkih vojnika i oficira. Od ubačenih bombi u prostorije ubijeno je 8 Nemaca a isto toliko i ranjeno. Istoga dana je izvršen upad u s. Grabovci, gde je konfiskovana pokretna imovina domaćih Nemaca, pošto je prethodno blokirano i napadnuto uporište nemačke policije i žandarmerijske posade u selu. Istoga dana je u s. Krušedol spaljena arhiva u novopostavljenoj opštini. 15. novembra je 3. bataljon napao nemačko uporište u s. Obrež. Posle likvidacije spoljnih bunkera, bataljon ni posle tročasovne borbe nije uspeo da likvidira glavno uporište, već su samo ubijena tri, ranjena tri i zarobljen jedan nemački vojnik, konfiskovana veća količina hrane i drugog materijala od 19 domaćih Nemaca.

20. novembra je sačekan u zasedi neprijatelj koji je iz s. Bingula pošao u selo Divoš da pljačka i hapsi narod; u kraćoj borbi neprijatelj je pretrpeo znatne gubitke i primoran na povlačenje. 24. novembra zarobljena su tri nemačka vojnika koji su došli u s. Neradin da pljačkaju i hapse narod; zaplenjene su tri puške. 29. novembra je na drumu s. Obrež — Ašanja iz zasede napadnuta grupa od 37 nemačkih vojnika iz s. Bečmen, koji su terorisali narod okolnih sela; posle kraće borbe 21 nemački vojnik je zarobljen, a 2 su ranjena; zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 24 puške i druga oprema. Istoga dana je u napadu na stražu u Vrdniku zarobljen jedan nemački oficir i zaplenjena puška i pištolj. 5. decembra je izvršen napad na posadu od 80 domobrana u s. Buđanovci; ni posle petočasovne borbe posada nije bila savladana. Ranjena su tri domobrana a čitava posada je sutradan napustila selo. U isto vreme zapaljena je železnička stanica Buđanovci, na pruzi Ruma — Šabac, sa svim pomoćnim zgradama i magazinima.

Manja grupa četnika Draže Mihailovića neopaženo je prešla iz Srbije u Srem kod s. Kupinovo, sa zadatkom da organizuje borbu protiv NOV i PO. 3. bataljon je 8. de-

cembra napao ovu četničku grupu, u šumi između s. Obrež i Ašanje; u kraćoj borbi bataljon je potpuno razbio četnike i naterao ih na r. Savu: 4 četnika (od kojih jedan oficir) su ubijena, a u čamcu u koji su se ukrcali za prelazak u Srbiju, više četnika je ranjeno. 12. decembra je izvršen upad u stanicu Surčin, na pruzi Batajnica — Boljevci, gde je zarobljeno šest ustaša, među kojima i ustaški tabornik.

14. decembra je, na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Laćarak i Martinci, iz zasede napadnuta neprijateljska patrola; ubijeno je pet vojnika i zaplenjeno pet pušaka. 17. decembra je na istoj pruzi, između St. Pazove i Vojke, iz zasede napadnuta neprijateljska patrola od osam vojnika, od kojih su dva ubijena a jedan ranjen. Istoga dana su između s. Kraljevci i s. Putinci posečena 42 dupla TT stuba. 18—20. decembra je na pruzi između Zemuna i St. Pazove posečeno 176 duplih TT stubova. 18. decembra su delovi 2. bataljona u blizini s. Ašanja napali neprijateljski avion, koji se spustio da uzme otkačenu jedrilicu; pogođen i onesposobljen za dalji let, avion se ubrzo spustio između s. Boljevci i s. Jakovo. Dok su borci bataljona stigli do aviona, posada je uspela da pobegne. U avionu i jedrilici (koji su spaljeni) zaplenjena su 3 avionska mitraljeza sa oko 2300 metaka, 2 raketna pištolja, 100 litara benzina i radio-stanica. 19. decembra je posečeno 28 duplih TT stubova na pruzi između N. Pazove i Batajnice, a 20. decembra 50 TT stubova na pruzi između Srem. Mitrovice i Vognja.

Uspela zaseda kod Spomenika

2. bataljon je 20. decembra postavio zasedu na drumu s. Obrež — s. Ašanja (raskrsnica puteva kod Spomenika), kojim je neprijatelj često prolazio kamionima. Ta raskrsnica se nalazi u šumi i vrlo je pogodna za ovakve akcije. Uz sam put prema s. Obrež i s. Kupinovo proteže se Obedska bara, gde je eventualno odstupnica nemoguća. Oko 15 časova na zasedu je naišao 1 kamion sa prikolicom u kome se nalazilo 28 žandarma i ustaša i 29 Nemaca. Kada se kamion sasvim približio zasedi, bataljon je otvorio

jednovremenu snažnu vatru iz celokupnog naoružanja; kamion je odmah onesposobljen, a neprijatelj ubrzo savladan. Ubijeno je 55 neprijateljskih vojnika, a izvukli se i pobegli samo 1 ustaša i 1 Nemac. Zaplenjena su 2 puškomitraljeza, 2 ručna mitraljeza, 26 pušaka, 4 pištolja, vojnička oprema i veće količine druge razne ratne opreme. Kamion sa prikolicom je zapaljen.

Odmah po završetku ove akcije od s. Obrež se pojavila u streljačkom stroju četa Nemaca, koja je išla u pomoć već likvidiranom neprijatelju. Bataljon se brzo snašao, zaposeo pogodne položaje i kada se neprijatelj približio, osuo na njega snažnu vatru. Kada je jedna četa izvršila napad u neprijateljski bok, ovaj je bio razbijen i počeo je da beži ka Obedskoj bari, gde se dobar broj podavio. Borba je trajala sve do mraka, kada su se obe strane povukle. Prema naknadno dobivenim podacima neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 40 ubijenih i podavljenih. U obadve navedene borbe, 2. bataljon je imao dva poginula i tri ranjena borca.

23. decembra izvršen je upad u s. Pavlovce gde je spaljena opštinska arhiva; 25. decembra je izvršen napad na neprijateljsku posadu u s. Dobanovci, koja je, pružajući odlučan otpor, uspela da se održi. Ubijeno je šest neprijateljskih vojnika i zaplenjene četiri puške.

Napad na s. Bapska-Novak

Selo Bapska-Novak se nalazilo između neprijateljskih uporišta Ilok, Šid i Erdevik. U selu je bilo preko 50 naoružanih ustaša meštana, a u opštini nekoliko stražara. Kada su jedinice 1. bataljona 1. sremskog odreda 26. decembra uveče izvršile napad, neprijatelj se uglavnom branio iz svojih kuća, dok je straža u opštini bila brzo savladana. Likvidirajući otpor iz kuća ubijeno je 10 ustaša, dok su ostali zarobljeni i razoružani. Zaplenjeno je 30 pušaka, 23 para uniformi, 19 pari cipela, 3 radio-aparata i drugo. Bataljon je imao jednog ranjenog borca, koji je kasnije umro.

29. decembra je posečen 21 TT stub na drumu između s. Surčina i Dobanovaca, a 31. decembra između s. Surčina i Bečmena još 32 TT stuba.

Pored toga, jedinice 1. sremskog odreda su u ovom periodu izvršile i veći broj drugih akcija (napada ili upada sa ograničenim ciljem) u selu Šatrinci, Čerević, Maradik, Golubinci, N. Slankamen, Vrdnik, Grabovci i druga. Izvršeno je više napada iz zasede na manje neprijateljske patrole, pojedince itd., u kojima je ubijeno, ranjeno ili zarobljeno više neprijateljskih vojnika i zaplenjeno više pušaka i drugog materijala. Pohvatano je i kažnjeno više narodnih izdajnika i ratnih zločinaca, koji su u svojstvu opštinskih ili drugih organa i funkcionera terorisali i pljačkali narod. U više opština je spaljena arhiva i raspuštena okupatorska vlast u selima gde je već bila likvidirana pa ponovo uspostavljena.

Jedinice rumskog i sremskomitrovačkog područja, kao i komandi mesta, su same ili sa odredom izvršile više akcija, u kojima su uništile jedan kamion, izbacile iz stroja više neprijateljskih vojnika ili njegovih saradnika, prekinule više TT linija i zapalile veće količine hrane i drugog materijala.

U ovom periodu je i neprijatelj izvršio nekoliko napada na delove 1. sremskog odreda, upada u Frušku goru ili prolaza kroz njene periferijske delove. Tako je 8. novembra nekoliko stotina Nemaca u dve kolone iz s. Grgurevci izvršilo upad u Frušku goru severno od s. Bešenovo, a grupa ustaša južno od s. Beočin. 1. bataljon je napao jednu kolonu neprijatelja severno od s. Bešenovo i posle kraće borbe je razbio, dok se druga kolona vratila ne stupajući u borbu. U toku borbe ubijen je jedan, ranjena dva i zarobljena četiri nemačka policajca. Zaplenjen je jedan teški mitraljez, jedan ručni mitraljez i tri puške. 1. bataljon nije imao gubitaka. 14. decembra je na jedan vod 1. bataljona napalo u s. Grgeteg oko 200 ustaša i domobrana. Posle dvočasovne borbe vod je razbio neprijatelja i primorao ga na povlačenje; ubijen je 1 oficir i 1 vojnik; zaplenjen je 1 ručni mitraljez, 1 puška sa 120 metaka i druga oprema. Vod 1. bataljona je imao jednog poginulog i dva ranjena borca.[169]

---

[169] Vojnoistorijski institut, dok. 27, 29—1/1, 33—2/II, k. 211; 16—1, k. 212.
— Zbornik, I/6, dok. 162, 163, 179, 180; I/8, dok. 3, 8, 16; I/17, dok. 133, 135, 136, 138, 141, 142.

Posle oktobarske ofanzive 1. kozačke konjičke divizije, neprijatelj je na teritoriji zapadnog Srema obnovio neke svoje garnizone i postavio opštinske vlasti, a samim tim smanjio oslobođenu teritoriju. 2. sremski odred se zbog toga u ovom periodu više orijentisao na napade na te obnovljene garnizone, da bi proširio oslobođenu teritoriju i ponovo uspostavio narodnooslobodilačku vlast.

Tako je 5/6. novembra izvršen napad na ustaše u s. Lipovac i Batrovci. Selo Lipovac je bilo poznato kao izrazito ustaško uporište, gde su ustaše držale oružje kod svojih kuća i često napadale i ubijale aktiviste NOP ili manje grupe partizana, te ga je trebalo onemogućiti u ovakvoj aktivnosti. U napadu i pretresu sela zarobljen je veći broj ustaša, od kojih je šest zločinaca osuđeno na smrt i streljano. Zaplenjeno je oko 20 pušaka. U oba ova mesta su sutradan održani zborovi, na kojima su narodu objašnjeni ciljevi NOB.

6/7. novembra je izvršen napad na pratnju sreskog načelnika (grupa ustaša) koji je došao u s. M. Vašica, da održi zbor i uspostavi ustašku vlast. Kada su primetile približavanje partizana, ustaše su brzo napustile selo; u gonjenju koje je usledilo ubijena su dvojica a ranjen jedan ustaša.

12/13. novembra napadnuta je posada od oko 80 pripadnika nemačke policije u s. Račinovci, koja se nalazila u dobro utvrđenoj školskoj zgradi. 2. bataljon 2. sremskog odreda nije uspeo ni posle četvoročasovne borbe da savlada neprijatelja, što je prouzrokovano pogrešnim podacima o neprijatelju, kao i tročasovnim zakašnjenjem sa početkom napada. U borbi su ubijena četiri Nemca, a bataljon je imao jednog ranjenog borca.

13/14. novembra 2. sremski odred je napao s. Soljani u kome se nalazilo oko 50 domaćih ustaša. 1. bataljon je blokirao selo i obezbeđivao napad prema s. Vrbanja i s. Drenovci, a 2. bataljon je napao selo u pet časova ujutro i posle kraćeg otpora iz pojedinih kuća, uspeo da savlada otpor. U borbi su ubijena dvojica ustaša, a veći broj ih je zarobljen, od kojih je pet po nedelima najpoznatijih, streljano. Zaplenjeno je 8 pušaka sa 300 metaka i veće

količine raznog materijala. Oko 9.30 časova stiglo je neprijateljsko pojačanje od s. Drenovci i iznenadilo jedinice odreda. U selu se razvila žestoka borba koja je trajala oko tri i po časa i u kojoj su obe strane pretrpele znatne gubitke. Jedinice 2. sremskog odreda su imale devet poginulih i devet ranjenih boraca, što je bio rezultat nebudnosti i slabog obezbeđenja, kao i nedovoljne odlučnosti pojedinih rukovodilaca, koji su kasnije zbog toga smenjeni sa svojih dužnosti.

Na selo Strašince je prvi napad izvršen 10/11. novembra, ali bez nekog rezultata, jer su se domaće ustaše odmah razbežale. Ponovni napad na neprijatelja, jačine oko jedne nemačke čete, koja se nekoliko dana ranije razmestila u ovom selu, izvršen je 23. novembra. Jedinice odreda nisu postigle uspeh ni posle četvoročasovne borbe. Nemci su kasnije napustili selo. I, najzad, napad na ovo selo je izvršen 18. decembra, kada je u selo upalo oko 300 neprijateljskih vojnika sa namerom da obnove garnizon i uspostave likvidiranu ustašku vlast. Ovoga puta su jedinice odreda uspele da proteraju neprijatelja iz sela i da mu nanesu osetne gubitke, ali tek posle duže i uporne borbe.

23. novembra izvršen je ponovni napad na s. Lipovac, u kome je ubijeno 12 ustaša i zaplenjeno 12 pušaka. 16. decembra je neprijatelj opet došao u s. Lipovac sa namerom da se u njemu nastani i obnovi svoju vlast, ali je na njega odmah sutradan, izvršen napad, posle kraće borbe neprijatelj je proteran iz sela sa gubicima od dva ubijena i više ranjenih ustaša. Zaplenjeno je 6 pušaka sa 500 metaka i druga vojna oprema.

23. novembra je izvršen jednovremeni upad u s. Podgrađe i s. Nijemci. U s. Podgrađe je ubijen ustaški tabornik i još tri ustaše, a u s. Nijemci je spaljena opštinska arhiva. U oba sela je raspuštena okupatorska vlast i zaplenjene veće količine raznog materijala. 10. decembra je izvršen upad u s. Komletinci, gde je raspuštena okupatorska vlast, a opštinski beležnik uhvaćen i predat sudu. 15. decembra je jedna četa 2. bataljona napala žandar-

merijsku stanicu i opštinsku stražu u s. Tovarnik kod Šida. U žestokom otporu neprijatelja ubijen je komandir seoske straže, a zarobljen žandarmerijski vodnik i poznati zločinac Tomo Novosel, koji je predat sudu. U žandarmerijskoj stanici i opštini zaplenjeno je 12 pušaka sa oko 1000 metaka, 2 pištolja, 2 pisaće mašine i drugo. U apoteci su nađene veće količine sanitetskog materijala i lekova. Poginuo je jedan i ranjen jedan borac.

Kao što se vidi, u borbi za prevlast na teritoriji jugozapadnog Srema, neprijatelj je uporno nastojao, koristeći oktobarsku ofanzivu, da obnovi vlast i garnizone u ranije izgubljenim selima, a štab 2. sremskog odreda još upornije da mu to onemogući i da proširi oslobođenu teritoriju, u čemu je postigao određene rezultate.

Pored ove aktivnosti, jedinice 2. sremskog odreda su izvršile i veći broj drugih akcija. Tako je 7. novembra, na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Kuzmina i Kukujevci, iz zasede napadnuta patrola jačine 10 vojnika, od kojih su 2 ubijena i 1 ranjen. 15. novembra je na istoj pruzi, kod s. Djeletovci, dignut u vazduh transportni voz i uništena lokomotiva. 20. novembra je izvršen neuspeo napad iz zasede na dve jače neprijateljske patrole — na jednu na izlazu iz s. Drenovci i na drugu na izlazu iz s. Račinovci. Neprijatelj je, zbog nebudnosti boraca, otkrio zasedu i obilazeći je izvršio napad. Zbog toga su jedinice odreda bile prinuđene da se brane pod teškim uslovima i da se najzad povuku. U borbi su 2 borca poginula a 2 ranjena. 22. novembra je na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb, između s. Šidski Banovci i s. Djeletovci, iz zasede napadnuta neprijateljska patrola jačine sedam nemačkih vojnika. Bliskom i efikasnom vatrom pet Nemaca je ubijeno, jedan zarobljen, jedan je uspeo da se izvuče; zaplenjeno je sedam pušaka. Odmah posle ove akcije u s. Nijemci je zarobljeno pet domobrana i jedan folksdojčer. 27. novembra je iz zasede napadnuta neprijateljska grupa sa tenkovima, koja je pošla iz s. Morović prema s. Srem. Rača i Bosutu, da izvrši napad na 1. vojvođansku brigadu koja se vratila iz Fruške gore. 1. bataljon, pošto je pt puškom uništio jedan tenk bez gubitaka se povukao. Osim

toga izvršene su i druge akcije u kojima je, pored ostalog uništen jedan kamion kod Vukovara, porušen kolski most na drumu između s. Morović i s. Adaševci, spaljena opštinska arhiva u s. Mirkovci itd.[170]

C) DIVERZANTSKOG BATALJONA

Odmah po formiranju, na osnovu zadataka dobivenih od Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, štab diverzantskog bataljona je razradio konkretan plan akcija, prema kome je bataljon ubrzo stupio u dejstvo.

Početkom decembra je po zadatku Glavnog štaba Vojvodine, da pojača aktivnost u bataljonu održano savetovanje, na kome je zakazano takmičenje između četa. Tada se razvila puna diverzantska aktivnost bataljona u čitavom Sremu, sa glavnom orijentacijom na železničku prugu Beograd — Zagreb, gde su izvršene sledeće diverzije:

21. novembra je između s. Djeletovci i s. Šidski Banovci dignut u vazduh nemački brzi voz i uništena lokomotiva i pet vagona; 24. novembra je između s. Djeletovci i s. Orolik minama razrušena pruga na nekoliko mesta i posečeni TT stubovi na dužini od 200 metara, zbog čega je saobraćaj bio prekinut u toku naredna 24 časa; 29. novembra je između N. Pazove i Batajnice izbačen iz koloseka brzi vojni voz — uništena je lokomotiva i 2 vagona, zbog čega je saobraćaj bio u prekidu 12 časova; 2. decembra je između s. Šidski Banovci i s. Ilača izbačen iz koloseka nemački vojni transportni voz; uništena je lokomotiva i dva vagona i razoren deo pruge; 3. decembra je između Šida i s. Gibarac izbačen iz koloseka nemački vojni voz. Teško je oštećena lokomotiva i 10 vagona, zbog čega je saobraćaj bio prekinut 8 časova; 4. decembra je jednovremeno minirana pruga između Šida i s. Tovarnik i Šida i s. Gibarac. Skoro u isto vreme naišla su dva voza na oba minirana mosta, iz suprotnih pravaca; između Šida i s. Gibarac nemački voz, od koga je uništena lokomotiva i šest vagona, a između Šida i s. Tovarnik putnički voz,

---

[170] Vojnoistorijski institut, dok. 32—1/2, 33—1/1, 25—1/1, 27—1/2, k. 211; 1/8, k. 1661.
— Zbornik I/6, dok. 163, 179; I/17, dok. 133, 135, 138.
— Stenograf. reg. 1—69/5, 1—71/5, k. 1992.

čija su dva vagona izletela iz koloseka i uništena; 7. decembra je između s. Djeletovci i s. Orolik od brzog voza, koji je naišao na minu, uništena lokomotiva i dva vagona, a pruga onesposobljena za saobraćaj 12 časova; 8. decembra su između s. Kukujevci i s. Bačinci uništena dva vagona; 10. decembra je između s. Mirkovci i s. Jankovci izbačen iz koloseka nemački brzi voz, oštećena lokomotiva i 2 vagona, a pruga razorena na dužini od 20 metara; 11. decembra je između s. Laćarak i s. Martinci dignut u vazduh vojni teretni voz — oštećena je lokomotiva, 4 vagona uništena, a pruga razorena i zakrčena, zbog čega je saobraćaj bio prekinut 12 časova. Istoga dana je između N. Pazove i Batajnice teško oštećena lokomotiva i dva vagona nemačkog vojnog voza (ubijen je jedan nemački vojnik); 12. decembra, između s. Putinci i s. Golubinci, uništena su četiri vagona i oštećena lokomotiva vojnog transportnog voza; 14. decembra, između s. Kuzmin i s. Martinci uništena je lokomotiva i četiri vagona patrolnog voza; 15. decembra između s. Šidski Banovci i s. Djeletovci uništena je lokomotiva i nekoliko vagona teretnog voza. Istoga dana je između Vinkovaca i s. Mirkovci uništena lokomotiva i šest vagona, a druga lokomotiva oštećena; 17. decembra između s. Kuzmin i s. Kukujevci uništena je lokomotiva i tri vagona brzog voza; 18. decembra između s. Putinci i Golubinci uništena je lokomotiva i nekoliko vagona teretnog voza. Nešto kasnije na ruševine ovoga voza naletela su pomoćna kola koja su iskočila iz koloseka. Na isto mesto je naleteo i pomoćni voz, koji je takođe iskočio iz koloseka. Toga dana je miniranjem razoren deo pruge između s. Martinci i s. Kukujevci; 22. decembra, između s. Putinci i s. Golubinci uništena je lokomotiva i četiri vagona transportnog voza sa vojskom.

23. decembra, između s. Šidski Banovci i s. Ilača, izbačen je iz koloseka nemački brzi voz sa vojskom i uništena lokomotiva i svih 9 vagona; 24. decembra, između Šida i s. Tovarnik uništena je lokomotiva i dva vagona brzog voza; 27. decembra, između Rume i s. Voganj, uništena je lokomotiva i tri vagona teretnog voza, a između Srem. Mitrovice i Laćarka lokomotiva i dva vagona brzog voza, zbog čega je saobraćaj bio zaustavljen 24 časa. Istoga dana posečena su 22 TT stuba između s. Putinci i

s. Golubinci; 28. decembra, između s. Kuzmin i s. Kukujevci, uništena je lokomotiva i pet vagona transportnog voza sa ratnim materijalom, a između s. Kuzmin i s. Martinci jedan vagon brzog voza; 29. decembra, između N. Pazove i Batajnice, uništena je lokomotiva i pet vagona transportnog voza.

Pored ovih na glavnoj železničkoj pruzi, bataljon je izvršio više diverzija i na drugim prugama i drumovima. Tako su 23. novembra miniranjem porušena dva drvena mosta na drumu između Rume i s. V. Radinci; 24. novembra je razrušena, na dužini od 36 metara, pruga Šid — Vukovar, između stanice Čakovci i Negoslavci. U isto vreme, u železničkoj stanici Bokšić uništeni su svi TT i drugi uređaji, zbog čega je saobraćaj na ovoj pruzi bio obustavljen dva dana; 26. novembra je porušen most na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Kraljevci i s. Dobrinci; 29. novembra je porušen most na drumu između s. Morović i s. Batrovci, a 3. decembra most u s. Laćarak; 4. decembra je porušen most kod s. Buđanovci, na pruzi Ruma — Klenak, zbog čega je saobraćaj na ovoj pruzi bio obustavljen tri dana; u blizini sela zapaljena je jedna stražara. Istoga dana, da bi onemogućili neprijatelju da iznenada upada na oslobođenu teritoriju, porušeni su mostovi na drumu Ruma — Zemun, između sela Šimanovci i Krnješevci, Prhovo i Srem. Mihaljevci i St. Pazove i s. Šimanovci.

8. decembra je u sukobu sa nemačkom patrolom u s. Petrovčić poginuo politički komesar Diverzantskog bataljona, Vukša Mihajlo Jova. Istoga dana je razoren deo pruge između Rume i Klenka; 10. decembra, u blizini Vrdnika uništena je lokomotiva i nekoliko vagona transportnog voza, zbog čega je saobraćaj bio obustavljen duže vremena; 14. decembra je između Vinkovaca i s. Nuštar, uništena lokomotiva i nekoliko vagona transportnog voza sa ustašama, a između s. Nuštar i s. Marinci porušen most preko r. Vuke; po povratku iz ove akcije diverzanti su zarobili četiri domobrana i tri ustaše; 16. decembra, dva diverzanta iz sastava bataljona sa dva člana Partije, upali su u Staru Pazovu, u kuću sreskog načelnika Romeča, poznatog zločinca i likvidirali ga. Ova akcija je vrlo povoljno odjeknula u okolnim selima, jer je ovaj zlo-

činac, na čelu okupatorskih jedinica, upadao u sela i vršio najgori teror. Istoga dana je miniranjem druma, između s. Pećinci i s. Subotište, uništen jedan kamion, ubijeno šest a ranjeno sedam neprijateljskih vojnika; 22. decembra, 1. četa Diverzantskog bataljona je izvršila napad na putnički voz u železničkoj stanici Bokšić, na pruzi Šid — Vukovar. U vozu je zarobljeno osam neprijateljskih vojnika, a čitava kompozicija od lokomotive i šest vagona je zapaljena i uništena. Po povratku iz ove akcije četa se, zbog nebudnosti, sukobila sa jačom neprijateljskom grupom i u borbi je poginuo jedan diverzant.

Kao što se vidi, takmičenje jedinica Diverzantskog bataljona je potpuno uspelo. Samo u decembru je izvršeno više diverzija i uništeno više saobraćajnih sredstava nego ranije u dva, pa i više meseci. Ovaj mesec je i prošao, uglavnom, u znaku svakodnevnog rušenja pruge Beograd — Zagreb. Neprijatelj je imao mnogo muka oko opravke i raskrčivanja posledica rušenja, trpeći ogromne štete zbog svakodnevnog prekida saobraćaja od Vinkovaca do Zemuna. Formiranje Diverzantskog bataljona je unelo novi kvalitet u organizaciju i izvršenje rušenja neprijateljskih komunikacija i kočenja saobraćaja na njima.

I u toku ovog meseca je neprijatelj upadao u neka sela gde je hapsio i pljačkao. Tako je sa ljudstvom iz stalnih garnizona a najviše sa domaćim Nemcima i ustašama 15. decembra izvršio pretres terena i sela između pruge Ruma — Klenak i linije sela: Kraljevci — Dobrinci — Pećinci — Subotište — Tovarnik — Ogar — Obrež — Grabovci. Tom prilikom je oterano u logor dosta ljudi, (samo iz Dobrinaca i Pećinaca po 20), a opljačkano je na stotine kola raznih stvari, naročito životnih namirnica.

Biće od interesa da se navede i nekoliko podataka iz neprijateljskih izveštaja, u kojima neprijatelj iznosi situaciju onako kako ju je vidio. U obaveštenju 5. mađarskog korpusa od 18. decembra između ostalog stoji:

> Pruge su u opasnosti kao i do sada, ili možda još više. Na pruzi Zemun — Zagreb svakog dana iskaču vozovi i lete u vazduh, usled čega je transportovanje i putnički saobraćaj potpuno paralizovan.
>
> Iz Nemačkih sela: Čalma, Bingula, Grgurevci, koja se nalaze duž Fruške Gore Nemci su, iseljavani u Mitrovicu, Inđiju, Novu Pazovu i Bešku.

U izveštaju 4. oružničke pukovnije od 25. decembra o preselenju domaćih Nemaca stoji:

17. XII. 1943 otpočelo je preselenje njemačke skupine iz sela Grabovci u Voganj, a iz s. Voganj u s. Grabovce pravoslavnog življa. Iz s. Grabovaca za Voganj bit će preseljeno oko 200 familija, a iz Vognja oko 160 familija.[171]

Kao što se vidi nemačka komanda je izvršila koncentraciju svojih sunarodnika iz ugroženih u sigurna mesta pored železničke pruge Beograd — Zagreb, koja su u toku čitavog rata bila stalno i najbolje branjena.

Sl. 21 — Članovi PK SKOJ-a Vojvodine u jesen 1943. god'ne.

U ovom periodu, novembar — decembar 1943, koji se po aktivnosti i uspesima ne razlikuje mnogo od letnjih i ranih jesenjih meseci, naneti su neprijatelju veliki gubici i pričinjena ogromna šteta naročito njegovom saobraćaju. U velikom broju izvršenih akcija[172] ubijeno je, ranjeno ili zarobljeno preko 500 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je: 2 PT topa, 22 razna mitraljeza, preko 220 pušaka,

[171] Zbornik I/17, dok. 137, 138.
[172] U dokumentaciji sam registrovao oko 140.

oko 10 000 metaka, preko 20 pištolja, veći broj ručnih bombi i raznog drugog ratnog materijala i vojne opreme. U preko 65 izvršenih diverzija — napada na neprijateljske železničke, putne i rečne komunikacije i saobraćaj na njima kao i na TT veze, uništeno je ili oštećeno: 32 lokomotive, oko 120 vagona, 10 kamiona i automobila, 1 tenk, 1 motorni čamac, 1 avion i 1 jedrilica. Pored toga porušeno je preko 10 mostova i posečeno oko 420 TT stubova. U isto vreme partizanske jedinice su imale 55 poginulih i 121 ranjenog borca.

Na kraju 1943. godine Glavni štab je izvršio analizu dotadašnjeg rada i nedostataka svojih jedinica i kroz tu analizu izvukao zaključke i dao smernice za budući rad u vidu naređenja, koje je uputio štabovima svojih jedinica. S obzirom na stepen razvitka partizanskih jedinica, razmah koji je uzela NOB i perspektive još bržeg razvoja, u naređenju se naročito poklanja pažnja: podizanju komandnog kadra i obuci boraca, podizanju svesti i osećanja dužnosti boraca, disciplini i moralu, odnosima boraca prema narodu, razvijanju bratstva i jedinstva svih nacija i nacionalnih manjina, itd.

U vezi sa obukom se, između ostalog, naređuje:

> Upoznavanje oružja mora se sistematski sprovoditi. Svaki borac mora da poznaje svaku vrstu oružja sa kojim raspolažemo i osposobiti se da može njime stalno samostalno rukovati, tako isto i važnija oružja kojim naše jedinice momentalno ne raspolažu... A zatim, pored ostalog: Naročitu pažnju treba posvetiti partizanskom načinu ratovanja.

U odnosu na podizanje svesti i osećanja dužnosti i discipline:

> Najbolji sinovi našeg naroda došli su svojom sopstvenom voljom u našu vojsku, svesni svoje visoke dužnosti prema narodu. Ono što njih goni u bespoštednu borbu protiv mnogih neprijatelja, ono što ih goni da svoje živote žrtvuju, to je visoka svest da ostanu verni sinovi svojih naroda u njihovoj borbi za slobodu.
>
> . . . .
>
> Pitanju discipline sve naše jedinice treba takođe da posvećuju naročitu pažnju. Disciplina u našim jedinicama mora se podići na još viši stepen. Ima još uvek propusta, prekršaja discipline od strane pojedinaca i jedinica. Takve treba kažnjavati i na njihovim slučajevima treba se učiti...[178]

---

[178] Zbornik I/6, dok. 177.

15. NEKI ZAKLJUČCI ZA 1943. GODINU

1943. godina je protekla u znaku naglog porasta, pravog bujanja, kako NOP Srema u celini, tako i njegovih oružanih snaga, partizanskih jedinica, i njihove vrlo uspešne aktivnosti koja je bila u stalnom porastu. Dok se u 1942. godini, a naročito do početka korišćenja teritorije istočne Bosne organičavao prijem velikog broja dobrovoljaca u jedinice odreda iz poznatih i ranije navedenih razloga, u 1943. godini je uvedena i obavezna mobilizacija. Iz toga su proizišli i određeni rezultati. U Sremu su formirane dve brigade dva odreda, Diverzantski bataljon, komande područja, Glavni štab Vojvodine itd., a u istočnoj Bosni, od ljudstva iz Srema i drugih oblasti Vojvodine, formirane su tri brigade i, najzad, 16. vojvođanska divizija.

Jedinice NOV i PO su u toku ove godine nanele neprijatelju velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Naročito su značajni gubici naneti njegovom saobraćaju. Diverzantske i ostale jedinice su u toku ove godine izvršile preko 240 diverzija, od kojih preko 150 većih, u kojima je uništeno ili oštećeno preko 100 lokomotiva, preko 500 vagona, oko 30 motornih drumskih vozila, 3 tenka, 2 broda, 1 motorni čamac, 1 avion i 1 jedrilica. Pored toga posečeno je oko 4000 TT stubova i porušeno preko 20 raznih mostova i preko 80 utvrđenih zgrada. Najveći uspesi u diverzijama postignuti su na pruzi Beograd — Zagreb, gde je samo u decembru Diverzantski bataljon izvršio oko 27 akcija. Najveći broj diverzija na ovoj pruzi izvršen je na relaciji između Srem. Mitrovice i s. Voganj, gde je ukupno dignuto u vazduh oko 13 vozova, zbog čega je narod ovo mesto prozvao »Mali Staljingrad«.

Za vreme borbe za žetvu, koja je bila uporna i žestoka i u kojoj su jedinice NOV i PO, zajedno sa narodom, uložile maksimalne napore, uništeno je preko 600 vagona žita, a velike količine su sklonjene za ishranu vojske i naroda.

U drugim brojnim akcijama izbačeno je iz stroja oko 4400 neprijateljskih vojnika (Nemaca, ustaša, domobrana, četnika i drugih). U tim akcijama je zaplenjeno: 2 pt topa, oko 75 raznih mitraljeza (puškomitraljeza, teških i ručnih),

preko 2000 pušaka, oko 200 000 metaka, 90 pištolja i velike količine drugog raznog materijala i vojničke opreme.

U toku ove godine izbačeno je iz stroja oko 390 boraca, računajući sve jedinice koje su stalno ili povremeno dejstvovale u Sremu.[174]

U pogledu držanja neprijateljske vojske, može se reći da su ustaše i Nemci ostali isti, dok se kod domobrana primetila znatna kolebljivost, a njihova borbenost i upornost u borbi postale su znatno slabije. Ustaške komande su ih zbog toga držale ili u garnizonu zajedno sa nekom nemačkom ili ustaškom jedinicom, ili su, pak, u domobransku jedinicu ubacivale ustaše. Trebalo je da ustaše budno prate svaki njihov korak, da im sprečavaju veze sa partizanima i predaju u borbi i da ih primoravaju da se bore do kraja zajedno s njima. Nemci su, u nedostatku svojih vojnika, oblačili hrvatsku omladinu — domobrane u nemačke uniforme, uključivali u svoje jedinice ili od njih formirali nove sa nemačkim oficirskim i podoficirskim kadrom. Sve je to neprijatelj preduzimao, ali je kolebljivost kod domobrana ipak stalno rasla. To su bili ljudi koji su hteli da sačuvaju svoje živote i koji su u tom cilju manevrisali između okupatora, odnosno Pavelićevih ustaša i partizana. Oni nisu u ovo vreme masovno dobrovoljno stupali u jedinice NOV i PO već su najčešće prilikom zarobljavanja izjavljivali da žele da idu svojim kućama, kuda su i odlazili. Tada ih je tamo okupator opet pronalazio i primoravao da ponovo obuku uniformu. I zbog toga se dešavalo da je dobar broj domobrana i po nekoliko puta bio zarobljavan i otpuštan. O vrednosti domobrana daje ocenu i neprijatelj kroz svoje izveštaje. Tako u jednom stoji i ovo:[175]

Od Hrvatskih oružanih snaga jedino se ustaše mogu upotrebiti za borbu protiv partizana. Domobrani su nepouzdani. Čitave jedinice predaju se bez borbe partizanima.

U 1943. godini neprijatelj je svoju odbrambenu taktiku u znatnoj meri izmenio u odnosu na 1942. godinu. On u ovoj godini napušta sistem brojnih, slabijih garnizona

---

[174] Svi navedeni gubici dati su u obimu koliko sam ih mogao prikupiti prema postojećim izvorima.

[175] Zbornik I/17, dok. 137.

postavljenih na teritoriji čitavog Srema i svoje snage sve više koncentriše u veće garnizone, naročito u zahvatu glavnih železničkih i putnih komunikacija i tako stvarajući jaka uporišta nastoji da održi ključne tačke. Našavši se u takvoj, izmenjenoj situaciji i partizanske jedinice su morale menjati taktiku. Tako su se odredske jedinice, raspoređene po četama i bataljonima po čitavom Sremu, pored napada na još preostale manje garnizone, više orijentisale na zasede, iz kojih su vršile napade na neprijateljske delove u pokretu. Da bi se međutim mogli napadati veći garnizoni i uporišta, bilo je potrebno da se formiraju udarne jedinice koje će i taj zadatak moći izvršiti. Tako je u maju formirana Grupa udarnih bataljona, u junu 3. vojvođanska, a u oktobru 4. vojvođanska brigada. Ove jedinice, a naročito 3. vojvođanska brigada, izvršile su i napade na nekoliko većih neprijateljskih garnizona — uporišta, kao što su Irig i Grgurevci.

U odnosu na 1942. godinu oslobođena teritorija je u ovoj godini znatno proširena. Ovo proširenje je postignuto intenzivnom aktivnošću jedinica NOV i PO. Tako je, na primer, u toku godine izvršen napad na oko 60 neprijateljskih garnizona, a u oko 66 sela je spaljena opštinska arhiva, proterana okupatorska i uspostavljena narodnooslobodilačka vlast.

Oslobođena teritorija nije bila povezana u jednu celinu, već se sastojala, u glavnom, od one u jugoistočnom Sremu, fruškogorskom delu i u zapadnom Sremu. No, izvan tih rejona bilo je i drugih mesta iz kojih je proterana okupatorska i uspostavljena NO vlast. U stvari, postojala je u Sremu i poluoslobođena teritorija. Specifičnost ove bila je u tome, što se ona vrlo često protezala i na mesta gde je neprijatelj imao svoje garnizone, u kojima se njegova vlast i kontrola svodila na prostor oko uporišta (jedna ili nekoliko utvrđenih zgrada, obično u centru sela, ili samo železnička stanica, ako je mesto na pruzi), dok je u mestu ili u njegovom velikom delu, bila organizovana i funkcionisala narodnooslobodilačka vlast, koju je narod jedino priznavao.

Oslobođena teritorija načelno nije bila branjena, sem u izvesnim slučajevima neki njeni delovi. Međutim, ulazak

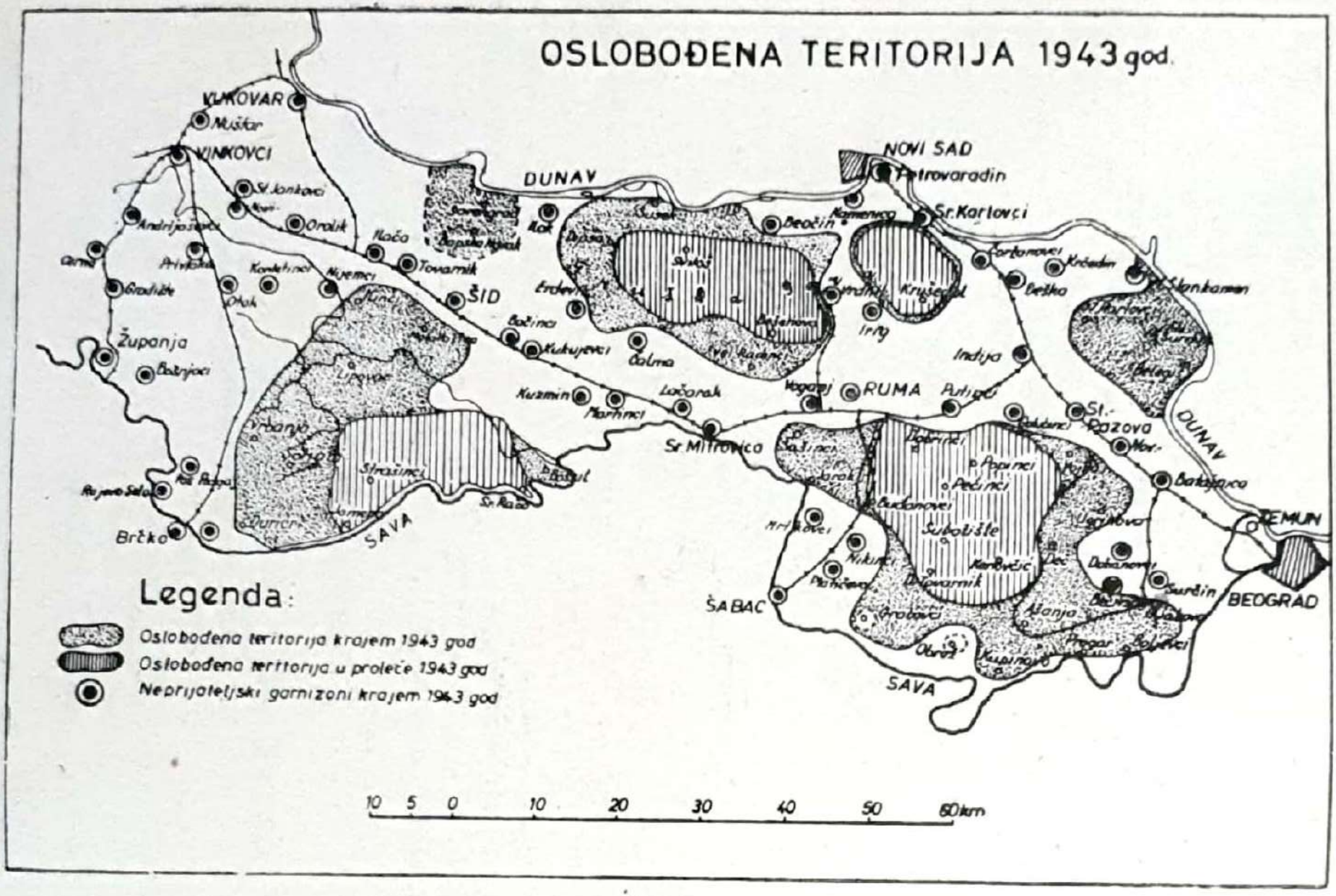
OSLOBOĐENA TERITORIJA 1943 god.
VUKOVAR
Mušlar
VINKOVCI
DUNAV
NOVI SAD
Petrovaradin
Sr.Karlovci
Beočin
Kamenica
Andrijaševci
Orolik
Tovarnik
ŠID
Bapska
Erdevik
Šarengrad
Ilok
Dopsin
Šuvaj
Šidski
Bukovac
Krivaja
Irig
Čortanovci
Krčedin
Petka
Stari Slankamen
Nijemci
Kukujevci
Čalma
Radanovci
Indija
Voganj
RUMA
Kuzmin
Martinci
Ločarak
Sr.Mitrovica
Stari Banovci
Jarak
Sl.Pazova
Batajnica
Surčin
BEOGRAD
ZEMUN
Šabac
Obrež
SAVA
Brčko
Županja
Bošnjaci
Gradište
Okuk
Strašimci
Legenda:
Oslobođena teritorija krajem 1943 god
Oslobođena teritorija u proleće 1943 god
Neprijateljski garnizoni krajem 1943 god
10 5 0 10 20 30 40 50 60km

Sk. 9.

manjih neprijateljskih delova je (napadima na njih) onemogućavan. Jedino za vreme napada jakim snagama, za vreme vršenja ofanziva i takozvanog »čišćenja«, neprijatelj je imao mogućnosti da vrši upade i na oslobođenu teritoriju, gde je pokušavao, pored ostalog, da obnovi i svoju vlast. No, on to uglavnom nije uspevao ili bi uspeo samo za kratko vreme. Zbog toga se oslobođena teritorija po veličini i menjala u toku godine. Od proleća, kada je bila najmanja, ona se postepeno povećavala, da bi u septembru dostigla maksimalnu veličinu. U oktobarskoj neprijateljskoj ofanzivi ona se znatno smanjila da bi posle energične akcije odredskih jedinica u novembru i decembru dostigla svoju raniju veličinu.

U mestima Srema, na oslobođenoj i ostaloj teritoriji, funkcionisalo je oko 103 narodnooslobodilačka odbora, pod rukovodstvom sreskih i dva okružna NOO. U oktobru 1943. obrazovan je u Sremu Inicijativni odbor, koji je već u novembru iste godine postao Pokrajinski narodnooslobodilački odbor Vojvodine.[176]

Narodnooslobodilački odbori su u toku ove godine bili vrlo aktivni u: proširenju NOP, mobilizaciji ljudstva za NOV i PO, prikupljanju potreba za vojsku, brizi oko smeštaja i ishrane jedinica, organizovanju obrade zemljišta i setve, odbrani narodnog i uništavanju neprijateljskog žita, staranju o bolnicama, organizovanju osnovnih škola i kurseva, u radu na svom organizacionom i političkom učvršćenju.

Pored toga, na oslobođenoj teritoriji se intenzivno razvijao rad i drugih masovnih organizacija, kao i vojnopozadinskih organa i ustanova.

Ovakvim intenzivnim, samopregornim i zajedničkim radom kako štabova i jedinica NOV i PO i vojnopozadinskih organa i ustanova, tako i NOO i svih drugih masovnih organizacija, pod rukovodstvom Komunističke partije, postignuti su u ovoj godini znatni uspesi u pogledu organizovanja i rukovođenja oružanom oslobodilačkom borbom. Pravilnom politikom i intenzivnim radom, naročito na selu,

---

[176] »Vojvodina u borbi«, str. 29 i 218—220, izdanje Matice srpske, Novi Sad — 1951. godina.

Partija je uspela da pokrene i pridobije najšire narodne mase za NOB, jer su u KPJ gledale jedinu istinsku snagu, koja će se do kraja nesebično boriti i izboriti oslobođenje.

Preduzimanjem svih potrebnih mera u toku 1943. godine u cilju usavršavanja organizacije NOV i PO na teritoriji Srema i onih koje su povezane sa Sremom, u cilju podizanja borbene sposobnosti, teoretske i stručne osposobljenosti, političke svesti, discipline itd., partijsko i vojno

Sl. 22 — Slušaoci partijskog kursa pri PK KPJ Vojvodine u s. Belegišu 1943. godine.

rukovodstvo Srema moglo je biti na kraju ove godine uglavnom zadovoljno, jer je već imalo izrasle, dosta dobro obučene i zrele jedinice, koje su mogle primiti na sebe i izvršiti i krupne zadatke, zadatke realne u odnosu na tu godinu i na teritoriju na kojoj su dejstvovale. Brojno narastanje partizanskih jedinica u Sremu i narastanje njihove aktivnosti po broju, obimu i kvalitetu, rezultat su napora kako partijskog i vojnog rukovodstva, tako i svih boraca i čitavog borbenog naroda Srema.

GODINA 1944.

V

FORMIRANJE 6. I 7. BRIGADE I DEJSTVA DO KRAJA AVGUSTA

Vojno-politički događaji na teritoriji Jugoslavije 1943. godine bili su, može se reći, odlučujući za dalji razvoj narodnooslobodilačkog rata. U svim krajevima razvijala se bespoštedna borba protiv okupatora i narodnih izdajnika. Neprijateljski pokušaji kroz IV i V ofanzivu i zimske operacije 1943/44. (VI nepr. ofanziva), da uništi glavninu oslobodilačkih snaga, potpuno su propali, a NOV je iz njih izišla još jača i sposobnija. Posle kapitulacije Italije, razoružavanja 10 njihovih divizija, naoružano je oko 80 000 novih boraca NOVJ. Krajem novembra NOV Jugoslavije imala je 8 korpusa sa 26 divizija i više od 10 samostalnih brigada, 108 partizanskih odreda i veći broj drugih manjih jedinica, u ukupnoj jačini od blizu 250 000 boraca. Četnicima Draže Mihailovića su zadati odlučujući udarci, tako da oni više nisu predstavljali neku ozbiljniju vojničku snagu.

U ovoj godini dolazi i do čvršćeg dodira sa zapadnim saveznicima. Britanska Vrhovna komanda u martu upućuje jednu svoju delegaciju u Glavni štab Hrvatske, a u maju i u Vrhovni štab. U septembru u Vrhovni štab dolazi engleska vojna misija na čelu sa generalom Maklinom, u svojstvu političkog predstavnika predsednika britanske vlade i opunomoćenika komandanta savezničkih snaga za Srednji istok.

Opšta i posebno unutrašnja situacija omogućile su da se 29. novembra 1943. godine održi u Jajcu Drugo zase-

danje AVNOJ-a, na kome su od strane izabranih predstavnika ozakonjene tekovine trogodišnje borbe naroda Jugoslavije. Na zasedanju su donete dalekosežne odluke: o obrazovanju Nacionalnog komiteta, kao izvršnog organa narodne vlasti; o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II i oduzimanju prava zakonitosti izbegličkoj vladi u Londonu; o izgradnji Jugoslavije na federativnoj osnovi i dr. Posebnom odlukom je Vrhovnom komandantu Josipu Brozu Titu dodeljeno zvanje maršala Jugoslavije.

Narodi Jugoslavije, a sa njima i narodi Vojvodine, posebno Srema, primili su ove odluke sa velikim oduševljenjem, jer je to bila garancija za njihovu bolju i srećniju budućnost. Narod Srema, pod rukovodstvom svoje Partije, je sa jasnim perspektivama ušao u 1944. godinu, ulažući još veće napore u oslobodilačkoj borbi.

1. NEPRIJATELJSKE SNAGE

U toku 1944. godine u Sremu su dejstvovale neprijateljske snage, koje su se po jačini i vrsti jedinica često menjale. Odlazak jednih i dolazak drugih zavisio je od opšte i konkretne situacije u Sremu. Pored stalnih, koje su se takođe menjale, neprijatelj je u Srem dovodio nove i jače snage za izvođenje većih napada — ofanziva, a posle oslobođenja Beograda, kroz Srem se povlačila glavnina njegovih snaga sa Balkana, od kojih su neke zadržane na sremskom frontu.

Nemačke jedinice

— 173. rezervna divizija, sa sedištem štaba u Rumi.[178]

— 606. puk za osiguranje, sa sedištem štaba u Rumi.[179] U sastavu puka su se nalazili 808, 811. i 812. bataljon za osiguranje železničkih pruga i 356. landesšicen bataljon.[180]

---

[178] Nema detaljnijih podataka o njenom formacijskom sastavu i dislokaciji. U januaru je dejstvovala u Sremu i Mačvi (VIG, br. 1/1953).

[179] VIG br. 1/1953.

[180] U 1944. godini sve železničke pruge u Hrvatskoj, u smislu osiguranja, bile su podeljene na odseke od A do F. Štab za osiguranje pruga nalazio se u Slavonskom Brodu, a sedište odseka »C« bilo je u Rumi. U sastavu ovoga odseka nalazio se 606. puk za osiguranje pruga na teritoriji Srema i to: 356. landesšicen bataljon do 27. marta na pruzi Batajnica — Vinkovci; 811. bataljon na pruzi

— 1. dobrovoljački policijski puk »Hrvatska«, na prostoriji Srem. Mitrovica — Ruma — s. Kuzmin — Čalma.

— 2. bataljon 2. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska«, u Srem. Karlovcima.

— 3. dobrovoljački policijski puk »Hrvatska«, na obezbeđenju železničke pruge Zemun — Otok.

— 1. samostalni policijski dobrovoljački bataljon u s. Krušedol kod Iriga.

— 4. samostalni policijski dobrovoljački bataljon na prostoriji Vinkovci — Županja.[181]

— 13. SS divizija »Handžar«, na prostoriji Vinkovci.[182]

— Oklopni voz 64 u Rumi za osiguranje pruge i žetve.

— Pored toga pominje se još i jedan bataljon 262. nemačke divizije u s. Otok i 20. Flak (pa) divizija sa 7 pa baterija u N. Pazovi.

Ustaško-domobranske jedinice

7. posadni zdrug sa štabom u Srem. Mitrovici[183] i njegove bojne raspoređene u Srem. Mitrovici, Rumi, Zemunu, Petrovaradinu i Srem. Kamenici; 6. ustaška bojna sa satnijama u Iloku, Neštinu i Suseku; 8. lovačka pukovnija u Šidu; 3. lovački zdrug u Vinkovcima; delovi 5. lovačke

---

Indija — Petrovaradin, a 808. i 812. bataljon na teritoriji Srema. (Vojnoistorijski glasnik 3/1953, str. 97—98). 811. bataljon je u maju bio raspoređen na prugama Indija — Petrovaradin Indija — Ruma i Petrovaradin — Beočin. Početkom avgusta jedna četa 808. bataljona je bila dislocirana u s. M. Radinci kod Rume, a 812. bataljon u mestima: Vrdnik, Mandelos, Bosut i Čalma. 606. puk je u septembru ušao u sastav divizije »Štefan« koja je formirana 16. septembra i od kraja novembra branio je položaj Borovo — s. Sarvaš. (Vojnoist. glasnik 1. i 3/1953, Zbornik tom I, knj. 17, dok. br. 154).

Kao pretpostavljeni štab jedinicama 606. puka u dokumentaciji se pominje komandant područja osiguranja Srem — Istok, koji je bio potčinjen »Komandantu Srema« (Zbornik tom I, knj. 17, dok. br. 154, 155, 163). Takođe se pominje »Oblasni komandant Srema« (VIG br. 1/1953, str. 75) gde stoji da je ova komanda postojala od proleća do jeseni 1944. godine i da je imala zadatak da osigurava saobraćaj u Sremu i da uz saradnju trupa i ustanova izvrši evakuaciju folksdojčera i njihove imovine u Nemačku.

[181] Vojnoistorijski glasnik br. 3/1953, str. 97.

[182] Vojnoistorijski glasnik br. 1/1953. str. 86—87.

[183] 7. posadni zdrug je drugom polovinom aprila 1944. godine u stvari preformiran iz Sremskog zdruga. (Zbornik I/17, dok. 152 i 156; VII, dok. 2966, k. 135).

pukovnije u s. Martinci; 2. doknadni lovački zdrug u Vinkovcima, Zemunu, Srem. Mitrovici i Petrovaradinu; Zrakoplovna školska pukovnija, 18. topnički sklop i 2. doknadni topnički sklop u Petrovaradinu; Dočastnička škola tehničkih četa u Srem. Kamenici; lučka poglavarstva u Srem. Mitrovici, Zemunu i Petrovaradinu; delovi 4. oruzničke pukovnije i druge manje jedinice, komande i ustanove.

Oslobođenjem Beograda i prelaskom u Srem jedinica 1. i 12. korpusa NOV Jugoslavije, u Srem su, osim navedenih, došle i druge nemačke jedinice, bilo da su učestvovale u odbrani Beograda i povlačile se na zapad, bilo da su dovedene sa drugih strana radi obrazovanja sremskog fronta. Do kraja decembra 1944. godine nalazile su se u Sremu i sledeće jedinice:

— Divizija za naročitu upotrebu »Bether«, o kojoj nema detaljnijih podataka. Prema nekim podacima (VIG br. 1/1953, str. 94) ona je imala samo štab, a jedinice su joj dodeljivane prema potrebi. Imala je zadatak da rekognoscira i utvrđuje položaje na prostoriji istočno od Rume. Kada su joj pridati 606. puk za osiguranje, 1. samostalni policijski dobrovoljački bataljon i dva bataljona 1. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska«, ona je od 26. do 28. oktobra branila položaje na liniji Srem. Mitrovica — s. V. Radinci, a 29. i 30. oktobra na liniji s. Laćarak — s. Čalma.

— 118. lovačka divizija — krajem oktobra je na položajima sela: Kuzmin — Martinci — Kukujevci — Ilok. Krajem decembra je izvučena sa sremskog fronta i prebačena za Mađarsku.

— 117. lovačka divizija — pošto je u borbama oko Beograda bila skoro uništena, ostaci su se probili prema Šapcu i početkom novembra prikupili oko Bijeljine i ušća r. Drine, odakle su, posle odmora, prebačeni na sremski front gde su poseli i branili odsek Vukovar — s. Otok.

— 5. SS policijski puk — po povlačenju iz Beograda do 8. novembra u odstupanju do s. Martinci, zadržavajući se kraće vreme kod Rume i s. Putinci.

— 3. bataljon 18. SS policijskog puka — od Beograda je u odstupanju kroz Srem preko Zemuna i Iriga. Od kraja

oktobra do 11. novembra nalazi se na položajima s. Erdevik — Čalma.

— 696. motorizovani poljski žandarmerijski bataljon — po oslobođenju Beograda odstupa kroz Srem.

— 303. oklopni železnički voz — od oktobra je dejstvovao na pruzi Beograd — Slav. Brod.

— 2. puk »Brandenburg« — od oktobra do decembra je u sastavu 1. brdske divizije na ušću Drine i u Sremu u sastavu 34. armijskog korpusa.

— 92. motorizovana brigada — krajem oktobra i u novembru je u borbama u Sremu u sastavu 68, odnosno 34. armijskog korpusa.

— Puk za osiguranje železnica na teritoriji Srbije — odstupio je pravcem Beograd — Vukovar i Ruma — Srem. Mitrovica.

2. FORMIRANJE 6. VOJVOĐANSKE BRIGADE

Do 17. januara 1944. u Sremu su dejstvovali: 1. sremski odred sa tri bataljona, 2. sremski odred sa dva bataljona i Diverzantski bataljon. Ukupno oko 1000 boraca.

Prema Naredbi br. 1 Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 10. januara 1944. godine formirana je, 17. januara, u Bosutskim šumama 6. vojvođanska brigada sa dva bataljona. U sastav brigade su ušli: 2. bataljon i jedna četa 3. bataljona 1. sremskog odreda i jedan bataljon 2. sremskog odreda. Ukupno oko 400 boraca.

Kada je 3. marta formirana 36. vojvođanska divizija, u njen sastav je ušla i 6. brigada, s tim što je i dalje ostala da dejstvuje u Sremu. 1. bataljon ove brigade je 10 marta za vreme neprijateljske ofanzive na Bosutske šume, sa Glavnim štabom Vojvodine prešao u istočnu Bosnu i ušao u sastav 36. divizije, odnosno njene 5. brigade. Posle toga, krajem aprila i polovinom maja, brigada je popunjena sa dva bataljona iz sastava 1. sremskog odreda. 2. jula jedan bataljon je ušao u sastav novoformirane 7. vojvođanske brigade, tako da je 6. brigada opet imala dva bataljona. U julu je, posle toga, ponovo formiran 3, a polovinom avgusta i 4. bataljon. Krajem avgusta jedan bataljon ove brigade je upućen u Banat kao udarni bataljon Banatske

operativne zone. 6. brigada je dejstvovala u Sremu do 9. oktobra 1944. godine, kada je konačno prešla u Srbiju, u sastav 36. divizije.

Na traženje Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine u Srem je 28. januara 1944. prešla 4. vojvođanska brigada, koja je tu dejstvovala do 10. marta i doprinela uspešnijoj aktivnosti protiv neprijatelja.

U istočnoj Bosni je 3. marta 1944. formirana 36. vojvođanska divizija u čiji sastav su ušle 3, 5. i 6. vojvođanska brigada, dok su u sastavu 16. vojvođanske divizije ostale 1, 2. i 4. vojvođanska brigada.

Do formiranja 6. i prelaska u Srem 4. vojvođanske brigade, jedinice 1. i 2. sremskog odreda i Diverzantskog bataljona su uglavnom vršile napade na neprijateljski saobraćaj. Dolaskom brigada, odmah se prešlo u napade na neprijateljske garnizone, naročito u jugozapadnom Sremu, gde su dejstvovali 2. sremski odred, 4. brigada i delovi 6. brigade.

3. DEJSTVA DO POČETKA NEPRIJATELJSKE OFANZIVE NA JUGOZAPADNI SREM

(januar—mart)

A) 1. SREMSKOG ODREDA

Napad na voz na pruzi Ruma — Šabac

Delovi odreda su 4. januara, na drumu Zemun — Ruma, iz zasede napali i uništili jedan automobil, zarobili četiri neprijateljska vojnika i zaplenili tri ručna mitraljeza, a 5. januara su 2. i 3. bataljon odreda sa dve čete Diverzantskog bataljona izvršili napad na putnički voz na pruzi Ruma — Šabac, između s. Klenak i s. Platičevo, na mestu gde pruga prelazi kroz šumu Karakuša. Zadaci jedinica su bili: 2. bataljon (bez čete) da izvrši juriš na voz čim mina eksplodira; 3. bataljon i četa 2. bataljona da su na obezbeđenju od Klenka i Platičeva, a 2. četa Diverzantskog bataljona da minira prugu a kasnije da uništi voz.

Voz je naišao oko 11 časova. Od eksplozije mine lokomotiva i tri vagona su izbačeni iz koloseka. Dve čete 2. bataljona su odmah izvršile juriš i posle otpora od oko

15 minuta posada voza je likvidirana; ubijeno je devet nemačkih vojnika, devet folksdojčera i osam domobrana, od kojih su dva oficiri, a zarobljeno sedam domobrana. U vozu je među putnicima otkriveno nekoliko istaknutih petokolonaša i narodnih izdajnika, koji su po presudi narodnog suda streljani. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 20 pušaka, 3 pištolja, sva druga oprema ubijenih i zarobljenih, veće količine namirnica i izvesna suma novca.

Za vreme borbe neprijatelju je pritekla pomoć od Klenka i Platičeva. Jedinice 3. bataljona i četa 2. bataljona su ih spremno dočekale i delom odbile; neprijateljsku kolonu od s. Platičeva opkolile i delom uništile, a delom zarobile. Ubijeno je osam nemačkih vojnika, a zarobljeno osam domobrana. Zaplenjen je jedan puškomitraljez i devet pušaka. Jedan partizan je teško ranjen.

U celoj ovoj akciji neprijatelj je pretrpeo gubitke od 34 ubijena i 15 zarobljenih nemačkih vojnika, folksdojčera i domobrana. Zaplenjeno je ukupno 2 puškomitraljeza, 29 pušaka sa municijom, 3 pištolja i drugo.[184]

Sutradan je na drumu Zemun — Ruma izvršen napad na još jedan automobil, koji je uništen a dva neprijateljska vojnika zarobljena; zaplenjene su dve puške. 18. januara jedna četa 1. bataljona nalazila se u s. Divoš. Kada je primećeno da u isto selo dolazi jača neprijateljska kolona, sastavljena od folksdojčera i ustaša iz s. Čalma i s. Bingula, četa je izašla iz sela i sa najpogodnijih položaja iz zasede izvršila napad. U borbi koja je trajala nekoliko časova četa je ubila osam, a ranila šest neprijateljskih vojnika, uz sopstvene gubitke od jednog ranjenog i jednog nestalog borca. Sutradan, jedna četa 2. bataljona je u zasedi na železničkoj pruzi Ruma — Šabac kod s. Buđanovci, sačekala neprijateljsku patrolu od 27 domobrana iz sastava 2. satnije, 1. bojne Sremskog zdruga iz s. Nikinci. U prethodnici patrole, na oko 300 metara ispred glavnine, kretala su se 3 vojnika, a isto toliko na oko 100 metara iza ovih. Četa je izvršila napad na obe patrole, ali nije na glavninu, jer je ova pobegla u s. Nikinci. Komandir čete

---

[184] Zbornik I/8, dok. 7, 8; I/17, dok. 143, 144.
— Stenograf, reg. 1—184/3, 1—50/3, — k. 1992.
U navedenim dokumentima se nalaze i imena ubijenih Nemaca i ustaša.

je ovde pogrešio u rasporedu zasede i vremenu početka napada. Umesto da su slabiji delovi propušteni, a napadnuta glavnina, postupilo se obrnuto, jer četa je bila dovoljno jaka da likvidira čitavu neprijateljsku patrolu. Od šest zarobljenih domobrana petorica su pušteni, a jedan je po sopstvenoj želji ostao sa partizanima. Zaplenjeno je 6 pušaka sa 300 metaka. 27. januara jedna četa 1. bataljona je iz zasede na drumu Srem. Mitrovica — s. Manđelos napala grupu od 19 domobrana i stražara sremskomitrovačke kaznione. U borbi, koja je trajala svega 15 minuta, grupa je savladana. Ubijeno je 6 stražara, a 13 domobrana zarobljeno i razoružano. Zaplenjena su 2 ručna mitraljeza i 16 pušaka sa 600 metaka, kao i druga vojnička oprema. Četa nije imala gubitaka.

Zaseda između s. Šimanovci i s. Krnješevci

Grupa od oko 100 Nemaca, pripadnika SS policije iz Stare Pazove, na 17 zaprežnih kola krenula je 29. januara u jutarnjim časovima u s. Šimanovci radi pljačke i terora. U Šimanovcima se nalazio smešten (»baziran«) 2. bataljon 1. sremskog odreda. Pošto je seoska objavnica na vreme izvestila o nailasku neprijatelja, narod je imao vremena da se skloni ili iziđe iz sela, a i štab 2. bataljona da proceni situaciju na osnovu čega je doneo odluku da izvuče bataljon iz sela u pravcu s. Prhovo. Neprijatelj je kratko vreme posle toga ušao u selo i pristupio pljački. Štab 2. bataljona je tada doneo novu odluku: da skrivenim manevrom zaobiđe s. Šimanovci, izbije na drum Šimanovci — St. Pazova i u zasedi između s. Šimanovci i s. Krnješevci sačeka ovu neprijateljsku grupu.

Pošto je napunio kola opljačkanim stvarima i namirnicama, neprijatelj je krenuo prema St. Pazovi isturivši u prethodnicu grupu od oko 40, a ispred nje patrolu od 10 Nemaca, dok se glavnina kretala sa kolima.

Dve čete 2. bataljona su pustile patrolu da priđe na oko 20 metara zasedi, kada su otvorile jednovremenu i snažnu vatru kojom je neprijatelj bio iznenađen. U borbi, koja je trajala više od jednog časa, čete su uspele da razbiju i delom unište neprijatelja, dok se veći deo izvukao

u pravcu s. Vojka, ostavljajući kola sa opljačkanim stvarima. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 20 ubijenih i 10 ranjenih Nemaca. Zaplenjena su 2 teška mitraljeza, 2 ručna mitraljeza, 10 pušaka, 4 pištolja, 6750 metaka i sva lična oprema ubijenih i zarobljenih. Preotete opljačkane stvari predate su mesnom narodnooslobodilačkom odboru s. Šimanovci i vraćene vlasnicima. Jedinice 2. bataljona su u ovoj borbi imale tri ranjena borca.[185]

Manja grupa boraca je 2. februara upala u Ilok i u centru grada, iz zasede, izvršila napad na patrolu od pet nemačkih vojnika, od kojih su dva ranjena. U usputnom pretresu nekih petokolonaških kuća zaplenjene su tri puške. Sledeće noći ista grupa je u neposrednoj blizini Iloka zarobila šest domobrana i jednog nemačkog vojnika. 5. februara je izvršen napad na finansijsku stražu u s. St. Slankamen, gde je bez otpora zarobljeno svih devet stražara i zaplenjeno devet pušaka. 6. februara su delovi 1. bataljona izvršili napad na autobus Nemaca, ustaša i domobrana koji je saobraćao na liniji Šid — Ilok; posle kraće borbe ubijeno je pet a zarobljen jedan neprijateljski vojnik; zaplenjena je jedna puška i dva pištolja a autobus zapaljen. 7. februara je izvršen napad na devet mornara koji su obezbeđivali mornaričko skladište u blizini s. Srem. Kamenica; svih devet mornara su bez otpora zarobljeni i razoružani; zaplenjen je 1 puškomitraljez, 11 pušaka, 1370 metaka, 8 ručnih bombi, 27 ćebadi i drugo. 9. februara je u s. Ašanja jedan neprijateljski vojnik ubijen, a jedan zarobljen i zaplenjene dve puške. 16. februara je na železničkoj pruzi između s. Pavlovci i s. Vrdnik, posečeno 40 TT stubova. 24. februara na pruzi između s. Kraljevci i s. Putinci jedan vod 2. bataljona je naišao na zasedu od 10 nemačkih vojnika; u jednočasovnoj borbi, iako u povoljnijem položaju, neprijatelj je razbijen i pretežno uništen. Ubijeni su jedan oficir, jedan podoficir i šest nemačkih vojnika, a zaplenjen jedan puškomitraljez, jedan ručni

---

[185] Zbornik I/8, dok. 19 i 20; I/17, dok. 146.

— Stenograf, reg. 1—52/4, k. 1992

Neprijatelj (u navedenim dokumentima) ne navodi svoje tačne gubitke; to su gubici iz izveštaja 1. sremskog odreda i Glavnog štaba Vojvodine.

mitraljez, šest pušaka, tri bombe i drugo. Vod je imao tri poginula (od kojih jedna partizanka) i dva ranjena borca.

Jedinice 2. bataljona su 28. februara između s. Grabovci i s. Obrež iz zasede napali vod nemačke policije, jačine 40 vojnika, koji je sprovodio transport hrane iz s. Grabovci u uporište Obrež. Iznenadnom i efikasnom vatrom u polučasovnoj borbi neprijatelj je potpuno razbijen; ubijeno je 11, ranjeno 15, a zarobljena 2 nemačka policajca. Ostatak se spasao zahvaljujući brzom dolasku pojačanja zbog čega se 2. bataljon i povukao. Zaplenjeno je 3 puškomitraljeza, 13 pušaka, 800 metaka, 6 bombi, 1 pištolj i drugo; bataljon nije imao gubitaka. Takođe 28. februara, između s. Jazak i Pavlovci iz zasede su ubijena dva neprijateljska vojnika; u blizini s. Beočin zarobljena su 2 folksdojčera i oslobođena grupa od 36 povojničenih radnika iz beočinske fabrike cementa; na ulazu u Srem. Mitrovicu zapaljene su dve stražarnice. Sutradan u s. Beočin zarobljena su još dva domobrana. 1. marta je izvršen ponovni upad u selo Beočin i zapaljena opštinska zgrada sa arhivom, zarobljena 3 stražara i prihvaćeno 13 domobrana koji su stupili u partizane. 7. marta, između Rume i Vrdnika, izvršen je iz zasede napad na dva kamiona sa nemačkim vojnicima; tri vojnika su ubijena, a pet ih je zarobljeno.

Jedinice 1. sremskog odreda su, pored navedenih, izvršile i veći broj manjih akcija: upada u naseljena mesta, zaseda, zarobljavanja pojedinih ratnih zločinaca i narodnih izdajnika. Tako su upale u s. Jakovo, gde su zaplenile veće količine nafte; napale motornu železničku dresinu između Srem. Mitrovice i Vognja, gde je ranjeno nekoliko vojnika i posečeno 20 TT stubova; napale kamion između Rume i Iriga; spalile opštinsku arhivu i zaplenile 4 puške u s. Maradik; upale u s. Čerević; zapalile železničku stanicu Ledinci na pruzi Beočin — Novi Sad; posekle 300 TT stubova između s. Beška i s. Krušedol; izvršile jedan upad u s. Surčin i dva u uporište Vrdnik; zarobljeno je ili ubijeno više neprijateljskih vojnika, ratnih zločinaca, petokolonaša i drugih narodnih izdajnika.[186]

---

[186] Zbornik I/8, dok. 19, 21, 22, 25, 33, 34; I/17, dok. 143, 146, 147, 148.
— Vojnoistorijski institut, dok. 39—1, k. 212.

Na teritoriji 1. sremskog odreda više akcija su izvršile i jedinice Pogranične čete, Bačko-baranjskog odreda, sremskomitrovačke i rumske komande područja. Tako je: ubijen jedan ustaški oficir i zarobljen jedan domobran u s. Krušedol; napadnuta opštinska straža u s. N. Banovci, gde je zarobljeno 11 stražara i zaplenjeno 11 pušaka; izvršen upad u Vrdnik gde su zarobljena tri neprijateljska vojnika i jedan oficir; u s. Rivici zarobljena su tri neprijateljska vojnika koji su došli u selo da pljačkaju i zaplenjene četiri puške; izvršen napad na neprijateljsku patrolu na pruzi Ruma — Vrdnik, gde je ubijen jedan, a ranjeno šest neprijateljskih vojnika; spaljena opštinska arhiva i raspuštena vlast okupatora u s. Sot; miniran i porušen električni stub dalekovoda Novi Sad — Beočin; razoren deo žel. pruge Ruma — Vrdnik, gde je posečeno i 14 TT stubova itd.

B) DIVERZANTSKOG BATALJONA

Diverzantski bataljon je u ovom periodu izvršio veći broj diverzija i napada na neprijateljski saobraćaj, samostalno ili sadejstvujući drugim partizanskim jedinicama, sa težištem dejstava na železničku prugu Beograd — Zagreb. 2. januara je izvršen upad u stanicu Putinci i uništeni svi TT i drugi uređaji. 3. januara, između Srem. Mitrovice i s. Laćarak, uništena je lokomotiva i 4 vagona transportnog voza i razoren deo pruge, a saobraćaj prekinut 12 časova; 7. januara, između s. Kukujevci i Martinci, iz koloseka je izbačen brzi voz; 8. januara, između s. Kukujevci i Bačinci, dignut je u vazduh transportni voz, uništena lokomotiva i jedan vagon, oba koloseka oštećena, te saobraćaj prekinut za osam časova; 9. januara, između N. Pazove i Batajnice, iz koloseka je izbačen transportni voz sa ratnim materijalom, uništena lokomotiva i pet vagona, a saobraćaj prekinut za četiri časa. Istoga dana, između Šida i s. Kukujevci, razoren je deo pruge. 10. januara, između s. Tovarnik i s. Ilača, razoren je deo pruge i posečene TT veze; uništena je jedna patrola koja je naišla na zasedu i ubijena četiri neprijateljska vojnika. 13. januara je između s. Kraljevci i s. Putinci, uništena lokomotiva i pet vagona putničkog voza, a pruga razorena na dužini od 30 metara. 15.

januara je između s. Šidski Banovci i s. Ilača, izbačen iz koloseka transportni voz s ratnim materijalom, uništena lokomotiva i jedan vagon; 16. januara, između Rume i s. Kraljevci, dignut je u vazduh teretni voz, lokomotiva uništena, a šest vagona oštećeno; 20. januara je između Nove Pazove i Batajnice uništena lokomotiva i nekoliko vagona teretnog voza sa ratnim materijalom; 31. januara, između s. Laćarak i Srem. Mitrovice, izbačena su iz koloseka dva vagona transportnog voza, zbog čega je saobraćaj bio prekinut šest časova; 6. februara, između s. Laćarak i s. Martinci, izbačen je iz koloseka brzi voz sa vojskom i uništena lokomotiva i tri vagona, a saobraćaj obustavljen 12 časova; 12. februara, između s. Putinci i s. Golubinci, uništena je lokomotiva i tri vagona teretnog voza, a pruga razorena na dužini od 30 metara. Istoga dana, između s. Martinci i s. Laćarak, izbačena su iz koloseka dva štitna vagona brzog voza; prekid saobraćaja trajao je sedam časova; 17. februara, između s. Kraljevci i Dobrinci, uništena je lokomotiva i tri vagona transportnog voza sa ratnim materijalom; 19. februara, između s. Martinci i Laćarak, izbačen je iz koloseka transportni voz sa ratnim materijalom, uništena lokomotiva i šest vagona; 25. februara, između s. Gibarac i Bačinci dignut je u vazduh transportni voz sa ratnim materijalom i uništena lokomotiva i osam vagona. Istoga dana su u blizini Vinkovaca izbačena iz koloseka dva štitna vagona transportnog voza. 26. februara, između s. Bačinci i s. Kukujevci, izbačeni su iz koloseka lokomotiva i jedan vagon teretnog voza, a deo pruge razoren. 28. februara, između s. Martinci i s. Laćarak, izbačen je iz koloseka transportni voz, uništeni lokomotiva i šest vagona a pruga oštećena i zakrčena.

Pored ovih, na pruzi Beograd — Zagreb, Diverzantski bataljon je izvršio i više drugih diverzija i akcija i imao više sukoba sa neprijateljskim obezbeđenjima na prugama.

Druga četa ovog bataljona, sa kojom se nalazio i komandant bataljona, bila je 25. februara iznenađena od neprijatelja u s. Popinci, gde se zadržala da predani. Izvla-

čeći se pod vatrom neprijateljskih tenkova (bila su ih dva) poginula su 3 borca. Ovo se desilo zbog krajnje nebudnosti i neodgovornosti sastava čete, a posebno rukovodilaca, jer nisu pridali važnosti izveštaju o nailasku neprijatelja, pa nisu ni postavili izviđače.[187]

C) 4. I 6. VOJVOĐANSKE BRIGADE I 2. SREMSKOG ODREDA

U zapadnom Sremu dejstvovale su jedinice 2. sremskog odreda, od 17. januara 6. vojvođanska, a od 28. januara i 4. vojvođanska brigada. Sve tri jedinice, pored samostalnih, izvršile su nekoliko zajedničkih akcija, uglavnom napada na veće i utvrđenije neprijateljske garnizone. Sadejstvo jedinica u tim napadima bilo je uglavnom uspešno.

Napad na s. Vrbanja i s. Soljani

Jedinice 6. vojvođanske brigade, sa jednom četom 2. sremskog odreda, 21. januara su izvršile napad na s. Vrbanja i s. Soljani, i to: dve čete 1. i jedna četa 2. bataljona napadale su na Vrbanju, a dve čete 2. bataljona na Soljane; jedna četa 1. bataljona i četa 2. sremskog odreda su obezbeđivale pravac od s. Drenovci, odnosno Brčkog. Kada su jedinice ušle u s. Vrbanja, stiglo je neprijateljsko pojačanje preko s. Drenovci iz Brčkog, koje je od četa na obezbeđenju bilo odbijeno, ali kada je stigao oklopni voz i dva tenka, čete nisu izdržale pritisak i neprijateljsko pojačanje je stiglo do sela. Tenkovi su otvorili vatru i prešli u napad. Iznenađene jedinice brigade su se morale pod borbom povlačiti, nanoseći neprijatelju velike gubitke,[188] ali su i same pretrpele gubitke od osam poginulih i devet ranjenih boraca. U samom selu Vrbanji ubijeno je dva,

---

[187] Vojnoistorijski institut, dok. 1, 12, 15, 18, 19, 25, 26, 32, 40 42, 58—1, 37—2/1, 37—4/4, k. 212.

— Zbornik I/8, dok. 3, 7, 13, 18, 25, 29, 34, 42, 43, 51, 54, 90; I/17, dok. 143, 144, 146, 147, 149.

[188] Prema izveštaju štaba 6. brigade (VII, dok. 45 i 46—1, k. 212) ubijeno je i ranjeno oko 30 neprijateljskih vojnika.

ranjeno dva i zarobljeno pet ustaša i folksdojčera. Zaplenjeno je šest pušaka.

Čete koje su vršile napad na s. Soljani ušle su u selo bez otpora, pošto ga je neprijatelj napustio neposredno pred napad.

Rušenje železničke pruge Vinkovci — Brčko

U vezi sa zapovešću Vrhovnog štaba od 12. decembra upućene svim jedinicama, da se u odnosu na tešku situaciju u kojoj se nalazila glavnina NOV zbog tzv. VI neprijateljske ofanzive, pojačaju napadi na neprijatelja, Glavni štab NOV i PO Vojvodine je izdao, u januaru, naređenje odredima i Diverzantskom bataljonu da pojačaju aktivnost, naročito na neprijateljski saobraćaj.

U vezi s tim jedinice 6. vojvođanske brigade, 2. sremskog odreda i Diverzantskog bataljona su 24. januara pristupile obimnom rušenju i zaprečavanju pruge Vinkovci — Brčko, da bi se neprijatelju sprečilo upućivanje pojačanja na sektor Tuzla — Zvornik gde je 16. divizija vodila teške borbe. Na delu pruge između Vrbanje i Spačve, na dužini od oko 200 metara, šine su izvađene, a pragovi zapaljeni. Pored toga zapaljeno je 19 vagona i 3 vagoneta sa drvima, koji su premešteni sa sporednog koloseka na glavni, čime je pruga potpuno zakrčena ostacima ovih vagona, a šine se od toplote iskrivile. Na istom mestu je posečeno 130 TT stubova, čašice polupane a žica skupljena i bačena u vatru. 25. januara iste jedinice su ponovo razrušile ovu prugu na dužini od oko 500 m, a 27. januara na dužinu od oko 80 metara. Time je ova pruga bila onesposobljena za saobraćaj za duže vreme.[189]

Napad na s. Nijemci

Odmah sutradan po prelasku u Srem, 29. januara, štab 4. vojvođanske brigade je procenivši situaciju u zapadnom delu Srema odlučio da izvrši napad na s. Nijemci. Pod operativnom komandom štaba ove brigade u napadu su uče-

---

[189] Zbornik I/8, dok. 15, 18, 21, 25.
— Vojnoistorijski institut, dok. 34—1, 45—1, k. 212.
— Stenograf, reg. 1—186/2, k. 1992.

stvovale i jedinice 6. vojvođanske brigade i 2. sremskog odreda.

Početak napada je bio određen za 21 čas, s tim da napad izvrši 4. brigada sa manjim delovima 6. brigade i 2. sremskog odreda a glavnina 6. brigade da obezbeđuje napad od Šida i s. Otok. Predviđeno je da napad počne jednovremeno sa svih strana, da se neprijatelj razbije po delovima i brzo likvidira, ali tako nije i izvršeno i zbog toga napad nije uspeo. Po predviđenom planu dejstvovao je samo 3. bataljon 4. brigade, koji je na vreme stigao na jurišni položaj, odmah izvršio napad na posadu mosta na r. Bosut, proterao je i upao u selo. Kako ostale jedinice 4. i 6. brigade nisu stigle u vreme zakazano za početak napada, to je i ovaj bataljon posle upada u selo stao i čekao njihov dolazak. Zakašnjenje ostalih jedinica je usledilo zbog slabih vodiča, koji su zalutali, pa su sa napadom počele tek posle ponoći. Neprijatelj je za to vreme prikupio po selu svoje snage, skoncentrisao se u utvrđenu zgradu škole i odatle pružio odlučan otpor. I pored nekoliko juriša i ubacivanja ručnih bombi u školu, uporište nije likvidirano. Neprijateljski gubici su bili samo: 14 ubijenih i 1 zarobljen. Jedinice 4. brigade su imale 13 ranjenih boraca.

Napad je, dakle bio pripremljen na brzinu, nisu predviđeni svi elementi sadejstva i umesto uništavanja iznenađenog neprijatelja po delovima, razvile su se teške borbe sa skoncentrisanim i dobro utvrđenim neprijateljem.

1. februara je izvršen napad na s. Tompojevci gde se nalazila mesna straža, jačine oko 25 domaćih Nemaca i ustaša, kao i nekoliko vojnika na odsustvu koji su bili obavezni da izvršavaju naređenja mesne komande. Štab 2. sremskog odreda je odlučio da razbije mesnu stražu, koja nije ni organizovala plansku odbranu sela ili pojedinih zgrada u selu, verovatno zbog toga što je selo Tompojevci prilično udaljeno od osnovnih baza jedinica NOV i PO i što je na »bezbednom« mestu, u ravnici između Dunava i pruge Beograd — Zagreb.

Zadatak je poveren 2. četi 1. bataljona koja je upala u selo sa više strana, odmah pristupila pretresu predviđenih kuća, hvatanju i razoružavanju stražara i vojnika na odsustvu. Jedna grupa partizana je upala u opštinu, spa-

lila arhivu i zaplenila kancelarijski i drugi materijal i novac. Oružani otpor je pružan samo iz kuće jednog podoficira, koja je zajedno s njim zapaljena. Četa je zarobila tri nemačka vojnika koji su bili na odsustvu i pet ustaša, a dvojica ustaša su ranjena u bekstvu. Zaplenjeno je 7 pušaka sa 245 metaka, 6 pištolja i druga vojnička oprema i pribor.

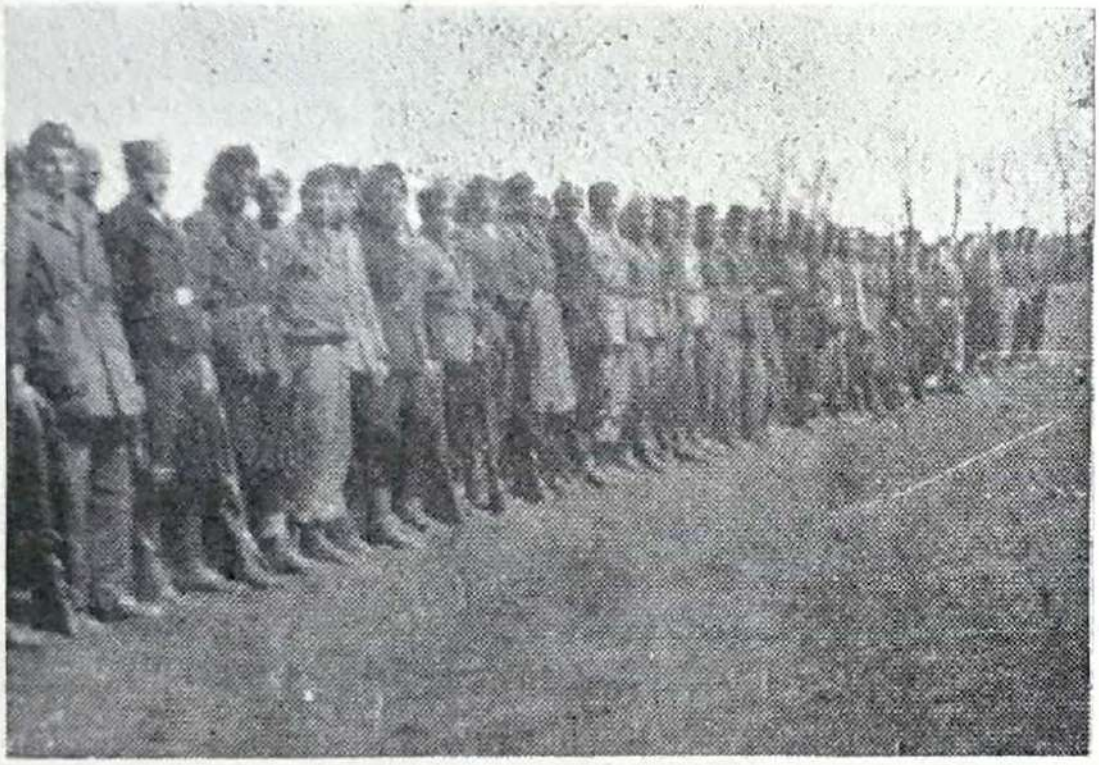

Sl. 23 — Smotra delova 2. sremskog odreda pred napad na s. Morović februara 1944. godine.

Napad na s. Morović

Neprijateljsko uporište u s. Morović je ponovo predstavljalo veliku smetnju i narodu ovoga kraja, i jedinicama NOV koje su u tome rejonu dejstvovale, jer je služilo kao polazna baza za napad kako za neprijateljske jedinice koje su tu bile stacionirane, tako i za one iz Šida s kojim je s. Morović neposredno vezano. Radi ovoga štabovi 4. i 6. vojvođanske brigade, sa štabom 2. sremskog odreda odlučili su da se 4. februara neprijatelj u Moroviću likvidira ili bar iz njega protera, dajući jedinicama sledeći zadatak za napad:

— 1. i 2. bataljon 4. vojvođanske brigade da neposredno napadnu uporište;

— 6. (2 bataljona) i 3. bataljon 4. vojvođanske brigade da postave zasedu na žel. pruzi i drumu između Šida i Morovića;

— 4. bataljon 4. brigade u rezervi, radi pretresa sela;

— delovi 2. sremskog odreda da izvrše konfiskaciju i evakuaciju neprijateljske imovine.

Početak napada određen je za 19.00 časova.

Neprijatelj je s. Morović branio sa oko 150 ustaša i žandarma, imajući jače obezbeđujuće delove na mostovima na rekama Bosutu i Studvi; zatim, utvrđenu žandarmerijsku stanicu, i, kao glavno uporište, kasarnu na »tvrđavi«.

Napad je počeo tačno prema utvrđenom planu. Jedinice 4. vojvođanske brigade su prvo izvršile juriš na neprijatelja koji je branio mostove i brzo ga likvidirale, a zatim, takođe jurišem, zauzele žandarmerijsku postaju. Čitava posada neprijatelja se tada koncentrisala u »tvrđavi«, koja je bila dobro organizovana za odbranu. Nastala je žestoka borba za ovo poslednje neprijatelsko uporište i trajala sve do 5.00 časova ujutro 5. februara. Ni posle nekoliko uzastopnih juriša bataljona 4. brigade neprijatelj nije likvidiran. U borbama za uporište naročito su se hrabrošću i upornošću istakli borci 1. bataljona.

Da bi se izbegle frontalne borbe sa neprijateljskim pojačanjima, štab 4. brigade je doneo odluku da se jedinice povuku u 5.00 časova a u isto vreme i neprijateljske jedinice su napustile s. Morović.

U borbama za s. Morović neprijatelj je pretrpeo gubitke od 10 ubijenih (1 žandarm i 9 ustaša), 12 ranjenih (2 žandarma i 10 ustaša) i 3 zarobljena. Zaplenjeno je 18 pušaka, 1 puškomitraljez, veće količine municije i razne druge vojničke opreme. Jedinice 4. vojvođanske brigade pretrpele su gubitke od 8 poginulih i 13 ranjenih boraca i rukovodilaca.

Povlačenjem iz s. Morović jedinice 4. i 6. brigade su onesposobile za saobraćaj prugu Šid — Morović i miniranjem delimično porušile most na r. Bosut. Istoga dana, 5. februara, neprijateljski oklopni voz je dolazio iz Šida do mesta gde je pruga bila razrušena, a dvoja oklopna kola su oko 16 časova sa oko 150 vojnika došla u s. Morović ali su se uveče vratila u Šid. Sutradan su u Morović ušli 2.

i 3. bataljon 4. vojvođanske brigade i odmah nastavili sa rušenjem mostova na r. Bosut koje su potpuno onesposobili za saobraćaj. 4. brigada je posle ovoga izvršila sledeći raspored svojih jedinica: 1. bataljon u s. Morović, 2. bataljon u s. Soljani, 3. bataljon u s. Jamena, a 4. bataljon u s. Batrovci.

Par dana posle oslobođenja Morovića, Glavni štab NOV i PO Vojvodine dobio je podatke da neprijatelj priprema novu ofanzivu na ovaj deo Srema. Radi blagovremenog preduzimanja mera koje bi onemogućile iznenađenje jedinica, Glavni štab, je 7. februara izdao naređenje kojim se kaže da operativno rukovodstvo i dalje zadržava štab 4. vojvođanske brigade, a da jedinice zauzmu sledeći raspored;

— 6. vojvođanska brigada na liniji s. Bosut — Višnjićevo — Morović;

— 4. vojvođanska brigada na liniji s. Batrovci — s. Strašinci — s. Jamena;

— 2. sremski odred, prema nahođenju komandanta Operativnog štaba i komandanta odreda.

Zadatak jedinica bio je da zatvore sve pravce koji vode u unutrašnjost branjene teritorije, u kom cilju je trebalo postaviti potrebne snage za obezbeđenje, raditi prepreke protiv oklopnih vozila, razviti izviđanje i obaveštajnu službu. U slučaju neprijateljskog napada primiti borbu, napad odbiti ili neprijatelja zadržati do evakuacije pozadinskih komandi i ustanova. Pored toga, određena su mesta prelaza preko r. Save za sve jedinice, ako bude potrebno da se prebacuju u istočnu Bosnu. I najzad, da jedinice i dalje vrše akcije, ali saobražavajući ih navedenim zadacima.

Ovaj raspored jedinica je kasnije u toliko izmenjen što se u s. Morović ponovo smestio 1. bataljon 4. vojvođanske brigade.

Nakon oslobođenja s. Morović 4. vojvođanska brigada je nastavila sa napadima i na druge garnizone. Tako je 2. bataljon ove brigade 12. februara napao seosku stražu u s. Posavski Podgajci, koja se odmah razbežala ostavljajući oružje. Zaplenjeno je 12 pušaka sa 250 metaka, 18 ćebadi i drugo. 3. bataljon brigade je 14. februara napao nemačko-ustašku posadu u s. Račinovci. U borbi od oko

45 minuta bataljon je razbio i proterao neprijatelja. Zarobljena su 25, a ubijena 2 neprijateljska vojnika. Zaplenjeno je 25 pušaka i druge opreme. Na obnovljenu i pojačanu posadu u istom mestu 3. bataljon je ponovio napad 26. februara. Neprijatelj je sada bio dobro utvrđen i pružio odlučan otpor, pa ni posle dvočasovne borbe i nekoliko juriša bataljon nije uspeo da ga savlada, a pretrpeo je gubitke od četiri poginula i sedam ranjenih boraca.

1. bataljon je 22. februara izvršio napad na neprijateljsku posadu u s. Martinci, jačine 25 žandarma, smeštenih u žandarmerijskoj stanici i 5 finansa u finansijskoj postaji. Finansi su se odmah predali, a žandarmi su savladani posle kraće borbe. Zarobljeno je 15 žandarma, 5 finansa i 1 domobran, a zaplenjen 1 puškomitraljez, 22 puške, oko 5000 metaka, 30 bombi, sva vojnička oprema zarobljenih i drugo.[190]

Posle svih navedenih i drugih uspešnih napada i akcija 4. brigada, odnosno njen 1. bataljon, doživela je i jedan težak, a nepotreban poraz.

Štab brigade, na traženje štaba 1. bataljona, dao je načelnu saglasnost da bataljon 26. februara pređe u Srbiju i napadne neprijateljsko uporište kod s. Ravnja. Napad je trebalo izvršiti pod uslovom ako je neprijateljska posada onakve jačine, kako su to ranije obaveštajni podaci dali, pa je komandant bataljona izvestio da su podaci provereni i da se posada u s. Ravnje sastoji od 25 nedićevaca i nešto četnika. Komandant brigade je tada dao konačnu saglasnost za izvršenje napada.

Štab 1. bataljona je u napad poveo dve čete sa pet puškomitraljeza i jednom PT puškom, ali svi predviđeni čamci za prebacivanje preko r. Save nisu stigli, pa je prebacivanje vršeno samo jednim čamcem i trajalo od 20 do 23 časa. Prebacivši se na desnu obalu Save bataljon se rasporedio za napad; jedna desetina sa puškomitraljezom ostala je na navozu da obezbedi prebacivanje bataljona u povratku; jedna četa imala je zadatak da izvrši napad na neprijateljsku posadu; ostali delovi bataljona postavljeni

---

[190] Zbornik I/8, dok. 41 i 45.
— Stenograf, reg. 1—7/5, k. 1993.

su na obezbeđenju od s. Bogatića i s. Zasavice, s tim da pretresu okolne kuće u kojima su stanovali nedićevci i četnici.

Neprijateljska posada je bila na severnoj ivici, s. Ravnje, u kasarni opasanoj rovovima, bunkerima i žičanim preprekama. Vod 1. bataljona koji je napadao kasarnu, išao je sa dva pravca: sa severne i sa jugozapadne strane. Napad je otpočeo u 23.30 časova a borba je trajala sve do zore. Vod je vršio uzastopne juriše, ali nije postigao uspeh jer se neprijatelj uporno branio koristeći utvrđene objekte i žičane prepreke. U četiri časa ujutro, kada je ocenio da se kasarna ne može likvidirati, a da bi se bataljon na vreme prebacio preko r. Save, komandant bataljona je naredio prekid borbe, povlačenje i pokret prema navozu. Naređenje za povlačenje nije regulisano uočljivim znakom, već je prenošeno kuririma, što je zahtevalo vremena. U međuvremenu, jedna neprijateljska motorizovana kolona je od Bogatića upala u s. Ravnje i presekla put, kako kuririma koji su išli u jedinice, tako i jedinicama na obezbeđenjima. Nastala je prava pometnja. Nije moglo biti govora o planskom povlačenju, već su se borci najkraćim putem probijali do Save. Neki delovi bataljona su uspeli da se prebace preko reke bez sukoba sa neprijateljem, drugi su to uspeli tek posle žestokih borbi, a jedan deo jačine voda, ostao je odsečen i bio uništen od neprijatelja. Vod sa navoza, na levoj obali reke, otvorio je vatru iz mitraljeza na neprijatelja, ali nije mnogo pomogao onim borcima koji su ostali na desnoj obali.

U ovoj borbi 1. bataljon 4. vojvođanske brigade je izgubio 39 boraca, 2 puškomitraljeza, 1 PT pušku i više pušaka. Koliki su bili neprijateljski gubici nije ustanovljeno.[191]

Ovaj težak poraz je posledica propusta učinjenih od strane štaba bataljona i štaba 4. brigade. U fazi pripreme ove akcije nije se dovoljno vodilo računa o mogućnostima neprijatelja kako u s. Ravnje, tako i u njegovoj okolini odakle mu je brzo moglo doći pojačanje. U tome je obaveštajna služba potpuno podbacila. Štab 1. bataljona je uporno insistirao na izvršenju akcije iako se objekat na-

[191] Zbornik I/8, dok. 46 i 47.

pada nalazio na teritoriji Srbije odakle se teško moglo dobiti sigurno obaveštenje u tako kratkom vremenu. Za prevoženje preko Save na raspoloženju je stajao samo jedan čamac, jer ostali nisu stigli. Umesto da, i samo zbog toga, odgodi akciju, štab bataljona je nastavio prevoženje koje je trajalo čitava tri sata, ne obezbeđujući sredstva prevoza za povratak. Štab bataljona je naredio prekid napada tek u četiri časa ujutro, kada je bilo sasvim kasno i to bez ugovorenog znaka za povlačenje. Pri povlačenju štab bataljona nije ispoljio skoro nikakav uticaj za sadejstvo jedinica. Uzeto u celini, štab bataljona je vrlo neodgovorno i lakomisleno poveo bataljon u akciju, pa je zbog toga i pretrpljenog poraza odmah po povratku bio smenjen. Štab 4. brigade takođe je snosio deo odgovornosti za ovo, jer se nije dovoljno angažovao u pripremi akcije, dajući saglasnost za akciju na osnovu nesigurnih i nedovoljnih podataka.

Jedinice 2. sremskog odreda, pored navedenih zajedničkih akcija sa 4. i 6. brigadom, izvršile su i više samostalnih akcija. Tako je 2. i 3. februara izvršen upad u s. Apševci i s. Lipovac, gde su razbijene seoske straže i zaplenjeno nekoliko pušaka; 3. februara je izvršen upad u s. Privina Glava i vatreni napad na s. Šidski Banovci; 4. februara je kod s. Tovarnik, uništen jedan kamion; 6. februara je izvršen upad u s. Bapska Novak, gde je ubijeno dvojica i ranjeno takođe dvojica ustaša i zaplenjeno 6 pušaka; 8. februara je izvršen upad u s. Lovas, gde je razbijena seoska straža, zarobljen 1 domobranski oficir i zaplenjeno 9 pušaka, 3 pištolja, 50 konja, 45 goveda i drugo.[192]

12. februara su uništene TT veze, na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Tovarnik i s. Bačinci; između s. Bačinci i s. Gibarac posečeno je 18 TT stubova i zapaljena jedna stražara; između Šida i s. Gibarac posečeno je 26 TT stubova; u napadu na bunker kod žel. stanice Gibarac ubijena su dva, ranjen jedan neprijateljski vojnik. Između Šida i s. Tovarnik posečeno je 60 TT stubova i zapaljena jedna stražara. U isto vreme je miniranjem pruge između Šida

---

[192] Zbornik I/8, dok. 32 i 34; I/17, dok. 145 i 147.
— Stenograf, reg. 1—80/5, k. 1992.

i Tovarnika uništena lokomotiva i tri vagona transportnog voza, pa je saobraćaj na tom delu pruge bio obustavljen pet časova. 15. februara je izvršen upad u s. Kuzmin, gde je spaljena opštinska arhiva i zarobljen jedan folksdojčer.

Jedinice 1. bataljona su se 17. februara zatekle u s. Lipovac na odmoru i sređivanju. I pored zadatka da se dobro obezbedi od eventualnog nailaska neprijatelja iz pravca s. Vrbanja, bataljon je bio iznenađen upravo odatle. Neprijatelj je toga dana u podnevnim časovima krenuo sa glavnom kolonom, u čijem sastavu se nalazio 1 tenk i dvoja oklopna kola, iz Šida, a sa pomoćnom, jačine oko 250 nemačkih vojnika, iz s. Vrbanja, preko s. Lipovac i s. Batrovci u pravcu s. Morović. Obezbeđenje 1. bataljona prema Vrbanji bilo je zbog nebudnosti odbačeno, a samim tim i čitav bataljon iznenađen, jer je neprijatelj oko 14 časova upao u selo. Dok se bataljon snašao i rasporedio za borbu, pola sela je već bilo zauzeto. Nastala je žestoka borba za svaku kuću koja se produžila i noću sve do pet časova ujutro.

Bataljon je, čim se sredio, preduzeo energičan protivnapad upućujući pre toga delove izvan sela da zaobiđu neprijatelja i da udare u njegov desni i levi bok. Članovi štaba bataljona su se rasporedili po ovim delovima, a komandant bataljona je ostao u selu sa delom koji je napadao u centru položaja. Do pada mraka bataljon je uspeo u žestokim borbama da potisne neprijatelja na zapadnu ivicu sela i tu ga opkoli. Neprijatelj se uspešno branio u okruženju. U međuvremenu je bataljonu stiglo pojačanje od jedne čete iz 4. vojvođanske brigade, ali i pored žestoke borbe koja je trajala čitavu noć, bataljon nije uspeo da likvidira neprijatelja, pre svega zato što nije raspolagao težim naoružanjem i što se neprijatelj, naoružan automatskim oružjem i minobacačima, nalazio na vrlo pogodnom mestu za odbranu.

Dugotrajna i žestoka borba po jakoj zimi prilično je iscrpla borce bataljona, potrošeno je mnogo municije, a približavao se i dan kada se povećavala mogućnost da neprijatelju stigne pojačanje. Sve je to uslovilo da komandant bataljona naredi dizanje blokade i povlačenje u 5.00 časova ujutro. Neposredno po povlačenju bataljona i po-

vratku u s. Lipovac, neprijatelj je napustio položaje i selo i otišao u pravcu Vrbanje.

U ovoj borbi neprijatelj je pretrpeo gubitke od 8 ubijenih i 16 ranjenih nemačkih vojnika. Zaplenjene su 2 puške sa 150 metaka. 1. bataljon 2. sremskog odreda je imao 1 poginulog i 16 ranjenih boraca, od kojih 2 teže.

U isto vreme neprijateljska glavna kolona, jačine oko 500 vojnika, koja je pošla iz Šida, izvršila je napad na 1. bataljon 4. vojvođanske brigade u s. Morović. Bataljon je sačekao neprijatelja na obali r. Bosut i nije mu dozvolio sve do sutradan, 18. februara do 10 časova da uđe u Morović. U žestokim borbama bataljon je, naročito nastupanjem dana, trpeo snažnu vatru neprijatelja (tenkova, artiljerije i minobacača), zbog čega je imao velike gubitke i morao se povući. Povlačenjem bataljona neprijatelj je ušao u Morović, zadržao se u toku dana, a sledeće noći ga napustio. Po njegovom odlasku u Morović se smestio 2. bataljon 4. vojvođanske brigade.

U ovoj borbi neprijatelj je pretrpeo gubitke od svega dva ubijena (jedan podoficir i jedan oficir) i 1 tenk mu je oštećen. 1. bataljon 4. vojvođanske brigade je imao 7 poginulih i 12 ranjenih boraca.

Po oslobođenju s. Morović 6. vojvođanska brigada je, prema naređenju Glavnog štaba, razmeštena u rejonu sela Višnjićevo, Srem. Rača, Bosut, odakle se posle nekoliko dana prebacila u Frušku goru i razmestila u rejonu sela Divoš, Ležimir i Grgurevci, gde je izvršila nekoliko uspešnih akcija: 18. februara 1. bataljon je napao pustaru Inocenc (severoist. od s. Sot) i Principovac (južno od Iloka), a iz zasede kolonu od 30 neprijateljskih vojnika u blizini s. Sot. Na pustarama je razoružana straža i zapaljeni svi utvrđeni građevinski objekti, a iz zasede ubijeno 10, ranjeno 7 i zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 30 pušaka, preko 3000 metaka, 72 konja, 73 goveda i veće količine drugog materijala i opreme. U isto vreme je na drumu između Iloka i Šida, i Iloka i Erdevika posečeno oko 150 TT stubova.[193] Bataljon je imao jednog poginulog i dva ranjena borca.

---

[193] Zbornik I/8, dok. 42, 50 i 66.

Dva bataljona su 22. februara kod s. Divoš napala jaču neprijateljsku kolonu, koja se kretala od s. Čalma ka Erdeviku. Ubijeno je osam neprijateljskih vojnika i jedan oficir. Brigada je imala jednog poginulog borca.

4. OFANZIVA 13. SS DIVIZIJE NA JUGOZAPADNI SREM

Polovinom februara prebačena je iz Nemačke u Srem specijalno obučena za borbu protiv partizana 13. SS legionarska divizija »Handžar«. Koncentracija divizije izvršena je duž železničke pruge Beograd — Zagreb, od Srem. Mitrovice do Vinkovaca i u širem rejonu Županje. Sastav divizije bio je: 27. i 28. brdski puk od po tri bataljona, 13. artiljerijski puk, pet samostalnih bataljona i nekoliko četa; ukupna jačina divizije bila je oko 19 000 ljudi. Komandant divizije (general Saubercvajg) i komandni kadar divizije uopšte bili su Nemci, a vojnici su bili ustaše — muslimani i Hrvati (većinom sa teritorije Bosne i Hercegovine) i delom Šiptari. Divizija je imala zadatak da izvrši čišćenje jugozapadnog Srema i uz sadejstvo mornaričkih delova iz Srem. Mitrovice, koji će blokirati reku Savu, da opkoli i uništi jedinice NOV i POJ, a potom da forsira r. Savu i produži sa napadom na 3. korpus i 16. vojvođansku diviziju u istočnoj Bosni. Po ovlađivanju Semberijom Posavinom i Majevicom, jedan od glavnih zadataka divizije je bio da sprečava pokušaje prodora jedinica NOVJ u Srbiju.[194]

Delovi 13. SS divizije su 2. marta otpočeli s nasilnim izviđanjem i upadima na oslobođenu teritoriju. Tako su snage do jednog bataljona iz s. Vrbanja upali u s. Jamena, ubile oko 15 ljudi (žena i dece), zapalile nekoliko kuća, a zatim produžile za s. Račinovci i s. Drenovci. Jedan bataljon 4. vojvođanske brigade povukao se iz tog sela ne prihvativši borbu.

U skladu sa dobivenim zadatkom, a prema razrađenom planu, jedinice 13. SS divizije, zajedno sa posadama iz

---

[194] Vojnoistorijski glasnik br. 1/1953, str. 86—87.
— Zbornik I/8, dok. 46.
— Stenograf, reg. 1—81/5, k. 1992
— 1941—45, I, str. 194—198.

Srem. Mitrovice, Vinkovaca, Šida i drugim, 10. marta su otpočele sa linije Srem. Mitrovica — Vinkovci — Brčko napad na jugozapadni Srem sledećim pravcima:

— 28. brdski puk sa ojačanjima pravcem Vinkovci — Otok — Brčko;

— 27. brdski puk sa ojačanjima pravcima: s. Kuzmin — s. Bosut — s. Sremska Rača, Šid — s. Adaševci — s. Morović, s. Tovarnik — s. Ilinci — s. Lipovac, s. Vrbanja — s. Strašinci — s. Jamena, s. Račinovci — s. Jamena.

Na teritoriji jugozapadnog Srema u ovo vreme su se nalazili: Glavni štab NOV i PO Vojvodine, 4. vojvođanska brigada, 1. bataljon 6. vojvođanske brigade, 2. sremski odred i jedna četa 1. sremskog odreda (ovde se zatekla u pratnji jednog transporta za istočnu Bosnu). Pošto su pre početka ofanzive bile procenjene namere neprijatelja, a zbog njegove velike nadmoćnosti u ljudstvu i naoružanju, kao i zbog podataka o pojavi novih neprijateljskih snaga u Sremu, Glavni štab Vojvodine je doneo odluku da se, sprečavajući delom snaga brz prodor neprijatelja prema r. Savi, sve jedinice još naredne noći prebace u istočnu Bosnu. Jedinice su odmah zauzele određeni raspored i, uz jače zaštitnice zadržavajući neprijatelja na uzastopnim položajima, glavninom izvršile pokret prema Savi za prebacivanje u istočnu Bosnu. Zaštitnice 4. brigade branile su pravac Vinkovci — Brčko i s. Morović — s. Soljani, a 1 bataljon 6. brigade i 2. sremskog odreda pravac Srem. Mitrovica — selo Bosut — Višnjićevo — Srem. Rača — Jamena. Prebacivanje je vršeno na ranije pripremljenim čamcima i skelama čitavu noć 10/11. marta kod sela Jamena, Domuskela i Srem. Rača. Štab 2. sremskog odreda je, da bi sačuvao što više ljudi, obavestio stanovnike okolnih sela o situaciji i pozvao ih da sa jedinicama pređu u istočnu Bosnu, što je veliki broj i učinio. U selima su, u stvari, ostali samo starci, starice i mala deca, koji nisu bili sposobni da izdrže napore pokreta jedinica. U toku noći sve jedinice i pozadinske ustanove su se neometano prebacivale. Za vreme prebacivanja nije došlo do jačih borbi zaštitnica sa neprijateljem. Bilo je samo nekoliko manjih sukoba.

Odmah po prelasku u istočnu Bosnu jedinice 4. brigade, 2. sremskog odreda, 1. bataljona 6. brigade i čete 1. sremskog odreda zaposele su položaje od s. D. Crnjelovo do ušća r. Drine u Savu. Sutradan, 11. marta, neprijatelj je izbio na levu obalu r. Save i u toku sledećih dana vršio pretres Bosutskih šuma i sela zločinački ih pustošeći. 28. puk 13. SS divizije je 12. marta stigao u Brčko, a 27. puk se do 13. marta zadržao u Sremu.

Pošto je izvršio pregrupaciju svojih snaga neprijatelj je otpočeo napad na područje istočne Bosne i to: 14. marta ujutro 27. puk uz prethodnu artiljerijsku pripremu forsirao je r. Savu kod Sremske Rače, a istovremeno je 28. puk vršio pokret sa dve kolone iz rejona Brčkog. Pošto su jedinice NOVJ u istočnoj Bosni bile obaveštene o namerama 13. SS divizije, one su raspoređene na određene odbrambene položaje. Jedinice 2. sremskog odreda pokušale su da spreče neprijatelju forsiranje r. Save kod Sremske Rače, ali su uspele samo da ga zadrže 2—3 sata, posle čega je neprijatelj brzo zauzeo Bosansku Raču, pretrpevši znatne gubitke. 2. sremski odred je imao četiri poginula i jednog ranjenog borca.

Posle toga, sve do polovine juna, jedinice 3. korpusa, 16. i 36. divizije, kao i partizanski odredi u istočnoj Bosni, vodili su teške odbrambene borbe i 13. SS diviziji i ostalim nemačkim, ustaško-domobranskim i četničkim snagama naneli velike gubitke.

Prebacivši se zajedno sa jedinicama u istočnu Bosnu, Glavni štab NOV i PO Vojvodine je napravio krupnu grešku, jer je ne samo Srem, već i čitava Vojvodina nekoliko meseci ostala bez svog najvišeg vojnog rukovodstva. Odluka o prebacivanju Glavnog štaba je prvenstveno rezultat pogrešne procene situacije da će ofanziva 13. SS divizije biti kratkotrajna i da će kroz nekoliko dana biti moguć povratak u Srem. Nisu iskorišćene povoljne mogućnosti za prebacivanje u Frušku goru i jugoistočni Srem neposredno pre početka ofanzive. A kada se već našao u istočnoj Bosni, Glavni štab je ponovio grešku jer se nije vratio sa 2. sremskim odredom, čija se prva grupa 20. marta, druga 21. marta, a čitav odred i četa 1. sremskog odreda do kraja marta već prebacili u Srem. Kada je Glavni štab konačno početkom aprila doneo odluku da se

prebaci, bilo je kasno jer je neprijatelj blokirao r. Savu i onemogućio kasnije pokušaje prebacivanja.

Da bi se greška donekle ublažila, Glavni štab je odlučio da se u Srem prebaci zamenik komandanta sa zadatkom da se poveže sa štabovima svih jedinica, postavi im zadatke i da u ime Glavnog štaba rukovodi jedinicama i vojnim pozadinskim organima i ustanovama do povratka ovoga u Srem. Pošto je planirano prebacivanje za 4. april bilo odloženo, zamenik komandanta Glavnog štaba Vojvodine sa šefom engleske misije uspešno se par dana kasnije prebacio noću od s. Trnova u s. Sremska Rača. Ovde je našao člana Glavnog štaba Jovana Beljanskog, koji ga je upoznao sa situacijom u ovom delu Srema i merama koje je već preduzeo.

Sl. 24 — Jovan Beljanski-Lala nad gomilom kostiju spaljenih stanovnika s. Sremska Rača krajem marta 1944. godine.

Situacija je bila vrlo teška. Po prelasku 13. SS divizije u istočnu Bosnu, neprijatelj je napustio skoro sva mesta koja je u toku ofanzive zaposedao. U toku svog kratkog boravka u ovim mestima 13. SS divizija je počinila zločine koji se mogu uporediti samo sa onim što je u svoje vreme izvršila 1. kozačka divizija. U Sremskoj

Rači, Bosutu i Jameni esesovci su poubijali, poklali ili spalili sve živo što su našli, a zločini su bili utoliko strašniji, što se ovde radilo uglavnom o nemoćnim starcima, ženama i nejakoj deci. Samo u Sremskoj Rači je pobijeno oko 220 ljudi, žena i dece, praktično sve što je u selu ostalo sem 2—3 starca; selo je skoro potpuno spaljeno. U Bosutu je na isti način poubijano oko 250 lica, u s. Batrovci 17 osoba zaklano. U s. Jamena poubijano je 30 ljudi i selo spaljeno. I ostala sela Srema nisu bila pošteđena, naročito od pljačke i pustošenja.

Sutradan po dolasku u Sremsku Raču, zamenik komandanta Glavnog štaba Vojvodine, Jovan Beljanski i šef engleske misije, major Davidson, obišli su selo i videli zločin koji se teško mogao zamisliti. Selo u ruševinama i zgarištu pružalo je jezivu sliku. Stanovništvo koje se vratilo bilo je obavijeno žalošću za izgubljenim članovima porodice. Nađen je čovek, jedan od dvojice-trojice preživelih, koji je zločin fašista gledao svojim očima. Psihički rastrojen, nije mogao da priča, već je samo pokazivao tragove zločina. Žena mu je ubijena udarcem sekire u glavu. U jednoj sobi vidio se razmešten krevet sav u krvi, u kome su ležali zaklani majka i dete. U jednom dvorištu videla se gomila pepela, iz koga vire ostaci lobanje, kostiju i nagorele dečje cipelice. Tu je bilo spaljeno devet žena i troje dece. U drugom dvorištu pored ograde mitraljezom je ubijeno oko 15 lica. Ostala je samo lokva krvi. Nedaleko odatle je gomila od 10 ženskih leševa, isečenih u komade. Svuda krv, zgarišta i pustoš! Najzad, čula se jeziva i dirljiva priča jedne devojčice.[195] Iz njenih nerazumljivih i još uvek strahom obavijenih reči moglo se rekonstruisati sledeće:

Ona je, u opštem pokolju, koji su fašistički zločinci vršili, bila udarena u glavu ušicom sekire, ali je od udara samo momentalno izgubila svest. Kada se osvestila, osetila je da na njoj leži neko telo u kome je prepoznala svoju majku. Pošto je postojala opasnost da je neki od zlikovaca primeti ako se pokrene, ona je, iako mala i polumrtva, bila toliko svesna i razumna da se ne sme micati do pada mraka, a onda se izvukla i sakrila u obližnju šumu.

---

[195] Mislim da se zove Slavica Crnić.

Posle izvršenog pokolja Nemci su na teritoriju Srema iz aviona bacili letke, pod krupnim naslovom »Grozan pokolj u Rači« i potpisom: »Branioci prave slobode«, na kojima je pisalo:

Kada su dobrovoljci muslimani iz Bosne dospeli do sela, ukazao im se jeziv prizor od stotine poklanih ljudi. Samo nekolicina Jevreja uspela je da pobegne zajedno sa partizanima. Pokazan je pravi lik komunističkog ratovanja. Dole komunizam. Živela Srbija!

Ne zaboravite da će patnje i beda bolesti i smrt nevinih žrtava da traju sve dok se ne iskoreni komunistička neman.

U svim nastradalim selima odmah po dolasku jedinica NOVJ i članova mesnih NO odbora preduzete su potrebne mere za raščišćavanje ruševina i zgarišta i sahranjivanje poubijanih. Najvažnije je bilo obezbediti stanovništvo hra-

Sl. 25 — Jedan od preživelih stanovnika Sremske Rače iznosi strahote protekle ofanzive 13. SS divizije članu GŠV Jovanu Beljanskom i šefu engleske vojne misije pri GVŠ majoru Bazilu Devidsonu

nom, u kom cilju su odmah organizovane kolektivne kuhinje za nastradale. Pretila je opasnost da je i voda zagađena, pa su preduzete mere da se svi bunari ispitaju i dovedu u ispravno stanje.

Okupator je i posle ove, kao i ranijih ofanziva, objavio da su partizani uništeni, što su demantovale kako akcije delova 2. sremskog odreda u severozapadnom Sremu još za vreme ofanzive, tako i celog odreda po njegovom povratku iz istočne Bosne na teritoriji zapadnog Srema. Tako je 13. marta izvršen upad u s. Čakovci (13 km jugoist. od Vukovara), a 20. marta u s. Mikluševci; 24. marta je na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Tovarnik i s. Ilača, iz zasede napadnuta neprijateljska patrola od osam vojnika od kojih su tri ubijena, jedan ranjen, a jedan zarobljen.

Dok su u ovoj ofanzivi partizanske jedinice pretrpele neznatne gubitke i po povratku na svoj teren bile potpuno sposobne da produže i pojačaju aktivnost, narod je okolnih sela, zbog ogromnih gubitaka i neprijateljskih zverstava, bio delimično pokoleban do povratka jedinica. S druge pak strane, on je bio ogorčen na okupatora, pa je želja za osvetom nadvladala bol i žalost za izgubljenima što je, pored ostalog, i doprinelo da su preživeli brzo prionuli na rad za NOP, bili sa svojom vojskom, nastojeći da se okupatoru što pre zadaju uništavajući udarci.[196]

5. DEJSTVA 1. SREMSKOG ODREDA I DIVERZANTSKOG BATALJONA DO KRAJA MARTA

Da bi vezale posade neprijateljskih garnizona i ometale saobraćaj na komunikacijama, jedinice 1. sremskog odreda i Diverzantskog bataljona su, za vreme ofanzive 13. SS divizije na jugozapadni Srem izvršile više uspelih napada na neprijatelja. Tako je jedna četa 10. marta upala u jako ustaško uporište Srem. Kamenicu gde je u napadu na stražu kod pošte ubijeno 3, zarobljeno 2 neprijateljska vojnika i zaplenjeno 5 pušaka sa 300 metaka; 28. marta je izvršen iz zasede kod s. Maradik napad na 16 domobrana iz sastava 3. bojne Sremskog zdruga, koji su obezbeđivali

---

[196] Vojnoistorijski institut, dok. 25/4, 28/4a, — k. 9; dok. 12/7, — k. 153 B—I (Referat o 13. SS diviziji »Handžar«); dok. 3—1, k. 212 (Izveštaj Glavnog štaba Vojvodine).
— Stenograf, reg. 1—81/5, k. 1992; 1—8 i 2—1/7, k. 1993.
— Zbornik I/17, dok. 151.

prevoz namirnica iz s. Beška u Krušedol. Ubijeno je 10 domobrana a 2 su teško ranjena. Zaplenjeno je 12 pušaka i ostala oprema. Istoga dana su miniranjem porušena dva električna stuba dalekovoda Beočin — Novi Sad. 29. marta je između Iloka i s. Erdevik posečeno 290 TT stubova; 30. marta je izvršen napad na grupu Nemaca u s. Divoš, gde su došli da pljačkaju i terorišu narod. Posle kraće borbe Nemci su proterani iz sela bez opljačkanih stvari koje su vraćene narodu. Ubijeno je 10 a ranjeno 5 nemačkih vojnika.

Pored toga, jedinice odreda su u ovom vremenu napale železničku stanicu Platičevo, na pruzi Ruma — Šabac; upadale u s. Hrtkovci, Irig, Staru Pazovu i druga mesta; iz zasede napadale manje neprijateljske patrole, pri čemu je izbačeno iz stroja preko 10 neprijateljskih vojnika.

Diverzantski bataljon se u ovom vremenu orijentisao na kočenje saobraćaja na pruzi Beograd — Zagreb. Tako su 10. i 11. marta dignuta u vazduh dva teretna voza u rejonima koncentracije 13. SS divizije: prvi između s. Martinci i s. Laćarak, a drugi između Srem. Mitrovice i Vognja. Uništena je 1 lokomotiva i 10 vagona, a 1 lokomotiva oštećena. 14. marta je ponovo između s. Martinci i s. Laćarak iz koloseka izbačen teretni vojni voz, gde je uništena lokomotiva, dva vagona, pruga oštećena, dva neprijateljska vojnika ranjena. 16. marta je uništena lokomotiva i šest vagona teretnog voza. 29. marta, između s. Đeletovci i s. Orolik, izbačen je iz koloseka vojni voz i uništena dva vagona, a pruga oštećena i zakrčena. 30. marta između Srem. Mitrovice i Rume uništena je lokomotiva i dva vagona brzog voza.

Pored toga diverzanti su 10. marta porušili dva mosta na drumu Ruma — Šabac, 18. marta jedan električni stub na dalekovodu Beočin — Novi Sad, a 31. marta, između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci na pruzi Beograd — Novi Sad, izbačen je iz koloseka teretni voz sa ratnim materijalom i uništena lokomotiva i osam vagona, zbog čega je saobraćaj bio u prekidu 20 časova.

U ovom tromesečnom periodu (januar — mart 1944. godine) u kome su jedinice NOV i PO Vojvodine u Sremu izvršile preko 200 raznih akcija, neprijatelju su naneti gu-

bici od oko 600 vojnika izbačenih iz stroja: 220 ubijenih i 280 zarobljenih. Pored ovoga likvidirano je i oko 70 špijuna, petokolonaša i narodnih izdajnika. Zaplenjeno je: 23 razna mitraljeza, oko 310 pušaka, 20 000 metaka, 28 pištolja, 90 ručnih bombi i veće količine raznog drugog ratnog materijala i opreme.

U oko 62 diverzije izvršene na železnički, drumski i TT saobraćaj, najvećim delom na pruzi Beograd — Zagreb, neprijatelju je naneta ogromna materijalna šteta, a gubitkom vremena u prevoženju trupa i ratnog materijala ometana i otupljivana njegova operativna zamisao. Pored ostalog, u ovom periodu je uništeno ili oštećeno oko 23 lokomotive, 122 vagona, 8 kamiona i automobila i 1 tenk, a posečeno preko 1200 TT stubova. Železničke pruge su razarane na više mesta, porušeno je nekoliko mostova i stražarnica.

Gubici jedinica NOV i PO u ovom periodu su iznosili oko 75 poginulih i 68 ranjenih boraca.

6. DEJSTVA U PERIODU APRIL — MAJ

Posle ofanzive 13. SS divizije na jugozapadni Srem 4. vojvođanska i bataljon 6. vojvođanske brigade ostali su u istočnoj Bosni, a 2. sremski odred i četa 1. sremskog odreda su se do kraja marta vratili u Srem. Tako su u ovom periodu u Sremu dejstvovali 1. i 2. sremski odred, 6. vojvođanska brigada i Diverzantski bataljon.

6. vojvođanska brigada je do kraja aprila imala samo jedan bataljon, kada je, po naređenju Glavnog štaba Vojvodine, izvršena u Fruškoj gori reorganizacija; brigadi je pridat 1. bataljon 1. sremskog odreda kao 2. bataljon brigade, a polovinom maja brigadi je pridat još jedan bataljon 1. sremskog odreda kao 3. bataljon brigade.

Početkom 1944. godine, po direktivi OK KPJ za podrinjski okrug, iz istočne Bosne u Srem je prešao Rade Kušić sa jednom desetinom Mačvanskog odreda (koji je formiran 1943. god. u okviru 16. vojvođanske divizije) sa zadatkom da uspostavi vezu sa Srbijom i organizuje sigurne kanale za prihvat novih boraca iz Beograda i okoline od kojih bi se formirale jedinice koje bi se u povoljnom momentu prebacile u Srbiju. Tako su, od ljudstva

koje je prešlo iz Beograda i okoline, u Sremu formirana dva posavsko-tamnavska bataljona: Prvi, 6. aprila (u koji je kao borbeno jezgro ušla desetina Mačvanskog odreda koja je prešla iz istočne Bosne), a Drugi, krajem maja. Pored toga formirana je i 3. četa Mačvanskog odreda. Ove su jedinice sticale potrebno borbeno iskustvo u Sremu koje im je mnogo koristilo za odlučujuće borbe u prebacivanju u Srbiju. Jedan bataljon se prebacio kod Umke u Srbiju u avgustu i ušao u sastav 2. šumadijske brigade,

Sl. 26 — Grupa političkih i vojnih rukovodilaca Vojvodine i Srbijanskih bataljona na savetovanju u s. Popinci krajem maja 1944. godine.

a drugi se nešto kasnije, prebacio u Banat pa tek odatle preko Kovina u Srbiju. Ovaj bataljon je po prebacivanju kod Kovina imao oko 300 dobro naoružanih boraca. Od njega i Kosmajskog odreda formirana je u septembru Kosmajska brigada.

3. četa Mačvanskog odreda prebacila se u ist. Bosnu u sastav odreda, a odatle u Srbiju.[197]

---

[197] Zbornik I/8, dok. 27 i 64.
— Izveštaj štaba 1. srem. odreda (VII, dok. 38—2, k. 213).

U odnosu na puni razmah NOP-a u ovoj godini i nastanak više novih jedinica i komandi koje su dejstvovale jednovremeno na istoj teritoriji nastala je potreba da se pismenim naređenjem reguliše nadležnost pojedinih štabova i komandi. Ovo je dotle rešavano, uglavnom, usmenim naređenjima prema konkretnoj potrebi. Glavni štab Vojvodine je zbog toga, 5. maja (kada su u Sremu dejstvovale 6. vojvođanska brigada, 1. i 2. sremski odred, Diverzantski bataljon i vojnopozadinske komande i jedinice), izdao naređenje, po kome štab brigade predstavlja operativni štab sektora na kome se nalazi.[198] Ako bi se na nekom sektoru našao štab odreda i 1—2 člana štaba brigade, odluke se donose zajednički. Kasnije, kada je djestvovalo više brigada i odreda, Glavni štab je pitanje nadležnosti regulisao prema potrebi i konkretnoj situaciji. Nekim zajedničkim akcijama i borbama, gde je učestvovalo više od jedne brigade, rukovodio je Glavni štab ili jedan od štabova brigada, a od 22. jula i štab Sremske operativne zone.

A) 6. VOJVOĐANSKE BRIGADE I 2. SREMSKOG ODREDA

Na teritoriji zapadnog Srema u toku aprila dejstvovali su jedan bataljon 6. vojvođanske brigade i dva bataljona 2. sremskog odreda a u prvoj polovini maja samo 2. sremski odred, da bi u drugoj polovini maja opet došli delovi 6. brigade.

Jedinice 2. sremskog odreda, odmah po povratku iz istočne Bosne, nastavile su sa napadima na neprijatelja. Tako je 2. bataljon 5. aprila upao u s. Lovas (19 km jugoist. od Vukovara) i u pretresu kuća domaćih Nemaca i petokolonaša zaplenio 13 pušaka i veće količine raznog materijala. U napadu na posadu ovog mesta bataljon je nije likvidirao ali joj je naneo osetne gubitke, uz sopstvene gubitke od jednog poginulog i dva ranjena borca. Jedna četa 1. bataljona je 8. aprila na pruzi između s. Kuzmin i s. Kukujevci napala iz zasede neprijateljsku patrolu jačine 14 vojnika, razbila je i naterala u bekstvo. Četa je dočekala i neprijateljsko pojačanje, koje je odlučnim jurišem takođe odbila. U ovoj borbi ubijena su

[198] Zbornik I/8, dok. 77.

četiri neprijateljska vojnika i zaplenjen jedan puškomitraljez, puška, pištolj, tri bombe i drugo. Istoga dana je izvršen upad u s. Martinci gde su zarobljena dva finansa.

Da bi obezbedio evakuaciju svojih ranjenika iz istočne Bosne, prolaz i snabdevanje svojih jedinica, neprijatelj je naročito nastojao da obezbedi komunikacije Kuzmin — Bosut — Srem. Rača i Šid — s. Morović, za šta mu je bilo potrebno da ovlada selima Bosut i Srem. Rača (gde su se nalazili delovi 2. sremskog odreda) i Morović (gde se nalazio 1. bataljon 6. vojvođanske brigade) i da ih drži u svojim rukama. Selo Morović, zbog svog položaja koji je u stvari predstavljao ključ za ulazak u Bosutske šume i za napade na oslobođenu teritoriju, bilo je za neprijatelja od posebnog značaja, zbog čega je preduzimao napade da ga ponovo pretvori u svoje uporište. Međutim, i bataljon 6. vojvođanske brigade, preduzimajući sve mere obezbeđenja, s obzirom na blizinu Šida i pruge Beograd — Zagreb, nije bio iznenađen. Neprijatelj je pokušao da zauzme ovo mesto 14. aprila, pošto je 13. aprila oklopnim vozom prebacio tri tenka iz Šida u Adaševce, gde ih je iskrcao. Ujutro u 6.30 časova 14. aprila pokušao je da sa tenkovima izvrši iznenadni upad u selo. Na vatru iz topova od mosta na r. Bosut, delovi bataljona 6. brigade odgovorili su vatrom iz PT pušaka i uspeli da jedan tenk unište, a jedan oštete. Neprijatelj je trećim tenkom odvukao izbačene tenkove iz stroja do s. Adaševci i dalje za Šid, a od artiljerijske vatre neprijatelja ranjena su dva partizana.

Nekoliko dana kasnije neprijatelj je ponovo pokušao da zauzme s. Morović, ali sada napadajući sa više pravaca i angažujući jače snage. Cilj napada bio je prvenstveno da obezbedi komunikacije s. Kuzmin — Bosut — Srem. Rača i Šid — Morović. Ovu svoju akciju neprijatelj je najavio 16. aprila artiljerijskom vatrom po selima Višnjićevo, Bosut i Srem. Rača, sa vatrenih položaja na nasipu kod Bosanske Rače.

Sutradan, 17. aprila u zoru, uz podršku artiljerije, jedna neprijateljska kolona jačine oko 200 vojnika, krenula je od s. Kuzmin prema s. Bosut da bi ga zauzela. Patrola 2. sremskog odreda sačekala je neprijatelja na ivici šume Klještevice, između s. Bosut i potoka Vrtić, samo pripucala i povukla se. Neprijateljska kolona je pro-

dužila pokret i napala s. Bosut gde se nalazila 1. četa 1. bataljona 2. sremskog odreda, koja je zauzela položaje na mostu preko r. Bosut i u kućama oko reke. Neprijateljska kolona je otvorila snažnu vatru iz minobacača i izvršila juriš. Četa je ovaj napad spremno dočekala i odbila ga. Nastala je tročasovna borba, posle koje je četa bila primorana da se povuče na položaje kod Bosutske železničke stanice i bare Jaruge, a neprijatelj je ušao u s. Bosut i produžio za Srem. Raču.

Odmah po povlačenju iz Bosuta štab 2. sremskog odreda je odlučio da glavninom odreda obezbedi prebacivanje nekih pozadinskih delova Glavnog štaba, ljudstva komande mesta Šid i izbeglog naroda iz Semberije za Frušku goru, a jednom četom da izvrši napad na s. Ilinci. 18. aprila oko 22 časa četa je u napadu brzo uspela da razbije neprijatelja i prodre u selo Ilinci. Zarobljena su dva neprijateljska podoficira, a ranjeno šest vojnika i dva oficira. Zaplenjena je jedna puška, 2000 metaka, dva pištolja, jedna radio-stanica i druga razna vojnička oprema.

Glavnina odreda je noću 17/18. aprila krenula za Frušku goru. Na 1,5 km od pruge Beograd — Zagreb, između s. Kukujevci i s. Bačinci, naišla je na neprijateljsku zasedu, razbila je i produžila ka pruzi. Tu je kolonu odreda sačekao neprijateljski oklopni voz i nova zaseda neprijatelja duž pruge. Odred je ponovnim jurišem delom kolone uspeo da se probije, dok je glavnina bila primorana da se vrati. U ovoj borbi poginula su četiri borca.

Sledeće noći izvršen je ponovo pokušaj prebacivanja za Frušku goru, ali drugim pravcem, između s. Ilinci i s. M. Vašica. Kolona je opet naišla na neprijateljsku zasedu koju jurišem razbija, prelazi prugu i drum između Šida i Tovarnika, gde je naišao oklopni voz, ali ovog puta nije sprečio kolonu da konačno stigne u Frušku goru.

Dok su jedinice 2. sremskog odreda vodile borbe s neprijateljem u rejonu Srem. Rača — Bosut, bataljon 6. vojvođanske brigade se nalazio u s. Morović. Oko 16.30 časova 18. aprila iz pravca Šida došla su dva tenka do mosta preko r. Bosuta. U pokretu preko mosta prvi tenk je naišao na minu, koja je eksplodirala pod gusenicom i tenk onesposobila. Drugi tenk je odmah okrenuo prema Šidu, ali se povratio i odvukao oštećeni tenk. Istoga dana oko

18.30 časova došao je do Morovića i oklopni voz od Šida i otvorio artiljerijsku vatru na selo, od koje su ranjena tri borca.

Odlaskom glavnine 2. sremskog odreda u Frušku goru, na području Bosutskih šuma je ostao 1. bataljon 6. brigade i jedna četa 2. sremskog odreda. Ove male snage su, zbog stalnih napada neprijatelja, bile primorane da vode teške odbrambene borbe u situaciji kad je trebalo štititi oko 140 izbeglica iz Semberije koje nisu uspele da se prebace u Frušku goru sa 2. sremskim odredom. Neprijatelj je 21. aprila krenuo u napad pravcem sela: Morović — Batrovaci — Lipovac. Bataljon 6. brigade se nalazio na logorovanju u šumi kod starog navoza preko r. Studve. Obezbeđenja, isturena u vidu manjih zaseda na ivici šume, sačekala su neprijatelja i privremeno ga sprečila da uđe u šumu. U tim prvim borbama ubijena su četiri neprijateljska vojnika. Ali ponovnim napadom sa svih pravaca, neprijatelj je prodro u šumu i došao do r. Studve. Da bi zaštitile izbegli narod, partizanske jedinice su prihvatile borbu i uspele da odbace neprijatelja nanoseći mu gubitke od četiri ubijena i šest ranjenih vojnika. Bataljon 6. brigade je imao jednog poginulog borca.

Sutradan, 22. aprila, neprijatelj je kolonama krstario po istočnom delu Bosutskih šuma, dolazeći do mesta zvanog Jabučje i žel. stanice Bosut na pruzi Šid — Sremska Rača, ali do sukoba nije došlo. Narednog dana, pošto je sve svoje snage skoncentrisao u s. Morović, neprijatelj je, snagama od oko 800 vojnika, 6 haubica i oklopnog voza, pošao u napad na položaje bataljona 6. brigade. Istureni izviđački delovi bataljona 6. brigade su na vreme otkrili pokret neprijatelja, bataljon je na vreme zauzeo položaje na ivici šume prema s. Morović i kad je neprijatelj naišao, iznenada je izvršio udar u njegov bok, zbunio ga i pokolebao. Neki vojnici neprijatelja počeli su i da se predaju, ali su starešine brzo intervenisale i neprijatelj je prešao u ponovni napad. Nastala je tročasovna borba u kojoj su gubitke trpele i jedna i druga strana. U jednom od juriša jedna četa iz 6. vojvođanske brigade je zaplenila teški mitraljez sa 4000 metaka, ali ga je neprijatelj u protivnapadu povratio. Videći da ne može probiti položaje bata-

ljona 6. brigade, a pretrpevši velike gubitke, neprijatelj se povukao i vratio u Morović. U ovoj borbi neprijatelj je imao 11 ubijenih i 30 ranjenih vojnika i oficira. Zaplenjene su 2 puške i 250 metaka. Bataljon 6. vojvođanske brigade imao je pet ranjenih boraca. Dok se vodila borba, neprijatelj je iz artiljerije stalno tukao prostoriju gde se nalazio izbegli narod i pozadinski delovi brigade, od čega su poginula dva, a ranjen jedan borac.

Po završetku borbe štab brigade je dobio izveštaj da neprijatelja nema na području sela: Jamena, Strašinci i Soljani, te je tamo odmah uputio delove Majevičkog odreda, koji su zbog ofanzive 13. SS divizije privremeno prešli u Bosutske šume, i izbegli narod iz Semberije, koji su se konačno 25. aprila prebacili preko r. Save u istočnu Bosnu.

Za vreme boravka u Fruškoj gori delovi 2. sremskog odreda su 19. aprila, izvršili upad u s. Neštin, gde su naneli neprijatelju gubitke od 10 ubijenih i 12 ranjenih vojnika, a sami su imali dva poginula i jednog ranjenog borca; 21. aprila su iz zaseda kod Erdevika i na drumu Šid — Ilok izvršili napade na neprijateljske patrole, u kojima je ubijeno 11, a ranjena 4 neprijateljska vojnika; sopstvenih gubitaka nije bilo. U povratku na svoj teren iz Fruške gore delovi odreda su, 2. maja, upali u s. Kukujevci, na pruzi Beograd — Zagreb, i u borbi sa neprijateljskom posadom ubili 3 vojnika i zaplenili 1 ručni mitraljez, 13 pušaka, 400 metaka, 5 radio-aparata i drugo; zapalili su opštinu sa arhivom i ustaški tabor. Posle toga, 6. maja, neprijatelj je iz Šida izvršio upad u s. Lipovac, gde se nalazilo pet boraca, od kojih su u borbi dva poginula. Još dok se neprijatelj nalazio u selu, jedna četa 1. bataljona ga je napala, razbila i proterala iz sela. 10. maja izvršen je napad na grupu od osam četnika koja se prebacila iz istočne Bosne u Bosutske šume kod s. Jamena. Posle kraće borbe ubijen je jedan četnik, a grupa razbijena i proterana. Poginuo je jedan partizan. 13. maja izvršen je ponovni upad u s. Kukujevci, i posle kraće borbe neprijatelj se povukao na železničku stanicu. Istoga dana jedna četa 2. bataljona je na železničkoj pruzi Šid — Srem. Rača,

u blizini stanice Bosut, napala iz zasede neprijateljsku kolonu jačine jednog voda i potpuno je razbila nanevši joj gubitke od 3 ubijena i 29 ranjenih vojnika i oficira, uz sopstvene gubitke od 1 poginulog i 1 ranjenog borca.[199]

Neuspeo napad na s. Bosut

U obnovljenom neprijateljskom garnizonu u s. Bosut posadu su sačinjavali delovi 7. posadnog zdruga jačine 4 voda sa ukupno 148 vojnika i oficira, naoružanih jednim teškim minobacačem i sa 6 mitraljeza. Posada neprijatelja je imala zadatak da brani s. Bosut, a naročito most i ustavu na r. Bosutu pa je u tom cilju i rasporedila svoje vodove: severni deo s. Bosut, na levoj obali reke, branila su dva voda, sa delom na mostu kanala Vrtić prema s. Kuzmin; jedan vod je branio selo sa južne strane, a jedan bio u rezervi. Teški bacač je bio postavljen u sredini odbrambenih položaja kako bi mogao dejstvovati po potrebi na sve strane.

Štab 2. sremskog odreda je, prikupivši podatke o jačini neprijatelja u Bosutu i okolnim garnizonima, odlučio da 17. maja izvrši napad na s. Bosut, likvidira neprijateljsku posadu i time ponovo proširi slobodnu teritoriju. Za napad, pored jedinica odreda, predviđen je 1. bataljon 6. vojvođanske brigade i Majevički odred koji se tu privremeno našao. Prema naređenju štaba 2. sremskog odreda jedinice su napadale u sledećem rasporedu:

— 1. i 2. bataljon odreda posadu mosta na Vrtiću obezbeđujući se od Šida, odnosno od s. Martinci.

— Ojačani 1. bataljon 6. vojvođanske brigade neprijateljsku posadu kod mosta na desnoj obali r. Bosut, u s. Srem. Rača obezbeđujući prelaz preko r. Bosuta u slučaju povlačenja onih jedinica koje se nalaze na levoj obali.

— Majevički odred kontroliše navoz na r. Savi kod Domuskele i Lisnika i pravac od s. Jamena.

Početak napada je određen za 3.00 časa ujutro.

---

[199] Zbornik I/8, dok. 84, 91, 94.

Iako su sve jedinice dobile zapovest na vreme i imale vremena za pripreme i dolazak na polazne i jurišne položaje, one nisu stigle na vreme (navodno greškom vodiča) i napad je zakasnio 40 minuta. Jedinice odreda i brigade su u prvom naletu odbacile neprijatelja sa prvih položaja, ali ih je ovaj protivnapadom ponovo zaposeo i jedinice više nisu uspele da postignu neki uspeh. Dobro utvrđen i naoružan, neprijatelj je odoleo svim napadima, odbio ih i što se više bližila zora, bio sve odlučniji, očekujući pomoć. Bezuspešna borba trajala je do 8.30 časova ujutro, kada su se — zbog nekorisnosti produžavanja napada i mogućnosti nailaska neprijateljskog pojačanja — sve jedinice povukle. Gubici neprijatelja, prema njegovim izvorima, bili su sedam ranjenih i jedan zarobljen vojnik. Jedinice 2. sremskog odreda i 6. vojvođanske brigade imali su 6 poginulih i 13 ranjenih boraca.[200]

Mogli bi se izneti i neki razlozi zbog kojih ovaj napad nije uspeo. Jedinice su neopravdano zakasnile sa početkom napada, a zatim ga vršile po delovima, što je neprijatelju omogućilo da se uspešno brani. Pored toga, štab 2. sremskog odreda, koji je trebalo da rukovodi napadom, nije na vreme stigao na određeno mesto, te nije ni mogao imati jedinice u rukama.

Istoga dana, kada su se jedinice vratile u logor na Lisniku i kada je veći broj boraca prao rublje na otkrivenom prostoru, naišao je jedan avion, bacio nekoliko bombi i mitraljirao od čega su dva borca poginula, a pet ih je ranjeno. Dva dana posle napada na s. Bosut 1. bataljon je posle kraće borbe razbio neprijateljsku grupu koja je pljačkala i palila salaše u ataru s. Ilici nanevši joj gubitke od dva ubijena i tri zarobljena vojnika. Zaplenjene su 3 puške sa 40 metaka.

Pošto je 20. maja razorio deo pruge između Šida i Adaševaca, na dužini od 500 metara, 1. bataljon je 21. maja, napao neprijateljsku posadu u s. Tovarnik (kod Šida) jačine oko 130 Nemaca, žandarma i seoskih stražara, raspoređenih u četiri jaka uporišta. Bataljon je jednovremeno napao na sva četiri uporišta, ali ovako podeljene snage nisu bile dovoljne da likvidiraju neprijatelja, pa se

[200] Zbornik I/8, dok. 85, 86, 94, 96; I/17, dok. 156.

ovaj iz dva uporišta izvukao, a dva održao do zore kada se 1. bataljon morao povući da bi prešao prugu Beograd — Zagreb i stigao na oslobođenu teritoriju. U protivnom bi se našao u vrlo teškoj situaciji. Neprijatelj je imao 8 ubijenih i nekoliko ranjenih vojnika; zaplenjene su 4 puške sa 230 metaka i zapaljena dva uporišta. Bataljon je imao dva ranjena borca. 25. maja 1. bataljon je napao i proterao neprijateljsku posadu u s. Tompojevci (15 km jugoist. od Vukovara), nanevši joj znatne gubitke. Delovi 2. bataljona su istoga dana, na drumu između s. Drenovci i Soljani zarobili tri i ranili jednog neprijateljskog vojnika i zaplenili četiri puške. Istoga dana je neprijatelj napao 2. bataljon u s. Strašinci, pri čemu je pretrpeo gubitke od 10 ubijenih i nekoliko ranjenih vojnika. Bataljon je imao samo jednog ranjenog borca i povukao se kada je neprijatelju stiglo pojačanje. 27. maja neprijatelj je napao logor jedne čete 2. bataljona na Crkvištu u Bosutskim šumama. Izvlačeći se pod borbom poginula su dva, a ranjen jedan borac, dok je jedan neprijateljski vojnik ubijen. 29. maja 1. bataljon je napao neprijateljsku posadu u s. Đeletovci koja se posle kraće borbe razbežala. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika, zaplenjeno 5 pušaka, 300 metaka, 3 radio-aparata i drugo. Istoga dana bataljon je ponovo napao s. Tompojevci, ali se neprijatelj na vreme izvukao pretrpevši male gubitke.

Pošto se, u drugoj polovini maja, prebacio na teritoriju jugozapadnog Srema, 1. bataljon 6. vojvođanske brigade je izvršio nekoliko akcija među kojima se ističe razaranje dela železničke pruge između Šida i Tovarnika na dužini od 150 metara: uništio lokomotivu i nekoliko vagona transportnog voza, zbog čega je saobraćaj prekinut 23 časa. 30. maja bataljon je napao ustašku posadu u s. Ilača, ubio oko 25 vojnika, dok se ostatak povukao na železničku stanicu, pod zaštitu nemačke posade. Zaplenjen je 1 ručni mitraljez, 5 pušaka, 250 metaka, 1 pištolj i drugo. Bataljon je imao dva poginula i jednog ranjenog borca.[201]

---

[201] Zbornik I/8, dok. 95 i 96.

Jedinice 1. sremskog odreda, dejstvujući po bataljonima i četama u istočnom Sremu, izvršile su veći broj akcija: 5. aprila je na pruzi između Zemuna i Nove Pazove posečeno preko 200 TT stubova; 6. aprila je na pustari kod Iloka zapaljeno nekoliko vagona kukuruza; 7. aprila 1. bataljon odreda odbio je neprijateljski pokušaj da prodre u Frušku goru; 9. aprila izvršen je upad na pustaru Gladnoš (10 km ist. od Iriga) gde su zarobljena dva zrakoplovna

Sl. 27 — Štab 1. sremskog odreda u s. Obrež u proleće 1944. godine

oficira i jedan vojnik iz Petrovaradina i zaplenjene veće količine raznog materijala i izvestan broj konja i goveda, a 11. aprila u sanatorijum na Iriškom vencu, gde su zaplenjene veće količine sanitetskog materijala i lekova, zarobljen jedan žandarmerijski oficir i ubijen jedan vojnik koji je pružio otpor; dva upada u Vrdnik: 13. aprila za-

robljena dva domobrana, a 14. aprila jedna četa neopaženo je stigla do centra i iz zasede napala patrolu od 20 vojnika: pet ubila, tri ranila i zaplenila jedan avionski i jedan ručni mitraljez. Četa je imala jednog poginulog i jednog ranjenog borca.

21. aprila dve čete 2. bataljona odreda postavile su zasede na železničkoj pruzi između s. Klenak i s. Platičevo. Naišle su dve jače neprijateljske patrole, ali je vatra otvorena prerano na prethodnicu od četiri domobrana i glavnine su se odmah vratile ne stupajući u borbu. Zarobljena su 4 domobrana i zaplenjene 4 puške sa 300 metaka. 24. aprila su na r. Savi, blizu Makiša, potopljena tri broda, a jedan zapaljen. Na brodovima su zaplenjene veće količine raznog materijala i novca. Posade brodova su puštene, osim dva Nemca. 24. i 25. aprila ubijena su dva poznata zločinca, Nemci Rudolf Tojs i Robert Sorg. 26. aprila je izvršen upad u s. Dobanovci i zarobljena četiri nemačka vojnika. 4. maja vatrenim napadom su uznemiravani delovi 3. bojne 7. posadnog zdruga u Vrdniku.

c) NEPRIJATELJSKA AKCIJA ČIŠĆENJA JUGOISTOČNOG SREMA (6. — 16. MAJA)

Sa maksimalnim ciljem da opkoli i uništi jedinice NOV i PO na teritoriji jugoistočnog Srema, a minimalnim da ih potisne sa te teritorije kao polazne baze za napade na njegove garnizone i saobraćaj i da putem terora i pljačke zastraši i pokoleba tamošnji narod, nemačka komanda se odlučila na akciju čišćenja te teritorije, koju je nazvala poduhvat »Maikafer und Mira«. Neprijatelj je za ovo angažovao delove 606. puka i 3. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska«, 4. četu 1. policijske oblasti, posade garnizona na napadom obuhvaćenoj teritoriji, nekoliko oklopnih izviđačkih kola i artiljeriju. Napad je izvođen u nekoliko grupa, od kojih je glavna, »Knirlberger«, nastupala pravcem Stara Pazova — s. Vojka — s. Šimanovci — s. Karlovčić — s. Ogar — s. Grabovci — s. Klenak, kontrolišući r. Savu patrolnim čamcima.

U vreme početka neprijateljskog napada, na ovom terenu su se nalazili 2. bataljon 1. sremskog odreda i Mačvanski bataljon, prikupljeni u šumi između s. Ogar i s. Gra-

bovci, gde se nalazilo još i oko 1200 nenaoružanih boraca iz Beograda, Zemuna i okoline. U Kupinskim livadama se zateklo oko 3000 ljudi (većinom iz Zemunskog i Staropazovačkog sreza) koji nisu uspeli da se na vreme vrate u svoja mesta posle prvomajske proslave sa jedinicama, kao što su to učinili oni iz obližnjih mesta. Dobivši 6. maja, obaveštenje da je neprijatelj već stigao u sela: Subotište, Karlovčić, Ašanja i Progar, štab 1. sremskog odreda sporazumno sa štabovima pomenuta dva bataljona, iako su postojale mogućnosti da se jedinice prebace u Frušku goru odlučio je da deo 2. bataljona ostane u bazama sela D. Tovarnik, Ogar i Obrež i dejstvuje neprijatelju u leđa, a ostale snage, sa nenaoružanim borcima i narodom, da se rasporede po grupama u rejon Kupinske livade i Vitojevačke grede.

Pošto je 6. maja dostigao liniju sela: Subotište — Karlovčić — Ašanja — Progar i zaposeo kanal Jarčina, neprijatelj je 7. maja rano ujutro produžio sa nastupanjem i u toku 8. maja konačno stegao obruč na liniji: sela Kupinovo — Obrež — Grabovci — r. Sava. Sve do 10. maja neprijatelj je prolazeći kroz sela hapsio, terorisao i pljačkao narod; delimično zapalio s. Kupinovo i s. Obrež i pretresao šumu Lošinci, Baradinci, Visoka, Karakuša i druge.

U toku 11. maja je pretresao rejon Grede, za što je upotrebio i grupu od 42 konjanika. U sukobu sa manjim obezbeđujućim delovima odreda ubijena su dva nemačka policajca. Krajem dana neprijatelj je suzio obruč oko Obedske bare i Kupinskog kuta. Od 12. do 15. maja neprijatelj je izviđao Obedsku baru upotrebljavajući gumene čamce i konjicu pokušavajući da prodre u nju, što mu je delimično i uspelo. Pokušaji prebacivanja manjih neprijateljevih delova iz Srbije bili su presečeni.

Za sve to vreme jedinice 1. sremskog odreda, zajedno sa narodom bile su u vrlo teškoj situaciji, kako zbog nestanka hrane, tako i zbog boravka na močvarnom zemljištu. Neprijatelj je slao emisare i poručivao narodu da se preda, da se nikom neće ništa desiti, što je kod manjeg dela izazvalo kolebanje. Nekoliko stotina je izašlo i predalo se, da bi odmah potom bili ubijeni ili oterani u logor. U situaciji koja je svakim časom postojala sve kritičnija štab odreda je doneo odluku da se deo snaga čamcima za-

baci neprijatelju za leđa i sa delovima izvan obruča počnu sa napadima i omoguće proboj iz okruženja delu koji će ostati sa narodom. Deo snaga odreda se čamcima iskrcao između sela Kupinova i Progora, a manje grupe i na drugim pogodnim mestima i napali neprijatelja iz pozadine, što su oni u obruču iskoristili i sa pretežnim delom naroda se probili.

Neprijatelj se 16. maja povukao u polazne garnizone, čime se i završila njegova akcija čišćenja uspevši samo da opljačka i delimično zapali sela kroz koja je prolazio, kao i ubije ili odvede u logor one koje je na prevaru zarobio. Jedinice odreda su ostale neoštećene i odmah produžile sa napadima.

Ova neprijateljska akcija nameće zaključak da je partizanska obaveštajna služba zakasnila sa otkrivanjem prikupljanja i namere neprijatelja. To je i uslovilo da štab odreda donese odluku da jedinice sa velikim brojem nenaoružanih boraca i naroda, ostanu u obruču. Bilo je mogućnosti da se bar deo toga po grupama izvuče iz obruča pre njegovog zatvaranja, ali se cenilo da će neprijateljeva akcija vremenski biti kratka.[202]

Za ovo vreme delovi 6. vojvođanske brigade i 1. sremskog odreda su izvršili nekoliko diverzija, a 14. maja napad na ustaško-nemačku posadu u naselju Žarkovac (Solnok — 10 km ist. od Rume) i s. Putinci. 2. bataljon 6. brigade je napao Žarkovac, uz obezbeđenje jedne čete 1. sremskog odreda od Rume, koja je vršila demonstrativni napad minobacačkom vatrom na s. Putinci. Napad je počeo 14. maja u 23.00 časova i posle jednočasovne borbe neprijatelj je potpuno savladan. Ubijena su 33 neprijateljska vojnika, među kojima nekoliko poznatih zločinaca i zaplenjeno 16 pušaka i veće količine raznog materijala i opreme: sopstvenih gubitaka nije bilo. Na povratku iz Žarkovca 2. bataljon je vatrom minobacača tukao železničku stanicu Pavlovci, na pruzi Vrdnik — Ruma.

Delovi 1. sremskog odreda i 6. vojvođanske brigade, koji su dejstvovali na sektoru Fruške gore, 13. maja su

---

[202] Zbornik I/17, dok. 155.
— Vojnoistorijski institut, dok. 35/3a, k. 76a.
— Stenograf, reg. 1—57/4, k. 1992.

razorili železničku prugu između s. Beočin i s. Ledinci, na dužini od 350 metara i porušili most između s. Ledinci i s. Kamenica. Istoga dana je razorena pruga između Rume i s. Pavlovci, na dužini od 500 metara i posečeno 250 TT stubova.

Dok su jedinice 1. sremskog odreda, posle neprijateljske akcije čišćenja, do kraja maja izvršile više manjih akcija i diverzija, naročito na TT saobraćaj, delovi 2. bataljona 6. vojvođanske brigade su 28. maja napali neprijatelja u bunkerima na raskrsnici žel. pruge Ruma —

Sl. 28 — Slušaoci kursa OK SKOJ-a za Ist. Srem u s. Obrež u proleće 1944. godine.

Vrdnik i putu Irig — s. Bešenovo. Bunkeri su bili ograđeni sa dva reda bodljikave žice. Zbog brisanog prostora bunkeri nisu mogli biti likvidirani bez teškog naoružanja. Pretrpljeni su gubici od četiri ranjena borca.

3. bataljon 6. brigade je 31. maja napao uporište u s. Jakovo, koje je branilo oko 150 ustaša iz nekoliko utvrđenih i rovovima i bunkerima okruženih zgrada. Posada

nije savladana ni posle dvočasovne borbe, kada se bataljon povukao. Neprijatelju su naneti gubici od 26 ubijenih i 18 ranjenih vojnika, a bataljon je imao 7 poginulih i 16 ranjenih boraca.[203]

D) DIVERZANTSKOG BATALJONA

Diverzantski bataljon je u ovom periodu bio vrlo aktivan. Njegova dejstva po neprijateljskom saobraćaju širom čitavog Srema nisu mogle sprečiti nikakve neprijateljske protivakcije. Diverzantske jedinice su za neprijatelja bile neuništiva sila, koja se provlačila i kroz njegove najgušće koncentracije, obezbeđenja i zasede, postavljala mine, rušila pruge i mostove i uništavala mu saobraćajna sredstva. Svakodnevno su leteli u vazduh vozovi na pruzi Beograd — Zagreb, što je naročito bilo značajno u vreme neprijateljskog napada na jedinice u jugozapadnom Sremu u aprilu i jugoistočnom Sremu u maju. Već 2. aprila je na ovoj pruzi, između Šida i Tovarnika, dignut u vazduh transportni voz i uništena lokomotiva i četiri vagona, a pruga oštećena; 5. aprila su, između s. Djeletovci i s. Jankovci, uništene 2 lokomotive i 12 vagona, oštećena oba koloseka, ubijen 1, a ranjena 4 nemačka vojnika; 6. aprila između s. Tovarnik i s. Ilača zapaljena je jedna stražara; 7. aprila između s. Putinci i s. Kraljevci uništena je lokomotiva i 1 vagon transportnog voza, pruga razorena na dužini od 15 metara, ubijena 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika; 12. aprila između Srem. Mitrovice i s. Voganj uništena je lokomotiva i jedan vagon putničkog voza sa vojskom; 17. aprila između s. Putinci i Kraljevci uništena je lokomotiva i dva vagona teretnog voza; 19. aprila između Nove Pazove i Batajnice uništena je lokomotiva i nekoliko vagona transportnog voza sa vojskom; 25. aprila između s. Martinci i s. Laćarak uništena je lokomotiva i dva vagona transportnog vojnog voza. Sledeće noći na istoj relaciji uništena je lokomotiva i oštećena dva vagona teretnog voza.[204]

---

[203] Zbornik I/8, dok. 95 i 96.

[204] Zbornik I/8, dok. 91; I/17, dok. 151 i 153.
— Stenograf, reg. 1—191 i 192/2, k. 1992.

27. aprila između s. Golubinci i s. Putinci uništeno je lokomotiva i nekoliko vagona transportnog voza sa ratnim materijalom. Istoga dana između Srem. Mitrovice i Vognja izbačen je iz koloseka oklopni voz i oštećeno pet vagona; 28. aprila između Srem. Mitrovice i s. Laćarak uništena je lokomotiva i sedam vagona transportnog voza; 30. aprila između s. Putinci i s. Kraljevci uništena je lokomotiva i nekoliko vagona putničkog voza sa vojskom; 2. maja između s. Laćarak i s. Martinci uništena je lokomotiva i dva vagona teretnog voza; 4. maja između Srem. Mitrovice i s. Laćarak uništena je lokomotiva i nekoliko vagona putničkog voza sa vojskom; 5. maja između s. Putinci i s. Golubinci uništena je lokomotiva i šest vagona transportnog voza; 6. maja je na istoj relaciji uništena lokomotiva i četiri vagona teretnog voza. Istoga dana između Srem. Mitrovice i s. Laćarak uništena je lokomotiva i četiri vagona transportnog voza sa vojskom; 14. maja između Rume i s. Kraljevci uništena je lokomotiva i dva štitna vagona teretnog voza sa cisternama; 15. maja između Šida i s. Tovarnik uništena je lokomotiva i pet vagona transportnog voza sa raznim materijalom; 16. maja između s. Orolik i s. Slakovci izbačen je iz koloseka teretni voz sa ratnim materijalom, uništena lokomotiva i 12 vagona; 17. maja između Rume i Vognja oštećen je jedan vagon transportnog voza sa vojskom, jedan neprijateljski vojnik ubijen, a dva ranjena.[205] 20. maja između Šida i Tovarnika uništena je lokomotiva i tri vagona transportnog voza; 21. maja između s. Gibarac i s. Bačinci uništena je lokomotiva i šest vagona vojnog transportnog voza i porušen jedan most. Istoga dana između s. Kukujevci i s. Kuzmin uništena su dva vagona transportnog voza; 24. maja između Srem. Mitrovice i Vognja, oštećena su tri vagona transportnog voza; 26. maja između s. Bačinci i s. Kukujevci oštećeno je 9 vagona i razoreno 50 metara pruge. Istoga dana, između Šida i s. Gibarac uništena je lokomotiva i sedam vagona transportnog voza sa ratnim materijalom; 27. maja između Šida i s. Tovarnik oštećena je lokomotiva i dva štitna vagona teretnog vojnog voza; 28. maja između Šida i s. Gibarac uništena je lokomotiva i pet vagona trans-

[205] Stenograf, reg. 1—192, 193, 194, 195, i 196/2, k. 1992.

portnog voza sa ratnim materijalom. Istoga dana između Rume i s. Kraljevci uništena je lokomotiva i nekoliko vagona; 30. maja na relaciji Šid — s. Kukujevci izbačena su iz koloseka dva voza — jedna lokomotiva i osam vagona uništeno, a jedna lokomotiva i šest vagona oštećeno. Na ove je naišao i treći voz, čija je lokomotiva u sudaru iskočila iz šina i oštećena. 31. maja između s. Putinci i s. Golubinci, uništena je lokomotiva i nekoliko vagona.

Pored ovih na pruzi Beograd — Zagreb, izvršeno je više diverzija i na ostalim prugama, drumovima i TT saobraćaju. Tako je 10. aprila porušen železnički most na r. Brežica, na pruzi Vinkovci — Brčko, zbog čega je saobraćaj bio prekinut duže vremena; 29. aprila su porušena dva betonska mosta, jedan na drumu između Stare Pazove i s. Vojka, a drugi između s. Surčin i s. Bečmen; 30. aprila između Srem. Mitrovice i Ležimira, na minu su naišli jedan tenk, jedna oklopna kola i kamion i uništeni; 9. maja, porušen je gvozdeni most na drumu s. Pećinci — Subotište; 14. maja između Petrovaradina i Srem. Kamenice razorena je pruga na dužini od oko 30 metara i porušena 3 propusta; 16. maja na pruzi između Vinkovaca i s. Nuštar izbačen je iz koloseka brzi voz, uništena lokomotiva i 10 vagona; 21. maja porušen je most preko r. Bosuta, na drumu između s. Batrovci i M. Vašica; 22. maja posečeno je više TT stubova i prekinuta TT linija na pruzi Vukovar — Šid, u blizini s. Čakovci; 26. maja porušena su dva mosta na pruzi Vinkovci — Brčko, jedan na r. Spačva a drugi na r. Brežica.

U ovom periodu je u preko 110 raznih akcija neprijatelj imao gubitke od oko 170 ubijenih, 130 ranjenih i 32 zarobljena vojnika. Zaplenjeno je 6 mitraljeza, 90 pušaka, oko 4500 metaka, nekoliko pištolja, više bombi i veće količine drugog raznog ratnog materijala i opreme. U oko 60 izvršenih diverzija na železnički, putni, rečni i TT saobraćaj uništeno je ili oštećeno oko 33 lokomotive, 170 vagona, 4 tenka, 4 broda, 2 kamiona; porušeno 12 mostova, posečeno preko 700 TT stubova i razoreno blizu 2000 metara železničke pruge. Partizanske jedinice su u ovom periodu imale oko 39 poginulih i 64 ranjena borca.

Ovo je period opsežne, ali i poslednje neprijateljske ofanzive, kojoj je prethodila pojačana aktivnost jedinica NOV i PO, naročito Diverzantskog bataljona. Samo u prvoj polovini juna izvršeno je preko 45 akcija, pretežno na neprijateljski saobraćaj. Težište akcija bila je pruga Beograd — Zagreb: 1. juna između s. Putinci i s. Golubinci izbačen je iz koloseka putnički voz, oštećena lokomotiva i 5 vagona, pruga razorena na dužini od 30 metara i ranjeno 7 neprijateljskih vojnika; između Rume i s. Voganj uništena je lokomotiva i nekoliko vagona. 3. juna između Šida i s. Tovarnik izbačen je iz koloseka teretni voz, a njegovu pratnju napala jedna četa 2. sremskog odreda i u kraćoj borbi zarobila 10 domobrana i zaplenila 9 pušaka sa 100 metaka. Kompozicija voza od lokomotive i 10 vagona je zapaljena i uništena a pored toga porušen je i jedan most; 4. juna na istoj relaciji su dva vagona transportnog voza uništena i dva oštećena. 5. juna između Srem. Mitrovice i Rume razorena je pruga na dužini od preko jednog kilometra. 5. juna između s. Kukujevci i s. Bačinci uništena je lokomotiva i dva vagona; 6. juna između s. Šidski Banovci i s. Ilača uništena je lokomotiva i 12 vagona transportnog voza sa vojskom. Sutradan su na istoj relaciji uništena jedna motorna kola sa četiri neprijateljska vojnika. U isto vreme je razoren deo pruge između Rume i s. Kraljevci, a između s. Golubinci i s. Putinci posečeno je 40 TT stubova; 10. juna kod s. Tovarnik uništena je lokomotiva i jedan vagon transportnog voza; 11. juna između s. Bačinci i s. Kukujevci uništena je lokomotiva i devet vagona transportnog voza, ubijeno i ranjeno više neprijateljskih vojnika; 13. juna između Šida i s. Kukujevci oštećena je lokomotiva i 20 vagona transportnog voza koji je izbačen iz koloseka.

U prvoj polovini juna Diverzantski bataljon je organizovao kurs obučavajući nove borce za popunu bataljona. Na završetku kursa štab bataljona je organizovao diverziju na pruzi Beograd — Zagreb (radi provere stečenog znanja) koja je 8. juna izvršena jednovremeno na relaciji Srem. Mitrovica — Voganj i Srem. Mitrovica — Laćarak. Uz pomoć starih diverzanata kursisti su postavili mine na 17

mesta i na dat znak ih aktivirali. Rezultat je bio razorena pruga na dužini od 880 metara. Zbog snažnih eksplozija, sremsko-mitrovački garnizon je odmah stavljen u pripravnost. Novi diverzanti su uspešno položili završni ispit.[206]

Na ostalim prugama takođe je izvršeno više diverzija: 1. juna razorena je železnička stanica Čakovci, na pruzi Vukovar — Šid; 2. juna porušen je most u blizini Beočina, na pruzi Novi Sad — Beočin; 4. juna između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci izbačen je iz koloseka transportni voz, uništena lokomotiva i nekoliko vagona. Istoga dana porušena su dva mosta na pruzi Vinkovci — Brčko, između

Sl. 29 — Sekretar PK KPJ Vojvodine Jovan Veselinov Žarko i član GŠV Jovan Beljanski Lala u s. Popinci maja 1944. godine.

železničke stanice Vrbanja i Spačva; 6. juna ponovo između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci uništena je lokomotiva i dva vagona transportnog voza, a u blizini Srem. Karlovaca porušen jedan most. Istoga dana na pruzi Šid —

---

[206] Vojnoistorijski institut, dok. 29/2—3, k. 213. — Stenograf, reg. 1—198, 199, 200, 21/2, k. 1992.

Srem. Rača, između s. Adaševci i Šida, razoreno je oko 300 metara pruge, a u blizini Rume porušen most dužine 12 metara.

Pored napada i diverzija na železnički saobraćaj, jedinice 6. brigade, 1. i 2. sremskog odreda su izvršile i više napada na neprijateljske garnizone i patrole: 1. juna 1. bataljon 6. brigade je napao posadu od oko 110 Nemaca u s. Kuzmin, koja se nalazila u utvrđenoj školskoj zgradi. Bataljon se neopaženo privukao zgradi i bombaši jednovremeno ubacili bombe kroz prozore sa svih strana. Iznenađeni Nemci su pretrpeli velike gubitke, ali uspeh nije bio potpun, jer su neki delovi bataljona odmah prodrli u zgradu i onemogućili da se i dalje ubacuju bombe. Neprijatelj se sredio i pružio odlučan otpor nanoseći bataljonu znatne gubitke. Procenivši da dalji napadi neće doneti uspeha, a da iz Srem. Mitrovice ili Šida neprijatelju može stići pojačanje, čime bi se i onako veliki gubici mogli samo povećati, štab bataljona je naredio povlačenje. Gubici neprijatelja su bili oko 50 ubijenih i 10 ranjenih vojnika, a bataljon je imao 1 poginulog i 24 ranjena borca.

Istoga dana 2. bataljon 6. brigade je na železničkoj pruzi između Beočina i Srem. Kamenice napao iz zasede jaču ustašku patrolu i posle kraće borbe ubio 11, a ranio 6 ustaša. Zaplenjeno je 5 pušaka sa 250 metaka, nekoliko bombi i druga oprema. Bataljon nije imao gubitaka.

Zaseda kod s. Karlovčić

Oko 60 Nemaca je 2. juna upalo u s. Karlovčić, kada su se u rejonu s. Mihaljevci nalazili 3. bataljon 6. vojvođanske brigade i delovi 1. sremskog odreda. Bataljon, pojačan četom iz 1. sremskog odreda, odmah je krenuo da postavi zasedu na putu s. Karlovčić — s. Šimanovci i napadne neprijatelja, ali na raskrsnici puteva s. Karlovčić — s. Šimanovci — s. Mihaljevci nailazili na neprijateljsku zasedu. Štab bataljona je razvio samo manje snage za borbu sa ovom zasedom, a glavninom je zaobišao i postavio zasedu prema s. Karlovčić. Čim je čuo borbu, neprijatelj je napustio Karlovčić i sa opljačkanim stvarima pohitao u pomoć obezbeđenju na raskrsnici. U pokretu je naišao na partizansku zasedu, gde se razvila žestoka borba koja je

trajala oko dva časa. Bataljon je potpuno razbio neprijatelja i naneo mu gubitke od 33 ubijena i 3 zarobljena vojnika. Jedan od zarobljenih je bio Nemac Šmit, poznati zločinac i organizator terora u Sremu. Zaplenjeno je: 1 teški i 3 ručna mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 15 pušaka, 2000 metaka, 1 pištolj i razna druga oprema, a opljačkane stvari su vraćene vlasnicima. Bataljon brigade i četa 1. sremskog odreda su pretrpeli gubitke od tri poginula, među njima i Vladimir Obradović Kameni, komandant 3. bataljona[207] i pet ranjenih boraca.

Jedinice 6. brigade su 2. juna na pruzi između Srem. Mitrovice i Vognja iz zasede napale neprijateljsku patrolu i pet vojnika ubile, a tri ranile; 5. juna jedan vod 2. bataljona je upao u Vrdnik i razoružao domobransku stražu kod cisterni sa benzinom. Ova straža, od 13 vojnika, bila je utvrđena u tri bunkera opasana minskim poljima i bodljikavom žicom. Do bunkera se moglo doći samo jednim prolazom na kome se stalno nalazio stražar. Za upad u ovo utvrđenje iskorišćena su tri domobrana Slovenca, koji su od ranije bili u vezi sa štabom brigade (jedan od njih se u momentu napada nalazio na straži) i omogućili da vod neopaženo dođe do bunkera, zarobi i razoruža posadu: 9 domobrana sa oficirom komandirom straže. Pomenuta tri domobrana Slovenca su odmah pošla s partizanima. Zaplenjeno je: 3 mitraljeza, 1 ručni mitraljez, 9 pušaka, 10 000 metaka, 2 pištolja, 24 ručne bombe i druga oprema. Uništene su veće količine benzina i ulja. 6. juna u blizini s. Šašinci, neprijatelj je iz zasede napao jednu četu 6. brigade u pokretu. Posle kraće borbe četa je naterala neprijatelja na povlačenje zaplenivši 1 teški mitraljez sa 2000 metaka.

2. bataljon 6. brigade i delovi 1. bataljona 1. sremskog odreda su 8. juna napali neprijateljsko uporište, pustaru Grabovac između s. Grgurevci i s. Manđelos. Za vreme snažnog otpora neprijatelja ubijeno je oko 40, ranjeno 15 i zarobljeno 4 neprijateljska vojnika, uz sopstvene gubitke od 4 ranjena borca. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza i 14 pušaka. Istoga dana neprijatelj je iz Šida napao 1. bataljon 6. brigade u s. Morović. Bataljon je spremno sačekao napad

---

[207] Proglašen za narodnog heroja.

i prinudio neprijatelja na povlačenje nanevši mu gubitke od šest ubijenih i nekoliko ranjenih vojnika i oštetivši mu jedan tenk, a sam je imao jednog poginulog borca. 8/9. juna 2. bataljon 6. brigade u pokretu iz Fruške gore za jugozapadni Srem naišao je između s. Gibarac i s. Bačinci na neprijateljsku zasedu, koju je posle kraće borbe razbio i produžio sa maršem. Ubijena su 4 i zarobljen 1 neprijateljski vojnik, a zaplenjen 1 teški mitraljez sa 2000 metaka. Bataljon je imao jednog poginulog i jednog nestalog borca.

Pored zajedničkih akcija sa 6. brigadom delovi 1. sremskog odreda su 2. juna napali jedan bunker u Vrdniku gde su ubili dva, a ranili četiri neprijateljska vojnika. 4. juna je izvršen iznenadni napad na stražaru u blizini Srem. Mitrovice, gde je posle kraće borbe ubijeno 13, a ranjen 1 neprijateljski vojnik; 7. juna između s. Obrež i s. Grabovci iz zasede je izvršen napad na neprijateljsku patrolu, gde je ubijen jedan nemački oficir i tri vojnika, a zaplenjen jedan puškomitraljez, dve puške i jedan pištolj.

Jedinice 2. sremskog odreda su u isto vreme imale nekoliko borbi sa neprijateljem na teritoriji jugozapadnog Srema. Tako je 1. bataljon ovoga odreda 6. juna odbio pokušaj neprijateljskog upada u s. Lipovac, a 2. bataljon pokušaj upada istog neprijatelja, ojačanog sa tri tenka, u s. Morović. Bataljoni su naneli neprijatelju gubitke od oko 47 ubijenih i ranjenih vojnika, bez sopstvenih gubitaka. Istoga dana delovi 1. bataljona su upali u s. Gibarac, zarobili četiri opštinska stražara, zaplenili četiri puške i jedan pištolj i spalili opštinsku arhivu. Posle ovoga neprijatelj je 8. juna iz s. Vrbanja napao jednu četu 1. bataljona koja je branila prilaze ka s. Lipovac. Četa se posle tročasovne borbe povukla nanevši neprijatelju gubitke od 15 ubijenih i 10 ranjenih vojnika, dok je sama imala 6 poginulih i 5 ranjenih boraca.[208]

I jedinice vojnopozadinskih komandi su izvršile više akcija, u kojima je ubijeno preko 10 i ranjeno 13 neprijateljskih vojnika; zaplenjen 1 ručni mitraljez i nekoliko pušaka.[209]

---

[208] Zbornik I/8, dok. 99 i 101.

[209] Vojnoistorijski institut, dok. 2—2, k. 213 (Izveštaj komande Sremskog područja).

8. PODUHVAT »KORNBLUME« — (ŽITNI CVET)

(14. juna — 6. avgusta)

Partizanske jedinice u Sremu su u proteklim mesecima ove godine stalno pojačavale aktivnost, sa težištem dejstva na neprijateljske komunikacije i saobraćaj u celini, a posebno na železničku prugu Beograd — Zagreb. Sada se približavalo i vreme žetve. Na čitavoj teritoriji, naročito oslobođenoj, odvijao se intenzivan rad organizacije NOP, vojnoteritorijalnih organa i jedinica na mobilizaciji novih boraca i prikupljanju hrane i drugih potreba za NOP. Zbog toga, a i zbog sve nepovoljnijeg razvoja situacije po neprijatelja na svim frontovima u Jugoslaviji i van nje, Srem je dobijao sve veći značaj. Neprijatelj je zbog toga protiv jedinica NOV i PO planirao i preduzeo obimnu operaciju. Cilj ove operacije u prvom redu je bio da razbijanjem i uništenjem partizanskih snaga omogući držanje Srema i nesmetan saobraćaj komunikacijom Beograd — Zagreb, i da obezbedi pljačku žetve i spreči mobilizaciju za NOVJ, a samim tim i dalji razvoj partizanskih jedinica.

Ovakav i sličan cilj neprijatelj je postavljao i u ranijim ofanzivama, a nikada nije uspeo. Ovoga puta, koristeći se ranijim iskustvom, on je organizovao ofanzivu korigujući dotadanju neuspelu taktiku borbe protiv partizana. On je zamislio da Srem podeli na četiri operativna područja: Frušku goru, severoistočni, jugoistočni i jugozapadni Srem. Na svako područje da izvrši posebno ofanzivu i temeljito čišćenje, s tim da se ofanziva odvija sinhronizovano — i vremenski i u izvođenju akcija. Planom je predvideo da se s napadom na jedno područje istovremeno posednu i blokiraju svi putevi, prolazi i prilazi na ostala područja, čime bi se onemogućio partizanskim jedinicama manevar, drugim rečima — primorati ih na frontalne borbe, što bi uslovilo njihovo okruženje i uništenje. Naročito je trebalo dobro zaposesti prelaze ka zapadnom Sremu zatvarajući ih od Save do Dunava, jer su se sa toga područja partizanskim jedinicama pružile mogućnosti manevra u raznim pravcima. Angažovanjem snaga sa strane i maksimalnim aktiviranjem već postojećih snaga na pojedinim područjima, neprijatelj je težio blagovremenom otkrivanju pokreta partizanskih jedinica, njihovom razbi-

janju i uništenju po delovima. Vreme trajanja ofanzive predviđeno je od polovine juna do početka avgusta. Čitava operacija je nazvana »Kornblume« (»žitni cvet«) i podeljena u četiri etape-faze. Za izvršenje operacije predviđene su sledeće jedinice: 606. puk (za obezbeđenje železničkih pruga); 1, 2. i 3. dobrovoljački policijski puk »Hrvatska«; delovi 7. posadnog i 3. lovačkog zdruga; delovi 13. SS divizije »Handžar«, 6. i 16. ustaška bojna; Zrakoplovna školska pukovnija, kao i posada garnizona Irig, Vrdnik, Erdevik, Šid, Beočin i Srem. Kamenica. Ukupna jačina oko 10 000—15 000 vojnika.

Za sve vreme trajanja operacije »Kornblume« jedinice NOV i POJ (6. brigada, 1. i 2. sremski odred) orijentisale su se na izvlačenje ispod udara jakih neprijateljskih snaga, zabacile se za njihova leđa i napadima iz pozadine na manje delove uništavale ih.

Izvođenje prve etape, napad na Frušku goru, neprijatelj je pripremao u strogoj tajnosti, pa je od 10. do 12. juna koncentrisao samo manje snage, a glavninu je prikupio uoči samog napada, 13. juna, u mestima Beočin, Čerević, Banoštar, Susek, Neštin, Đipša, Vizić, Erdevik, Čalma, Manđelos, pustara Grabovo, V. Radinci, Stejanovci i Vrdnik.

U to vreme u Fruškoj gori se nalazio samo 1. bataljon 1. sremskog odreda, raspoređen od s. Rakovac do Divoša. Dva dana ranije, 8/9. juna, sa ovog terena se u Bosutske šume prebacila 6. brigada prateći transport novih boraca.

Neprijatelj je 14. juna, podeljen u dve glavne grupe (istočnu i zapadnu), sa istoka i zapada otpočeo napad. Delovi 606. puka su prethodno zaposeli liniju od r. Save preko kanala Vrtića, Jelisavetinog kanala, železničke pruge i druma Kukujevci — Šid i Šid — Ilok do Dunava i time odsekli zapadni od istočnog sektora. *Istočna grupa* dejstvovala je: Zrakoplovna školska pukovnija, jedinice iz Petrovaradina i posade garnizona Sremski Karlovci i Irig pravcem: Iriški Venac — Crveni čot (tt. 539) — Letenka (k. 454); delovi 3. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska« i posada garnizona Vrdnik pravcem Vrdnik — Crveni čot — Letenka. *Zapadna grupa* dejstvovala je: posade garnizona Šid i Erdevik pravcem s. Vizić — Đipša i dalje na istok; 6. ustaška bojna postavila se u zasedu na liniji

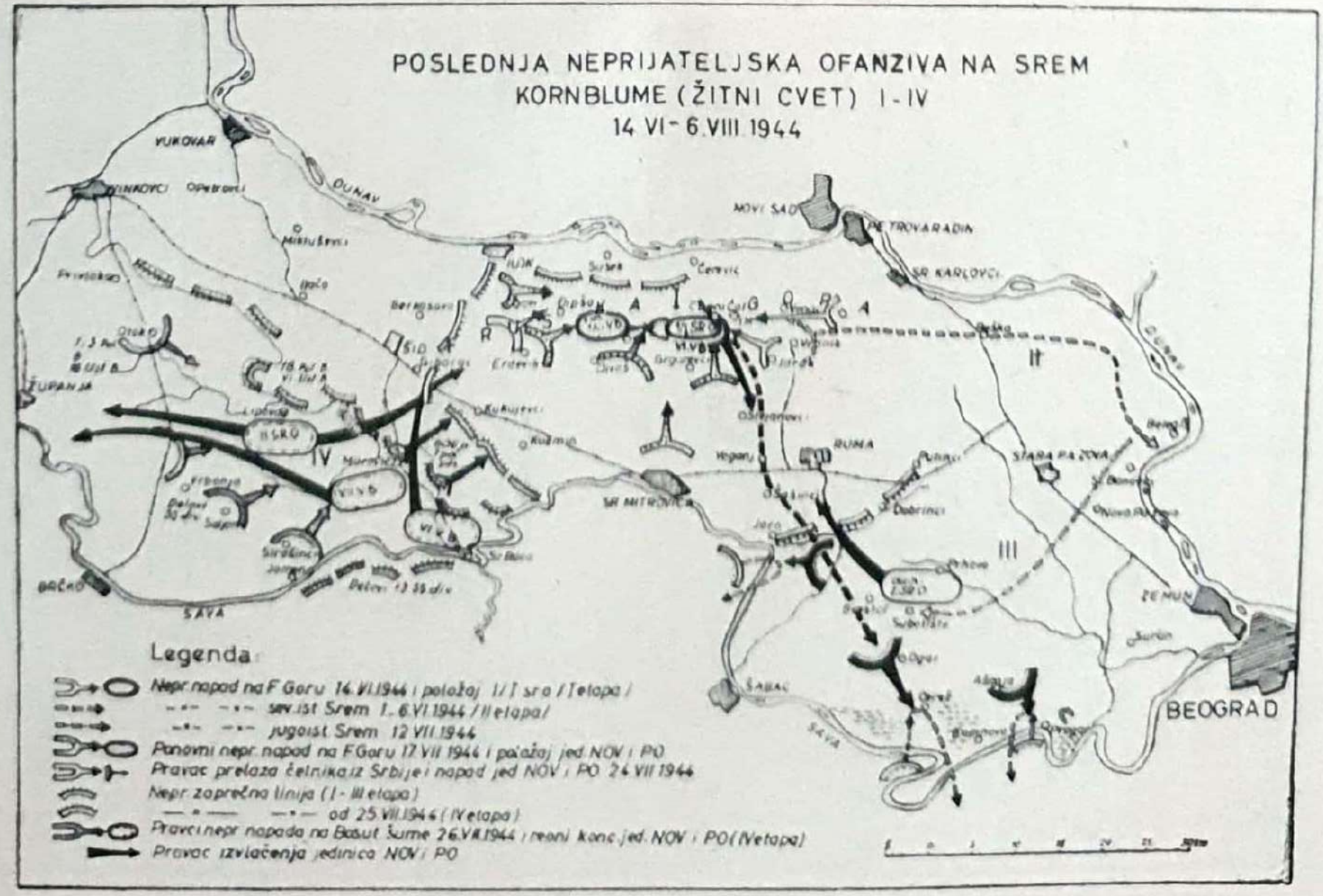
POSLEDNJA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA NA SREM
KORNBLUME (ŽITNI CVET) I-IV
14 VI - 6.VIII 1944
VUKOVAR
VINKOVCI
DUNAV
NOVI SAD
PETROVARADIN
SR KARLOVCI
ŽUPANJA
BRČKO
SAVA
SR MITROVICA
RUMA
STARA PAZOVA
ZEMUN
BEOGRAD
ŠABAC
IV
III
II
Legenda:
Nepr. napad na F Goru 14.VI.1944 i položaj I/I sro /I etapa/
sev.ist Srem 1.-6.VI.1944 /II etapa/
jugoist. Srem 12.VII.1944
Ponovni nepr. napad na F Goru 17.VII.1944 i položaj jed. NOV i PO
Pravac prelaza četnika iz Srbije i napad jed. NOV i PO 24.VII.1944
Nepr. zaprečna linija (I - III etapa)
od 25.VII.1944 (IV etapa)
Pravci nepr. napada na Basut šume 26.VII.1944 i reoni konc. jed. NOV i PO (IV etapa)
Pravac izvlačenja jedinica NOV i PO

Sk. 10.

s. Neštin — s. Susek — s. Banoštar. Snage iz rejona sela: Bešenovo, Šuljam, Grgurevci, Ležimir, Šišatovac i Divoš, dejstvovale su ka severu, a delom se postavile u zasede.

Istočna grupa je prvog dana napada pretresla teren od druma Srem. Kamenica — Iriški venac do linije s. Rakovac — s. Vrdnik, kada je poginulo šest boraca 1. bataljona 1. sremskog odreda, koji su pronađeni u skloništima — bazama. Sledećeg dana ova grupa je produžila pretres do linije Beočin — Jazak, gde se ukopala i na tim položajima ostala do završetka operacije.

Zapadna grupa je pretresla teren od druma Ilok — Erdevik do linije s. Divoš — s. Susek, deo po deo Fruške gore, po čitavoj njenoj širini, sve do linije s. Jazak — s. Beočin, gde se 22. juna spojila sa Istočnom grupom. Sporo napredovanje neprijatelja, na koje je pored ostalog, uticala i kiša, omogućilo je 1. bataljonu da se izvuče iz obruča i prebaci u jugoistočni Srem.

Štab 6. brigade dobivši obaveštenje da u zapadnom i centralnom delu Fruške gore nema neprijatelja, uputio je 22. juna svoj 2. bataljon u Frušku goru sa zadatkom da uništi ili protera zaostale neprijateljske delove. Na pojavu bataljona neprijatelj je brzo reagovao; do 29. juna izvršio je ponovni pretres od linije s. Divoš — s. Neštin do linije s. Jazak — Rakovac, posle čega je otpočeo sa izvođenjem II etape svoje operacije. On je 1. i 3. jula pretresao Frušku goru od Vrdnika do s. Krušedol, a do 6. jula i rejone sela: Maradik, Čortanovci, Beška, Krčedin, Slankamen, Surduk i Belegiš, gde se zaustavio i zadržao. Pošto na ovom sektoru nije bilo partizanskih jedinica, to se sve svelo na pretres, pljačku i teror stanovništva tih sela.

U prve dve etape neprijateljske operacije nije dolazilo do jačih sukoba, ali su gubici partizanskih jedinica u ljudstvu i materijalu bili prilični: 1. sremski odred izgubio je 16 boraca, komande mesta sa tog područja više novih nenaoružanih boraca, sanitetski kurs 7 bolničarki i nekoliko ranjenika. Neprijatelj je iz otkrivenih baza odneo i nešto municije, eksploziva i drugog materijala. Baze su provaljivane uglavnom uz pomoć kukavica koje je neprijatelj zarobio. Ovo je bilo upozorenje da baze treba poveravati što manjem broju i to dobro proverenih ljudi.

Prelaskom neprijateljskih snaga na teritoriju severoistočnog Srema, Glavni štab Vojvodine je naredio da se 6. brigada prebaci u Frušku goru, a 2. sremski odred napadne neprijatelja na Jelisavetinom kanalu, u cilju dezorijentacije njegove glavnine pri izvođenju III etape planirane operacije.

Napad na Jelisavetin kanal izvršili su 1. i 2. bataljon 2. sremskog odreda noću 4/5. jula na dva odseka: 1. bataljon na odseku druma s. Kuzmin — s. Morović — kanal Vrtić a 2. bataljon levo od njega do raskrsnice puteva s. Kukujevci, s. Morović, Višnjićevo. Na odseku 1. bataljona neprijatelj je iz bunkera pružio snažan otpor i bataljon je ovladao istima tek posle dvočasovnih borbi u kojima su ubijena četiri neprijateljska vojnika, zaplenjen 1 puškomitraljez i 3 puške, a gubici bataljona: 1 borac poginuo i 16. ranjeno. 2. bataljon je uspeo u prvom naletu da odbaci neprijatelja, ali je ovaj zaposeo naredne položaje na kojima se zadržao do kraja napada. Naročito žestoka borba vodila se za most između Kuzmina i Morovića koji je bataljon zauzeo tek posle duže borbe i naneo neprijatelju gubitke od 21 poginulog i oko 25 ranjenih vojnika, a imao 2 poginula i 1 ranjenog borca. Iste noći pri prebacivanju 6. brigade za Frušku goru 2. bataljon je na pruzi Beograd — Zagreb, između s. Gibarac i Bačinci, naišao na neprijateljsku zasedu koju je posle kraće borbe razbio. Ranjena su 3, a zarobljen 1 neprijateljski vojnik; zaplenjen 1 teški mitraljez, 2 puške i oko 1500 metaka. Bataljon je imao jednog ranjenog i jednog nestalog borca.

9. FORMIRANJE 7. VOJVOĐANSKE BRIGADE

U međuvremenu dok je neprijatelj izvodio ofanzivu na Frušku goru i severoistočni Srem, u Bosutskim šumama, između sela Batrovci i Lipovac po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine formirana je 2. jula 7. vojvođanska brigada.[210] Uslovi za formiranje ove brigade, kako politički tako i materijalni, postojali su i ranije. U prvoj polovini 1944. godine u Sremu su dejstvovala dva odreda,

[210] Stenograf, reg. 1/8, k. 1993.
— Zbornik I/8, dok. 102.

jedna brigada i Diverzantski bataljon, koji su brojno stalno narastali, prilivom novih boraca, pa se nametala potreba da se formira nova brigada. Razvoj situacije (koncentracija neprijatelja u jače garnizone) je zahtevao više udarnih formacija koje će uspešnije voditi borbu protiv takvog neprijatelja, pa je i ranije razmatrano pitanje formiranja ove brigade. Štab 36. divizije je još 3. marta predložio Glavnom štabu Vojvodine da se formira ova brigada, ali zbog čestih neprijateljskih napada i ofanziva, stalne borbene angažovanosti partizanskih jedinica, a još više zbog dužeg odsustva Glavnog štaba sa teritorije Srema sa ovim se zakasnilo.

U momentu formiranja 7. vojvođanska brigada je imala tri bataljona: 1 bataljon 6. vojvođanske brigade, delove 2. sremskog odreda i dve čete crvenoarmejaca prebeglih iz nemačkih jedinica ili logora, sa ukupno 600 boraca; a početkom septembra formiran je i 4. bataljon. Naredbom Glavnog štaba Vojvodine od 11. septembra iz brigade je izdvojen 2. bataljon i ušao u sastav 9. brigade, a štab 7. brigade mesto njega odmah formira novi bataljon. 16. oktobra 7 brigada je imala 1228 boraca, od kojih je bilo 111 drugarica. 26. oktobra 7 brigada po naređenju Glavnog štaba prelazi u Novi Sad, gde 1. novembra ulazi u sastav novoformirane 3. odnosno 51. vojvođanske divizije.

Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. jula 1944. godine u istočnoj Bosni je formiran 12. Korpus NOVJ (Vojvođanski), u čiji sastav su ušle 16. i 36. vojvođanska divizija.[211]

Dok je neprijatelj napadao na Frušku goru i istočni Srem, sve neobuhvaćene jedinice razvile su maksimalnu aktivnost kako bi olakšale situaciju jedinica vezanih neprijateljskim napadima. Tako je Diverzantski bataljon 15. juna minirao žel. prugu između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci i oštetio lokomotivu i dva štitna vagona. 23. juna zapaljena je železnička stanica Šidski Banovci i razoren deo pruge između s. Ilača i s. Šidski Banovci, zbog čega je neprijatelj obustavio noćni saobraćaj na ovoj pruzi. U isto vreme porušen je most kod s. Srem. Laze i skret-

[211] Rat 1941—45, II, str. 207.

nice kod s. Slakovci. 25. juna u stanici s. Čakovci zapaljen je jedan vagon natovaren kukuruzom; 2. jula na pruzi s. Ilača — s. Tovarnik izbačen je iz koloseka brzi voz, oštećena lokomotiva i četiri vagona; 3. jula porušena su tri mosta na pruzi s. Nikinci — s. Platičevo; 5. jula na istoj relaciji je razorena pruga na dužini od 500 metara. Istoga dana na pruzi između s. Putinci i s. Golubinci razoren je deo pruge i oštećena dva vagona putničkog voza; 8. jula porušen je most na pruzi Šid — Srem. Rača između Morovića i Adaševaca; 11. jula porušen je i jedan železnički most između Šida i s. Adaševci. Osim toga 2. jula na internacionalnom putu između Nove Pazove i Batajnice su oštećena jedna oklopna kola, posle čega je grupa diverzanata upala u s. Novi Banovci, ubila tri i zarobila sedam Nemaca i zaplenila osam pušaka. Neprijateljsko pojačanje je iznenadilo ovu grupu diverzanata, koja se samovoljno duže zadržala u selu, i u borbi koja je nastala jedan diverzant je poginuo, a dva ranjena.

U zapadnom Sremu 2. sremski odred je pored drugih akcija 23. juna napao neprijateljsku posadu od 29 domobrana i 5 Nemaca na železničkoj stanici Slakovci. Napad je počeo u 22.00 časa i iznenađeni neprijatelj je brzo savladan. Svih 29 domobrana je zarobljeno, dok su Nemci pružili kratak otpor u kome su dva ubijena a trojica uspela da pobegnu. Zaplenjeno je: 3 puškomitraljeza, 2 ručna mitraljeza, 33 puške, 2 pištolja, 16 000 metaka, 12 ručnih bombi, 15 ćebadi i sva druga nađena oprema. Železnička stanica je zapaljena. Četa koja je bila na obezbeđenju od Vinkovaca, razbila je jednu jaču patrolu i zarobila jednog vojnika. 9. jula je 1. bataljon ovog odreda ponovio napad na Jelisavetin kanal, gde je posle duže borbe naneo neprijatelju gubitke od osam ubijenih i više ranjenih vojnika. Bataljon nije imao gubitaka.[212]

Odmah po formiranju 7. vojvođanska brigada je počela sa napadima na neprijatelja u zapadnom Sremu, a narednih dana je vodila žestoke borbe sa delovima 13. SS divizije »Handžar«: 5. jula je 2. bataljon ove brigade postavio zasedu na drumu između Šida i s. Mala Vašica i s. Ilinci i s. Nijemci, imajući jednu četu u s. M. Vašica kao

[212] Vojnoistorijski institut, dok. 29/2—3, 12—1, 16—1, k. 213.

rezervu. Na zasedu je u pet časova naišao jedan kamion sa ustašama. Na blizini od oko 50—60 metara zaseda je otvorila iznenadnu vatru iz celokupnog naoružanja, nanela neprijatelju velike gubitke, a kamion uništila. Odmah posle ovoga naišla su još četiri kamiona sa oko 110 ustaša, koji su se brzo iskrcali i prešli u napad. Štab brigade je odmah uveo u borbu i četu iz rezerve, te se razvila borba koja je trajala do 13 časova. Pokušaji neprijatelja da opkoli bataljon nisu uspeli, a oko 13 časova bataljon se povukao u selo Batrovci i poseo položaje na desnoj obali r. Bosut. Odmah zatim se i neprijatelj povukao, pošto je pretrpeo gubitke od 10 ubijenih i 8 ranjenih ustaša. 2. bataljon je imao četiri poginula, tri lako ranjena i jednog nestalog borca.

Četa koja je postavila zasedu između s. Ilinci i s. Nijemci i s. Apševci i s. Podgrađe, razbila je jednu neprijateljsku kolonu i naterala je u bekstvo.

Delovi 13. SS »Handžar« divizije, razmešteni u rejonu sela: Strašinci, Soljani, Drenovci i Vrbanja, agresivno su pokušali da prodru na partizansku teritoriju (naročito Filipovim putem) prema s. Morović, što je štab 7. vojvođanske brigade osujetio postavljenom zasedom u rejonu Rakitnjača — Crkvište, istočno od s. Strašinci. 6. jula je neprijatelj jednom grupom vršio nasilno izviđanje, koju je 1. bataljon primorao na povlačenje, a 7. jula je krenuo snagama od oko 300 vojnika. Kada je glavninom ušao u zasedu, koja je postavljena u obliku potkovice, bataljon je otvorio iznenadnu vatru i naneo neprijatelju znatne gubitke, ali se ovaj brzo sredio i primio borbu. Posle tročasovne borbe bataljon je razbio neprijatelja i naterao ga u panično bekstvo, ali, ne preduzevši gonjenje, nije iskoristio mogućnost da mu nanese još veće gubitke, koji su već iznosili 20 ubijenih, više ranjenih i 1 zarobljen; zaplenjeno je 7 pušaka.

Istoga dana neprijatelj je preduzeo napad kod s. Batrovci, na severnoj strani Bosutskih šuma, u kome su se tada nalazili štab 7. brigade, Okružni komitet KP i bolnica, a 2. bataljon brigade bio je na položajima ispred sela. Neprijateljske jače snage, sa tri haubice i oklopnim kolima, krenule su iz Šida sa namerom da jedinice brigade nabace na delove 13 SS divizije, koji su napadali od s. Strašinci

i s. Soljani. Međutim, 2. bataljon je posle višečasovne borbe naterao neprijatelja na povlačenje u Šid nanevši mu gubitke od tri ubijena i više ranjenih vojnika, uz sopstvene gubitke od četiri lakše ranjena borca. Sutradan su delovi 13. SS divizije pokušali da probiju položaje 1. bataljona, ali su posle kraće borbe opet naterani na povlačenje sa osetnim gubicima; 1. bataljon je imao jednog poginulog i dva ranjena borca.[213]

Štab 7. vojvođanske brigade je posle toga odlučio da 9. jula napadne delove 13. SS divizije jačine oko 200 vojnika u s. Strašinci. Uporište je napadao 1. bataljon 7. brigade, a obezbeđenje od sela Račinovci, Drenovci i Soljani vršio je 2. bataljon 2. sremskog odreda. 1. bataljon je otpočeo napad u ponoć i uspeo da protera spoljna obezbeđenja, a čitavu posadu da sabije u nekoliko utvrđenih zgrada u centru sela, iz kojih je ova pružila odlučan otpor. Kada ni posle dva i po časa nije postignut uspeh štab brigade je naredio povlačenje. Za vreme napada 1. bataljona brigade na uporište, 2. bataljon odreda je vodio borbu sa neprijateljskim pojačanjem koje je pošlo prema s. Strašinci i primorao ga na povlačenje. U ovim borbama neprijatelju su naneti znatni gubici, a 1. bataljon 7 brigade je imao jednog poginulog i četiri ranjena borca.[214]

Sutradan, 10. jula, došlo je do ponovnog sukoba jedne čete 2. bataljona 7. brigade i delova 13. SS divizije, između s. Nijemci i s. Ilinci. Posle jednočasovne borbe neprijatelj je primoran na povlačenje, uz gubitke od tri ubijena i tri zarobljena vojnika.

Dolaskom u Frušku goru 6. vojvođanska brigada je prešla u napad na neprijatelja: jedan bataljon je 7. jula napao posadu neprijateljskog bunkera na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik. Kako se zbog utvrđenosti bunker nije mogao zauzeti, jedinice brigade i delovi 1. sremskog odreda su 8. jula napali pustaru Grabovac, između s. Manđelos i s. Grgurevci, koja je predstavljala jako neprijateljsko utvrđenje na južnim padinama Fruške gore i stalnu

---

[213] Vojnoistorijski institut, dok. 5—1 (izveštaj štaba 7. vojvođanske brigade) i 9—1 (izveštaj Gl. štaba Vojvodine), k. 213.

[214] Zbornik I/8, dok. 103.
— Vojnoistorijski institut, dok. 29/2—3, 12—1, 16—1, k. 213.
— Stenograf, reg. 1/8, k. 1993.

smetnju jedinicama NOV i PO koje su operisale na ovom sektoru. Da bi se uporište likvidiralo sa što manje gubitaka, štab 6. brigade je odlučio da se prethodno postavi zaseda na drumu s. Manđelos — Srem. Mitrovica i s. Manđelos — Pustara, kojim se neprijatelj svakog dana kretao za Srem. Mitrovicu radi snabdevanja.

Sl. 30 — Omladinska radna brigada sela Bešenovo u prvoj polovini 1944. godine.

U zasedi su bile jedinice 1. sremskog odreda, a jedinice 6. brigade su se rasporedile za napad, predviđen u momentu kada deo neprijateljskih snaga napusti uporište i zasede stupe u dejstvo. Glavni zadatak je bio likvidacija delova posade van uporišta, a napad na samo utvrđenje bi se izveo u granicama mogućnosti. U 8 časova ujutro dočekano je vatrom iz zasede oko 25 neprijateljskih vojnika sa kolima, u pokretu ka Srem. Mitrovici, koji su pretrpeli osetne gubitke. Ubrzo posle ovoga sa pustare je stigla grupa od oko 30 ustaša i odmah stupila u borbu, ali su posle kraće borbe prinuđeni na povlačenje. Jedna desetina neprijatelja, zaštitnica glavne grupe, kada je čula borbu, htela je da se vrati u pustaru, ali je naišla na zasedu između s. Manđelos i pustare i bila razbijena. Gubici nepri-

jatelja u ovim sukobima bili su 13 ubijenih, 11 ranjenih i 8 zarobljenih ustaša. Zaplenjeno je: 2 puškomitraljeza i 17 pušaka sa dosta municije. Jedinice 1. sremskog odreda su imale osam lako ranjenih boraca.

Koristeći uspeh zaseda jedan bataljon 6. vojvođanske brigade je otpočeo sa napadom na pustaru, ali je u njoj ostalo još dovoljno neprijateljskih vojnika, koji su se uspešno branili iz utvrđenih objekata. Pored toga, neprijatelju je pristizalo i pojačanje iz Srem. Mitrovice i Čalme, pa je štab brigade naredio bataljonu prekid napada, u kome ni jedna strana nije imala gubitaka. Štab brigade je, s obzirom da je glavni zadatak bio uspešno izvršen, smatrao necelishodnim prihvatanje frontalnih borbi, što bi prouzrokovalo velike gubitke.[215]

6. brigada i delovi 1. sremskog odreda su 11. jula napali neprijateljsko uporište s. Čalma, koje je branila posada Nemaca i ustaša. Napad na samo uporište je vršio 1. bataljon dok su 2. bataljon brigade i 1. bataljon 1. sremskog odreda obezbeđivali pravac od Srem. Mitrovice, s Erdevika i železničke pruge Beograd — Zagreb. 1. bataljon brigade iznenadio je neprijatelja; posle kraće borbe likvidirao je spoljna obezbeđenja, probio se do glavnog uporišta u školskoj zgradi, kojim nije uspeo da ovlada ni do pet časova ujutro, kada se po naređenju štaba brigade povukao. Neprijatelju su naneti gubici od 16 ubijenih (8 Nemaca i 8 ustaša), 3 ranjena i 10 zarobljenih (1 Nemac i 9 ustaša). Zaplenjen je 1 ručni mitraljez, 13 pušaka i druga oprema. Bataljon je imao 3 lakše ranjena borca.

Jedinice 1. sremskog odreda su, osim ovih zajedničkih akcija i borbi sa 6. brigadom, i samostalno izvele nekoliko akcija: na drumu s. Jakovo — s. Boljevci sačekan je u zasedi i uništen automobil, a u njemu jedan ubijen i jedan teško ranjen ustaški oficir; napad na s. Jakovo; napad na stražu u Vrdniku i dr.

U pripremama za izvršenje III etape »Kornblume« neprijatelj je poseo kanal Jarčina (od s. Jarak do s. Petrovci) i deo pruge Beograd — Zagreb i Ruma — Šabac.

---

[215] Zbornik I/8, dok. 106, 133; I/17, dok. 161.
— Stenograf, reg. 1—74/4, k. 1992.

Uočavajući neprijateljske pripreme za napad na jugoistočni deo Srema, delovi 1. sremskog odreda i jedna četa 6. vojvođanske brigade su se 6/7. jula prebacili za Frušku goru, ostavljajući na ovom terenu samo manje delove. U pokretu od s. Sibač ka s. Šašinci razbili su neprijatelja na kanalu Jarčina, nanoseći mu gubitke od devet ubijenih vojnika. Zaplenjen je 1 teški minobacač, 1 teški mitraljez, 7 pušaka, 2000 metaka i drugo. Partizanske jedinice su imale jednog poginulog i dva ranjena borca.

12. jula neprijatelj je otpočeo sa pretresom jugoistočnog Srema, uglavnom policijskim formacijama na čelu sa poznatim zločincem Bauerom, svodeći svoje operacije na teror i pljačku stanovništva. Imajući podatke da su se jače partizanske snage prebacile u Frušku goru, neprijatelj je odmah po završenom pretresu jugoistočnog Srema ponovo organizovao iznenadni napad na Frušku goru, s ciljem da uništi jedinice NOV i PO koje se tamo nalaze. Formirao je dve glavne grupacije (jednu oko 4000 i drugu oko 2000 vojnika) sa divizionom artiljerije i minobacača i nekoliko oklopnih automobila.

Da bi postigao iznenađenje, neprijatelj je svoje snage na polazne položaje prebacio na sam dan početka napada, 17. jula u zoru, i to: prvu grupu[216] od Rume na liniju s. Grgurevci — s. Bešenovo sa zadatkom da napada pravcem Letenka (k. 454) — Crveni čot (tr. 539) i u sadejstvu sa snagama iz garnizona Vrdnik i Beočin okruži jedinice NOV i PO u rejonu Crveni čot (tr. 539), Letenka (k. 454), Hajdučki breg (k. 452); drugu grupu od Sremske Mitrovice na liniju s. St. Divoš — s. Ležimir sa zadatkom da napada pravcem Matorce (tr. 285) — Vučetinac i u sadejstvu sa delovima iz Šida i Erdevika okruži jedinice NOV i PO između komunikacija Ležimir — Sviloš i Ilok — Erdevik.

Tada su se u Fruškoj gori nalazili Štab 6. vojvođanske brigade sa 1. i 2. bataljonom, štab 1. sremskog odreda sa 1. bataljonom, razne vojnopozadinske jedinice i ustanove, kao i veći broj nenaoružanog ljudstva — u rejonu Cer

[216] Ova grupa, jačine oko 4000 vojnika, verovatno je bila u sastavu: 606. puk za obezbeđenje i 3. policijski puk »Hrvatska« drugu grupu, jačine oko 2000 vojnika, činio je verovatno 1. policijski puk »Hrvatska«. Ovo se iz postojeće dokumentacije nije moglo tačno utvrditi.

(k. 435), Letenka (tr. 454), Varmečki čot (k. 426), Terazije, Ravan, Hajdučki breg (k. 452) — na pravcu dejstva jače grupe neprijatelja; 1. bataljon 6. brigade je 16. jula sa oko 500 novih boraca krenuo u Bosutske šume, pa se 17. jula ujutro zatekao severno od sela St. Divoš i manastira Kuveždin, na pravcu napada slabije neprijateljske grupe.

Štabovi 6. brigade i 1. sremskog odreda, pošto su dobili izveštaj o pokretu neprijatelja ka Fruškoj gori, odmah su rasporedili svoje jedinice 2. bataljon brigade na liniju Glavica — Paprenja — Vetrenjača — k. 203, a 1. bataljon odreda u širi rejon Crvenog čota upućujući naređenje 1. bataljonu brigade da se preko Letenke vrati u sastav brigade.

Sa linije s. Grgurevci — s. Bešenovo neprijatelj je 17. jula ujutro oko 6 časova, krenuo u napad sa težištem na pravcu s. Bešenovo — Vetrenjača — Cer (k. 435). Uz podršku artiljerije i minobacača napad je usmeren na položaje 2. bataljona, koji je spremno dočekao i odbio prvi juriš, a posle vodio teške borbe odbijajući dalje juriše neprijatelja.

U isto vreme grupa od Sremske Mitrovice, pravcem s. St. Divoš — Kunjat — Struge i uz podršku artiljerije, napala je položaje 1. bataljona 6. brigade, koje je ovaj poseo neposredno pred napad, na liniji: Matorce (tr. 285) — severno od man. Kuveždin — Čakalovo — Šugina ledina (k. 357). I ovde je bataljon odbijao juriše neprijatelja, a svojim protivnapadom uspeo da neprijatelja primora na povlačenje. U međuvremenu je neprijatelj otpočeo napad vencem Fruške gore ka k. 312. Štab 1. bataljona je naredio četi na ovom pravcu da zadrži neprijatelja dok bataljon izvrši pokret obilazeći Letenku, u čemu je četa uspela, a onda i sama produžila pokret za glavninom bataljona.

Posle više odbijenih napada glavne neprijateljske grupe, štab 6. brigade je odlučio da u 17 časova 2. bataljonom i delovima 1. bataljona odreda izvrši protivnapad, ostavljajući jednu četu u rejonu Crvenog čota da štiti glavninu. Protivnapad je izvršen na oba boka glavne neprijateljske grupe, zapadno od s. Bešenovački Prnjavor i to: 2. bataljon brigade na levi, a delovi 1. bataljona odreda na desni bok. Snažnim jurišem 2. bataljon je razbio neprijatelja i goneći ga naneo mu velike gubitke; 1. bata-

ljon odreda je prodro do artiljerijskih položaja i zaplenio dva topa. Međutim, neprijatelj je u međuvremenu snagama oko jednog bataljona obišao levo krilo 1. bataljona odreda severno od s. M. Remeta, izbio na venac Fruške gore i napao štab 6. brigade. Tada su se i glavne neprijateljske snage sredile i ponovile napad u cilju spajanja sa snagama koje su napadale sa istoka. Štab 6. brigade je doveden u vrlo tešku situaciju i sa obezbeđujućim delovima krajnjim naporima uspevao da zadržava neprijatelja. Komandant brigade je ranjen, a 1. bataljon odreda izgubio zaplenjene topove. I u krajnje kritičnoj situaciji stigao je 1. bataljon brigade, koji je iz pokreta izvršio juriš u bok i leđa neprijatelja, omogućujući i ostalim snagama da pređu u protivnapad. Potpuno iznenađen, neprijatelj je počeo da odstupa, što se ubrzo pretvorilo u bekstvo.

U zapadnom delu Fruške gore neprijatelj je produžio sa napadima. Odlaskom 1. bataljona 6. brigade u ovom rejonu su ostale jedinice Komande područja, koje su branile pravce od sela: St. Divoš i Sviloš i Ležimir uspevajući da spreče brzi prodor neprijatelja u šumu i nanoseći mu znatne gubitke.

U toku noći jedinice brigade i odreda su se sredile i pred zoru opet zauzele ranije položaje. Neprijatelj je i 18. jula pokušavao da prodre u šumu, ali je svaki put bio odbijen. Poslednji pokušaj, jačim snagama, bio je između s. Grgurevci i s. Šuljam, prema Varmečkom čotu. 1. bataljon brigade sačekao je u zasedi ovu neprijateljsku grupu, iznenadio je, razbio i primorao na povlačenje nanoseći joj velike gubitke i uništivši i jedan oklopni automobil. Posle ovoga neprijatelj nije više preduzimao napad, već se 19. jula povukao u polazne garnizone.

U svim navedenim borbama, teškim ali uspešnim, neprijatelju su naneti gubici od oko 250 ubijenih i 270 ranjenih vojnika. Zaplenjeno je: 4 teška i 2 ručna mitraljeza, 8 pušaka, 1 radio-stanica i drugo. Jedinice 6. vojvođanske brigade i 1. sremskog odreda imale su 24 poginula i 36 ranjenih boraca.[217]

---

[217] Zbornik I/8, dok. 105, 109, 115, 133.
— Stenograf, reg. 2—7/7 do 2—11/7, k. 1993.

Koristeći zauzetost 6. vojvođanske brigade i 1. sremskog odreda borbom u Fruškoj gori, iz Srbije su u Srem prešle tri grupe četnika; glavna grupa, oko 150 ljudi, prešla je u s. Obrež. Cilj im je bio da organizuju četničke formacije. Štab 6. vojvođanske brigade je odmah reagovao uputivši svoj 2. bataljon, koji je 24. jula napao glavnu četničku grupu. Napad je izveden na taj način što se jedan vod kretao otkriveno drumom od s. Subotišta, preko D. Tovarnika i Ogara, ostavljajući na četnike utisak da se radi o malim partizanskim snagama. Dve čete su, međutim, prikriveno kroz šumu opkoljavale selo Obrež ostavljajući prolaz jedino prema Obedskoj bari. Svi delovi bataljona su iznenadno i jednovremeno izvršili napad i zbunjeni četnici su dezorganizovano počeli da beže na sve strane. Najveći broj, kao što je i predviđeno, bežao je prema Obedskoj bari, gde se i podavio; 25 ih je zarobljeno, dok je svega oko 30 uspelo da prepliva Savu i vrati se u Srbiju. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 1 ručni mitraljez i 15 pušaka. Bataljon je imao tri ranjena borca.

Druga, manja grupa četnika prebacila se kod s. Progar i smestila se u obližnjoj šumi. Nju je napala jedna četa Komande područja, razbila je i nanela gubitke od šest ubijenih i osam zarobljenih; četa je imala jednog ranjenog borca. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 5 pušaka i 10 ručnih bombi.

Treća grupa četnika se prebacila i smestila u ataru s. Jarak. Nju je napao ojačani vod iz 1. bataljona 1. sremskog odreda i posle kraće borbe razbio. Ubijeno je 5, a ranjeno 17 četnika.[218]

Tako četnici ni ovoga puta nisu uspeli da ostvare svoje namere u razbijanju jedinstva naroda Srema.

Dok su se vodile borbe u Fruškoj gori i do početka IV etape »Kornblume«, 7 vojvođanska brigada i 2. sremski odred su dejstvovali u zapadnom Sremu. Oni su 16. jula napali s. Soljani u kojem je bilo 40—50 pripadnika ustaške pripremne bojne, i s. Strašinci, gde su se, kao i u Vrbanji i Drenovcima, nalazili delovi 13. SS divizije.

---

[218] Vojnoistorijski institut, dok. 3—2, 5—2, 29/2—3, k. 213. — Stenograf, reg. 2—12/7, k. 1993.

Prema zapovesti štaba 7. brigade za napad na s. Soljani je određen 2. bataljon, a za obezbeđenje od s. Vrbanja i s. Drenovci 1. bataljon brigade. Da bi se onemogućila intervencija neprijateljske posade iz s. Strašinci, jedinice 2. sremskog i Majevičkog odreda dobile su zadatak da napadnu ovo mesto, s tim da jedna četa iz 2. sremskog odreda poruši most u blizini železničke stanice Spačva, na pruzi Brčko — Vinkovci.[219]

2. bataljon 6. brigade je u 22.00 časa iznenadno upao u s. Soljani i posle kraće borbe razbio posadu; veći deo se razbežao i prikrio, a zarobljeno je 11 neprijateljskih vojnika i zaplenjen 1 teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 3 puške, 3000 metaka, 6 bombi, 40 ćebadi, 2 radio-aparata, 1 motocikl i drugo. Bataljon je imao jednog poginulog borca.

U napadu na delove 13. SS divizije u s. Strašinci, 2. bataljon 2. sremskog odreda, ojačan jednom četom 1. bataljona, uspeo je u prvom naletu samo da razbije isturene obezbeđujuće delove, a kasnije u napadu na utvrđene zgrade, nije postigao veći uspeh, osim što je neprijatelju naneo gubitke od 28 ubijenih i više ranjenih vojnika. Jedinice odreda su imale 2 poginula i 10 ranjenih boraca.

Majevički odred, koji se nalazio na obezbeđenju, odbio je u toku napada jedan pokušaj neprijateljske intervencije iz pravca s. Drenovci. U isto vreme su porušena dva mosta na pruzi Brčko — Vinkovci.

20. jula jedinice 7. brigade su napale neprijateljsku posadu u s. Nijemci, koja je brojala oko 100 pripadnika nemačke policije, ustaša i seoske milicije. U okolnim mestima: Šidu, Tovarniku, Ilači, Šidskim Banovcima i Otoku nalazile su se takođe jake neprijateljske posade, pa je za napad određen jedan bataljon, a za obezbeđenje dva bataljona brigade i jedinice 2. sremskog odreda. 2. bataljon brigade otpočeo je napad na s. Nijemci u 23 časa i do 4 časa ujutro, 21. jula, uspeo da ovlada spoljnim bunkerima, (osim jednim) i uporištima unutar sela (osim škole). Štab brigade je naredio povlačenje u 4.00 časa, jer je po danu postojala mogućnost intervencije jakih neprijateljskih pojačanja sa kojima bi se moralo boriti u vrlo nepo-

[219] Zbornik I/8, dok. 107.

voljnim uslovima. Neprijatelj je pretrpeo velike gubitke, a 2. bataljon 7. brigade imao tri poginula i sedam lakše ranjenih boraca.

Jedinice 2. sremskog odreda su u ovom periodu izvršile još neke akcije: 13. jula napale su neprijateljsku patrolu na pruzi Borovo — Dalj i ubile četiri neprijateljska vojnika; 14. jula u sukobu sa jačom neprijateljskom grupom u blizini s. Jamena ubile su ili ranile 55 neprijateljskih vojnika; 15. jula napale su pustaru Grabovo (jugoist. od Vukovara) i proterale posadu zaplenivši razni materijal. Pored toga su zapalile železničke stanice Negoslavci i Grabovo, magacin sa sedam vagona pšenice i jednu vršalicu.

Diverzantski bataljon je u ovom vremenu takođe izvršio više akcija: 15. jula razrušena su oba koloseka na dužini od 60 metara između Ilače i Šidskih Banovaca i jedna stražara između Srem. Mitrovice i Vognja; 17. jula razrušena su oba koloseka na dužini od 150 metara između Srem. Mitrovice i Vognja, a između s. Slakovci i s. Mirkovci uništene dve skretnice; 19. jula razorena je pruga na dužini od 150 metara između Tovarnika i Ilače, a kod železničke stanice Martinci uništena lokomotiva i četiri vagona transportnog voza. Istog dana između Inđije i Beške uništeno je nekoliko transportnih vagona i razorena pruga na dužini od oko 80 metara. 23. jula, između Srem. Mitrovice i Vognja, ponovo je razorena pruga na dužini od oko 50 metara; zapaljeno je skladište materijala na žel. stanici Čakovci i porušena dva mosta između Morovića i Adaševaca; 24. jula kod železničke stanice Bačinci razorena je pruga na dužini od 30 metara.

Po završetku napada na Frušku goru neprijatelj je otpočeo sa pregrupacijom i preorijentacijom snaga u cilju izvođenja IV etape operacije »Kornblume«, u rejonu Bosutskih šuma. Obaveštajna služba NOV i PO uspela je da dođe i do zapovesti (EK-e) neprijateljskog štaba operativne grupe za ofanzivu na Bosutske šume. Zapovest je 21. jula Đorđe Simić iz Šida, dečak od 14 godina, ukrao od nemačkog majora, komandanta posadnog policijskog bataljona u Šidu, koji je dolazio kući Đorđevih roditelja. Podvig ovog hrabrog omladinca omogućio je Glavnom štabu Vojvodine da na vreme preduzme odgovarajuće mere.

Prema navedenoj zapovesti neprijateljske jedinice trebalo je da zaposednu polazne položaje do 25. jula, a 26. jula u 4.00 časa da otpočnu napad sa osnovnom idejom: zaposedanje r. Bosut od pruge Vinkovci — Brčko do ušća u r. Savu i onemogućavanje jedinicama NOV i PO izvlačenje i manevar prema Fruškoj gori, a sa glavnim snagama sa linije sela: Nijemci — Otok — Vrbanja — Račinovci potisnuti ih prema selima: Morović, Višnjićevo, Srem. Rača i Bosut i tu ih razbiti i uništiti.

Raspored neprijateljskih jedinica je bio:

— 606. puk i delovi 7. posadnog zdruga iz Srem. Mitrovice posedaju levu obalu reke Bosut od ušća u Savu do s. Morović sa zadatkom da onemoguće prebacivanje jedinica NOV i PO u Frušku goru;

— 18. policijski bataljon, policijski posadni bataljon iz Šida i 6. ustaška bojna, posedaju levu obalu reke Bosut od s. Morović do žel. pruge Vinkovci — Brčko sa zadatkom da onemoguće jedinicama NOV i PO manevar prema Fruškoj gori, i da vrše pritisak pravcem jug i jugozapad;

— delovi 1. i 3. dobrovoljačkog policijskog puka »Hrvatska«, 16. ustaška bojna i policijski posadni bataljon iz sela Otok, dejstvuju sa linije reka Bosut — Vrbanja, između r. Bosut i r. Studva, pravcem sela: Lipovac — Batrovci — Morović sa zadatkom da potiskuju partizanske snage ka zaposednutoj liniji na r. Bosut i da čiste teren;

— jedan puk i jedan artiljerijski divizion iz 13. SS divizije sa polaznih položaja sela: Strašinci — Soljani — Vrbanja, dejstvuju ka selima: Morović, Višnjićevo i Srem. Rača sa zadatkom da nabace partizanske snage na r. Bosut i čiste teren.

— Drugi puk 13. SS divizije poseda desnu obalu reke Save od s. Crnjelovo do s. Bosanska Rača, a bataljon nedićevaca od ušća r. Drine do ušća r. Bosut u Savu sa zadatkom da onemoguće prebacivanje jedinica NOV i PO preko r. Save u istočnu Bosnu, odnosno u Srbiju.

Ukupna jačina neprijateljskih snaga u ovoj etapi ofanzive je iznosila oko 15 000 vojnika.

Neprijatelj je zadržao određene snage i na zaprečnim linijama: na pruzi Beograd — Zagreb (od železničke stanice Srem. Mitrovica do Šida), Jelisavetinom kanalu i

drumu Šid — Ilok u cilju sprečavanja manevra jedinica NOV i PO prema Fruškoj gori.

Neprijatelj je, dakle, ovu ofanzivu brižljivo pripremio i jedinice tako rasporedio da je skoro potpuno zatvorio prostor Bosutskih šuma između r. Save, r. Bosuta i pruge Vinkovci — Brčko. Neprijatelj je težio, znajući taktiku partizanskog ratovanja, da spreči izvlačenje jedinica NOV prema Fruškoj gori, zbog čega je i organizovao tri pregradne linije između Bosutskih šuma i Fruške gore; na reci Bosutu, Jelisavetinom kanalu i pruzi Beograd — Zagreb. Dejstvom jakih snaga sa linije žel. pruge Vinkovci — Brčko, neprijatelj je bio ubeđen da će jedinice NOV i PO u naznačenom prostoru sigurno biti uništene.

No, zahvaljujući dobivenoj zapovesti nemačke operativne grupe i u skladu sa njom blagovremeno preduzetim merama od strane Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine i štabova jedinica, neprijatelj je udario u prazno i pretrpeo i ovog puta potpuni neuspeh.

Na prostoriji jugozapadnog Srema (Bosutske šume) nalazile su se u ovo vreme sledeće jedinice NOV i PO:

— 6. vojvođanska brigada sa dva bataljona u rejonu sela Srem. Rača;

— 7. vojvođanska brigada sa tri bataljona u rejonu sela Morović — Strašinci;

— 2. sremski i Majevički odred u rejonu sela Lipovac — Batrovci.

— jedinice i ustanove Komande područja, Glavni štab NOV i PO Vojvodine sa pristapskim jedinicama i veći broj nenaoružanog ljudstva.

Procenjujući situaciju na osnovu zapovesti neprijatelja i savetujući se sa štabovima jedinica, Glavni štab NOV i PO Vojvodine je zaključio da se sve jedinice na vreme izvuku iz obruča, jer u protivnom preti opasnost uništenja, a u najmanju ruku da se pretrpe veliki gubici. Postavilo se pitanje da li će neprijatelj otkriti nestanak zapovesti i promeniti plan, pa se došlo do zaključka da će pokradeni major čuvati sebe i ćutati. Znajući da će neprijatelj zaposesti polazne položaje od 23. do 25. jula, zaključeno je da se izvlačenje jedinica izvrši noću 22/23. jula.

U vezi sa takvom procenom i zaključcima, Glavni štab je 22. jula u 8 časova doneo odluku:

— Da se 6. vojvođanska brigada, 2. sremski odred, Glavni štab i većina nenaoružanog ljudstva u toku noći prebace u Frušku goru i tamo, sa jedinicama 1. sremskog odreda, razviju što snažniju aktivnost.

— Da se 7. vojvođanska brigada i Majevički odred, sa ostatkom nenaoružanog ljudstva, prebace preko železničke pruge Vinkovci — Brčko u širi rejon Županje i dalje u slavonske planine, vršeći uz put ofanzivna dejstva, a povezivanjem sa jedinicama 6. slavonskog korpusa da razviju što veću aktivnost.

— Da na teritoriji Bosutskih šuma ostane jedan obaveštajni oficir[220] sa radio-stanicom, koji će izveštavati Glavni štab o situaciji.

Štabovi jedinica su u toku 22. jula preduzeli mere za izvršenje postavljenih zadataka i do 18 časova u Moroviću su se prikupili: 6. vojvođanske brigade, 2. sremski odred, Glavni štab NOV i PO Vojvodine i oko 600 nenaoružanih boraca. Oko 19 časova prešli su reku Bosut i produžili ka pruzi Beograd — Zagreb. Između železničkih stanica Gibarac i Bačinci naišli su na neprijateljsku zasedu. Prethodnica, a zatim i glavnina kolone, stupile su u borbu, razbile zasedu i jedan deo kolone preko pruge je nastavio pokret prema Fruškoj gori. Međutim, neprijatelj se brzo sredio i prešao u napad, pa je jedan deo partizanske kolone (2. sremskog odreda, dve čete 6. brigade, Glavni štab sa pratećom četom i deo nenaoružanog ljudstva) bio primoran da se vrati. U povratku preko reke Bosut naišli su na neprijateljske izviđačke delove sa dva tenka, koji su već izbili na reku. Zahvaljujući prisebnosti i hrabrom držanju boraca sa PT puškom,[221] grupa se čamcima prebacila preko reke i, sa jednim danom zakašnjenja, produžila za 7. vojvođanskom brigadom, s kojom se spojila u rejonu s. Bošnjaci i produžila marš prema Slavoniji.

7. vojvođanska brigada sa Majevičkim odredom i grupom nenaoružanog ljudstva se 22. jula prikupila u rejonu

---

[220] Ostao je Vasa Vesković u ataru sela Ilinci i uspešno obavio zadatak sve do povratka Glavnog štaba Vojvodine na ovaj teren.

[221] Lazar Mišković je sa bliskog odstojanja uništio jedan tenk, posle čega se drugi tenk povukao nazad.

sela Batrovci, odakle se uspešno prebacila preko pruge Vinkovci — Brčko, napala i proterala neprijatelja iz sela Bošnjaci i tu se spojila sa kolonom Glavnog štaba. Razvijajući usput aktivna dejstva, kolona je nastavila pokret prema planini Dilj.

Iako je znao (jer su borbe vođene na oba pravca izvlačenja) da su se partizanske jedinice izvukle i prebacile na drugi teren, neprijatelj se držao zapovesti. Njegove su jedinice 25. jula zauzele predviđene položaje, a 26. jula u 4.00 časa, posle artiljerijske pripreme u prazno, krenule u napad. Pošto nisu nailazile na otpor, jedinice su se iz svih predviđenih pravaca već istoga dana oko 14 časova spojile i u toku narednih 10 dana pretresle Bosutske šume. Zbog pretrpljenog neuspeha neprijatelju nije ostalo drugo već da svoj bes ispolji na sela kroz koja je prolazio (Morović, Batrovci, Jamena i Sremska Rača), paleći ih i vršeći teror nad stanovništvom. Videći da je i ovoga puta izmanevrisan i da mu je akcija propala, neprijatelj 5. avgusta povlači svoje jedinice u polazne garnizone. Hvaleći moral svojih trupa u naređenju o povlačenju se pored ostalog kaže:[222]

> Sa 6. 8. za trupe koje su stajale pod k-dom K-danta podr. za osig. Srem—Istok završeni su poduhvati Kornblume I do IV, koji su počeli još početkom juna.
>
> Oficiri, podoficiri i vojnici su prilikom postavljenih zadataka... učinili sve što je bilo u njihovoj moći i u prkos stalnog borbenog dodira, danju i noću zalaganjem cele svoje ličnosti i najvećeg svog dobra, života postigli da su u pojedinim oblastima područja Srem—Istok grupe bandi potučene i velikim delom uništene...

A za sve vreme trajanja ove faze neprijateljske ofanzive jedinice NOV i PO nisu imale gubitaka.[223]

10. DEJSTVA U SLAVONIJI

Posle uspešnog izvlačenja iz obruča i zabacivanja neprijatelju za leđa, grupa sremskih jedinica na čelu sa Glavnim štabom 7. vojvođanskom brigadom razvila je

---

[222] Zbornik I/17, dok. 163.

[223] Izveštaj Glavnog štaba Vojvodine (VII, dok. 13—5, k. 213). — Izjave Vase Veskovića i Radovana Novića.

aktivna dejstva u županjskom srezu, gde su se vrlo retko pojavljivale krupnije partizanske jedinice. Time je dignut moral pristalica NOP, pa i čitavog naroda u tom kraju, terenskim radnicima je omogućeno da slobodnije deluju, a neprijatelj je primoran da oslabi svoje snage na drugim i orijentiše ih na ovu teritoriju. Najzad, pošto su vojvođanske jedinice bile sastavljene pretežno od Srba, a ovaj kraj nastanjen uglavnom Hrvatima, došlo je do međusobnog zbližavanja i razvijanja bratstva i jedinstva.

Dok je neprijatelj krstario u prazno po Bosutskim šumama, jedinice 7. vojvođanske brigade, 2. sremskog i Majevičkog odreda stupile su u aktivna dejstva na teritoriji Slavonije: 26. jula su napale neprijateljsko uporište u s. Babina Greda, gde se nalazilo oko 50 vojnika i posle kraće borbe neprijatelj je razbijen i proteran iz sela. Zarobljeno je pet ustaša i zaplenjene veće količine raznog materijala; partizanske jedinice su imale jednog poginulog borca. Po oslobođenju ovog mesta oslobođeni su i Slavonski Šamac i Gundinci. 27. jula jedinice 7. brigade, sa jednom četom 2. sremskog odreda, napale su posadu od 40 ustaša u s. Štitar. Posle žestoke borbe koja je trajala četiri i po časa, posada je delom uništena, delom proterana, a uporište zauzeto; 7. brigada je imala dva ranjena borca. Zaplenjeno je: 1 mitraljez, 12 pušaka, 170 metaka, 7 bombi, 3 motocikla, 3 pisaće mašine i drugo.

Za vreme ovih napada 2. bataljon 7. brigade se nalazio na obezbeđenju, na liniji kanala Berava, između s. Gundinci i s. Beravci. Neprijatelj, jačine oko 200 vojnika, je u toku 27. i 28. jula izvršio više napada u cilju pružanja pomoći napadnutim garnizonima. Upornom odbranom 2. bataljon je uspeo da održi položaje uz gubitke od tri poginula i devet ranjenih boraca. U isto vreme 28. jula neprijatelj je napao položaje 1. bataljona 7. brigade, između Županje i s. Štitar, ali je i ovde bio odbijen.

Na ovu aktivnost vojvođanskih jedinica neprijatelj je počeo koncentrisati jače snage prema »ugroženoj« teritoriji županjskog područja, na što je Glavni štab Vojvodine odlučio da jedinice nastave prodor ka planini Dilj. Pokret je izvršen noću 29/30. jula i čitava grupacija se 30. jula našla u širem rejonu s. Trnova. Dolaskom na ovu teritoriju uspostavljen je kontakt sa Diljskim odredom i

komandom područja Paučje, a zamenik komandanta Glavnog štaba je uspostavio vezu sa štabom 6. korpusa, s kojim se dogovorio o zajedničkim dejstvima.

7. brigada, 2. sremski i Majevički odred ostali su na odmoru i sređivanju 3—4 dana u rejonu Levanjske Varoši i Slobodne Vlasti, gde je od dela 2. sremskog odreda, kao jezgra i nenaoružanog ljudstva, sa zaplenjenim naoružanjem formiran 4. bataljon brigade. Saglasno odluci Glavnog štaba Vojvodine i štaba 6. korpusa, 7. brigada se prebacila u rejon Orahovica — Čačinci — Feričanci sa zadatkom da obezbedi narod u obavljanju žetve od upada neprijatelja iz Donjeg Miholjca. (Za vreme ovih dejstava brigada je bila pod komandom štaba Istočne grupe odreda i zadržala se na teritoriji Slavonije do početka septembra, kada se vratila u Srem i 8. septembra stigla u rejon s. Lipovac i s. Batrovci. Glavni štab Vojvodine vratio se u Srem 12. avgusta, a 2. sremski i Majevički odred odmah za njim.

Neposredno po dolasku 7. vojvođanske brigade u rejon pl. Krndije 80 vojnika 9. jurišne bojne 18. stajaćeg ustaškog zdruga iz s. Feričanci napao je 8. avgusta položaje 1. bataljona u rejonu s. Crkvari (kod Orahovice). U jednočasovnoj borbi bataljon je imao jednog ranjenog borca. Zaplenjene su 2 puške sa 110 metaka.

Napad na s. Feričanci

Da bi se oslobodili daljeg uznemiravanja od strane neprijatelja iz s. Feričanci i sprečili pljačku žetve, štab 7. brigade je doneo odluku da 12/13. avgusta napadne ovo uporište, koje je branilo oko 200 dobro naoružanih ustaša i Nemaca. Napad je izvršio 1. bataljon i dve čete 3. bataljona, dok su ostale jedinice brigade obezbeđivale napad od okolnih neprijateljskih garnizona. U dvočasovnoj borbi (23.30—1.00) posle jačeg mestimičnog otpora, neprijatelj se uglavnom povukao u pravcu sela Đurđenovac ili razbeše po okolini. Ubijena su svega dva neprijateljska vojnika. Zaplenjeno je: 1 puškomitraljez sa 10 punih okvira, 1 ručni mitraljez sa 3 okvira i druga vojnička oprema. Jedinice brigade nisu imale gubitaka.

Borba oko Orahovice

Odmah po napadu na s. Feričanci 13. avgusta neprijatelj je, reagovao protivnapadom. Sa oko 250 vojnika na kamionima, 2 tenka i 4 oklopna automobila, on je pokušao da prodre od s. Đurđenovac i s. Feričanci, preko s. Orahovica, ka s. Čačinci. Njega je na drumu Feričanci — Orahovica prvo sačekao jedan vod iz 3. bataljona, koji se tu nalazio na obezbeđenju i primorao ga da se razvije. U borbu su odmah stupile ostale jedinice 3. bataljona i od 11.00 do 16.00 časova neprijatelj je uporno pokušavao da zauzme ključni položaj na kosi Plavšićevo brdo. Kada je oko 16 časova jedna četa iz 1. bataljona udarila u bok neprijatelja iz pravca s. Crkvari, on se preko s. Feričanci i s. Zdenci povukao za Čačince. Gubici neprijatelja su bili oko 20 ubijenih i više ranjenih, a 1 oklopni automobil oštećen. Jedinice brigade su imale jednog poginulog i tri ranjena borca. Za vreme ove borbe oslobođena je grupa od 210 stanovnika Srema, koje je neprijatelj oterao za vreme ofanzive i ostavio u blizini sela Feričanci.

Napad na s. Obradovac

U Obradovcu i Paušincima nalazilo se 300 do 400 neprijateljskih vojnika, koji su ova sela pretvorili u solidna uporišta. Štab 7. vojvođanske brigade je odlučio da noću 20/21. avgusta jednovremeno napadne oba uporišta i to: 1. i 2. bataljon na selo Obradovac, a 3. i 4. bataljon na selo Paušinci. Međutim, neprijatelj se pred sam početak napada iz s. Paušinci povukao u s. Obradovac, pa je posada ovog sela bila udvostručena, a 3. i 4. bataljon ostali neangažovani. Štab 7. brigade nije imao vremena da ove bataljone prebaci do Obradovca, a i sam napad 1. i 2. bataljona nije bio dobro organizovan: bataljoni su zakasnili (1. pola, a 2. bataljon čitava dva časa). Tako je izostalo iznenađenje kao glavni elemenat u napadu. A kada je neprijatelju stiglo i pojačanje, napad je bio osuđen na neuspeh. Posle četiri časa žestoke borbe, procenjujući da se uporište neće moći likvidirati jer je i zora bila na domaku, štab brigade

je naredio povlačenje. Neprijatelju su naneti gubici od 18 ubijenih i oko 30 ranjenih vojnika i oficira. Uništena su dva neprijateljska teška mitraljeza. Jedinice brigade su pretrpele gubitke od jednog poginulog i osam ranjenih boraca.

Napad na s. Viljevo

Selo Viljevo, koje se nalazi između D. Miholjca i Podravske Moslavine, branilo je oko 60 neprijateljskih vojnika. Napad na ovo uporište noću 24/25. avgusta izvodili su 1. bataljon 7. brigade i Podravski partizanski odred. Posle četiri i po časa (23.00—3.30) borbe, jedinice brigade i odreda uspele su da ovladaju sa tri bunkera, ali dva centralna, opasana sa nekoliko redove bodljikave žice, neprijatelj je do kraja uspešno branio. Viljevu su u toku borbe iz D. Miholjca i Moslavine krenula pojačanja, ali su ih obezbeđujući delovi brigade prinudili na povlačenje. Ukupni gubici neprijatelja bili su 9 ubijenih, 35 ranjenih vojnika i oštećen 1 kamion; bataljon i odred su imali 5 ranjenih boraca.

Borba u rejonu s. Gradište — s. Bekteže

Odmah posle napada na s. Viljevo, a prema naređenju štaba Istočne grupe odreda, jedinice 7. brigade su se prebacile delom u rejon s. Gradište — s. Bekteže, a delom na obezbeđenje komunikacije Pleternica — Kutjevo — Orahovica i Gradište — Našice.

Na jedinice 1. bataljona koje su branile rejon s. Gradište — s. Bekteže, neprijatelj je 29. avgusta izvršio napad prvo sa 300, a kasnije i sa 1000 vojnika. Borba je otpočela u 4.00 časa ujutro i trajala do 12 časova, za koje vreme je svaka strana izvršila po tri juriša. Oko 12 časova, kada je brojna nadmoćnost neprijatelja zbog stalnih pojačanja bila i suviše velika, 1. bataljon i 1. četa 3. bataljona povukli se na položaje severno od s. Bekteže, u koje je neprijatelj upao, palio i pljačkao. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 100 ubijenih i ranjenih vojnika, a jedinice 7. brigade 18 poginulih i 30 ranjenih boraca.

Par dana posle borbe kod sela Bekteže štab 7. brigade je dobio naređenje Glavnog štaba Vojvodine da se sa brigadom prebaci u zapadni Srem i razmesti u rejon s. Lipovac — s. Batrovci. Prebacivanje je izvršeno od 2. do 8. septembra, kada se čitava brigada našla na toj prostoriji. Uoči pokreta, 1. septembra, jedinice brigade su izvršile rušenje žel. pruge Osijek — Đakovo, između s. Semeljci i s. Široko Polje, na dužini od oko 2 kilometra i posekle 200 TT stubova. Za vreme pokreta, četa 1. bataljona napala je 7. septembra bunker kod mesta preko reke Spačve i porušila prugu Brčko — Vinkovci na četiri mesta. Posle borbe koja je trajala svega 20 minuta, četa je obustavila napad na bunker i produžila pokret za glavninom brigade, obezbeđujući joj prelaz preko ove osetljive linije. Tako se završio boravak 7. vojvođanske brigade u Slavoniji, čija su dejstva bila vrlo uspešna, a pomoć jedinicama 6. korpusa značajna.[224]

U celini uzeto Glavni štab Vojvodine je u neprijateljskoj ofanzivi na Bosutske šume postupao saglasno taktici partizanskog ratovanja: izvukao snage ispod udara nadmoćnog neprijatelja, razvio vrlo uspešna ofanzivna dejstva, a po završetku ofanzive vratio jedinice na svoju teritoriju da bi nastavile sa još većom aktivnošću.

11. FORMIRANJE SREMSKE OPERATIVNE ZONE

Dok se izvodila operacija »Kornblume«, Glavni štab NOV i PO Vojvodine je, 22. jula, izdao naredbu[225] o reorganizaciji odreda: od 1. i 2. sremskog formirana su tri odreda: Fruškogorski, Posavski i Bosutski sa po dva bataljona i oko 400 boraca, a Diverzantski bataljon je preformiran u Jurišni bataljon. Prema istoj naredbi formirane su operativne zone: Sremska, Bačko-baranjska i Banatska sa svojim štabovima kao rukovodećim organima. Pod komandu štaba *Sremske operativne zone* potpali su Fruškogorski, Posavski i Bosutski odred, dok su 6. i 7. vojvođan-

---

[224] Zbornik I/8, dok. 109, 131.
— Vojnoistorijski institut, dok. 29/2—3, 24/1—3, 15—5, 1—2, 23—3, 22—3, 16—1, 17—1, k. 213.

[225] Zbornik I/8, dok. 117.

ska brigada ostale pod direktnom komandom Glavnog štaba. Ova reorganizacija nije mogla biti izvršena odmah već po povratku Glavnog štaba iz Slavonije i završena je do 15. avgusta.

* *
*

Od početka neprijateljske operacije u Bosutskim šumama pa do povratka 2. sremskog odreda na svoj teren, 6. brigada, 1. sremski odred i Diverzantski bataljon su razvili živu aktivnost u ostalim delovima Srema. Delovi 6. brigade su 1. avgusta upali u s. Dobanovci, 2. avgusta vodili kraću borbu na pruzi između s. Putinci i s. Kraljevci, a vod je 5. avgusta, između s. Sibač i s. Dobrinci, napao iz zasede 25 neprijateljskih vojnika. Posle jednočasovne borbe ubijeno je 7 nepr. vojnika. Vod je imao tri poginula borca.

Napad na s. Čerević

U toku žetve u Sremu neprijatelj je, u nastojanju da opljačka što više pšenice, rasporedio svoje snage po selima koje su obezbeđivale vršidbu, a na koje su napadale partizanske jedinice. Tako je 4. avgusta izvršen upad na pustaru Grabovac (između s. Manđelos i s. Grgurevci), gde je zapaljeno oko četiri vagona pšenice, jedna vršalica i veće količine slame, a 7. avgusta u 23.00 časa izvršen je napad na 60 ustaša, koji su obezbeđivali vršidbu u s. Čerević. Napad na selo, prema zapovesti operativnog štaba 6. brigade i 1. sremskog odreda, vršio je 1. bataljon odreda, dok je 1. bataljon brigade postavio obezbeđenje od fabrike cementa, manastira i sela Beočina, gde se u raznim objektima nalazilo oko 940 Nemaca i ustaša. U cilju vezivanja neprijatelja, ovaj bataljon je imao zadatak da demonstrira napad na ustašku posadu u Beočinskom manastiru. Počevši napad u 23.00 časa, 1. bataljon odreda je u prvom naletu prodro u selo i posle jednočasovne borbe razbio neprijatelja i proterao ga iz sela. Neprijatelj iz Beočina je, krenuvši u pomoć posadi u Čereviću, naišao na zasedu 1. bataljona brigade i iznenadnom vatrom bio primoran na povlačenje.

Pošto se sredio, ponovo je pokušao da se probije, ali je jurišem 1. bataljona potpuno razbijen i nateran u bekstvo. Bataljon je prešao u gonjenje i ovu neprijateljsku grupu delom uništio, delom naterao u Dunav, — a jedan deo je uspeo da se izvuče. Ubijeno je 22, ranjeno 10, a 12 neprijateljskih vojnika se sa oružjem utopilo u Dunav. Jedinice 6. brigade i 1. sremskog odreda su imale gubitke od dva poginula i četiri ranjena borca.[226]

Posle ovog napada jedinice 6. brigade su, postavljajući zasede, izvršile nekoliko uspešnih napada na neprijateljske delove u pokretu: 8. avgusta, na drumu između s. Čalma i s. Laćarak, ubijeno je 6 neprijateljskih vojnika, zaplenjene 4 puške sa 160 metaka i 3 bombe; 10. avgusta na drumu između Rume i s. V. Radinci, u napadu iz zasede na grupu od oko 30 neprijateljskih vojnika ubijeno je 24, zaplenjen 1 puškomitraljez, 1 ručni mitraljez, 6 pušaka, 640 metaka i 3 pištolja, dok ostalo naoružanje nije pokupljeno zbog brzog dolaska neprijateljskog pojačanja na kamionima i tenkovima iz Rume. U ovom napadu poginula su dva borca, a četiri su ranjena. 11. avgusta ponovo na drumu između s. Čalma i s. Laćarak, napadnuta je grupa od oko 35 neprijateljskih vojnika i ubijeno 10, a ranjeno 15 vojnika; jedinice 6 brigade nisu imale gubitaka; 13. avgusta je na istom mestu zaplenjen jedan kamion i u njemu zarobljena dva Nemca.

Pošto su izvršili više napada iz zasede neprijateljske patrole i manje delove, delovi 1. sremskog odreda su 12. avgusta napali jače neprijateljske snage u selu Progar, koje su ovde upale s ciljem da napadnu pograničnu četu i Mačvanski bataljon. Upad u s. Progar neprijatelj je izvršio sa oko 200 Nemaca od s. Surčina, dvoje oklopnih kola od Kupinova i oko 100 Nemaca od s. Bečman, preko Ašanje, kanalom Jarčina. Iako se radilo o jačim neprijateljskim snagama, odlučeno je da se napadom omogući izvlačenje ugroženih jedinica. Pošto napad nije otpočeo jednovremeno (delom u 10.00, a delom u 13.00 časova) neprijatelju je pružena mogućnost da se uspešno brani. U žestokoj

---

[226] Zbornik I/8, dok. 113.
— Vojnoistorijski institut, dok. 39—1/2, 12—2 i 29/2—3, k. 213.
— Stenograf, reg. 1—72/4, k. 1992.

borbi koja je trajala do 18 časova neprijatelju su naneti gubici od 20 ubijenih i oko 40 ranjenih vojnika, a 1 kamion je uništen. 1. sremski odred je imao 6 poginulih i 11 ranjenih boraca. Pred kraj borbe Mačvanski bataljon se sukobio sa neprijateljskim pojačanjem koje se kretalo od s. Boljevci prema Progaru. U žestokoj borbi ubijeno je ili ranjeno oko 30 neprijateljskih vojnika, ali je i bataljon imao 14 poginulih boraca.[227]

Diverzantski bataljon je u ovom periodu bio vrlo aktivan: od 26. do 30. jula porušio je most preko r. Bosut kod s. Podgrađe, dva mosta na železničkoj pruzi Vinkovci — Brčko i jedan most na pruzi između Šida i Morovića; 31. jula je na pruzi između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci izbačen iz koloseka teretni voz, uništena lokomotiva i 8 vagona, zbog čega je saobraćaj bio prekinut 20 časova; 3. avgusta na istoj relaciji izbačen je iz koloseka transportni voz sa ratnim materijalom, uništena lokomotiva i osam vagona. Istoga dana je, između s. Platičevo i s. Nikinci, razorena železnička pruga na dužini od oko 500 metara, zbog čega je saobraćaj bio prekinut u toku jednog dana; 12. avgusta razoren je deo pruge između Srem. Mitrovice i s. Voganj i na nekoliko mesta drum Srem. Mitrovica — s. Grgurevci; 13. avgusta, uz pomoć omladine iz s. Adaševci, razoreno je preko 50 metara pruge između Šida i s. Adaševci, a 14. avgusta na pruzi između Srem. Mitrovice i Vognja, uništena je lokomotiva i jedan vagon teretnog voza i ranjeno pet neprijateljskih vojnika.

Od povratka Glavnog štaba iz Slavonije pa do nove reorganizacije, koja je usledila 11. septembra, sve jedinice su pojačale napade na neprijateljske komunikacije. U masovnom rušenju komunikacija, koje je počelo u noći između 31. avgusta i 1. septembra, Jurišni (Diverzantski) bataljon je izvršio više uspešnih diverzija: 16. avgusta razoren je deo železničke pruge između Srem. Mitrovice i Vognja; 17. avgusta na pruzi Vinkovci — Osijek izbačen je iz koloseka teretni voz i uništena lokomotiva, a oštećeno 10 vagona; 18. avgusta na istoj relaciji izbačen je iz kolo-

---

[227] Zbornik I/8, dok. 131.
— Vojnoistorijski institut, dok. 3/1—11 m, 3/1—11, k. 1661.
— Stenograf, 1—77/4, k. 1992.

seka kontrolni voz, oštećena lokomotiva i šest vagona; 19. avgusta, između s. Laćarak i s. Martinci, porušen je jedan armirano-betonski most; 26. avgusta izvršen je vatreni napad iz minobacača i teško oštećena TT centrala na železničkoj stanici Srem. Mitrovica.

Napad na pustaru Grabovac i s. Manđelos

Jedinice NOV Srema izvršile su više napada na neprijatelja u garnizonima i pokretu. Tako je 6. vojvođanska brigada, u sadejstvu sa Fruškogorskim odredom, noću 22/23. avgusta napala neprijateljske posade u s. Manđelos i pustari Grabovac (između s. Manđelos i s. Grgurevci). Dok se posada u Manđelosu nalazila privremeno, pustara je predstavljala snažno uporište neprijatelja od početka rata. Iz njega je neprijatelj vršio česte ispade u Frušku goru i okolna sela, pljačkajući i terorišući narod, pa je bilo od izvanrednog značaja da se ovo uporište konačno likvidira. Neprijateljska posada je zgrade pustare pretvorila u prave tvrđave, opasane rovovima, s više redova bodljikave žice i minskim poljima.

Prema izdatoj zapovesti, napad na s. Manđelos je vršio 1. a na pustaru 4. bataljon brigade; 2. bataljon je postavljen na obezbeđenje od Srem. Mitrovice, 3 bataljon od s. Čalma i s. Erdevik, a jedna četa Fruškogorskog odreda od Rume. Napad je otpočeo u 21.45 časova.

— 1. bataljon, napadajući na Manđelos sa dve strane, naišao je na preciznu minobacačku vatru i pretrpeo velike gubitke. Među borcima je zbog toga zavladala nesigurnost, pa je štab bataljona morao još u početku da uvede četu iz rezerve. U borbi koja je trajala oko 3,5 časa jedna četa je uspela da prodre do centra sela, ali je neprijatelj protivnapadima, i uz znatne gubitke, uspeo da se do kraja odbrani. Procenivši da se uporište neće moći zauzeti, štab brigade je naredio bataljonu da obustavi napad i povuče se na polazne položaje.

— 4. bataljon, napadajući pustaru Grabovac sa tri strane, zbog nedostatka teškog naoružanja, nije uspeo da prodre u uporište, jer se neprijatelj brzo snašao i pružio odlučan otpor. Otežavajuća okolnost za napad bataljona

bila je i ta što se odmah u početku zapalilo seno i slama oko pustare, te je neprijatelj iz utvrđenih objekata imao izvrstan pregled osvetljenog terena i bataljonu naneo velike gubitke. Jedan vod iz prve linije naišao je na minsko polje i tu pretrpeo znatne gubitke. Sve je to uticalo da se i ovaj bataljon povuče ne dovršivši napad.

Oko 23 časa neprijatelj je sa 2 tenka krenuo iz Srem. Mitrovice. Sačekan vatrom 2. bataljona, tučen iz PT pušaka i minobacača, neprijatelj je bio prinuđen na povlačenje.

Ostale jedinice na obezbeđenju nisu došle u dodir sa neprijateljem. 3. bataljon, koji je bio na obezbeđenju od sela Čalme i Erdevika, posekao je TT veze na dužini oko 2,5 kilometra.

U ovim neuspelim napadima neprijatelj je imao 24 ubijena i 36 ranjenih vojnika, a jedinice 6. brigade 17 poginulih i 68 ranjenih boraca. Neuspeh je prouzrokovan u prvom redu samim naređenjem da se napad izvrši na brojno jaku i utvrđenu posadu i u nedostatku teškog naoružanja, bez koga se utvrđeni objekti nisu mogli likvidirati.

Odmah sledeće noći, 23. avgusta, štab 6. brigade je uputio jednu četu da demonstrira napad na pustaru Grabovac, ponovivši to i noću 24. avgusta. Neprijatelj je izgubio sigurnost i očekujući novi napad, 25. avgusta je napustio ovo uporište, te je tek tada krajnji cilj konačno i postignut.

Zaseda kod s. Divoš

Jedinice 3. bataljona 6. vojvođanske brigade postavile su 1. septembra zasedu na prilazima i u samom selu Divoš sa zadatkom da napadnu neprijatelja koji je svaki dan dolazio u to selo i odnosio opeku za pravljenje bunkera u s. Čalmu. Grupa od 25 vojnika pošla je prema Divošu. Četa u zasedi iznenadila je neprijatelja vatrom sa odstojanja od 10 metara, a druga četa istog bataljona ga napala u bok i leđa. Došlo je do borbe prsa u prsa. Neprijatelj je bio razbijen, delom uništen, a delom se izvukao u pravcu Čalme, uz gubitke od 12 ubijenih i 3 zarobljena. Zaple-

njeno je: 1 puškomitraljez, 1 ručni mitraljez, 6 pušaka, 1 pištolj, oko 2000 metaka i druga ratna oprema. 3. bataljon je imao 4 ranjena borca. 5. septembra je oko 200 neprijateljskih vojnika pošlo iz sela Čalma i Erdevik ka s. Divoš sa namerom da napadne 3. bataljon 6. brigade. Bataljon je izvršio napad pre no što je neprijatelj ušao u šumu i posle polučasovne borbe ga razbio nanevši mu osetne gubitke.[228]

I odredi su u ovom periodu izvršili više napada na neprijatelja.

Posavski odred: 15. avgusta je napao iz zasede neprijateljsku patrolu, na drumu između s. Surčin i s. Dobanovci; 16. avgusta sa Mačvanskim bataljonom, napao je na grupu četnika i nedićevaca, koji su prešli iz Srbije i utvrdili se u Kupinskom kutu, gde su im naneti znatni gubici; 21. avgusta napao je iz zasede nemačku patrolu i zarobio dva Nemca; 26. avgusta je upao u s. Nikinci i s. Hrtkovci gde su ubijena dva Nemca, ranjena tri i zarobljen jedan ustaški zločinac; 27. avgusta je napao s. Surčin u cilju uznemiravanja neprijatelja; 28. avgusta napao je grupu četnika na r. Savi, zarobio pet četnika i zaplenio šest pušaka.

Bosutski odred: 16. avgusta je na drumu između s. Kuzmin i s. Bosut iz zasede napao grupu od 20 neprijateljskih vojnika; 18. avgusta napao je domobransku patrolu u blizini Vukovara; 19. avgusta u blizini s. Tovarnik kod Šida napao je grupu seoske milicije; 21. avgusta je razorio oko 250 metara železničke pruge Šid — Srem. Rača; 24. avgusta napao je nemačku posadu u s. D. Novo Selo.

Fruškogorski odred: 17. avgusta je u blizini s. Beočin napao ustašku patrolu, ubio jednog i ranio dvojicu ustaša; 20. avgusta napao je nemačku patrolu između s. Erdevik i s. Kukujevci, ubio dva, a zarobio jednog vojnika; 25. avgusta, na drumu Srem. Kamenica — Iriški venac, kod mesta Parogovo, napao iz zasede grupu nemačkih vojnika koji su obezbeđivali 60 nenaoružanih Italijana na seči drva. Posle borbe od 15 minuta Nemci su likvidirani: ubi-

---

[228] Zbornik I/8, dok. 141.
— Izveštaj štaba 6. vojvođanske brigade (VII dok. 26—3, k. 213).

jeno je 15, ranjen 1, a zarobljeno 10 nemačkih vojnika, dok je Italijana 7 ubijeno i 3 ranjeno. Zaplenjeno je: 3 puškomitraljeza, 3 ručna mitraljeza, 13 pušaka, 6 bombi i druga oprema. Odred je imao tri poginula i četiri ranjena borca. 29. avgusta je izvršen upad u opštinsku zgradu u Staroj Pazovi i razoružana dva stražara, a u povratku je došlo do sukoba sa neprijateljskom patrolom na železničkoj pruzi. Istoga dana je na drumu Srem. Mitrovica — s. Manđelos uništen jedan kamion.

12. OFANZIVA NA NEPRIJATELJSKI SAOBRAĆAJ I VEZE

Situacija na savezničkim frontovima, približavanje Crvene armije granicama Jugoslavije, povlačenje nemačkih snaga preko Srema i sporazum Vrhovnog štaba NOV i POJ sa savezničkim komandama o saradnji njihovih jedinica, uslovili su naređenje Vrhovnog štaba od 17. avgusta o rušenju komunikacija na čitavoj teritoriji Jugoslavije, pa je Glavni štab NOV i PO Vojvodine, 27. avgusta izdao zapovest svim potčinjenim štabovima za rušenje komunikacija koje bi se izvelo od 1. do 7. septembra.

Sremskoj operativnoj zoni je naređeno rušenje komunikacija svake noći od 31. avgusta do 7. septembra, a jedinice su za svaku noć dobijale određene deonice pruge za rušenje: 6. vojvođanskoj brigadi određena je pruga Beograd — Zagreb i rušenje na deonici Srem. Mitrovica — Ruma, Srem. Mitrovica — s. Martinci, Ruma — Inđija i Inđija — Batajnica, kao i napadi na plovne objekte na r. Dunav. Posavskom odredu je naređeno da ruši prugu Beograd — Zagreb na deonici Zemun — Batajnica, Batajnica — Inđija, Inđija — Nova Pazova i pruga Ruma — Šabac na deonici s. Buđanovci — s. Klenak. Fruškogorski odred je dobio zadatak da ruši prugu Beograd — Novi Sad na deonici Petrovaradin — Srem. Karlovci, Srem. Karlovci — Beška, Beška — Inđija, Inđija — Nova Pazova i prugu Ruma — Šabac na deonici Ruma — Buđanovci. Bosutski odred je imao da ruši prugu Beograd — Zagreb na deonici Vinkovci — Vukovar i Majevički odred prugu Vinkovci — Županja. Jurišnom bataljonu je naređeno da formira šest

udarnih minerskih grupa, i da ih obezbedi alatom i materijalom da bi se mogle rasporediti na odrede i brigadu.

Glavni štab u naređenju daje uputstvo o rušenju gde kaže da bataljoni, dok minerske grupe ruše prugu (naročito mostove i propuste), vrše obezbeđenje i uništavaju TT veze. Mesta koja je neprijatelj zaposeo i utvrdio izbegavati i ne izlagati se nepotrebnim gubicima. Štabovi jedinica su ovlašćeni da mesta rušenja mogu pomerati levo i desno od određenog, ali u okvirima datih pruga i deonica.

Naređenjem je predviđeno da bataljoni u svojim rejonima dejstva ruše mostove i postavljaju PT mine. I najzad:

Skreće se pažnja drugovima da su naše akcije u skladu akcija celokupne naše vojske u Jugoslaviji i da mi moramo dati sve od sebe da ne izostanemo iza ostalih naših jedinica u ovim najodlučnijim i najsudbonosnijim trenucima koje preživljava naš narod. Prema uspehu pojedinih jedinica pokazaće se njihova prava vrednost. Potrebno je stvoriti utakmicu između pojedinih bataljona, koji će bataljon porušiti najviše mostova, propusta, pruge.[229]

Sve jedinice su do 31. avgusta izvršile naređeni raspored i postavile se na polazne položaje. U isto vreme je štab jurišnog bataljona formirao minerske udarne grupe sa sredstvima i rasporedio ih po jedinicama. Noću između 31. avgusta i 1. septembra jedinice su otpočele sa ovom širokom akcijom rušenja komunikacija:

— 2. bataljon 6. vojvođanske brigade, sa pridatom minerskom grupom je četiri časa rušio prugu Beograd — Zagreb, između s. Golubinci i s. Putinci. Pruga je minirana na 32 mesta, i odmah razoreno oko 1200 metara i posečeno oko 60 TT stubova. Neprijateljski pokušaj intervencije iz sela Golubinci je odbijen.

— Dve čete 1. bataljona 6. brigade, sa minerskom grupom, rušile su prugu između Srem. Mitrovice i s. Voganj. Stalno uznemiravane od neprijatelja iz obližnjih bunkera, čete su razorile oko 1 kilometar pruge, a od toga 500 metara duplog koloseka.

— 1. bataljon Bosutskog odreda, sa minerskom grupom, je između železničkih stanica Kukujevci i Bačinci, za jedan sat na 9 mesta minama pokidao prugu, a zatim su

[229] Zbornik I/8, dok. 126.

je borci ručnim sredstvima potpuno razorili, dobrim delom povadili šine zajedno sa pragovima i uklonili ih sa kolosека. Tako je potpuno onesposobljeno za saobraćaj 108 metara pruge i posečeno 50 TT stubova. Neprijatelj je pokušao da interveniše od železničke stanice Kukujevci, ali ga je obezbeđenje bataljona iz zasede odbilo i prinudilo da se povuče.

Sl. 31 — Diverzantska akcija između Srem. Mitrovice i s. Voganj na železničkoj pruzi Beograd — Zagreb.

— Dve čete Bosutskog odreda, sa minerskom grupom, su između železničkih stanica Otok — Vrbanja — Spačva, razrušile 150 metara pruge i posekle 10 TT stubova.

— Jedan bataljon Fruškogorskog odreda, sa minerskom grupom, je između železničke stanice Sremski Karlovci i Petrovaradin, razrušio oko 500 metara pruge i zapalio jednu stražaru. Tada je na postavljenu minu naišao teretni voz. Posle eksplozije bataljon je izvršio napad i zapalio ga, te je uništio tri lokomotive i devet vagona.

— Jedna četa iz Bosutskog odreda, sa minerskom grupom, je između s. Mirkovci i Jankovci razorila oba koloseka na dužini od 180 metara.

— Jedan bataljon Posavskog odreda, sa minerskom grupom, je razrušio prugu između Zemuna i Batajnice. Iako je neprijatelj intervenisao i tukao artiljerijom, pruga je minirana na 25 mesta i razorena na dužini od oko 500 metara; posečeno je 40 TT stubova. Drugi bataljon Posavskog odreda rušio je istu prugu između Batajnice i N. Pazove; porušeno je oko 500 metara pruge i posečeno 10 TT duplih stubova. Za vreme rušenja obezbeđujući delovi su odbili pokušaj neprijateljske intervencije iz Nove Pazove.

— Jedna četa Jurišnog bataljona je izvršila napad na putnički voz, na pruzi Ruma — Šabac, između Rume i kanala Jarčina; ranjena su dva domobrana.

Sledeće noći, 1/2. septembra, jedinice su nastavile rušenje, izvršavajući postavljeni plan.

Bataljon Fruškogorskog odreda je rušio — prugu Beograd — Novi Sad, između Srem. Karlovaca i Beške. Razoreno je oko 400 metara pruge i posečeno 10 TT stubova, zapaljena je jedna stražara i porušen jedan bunker.

Bataljon Bosutskog odreda je rušio prugu Beograd — Zagreb, između s. Bačinci i s. Kukujevci — razoreno je oko 150 metara pruge.

— Jedna četa 6. vojvođanske brigade napala je, 2. septembra na Dunavu između s. Čerević i s. Banoštar, motorni brod nizvodno na oko 60 metara od desne obale. Vatrom ručnog bacača i PT pušaka brod je pogođen i zapaljen. Istoga dana po podne, na istom mestu izvršen je napad na brod koji je vukao 3 šlepa; brod je teško oštećen, a jedan šlep — cisterna sa benzinom zapaljen. Sa ostalih šlepova neprijatelj je odgovorio vatrom mitraljeza od koje je ranjen jedan borac.

2/3. septembra jedan bataljon Bosutskog odreda je razorio 90 m pruge Vinkovci — Brčko, između s. Vrbanja i železničke stanice Spačva.

3/4. septembra 3. bataljona 6. vojvođanske brigade je razorio oko 1000 m pruge Beograd — Zagreb, između s. Martinci i s. Laćarak. Iste noći su delovi Jurišnog bataljona minirali na više mesta istu prugu između Inđije i Stare Pazove i razorili je na dužini od oko 500 metara.

4/5. septembra jedan bataljon Posavskog odreda, sa delovima 6. vojvođanske brigade, razorio je prugu između Rume i s. Kraljevci i to oba koloseka na dužini od oko 600 metara. Iste noći jedan bataljon Fruškogorskog odreda je minirao prugu Beograd — Novi Sad između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci i u zasedi sačekao teretni voz i napao ga posle eksplozije. Ustaška pratnja voza se odmah razbežala, a snage neprijatelja koje su intervenisale iz Srem. Karlovaca, bataljon je naterao na povlačenje, posle čega se i sam povukao. Ubijeno je nekoliko ustaša, uništena lokomotiva i nekoliko vagona. Delovi Jurišnog bataljona su na istoj relaciji razorili prugu na dužini od oko 180 metara, a između Inđije i Beške na dužini od oko 420 metara. Jedna četa Bosutskog odreda je razorila oko 100 m pruge Beograd — Zagreb, između Tovarnika i Ilače; i pokidale TT veze na dužini od oko 200 metara. Sledeće noći, ista četa je na istoj relaciji razorila još oko 40 metara pruge.

5/6. septembra dve čete Bosutskog odreda su razorile oko 150 m pruge Beograd — Zagreb, između Šida i Tovarnika, i posekle 20 TT stubova. Iste noći jedan bataljon Posavskog odreda je razorio oba koloseka pruge Beograd — Zagreb između s. Putinci i s. Kraljevci, na dužini od oko 200 metara. Jedan bataljon Fruškogorskog odreda je razorio oko 300 m pruge Beograd — Novi Sad, između s. Čortanovci i s. Beška.[230] Jedna četa Posavskog odreda je razorila oko dva km pruge Ruma — Šabac, između s. Nikinci i Platičevo. Najzad, ove noći su delovi Fruškogorskog odreda uništili jedan kamion na drumu između Iloka i Neština.

Zbog učestalih napada na brodove neprijatelj je 2—4. septembra obustavio saobraćaj na Dunavu. Za to vreme je artiljerijom sa leve tukao sremsku obalu i prvi brod se posle toga pojavio 5. septembra između s. Čerević i s. Banoštar. Jedna četa 6. vojvođanske brigade odmah je napala brod ručnim bacačima, pt puškama i mitraljezima, direktnim pogocima ga oštetila, zbog čega se morao zausta-

---

[230] Izveštaj Glavnog štaba Vojvodine br. 18 od septembra 1944. godine (VII, dok. 29/2—3, k. 213).

viti na »mađarskoj« strani. Mađari su bez rezultata tukli artiljerijom mesto sa koga je napad izvršen.

6/7. septembra delovi 6. vojvođanske brigade su rušili prugu Beograd — Zagreb i razorili: između Rume i s. Kraljevci oko 300 metara, a između Rume i Srem. Mitrovice oko 200 metara duplog koloseka.

Posle ovih i drugih diverzija koje su izvršene prema naređenju i planu Glavnog štaba Vojvodine, sve jedinice su, narednih noći produžile rušenje i ometanje železničkog i drumskog saobraćaja. 7/8. septembra jedan bataljon Posavskog odreda je razorio oko 70 m pruge između Zemuna i Batajnice; jedna četa Bosutskog odreda razorila je prugu između Šida i Tovarnika na dužini od oko 50 metara i posekla 15 TT stubova, a druga četa prugu Vinkovci — Brčko, između s. Otoka i Vrbanje, na dužini od oko 70 metara.

Delovi 6. vojvođanske brigade su 7. septembra na drumu između s. Neštin i s. Susek uništili jedan kamion, a delovi Jurišnog bataljona 8. septembra dvoja kola sa dva Nemca na drumu između s. Laćarak i s. Čalma; jedna četa Bosutskog odreda je 9. septembra razorila oko 30 m pruge Vukovar — Šid. 10. septembra su delovi 6. vojvođanske brigade razorili oko 30 m pruge duplog koloseka između Rume i Srem. Mitrovice i oko 200 m pruge Ruma — Šabac, između s. Buđanovci i s. Nikinci.

U toku ofanzive na neprijateljski saobraćaj i veze, od 1. do 10. septembra jedinice NOV i PO Vojvodine su samo prema ovome što je zabeleženo: razorile oko 20 kilometara železničke pruge, posekle preko 250 TT stubova, uništile ili oštetile 4 lokomotive, 20 vagona, 2 kamiona i 1 šlep, srušile nekoliko mostova i stražara.

Zbog intenzivnog rušenja železničkih komunikacija, naročito pruge Beograd — Zagreb, neprijatelj je bio primoran da uloži velike napore angažujući danonoćno veliki broj radnika da bi što brže izvršio opravke porušenog. Međutim, to mu je teško polazilo za rukom; dok je on na jednom mestu opravljao, na drugim mestima je rušeno. Jurio je po čitavom Sremu da bi brzim popravkama koliko-toliko omogućio saobraćaj preko ove, za njega toliko važne, teritorije. Pored materijalnih, neprijatelj je imao ogromne gubitke u vremenu pri transportu trupa i ratnog

materijala, što je bilo nenadoknadivo u ovoj situaciji. Jedinice NOV i PO Srema, usporavajući povlačenje i prebacivanje nemačkih snaga sa Balkanskog poluostrva na zapad, postigle su cilj i u granicama svojih mogućnosti izvršile naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Pored napada na neprijateljski saobraćaj i veze, jedinice NOV Srema su od 1. do 10. septembra izvršile i više drugih akcija: 3. septembra dve čete Posavskog odreda su napale iz zasede jaču neprijateljsku grupu između s. Ugrinovci i s. Dobanovci, ubile 12 neprijateljskih vojnika i zaplenile jedan puškomitraljez, nekoliko pušaka i druge opreme, čete nisu imale gubitaka. 4. septembra 2. bataljon 6. vojvođanske brigade, uz sadejstvo jedinica Posavskog odreda, napao je grupu od oko 450 četnika, koja se 1. septembra prebacila iz Srbije u Srem i utvrdila u s. Boljevci. Napad nije potpuno uspeo zbog jake utvrđenosti četnika i nejednovremenog napada. Posle petočasovne borbe četnici su proterani i ubijeno je 13 i zarobljena 2 četnika. Zaplenjeno je 6 pušaka, 200 metaka i 7 ručnih bombi. Bataljon je imao tri poginula i osam ranjenih boraca. 6. septembra isti bataljon 6. brigade i 2. bataljon Posavskog odreda napali su neprijateljsku posadu u s. Šimanovci i na drumu s. Šimanovci — Krnješevci. Na zasedu 2. bataljona Posavskog odreda naišlo je oko 40 neprijateljskih vojnika na putu po sledovanje hrane u Staru Pazovu. Posle polučasovne borbe neprijatelj je delom uništen, a delom se probio preko s. Krnješevci: ubijeno je 20 neprijateljskih vojnika i zaplenjeno: 1 puškomitraljez, 13 pušaka, 600 metaka, 2 pištolja, 9 ručnih bombi i druga oprema. Bataljon Posavskog odreda je imao jednog ranjenog borca. Istovremeno je 2. bataljon 6. brigade izvršio napad na s. Šimanovci i brzo razbio neprijatelja: ubijeno 3 i ranjeno nekoliko neprijateljskih vojnika, a zaplenjene 3 puške, 80 metaka, 6 ručnih bombi i druga oprema.

Delovi Bosutskog odreda su od 1. do 10. septembra vršili upade u sela: Komletinci, Nijemci i druga mesta, gde su naneli neprijatelju znatne gubitke u ljudstvu i naoružanju.

Od meseca juna do 10. septembra gubici neprijatelja su bili: preko 1000 ubijenih, oko 455 ranjenih i 175 zarobljenih vojnika. Zaplenjeno je oko: 48 mitraljeza, 327

pušaka, 40 000 metaka, 20 pištolja i 100 bombi, velike količine vojničke opreme i raznog drugog materijala. U preko 100 izvršenih diverzija uništeno je ili oštećeno oko: 24 lokomotive, preko 120 vagona, 6 drumskih motornih vozila, 20 mostova, 3 broda, 1 šlep, 1 avion, 3 tenka, nekoliko železničkih stanica i stražara; posečeno preko 450 TT stubova i razoreno preko 30 kilometara železničke pruge. U istom periodu jedinice NOV i PO su pretrpele gubitke od oko 93 poginula i 218 ranjenih boraca.

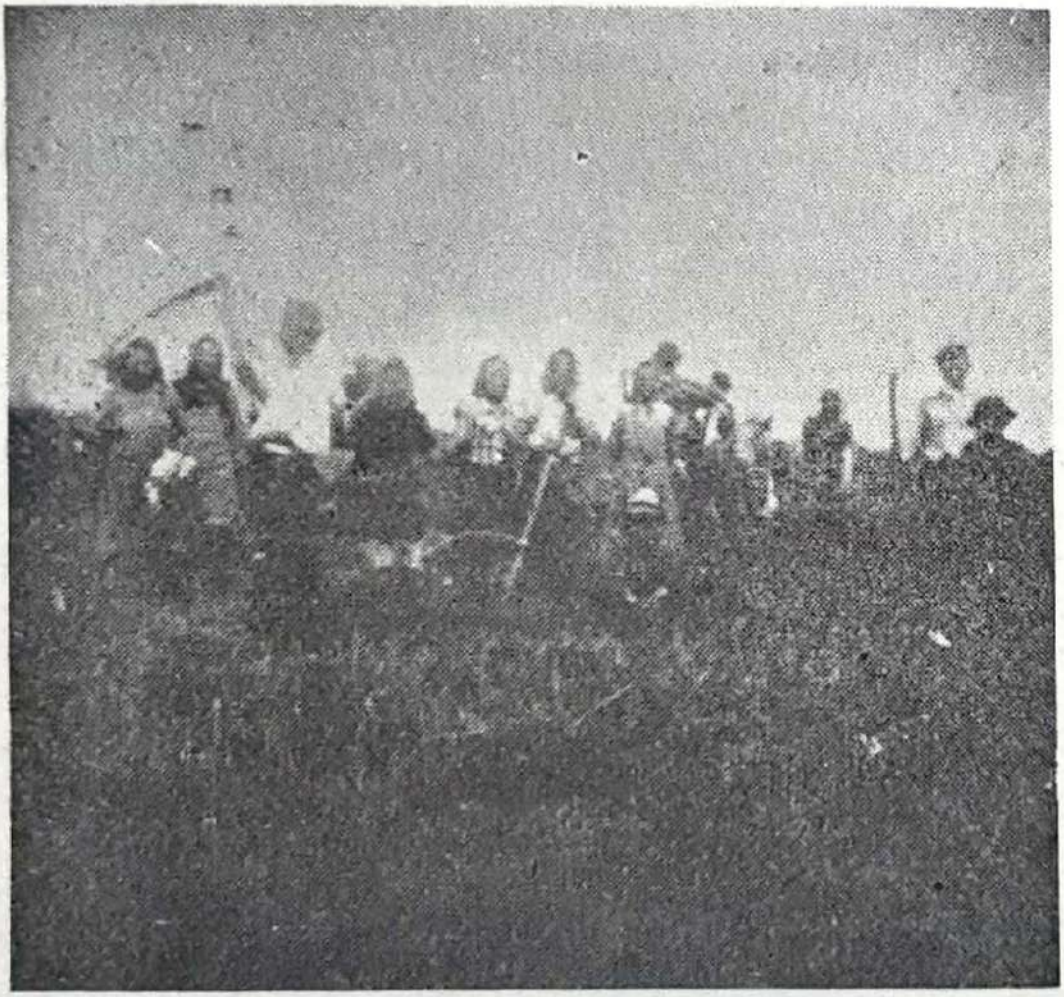

Sl. 32 — Omladinska radna brigada obavlja žetvu partizanskim porodicama u Karlovcu 1944. godine.

S obzirom na perspektivu skorog oslobođenja Srema, u ovoj žetvenoj sezoni nisu preduzimane akcije u cilju uništavanja žetve, već radi njene odbrane i otimanja od okupatora. Paljenje je vršeno samo onda kada je to bilo neizbežno. Tako je od okupatora oteto oko 350, a spaljeno 50 vagona žita.[231]

[231] Zbornik I/8, dok. 131; I/17, dok. 162.

VI

UKIDANJE PARTIZANSKIH ODREDA, FORMIRANJE NOVIH VOJVOĐANSKIH BRIGADA I DEJSTVA DO OKTOBRA

U prvoj polovini septembra 1944. godine počinje masovno prilaženje domobranskih i drugih kvislinških formacija na stranu NOV, što je uznemirilo okupatora, a oduševilo narod Srema, posebno, pripadnike NOV. Oni su i u tome videli skoru pobedu i oslobođenje zemlje od okupatora. Masovno prilaženje domobrana NOV u Sremu usledilo je posle poziva Predsednika NKOJ maršala Tita od 30. avgusta da se do 15. septembra priključe Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije.[232]

Domobrani su i ranije predstavljali kolebljiv elemenat NDH, zbog čega je nad njima vršen stalni nadzor ustaša i Nemaca. Svakodnevni uspesi saveznika, a posebno Crvene armije, doprineli su da se kolebljivost domobrana poveća i pred sigurnom perspektivom skorog sloma okupatora, dostigne najveći stepen. Poziv maršala Tita je samo doprineo da se oni konačno odvoje od okupatora i masovno pređu u jedinice NOV — od kompletnih garnizona i jedinica do grupa i pojedinaca, kao: domobranski garnizon Petrovaradin (Zrakoplovna školska pukovnija, topnički sklop, topnička dočastnička škola i dr.); Sremske Mitrovice (600 domobrana i 30 oficira), Srem. Kamenice (dve satnije sa 155 domobrana, 66 podoficira i 5 oficira), domobranske jedinice i grupe iz Zemuna, Beočina, Vrdnika, Rume, Laćarka, Klenka, Nikinaca, Platičeva, Buđanovaca, St. Jankovaca i drugi. Ukupno se do 15. septembra predalo: 115 oficira i oko 2500 domobrana sa kompletnom opremom i naoružanjem.

Za što organizovaniji prihvat domobrana jedinice NOVJ su bile raspoređene na čitavoj teritoriji Srema, a njihovi štabovi stupali u kontakt sa komandama domobranskih jedinica, utvrđivali mesta prikupljanja, vreme pokreta, način obezbeđenja i drugo. S druge strane, Nemci i ustaše su, posle poziva maršala Tita, preduzeli vanredne mere budnosti i aktivnosti da bi sprečili predaju domo-

---

[232] Vojnoistorijski institut, dok. 19/2, k. 2.

brana. Delovi 6. vojvođanske brigade su osujetili intervenciju fašista iz Šapca koji su sa dva tenka pokušali sprečiti odlazak domobrana iz Klenka; jedan tenk je uništen, jedan oštećen.

Masovno prilaženje domobrana NOV donelo je ne male probleme — organizacione, nastavne, političke i druge prirode. Domobrane je trebalo uključiti u postojeće jedinice i približiti sredini u koju su došli. Kada se ima u vidu da je u ovo vreme bilo oko 6000 dobrovoljaca koji su čekali da se uključe u jedinice NOV, onda se taj problem povećao i zaoštrio, jer je trebalo izbeći umanjivanje borbene sposobnosti jedinica. Zbog toga je Glavni štab NOV i PO Vojvodine naredbom br. 28 od 11. septembra 1944. godine[233] izvršio reorganizaciju partizanskih jedinica u Sremu: ukinuo partizanske odrede i formirao 8, 9, 10. i 11. vojvođansku brigadu. Domobrani i nenaoružani dobrovoljci ravnomerno su raspoređeni u novoformirane i postojeće (6. i 7.) brigade, vojnopozadinske jedinice i ustanove i sve njihove formacijske delove.

U Sremu su konačno ukinuti partizanski odredi, koji su se od 1941. godine, pod vrlo teškim uslovima, uspešno borili protiv nadmoćnijih snaga okupatora i njegovih slugu. Oni su istovremeno bili nepresušni izvor za formiranje novih brigada i neraskidiva veza sa borbenim narodom Srema, koji se njima ponosio.

8. vojvođanska brigada formirana je u Fruškoj gori (od dotadašnjeg Fruškogorskog odreda, nenaoružanog ljudstva i prebeglih domobrana), sa tri bataljona i ukupno 790 boraca: 20. septembra narasla je na 890 boraca, sa naoružanjem: 17 puškomitraljeza, 34 ručna mitraljeza, 6 lakih minobacača, 1 ručni bacač mina, 19 pištolja i 641 puška. Do 10. oktobra dejstvovala je u Sremu kada se, kod Belegiša i Surduka, prebacila preko Dunava u Banat i uspostavila vezu sa pristiglim jedinicama Crvene armije: 1. novembra ušla je u sastav novoformirane 3. vojvođanske divizije (koja 13. novembra menja naziv u 51. vojvođansku diviziju).[234]

---

[233] Zbornik I/8, dok. 144.
[234] Zbornik I/10, dok. 60.
— Stenograf, reg. 1—1/9, k. 1993.

9. vojvođanska brigada je formirana u Bosutskim šumama (od Bosutskog odreda, 2. bataljona 7. vojvođanske brigade, novopridošlih boraca i prebeglih domobrana) sa tri bataljona i ukupno 700 boraca; 20. septembra je imala 711 boraca sa naoružanjem: 1 teški mitraljez, 28 puškomitraljeza, 17 ručnih mitraljeza, 1 teški i 8 lakših minobacača, 2 ručna bacača mina, 17 pištolja i 357 pušaka. Kasnije je od Županjske i Vukovarske partizanske grupe formiran 4. bataljon, a u oktobru i jedna artiljerijska baterija brigade. Do 16. oktobra narasla je na 1114 boraca. 2. novembra po naređenju Glavnog štaba Vojvodine, prešla je preko Dunava u Novi Futog, a zatim u Novi Sad, gde je ostala na obezbeđenju garnizona; početkom januara 1945. godine preformirana je u 1. vojvođansku brigadu KNOJ.[235]

10. vojvođanska brigada formirana je u jugoistočnom Sremu (od Posavskog odreda, novih dobrovoljaca i pridošlih domobrana) sa tri bataljona i preko 1000 boraca; 20. septembra je imala 1067 boraca sa naoružanjem: 19 puškomitraljeza, 55 ručnih mitraljeza, 10 lakih minobacača, 2 pt puške, 24 pištolja i 1540 pušaka. Do 16. oktobra narasla je na 1176 boraca i po naređenju Glavnog štaba Vojvodine u drugoj polovini novembra prešla je u Novi Sad.

11. vojvođanska brigada formirana je u Fruškoj gori, kao prateća brigada Glavnog štaba Vojvodine (od Pratećeg i Jurišnog bataljona i novodošlih dobrovoljaca). U sastavu brigade je bila artiljerijska pt baterija i mornarička četa. Pri formiranju brigada je imala dva bataljona sa ukupno 311 boraca; 20. septembra je imala 328 boraca sa naoružanjem: 2 teška mitraljeza, 13 puškomitraljeza, 29 ručnih mitraljeza, 9 lakih minobacača, 24 pištolja, 190 pušaka i 3 pt topa; 30. oktobra narasla je na 648 boraca sa naoružanjem: 3 teška mitraljeza, 28 puškomitraljeza, 68 ručnih mitraljeza, 3 pt topa, 9 lakih minobacača, 2 pt puške, 26 pištolja i 446 pušaka. Brigada je 31. oktobra prešla u Novi Sad i od 2. decembra bila pri Glavnom štabu Vojvodine, kada je ušla u sastav 36. vojvođanske divizije.[236]

U novoformirane i već postojeće brigade ušao je veliki broj domobrana: u 8. i 9. brigadi bilo ih je oko 60%, u 10.

---

[235] Stenograf, 1—2/10, k. 1993.

[236] Izvod iz operacijskog dnevnika 11. vojvođanske brigade (VII dok. 5—2/6, k. 213).
— Stenograf, reg. 1—1/11, k. 1993.

brigadi oko 50%, 6. i 7. brigada su takođe primile veći broj domobrana, te su na taj način brojno znatno narasle: 6. brigada na 1200 boraca (10% stari borci, 30% novi borci i 60% domobrani), a 7. brigada sa 50—60% domobrana. Jedini izuzetak u ovome je bio sastav 11. brigade u čijem se pratećem bataljonu nalazilo 50% starih i 50% novih boraca dobrovoljaca bez domobrana, a u Jurišnom bataljonu su bili uglavnom stari borci.

Prosečno se u jedinicama NOVJ Srema u ovo vreme nalazilo svega 20% starih boraca, 20—30% novih boraca i 50—60% bivših domobrana.

Odmah po formiranju novih brigada i rasporedu novih boraca, pristupilo se rešavanju problema koji nisu trpeli odlaganje. Razvijanje borbenosti i političke svesti bili su svakodnevni zadaci štabova jedinica, u čemu su imali veliku pomoć PK KPJ za Vojvodinu. Da bi se što pre rešio problem rukovodećeg kadra, Glavni štab Vojvodine je, naredbom od 19. septembra 1944. godine, formirao (u stvari obnovio staru) oficirsku i podoficirsku školu, a naredbom od 28. septembra i artiljerijsku podoficirsku školu. Oficirsku školu su uglavnom pohađali bataljonski i četni rukovodioci, a podoficirsku vodnici i desetari. Školovanje je trajalo 30 dana. Problem naoružanja, koji se naglim brojnim porastom jedinica povećao, rešavan je otimanjem od okupatora i traženjem od saveznika.[237]

Naredbom o formiranju novih brigada određena su im i operativna područja: 6. i 7. brigadi na teritoriji Fruške gore, 8. brigadi severoistočno od linije Zemun — Ruma — Srem. Kamenica, 9. brigadi područje zapadnog, a 10. brigadi jugoistočnog Srema. Do kraja septembra sve su brigade bile pod neposrednom komandom Glavnog štaba Vojvodine, a od tog vremena pa do kraja oktobra: 7. 9. i 10. brigada pod komandom Štaba sremske operativne zone, koji je naredbom Glavnog štaba od 1. novembra ukinut i već 2. novembra prestao da dejstvuje.[238]

---

[237] Zbornik I/8, dok. 158, 177.

Izveštaj Gl. štaba Vojvodine od 21. IX 1944. (VII dok. 15—5, k. 213).

[238] Prema postojećoj dokumentaciji:

Štab Sremske operativne zone je rasformiran naredbom Glavnog štaba Vojvodine od 11. septembra 1944. godine. Naredbom ovog

U ovo vreme dolazi do promene i u sastavu Glavnog štaba Vojvodine. Naredbom Vrhovnog štaba od 25. septembra[239] za komandanta Glavnog štaba je postavljen general-lajtnant Kosta Nađ, koji krajem septembra dolazi u Srem i preuzima dužnost. Njegov dolazak na čelo Glavnog štaba doneo je ogromne koristi u vreme naglog porasta jedinica NOV i PO Vojvodine. Iskusan revolucionar i komandant znalački je komandovao brojnim snagama u završnim operacijama za konačno oslobođenje Vojvodine u sklopu završnih operacija NOVJ.

Pred perspektivom bliskog oslobođenja Srema Glavni štab NOV i PO Vojvodine je 9. septembra izdao naređenje svim svojim potčinjenim komandama, štabovima, ustanovama i drugim organima[240] o postupku jedinica pri izvlačenju okupatora: uspostavljanje vojne vlasti u mestima koja napuštaju Nemci; onemogućavanje bekstva narodnih izdajnika i ustaških vojnika preobučenih u civilna odela (zbog čega uvesti kontrolu kretanja civilnih lica iz mesta); poziv stanovništvu da odmah preda oružje i ratnu opremu koju je neprijatelj ostavio u mestu; sprečavanje svakog pokušaja uništavanja oružja, opreme i raznih objekata; najzad, odmah po uspostavljanju vojne vlasti izvršiti popis celokupne pokretne i nepokretne vojne imovine bivših vlasti okupatora, narodnih izdajnika, petokolonaša i ustaša — sve u duhu zakona i naređenja Vrhovnog štaba i Nacionalnog komiteta. Ovo naređenje Glavnog štaba poslužilo je štabovima jedinica u rešavanju samo nekih pitanja, a niz drugih problema ostalo je da rešavaju vojne komande prema konkretnim uslovima mesta gde se nalaze.

U drugoj polovini 1944. godine, kada su jedinice NOV izvodile obimnije napade na neprijatelja, pojavio se i problem zarobljenika. Zahtevala se posebna organizacija koja će se o njima starati prema postojećim propisima. Glavni

---

štaba od 6. oktobra formirana je 3. vojvođanska divizija (7. 9. i 10. brigada), ali je naredbom od 13. oktobra stavljena van snage naredba od 6. oktobra. Znači, štab Sremske operativne zone nije ni prekidao kontinuitet do 2. novembra.

[239] Vojnoistorijski institut, dok. 3—5, k. 1661.

[240] Zbornik I/8, dok. 143.

štab je, prema uputstvima Vrhovnog štaba NOVJ, 21. septembra naredio formiranje zarobljeničkih logora pri komandama Fruškogorskog i Bosutskog područja, gde će se obavezno upućivati svi zarobljeni neprijateljski vojnici. »Sa vojnicima u logoru mora se postupati pristojno... Zarobljenici se mogu upotrebiti za razne poljske radove...

Sl. 33 — Članovi Glavnog NO odbora Vojvodine u s. Surduku u prvoj polovini 1944. godine.

Ako neki od zarobljenika, posle izvesnog vremena provedenog u logoru, izrazi želju da se bori na strani NOV, treba mu to dozvoliti . . .« — stoji, između ostalog, u pomenutom naređenju.

1. NASTAVLJA SE OFANZIVA NA NEPRIJATELJSKI SAOBRAĆAJ I VEZE

Reorganizacijom jedinica NOVJ u Sremu pojačani su napadi na neprijateljski saobraćaj i veze: 6. brigada je razrušila: 11/12. septembra oko 100 metara oba koloseka pruge između s. Martinci i s. Laćarak, 13/14. septembra

takođe oko 100 m oba koloseka između Rume i s. Voganj i oko 200 m pruge Ruma — Šabac, između s. Buđanovci i s. Nikinci; 16/17. septembra je ponovo srušeno preko 2 km pruge Ruma — kanal Jarčina i s. Klenak — s. Nikinci. Jedan bataljon 8. brigade je 12. septembra razorio žel. prugu na dužini od oko 100 metara između s. Ledinci i s. Beočin. Jedna četa 9. brigade je 15. septembra minirala prugu Vinkovci — Županja, između Županje i s. Gradište, oštetila lokomotivu i četiri vagona transportnog voza; odmah po zaustavljanju voza četa je napala posadu i ubila sedam neprijateljskih vojnika. 16/17. septembra 2. bataljon 9. brigade je razrušio oko 150 m oba koloseka pruge Beograd — Zagreb, između Šida i s. Kukujevci, i posekao 24 TT stuba. Odmah sledeće noći delovi 9. brigade su ponovili rušenje pruge između Šida i s. Tovarnik, razorili oba koloseka na dužini od oko 120 metara i posekli 12 TT stubova, a između s. Kukujevci i s. Kuzmin porušili 70 metara duplog koloseka i posekli 7 TT stubova.

Da bi se onemogućila evakuacija garnizona Vrdnik prugom Vrdnik — Ruma, Jurišni bataljon 11. brigade noću 13/14. septembra porušio ju je na dva odseka u ukupnoj dužini od oko 1000 metara. U isto vreme su delovi ovog bataljona napali bunker kod železničke stanice Pavlovci i teško oštetili. 14/15. septembra dve čete Jurišnog bataljona su porušile most na drumu između Iriškog venca i Srem. Kamenice, a ujutro 15. septembra oko 7 časova, iz zasede napale oko 50 neprijateljskih vojnika koji su sa Iriškog venca pošli da oprave most. Potpuno iznenađen neprijatelj nije ni stigao da pruži neki otpor i grupa je bila skoro potpuno uništena: ubijeno je 45 vojnika, a zaplenjeno: 3 puškomitraljeza i oko 40 pušaka. Sledeće noći ove čete su na istom mestu napale novu jaču neprijateljsku grupu i u prvom naletu ubile 10 neprijateljskih vojnika, a onda se bez gubitaka povukle. Između ova dva napada porušena su još dva mosta na istom drumu, a 11. septembra delovi Jurišnog bataljona su porušili i jedan most preko kanala Jarčina na pruzi Ruma — Klenak.

Razvoj događaja u našoj zemlji, sve veći uspesi saveznika, posebno Crvene armije koja se približavala granicama naše zemlje, krupne operacije NOV u Srbiji i Makedoniji zbog čega su se nemačke snage stalno i sve

brže povlačile sa juga, uslovili su da se ranije započeta ofanziva na neprijateljski saobraćaj i veze pojača kako bi se neprijatelju onemogućilo izvlačenje preko i sa teritorije Srema. U tom cilju je Glavni štab Vojvodine 17. septembra izdao zapovest[241] da brigade 18/19. septembra otpočnu opštu ofanzivu na neprijateljske komunikacije sa zadatkom uništenja železničkih pruga: Zemun — Vinkovci, Zemun — Petrovaradin i Ruma — Klenak i onemoguće izvlačenje žive sile i ratne tehnike neprijatelja. Jedinicama je naređeno:

6. brigadi — da se prebaci na prostoriju sela: Jazak, Bešenovo, Šuljam, Grgurevci, Manđelos i napada železničke pruge Vrdnik — Ruma i Beograd — Zagreb na relaciji Srem. Mitrovica — Putinci i likvidira sva uporišta na njima.

7. brigadi — da se prebaci na prostoriju sela: Privina Glava, Ljuba, St. Divoš, Ležimir i napada železničku prugu Srem. Mitrovica — Šid, a do dolaska 6. brigade da napada pruge Ruma — s. Kuzmin i Ruma — Vrdnik u sadejstvu sa Jurišnim bataljonom 11. brigade.

8. brigadi — da napada železničke pruge (i drum) Inđija — Petrovaradin i Beočin — Petrovaradin;

9. brigadi — da napada pruge: Vinkovci — Šid, Vinkovci — Vukovar i Vinkovci — Županja;

10. brigadi — da napada železničku prugu Ruma — Putinci i Ruma — Klenak i poruši mostove na kanalu Jarčina;

11. brigadi — da Mornaričkom četom napada plovne objekte i onemogući saobraćaj na Dunavu.

Sve brigade su, pored toga, dobile zadatak da preko dana postavljaju zasede, napadaju neprijatelja u pokretu i onemogućavaju mu popravku pruge, kao i da napadaju utvrđene garnizone. Tako su, na osnovu ove i zapovesti štaba brigade,[242] 18/19. septembra otpočeli napadi:

7. brigada je rušila prugu Beograd — Zagreb na širokom frontu od Rume do stanice Kukujevci, po bataljonima. 3. bataljon je rušio prugu između Srem. Mitrovice i s. Voganj, stalno napadan od neprijatelja iz železničkih

---

[241] Zbornik I/8, dok. 153.
[242] Zbornik I/8, dok. 154, 156, 157, 159.

stanica Srem. Mitrovice. Obezbeđenja su tročasovnom borbom omogućila bataljonu da razori prugu, a kada je neprijatelju pristiglo pojačanje motorizovanih delova i pritisak se pojačao, bataljon se povukao. Pruga je prekinuta na 5 mesta i razorena na dužini od oko 50 metara; posečeno je i 40 TT stubova. Delovi brigade na obezbeđenju imali su jednog poginulog i jednog ranjenog borca. 1. bataljon je rušio prugu između s. Laćarak i s. Martinci takođe pod stalnom vatrom neprijatelja iz obližnjih bunkera. Kada je, posle tročasovnog rušenja, naišao neprijatelj sa tenkovima i kamionima otvarajući artiljerijsku vatru od koje su ranjena tri borca, bataljon se povukao. Razoreno je oko 1500 metara pruge i posečeno 40 TT stubova. U borbi sa delovima brigade na obezbeđenju neprijatelj je imao dva ranjena vojnika. Drugi bataljon je rušio prugu između s. Kuzmin i s. Kukujevci puna četiri časa i razorio je na dužini preko 1500 metara. Pored toga posečeno je 60 TT stubova i porušen 1 most. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

6. brigada je razorila oko 300 m oba koloseka pruge između Rume i s. Kraljevci.

10. brigada je izvršila temeljito rušenje pruge između Rume i s. Buđanovci na dužini od oko 4, a između s. Nikinci i Platičevo oko 3 kilometra: šine su povađene i zbačene sa nasipa, pragovi isečeni, a nasip na više mesta raskopan; železnička stanica Platičevo je zapaljena.

Jurišni bataljon 11. brigade je razrušio oko 150 m pruge Ruma — Vrdnik, između Rume i s. Pavlovci i presekao oko 2,5 km TT veza te napao i bunker žel. stanice Pavlovci. Porušen je i jedan most na drumu Ruma — Jazak. U napadu na bunker, koji je bio jako utvrđen i opasan sa nekoliko redova minskih polja i bodljikave žice, bataljon je upotrebio i pt topove, ali nije postigao uspeh, pa se u 3.00 časa ujutro, 19. septembra, povukao nanevši neprijatelju gubitke od 3 ubijena i 4 ranjena vojnika a bez sopstvenih gubitaka. Sledeće noći Jurišni bataljon je ponovio napad na isti bunker i produžio sa rušenjem pruge. Bunker je teško oštećen i zapaljen, a posada se povukla u obližnja skloništa i rovove, odakle se do kraja uporno branila. Gubici neprijatelja su bili 19 ubijenih, a Jurišnog bataljona 2 ranjena. Razrušivši oko 1500 metara pruge,

bataljon se u 3.00 časa ujutro, 20. septembra, povukao. Najzad, 20/21. septembra, pošto je neprijatelj osposobio isti bunker, a njegovu posadu pojačao, Jurišni bataljon ga je po treći put napao, pa je neprijatelj sutradan konačno napustio i bunker i železničku stanicu Pavlovci.

Delovi 8. brigade su 19. septembra između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci, napali iz zasede automobil sa dva nemačka oficira. Oba oficira su ranjena i zarobljena, a automobil uništen. Zaplenjena su dva ručna mitraljeza i jedan pištolj.

21/22. septembra jedinice 7. vojvođanske brigade su rušile prugu Beograd — Zagreb: 2. bataljon je, između s. Kuzmin i s. Kukujevci, razorio oko 50 metara pruge i porušio 1 most; 4. bataljon je između Srem. Mitrovice i Rume, razorio deo pruge i posekao 60 duplih TT stubova.

Mornarička četa, iz sastava 11. brigade, 22. septembra je napala i oštetila neprijateljski brod sa šest šlepova, a delovi Jurišnog bataljona su 22/23. septembra porušili most na drumu između Vrdnika i s. Pavlovci.

23/24. septembra 7. brigada je, uz stalne napade neprijatelja, rušila prugu Beograd — Zagreb: 3. bataljon je između s. Martinci i s. Laćarak, razorio oko 120 metara pruge; 4. bataljon je između Srem. Mitrovice i Vognja, razorio oba koloseka na dužini od oko 60 metara i posekao 35 TT stubova; 1. bataljon, između s. Kuzmin i s. Kukujevci, naišao je na neprijateljsku zasedu jačine oko 80 vojnika, te se posle jednočasavne žestoke borbe morao povući ne izvršivši zadatak. Iste noći su delovi 9. brigade razorili oko 70 m pruge između s. Kukujevci i s. Bačinci, posekli 9 TT stubova, i porušili most preko kanala Vrtić, na drumu između s. Kuzmin i s. Bosut. Jedan bataljon 6. brigade je ponovio rušenje pruge Ruma — Vrdnik i razorio je oko 1000 m između Rume i s. Pavlovci i posekao sve TT stubove na toj relaciji. Jedna četa je napala bunker kod železničke stanice Pavlovci, koji je neprijatelj ponovo zaposeo, ubila tri, a ranila sedam vojnika, dok je četa imala tri ranjena borca. Delovi Jurišnog bataljona 11. brigade su minirali prilazne puteve ka s. Pavlovci i uništili kamion sa vojskom, koja je pošla u selo da pljačka i terorište narod.

Osim toga, delovi 6. brigade su razrušili šest bunkera na železničkoj stanici Platičevo, na pruzi Ruma — Šabac.

24/25. septembra jedna četa Jurišnog bataljona 11. brigade je pod stalnom borbom s neprijateljem prekinula prugu na više mesta i razorila oba koloseka oko 500 m pruge Beograd — Zagreb, između Srem. Mitrovice i Rume i s. Kukujevci i Martinci. Iste noći je i 2. bataljon 10. brigade, razorio oko 200 metara te pruge između s. Putinci i s. Golubinci, i posekao 22 TT stuba. U isto vreme je 3. bataljon 6. brigade temeljito porušio oko 5 kilometara pruge Ruma — Šabac, između s. Klenak i s. Platičevo i posekao preko 60 TT stubova, a 1. bataljon 10. brigade oko 2 kilometra između Rume i s. Buđanovci. 3. bataljon 8. brigade je razorio oko 300 m pruge između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci. Mornarička četa 11. brigade je 24. septembra po danu na Dunavu napala iz pt oruđa jedan brod sa šlepovima i oštetila ga.[243]

Produžavajući sa kočenjem neprijateljskog železničkog, drumskog i rečnog saobraćaja, delovi Jurišnog bataljona 11. brigade su 25/26. septembra razorili oko 50 m pruge između s. Golubinci i s. Putinci i posekli 12 TT stubova, a delovi 9. brigade oko 400 između s. Bačinci i s. Gibarac. Delovi 6. brigade su 26/27. septembra razorili oko 60 m pruge Ruma — Vrdnik, a delovi Jurišnog bataljona 11. brigade, na pruzi Vinkovci — Osijek, uništili lokomotivu i jedan vagon putničkog voza. Mornarička četa 11. brigade je: 26. septembra vatrom iz pt oruđa oštetila na Dunavu jedan brod — remorker, na kome je ranjen jedan oficir, 29. septembra teško oštetila patrolni brod na kome su ranjena četiri neprijateljska vojnika, a 30. septembra takođe teško oštetila ustaški brod »Zrinjski«.

Ovim je neprijateljski saobraćaj u ovo vreme bio skoro potpuno paralisan. Da bi ga ponovo uspostavio, neprijatelj je ulagao ogromne napore angažujući sve raspoložive jedinice, dovodeći radnu snagu sa strane i prisiljavajući stanovništvo da radi na tome. Njegova pažnja je

---

[243] Istorijat Mornaričke čete 11. Vojvođanske brigade (VII dok. 11/2, k. 1247).

— Stenograf, reg. 1—217/2, k. 1992.

bila usmerena na prugu Beograd — Zagreb. Ona je za njega bila od životne važnosti pri organizaciji odbrane Srema od nastupajućih snaga NOVJ i Crvene armije. No i pored uloženih napora, saobraćaj se na ovoj pruzi nije mogao normalno odvijati, jer je njeno rušenje vršeno planski, neprekidno i na celoj dužini od Zemuna do Vinkovaca.

2. OSTALA DEJSTVA U SEPTEMBRU

I pored velike i svakodnevne angažovanosti na izvršavanju zadataka paralisanja neprijateljskog saobraćaja, brigade su izvršile i veći broj napada na neprijatelja u garnizonima i pokretu.

Kako je prelaz domobrana na stranu NOVJ izazvao veliku pometnju kod neprijatelja, to su štabovi 6. i 10. brigade došli do zaključka da je nastupio momenat da se likvidira jako neprijateljsko uporište u selu Grabovci (u jugoistočnom Sremu), koje je neprijatelj nazvao »Sremski Staljingrad«. Grabovce je branila jedna četa nemačke policije i delovi 2. pripravnog bataljona, tj. oko 180 Nemaca naoružanih sa 2 minobacača, 6 teških mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 15 ručnih mitraljeza i puškama. Posada je naročito utvrdila centar sela sa školom i crkvom, predviđen za zadnju odbranu, opasavši ga sa 12 bunkera i bodljikavom žicom.

Za napad na samo uporište određen je 2. bataljon 6. brigade, dok su na obezbeđenju bili: prema selima Platičevo, Nikinci i Hrtkovci 3. bataljon 6. brigade; prema s. Klenak 2. bataljon 10. brigade, čiji je 1. bataljon dobio zadatak da zaposedne put s. Nikinci — s. D. Tovarnik (sa jednom četom u s. D. Tovarnik) i ne dozvoli intervenciju neprijatelja iz Rume i s. Nikinci obilaznim putevima. Diverzantska četa 6. brigade je minirala sve prilazne puteve prema uporištu.

Napad je otpočeo 21. septembra u 5.30 časova.

Jedinice 2. bataljona 6. brigade neopaženo su se privukle samom selu i oko 5.30 časova otvorile iznenadnu vatru na bunkere. U prvom naletu bataljon je zauzeo četiri bunkera, ali mu je napredovanje bilo otežano vatrom neprijateljskog teškog mitraljeza sa crkve i iz rovova ko-

jima su bunkeri bili povezani. U drugom naletu oko 9 časova, bataljon je zauzeo još 2 bunkera, zapalio zgradu odakle je neprijatelj pružio naročito jak otpor i porušio krov i toranj crkve. To je omogućilo da bataljon produži sa napadom na ostale bunkere prodirući ka centru sela. Oko 11 časova štab bataljona je privremeno obustavio napad i izvršio pregrupisavanje jedinica ostavljajući prema uporištu manje delove sa 6 puškomitraljeza da vatrom vežu neprijatelja. Oko 14.30 časova počeo je treći nalet kome je prethodila jaka minobacačka vatra i trajao je do 18 časova kada su likvidirani svi sem dva bunkera. Bataljon se opet pregrupisao. Izvršeno je probijanje zidova pojedinih zgrada i omogućeno da se partizani privuku sasvim blizu jednog od nelikvidiranih bunkera, a zatim je likvidiran i taj bunker. Pošto se već bilo smračilo, neprijatelj je napustio poslednji bunker i koristeći mrak napustio glavno uporište uspevši da se izvuče sa preživelim ljudstvom. U 20 časova uporište je bilo zauzeto, a selo Grabovci oslobođeno. U ovoj borbi koja je trajala punih 15 časova sa neprijateljem u jakim utvrđenjima, 2. bataljon 6. brigade je pokazao primernu upornost da neprijatelja po svaku cenu likvidira. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 44 ubijena vojnika. Zaplenjeno je: 2 minobacača sa 15 mina, 6 teških mitraljeza, 1 puškomitraljez, 2 ručna mitraljeza, 25 pušaka, 1 pištolj, 10 000 metaka, 1 radio-stanica i veće količine drugog raznog ratnog materijala. 2. bataljon je imao 2 poginula i 22 ranjena borca. U toku napada na uporište Grabovci neprijatelj nije ni iz jednog obližnjeg garnizona pokušao da interveniše.

Štab 6. brigade je predvideo mogućnost da će neprijatelj sledećeg dana pokušati da se povrati u selo Grabovci, pa su jedinice na obezbeđenju ostale na svojim mestima. Pretpostavka se ostvarila. Oko 7 časova 22. septembra neprijatelj je sa tri tenka pošao iz Šapca, preko Klenka; 2. bataljon 10. brigade ga je pustio na blisko odstojanje, vatrom pt oruđa uništio jedan tenk i prinudio ga na povlačenje.

Oko 10 časova 300 neprijateljskih vojnika na čelu sa poznatim zločincima Bauerom, Riglom i Altgajerom je pošlo od Rume preko sela Nikinci i Platičevo. Između s. Platičevo i s. Grabovci neprijatelj je naišao na 3. bataljon 6. vojvođanske brigade, koji ga je pustio da priđe

blizu, a zatim otvorio vatru iz celokupnog naoružanja. Potpuno iznenađen, neprijatelj nije ni imao vremena da pruži otpor, već se posle 20—25 minuta dao u panično bekstvo prema Rumi. U ovoj kratkoj borbi ubijeno je 28, a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je: 3 puškomitraljeza, 5 ručnih mitraljeza, 18 pušaka, 6 pištolja, 1100 metaka i druge vojničke opreme. 3. bataljon je pretrpeo gubitke od jednog poginulog i sedam ranjenih boraca.

Jedinice 6. i 10. brigade su 26. septembra izvršile napad na dobro utvrđeno neprijateljsko uporište u s. Šimanovci koje je branila četa nemačke policije i nešto domobrana i ustaša, ukupne jačine oko 160 vojnika. Uporište je napadao 1. bataljon 10. brigade, dok su dva njena i dva bataljona 6. brigade postavili obezbeđenje od Rume, Inđije, Stare Pazove, Zemuna, S. Nikinci i Ašanje. Napad, sa zakašnjenjem, počeo je nešto posle 17 časova i neprijatelj je od početka davao snažan otpor braneći svaki bunker i svaku zgradu do krajnjih mogućnosti. Bataljon je uspeo da likvidira četiri bunkera i neke zgrade, gde je zaplenio četiri mitraljeza, ali žandarmerijskom stanicom i školom nije ovladao. Procenjujući da se zbog brisanog prostora i nemogućnosti podilaženja bez velikih gubitaka, zbog nedostatka teškog naoružanja za likvidaciju jako utvrđenih objekata i dotle već znatnih gubitaka — ne može postići veći uspeh, posle četvoročasovne borbe je naređeno povlačenje.

Prema podacima štabova brigada neprijatelju su naneti gubici od 20 ubijenih, oko 25 ranjenih i 1 zarobljen vojnik. Zaplenjena su 4 teška mitraljeza sa 2750 metaka. 1. bataljon 10. brigade je imao 1 poginulog i 24 ranjena borca. Neprijatelj je sutradan, 27. septembra, napustio i ovo uporište.

Osim ovih, jedinice 6. i 10. brigade su izvršile i više drugih napada: 18. septembra delovi 6. brigade su demonstrirali napad na Srem. Mitrovicu, zbog čega je čitavu noć posada garnizona osipala vatru iz celokupnog naoružanja u prazno. 25. septembra sličan napad je izvršen i na neprijateljsku posadu u s. Erdevik. Pored toga delovi 6. brigade su izvršili nekoliko napada iz zasede na manje neprijateljske patrole, a imali su i manjih sukoba. U sadejstvu 10. i

6. brigade 16. septembra je konačno očišćen teren oko s. Kupinova i Kupinskog kuta od zaostalih četničkih grupa koje su se početkom septembra prebacile u Srem.[244]

Jedinice 10. brigade, osim zajedničkih akcija sa 6. brigadom, 19. septembra su upale u s. Hrtkovci, razoružale seosku stražu i zaplenile veće količine namirnica; 25. septembra u s. Golubinci su razoružale deo posade i zauzele opštinu i žandarmerijsku stanicu. Zarobljeno je sedam neprijateljskih vojnika i zaplenjeno pet pušaka.

Dejstvujući na teritoriji severoistočnog Srema 8. brigada je 15. septembra s 1. bataljonom napala i proterala četu Nemaca i ustaša koja je došla iz Petrovaradina u s. Bukovac da ga opljačka; 20. septembra jedna četa 8. brigade je naišla na neprijateljsku zasedu jačine oko jedne čete, razbila neprijatelja nanevši mu gubitke od oko 20 ubijenih i toliko ranjenih vojnika, uz svoje gubitke od 3 poginula i 5 ranjenih boraca; 2. septembra jedna četa nemačke policije napala je 4. bataljon 8. brigade na položajima oko s. V. Remeta. Posle tročasovne borbe bataljon je odbacio neprijatelja u s. Krušedol nanevši mu gubitke od 12 ubijenih i oko 20 ranjenih vojnika. Zaplenjeno je: dva puškomitraljeza, dva ručna mitraljeza, osam pušaka i drugo; 4. bataljon je imao dva poginula i jednog ranjnog borca. 23. septembra delovi 8. brigade su napali jaču grupu Nemaca — u pokretu iz sela Krušedol ka selu Grgeteg, razbili je i primorali na povlačenje. Ubijena su 33 vojnika i 2 oficira, a zaplenjena 2 puškomitraljeza, 3 ručna mitraljeza, 8 pušaka, 2 pištolja i drugo; 2. septembra jedan bataljon 8. brigade je napao pustaru Jojkić kod Iriga, ubio jednog vojnika i zaplenio velike količine hrane, stoke i drugog materijala. Bataljon je imao 3 ranjena borca.

Na teritoriji zapadnog Srema 9. brigada je pored drugih akcija, 18. septembra upala u s. Privlaka, razbila i delom razoružala seosku stražu, a 21. septembra proterala neprijatelja sa položaja na r. Savi, od Srem. Mitrovice do s. Bosuta; 23. septembra 2. bataljon 9. brigade je napao iz zasede grupu od 40 neprijateljskih vojnika između s. Ku-

---

[244] Zbornik I/8, dok. 181; I/17, dok. 166.
— Vojnoistorijski institut, dok. 29—5 i 29—9/3, k. 213.

zmin i s. Bosuta. Iznenadnom vatrom i jurišem neprijatelj je razbijen; ubijena su četiri ranjeno 5, a zarobljena 2 vojnika. Zaplenjeno je devet pušaka, dva pištolja, devet bombi i drugo. Bataljon je imao jednog poginulog i tri ranjena borca.

Napad na Ilok i Šarengrad

Pošto je 12. septembra vodila tešku borbu sa jakom neprijateljskom kolonom blizu Iriga, a 25. septembra izvršila napad na s. Sot (između Šida i Iloka), odakle je proterala nemačku posadu nanevši joj gubitke od 1 ubijenog i 6 zarobljenih vojnika, zaplenila 1 teški mitraljez, 12 pušaka, 2 pištolja, 8 ručnih bombi i uništila 1 kamion sa pšenicom, 7. brigada je 29. septembra izvršila napad na dotle neosvojivo uporište Ilok. Napad je planirao Glavni štab NOV i PO Vojvodine. U cilju prikupljanja što tačnijih podataka o jačini i karakteru odbrane neprijatelja, štab 7. vojvođanske brigade je preduzeo odgovarajuće mere da ispita mogućnosti napada, a zatim da u sadejstvu sa delovima 11. brigade 29. septembra izvrši napad na Ilok i Šarengrad. Štab 7. brigade je, 28. septembra izdao zapovest gde prvo upoznaje jedinice sa situacijom:[245]

> Povećani pritisak snaga Narodnooslobodilačke vojske u svim delovima naše otadžbine prisiljava neprijatelja da iz svojih istaknutih uporišta, koja se nalaze podalje od glavnih komunikacija, izvlači ubrzanim tempom hranu i materijal. Njemu je jasno da ta uporišta neće moći održati usled svakodnevnog jačanja NOV i da će jednoga dana morati povući snage iz njih ili da će ista biti likvidirana.

Brigada je izvršila napad na Ilok, gde su se nalazili: delovi 6. ustaške bojne — oko 80 ustaša smeštenih prema Šidu, oko 120 gestapovaca smeštenih u rejonu škole, crkve i bunkera (zapadni deo Iloka) i, oko 200 milicionera meštana, naoružanih sa 5 teških mitraljeza, sa 6 puškomitraljeza, 1 minobacačem, sa 100 bombi i puškama.

U obližnjim garnizonima su se nalazile sledeće neprijateljske snage: Šidu oko 1200 neprijateljskih vojnika sa

---

[245] Zbornik I/8, dok. 153, 167, 176, 179.

2 tenka, nekoliko kamiona i 4 topa: u Erdeviku oko 300 gestapovaca, ustaša i milicionera; u Srem. Mitrovici oko 2100 Nemaca, ustaša i domobrana; u Kuzminu otprilike četa Nemaca i ustaša; u Kukujevcima bataljon gestapovaca; u Beočinu oko 500 Nemaca, ustaša i milicionera; u Čalmi oko 500 gestapovaca i milicionera; u Šarengradu četa 6. ustaške bojne i nešto domaćih ustaša i milicionera.

Početak napada je određen za 29. septembar u 4.30 časova, ali je zbog jake kiše i raskvašenog zemljišta počeo tek u 6.30 časova i trajao sve do 19 časova 30. septembra.

1. i 3. bataljon 7. brigade su se neopaženo privukli spoljnim bunkerima, pa je iznenađeni neprijatelj u početku davao slabiji otpor, a po sređivanju branio se uporno.

— 1. bataljon je napadao sa istočne strane i brzo likvidirao nekoliko spoljnih bunkera. Prodor ka centru je išao teže, jer je bio izgrađen čitav sistem dobro utvrđenih i branjenih bunkera. Bataljon je zato formirao bombaške grupe koje su likvidirale nekoliko uzastopnih bunkera. Neprijatelj, zastrašen udarom bombi, nije ni sačekivao bombaše u sledećim bunkerima. Energičnim napadom na sledeće bunkere bataljon je uspeo da do 9.30 časova sabije neprijatelja u tvrđavu (školu, crkvu i još jednu zgradu). Neprijatelj se na tom pravcu držao još samo u jednom bunkeru i poljoprivrednoj školi. Pošto je raspolagao topovskim odeljenjem iz 11. brigade, bataljon je do 12 časova likvidirao bunker, a do kraja dana i poljoprivrednu školu gde je uništeno jedno neprijateljsko odeljenje, a zgrada minirana i zapaljena.

— 3. bataljon je napadao sa zapadne i jugozapadne strane i na isti način likvidirao sve spoljne bunkere primoravši neprijatelja da se povuče u tvrđavu. Oko 12 časova neprijatelj je protivnapadom iz tvrđave prinudio bataljon da se povuče za oko 200 metara povrativši tri bunkera u kojima se održao do idućeg dana.

U toku 29. septembra neprijatelj je pokušao da interveniše. Oko 18.15 časova pošao je od Erdevika i kod sela Ljuba naišao na 2. bataljon 7. brigade pokušavajući da se u tri kolone probije ka Iloku. U borbi koja je trajala do 10 časova neprijatelj je pretrpeo velike gubitke i bio primoran da se povuče u Erdevik i u toku toga dana se više nije pojavljivao. Neprijatelj je snagama iz Šida od oko

400 vojnika napao 4. bataljon 7. brigade koji ga je spremno sačekao i prinudio na povlačenje. Oko 15 časova isti neprijatelj je ponovio napad, ali je i ovoga puta bio odbijen.

Tako su 29. septembra jedinice 7. brigade likvidirale sva utvrđenja osim »tvrđave« i tri bunkera u zapadnom delu Iloka. 29/30. septembra nije bilo napada ni s jedne strane, što su jedinice brigade iskoristile za sređivanje i popunu municijom.

Jurišni bataljon 11. brigade je 29. septembra u isto vreme napao neprijateljsko uporište Šarengrad. Napad je vršila jedna četa, a dve su postavljene na obezbeđenje prema Iloku. Neprijatelj se uglavnom nalazio u utvrđenoj zgradi vatrogasnog doma i jednom magacinu za žito, pa je četa i usmerila napade na ova dva objekta. Neprijatelj se brzo povukao iz magacina, a posle 45 minuta, pretrpevši znatne gubitke, i iz vatrogasnog doma. Pošto je za povlačenje imao samo slobodan pravac prema Dunavu, to su se njegovi ostaci ukrcali u čamac sa namerom da otplove prema Iloku. Čamac je naišao na zasedu čete koja je efikasnom mitraljeskom i puščanom vatrom uništila čitavu neprijateljsku grupu u čamcu. Tako je do 9 časova Šarengrad bio oslobođen. U isto vreme jedna minerska grupa Jurišnog bataljona je potopila jedan šlep na brodskom pristaništu. Neprijatelj je imao 21 ubijenog i 12 zarobljenih vojnika, a Jurišni bataljon 2 ranjena borca.

30. septembra bataljoni 7. brigade su produžili napad na tvrđavu i nelikvidirane bunkere. Do 12 časova 3. bataljon je likvidirao sva tri bunkera i neprijatelj je sabijen u zgrade »tvrđave«, gde nije postignut neki značajniji uspeh. Oko 13 časova neprijatelj je napao, uz prethodnu artiljerijsku pripremu, tenkovima i pešadijom od Erdevika i Šida 2. i 4. bataljona na osiguranju, kojima je štab brigade odmah uputio deo Jurišnog bataljona kao pojačanje. Pod pritiskom nadmoćnih neprijateljskih snaga bataljoni su se pod borbom povukli na sledeće položaje prema Iloku. U jednom momentu pretila je opasnost da deo 2. bataljona bude opkoljen, ali je štab brigade ovo sprečio prebacivanjem svoje rezerve na taj sektor.

Oko 15 časova štab brigade je dobio izveštaj da se jače neprijateljske snage prebacuju iz Bačke preko Dunava između Iloka i Šarengrada. Ocenjujući da se jedinice neće

moći uspešno suprotstaviti neprijateljskim snagama koje pridolaze štab je naredio povlačenje bataljona iz Iloka, a posle toga i sa obezbeđenja, koje je izvršeno organizovano: 1. i 3. bataljon prema s. Neštin i s. Susek — a 2. i 4. prema selu Vizić i Bingulskoj kosi.

U navedenim borbama za Ilok neprijatelj je imao gubitke od 130 ubijenih i 65 zarobljenih vojnika; zaplenjeno je: 1 teški mitraljez, 250 pušaka, oko 7000 metaka i oko 160 kola raznog ratnog materijala i namirnica; porušeno je 12 bunkera i 3 utvrđene zgrade. Jedinice 7. brigade su imale 15 poginulih, 50 ranjenih i 9 nestalih boraca.

U napadu na Šarengrad i na obezbeđenjima jedinice 11. brigade su nanele neprijatelju gubitke od oko 80 ubijenih, 19 utopljenih i 12 zarobljenih vojnika i oficira; zaplenjeno je: 1 puškomitraljez, 13 pušaka, oko 6000 metaka, 16 ručnih bombi i 13 kola raznog drugog materijala. Jurišni bataljon 11. brigade je imao 4 poginula i 10 ranjenih boraca.

Za vreme napada na Ilok i Šarengrad, 29. septembra, Mornarička četa Jurišnog bataljona je između Iloka i Neština napala jedan brod na Dunavu i onesposobila ga za dalju plovidbu. Mađarski vojnici su odmah pristupili spasavanju posade sa nasukanog broda na levoj obali.

Napad na Ilok bio je solidno pripremljen i umešno izvođen. »Tvrđava« bi bila likvidirana da okolni garnizoni neprijatelja nisu brzo i jakim snagama intervenisali. Iako uporište nije do kraja likvidirano, uspeh je ipak postignut; neprijatelju su naneti veliki gubici u ljudstvu i materijalu, a borci 7. brigade stekli dragocena iskustva u napadu na veliko utvrđeno naseljeno mesto, što je bilo značajno za predstojeći konačni obračun sa okupatorom.

Po napadu na Ilok, jedinice 7. vojvođanske brigade su razmeštene na odmor i sređivanje posle teških borbi, ali odmora nije bilo. 1. bataljon se 1. oktobra nalazio u s. Neštin (6 km istočno od Iloka), u takvoj blizini neprijatelja da ovaj nije mogao biti miran i oko 16.30 časova napao je bataljon. Štab 7. brigade je na vreme bio izvešten o namerama neprijatelja i, s obzirom na zamor jedinica, odlučio da ne prihvati borbu. Saglasno sa naređenjem štaba brigade bataljon se izvukao iz sela i uputio ka vencu Fruške gore ostavljajući u zaštitnici jednu i po četu. Napad nepri-

jatelja je podržan artiljerijskom vatrom iz Iloka i brodova na Dunavu. Zaštitnica 1. bataljona je primala borbu samo za dobitak u vremenu, oko jedan sat, kada se ceo bataljon povukao na nove položaje.[246]

3. DEJSTVA U SREMU DO OSLOBOĐENJA BEOGRADA

U borbama za oslobođenje Beograda sadejstvovale su i jedinice NOVJ u Sremu pojačavajući napade na neprijateljski saobraćaj i posade garnizona, onemogućavajući mu nekažnjeno izvlačenje. Po naređenju Glavnog štaba Vojvodine 6. vojvođanska brigada je do 8. oktobra bila raspoređena na komunikacijama koje vode od s. Klenak ka Rumi i Srem. Mitrovici, da bi sprečila izvlačenje neprijatelja iz Šapca, a 9. oktobra se kod sela Mrđenovci prebacila u Srbiju i ušla u sastav 36. vojvođanske divizije. Krajem septembra delovi Crvene armije su izbili na jugoslovensko-rumunsku granicu, a početkom oktobra je usledilo konačno oslobođenje Banata, u čemu su učestvovale i tamošnje jedinice NOV i PO i u fazi približavanja Crvene armije oslobodile neka mesta — Belu Crkvu, Vršac, Pančevo, Petrovgrad, Kikindu i dr.

8. vojvođanska brigada, koja je početkom oktobra dejstvovala zapadno od komunikacije Irig — Petrovaradin i rušila prugu Vrdnik — Ruma, dobila je zadatak da 4. oktobra usiljenim maršem izvrši pokret u rejon s. Belegiš — s. Surduk, da se prebaci preko Dunava u Banat, stupi u vezu sa tamošnjim jedinicama NOVJ i Crvene armije i dejstvuje tamo prema daljim naređenjima Glavnog štaba.

Krenuvši 4. oktobra iz Fruške gore, 8. brigada je 7. oktobra stigla u selo Belegiš, kada je i neprijatelj, oko 100 vojnika, upao u s. Banovci (južno od s. Belegiš). Čim je za ovo saznao štab 8. brigade je odmah uputio jedan bataljon da napadne ovog neprijatelja. Bataljon je brzo sabio neprijatelja na uzan prostor u centru sela i kada ga je još

---

[246] Vojnoistorijski institut:
— dok. 1—4. k. 213 (Izveštaj Glavnog štaba Vojvodine br. 21 od oktobra 1944. godine).
— dok. 5—4, k. 213 (Izveštaj štaba 7. vojvođ. brigade od 3. oktobra 1944. godine).

samo trebalo likvidirati, pojavile su se nove neprijateljske snage od Stare Pazove. Bataljon 8. brigade je bio primoran da se povuče u s. Belegiš. Neprijatelju su naneti gubici od 20 ubijenih, a bataljon je imao 3 ranjena. Da bi neprijatelj sprečio 8. brigadu da se prebaci u Banat, sutradan je, 8. oktobra oko 15 časova, jačim snagama i sa oko 16 tenkova izvršio iznenadni napad na s. Belegiš. Brigada se pod jakim pritiskom povukla u s. Surduk i odmah otpočela skelama prebacivanje preko Dunava u Banat, praćena stalnom vatrom neprijateljske artiljerije. Prebacivanje je završeno do 3 časa 9. oktobra koje neprijatelj i pored nadmoćnosti nije uspeo da spreči. U ovim borbama uništena su dva tenka, a brigada je imala jednog poginulog, tri ranjena i pet nestalih boraca.

8. oktobra (u rejonu Pančeva) od Udarnog bataljona Banatske operativne zone i postojećih odreda u južnom Banatu formirana je 12. vojvođanska brigada; 14. oktobra (u Petrovgradu) od partizanskih odreda u severnom Banatu formirana je 13. vojvođanska brigada. Dva bataljona 12. brigade sa jedinicama Crvene armije su polovinom oktobra prešli Dunav i do 19. oktobra vodili borbe kod Mirijeva, a potom 12. brigada, 8. brigada i jedinice Crvene armije prešle su Tisu i oslobađaie Bačku. 13. brigada je po formiranju ušla u sastav Korpusa narodne odbrane.[247]

Odlaskom 6. i 8. brigade u Sremu su ostale 7, 9. 10. i 11. brigada, koje su nastavile sa napadima na neprijatelja u povlačenju, koji je pripremao poslednju odbranu Srema i evakuaciju domaćih Nemaca, zašto su im od naročite važnosti bile komunikacije Beograd — Zagreb i Beograd — Novi Sad, na koje su brigade i usmerile težište svojih napada. Tako su jedinice 7. brigade od 11. do 14. oktobra svakodnevno napadale jake kolone neprijatelja na drumu između Iriga i s. Beške — sprečavale evakuaciju domaćih Nemaca iz severoistočnog Srema i ratnih zarobljenika iz Beograda i Zemuna. Neprijatelju su naneti veliki gubici, ali zbog njegove nadmoćnosti u ljudstvu i naoružanju brigada nije uspela da mu izvlačenje i onemogući. U ovim borbama 7. brigada je imala 4 poginula i 13 ranjenih bo-

---

[247] Rat 1941—45, II str. 329.
— Stenograf, reg. 1/12, k. 1983; reg. 1/4, k. 1992.

raca. Brigada je 10. oktobra po delovima napala neprijateljske kolone između: Beške i Srem. Karlovaca, s. Laćarka i s. Martinaca, Srem. Mitrovice i Rume, Petrovaradina i Srem. Karlovaca, Vrdnika i Rume itd., te tako negde potpuno, a u celini delimično sprečila nesmetano i nekažnjeno povlačenje okupatora.

U napadima na komunikacije 7. brigada je 9/10. oktobra na četiri mesta prekinula prugu Beograd — Zagreb, između Srem. Mitrovice i Vognja izbacila iz koloseka jedan voz i uništila četiri vagona, a lokomotivu oštetila. 10/11. oktobra na tri mesta prekinula i razorila prugu Beograd — Novi Sad, između Srem. Karlovaca i s. Čortanovci. Ponovo rušenje pruge između Srem. Mitrovice i Rume brigada je izvršila: 14/15, 16/17, 17/18, i 18/19. oktobra. 19. oktobra 7. brigada je izvršila napad na dobro utvrđenu neprijateljsku posadu u s. Sot, jačine oko 150 vojnika, iz 8. lovačke pukovnije. Pošto jedan od dva bataljona, određena za napad, nije stigao na vreme, štab brigade je posle dvočasovne borbe i znatnih gubitaka naredio prekid napada i povlačenje. Neprijatelju su naneti gubici od svega 2 ubijena i 1 ranjenog vojnika, dok je 7. brigada imala 10 ranjenih boraca.[248]

9. vojvođanska brigada je do 14. oktobra dejstvovala na teritoriji zapadnog Srema, kada se sa glavninom prebacila u zapadni deo Fruške gore. (1. bataljon je dejstvovao u zapadnom Sremu, pa se 20. oktobra i on priključio glavnini u Fruškoj gori). Za to vreme, do prebacivanja, brigada je izvršila više napada na železničku prugu Beograd — Zagreb: 1/2. oktobra između Šida i s. Kukujevci prekinula je prugu na 23 mesta i razorila oba koloseka na dužini od oko 20 metara; 15/16. oktobra između s. Martinci i s. Kukujevci prekinula prugu na 27 mesta, razorila oba koloseka na dužini od oko 500 metara i posekla 25 TT stubova; od 16. do 18. oktobra, između s. Laćarak i s. Martinci, prekinula je prugu na više mesta i razorila oba koloseka na dužini od preko 500 metara.

1. bataljon 9. brigade od 16. do 20. oktobra rušio je ove pruge tri puta: između Šida i Tovarnika, s. Gibarac

[248] Vojnoistorijski institut, dok. 12/1—5, k. 1661; 3—4, k. 213. — Stenograf, reg. 1/10, k. 1993.

i s. Bačinci i u pokretu za Frušku goru između s. Bačinci i s. Kukujevci. Osim toga, bataljon je držao položaje na desnoj obali r. Bosut u rejonu sela Morović, Batrovci i Višnjićevo i sprečavao povlačenje neprijateljskih snaga tim pravcima. Zbog važnosti ovog rejona bataljon je izdržao svakodnevne napade neprijatelja i vodio žestoke borbe u kojima je ubijeno preko 15 neprijateljskih vojnika, a bataljon je imao sedam poginulih boraca.

10. vojvođanska brigada je u jugoistočnom Sremu napadala neprijateljske kolone i vodila sa njima žestoke borbe. Tako je 3. bataljon 10. oktobra izvršio napad na deo nemačke motorizovane kolone od preko 100 kamiona sa vojskom i 30 tenkova, koja se iz Šapca preko s. Klenak kretala ka Rumi. Pošto je sa bliskog odstojanja iz zasede osuo po koloni snažnu vatru iz celokupnog naoružanja, na šta je neprijatelj brzo reagovao vatrom artiljerije, posle jednočasovne borbe bataljon se povukao. Neprijatelju su naneti veliki gubici, a bataljon je imao četiri poginula i dva ranjena borca.

Sa povlačenjem okupatora iz Srbije povlačile su se i jedinice njegovih saradnika — narodnih izdajnika. Tako se početkom oktobra prebacio u jugoistočni Srem i Ljotićev »Srpski dobrovoljački korpus« i sa nemačkim snagama razmestio duž komunikacije Zemun — Ruma, radi obezbeđenja povlačenja ostalih snaga na ovom važnom pravcu. Neprijateljske snage su bile nesrazmerno jače od 10. brigade, te se ova orijentisala na napade na pojedine delove u cilju njihovog slabljenja i delimičnog uništavanja. Tako je jedan bataljon 10. oktobra napao na oko 250 ljotićevaca u s. Bečmen. Posle tročasovne borbe stvoreni su realni izgledi za potpunu likvidaciju ljotićevaca, kad im je stiglo pojačanje od nekoliko kamiona Nemaca i tri tenka, zbog čega je bataljon bio primoran da se povuče. Istoga dana jedna četa je napala i razbila pobočnicu neprijatelja od oko 70 ljotićevaca, koja je obezbeđivala pokret kolone drumom Zemun — Ruma; gubici neprijatelja su bili šest ubijenih i više ranjenih; zaplenjeno je: 3 puškomitraljeza, nekoliko pušaka, bombi i drugo.

1. bataljon je 15. oktobra iz zasede na drumu Jakovo — Boljevci napao jedan kamion sa 15 vojnika, ubio 9 Nemaca i zaplenio 2 puškomitraljeza, nekoliko pušaka i pi-

štolja, 1 kamion i 6 kola sa municijom; 19. oktobra delovi brigade su napali jaču grupu ljotićevaca u s. Subotište, koja je vršila rekviziciju kola. Iznenađeni ljotićevci su bili razbijeni i proterani iz sela.

U svim ovim borbama 10. brigada je pretrpela gubitke od 6 poginulih i 32 ranjena borca.

11. brigada je u ovom periodu, osim mornaričke čete, uglavnom izvršavala zadatak Glavnog štaba obezbeđujući njegove delove, oficirsku i druge škole, u pokretu iz Fruške gore do s. Surduk i s. Belegiš na putu za Banat.[249] Pokret Glavnog štaba je izveden u dve kolone: jedna iz s. Grgurevci, preko sela V. Radinci, Šašinci, Buđanovci i dalje kroz jugoistočni Srem, u kojoj se nalazio Glavni štab sa jurišnim bataljonom; druga iz s. Manđelos, preko sela: Grgurevci, Šimanovci i Vojka ka Belegišu sa pratećim bataljonom, koji je krenuo jedan dan ranije da izvidi situaciju na mestima prelaza i postavi obezbeđenje. Oba bataljona su na tom putu vodila borbe sa neprijateljskim obezbeđenjima na pruzi Beograd — Zagreb i snagama u jugoistočnom Sremu. Bataljoni su uglavnom razbijali neprijatelja, nanosili mu gubitke i omogućavali dalji pokret Glavnog štaba.[250]

Mornarička četa 11. brigade je u ovom periodu pojačala pritisak na neprijateljski saobraćaj na Dunavu. Dejstvujući između s. Neštin i s. Beočin četa je napala više brodova i drugih plovnih objekata: 6. oktobra pt oruđima i mitraljezima napala je brod »Bratislava« sa sedam šlepova; brod je lakše oštećen, a jedan šlep zapaljen. 11. oktobra napala je nemački brod »Kazan«, koji je vukao nekoliko šlepova. Posada broda je odgovorila vatrom iz topova i mitraljeza. Direktnim pogocima iz pt topova, oštećen je brod i svi šlepovi, a zadnji šlep je i zapaljen. 14. oktobra napala je brod »Zagreb«, koji se, teško oštećen pre-

---

[249] Posle prelaza 8. brigade u Banat, neprijatelj je poseo sve prelaze kod Surduka i Belegiša. Glavni štab Vojvodine nije mogao ovim putem da pređe u Banat, već je to učinio kasnije avionom, a za to vreme sa 8. brigadom bio je samo zamenik komandanta Glavnog štaba, koji se sa brigadom i prebacio.

[250] Izvod iz operativnog dnevnika 11. brigade od 16. X 1944. god. (VII dok. 26—1/4, k. 213).
— Stenograf, reg. 1/II, k. 1993.

ciznom vatrom pt oruđa zaustavio na levoj obali kod s. Begeč, gde je posada iškrcana. Istoga dana izvršen je napad i na jedan nemački brod, koji je takođe oštećen, ali je produžio put. 15. oktobra direktnim pogocima iz pt oruđa teško je oštećen nemački brod-remorker, koji se zaustavio na levoj obali kod sela Čib. U isto vreme je iz pt topova pogođen i oštećen mađarski bunker na levoj obali. 17. oktobra četa je ušla u s. Beočin koje je neprijatelj napustio, a 18. oktobra iz tog rejona je napala dva brza transportna broda i jedan oštetila.

Od 1. septembra do 21. oktobra vojvođanske brigade (6, 7, 8, 9, 10. i 11) su u preko 150 akcija i borbi nanele neprijatelju gubitke: oko 1000 ubijenih, 90 ranjenih i 420 zarobljenih vojnika; zaplenjeno: 2 topa, 2 minobacača, 59 raznih mitraljeza, 1333 puške, 43 pištolja, 100 ručnih bombi, 30 000 metaka i velike količine raznog drugog materijala i opreme. U 65 diverzija na železnički, putni i rečni saobraćaj, razrušeno je: oko 16 kilometara pruge, uništeno ili oštećeno: 3 lokomotive, 9 vagona, 3 tenka, 8 motornih vozila, 13 brodova, 6 šlepova, 7 mostova i drugo.

Brigade su u istom periodu pretrpele gubitke od oko 80 poginulih, 195 ranjenih i 14 nestalih boraca.

VII

PRELAZAK 1. I 12. KORPUSA NOVJ I POČETAK KONAČNOG OSLOBOĐENJA SREMA

Oslobođenje Zemuna

Odmah po oslobođenju Beograda, a prema odluci štaba 1. armijske grupe, 1. i 12. korpus NOVJ dobili su zadatak da u sadejstvu sa jedinicama 4. mehanizovanog korpusa Crvene armije forsiraju r. Savu kod Zemuna, Obrenovca, Skele i Umke — oslobode Zemun, preseku komunikacije Zemun — Srem. Mitrovica pa, goneći i uništavajući neprijateljsku grupaciju, Srem konačno oslobode. Delovi 1. i 6. proleterske divizije i 4. mehanizovanog korpusa Crvene armije prešli su 20. oktobra preko mosta na r. Savi i ovladali mostobranom, a 21. oktobra ujutro su

preduzeli napad na Zemun, koji su branili: 750. puk 118. nemačke divizije, delovi 117. nemačke divizije, delovi 38. pav puka 20. pav divizije i manje ustaške i domobranske snage.[251] Posle žestokih borbi Zemun je 22. oktobra oslobođen. Po oslobođenju Zemuna, 6. proleterska divizija nastavila je gonjenje neprijatelja, oslobodivši toga dana Novu Pazovu, s. Dobanovci i s. N. Banovci.

Oslobođenje Stare Pazove i Rume

Dok su se vodile borbe za Zemun, 12. korpus je 21/22. oktobra forsirao r. Savu na odseku s. Skela — Obrenovac — s. Umka i prešao u Srem goneći razbijenog neprijatelja prema Staroj Pazovi i Rumi. Nastupajući ka St. Pazovi sa 16. divizijom pravcem sela: Kupinovo — Ašanja — Deč — Vojka, 36. i 11. divizijom pravcem sela Jakovo — Surčin — Dobanovci, 12. korpus je do 23. oktobra oslobodio sva mesta jugoistočnog Srema i izbio na liniju Stara Pazova — sela Popinci — Pećinci — Buđanovci. 23/24. oktobra u sadejstvu sa 1. korpusom, oslobođena je i Stara Pazova.

Da bi sprečio dalje nastupanje snaga NOVJ na zapad, neprijatelj je organizovao odbranu kanala Jarčina (koji se proteže na liniji sela Jarak — Dobrinci — Petrovci — Putinci) i Rume. Snage 12. korpusa su 25. oktobra probile liniju kanala Jarčina i odmah nastavile napad na Rumu, čija se odbrana naslanjala na s. Jarak i koju je branilo oko 4000 neprijateljskih vojnika. Napad su vršile: 11. divizija pravcem Buđanovci — Jarak — Šašinci sa zadatkom da po proboju odbrane na Jarčini preseče komunikacije između Rume i Srem. Mitrovice i nastupa ka Srem. Mitrovici; 16. divizija opštim pravcem Dobrinci — Ruma, s tim da po proboju odbrane kanala napada Rumu s juga i jugoistoka; 36. divizija glavnim snagama napada na Rumu obuhvatajući je sa severa i severoistoka, a delom snaga da nastupa ka Irigu i ovlada tim garnizonom.

U ovakvom rasporedu jedinice korpusa su otpočele napad u 12 časova 25. oktobra. Divizije su u toku noći 25/26. oktobra probile odbrambenu liniju na Jarčini, a 26.

---

[251] Zbornik I/8, dok. 135, 202.

oktobra su 16. divizija i 5. brigada 36. divizije otpočele napad na Rumu. Posle snažnog otpora neprijatelja, Ruma je oslobođena 27. oktobra oko 10 časova a noću 25/26. oktobra, jedinice 36. divizije su oslobodile i Irig.

U međuvremenu, dok su jedinice 12. i 1. korpusa izbijale pred Srem. Mitrovicu, 7, 9, 10. i delovi 11. vojvođanske brigade su, dejstvujući u pozadini neprijatelja, izvršile više napada na njegove garnizone i kolone u povlačenju, čime su olakšale nastupanje glavnim snagama NOVJ i doprinele bržem oslobođenju Srema.

Oslobođenje Srem. Kamenice, Petrovaradina i Srem. Karlovaca

Dok su se vodile borbe za Zemun, 7. vojvođanska brigada je, 21. oktobra u 15.30 časova izvršila napad na Srem. Kamenicu koju je branilo oko 260 ustaša i milicionera. Napad su vršila dva bataljona, a jedan je vršio obezbeđenje od Petrovaradina, gde se još uvek nalazilo oko 380 neprijateljskih vojnika raznih jedinica. Jednovremenim i brzim napadom sa svih strana iznenađeni neprijatelj u Kamenici nije ni stigao da pruži jači otpor; posle jednočasovne borbe bio je razbijen, delom uništen i zarobljen, a delom se razbežao. Pored više ubijenih i ranjenih, zarobljeno je 59 vojnika i zaplenjeno: 3 puškomitraljeza, 37 pušaka, 88 ručnih bombi, 6000 puščanih metaka, 13 sanduka druge razne municije, kao i veće količine ratnog materijala. Brigada je imala jednog poginulog i četiri ranjena borca. Pokušaj neprijateljske intervencije iz Petrovaradina osujećen je, a Srem. Kamenica, stalno ustaško-nemačko uporište u toku rata, prvi put i konačno je oslobođena.[252]

Posle oslobođenja Srem. Kamenice jedinice 7. brigade su produžile s dejstvima i 23. oktobra ušle u Petrovaradin i Srem. Karlovce, koje je neprijatelj toga dana napustio. U Petrovaradinu je bez otpora zarobljeno preko 200 do-

---

[252] Izveštaj Glavnog štaba Vojvodine br. 24 od novembra 1944. (VII, dok. 42/5, k. 213).
— Izveštaj štaba Sremske oper. zone od 26. X 1944. (VII, dok. 36—4, k. 214).

mobrana zaplenjeno 2 topa, 4 puškomitraljeza, 30 pištolja i oko 600 pušaka, a u Srem. Karlovcima 2 ručna mitraljeza i oko 100 pušaka. Jedna četa 1. bataljona 7. brigade je 22. oktobra iz zasede napala kamion sa 12 vojnika, između Rume i Srem. Mitrovice i uništila ga zajedno sa vojnicima; ubijeno je 9 a zarobljeno 3 vojnika, zaplenjeno 9 pušaka i druga oprema, a kamion je zapaljen.

Jedinice 9. vojvođanske brigade, u sadejstvu sa Jurišnim bataljonom 11. brigade su 23. oktobra iz zasede između s. V. Radinci i s. Čalma, napale kolonu nemačke vojske (oko 200 vojnika), koja se povlačila od Zemuna ka Rumi. Pošto se ova kolona kretala u dva dela, u vremenskom razmaku od dva časa, to je napad na manji deo — prethodnicu od oko 50 vojnika, izvršen oko 14 časova, a na glavninu kolone oko 16 časova. U oba napada neprijatelj je bio razbijen, delom uništen, a delom je uspeo da se izvuče. Samo u napadu na prethodnicu ubijena su 22 i zarobljena 2 Nemca, dok su u napadu na glavninu kolone gubici neprijatelja bili znatno veći; zaplenjen je 1 puškomitraljez, 6 pušaka i 9 punih kola razne opreme. Brigada je imala samo dva ranjena borca.

Dok su jedinice 12. korpusa probijale neprijateljsku odbranu na kanalu Jarčina i odbranu Rume, 9. brigada je vodila borbe sa neprijateljskim snagama u rejonu Vrdnika. Neprijatelj je 25. oktobra oko 11 časova napustio Vrdnik u koji je odmah ušla 9. brigada, a oko 21 čas jedna nemačka kolona (oko 700 vojnika) ponovo je zauzela Vrdnik, iznenadivši 9. brigadu. Sutradan izjutra 9. i 7. vojvođanska brigada napale su Vrdnik. Razvila se borba koja je trajala čitav dan uz obostrane velike gubitke. Tek posle trećeg napada krajem dana neprijatelj je proteran iz mesta, a Glavni štab je još u toku napada izvukao 7. brigadu i uputio u Novi Sad. Međutim, neprijatelj je 26/27. oktobra posle brojnih protivnapada ponovo ovladao Vrdnikom i zaposeo ga. Ovako upornu borbu za Vrdnik neprijatelj je vodio u cilju zaposedanja planirane odbrambene linije: Vrdnik — Ruma — Jazak. U borbama za Vrdnik ubijeno je oko 200 neprijateljskih vojnika i zaplenjeno 10 puškomitraljeza i 130 pušaka. 9. brigada je imala 35 poginulih i 55 ranjenih boraca.

U isto vreme (25—26. oktobra) delovi 11. brigade su iz zasede napali dve jače nemačke kolone između Srem. Mitrovice i Ležimira, u kojima je ubijeno oko 130 vojnika i zaplenjene veće količine naoružanja, municije i drugog ratnog materijala.

Oslobođenje Srem. Mitrovice

Oslobođenjem Rume i Iriga jedinice 12. korpusa su podišle liniji Srem. Mitrovica — sela: Pavlovci — Jazak — Vrdnik, gde je neprijatelj organizovao odbranu jakim snagama nastojeći da što više uspori nastupanje snaga NOVJ radi organizacije odbrane na liniji: od ušća r. Bosut, preko Šida — jednim krakom do Iloka, a drugim prema Vukovaru. U odnosu na takve namere neprijatelja, zadatak snaga NOVJ je bio da što pre ovladaju Srem. Mitrovicom i produže gonjenje na zapad. Zato je štab 12. korpusa 27. oktobra izdao zapovest za napad po kojoj: 11. divizija u sadejstvu sa 117. i 374. protivoklopnim, 152. haubičkim, 506. dalekometnim i 87. gardijskim minobacačkim pukom Crvene armije napada Srem. Mitrovicu; 36. divizija napada i likvidira neprijateljsku posadu u Vrdniku i s. Jazak; 6. proleterska divizija (1. korpus) da napada pravcem Ruma — Radinci — Čalma, po izvršenju tih zadataka jedinice da nastave sa gonjenjem neprijatelja i da što pre ovladaju linijom Ilok — Šid — s. Srem. Rača.

Radi izvršenja zadatka štab 11. divizije je naredio da 5. brigada napadne Srem. Mitrovicu sa severa, 12. brigada sa istoka, a 32. brigada da napada s. Laćarak. 28. oktobra u 4 časa ujutro sve jedinice 11. divizije su otpočele sa napadom. Odbranu grada neprijatelj je dobro organizovao angažujući jake nemačke snage raspoređene kako na prilazima i spoljnim utvrđenjima, tako i unutar grada. Neprijatelj je od početka davao žestok otpor, zbog čega su jedinice 11. divizije bile prinuđene da vode teške i duge borbe. I pored svih napora divizija je postizala samo delimične uspehe: 5. brigada je 28. oktobra jednim bataljonom zauzela železničku stanicu; bataljon je prodro u grad i posle teške osmočasovne borbe, izolovan od ostalih jedinica, pod vrlo teškim okolnostima se izvukao. U napadu 28/29. oktobra 5. brigada je ponovo zauzela železničku

stanicu, ali se, pod pritiskom jakog neprijatelja i zbog neuspeha ostalih jedinica, ponovo morala povući, posle čega je štab 12. korpusa 29. oktobra naredio 11. diviziji da prekine sa napadom i samo izvrši blokadu grada.

Pored neuspeha 11. divizije u napadu na Srem. Mitrovicu i 6. proleterska divizija nije uspela da zauzme s. V. Radinci, a ni jedinice 36. divizije nisu imale uspeha u napadu na s. Bešenovo i s. Šuljam. Posle ovoga, neprijateljska odbrana se protezala linijom: Srem. Mitrovica — potok Čikoš — s. V. Radinci — Šuljam — s. Bešenovo. Da bi obezbedio dalje nastupanje, štab 12. korpusa je 30. oktobra izdao novu zapovest kojom naređuje: 16. diviziji, dotle na odmoru u Rumi, da po padu mraka smeni 11. diviziju i u 21 čas otpočne s napadom na Srem. Mitrovicu; 6. proleterskoj diviziji da izvrši napad na s. V. Radinci i, pošto ga zauzme, da delom snaga nastupa za ovlađivanje s. Laćarak i dejstvuje u bok i pozadinu neprijatelja u Srem. Mitrovici, a delom da likvidira uporište u s. Manđelos i s. Čalma; 36. divizija da u 18 časova izvrši napad i ovlada selima Bešenovo i Šuljam, a potom da nastupa ka s. Bingula i s. Erdevik s ciljem da što brže izbije na liniju Ilok — s. Ljuba — s. Erdevik.

Štab 16. divizije je naredio brigadama da izvrše smenu jedinica 11. divizije i u 21 čas 30. oktobra napadnu Srem. Mitrovicu i to: 1. brigada sa istoka, između druma Ruma — Srem. Mitrovica i r. Sava, pravcem Prosek — centar grada; 4. brigada sa severoistoka pravcem železnička pruga — vašarište zahvatajući i železničku stanicu; 2. brigada da ostane u korpusnoj rezervi u rejonu železničke stanice Voganj. Pošto su otpočele s napadom u određeno vreme 1. i 4. brigada su vodile ogorčene borbe sa neprijateljem u Srem. Mitrovici čitavu noć, ali nisu uspele da prodru u grad. Delove koji su povremeno uspevali da probiju spoljnu odbranu neprijatelj je energičnim protivnapadima odbacio na polazne položaje. Najzad, noću 31. oktobra na 1. novembar, kada je 16. diviziju trebalo po naređenju štaba korpusa, smeniti sa 21. divizijom i prebaciti je na sektor Mačve, 1. i 4. brigada su ponovile napad na Srem. Mitrovicu i prodrle prvo u istočni i centralni deo grada, a zatim do jutra 1. novembra konačno oslobodile grad i nastupale ka s. Laćarak.

Tako je posle petodnevnih napornih borbi oslobođena Srem. Mitrovica, grad koji se nalazio pod čizmom okupatora u toku čitavog rata, čije je stanovništvo ogromnom većinom bilo uključeno u narodnooslobodilačku borbu i nesebično se borilo do kraja; grad u kome je okupator vršio masovna streljanja, vešanja i mučenja naroda svih delova Srema. Zato je narod ovoga grada i dočekao oslobođenje koliko sa radošću i oduševljenjem toliko i sa olakšanjem da je konačno došao kraj fašističkoj okupaciji.

1. novembra su i na drugim pravcima postignuti uspesi: 6. proleterska divizija je oslobodila s. V. Radinci i s. Bešenovo, a 36. divizija s. Šuljam.

U toku 1944. godine jedinice NOV i POJ koje su dejstvovale u Sremu zaključno do oktobra, nanele su neprijatelju gubitke od oko 4700 vojnika izbačenih iz stroja od kojih je: 2750 ubijeno, 1170 zarobljeno, ostalo ranjeno; zaplenjeno je, pored ostalog, 156 mitraljeza, 3000 pušaka, preko 100 000 metaka i 120 pištolja, 400 ručnih bombi, 2 topa i 2 minobacača, kao i velike količine drugog ratnog materijala. U oko 300 izvršenih diverzija na komunikacije, saobraćaj i veze uništeno je ili oštećeno oko 83 lokomotive, 421 vagon, 25 kamiona i automobila, 11 tenkova, 20 brodova, 7 šlepova, 1 avion; porušeno oko 45 kilometara železničke pruge i 39 mostova, posečeno preko 2350 TT stubova.[253]

Jedinice NOV i POJ su pretrpele gubitke od oko 323 poginula, 606 ranjenih i 14 nestalih boraca (ne računajući gubitke I. i XII korpusa).

VIII

KONAČNO OSLOBOĐENJE SREMA

Oslobođenjem Srem. Mitrovice jedinice 21. (1. novembra je smenila 16. diviziju), 6. proleterske i 36. divizije produžile su napade na sledeće neprijateljske položaje. Da bi obezbedio prihvat snaga koje su se povlačile iz Grčke, neprijatelj je sektor Srema još upornije branio.

[253] Ovde nisu navedeni gubici neprijatelja u borbama sa 1. i 12. korpusom NOVJ.

U ovoj odbrani angažovani su delovi 117. i 118. lovačke, 1. brdske, 7. SS i 264. divizije, 606. puka za osiguranje, 1. i 3. policijskog puka »Hrvatska«, 1. i 4. samostalnog policijskog bataljona, 5. SS i 18. policijskog puka, 92. motorizovanog puka, više ustaško-domobranskih jedinica, Ljotićevog dobrovoljačkog korpusa i dr. Dubinskim rasporedom snaga na uzastopnim položajima, upornom odbranom i stalnim protivnapadima neprijatelja, jedinice NOVJ su morale čitavog novembra i decembra 1944. da vode žestoke borbe za ovlađivanje prostorom između Srem. Mitrovice, Iloka, sela Mohovo, Tovarnik, Ilinci, Batrovci, leve obale Bosuta do sela Lipovac, Soljani, Strašinci i r. Save, gde se, posle obostranih protivnapada od 3. do 19. januara 1945. godine front konačno stabilizovao. Obe strane su prešle u pozicionu odbranu koja je trajala sve do 11. aprila 1945. godine, kada je 1. armija izvršila proboj Sremskog fronta u sklopu završne ofanzive JA za konačno oslobođenje Jugoslavije i do 13. aprila oslobodila preostali deo zapadnog Srema.

Dok su 6. i 8. vojvođanska brigada otišle iz Srema još pre oslobođenja Beograda, 7, 9. 10. i 11. brigada su, dejstvujući u neprijateljskoj pozadini, učestvovale sa jedinicama 1. i 12. korpusa u borbama za konačno oslobođenje Srema do kraja oktobra (a 10. brigada i do polovine novembra). 1. novembra brigade su (osim 10 brigade), prema naređenju Glavnog štaba Vojvodine, prešle u Bačku i Banat i pristupile izvršenju novih zadataka. 16. divizija (1, 2. i 4. vojvođanska brigada) i 36. divizija (3, 5. i 6. vojvođanska brigada), u sastavu XII korpusa, učestvovale su u oslobođenju Srema do polovine novembra kada su se, od 12. do 16. novembra, prebacile u Bačku i dalje u Baranju. Istovremeno Srem je napustila i 10. vojvođanska brigada.

Dok su jedinice 1. i 12. korpusa i delovi Crvene armije vodili završne borbe za oslobođenje Srema, u Novom Sadu je, 31. oktobra 1944. godine, naredbom Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine formirana 3. vojvođanska divizija (sastav: 7, 8. i 12. brigada), koja naredbom od 13. novembra 1944.

godine istog štaba menja naziv u 51. diviziju NOVJ. Dva dana pre toga, 11. novembra, u Bačkom Petrovcu je od pripadnika slovačke nacionalne manjine formirana 14. vojvođanska (Slovačka) brigada; imala je tri bataljona i preko 1800 boraca, a ušla je u sastav 51. divizije; 31. decembra 1944. godine je od pripadnika mađarske nacionalne manjine formirana u Bačkoj i 15. vojvođanska brigada »Šandor Petefi« sa četiri bataljona i 1200 boraca, koja je ušla u sastav 16. divizije.[254]

Sl. 34 — Komandant 3. Armije generallajtnant Kosta Nađ, sa komandantom 12. korpusa i komandantima 16, 36 i 51. divizije u Belom Manastiru (Baranja) krajem 1944. godine.

Naredbom Vrhovnog štaba od 1. januara 1945. godine 12. korpus je prerastao u 3. armiju a Glavni štab NOV i PO Vojvodine u štab 3. armije.[255]

---

[254] Zbornik I/10, dok. 65 i 171.
— Stenograf, reg. 1/1, k. 1993.

[255] 3. armija formirana je istovremeno sa 1. i 2. armijom a 1. marta 1945. godine formirana je i 4. Jugoslovenska armija, kada je i Vrhovni štab NOV i POJ preimenovan u Generalštab JA.

IX

ZAKLJUČCI I ISKUSTVA

Osnovni elementi koji su u našoj zemlji omogućili dizanje ustanka i uspešnu borbu do konačnog oslobođenja od okupatora (jedinstvo naroda, njegova nacionalna i politička svest i revolucionarna Partija koja je to jedinstvo ostvarila), postojali su u Sremu od početka ustanka, a kroz njegov dalji tok stalno se širili, jačali i učvršćivali. Ali s obzirom na razne nepogodnosti (geografski položaj, topografski stvor, komunikativnost, prostorna skučenost, višenacionalni sastav stanovništva, jačina neprijateljskih snaga itd.), uspeh se mogao postići samo doslednim sprovođenjem politike KPJ i druga Tita. »Pravilna linija naše Partije prema okupatorima i domaćim izdajnicima, borba za slobodu naše domovine i bolji život našeg radnog naroda, razvila je visoku patriotsku i revolucionarnu svest u najširim masama i podigla ih na ustanak«.[256]

Imajući u vidu sve pomenute nepogodnosti za dizanje ustanka i za oružanu borbu protiv nadmoćnog okupatora, kao i iskustva iz nekih krajeva naše zemlje gde je, zbog nerealno ocenjenih mogućnosti došlo do razbijanja ustanka od strane okupatora, znatnih gubitaka i stagnacije, partijsko rukovodstvo Srema se u okviru osnovne linije CK KPJ orijentisalo na taktiku koja je najviše odgovarala specifičnim uslovima i konkretnoj situaciji.

U okvirima vojnih priprema posebnu pažnju zaslužuje formiranje i postojanje mesnih partizanskih desetina širom čitavog Srema. Formirane u glavnom od članova Partije, skojevaca i do kraja odanih simpatizera NOP, one su višemesečnim ilegalnim vojno-političkim radom u pripremnom periodu postale organizaciono i politički čvrste, upoznate sa taktikom partizanskog ratovanja i otpočele borbu bez nekih posebnih teškoća. Može se reći da su

---

[256] Jovan Veselinov: »15 Vojvođanskih brigada«, uvodni članak.

mesne partizanske desetine u pripremama oružanog ustanka u Sremu, odigrale važnu ulogu kako u formiranju, tako i u daljem razvoju partizanskih odreda i njihovih dejstava.

Intenzitet nastajanja i razvoja oružanih formacija NOV i PO Srema, kao i njihovih dejstava, bio je različit u toku rata, na šta su uticali kako objektivni, tako i neki subjektivni faktori. Dok su formiranja dvaju odreda i ograničena dejstva u 1941. godini bila u skladu sa realnom situacijom i izvršenim pripremama, dalji razvoj jedinica — zbog nedostatka naoružanja, nepostojanja veze sa partizanskim jedinicama na susednim teritorijama i mogućnosti manevra i širenja — nije išlo ukorak sa izvršenim pripremama i mogućnostima u odnosu na broj dobrovoljaca, već je bio u relativnom zastoju. Krajem 1942. i u toku 1943. godine iako je, uspostavljanjem veze sa 6. istočnobosanskom brigadom i prebacivanjem u istočnu Bosnu glavnine odreda, bilo omogućeno upućivanje viška ljudstva koji jedinice u Sremu nisu mogle apsorbovati, ipak je i u tom vremenu razvoj jedinica u celini bio i dalje u zastoju uglavnom zbog sve izrazitijeg nedostatka oružja. Izrazita stagnacija u kvalitativnom razvoju oružanih formacija kako onih u Sremu tako i onih iz Srema u istočnoj Bosni zbog nedostatka veze sa Vrhovnim štabom i nepostojanja Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine trajala je do jula 1943. godine. Objektivni uslovi za formiranje 1. vojvođanske brigade stvoreni su odmah po prelazu glavnine (tri bataljona) 3. odreda 3. operativne zone iz Srema i istočnu Bosnu jer to praktično više nije bio odred, već brigada, kako po organizaciji i jačini, tako i (naročito) po načinu dejstva. Iako je dejstvovao kao kompaktna celina na drugoj teritoriji, odred je tek posle nekoliko meseci prerastao u grupu udarnih bataljona, a zatim u brigadu. Taj metod prerastanja odreda u brigadu, preko udarnih bataljona, primenjen je i kod formiranja 3. vojvođanske brigade. Zbog formalnosti da se formiranje pojedinih brigada potvrdi od višeg štaba, došlo je do zaostajanja vojne organizacije u Sremu pa i u istočnoj Bosni, u odnosu na one u drugim delovima naše zemlje. Tek od jula 1943.

godine, kada je formiran Glavni štab Vojvodine i od kada je veza sa Vrhovnim štabom bila redovna, razvoj vojne organizacije je tekao u glavnom normalno. Naoružanja je bilo sve više, ali još uvek nedovoljno za broj raspoloživog ljudstva, koga je u jedinicama uvek bilo na pretek.

U pogledu taktike dejstva jedinica takođe je bilo razlike po vremenskim periodima: 1941. godine ustanak se razvijao s ciljem da se izvrše temeljite pripreme i omogući što uspešniji dalji razvoj oružanog ustanka; prvih meseci 1942. godine oružana borba se razvijala u znaku nastojanja okupatora da uništi postojeće partizanske odrede i uguši ustanak, a s druge strane u nastojanju partizanskih odreda da sačuvaju svoje snage. Kada se oružana borba počela sve više rasplamsavati, kada je priliv dobrovoljaca postajao sve veći, a napadi partizanskih jedinica na okupatora sve intenzivniji (što je dostiglo kulminaciju u julu i avgustu 1942) okupator je organizovao ofanzivu na Frušku goru sa dotle najjačim snagama u cilju uništenja glavnine partizanskih snaga, a samim tim i ugušenje ustanka u Sremu. U toj ofanzivi okupator je pretrpeo neuspeh ali bi on bio još veći da Fruškogorski odred nije odstupio od partizanske taktike vodeći dvodnevne odbrambene frontalne borbe sa nesrazmerno jačim neprijateljem, što je izazvalo nepotrebne gubitke i privremenu neaktivnost. Posle reorganizacije i prebacivanja glavnine odreda u istočnu Bosnu, bataljon koji je ostao u Sremu razvijao je u toku zime 1942/43. godine vrlo uspešna partizanska dejstva. U toku 1943. i 1944. godine sve jedinice su se u svojim dejstvima uglavnom pridržavale partizanske taktike.

Ako se ima u vidu da je samo u 1942. godini, godini privremenih kriza i stagnacije u razvoju oružane borbe, izvršeno preko 450 raznih napada na neprijatelja (koliko ih je prikupljeno iz postojeće ratne dokumentacije i sećanja učesnika), a pogotovo kasnije kada je aktivnost partizanskih jedinica stalno rasla brojno i kvalitetno onda se zna da je bio skoro dosledno zastupljen princip da se samo napadom može postići pobeda, da pasivnost neminovno vodi porazu.

Ta raznovrsna aktivnost bila je po obimnosti postepena i u skladu sa konkretnom situacijom (vremenom i jačinom obostranih snaga). Ona se ispoljavala kako u napadima na neprijatelja garnizoniranog u naseljenim mestima, tako i na njegove jedinice u pokretu; u diverzijama i napadima na železnički, putni, rečni i TT saobraćaj, u paljenju opštinskih arhiva i proterivanju okupatorske vlasti, u uništavanju njegove žetve, likvidaciji agenata, špijuna, petokolonaša i drugih izdajnika.

U pogledu taktike, izvođenja pojedinih akcija postoje specifičnosti karakteristične za čisto sremske uslove. Tako je u 1942. godini neprijatelj kontrolisao čitavu teritoriju držeći manje garnizone gusto posejane i oslonjene na veće i jače. Ti manji garnizoni su i bili glavni objekti napada partizanskih odreda, što je neprijatelja sateralo u gradove i mesta pored glavnih komunikacija, odakle je pokušavao da kontroliše ispražnjene rejone putem povremenih upada jačim snagama. Koncentracija neprijatelja u veće garnizone i promena njegove taktike u pogledu držanja teritorije, zahtevala je i promenu taktike napada na njih jačim snagama, temeljitije pripreme, puno iznenađenja, brzinu dejstva, veću umešnost, odlučnost i upornost, veće obezbeđenje i drugo. Zbog toga su se partizanske snage, koje su ranije napadale po desetinama, vodovima i četama, morale za takve napade naglo skoncentrisati a po napadu opet rasturiti i to najčešće sve u toku jedne noći. Formirani su udarni bataljoni i brigade, čije je napade trebalo obezbeđivati snagama često većim i od onih koje su napadale. Napadi na neprijatelja iz zaseda jesu jedan od karakterističnih vidova borbi jedinica NOP Srema, putem kojih su i postignuti veliki uspesi.

Jedna od osnovnih vrsta aktivnosti bila su i diverzantska dejstva. Posebno za to obučene — diverzantske jedinice, u početku u okviru odreda, a kasnije diverzantski bataljon, u toku čitavog rata su rušile železničke pruge, mostove, centrale i druge objekte, uništavale vozove, drumska motorna vozila, tenkove, brodove, TT veze i drugo. Dok je u 1941. i prvoj polovini 1942. godine, zbog

nedostatka eksploziva, diverzantska aktivnost bila slabija, ona se kasnije sve više razvijala da bi u 1944. godini prerasla u pravu diverzantsku ofanzivu NOVJ. U celini diverzantska aktivnost partizanskih jedinica Srema nanela je neprijatelju ogromne gubitke, kako u živoj sili i naoružanju, tako i u saobraćajnim sredstvima, a još više zastoj u saobraćaju, što mu je oduzelo dragoceno vreme.

Paljenjem i uništavanjem opštinskih arhiva okupatoru je otežavano da dolazi do raznih podataka i time umnogome smanjivana mogućnost pljačke, hapšenja, pozivanja i odvođenja stanovništva na rad u Nemačku, mobilizacije u kvislinške jedinice itd. Paralelno sa paljenjem arhiva nemilosrdno je proganjana okupatorska vlast i njeni organi (opštinski i sreski načelnici, beležnici, blagajnici i drugi). Posle prvih opomena da sami napuste službu okupatora (što je omogućavano samo onima koji se dotle nisu istakli kao otvoreni neprijatelji ili zločinci) i ukoliko to nisu odmah činili, bespoštedno su kažnjavani. Na taj način je veliki broj naseljenih mesta očišćen od ovih izdajnika i slugu okupatora, čime je okupatoru i na taj način izbijena iz ruku ili bar smanjena mogućnost pljačke i terora nad narodom.

U toku leta 1942. i 1943. godine uništene su ogromne količine žitarica, čime je neprijatelju onemogućeno da iz Srema izveze one količine koje je planirao, a s druge strane omogućeno je narodu da za sebe i svoje partizane skloni dovoljne količine. Neprijatelj je u to vreme žetve morao preduzimati velike ofanzive da bi izvršio pljačku. No, ni ofanzive nisu dale rezultate, jer u borbi za žetvu nisu učestvovale samo partizanske jedinice, već i veliki deo naroda, naročito omladina, što je potpuno paralisalo neprijateljske snage. U fazi žetve 1944. godine (s obzirom na skoro oslobođenje) težište je bilo na obezbeđenju žetve, a uništeno samo ono što je bilo na domaku okupatora.

Primenjujući sve te i druge vrste aktivnosti, jedinice NOV i PO Srema su oslobađale selo po selo i stvarale slobodnu teritoriju. Slobodna teritorija u Sremu nije branjena frontalno po svaku cenu, a naročito kada je neprijatelj napadao jakim snagama. Odbrana je bila uporna

samo kada su bili u pitanju ranjenici ili nenaoružano ljudstvo i to dok se ne evakuišu ili uklone na sigurna mesta. Međutim, kada su bile u pitanju manje neprijateljske snage redovno su napadane, uništavane ili proterivane, što ga je primoravalo na angažovanje jačih snaga čime je morao slabiti svoje rezerve.

»Sa razvitkom ustanka razvijala se i jačala nova narodna vlast. Skoro u svim selima Srema stvoreni su narodnooslobodilački odbori koji su bili od naroda jedino priznata vlast.«[257]

U toku 1942. godine u Sremu je funkcionisalo oko 40 mesnih narodnooslobodilačkih odbora da bi se taj broj do septembra 1943. godine popeo na 103, a u martu 1944. na 127 mesnih, 8 sreskih i 2 okružna NO odbora. Početkom 1944. godine u Sremu je obrazovan Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine, nastao od Inicijativnog odbora obrazovanog u oktobru 1943. godine, odnosno Pokrajinskog u koji je Inicijativni prethodno prerastao. Kulturno-prosvetni odbori, kao organi NOO, razvili su veliku aktivnost na kulturno-prosvetnom uzdizanju naroda. Samo u toku 1943/44. godine u Sremu su radile 34 partizanske osnovne škole i izlazilo je preko 10 listova.

Jedna od karakteristika ustanka u Sremu je i ta, što u njemu u toku čitavog rata nije bilo četničkih formacija, osim onih koje su nekoliko puta prešle iz Srbije i koje su odmah uništavane ili proterivane nazad u Srbiju. Svi pokušaji raznih agenata da stvore neku četničku organizaciju u Sremu propali su.

To je bila velika pobeda Narodnooslobodilačkog pokreta koji je uspeo da ove izdajnike na vreme demaskira. Srbi su čistili iz svoje sredine četnike isto tako kao i sve druge koji su služili okupatoru ili ga na bilo koji način pomagali. Nepomirljiv odnos prema četnicima od prvih dana borbe ojačao je jedinstvo našeg naroda i stvorio čvrstu pozadinu našim vojnim jedinicama.[258]

U osvarenju bratstva i jedinstva naroda Srema Partija je pravilnom nacionalnom politikom u toku čitave NOB i narodne revolucije postigla odlučujuće uspehe.

---

[257] Jovan Veselinov: isto.
[258] Jovan Veselinov: isto.

Uporan rad na doslednom sprovođenju takve politike doprineo je da pored Srba, koji su od početka masovno učestvovali u borbi i činili gro partizanskih jedinica, i Hrvati, kao i pripadnici nacionalnih manjina (osim Nemaca), tokom vremena sve više prilaze i uključuju se u NOP i partizanske jedinice, da bi u drugoj polovini 1944. godine opredeljenje za NOP bilo skoro potpuno.

Prebacivanje glavnine partizanskih snaga iz Srema u istočnu Bosnu bilo je od ogromnog značaja kako za razvoj oružane borbe u Sremu, tako i one u istočnoj Bosni: stvorena je baza za pun razvoj NOV Vojvodine. Prelazak boraca iz Srema i delom iz drugih oblasti Vojvodine u istočnu Bosnu, imao je poseban moralnopolitički značaj za ostvarenje bratstva i jedinstva između naroda Vojvodine, Bosne

Sl. 35 — Sekretar PK KPJ Vojvodine Jovan Veselinov-Žarko i komandant 3. Armije generallajtnant Kosta Nađ u poseti Štabu 51. divizije u s. Petlovcu (Baranja) krajem marta 1945. godine.

i drugih krajeva kroz koje su prolazili i borili se borci vojvođanskih brigada. Posebno se ističe prisnost veza naroda Srema i naroda istočne Bosne, gde su vojvođanske brigade najduže boravile. U borbi protiv upada okupator-

skih jedinica u sela na oslobođenoj teritoriji narod Srema se služio i pomoćnim sredstvima, specifičnim za ravničast i otkriven teren, bez prirodnih objekata zaštite. To su, u prvom redu, bile »baze« (skloništa, bunkeri), a s tim povezano i seoske osmatračnice. Za potrebe NOV i PO i sklanjanje, uskladištenje većih količina pšenice, mesa, masti, odeće, obuće i drugih potreba, baze je, pored NO odbora i vojnopozadinskih organa, izgrađivala svaka porodica za sebe. Vremenom se izgradnja baza toliko usavršila da su postojale vrlo male mogućnosti da neprijatelj pri upadu otkrije neku od njih i to samo u slučaju direktnog potkazivanja, što se dešavalo vrlo retko. Sklanjajući se u takve baze pri iznenadnom nailasku neprijatelja, a redovno sklanjajući i sve ono što bi ovaj mogao odneti, narod se spasavao od terora i pljačke ili ih je bar ograničavao i ublažavao. Postavljanjem osmatrača na crkvene tornjeve i na druge istaknute objekte i blagovremenim oglašavanjem dolaska neprijatelja, umnogome je olakšana upotreba baza. Iskustvo je pokazalo, naročito u selima jugoistočnog Srema, da je primena ovih pomoćnih sredstava u zaštiti naroda i materijalnih dobara onemogućavalo okupatoru postizanje postavljenih ciljeva, a samim tim ogromno koristila NOP-u i narodu u celini.

I najzad, rezultat četvorogodišnje oružane borbe protiv okupatora i narodnih izdajnika bio je da je, pored više odreda, samostalnih bataljona i četa, u Sremu formirano osam brigada, a od boraca pretežno iz Srema u istočnoj Bosni još tri brigade. Narod Srema je dao preko 26 700 boraca, koji su se borili u sastavu 15 vojvođanskih brigada i drugih jedinica u mnogim krajevima naše zemlje od početka ustanka 1941. pa do njenog konačnog oslobođenja 1945. godine, od kojih je preko 10 000 poginulo. Pored toga, pod besomučnim terorom okupatora, izgubilo je živote oko 15 000 ljudi, žena i dece, a mnogi su izdržali sve strahote zloglasnih koncentracionih logora i drugih mučilišta.

S druge strane, jedinice NOV i PO, koje su dejstvovale na teritoriji Srema od 1941. do oktobra 1944. godine, nanele su okupatoru i njegovim slugama ogromne gubitke. Ukupno je izbačeno iz stroja oko 11 000 neprijateljskih

vojnika — Nemaca, ustaša, domobrana, četnika, finanaca, milicionera i drugih, od kojih je oko 5000 ubijeno, preko 3500 zarobljeno i oko 2500 ranjeno. Zaplenjene su velike količine naoružanja i drugog raznog ratnog materijala. Pored ostalog zaplenjeno je oko: 5800 pušaka, 260 mitraljeza, 10 topova i minobacača, nekoliko stotina hiljada metaka i drugo. Pored toga uništeno je ili oštećeno preko 180 lokomotiva, preko 900 vagona, oko: 60 kamiona i automobila, 14 tenkova, 23 broda i 7 šlepova, 2 aviona i 1 jedrilica; porušeno oko: 50 kilometara železničkog koloseka, 60 mostova, veći broj utvrđenih zgrada, bunkera i drugo i posečeno oko 6500 TT stubova. Osim svega toga, u borbi za žetvu, naročito 1942. i 1943. godine, popaljeno je i uništeno preko 1000 vagona žita, više stotina vršalica, kosačica, traktora i drugih radilica i velike količine pamuka. Jedinice NOV i PO na teritoriji Srema su, u tom vremenu, imale gubitke od oko: 620 poginulih, 900 ranjenih i 40 nestalih boraca.

Sve ovo govori da je Srem svojim učešćem u borbama, nanetim gubicima neprijatelju i sopstvenim žrtvama dao značajan prilog zajedničkoj borbi i revoluciji, koju su vodili narodi Jugoslavije za oslobođenje svoje zemlje i za svoju bolju budućnost.

ŠEMA RAZVOJA
PARTIZANSKIH ODREDA SREMA I NOV VOJVODINE 1941-1945

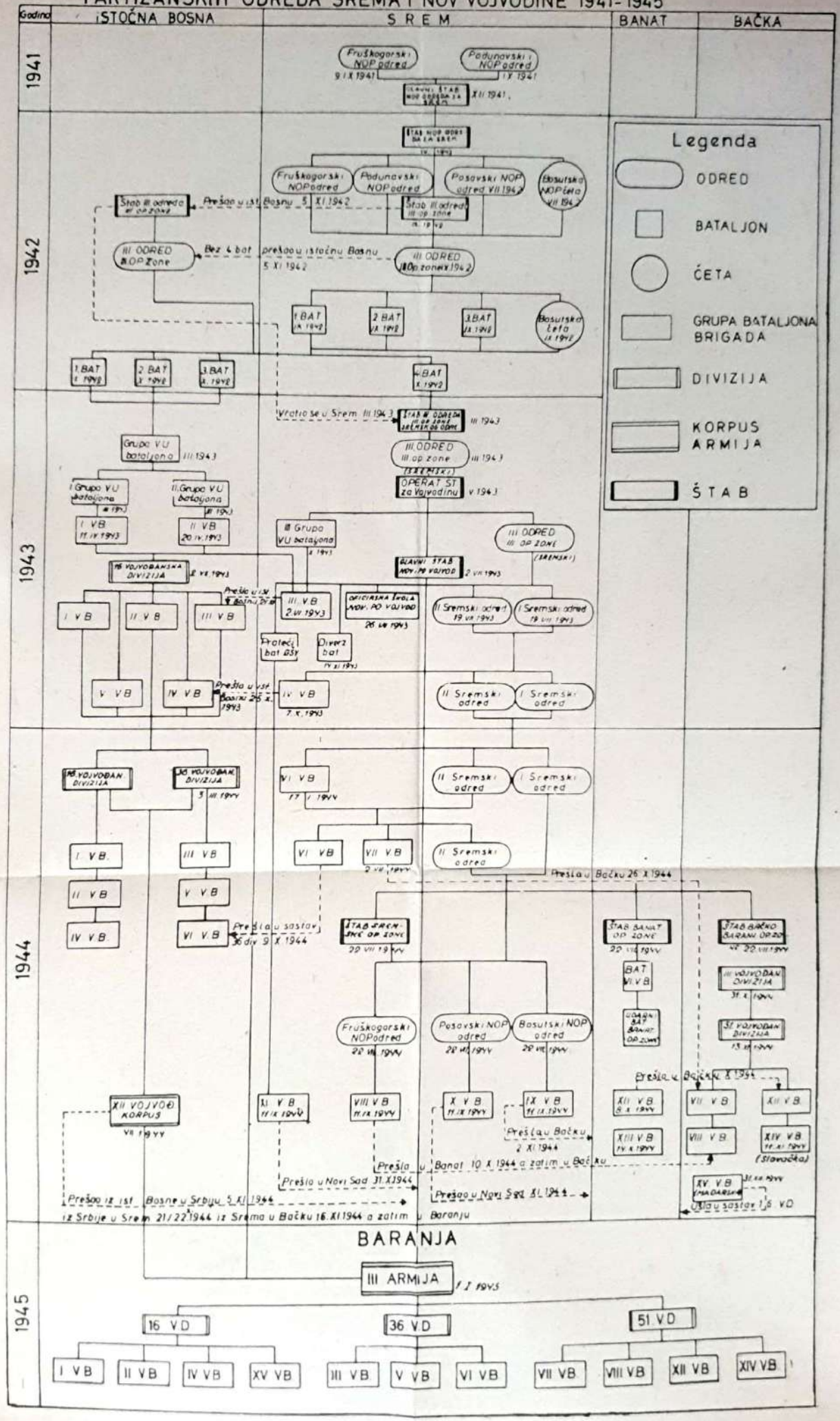

Sk. 11.

SASTAV ŠTABOVA JEDINICA NOV I PO VOJVODINE

A) SREM 1941—1944.

Godina	Naziv štaba	Funkcija	Ime, prezime, nadimak	Poginuo — kad i gde	Izvor podataka
1	2	3	4	5	6
1941	Fruškogorski odred	Komandant	*Sima Relić*	—	Zb. I/2/87
		Komesar	*Stanko Paunović Veljko*	1. IX 1942. g. s. Rakovac	Zb. I/2/87
			Jovica Trajković	1. III 1942. g. s. Višnjićevo	Zb. I/6/7
		Zamenik komandanta	*Boško Palkovljević Pinki*	9. VI 1942. g. s. M. Remeta	15 VB
			Marko Peričin Kamenjar	—	—
	Podunavski odred	Komandant	*Petar Relić Čeda*	—	15 VB
		Komesar	*Stevan Doronjski Franja*	—	15 VB

1	2	3	4	5	6
	Glavni štab NOP odreda za Srem	Komandant	*Sreta Popović Uča*	—	I. Štokavac — J. Veselinov
			Pavle Tarabić Zmaj	maj 1944. s. Sašinci	P. Relić S. Sogić
		Komesar	*Stanko Paunović Veljko*	—	Zb. 1/2, str. 291
1942	Štab NOP odreda za Srem	Komandant	*Đorđe Marković Đilas*	1. IX 1942. g. s. Rakovac	Zb. 1/6/52
		Komesar	*Stanko Paunović Veljko*	—	Zb. 1/6/52
		Zamenik komesara	*Luka Mrkšić Miša, Boža*	—	15 VB
	Fruškogorski odred	Komandant	*Srdić Janko*	—	S. Sogić D. Nađ
			Marko Peričin vd Kamenjar	—	Zb. I/6/52
			Gojko Dudaš	27. VIII 1942. g. F. Gora	Zb. I/6/38
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	jula 1943. g. Ist. Bosna	15 VB

1	2	3	4	5	6
	Fruškogorski odred	Zamenik komesara	*Josip Hrnčević Steva*	—	M. Peričin
			Sreta Savić Kolja	—	Zb. I/6/38
	I četa	Komandir	*Marko Peričin Kamenjar*	—	Zb I/6/52
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	15 VB
1942	II četa	Komandir	*Vasa Stankov Stojan*	—	Zb. I/6/52
			Boško Milošević Zmaj	4. V 1942. g. Bosut. šume	Zb. I/6/52
			Žika Tadić Miloš	—	Ž. Tadić, S. Sogić
		Komesar	*Stanko Radulović Maksim*	—	15 VB
			Dragan Dikić Vanja	—	Ž. Tadić
		Zamenik komesara	*Stanko Radulović Maksim*	—	Ž. Tadić

1	2	3	4	5	6
		Komandir	*Slavko Mojić*	22. VIII 1942. g. s. Ledinci	15 VB
	III četa	Komesar	*Nikola Mojić*	—	15 VB
			Nikola Jovanović	—	N. Mojić G. Matić
		Zamenik komandira	*Gligorije Matić Giga*	—	N. Mojić G. Matić
		Zamenik komesara	*Nikola Ninković Čiča*	—	N. Mojić G. Matić
1942	IV četa	Komandir	*Ilija Kalenić Licider*	—	15 VB
		Komesar	*Đorđe Nikšić Johan*	—	15 VB
	V četa	Komandir	*Joca Mijatović Zvonko*	—	Ž. Tadić
		Komesar	*Draga Dikić Vanja*	—	M. Korica
			Branko Kevilj Relja	—	Ž. Tadić

1	2	3	4	5	6
	V četa	Zamenik komandira	*Loda Nikolić Micko*	—	Ž. Tadić
		Zamenik komesara	*Zora Potiparski Dara*	—	Ž. Tadić
	VI četa	Komandir	*Gligorije Matić Giga*	—	M. Korica S. Savić
		Komesar	*Nikola Ninković Čiča*	—	N. Mojić G. Matić
			Bora Ivanišević	—	M. Korica
1942		Zamenik komandira	*Svetozar Banić Brile*	—	N. Mojić G. Matić
		Zamenik komesara	*Bora Ivanišević*	—	N. Mojić G. Matić
	Podunavski odred	Komandant	*Đorđe Šunduković Šune*	24. III 1942. g. F. Gora	St. VII. 1-17/7
			Svetozar Milošević Brka	27. VIII 1942. g. F. Gora	Zb. I/6/27
			Stanko Lužajić Milan-Marjan	Umro 11. II 1943. g. Ist. Bosna	St. VII. 2-7/7 k. 1992

1	2	3	4	5	6
	Podunavski odred	Komesar	*Jovan Beljanski Doktor Lala*	—	Zb. I/6/27
		Zamenik komandanta	*Svetozar Milošević Brka*	—	St. VII. 1/17/7 k. 1992
			Damjan Petković Veliki	—	Zb. I/6/27
		Zamenik komesara	*Stevan Jovičić Maksim*	—	St. VII. 2-7/7 k. 1992
1942	I četa	Komandir	*Đorđe Šundukovič Šune*	—	15 VB
			Gavra Đundić Raša	—	Zb. I/6/27
			Svetozar Milošević Brka	—	15 VB
			Jovan Matić Pišta	—	15 VB
		Komesar	*Petar Matić Dule*	—	15 VB
			Drago Dikić Vanja	—	Zb. I/6/27
			Đura Matić Imre	—	J. Beljanski

1	2	3	4	5	6
1942	I četa	Zamenik komandira	*Jovan Matić Pišta*	—	Zb. I/6/27
			Vlada Veselinović Badža	—	15 VB
			Ilija Gudurić Sulja	—	J. Beljanski
		Zamenik komesara	*Đura Matić Imre*	—	15 VB
			Gavro Radoički Gara	—	Zb. I/6/27
			Milan Dragojlović Cveta	—	J. Beljanski
	II četa	Komandir	*Milan Jovičić Vlajko*	—	15 VB
			Nikola Marinković Mitanče	1943. g. s. Neradin	Zb. I/6/27
			Radoslav Jović Miško	—	15 VB
		Komesar	*Jovan Beljanski doktor Lala*	—	St. VII. 1-15/7 k. 1992
			Dušan Lazarević Đokica	avgusta 1943. g. s. Krčedin	Zb. I/6/27

1942	2	3	4	5	6
1942	II četa	Komesar	*Dragoljub Janković Maksa*	24. III 1942. g. Fruška Gora	15 VB
		Zamenik komesara	*Milan Brzaković Trta*	—	St. VII. 1-15/7 k. 1992
			Branko Vukajlović Mirko-Čikica	—	Zb. I/6/27
		Zamenik komesara	*Đorđe Bošković Bata*	—	J. Beljanski
	III četa	Komandir	*Nebojša Nešić Neša*	januara 1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/6/27
		Komesar	*Dragan Rajnpreht Brka-Švaba*	—	Zb. I/6/27
		Zamenik komandira	*Dimitrije Šešerinac Gedža*	—	Zb. I/6/27
		Zamenik komesara	*Voja Živanović Džokej*	—	Zb. I/6/27
	IV četa	Komandir	*Radovan Oreščanin Adam*	—	15 VB
			Stevan Đurković	—	15 VB
			Pavle Zarić King	26. VII 1942. g. Fruška Gora	St. VII. 2-8/71 k. 1992

1	2	3	4	5	6
1942	IV četa	Komesar	*Sreta Kovačević Danilo*	—	15 VB
			Pavle Zarić King	—	15 VB
		Zamenik komandira	*Branko Pekić Mita*	Umro 1943. g. u Sremu	15 VB
			Radovan Oreščanin Adam	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Branko Pekić Mita*	—	St. VII. 2-8/7 k. 1992
			Sava Mali Giga	—	15 VB
	Posavski odred	Komandant	*Nikola Krunić Džoni*	—	15 VB
			Milan Stepanović Matroz	—	15 VB
		Komesar	*Voja Jovanović Toma*	5. IX 1942. g. s. Ašanja	15 VB
		Zamenik komandanta	*Negovan Ćirić*	—	M. Savić
		Zamenik komesara	*Milan Veselinović Feđa*	—	15 VB

1	2	3	4	5	6
1942	I četa	Komandir	*Mića Ćuruvlja Milenko*	—	15 VB
		Komesar	*Vasa Raičević Strina*	9. IX 1942. g. s. Ašanja	15 VB
		Zamenik komandira	*Živko Gagić Srbijanac*	—	M. Korica
		Zamenik komesara	*Ljubinković Negovan Jovica*	1. I 1943. g. s. Deč	L. Atanacković M. Ješić
	II četa	Komandir	*Milan Ješić Ibra*	—	15 VB
		Komesar	*Dušan Filipin Žan*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Edita Pisker Mila*	—	M. Ješić
	III četa	Komandir	*Banko Janković Muja*	—	15 VB
		Komesar	*Živojin Kontić Korčagin*	—	15 VB
	Bosutska četa	Komandir	*Boško Milošević Zmaj*	—	St. VII. 1-11/5 k. 1992
			Pajica Kuzminac Krsta	—	St. VII. 1-14/5 k. 1992

1	2	3	4	5	6
	Bosutska četa	Komesar	*Mića Tadić Srbijanac*	—	St. VII. 1-15/5 k. 1992
		Zamenik komesara	*Jožef Marčok Dragutin*	1942. g. u j. i Sremu	St. VII. 1-15/5 k. 1992
	III odred III operativne zone	Komandant	*Stanko Lužajić Milan-Marjan*	—	Zb. I/6/49
		Komesar	*Luka Mrkšić Miša, Boža*	—	Zb. I/6/49
		Zamenik komandanta	*Sreta Savić Kolja*	—	15 VB
1942		Zamenik komesara	*Stevan Jovičić Maksim*	—	Sr. Savić
	1. bataljon	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	15 VB
			Miloš Zekić	—	Sr. Savić
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Ilija Kalenić Licider*	—	S. Sogić
			Đorđe Bikicki Rojnik	—	15 VB

1	2	3	4	5	6
	1. bataljon	Zamenik komesara	*Drago Dikić Vanja*	—	15 VB
		Komandant	*Damjan Petković Veliki*	—	J. Beljanski
			Marko Tanurdžić Šiptar	—	J. Beljanski
		Komesar	*Jovan Beljanski Lala*	—	J. Beljanski
	2. bataljon		*Voja Živanović Džokej*	—	J. Beljanski
1942		Zamenik komandanta	*Nebojša Nešić Neša*	—	J. Beljanski
			Dimitrije Šešerinac Gedža	—	J. Beljanski
		Zamenik komesara	*Đorđe Bošković Bata*	—	J. Beljanski
		Komandant	*Ilija Bogdanović Čiča*	—	15 VB
	3. bataljon		*Novak Atanacković Dugački*	sept. 1943. g. Ist. Bosna	Zb I/6/94
		Komesar	*Milan Veselinović Feđa*	—	15 VB

1	2	3	4	5	6
	3. bataljon	Komesar	*Branko Pešić*	—	15 VB
			Milan Uzelac Šule	1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/6/94
		Zamenik komandanta	*Milan Stepanović Matroz*	—	15 VB
			Vasa Majić Luka	—	Zb. I/6/94
		Zamenik komesara	*Branko Pešić*	—	15 VB
			Milan Veselinović Feđa	—	15 VB
			Uroš Ostojić Đetić	—	Zb. I/6/94
	4. bataljon	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	15 VB
			Petar Matić Dule	—	Zb. I/6/58
		Komesar	*Jovan Beljanski Doktor Lala*	—	Zb. I/6/57
		Zamenik komandanta	*Petar Matić Dule*	—	Zb. I/6/57

1	2	3	4	5	6
	4. bataljon	Zamenik komesara	*Stevan Molerov Stenjka*	—	15 VB
			Nikola Grulović Kosta	—	Zb. I/6/63
	Bosutska četa	Komandir	*Branko Marić Robijaš*	—	St. VII. 1-24/5 k. 1992
		Komesar	*Jovan Stokovac Džoe*	—	St. VII. 1-24/5 k. 1992
		Zamenik komandira	*Marinko Maricki Mabet*	—	St. VII. 1-24/5 k. 1992
			Pajica Kuzmanac Krsta	—	P. Gajić
			Branko Kevilj Relja	—	St. VII. 1-24/5 k. 1992
		Zamenik komesara	*Panta Krstić Kuštra*	—	St. VII. 1-24/5 k. 1992
	Sremski odred	Komandant	*Sreta Savić Kolja*	—	Zb. I/6/87
			Sava Sogić Kusa	—	15 VB
		Komesar	*Jovan Beljanski Doktor Lala*	—	Zb. I/6/87

1	2	3	4	5	6
	Sremski odred	Zamenik komandanta	*Novak Atanacković Dugački*	—	Zb. I/6/96
			Žarko Samardžić Baća	1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/6/97
		Zamenik komesara	*Stevan Jovičić Maksim*	—	Zb. I/6/96
	1. bataljon (Fruškogorski)	Komandant	*Sava Sogić Kusa*	—	15 VB
			Boško Ćirić	—	15 VB
		Komesar	*Bora Ivanišević*	—	S. Sogić
			Ilija Romanović	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Vukašin Bivolarević Volf*	—	S. Sogić
		Zamenik komesara	*Jovan Stokavac Džoe*	—	S. Sogić
			Steva Vasić	—	S. Sogić

1	2	3	4	5	6
	2. bataljon (Podunavski)	Komandant	*Jovan Vuksan Moša*	oktobar 1943. g. Srbija	15 VB
		Komesar	*Dragan Rajnpreht Brka-Švaba*	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Vlada Veselinović Badža*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Luna Hudja Lela*	—	15 VB
			Gavrilo Mehandžić Vojko	—	15 VB
	3. bataljon (Posavski)	Komandant	*Novak Atanacković Dugački*	—	15 VB
		Komesar	*Milan Uzelac Sule*	1944. g. Ist. Bosna	15 VB
		Zamenik komandanta	*Vasa Majić Luka*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Uroš Ostojić Detić*	—	15 VB
	4. bataljon (Bosutski)	Komandant	*Boško Ćirić*	—	15 VB
		Komesar	*Mića Tadić Srbijanac*	poginuo	15 VB

1	2	3	4	5	6
	4. bataljon (Bosutski)	Zamenik komandanta	*Slavko Stanković Lipić*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Vladimir Branković Gedža*	—	15 VB
	III grupa Vojvodanskih udarnih bataljona	Komandant	*Petar Matić Dule*	—	St. VII. 1-2/4 k. 1993
		Komesar	*Bora Ivanišević*	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Novak Atanacković Dugački*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Uroš Ostojić Đetić*	—	15 VB
	1. udarni bataljon	Komandant	*Milan Sekendek Šmuća*	1943. g. Jugoistočni Srem	St. VII. 1-2/4 k. 1993
		Komesar	*Žika Maletić Žile*	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Marko Stepanov*	—	St. VII. 1/4 k. 1992
		Zamenik komesara	*Mića Jovanović Srbijanac*	—	15 VB

1	2	3	4	5	6
	2. udarni bataljon	Komandant	*Žika Stojšić*	—	St. VII. 1/4 k. 1992
		Komesar	*Milan Uzelac Šule*	1944. g. Ist. Bosna	St. VII. 1/4 k. 1992
		Zamenik komandanta	*Vasa Majić Luka*	—	St. VII. 1/4 k. 1992
		Zamenik komesara	*Arsa Jovanović Aka*	—	St. VII. 1/4 k. 1992
	3. udarni bataljon	Komandant	*Milan Korica Kovač*	—	St. bel. 1/4, k. 1992
		Komesar	*Pavle Nemet Salaši*	1944. ili 1945. g. Bačka	15 VB
		Zamenik komesara	*Đoka Popović Vlada*	—	St. VII. 1/4 k. 1992
1943-44	III Vojvođanska brigada	Komandant	*Petar Matić Dule*	—	St. VII. 1-2/4 k. 1993
			Dušan Vukasović Diogen	1945. g. Baranja	P. Matić
			Đorđe Bikicki Rojnik	—	Zb. I/8/49
			Nikola Đuraševič	—	Zb. I/10/47

1	2	3	4	5	6
1943-44	III Vojvođanska brigada	Komesar	*Bora Ivanišević*	—	M. Korica
			Sulejman Omerović Car	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Novak Atanacković Dugački*	sept. 1943. g. Ist. Bosna	Zb. I/6/178
		Zamenik komesara	*Uroš Ostojić Đetić*	—	M. Korica
	IV Vojvođanska brigada	Komandant	*Marko Milanović*	1944. g. Srem	Zb. I/6/167
		Komesar	*Milorad Mitrović Rade*	—	Zb. I/6/167
			Branko Radomirović Žarki	—	Zb. I/8/49
			Bogdan Vujošević	—	15 VB
			Stevan Krneta	maj 1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/8/49
		Zamenik komandanta	*Dušan Vukasović Diogen*	1945. g. Baranja	15 VB

1	2	3	4	5	6
	IV Vojvođanska brigada	Zamenik komesara	*Bogdan Vujošević*	—	Zb. I/8/167
			Branko Radomirović Žarki	—	15 VB
	I Sremski odred	Komandant	*Žarko Samardžić Baća*	1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/8/15
			Petar Matić Dule	—	Zb. I/8/6
			Marko Tanurdžić Šiptar	—	Zb. I/8/76
1943-44			*Boško Ćirić*	—	Zb. I/8/113
		Komesar	*Lazar Ljubinković Saša*	—	Zb. I/6/109
		Zamenik komandanta	*Jovan Vuksan Moša*	—	Zb. I/6/147
			Marko Tanurdžić Šiptar	—	15 VB
			Boško Ćirić	—	Zb. I/8/68
		Zamenik komesara	*Gavrilo Mehandžić Vojko*	--	Zb. I/6/109

1	2	3	4	5	6
1943-44	II Sremski odred	Komandant	*Sava Sogić Kusa*	—	Zb. I/6/109
			Ilija Bogdanović Čiča	—	Zb. I/6/137, 167
			Milan Korica Kovač	—	Zb. I/8/61
		Komesar	*Jovan Beljanski Doktor Lala*	—	Zb. I/6/109
			Voja Živanović Džokej	—	Zb. I/6/167
			Georgije Vasić Uča, Stanko	—	Zb. I/8/5
			Obrad Jurišić Mika	—	Zb. I/6/133
		Zamenik komandanta	*Jovan Matić Pišta*	—	Zb. I/8/68
		Zamenik komesara	*Obrad Jurišić Mika*	—	Zb. I/6/147
			Damjan Petković Veliki	—	Zb. I/8/85

1	2	3	4	5	6
	Operativni štab za Vojvodinu	Komandant	*Aćim Grulović Slobodan Sremčić*	Umro posle rata	Zb. I/6/104
		Zamenik komandanta	*Sreta Savić Kolja*	—	—
1943-44	Glavni štab NOV i PO Vojvodine	Komandant	*Aćim Grulović Slobodan*	—	Zb. I/6/109
			Kosta Nađ	—	Zb. I/8/185
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	Zb. I/6/109
			Stevan Jovičić Maksim	—	Zb. I/6/157
			Ljuba Momčilović Aleksa	—	Zb. I/10/1
			Branko Petričević Kađa	—	Zb. I/10/90
		Zamenik komandanta	*Sreta Savić Kolja*	—	Zb. I/6/109
			Aćim Grulović Slobodan Sremčić	—	Zb. I/9/185

1	2	3	4	5	6
1943-44	Diverzantski bataljon	Komandant	*Živko Kovačević*	—	Zb. I/8/47
		Komesar	*Mihajlo Vukša Jovo*	8. XII 1943. g. s. Petrovčić	Zb. I/17/138
		Zamenik komandanta	*Franc Kafol Pera Slovenac*	—	S. Savić
		Zamenik komesara	*Avram Ivanović Garavi*	—	S. Savić
	Oficirska škola NOV i PO Vojvodine	Komandant	*Milovan Kovačević* Taras		Zb. I/6/113
		Komesar	*Novak Mihajlović Laka*	—	Zb. I/6/113
1944	VI vojvođanska brigada	Komandant	*Žarko Samardžić Baća*	—	Zb. I/8/5
			Petar Matić Dule	—	Zb. I/8/83
			Milan Korica vd Kovač	—	Zb. I/8/117
			Ilija Romanović Roman	—	Zb. I/8/117
			Đura Radoš	—	Zb. I/8/234

1	2	3	4	5	6
	VI Vojvođanska brigada	Komesar	*Voja Živanović Džokej*	—	Zb. I/8/5
			Žika Vučić	—	V. Živanović
			Milorad Radulović Miša	—	V. Živanović
		Zamenik komandanta	*Milan Ješić Ibra*	—	Zb. I/8/67
			Radivoje Golubović Tehničar	—	Zb. I/8/5
1944		Zamenik komesara	*Mihajlo Funtek*	—	V. Živanović
	VII Vojvođanska brigada	Komandant	*Milan Ješić Ibra*	—	Zb. I/8/102
		Komesar	*Lazar Ljubinković Saša*	—	Sr. Savić
			Vladimir Branković Gadža	—	Zb. I/10/124
			Radivoje Golubović Tehničar	—	Zb. I/8/102

1	2	3	4	5	6
	VII Vojvođanska brigada	Zamenik komandanta	*Đuro Ramas*	—	G. Jovičić Đ. Ramas
			Lazar Marković *Čađa*	—	M. Ješić
		Zamenik komesara	*Dušan Sekić* *Šaca*	—	15 VB
	Fruškogorski odred	Komandant	*Boško Ćirić*	—	Zb. I/8/144
		Komesar	*Vladimir Branković* *Gadža*	—	Zb. I/8/144
1944		Zamenik komesara	*Milenko Brzak* *Uča*	19. IX 1944. g. s. Grgeteg	Zb. I/8/144
	Posavski odred	Komandant	*Jovan Matić* *Pišta*	—	Zb. I/8/144
		Komesar	*Svetozar Nikolić* *Braca*	—	Zb. I/8/144
		Zamenik komandanta	*Đorđe Djojić* *Đorđo*	—	J. Matić
		Zamenik komesara	*Pavle Gajić* *Branko*	—	Zb. I/8/144

1	2	3	4	5	6
	Bosutski odred	Komandant	*Slavko Stanković Lipić*	—	Zb. I/8/144
		Komesar	*Nedeljko Šuljmanac Prikan*	—	P. Gajić
			Jovan Vujić Šaban	—	M. Korica
		Zamenik komesara	*Pavle Gajić Branko*	—	P. Gajić
			Jovan Vujić Šaban	—	P. Gajić
1944	VIII Vojvođanska brigada	Komandant	*Milan Korica Kovač*	—	Zb. I/8/144
			Vladimir Branković Gadža	—	G. Matić
			Svetislav Veličković Cveta	1945. g. Slavonija	G. Matić
			Gligorije Opačić Gliša	—	G. Matić
		Komesar	*Vladimir Branković Gadža*	—	Zb. I/8/144
			Uroš Ostojić Djetić	—	G. Matić

1	2	3	4	5	6
			Miroslav Demirović Beli	—	G. Matić Đ. Ramas
		Komesar	*Lazar Ljubinković Saša*	—	L. Ljubinković
			Juraj Čule	—	S. Savić
	VIII Vojvođanska brigada	Zamenik komandanta	*Gligorije Matić Giga*	—	G. Matić
			Milenko Brzak Uča	—	Zb. I/8/144
1944		Zamenik komesara	*Uroš Ostojić Djetić*	—	Sr. Savić
			Dušan Krajinović Dule	—	G. Matić
		Komandant	*Vasilije Krstić Vale*	—	Zb. I/8/144
	IX Vojvođanska brigada	Komesar	*Gavra Mehandžić Vojko*	—	Zb. I/8/144
		Zamenik komandanta	*Slavko Stanković Lipić*	—	Zb. I/8/144

1	2	3	4	5	6
	IX Vojvođanska brigada	Zamenik komesara	*Živko Skakun Đena*	—	Zb. I/8/144
			Milan Georgijević Fric	—	15 VB
			Milutin Rajković Deda Laza	—	Zb. I/8/158
1944	X Vojvođanska brigada	Komandant	*Jovan Matić Pišta*	—	Zb. I/8/144
		Komesar	*Svetozar Nikolić Braca*	—	Zb. I/8/144
		Zamenik komandanta	*Đorđe Dojić Đorđo*	—	Zb. I/8/144
		Zamenik komesara	*Pavle Gajić Branko*	—	Zb. I/8/144
	XI Vojvođanska brigada	Komandant	*Boško Ćirić*	—	Zb. I/8/144
		Komesar	*Dušan Kostić Bira*	—	Zb. I/8/144
			Živko Skakun Đena	—	Zb. I/8/154

1	2	3	4	5	6
	XI Vojvođanska brigada	Zamenik komandanta	*Milan Ančić*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Anka Daus Crna*	—	Zb. I/8/144
			Predrag Gavrilović	—	15 VB
1944	Štab Sremske operativne zone	Komandant	*Milan Korica Kovač*	—	Zb. I/8/177
			Petar Matić Lule	—	Zb. I/8/192
		Komesar	*Gavra Mehandžić Vojko*	—	Zb. I/8/117
			Stevan Jovičić Maksim	—	Zb. I/8/192
		Zamenik komandanta	*Nikola Stojanović Karadžić*	—	M. Korica
	Oficirska i podoficirska škola NOV i PO Vojvodine	Komandant	*Marjan Đurđević*	—	Zb. I/8/158
		Komesar	*Novak Mihajlović Laka*	—	Zb. I/8/158
		Zamenik komandanta	*Ljudevit Bertok*	—	Zb. I/8/158

1	2	3	4	5	6
			B) ISTOČNA BOSNA 1943—1944. GODINE		
	Grupa Vojvođanskih partizanskih udarnih bataljona	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	Zb. I/6/93
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	Zb. I/6/93
		Zamenik komesara	*Luka Mrkšić Miša, Boža*	—	Zb. I/6/93
1944	I Grupa Vojvođanskih partizanskih udarnih bataljona	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	Zb. I/6/98
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	Zb. I/6/98
		Zamenik komesara	*Luka Mrkšić Miša, Boža*	—	Zb. I/6/93
	II Grupa Vojvođanskih partizanskih udarnih bataljona	Komandant	*Radoslav Jović Miško*	—	Zb. I/6/98
		Zamenik komandanta	*Ilija Bogdanović Čiča*	—	Zb. I/6/98
		Zamenik komesara	*Drago Dikić Vanja*	—	Zb. I/6/98

1	2	3	4	5	6
	I Vojvođanska brigada	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	Zb. I/6/98
			Ilija Bogdanović Čiča	—	Zb. I/6/94
		Komesar	*Slobodan Bajić Paja*	—	15 VB
			Paško Romac Zdravko	—	Zb. I/6/176
			Jovan Štokavac Džoe	—	Zb. I/8/58
		Zamenik komandanta	*Đorđe Bikicki Rojnik*	—	Zb. I/8/49
			Stevan Bikić	—	Zb. I/6/167
			Ilija Bogdanović Čiča	—	Zb. I/6/167
		Zamenik komesara	*Ljuba Momčilović Aleksa*	—	Zb. I/6/125
	II Vojvođanska brigada	Komandant	*Radoslav Jović Miško*	—	Zb. I/8/49
			Sava Sogić Kusa	—	Zb. I/8/49

1	2	3	4	5	6
	II Vojvođanska brigada	Komandant	*Đorđe Živković Jaša*	—	S. Sogić
			Sulejman Omerović Car	1945. g. Slavonija	Zb. I/10/35
		Komesar	*Drago Dikić Vanja*	—	Zb. I/6/175
			Uroš Ostojić Djetić	—	S. Sogić
			Paja Kapičić	—	Zb. I/8/49
			Arsa Mijović	—	S. Sogić
			Josip Kljajić	—	Zb. I/10/35
		Zamenik komandanta	*Sava Sogić Kusa*	—	Zb. I/8/49
			Marko Tanurdžić Šiptar	—	15 VB
			Marko Milanović	1944. g. Srem	Zb. I/6/167
		Zamenik komesara	*Ljubica Stanimirović Sonja*	—	—

1	2	3	4	5	6
	V Vojvođanska brigada	Komandant	*Stevan Bikić*	—	Zb. I/6/167
			Paja Kapičić	—	Zb. I/10/17
		Komesar	*Arso Mijović*	sept. 1944. g. Srem	Zb. I/6/167
			Stevan Krneta	maj 1944. g. Ist. Bosna	Zb. I/8/49
			Nikola Đukić Šuca	—	Zb. I/10/17
			Esad Cerić	—	Zb. I/10/72
		Zamenik komandanta	*Milan Korica Kovač*	—	15 VB
			Dušan Rapajić	—	Zb. I/10/72
		Zamenik komesara	*Ljubica Đorđević*	—	Zb. I/6/167
			Đoka Popović Vlada	—	Zb. I/8/49

1	2	3	4	5	6
	16. Vojvođanska divizija	Komandant	*Danilo Lekić Španac*	—	Zb. I/8/49
			Marko Peričin Kamenjar	—	Zb. I/10/97
		Komesar	*Stefan Mitrović*	—	Zb. I/8/49
			Paško Romac Zdravko	—	Zb. I/8/49
			Miloš Pajković	—	Sr. Savić
		Zamenik komandanta	*Radoslav Jović Miško*	—	Zb. I/8/49
	36. Vojvođanska divizija	Komandant	*Marko Peričin Kamenjar*	—	Zb. I/8/49
			Radoslav Jović Miško	—	Zb. I/8/106
			Dušan Vukasović Diogen	—	Zb. I/10/31
			Đorđe Bikicki vd Rojnik	—	Sr. Savić

1	2	3	4	5	6
	36. Vojvođanska divizija	Komesar	*Stefan Mitrović*	—	Zb. I/8/49
			Bogdan Vujošević	—	Zb. I/8/198
		Zamenik komandanta	*Dušan Vukasović Diogen*	—	Zb. I/8/49
	XII Vojvođanski korpus	Komandant	*Danilo Lekić Španac*	—	Zb. I/8/203
			Gligo Mandić	—	Sr. Savić
		Komesar	*Stefan Mitrović*	—	Zb. I/8/203
			Jovan Kapičić	—	Sr. Savić
			Branko Petričević Kadja	—	Zb. I/10/90
	C) BANAT 1944. GODINE				
	Štab Banatske operativne zone	Komandant	*Marko Tanurdžić Šiptar*	—	Zb. I/8/117
		Komesar	*Milojko Filipčev*	—	Zb. I/8/117

1	2	3	4	5	6
	Udarni bataljon Banatske operativne zone	Komandant	*Dušan Doronjski Jocika*	—	15 VB
		Komesar	*Lazar Mišković*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Nikola Kmezić Nidža*	—	15 VB
	XII Vojvođanska brigada	Komandant	*Dušan Doronjski Jocika*	—	Zb. I/10/83
		Komesar	*Lazar Mišković*	—	15 VB
			Milan Basta	—	15 VB
		Zamenik komandanta	*Svetislav Veličković Cveta*	—	St. VII. bel. 2-13/7, k. 1992
		Zamenik komesara	*Nikola Kmezić Nidža*	—	15 VB
	XIII Vojvođanska brigada	Komandant	*Marko Tanurdžić Šiptar*	—	15 VB
		Komesar	*Živan Filipčev*	—	15 VB
			Lazar Ljubinković Saša	—	L. Ljubinković

1	2	3	4	5	6
			D) BAČKA I BARANJA 1944. GODINE		
	Štab Bačko-Baranjske operativne zone	Komandant	*Svetislav Veličković Cveta*	—	Zb. I/8/117
			Đuro Dulić	—	Zb. I/8/132
		Komesar	*Georgije Vasić Stanko, Uča*	—	Zb. I/8/117
	51. Vojvođanska divizija	Komandant	*Sreta Savić Kolja*	—	Zb. I/10/10
		Komesar	*Đuro Medenica*	—	Zb. I/10/1
			Milan Basta	—	Sr. Savić
		Zamenik komandanta	*Đura Dulić*	—	Zb. I/10/10
		Zamenik komesara	*Uroš Ostojić Djetić*	—	Sr. Savić
	XIV Vojvođanska brigada (Slovačka)	Komandant	*Jan Paljik Đura*	—	J. Kiš
			Andrej Pecnik Đorđe	—	J. Kiš

1	2	3	4	5	6
	XIV Vojvođanska brigada (Slovačka)	Komesar	*Jan Kiš*	—	15 VB
			Miroslav Demirović Beli	—	M. Ješić, J. Kiš
		Zamenik komandanta	*Andrej Pecnik Đorđe*	—	15 VB
			Stevan Svilokos	—	P. Gajić J. Kiš
		Zamenik komesara	*Stevan Koroš*	—	15 VB
			Dušan Kostić Bire	—	Sr. Savić J. Kiš
	XV Vojvođanska brigada (Mađarska)	Komandant	*Kiš Ferenc*	—	15 VB
		Komesar	*Rudolf Jontović*	—	15 VB
		Zamenik komesara	*Franja Baki*	—	15 VB
	III Armija	Komandant	*Kosta Nađ*	—	—
		Komesar	*Branko Petričević Kađa*	—	—
		Zamenik komandanta	*Mate Jerković*	—	—

Prilog br. 2

PREGLED BROJA UČESNIKA U JEDINICAMA NOV I PO, POGINULIH I ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA OD 1941. DO 1945. GODINE

	Mesto	Broj stanovnika							Broj učesnika u NPV i PO			Broj žrtava fašističkog terora	Primedba
		Ukupno	Srbi	Hrvati	Ostali Sloveni	Nemci	Madjari	Ostali	Ukupno	Poginulo	Preživelo		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Adaševci	2802	2604	158	11	3	4	22	322	143	179	376	
2	Ašanja	1555	1104	5	274	127	3	42	142	73	69	59	
3	Batrovci	884	553	286	—	—	—	45	49	23	26	130	
4	Bačinci	1839	1067	23	718	1	1	29	295	54	241	23	
5	Belegiš	2863	2653	47	48	6	21	88	257	142	115	146	
6	Berkasovo	2070	1017	192	809	16	23	13	170	30	140	12	
7	Bešenovo i	1785	1741	23	4	14	3	—	157	88	69	98	
8	Beš. Prnjavor								43	25	18	18	
9	Bingula	1613	769	29	538	136	141	—	200	60	140	50	
10	Bosut	1176	1036	78	3	5	53	1	150	47	103	240	
11	Brestač	1395	1383	—	2	1	—	9	405	105	300	49	
12	Buđanovci	3630	3456	—	2	23	9	140	501	101	400	131	
13	Vel. Radinci	1130	1077	62	22	5	—	—	81	34	47	54	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
14	Vitojevci								57	37	20	43	
15	Višnjićevo	2667	2451	54	124	22	6	10	181	68	113	840	
16	Voganj	1547	1166	28	33	120	189	11	164	41	123	28	
17	Vojka	4424	4151	46	12	208	7	—	427	186	241	42	
18	Vrdnik	4040	2219	1050	123	212	409	27	320	110	210	123	
19	Gibarac	1073	56	925	53	19	20	—	67	25	42	3	
20	Golubinci	4916	2916	1829	6	70	10	85	430	95	335	86	
21	Grabovci	2589	2052	59	1	473	4	—	237	87	150	65	
22	Grgeteg								42	16	26	51	
23	Grgurevci	2034	1603	65	4	361	1	—	217	89	128	347	
24	D. Tovarnik	1120	991	29	4	86	10	—	128	49	79	52	
25	Deč	1731	1558	1	14	152	6	—	213	91	122	54	
26	Divoš	2410	1951	206	146	91	16	—	295	137	158	332	
27	Dobrinci	2098	2022	20	2	49	5	—	509	120	389	146	
28	Erdevik	4869	1495	283	1300	1149	542	100	231	71	160	114	
29	Žarkovac								40	9	31	9	
30	Ilinci	1637	1556	58	3	17	3	—	193	72	121	51	
31	Irig	5179	3849	299	86	275	654	16	657	211	446	217	
32	Inđija	7809	1781	208	162	5254	318	23	73	31	42	—	
33	Jazak	2350	2300	—	9	2	11	28	291	107	184	117	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
34	Jamena	1994	1577	384	26	3	4	—	140	80	60	1317	
35	Jarak	1561	1345	54	3	23	97	39	210	89	121	75	
36	Jarkovci								42	11	31	5	
37	Karlovćič	1936	1902	—	1	3	1	29	269	137	132	33	
38	Klenak	1996	1752	29	18	183	14	—	215	44	171	9	
39	Kraljevci	1795	1550	—	20	47	126	52	210	37	173	10	
40	Krnješevci	972	962	1	3	1	5	—	120	48	72	20	
41	Kuzmin	4052	3768	82	22	127	29	24	378	119	259	58	
42	Kukujevci	2510	70	1960	3	446	31	—	—	—	—	—	
43	Kupinovo	2400	2184	—	68	69	9	70	244	116	128	89	
44	Laćarak	4898	3717	103	38	645	395	—	673	153	520	102	
45	Ležimir	2041	1954	65	8	3	11	—	166	74	92	255	
46	Ljuba								100	40	60	20	
47	Ljukovo								51	12	39	8	
48	Manđelos	1580	1450	81	1	39	5	4	122	91	31	177	
49	Martinci	4497	4349	84	10	17	36	1	750	172	578	118	
50	Mihaljevci	1282	1282	—	—	—	—	—	212	65	147	83	
51	Molovin								81	38	43	147	
52	Morović	2028	997	882	6	128	14	1	95	40	55	720	
53	M. Vašica	2330	1643	466	182	8	1	30	202	75	127	29	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
54	M. Radinci								164	15	149	18	
55	M. Remeta								35	16	19	11	
56	Neradin	2131	1669	36	15	21	390	—	119	36	83	27	
57	Nikinci	2228	58	656	1	606	903	4	40	9	31	—	
58	N. Banovci	1320	60	430	17	768	4	41	29	4	25	—	
59	N. Karlovci	3785	3650	18	31	62	18	6	300	90	210	210	
60	N. Pazova	4915	54	16	13	4817	6	4	—	—	—	—	
61	N. Slankamen	4340	857	2393	318	704	37	37	33	11	22	15	
62	Obrež	1504	993	—	2	431	10	68	115	58	57	24	
63	Ogar	1298	1209	10	5	62	12	—	138	65	73	40	
64	Pavlovci	702	639	14	1	18	30	—	199	18	181	53	
65	Petrovci D.	1100	968	2	6	1	123	—	135	49	86	82	
66	Pećinci	1501	1497	—	3	1	—	—	193	92	101	91	
67	Platičevo	2225	1101	748	6	11	359	—	149	44	105	5	
68	Popinci	1642	1629	2	1	1	9	—	212	51	161	58	
69	Privina Glava								52	12	40	19	
70	Prhovo	1132	1123	3	1	5	—	—	191	70	121	50	
71	Putinci	2612	856	8	26	1404	277	41	71	19	52	23	
72	Rivica	975	930	14	—	20	11	—	124	43	81	54	
73	Ruma	13403	4389	1499	106	6908	428	73	320	103	217	93	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
74	Sibač								92	44	48	62	
75	Sot	1949	639	757	118	123	280	32	61	8	53	7	
76	S. Mitrovica	13839	6202	4227	632	1753	945	80	490	215	275	710	
77	Srem. Rača	932	841	63	7	10	11	—	60	25	35	412	
78	Stejanovci	1184	1153	11	2	—	18	—	154	58	96	69	
79	St. Banovci	2195	1954	—	14	60	3	164	238	65	173	89	
80	St. Pazova	8536	1805	120	6157	315	43	96	315	73	242	23	
81	St. Slankamen	1040	449	499	25	53	14	—	17	11	6	9	
82	Subotište	1295	1190	22	—	—	79	4	159	67	92	21	
83	Surduk	2001	1942	36	3	6	1	13	215	58	157	106	
84	Hrtkovci	2916	74	1250	8	752	806	26	77	25	52	—	
85	Čalma	1683	893	90	11	633	55	1	92	25	67	158	
86	Šatrinci								39	9	30	4	
87	Šašinci	2440	2393	11	3	6	27	—	210	88	122	42	
88	Šid	5926	3156	686	1750	167	118	49	486	136	350	248	
89	Šimanovci	2213	2139	19	30	—	25	—	254	112	142	58	
90	Šišatovac												
91	Šuljam	1080	1072	1	7	—	—	—	162	54	108	39	
92	Batajnica	3212	2987	88	33	78	13	13	102	37	65		
93	Bečmen	974	383	5	6	561	17	2	70	17	53		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
94	Boljevci	2804	1359	203	1199	21	22	—	98	52	46		
95	Dobanovci	3298	2236	—	480	503	28	51	278	88	190		ukupno sa poginulim u jed. NOV i PO
96	Zemun	28074	12721	4685	1227	8269	802	370				1500	
97	Jakovo	2015	1864	—	29	25	24	73	191	80	111		
98	Petrovčić	820	782	—	6	13	7	12	109	41	68		
99	Progar	1545	1411	—	10	49	40	35	248	88	160		
100	Surčin	3502	1716	614	9	1086	13	20	142	62	80		
101	Ugrinovci	1930	1861	—	36	9	14	10	177	75	102		
102	V. Remeta												
103	Beška	3855	1411	11	34	2092	246	61					Ukupno za sadašnju opštinu Sremski Karlovci
104	Krušedol	947	937	8	—	—	2	—					
105	Kr. Prnjavor	601	570	—	1	8	22	—					
106	Krčedin	3730	2387	37	210	1004	64	28					
107	Maradik	2464	910	370	12	111	1036	25					
108	S. Karlovci	5587	3210	1875	126	191	182	3					
109	Čortanovci	1200	1060	6	5	49	51	29					
									2701	1006	1695	602	
110	Banoštar	1784	1392	42	47	296	7	—					
111	Beočin	3857	1672	670	140	624	714	19					Ukupno za sadašnju opštinu Beočin
112	Grabovo												

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
113	Lug												
114	Rakovac	824	658	69	1	39	56	1					
115	Sviloš												
116	Susek	3124	2365	75	625	38	21	—					
117	Čerević	2447	1598	581	13	165	87	3					
									2018	880	1138	502	
118	Bukovac	1284	1063	175	—	37	5	4	67	34	33	223	
119	Ledinci	1559	1508	8	9	6	22	6	386	182	204	360	
120	Petrovaradin	—	—	—	—	—	—	—					
121	S. Kamenica	3357	1513	1360	66	84	327	5	165	34	131	63	
122	Neštin	2490	1767	420	183	26	63	31	205	72	133	135	
123	Vizić	—	—	—	—	—	—	—	62	26	36	72	
124	Apševci	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	4	
125	Bapska-Novak	1752	52	1202	100	372	26	—	32	8	24	4	
126	Berak	892	7	193	1	533	157	1	62	15	47	5	
127	Vrbanja	2625	414	1680	121	95	59	256	43	18	25	256	
128	Gunja	1703	201	1112	92	147	127	24	129	32	97	14	
129	D. Novo Selo	639	19	606	3	8	3	—	8	4	4	14	
130	Drenovci	2726	94	1939	13	626	51	3	146	27	119	12	
131	Đeletovci	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
132	Đurići	—	—	—	—	—	—	—	20	7	13	2	
133	Ilok	5809	580	2861	1350	527	379	112	67	25	42	72	
134	Komletinci	2006	118	1648	89	76	57	18	32	7	25	3	
135	Laze Sremske	874	822	41	2	7	2	—	41	6	35	58	
136	Lipovac	1343	51	1121	11	155	5	—	17	5	12	5	
137	Mohovo	449	418	16	—	—	5	10	61	13	48	19	
138	Nijemci	4804	401	3701	52	574	57	19	24	13	11	12	
139	Orolik	1161	476	325	2	346	12	—	28	3	25	35	
140	Otok	3295	176	2926	24	94	68	7	34	6	28	4	
141	Podgrađe	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	7	
142	Podgajci Pos.	1101	150	761	10	24	25	131	14	3	11	1	
143	Privlaka	1942	265	1491	5	151	28	2	30	5	25	3	
144	Rajevo Selo	1244	189	696	168	156	17	18	53	12	41	4	
145	Račinovci	2097	113	1422	48	329	111	74	56	10	46	7	
146	Svinjarevci	861	48	414	8	365	26	—	2	—	2	1	
147	Slakovci	930	32	841	1	27	20	9	7	6	1	3	
148	Soljani	1932	53	1411	335	68	65	—	92	14	78	17	
149	Strašinci	1014	58	841	16	63	17	19	15	3	12	30	
150	Šarengrad	1448	290	1015	16	58	32	37	7	2	5	3	
151	Šid. Banovci	1139	324	11	6	788	9	1	54	6	48	30	
152	Dobrodol	—	—	—	—	—	—	—	14	2	12	—	
		340.217	187.399	63.435	21.221	51.348	13.595	3.219	26.777	10.037	16.740	14.633	

1) Podaci za broj stanovnika uneseni su prema popisu stanovništva od 31. III 1931. godine.

2) Za mesta od red. broja 1 do 91 i od 124 do 152 podaci su prikupljeni preko narodnih odbora opština i mesnih kancelarija. Za mesta od red. broja 92 do 101 podaci su dobiveni od Pokrajinskog odbora Saveza boraca NOR-a za Vojvodinu (bez podataka za broj žrtava fašističkog terora). Za mesta od red. broja 102 do 123 podaci su prikupljeni preko Muzeja radničkog pokreta i narodne revolucije Vojvodine. Za mesto Novi Karlovci (red. br. 59) podaci su uzeti iz hronike »Sasani u borbi«, Sava Mali Giga.

3) Za dvadeset dva mesta, uglavnom sa područja vinkovačkog, vukovarskog i županjskog sreza nisu prikupljeni podaci, ali pošto je u tim mestima živelo od ukupno 36.187 stanovnika svega oko 20% Srba (Hrvata 47%, Nemaca 16%, Mađara 10% i ostalih 7%) i pošto je iz tih mesta relativno manji broj učesnika, to neunošenje podataka za ta mesta neće bitno uticati na ukupan broj učesnika u NOV i PO za čitavi Srem.

4) I pored nastojanja da se navedeni podaci što bolje provere i tačno utvrde verovatno će biti u njima grešaka, jer se u njihovom prikupljanju nailazilo na velike teškoće u prvom redu zbog njihovog nepostojanja na jednom mestu i ako je prošlo 17 godina od svršetka rata, zatim zbog sadašnje iscepkanosti Srema na više srezova i republika (srez. Srem. Mitrovica, Beograd, Novi Sad; NR Srbija i Hrvatska), zbog velike izmešanosti i promene stanovništva pojedinih mesta u odnosu na ratno stanje i najzad zbog nepostojanja tačnih podataka i u brojnim mestima pojedinačno.

5) Navedeni podaci za broj žrtava fašističkog terora nisu potpuni, jer se uglavnom odnose samo na one koji su izgubili živote u Sremu (u svome mestu) i znatno su manji od stvarnih. Prema saopštenju Pokrajinske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini (knjiga 2, str. 299) broj žrtava od 1941. do 1945. u Sremu je bio sledeći:

— Lišeni života bombardovanjem, streljanjem, vešanjem, klanjem i mučenjem, spaljivanjem, glađu i gušenjem gasom — — — — — — — — — — — —	ukupno	9.805 lica
— U logorima u zemlji ili izvan nje: ubijenih, umrlih, nestalih — —	„	9.683 „
— Na prinudnom radu u zemlji ili izvan nje: ubijenih, poginulih, umrlih i nestalih — — — — — — — — — — — —	„	491 „
— Od mobilisanih: ubijenih, poginulih, umrlih, nestalih — — —	„	1.618 „
	Ukupno	21.597 lica

od kojih: 14.484 muškaraca, 3.662 žena, 1.297 staraca i starica i 2.172 dece.

REGISTAR

NAZIVI MESTA I GEOGRAFSKO-TOPOGRAFSKIH OBJEKATA

Adaševci 51, 54, 55, 147, 167, 281, 288, 331, 367, 377, 382, 394, 403, 413, 425, 516
Apševci 363, 404, 523
Aranđelovac 315
Ašanja 115, 154, 155, 157, 158, 213, 223, 291, 324, 325, 351, 386, 424, 462, 486, 487, 516

Babina Greda 418
Babska — Novak 326, 363, 523
Bačinci 167, 199, 209, 224, 270, 279, 284, 285, 332, 353, 354, 363, 378, 390, 392, 396, 401, 413, 416, 430, 432, 446, 447, 459, 516
Bačka 20, 24, 122, 135, 144, 245, 246, 253, 254, 255, 258, 306, 454, 457, 468, 469, 495
Bački Petrovac 469
Balkan 98, 344, 435
Banat 20, 24, 29, 118, 229, 245, 246, 253, 254, 255, 257, 258, 347, 375, 438, 456, 457, 460, 468
Bankovci, post. 108, 109, 272
Banoštar 66, 69, 73, 78, 103, 104, 105, 131, 133, 134, 147, 197, 218, 225, 281, 321, 323, 398, 400, 432, 433, 522
Banstol 109, 135, 136, 137, 138
Barajevo 315
Baranja 20, 495, 496
Batajnica 16, 109, 147, 157, 158, 175, 178, 179, 198, 201, 204, 212, 213, 237, 249, 251, 278, 294, 300, 314, 323, 325, 331, 332, 333, 344, 353, 354, 389, 402, 429, 432, 434, 521
Batković 172
Batrovci 15, 167, 168, 268, 269, 305, 310, 312, 313, 328, 333, 360, 364, 370, 379, 391, 401, 404, 414, 415, 417, 419, 422, 459, 468, 516
Bečmen 177, 201, 295, 324, 326, 391, 424, 459, 521
Begeč 461
Bekteže 421, 422
Bela Crkva 456
Belegiš 101, 108, 147, 158, 160, 176, 197, 216, 241, 251, 283, 342, 400, 438, 456, 457, 460, 516
Beli Manastir 469
Bena, polje 203
Beočin 16, 63, 64, 67, 69, 73, 78, 90, 91, 96, 103, 104, 105, 131, 134, 147, 148, 196, 209, 212, 213, 220, 238, 239, 246, 250, 252, 271, 301, 314, 324, 327, 345, 352, 353, 373, 388, 393, 394, 398, 400, 408, 423, 428, 437, 443, 444, 453, 460, 461, 522
Beočin, man. 92
Beočinske livade 91, 94, 95, 97, 107
Beograd 15, 16, 20, 105, 109, 126, 167, 175, 178, 179, 190, 197, 199, 205, 209, 223, 236, 237, 243, 248, 253, 255, 267, 279, 281, 284, 285, 293, 294, 295, 298, 301, 302, 305, 308, 309, 311, 313, 318, 325, 330, 331, 333, 334, 335, 337, 344, 346, 347, 353, 354, 357, 363, 366, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 380, 383, 386, 389, 391, 392, 397, 401, 407, 414, 415, 416, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 443, 444, 446, 447, 448, 456, 457, 458, 460, 461, 468
Berak 523
Berava, kan. 418
Beravci 418
Berkasovo 270, 516
Bešenovo 25, 33, 56, 57, 58, 62, 69, 103, 130, 134, 135, 143, 147, 176, 180, 224, 271, 275, 306, 308, 327, 388, 400, 406, 408, 409, 444, 467, 516
Bešenovački Prnjavor 26, 28, 33, 56, 63, 73, 104, 105, 107, 131, 142, 143, 180, 226, 227, 232, 233, 260, 285, 299, 409, 516
Beška 131, 158, 175, 197, 200, 213, 228, 281, 295, 334, 352, 373, 400, 413, 429, 432, 433, 457, 458, 521
Bežanija 110, 245
Bič, r. 12

Bihać 187
Bijeljina 30, 53, 269, 293, 346
Bingula 63, 74, 102, 103, 104, 130, 140, 147, 197, 199, 218, 219, 223, 306, 324, 334, 349, 466, 516
Bobota 224, 305
Bogatić 32, 362
Bokšić, ž. st. 333, 334
Boljevci 16, 110, 112, 115, 175, 178, 179, 199, 201, 212, 223, 225, 237, 245, 251, 278, 281, 289, 290, 291, 292, 294, 325, 407, 425, 435, 459, 521
Borkovac 131
Borovo 345, 413
Bosanska krajina 187
Bos. Rača 269, 280, 368, 377, 414
Bosna 50, 71, 124, 229, 245, 303, 366, 371, 475
Bosut, r. 13, 17, 53, 55, 153, 167, 172, 230, 243, 269, 285, 286, 297, 299, 305, 311, 357, 359, 360, 365, 377, 378, 381, 391, 404, 414, 415, 416, 425, 459, 465, 468
Bosut 101, 116, 117, 147, 161, 166, 189, 202, 232, 270, 280, 284, 297, 305, 309, 310, 311, 312, 330, 345, 360, 365, 367, 370, 377, 378, 381, 382, 414, 428, 446, 451, 452, 516
Bosutske šume 13, 15, 55, 56, 89, 117, 143, 161, 163, 166, 188, 201, 211, 233, 241, 242, 243, 247, 286, 288, 293, 299, 306, 308, 309, 311, 313, 314, 319, 321, 347, 368, 377, 379, 380, 383, 398, 401, 404, 409, 413, 415, 416, 417, 418, 422, 423, 438, 480
Bošnjaci 287, 301, 311, 312, 416, 417
Brankov spomenik 134, 135, 137, 138
Brestač 115, 156, 203, 226, 265, 516
Brezovo Polje 313
Brežica, r. 284, 296, 391
Brčko 15, 16, 105, 165, 166, 284, 285, 295, 296, 297, 305, 309, 310, 311, 312, 355, 356, 367, 368, 391, 393, 412, 414, 415, 416, 417, 422, 425, 432, 434
Budimpešta 15, 16
Buđanovci 101, 111, 113, 115, 147, 175, 179, 190, 196, 197, 199, 203, 236, 265, 279, 302, 324, 333, 349, 429, 434, 437, 443, 445, 447, 460, 462, 516
Bukovac 61, 79, 80, 81, 82, 91, 109, 122, 137, 147, 252, 274, 451, 522

Cer (k. 426 »Jabuka«) 142, 161, 408, 409
Crkvari 419, 420
Crkvina (k. 244) 140
Crkvište 404
Crni čot 131
Crvena krečana 131
Crveni čot (k. 539) 13, 28, 32, 63, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 131, 142, 398, 408, 409

Čačinci 419, 420
Čakovci 301, 333, 372, 391, 393, 403, 413
Čalma 15, 25, 56, 67, 74, 78, 100, 103, 130, 135, 175, 197, 213, 321, 334, 345, 346, 347, 349, 366, 398, 407, 424, 426, 427, 428, 434, 453, 464, 465, 466, 520
Čerević 62, 64, 66, 69, 72, 104, 105, 128, 131, 134, 144, 147, 222, 271, 281, 306, 308, 327, 352, 398, 423, 432, 433, 522
Čerevićka karlica 28
Čib 461
Čonak (k. 299) 67
Čortanovci 78, 101, 108, 136, 197, 201, 204, 214, 225, 294, 295, 373, 393, 400, 402, 425, 433, 446, 447, 458, 522
Čortanovački tunel 109, 139

Dalj 413
Deč 114, 147, 154, 156, 157, 175, 198, 199, 201, 213, 222, 462, 487, 517
Dilj — gora 13, 153, 169, 417, 418
Divoš 25, 58, 63, 66, 67, 103, 130, 133, 135, 140, 143, 147, 161, 199, 233, 304, 306, 308, 321, 324, 349, 365, 366, 373, 398, 400, 408, 409, 410, 427, 428, 446, 517
Dobanovci 110, 156, 175, 176, 212, 213, 278, 282, 283, 303, 326, 385, 423, 428, 435, 462, 521
Dobrinci 110, 111, 145, 147, 155, 158, 176, 178, 203, 265, 267, 333, 334, 354, 423, 462, 517
Dobra voda 129
Dobrodol 524
Domuskela 117, 161, 166, 313, 367, 381
D. Crnjelovo 368, 414
D. Miholjac 419, 421
D. Novo Selo 428, 523
D. Petrovci 159, 173, 178, 519
D. Tovarnik 115, 147, 203, 227, 386, 411, 448, 517
Drenovci 285, 287, 298, 309, 328, 329, 330, 355, 366, 383, 404, 405, 411, 412, 523
Drina, r. 161, 180, 346, 347, 368, 414
Dučina 315
Dumbovo 148, 209
Dunav 12, 13, 15, 17, 29, 75, 105, 125, 128, 129, 130, 131, 135, 144, 158, 174, 204, 228, 239, 245, 246, 247, 306, 308, 323, 357, 397, 398, 424, 429, 432, 433, 438, 439, 444, 447, 454, 455, 456, 457, 460

Đakovo 13, 154, 422
Đeletovci 284, 298, 299, 305, 330, 331, 332, 373, 383, 389, 523
Đipša 63, 131, 308, 313, 398
Đurđevac (k. 294) 139
Đurđenovac 419, 420
Đurići 310, 523

Erdevik 15, 49, 75, 101, 104, 130, 133, 135, 140, 147, 167, 197, 219, 251, 274, 306, 326, 347, 365, 366, 373, 380, 398, 400, 407, 408, 426, 427, 428, 449, 453, 454, 466, 517
Eugenov put 15, 90, 91, 92, 134

Feričanci 419, 420
Filipov put 166, 312, 313, 404
Fruška gora 13, 15, 20, 28, 29, 30, 31, 32, 49, 55, 56, 57, 58, 65, 67, 71, 75, 80, 87, 89, 90, 91, 94, 118, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 171, 192, 202, 206, 216, 219, 220, 224, 232, 233, 235, 241, 244, 247, 248, 255, 265, 267, 270, 271, 273, 289, 299, 300, 302, 306, 308, 309, 311, 312, 319, 321, 322, 327, 330, 334, 365, 368, 374, 378, 379, 380, 384, 386, 387, 396, 397, 398, 400, 401, 402, 405, 408, 409, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 426, 439, 440, 455, 458, 459, 460, 472, 479, 482, 485

Garešin 315
Gibarac 175, 270, 281, 284, 285, 305, 309, 331, 354, 363, 390, 396, 401, 416, 447, 458, 517
Gladnoš post. 109, 384
Glavica (k. 311) 28, 31, 32, 141, 409
Golubinci 43, 101, 108, 147, 158, 160, 178, 190, 198, 212, 281, 282, 294, 295, 300, 327, 332, 333, 354, 390, 391, 392, 402, 430, 447, 451, 517
Grabovac, post. 251, 395, 398, 405, 423, 426, 427
Grabovo 13, 63, 67, 133, 140, 147, 308, 321, 323, 522
Grabovci 112, 115, 147, 157, 173, 175, 176, 179, 213, 237, 251, 252, 281, 324, 327, 334, 335, 352, 385, 386, 396, 448, 449, 517
Gradac (k. 341) 28
Gradina (k. 337) 140, 156
Gradište 421, 445
Grčka 467
Grgeteg 15, 60, 94, 134, 135, 136, 138, 147, 216, 224, 233, 249, 327, 451, 502, 517
Grgeteg, man. 61, 69
Grgurevci 31, 32, 33, 63, 69, 73, 75, 76, 78, 103, 104, 105, 106, 128, 130, 134, 135, 141, 147, 178, 188, 197, 224, 227, 251, 272, 300, 314, 319, 320, 321, 322, 327, 334, 339, 365, 395, 400, 405, 408, 409, 410, 423, 425, 426, 444, 460, 517
Gundinci 418
Gunja 49, 309, 310, 312, 523

Hajdučki breg (k. 452) 29, 30, 31, 32, 135, 142, 167, 408, 409
Hajdučki izvor 91, 135, 138, 139
Hercegovina 178, 366
Hopovo, man. 101
Hrtkovci 157, 173, 178, 213, 224, 237, 251, 293, 373, 428, 448, 451, 520
Hrvatska 313, 344

Ilača 16, 279, 298, 299, 301, 305, 309, 331, 332, 353, 354, 372, 383, 389, 392, 403, 412, 413, 433
Ilinci 281, 305, 310, 312, 367, 378, 382, 403, 404, 405, 416, 468, 517
Ilok 12, 15, 16, 23, 25, 32, 63, 90, 104, 130, 134, 140, 147, 167, 174, 196, 205, 211, 213, 218, 226, 227, 237, 246, 250, 251, 252, 259, 274, 301, 306, 321, 326, 345, 346, 351, 365, 373, 380, 384, 398, 400, 408, 415, 433, 452, 453, 454, 455, 456, 465, 466, 468, 523
Indija 13, 27, 75, 101, 105, 108, 109, 131, 158, 175, 189, 197, 212, 227, 237, 279, 281, 282, 294, 295, 299, 323, 334, 344, 345, 413, 429, 432, 433, 444, 517
Inocenc, post. 365
Irig 12, 15, 16, 23, 34, 35, 52, 58, 59, 60, 61, 67, 68, 69, 74, 75, 78, 79, 100, 101, 107, 108, 109, 125, 129, 130, 131, 136, 137, 138, 141, 147, 157, 158, 197, 200, 212, 213, 216, 217, 226, 227, 228, 247, 249, 270, 272, 276, 281, 282, 289, 295, 306, 308, 314, 339, 345, 346, 352, 373, 384, 388, 398, 451, 452, 456, 457, 462, 463, 465, 517
Iriški venac 65, 68, 69, 75, 90, 91, 92, 96, 108, 134, 137, 157, 276, 277, 281, 282, 295, 301, 384, 398, 400, 428, 443
Isin čot 91, 94, 95
Istočna Bosna 45, 48, 51, 89, 154, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 183, 202, 205, 207, 228, 229, 230, 232, 235, 241, 244, 245, 246, 247, 253, 254, 255, 244, 245, 246, 247, 253, 254, 225, 257, 258, 259, 260, 262, 269, 287, 289, 293, 297, 313, 315, 316, 321, 322, 323, 337, 347, 348, 360, 366, 367, 368, 369, 372, 374, 375, 376, 377, 380, 402, 414, 471, 472, 475, 477, 479, 482, 485, 489, 507
Italija 343

Jabučje 379
Jajce 343
Jakovo 101, 110, 176, 200, 201, 204, 223, 225, 245, 278, 282, 325, 352, 388, 407, 459, 462, 521
Jamena 51, 55, 147, 161, 166, 167, 176, 180, 200, 226, 242, 243, 252, 312, 313, 314, 360, 366, 367, 370, 380, 381, 413, 417, 517
Jankovci 301, 332, 389, 432, 437
Jarak 110, 142, 147, 156, 179, 213, 224, 237, 238, 407, 411, 462, 517
Jarčina 17, 113, 158, 178, 197, 386, 407, 408, 424, 432, 443, 444, 462, 464
Jarkovci 518
Jazak 32, 61, 73, 74, 78, 101, 130, 131, 135, 145, 147, 193, 194, 195, 241, 275, 352, 400, 444, 445, 464, 465, 517
Jelisavetin kanal 398, 401, 403, 414, 415

Kamen (sev. Irig) 61, 68
Karakuša šuma 348, 386
Karlovčić 147, 155, 175, 227, 236, 267, 385, 386, 394, 436, 518,
Kesten (k. 235) 67
Kikinda 456
Kipovna (k. 361) 139
Klenak 26, 49, 113, 173, 175, 197, 204, 213, 224, 226, 237, 245, 250, 251, 252, 295, 333, 334, 348, 349, 385, 429, 437, 438, 443, 444, 447, 448, 449, 456, 459, 518
Klještevica šuma 116, 117, 166, 171, 202, 377
Komletinci 299, 329, 435, 523
Koruška 105, 246, 247
Kovin 375
Kozara 126
Kozarska lipa 91
Kraljevci 106, 107, 123, 147, 157, 175, 201, 325, 333, 334, 351, 353, 354, 389, 390, 391, 392, 423, 433, 434, 445, 518
Krčedin 101, 108, 147, 158, 175, 203, 213, 281, 400, 484, 521
Krndija 419
Krnješevci 108, 158, 160, 175, 176, 281, 333, 350, 435, 518
Kruša 131
Krušedol 49, 59, 60, 69, 131, 147, 157, 158, 213, 252, 281, 305, 306, 324, 345, 352, 353, 373, 400, 451, 521
Krušedol, man. 59
Krušedolski Prnjavor 34, 54, 58, 59, 108, 521
Kukujevci 101, 197, 199, 209, 210, 212, 243, 279, 284, 330, 332, 333, 346, 353, 354, 376, 378, 380, 390, 391, 392, 398, 401, 428, 430, 431, 432, 443, 444, 445, 446, 447, 453, 458, 459, 518
Kupinovo 17, 112, 147, 154, 157, 158, 175, 200, 201, 224, 225, 247, 281, 283, 289, 290, 291, 292, 303, 324, 325, 386, 387, 424, 451, 462, 518
Kupinski kut 219, 386, 428, 451
Kurjakovac, post. 288
Kutjevo 421
Kuveždin, man. 103, 140, 226, 227, 232, 409
Kuzmin 27, 33, 101, 103, 116, 117, 147, 161, 164, 165, 166, 180, 199, 202, 210, 212, 223, 243, 284, 297, 305, 309, 312, 330, 332, 333, 345, 346, 364, 367, 376, 377, 381, 390, 394, 401, 428, 443, 444, 445, 446, 451, 453, 518

Lačarak 13, 25, 74, 78, 100, 103, 104, 105, 143, 147, 197, 210, 213, 224, 279, 284, 291, 292, 293, 300, 323, 325, 332, 333, 346, 353, 354, 373, 389, 390, 392, 424, 426, 432, 434, 437, 442, 445, 446, 458, 465, 466, 467, 518
Ledinci 64, 65, 69, 72, 104, 105, 131, 134, 147, 190, 201, 212, 213, 220, 225, 238, 301, 308, 309, 314, 352, 388, 443, 481, 522
Leševo (k. 294) 67
Letenka 32, 62, 131, 134, 142, 303, 398, 408, 409
Levanjska Varoš 419
Ležimir 15, 56, 57, 64, 67, 75, 100, 102, 103, 104, 106, 125, 128, 129, 130, 134, 135, 140, 141, 143, 147, 161, 175, 226, 227, 306, 308, 322, 365, 391, 400, 408, 410, 444, 465, 518
Lice, post. 140
Liparija 131
Lipovac 15, 117, 167, 268, 269, 312, 313, 328, 329, 363, 364, 365, 367, 379, 380, 396, 401, 414, 415, 419, 422, 468, 523
Lipov čot 131, 143
Lisnik 117, 163, 172, 211, 227, 244, 381, 382
London 182, 344
Lopare 171
Lošinci 386
Lovas 363, 376
Lug 200, 201, 522

Ljuba 13, 78, 213, 223, 251, 306, 453, 466, 518
Ljuk[illegible]o 282, 518

Mačkovac (k. 192) 140
Mačkov prud 144
Mačva 31, 344, 496
Mađarska 20, 118, 346
Majdan 53, 59
Majevica 169, 170, 366
Makedonija 415
Makiš 385

M. Remeta 27, 33, 77, 101, 143, 317, 410, 478, 519
M. Vašica 167, 224, 281, 305, 310, 312, 328, 378, 391, 403, 519
M. Gradac 131
M. Radinci 136, 147, 160, 176, 178, 224, 345, 519
Manđelos 57, 66, 75, 78, 100, 104, 130, 133, 135, 143, 147, 164, 176, 240, 241, 242, 250, 345, 350, 395, 398, 405, 406, 423, 426, 429, 444, 460, 466, 518
Maradik 60, 78, 79, 109, 147, 160, 176, 223, 224, 252, 276, 295, 327, 352, 372, 400, 521
Marinci 288, 333
Martinci 33, 54, 55, 100, 105, 161, 178, 197, 199, 202, 223, 224, 279, 284, 288, 293, 300, 323, 325, 332, 333, 346, 353, 354, 361, 373, 377, 381, 389, 390, 413, 426, 429, 432, 442, 445, 446, 447, 458, 518
Matorce (k. 285) 140, 408, 409
Mihaljevci 19, 101, 113, 115, 155, 156, 158, 226, 267, 333, 394, 518
Mikluševci 288, 301, 372
Mirijevo 457
Mirkovci 331, 332, 412, 432
Miškovci 157, 233
Mohovo 468, 523
Molovin 103, 161, 294, 313, 519
Morintovo 65, 69, 75, 78, 94, 95
Morović 15, 53, 54, 55, 105, 116, 117, 147, 161, 166, 176, 180, 201, 210, 211, 225, 236, 242, 243, 251, 269, 285, 286, 288, 305, 309, 310, 312, 313, 330, 331, 333, 358, 359, 360, 364, 365, 367, 377, 378, 379, 380, 395, 396, 401, 402, 404, 413, 414, 415, 416, 417, 425, 459, 519
Mrđenovci 456

Naprečava šuma 167, 313
Našice 421
Negoslavci 333, 413
Nemačka 25, 36, 39, 56, 63, 138, 182, 213, 302 345, 366, 473,
Neradin 52, 59, 60, 67, 68, 69, 108, 137, 138, 176, 216, 217, 241, 252, 281, 324, 484, 519
Neštin 13, 66, 73, 100, 101, 103, 106, 125, 129, 130, 134, 140, 213, 224, 246, 250, 251, 252, 274, 275, 283, 304, 308, 345, 380, 398, 400, 433, 434, 455, 460, 522
NDH 10, 11, 20, 61, 83, 101, 113, 118, 123, 145, 218
Nijemci, s. 284, 296, 298, 311, 329, 330, 356, 403, 404, 405, 412, 414, 435, 523
Nikinci 179, 196, 197, 201, 241, 279, 283, 300, 349, 402, 425, 428, 433, 434, 437, 445, 448, 449, 519
Niš 15
N. Pazova 11, 158, 160, 176, 178, 197, 212, 237, 247, 249, 278, 323, 325, 331, 332, 333, 334, 345, 353, 354, 384, 389, 403, 429, 432, 462, 519
N. Banovci 109, 197, 353, 403, 462, 519
N. Futog 441
N. Karlovci 83, 101, 108, 109, 110, 147, 160, 175, 176, 181, 226, 233, 238, 241, 281, 519, 525
Novi Sad 15, 30, 73, 83, 90, 95, 109, 148, 158, 174, 209, 212, 250, 253, 257, 294, 295, 301, 314, 318, 352, 353, 373, 393, 402, 429, 432, 433, 439, 457, 458, 464, 468
Nuštar 333, 391

Obedska bara 17, 325, 326, 386, 411
Obradovac 420
Obrenovac 315, 461, 462
Obrež 156, 157, 158, 176, 179, 237, 281, 324, 325, 326, 335, 352, 386, 388, 396, 411, 519
Ogar 110, 115, 155, 156, 157, 176, 203, 204, 260, 265, 335, 385, 386, 411, 519
Opatovac 301
Orahovica 419, 420, 421
Orlovac 91, 92, 93, 94, 95, 131
Orolik 301, 331, 332, 373, 390, 523
Osijek 119, 279, 422, 425, 447
Osovlje 91, 92
Otok 268, 284, 287, 311, 345, 346, 357, 367, 412, 414, 431, 434, 523

Pančevo 302, 456, 457
Paprenja 142, 409
Papuk 126, 169
Paragovo 69, 428
Paušinci 420
Pavlovci 61, 74, 78, 100, 103, 145, 147, 161, 195, 197, 213, 236, 251, 282, 326, 351, 352, 387, 388, 443, 445, 446, 465, 519
Pećinci 41, 110, 111, 115, 145, 147, 155, 160, 175, 178, 179, 226, 233, 237, 265, 267, 281, 323, 334, 391, 462, 519
Petlovac 476
Petrovaradin 13, 15, 26, 29, 30, 49, 61, 79, 81, 82, 83, 125, 129, 131, 138, 189, 190, 202, 220, 238, 240, 246, 247, 272, 344, 345, 346, 384, 391, 398, 429, 431, 439, 446, 451, 456, 458, 463, 522
Petrovaradinska tvrđava 29
Petrovci 201, 265, 407, 462
Petrovčić 101, 112, 115, 147, 156, 157, 213, 223, 248, 267, 333, 500, 521
Petrovgrad 456, 457
Pištinac 67
Platičevo 188, 197, 203, 250, 282, 283, 295, 304, 314, 348, 349, 373, 385, 403, 425, 433, 437, 445, 447, 448, 449, 519
Plavšićevo brdo 420
Pleternica 421

Podgrađe 311, 329, 404, 425, 523
Podravska Moslavina 421
Poljska 302
Popinci 110, 114, 123, 134, 138, 155, 160, 178, 201, 265, 323, 354, 375, 393, 462, 519
Posavski Podgajci 301, 310, 360, 523
Potoranj 67
Prhovo 101, 110, 115, 155, 156, 158, 178, 213, 233, 265, 333, 350, 519
Principovac, post. 365
Privina glava 116, 363, 446, 519
Privlaka 299, 311, 451, 523
Progar 110, 112, 114, 115, 156, 175, 201, 204, 223, 225, 226, 245, 281, 386, 387, 411, 424, 452, 521
Progorevci 315
Prosara, pl. 126
Psunj, pl. 126, 130
Putinci 75, 79, 108, 113, 158, 175, 178, 190, 203, 212, 281, 293, 294, 295, 300, 325, 332, 346, 351, 353, 354, 387, 389, 390, 391, 392, 403, 423, 430, 433, 444, 447, 462, 519

Račinovci 252, 328, 330, 360, 366, 367, 405, 414, 524
Rajevo Selo 524
Rakitnjača šuma 404
Rakovac 69, 70, 73, 90, 104, 105, 129, 131, 134, 147, 148, 202, 238, 250, 301, 306, 308, 314, 398, 400, 478, 479, 522
Rakovačka ada 148
Rakovački kamen 74
Ravan 62, 63, 64, 66, 67, 69, 133, 409
Ravnje 361, 362
Rivica 79, 200, 353, 520
Ruma 12, 13, 15, 16, 23, 25, 26, 32, 34, 49, 50, 58, 61, 63, 74, 75, 77, 78, 90, 95, 101, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 113, 115, 125, 129, 131, 138, 145, 156, 157, 158, 173, 174, 175, 177, 188, 190, 195, 196, 197, 200, 201, 203, 212, 213, 221, 227, 228, 236, 237, 240, 241, 250, 252, 267, 271, 273, 275, 276, 277, 279, 283, 293, 295, 314, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 333, 334, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 353, 354, 373, 387, 388, 390, 391, 392, 394, 405, 407, 408, 424, 426, 429, 432, 433, 434, 437, 440, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 456, 458, 459, 462, 463, 464, 465, 466, 520

Sarvaš 345
Sava 10, 12, 13, 15, 17, 31, 52, 88, 117, 156, 161, 163, 166, 170, 172, 174, 200, 204, 213, 225, 228, 230, 241, 244, 245, 246, 249, 251, 257, 269, 280, 283, 289, 297, 303, 310, 315, 325, 360, 361, 362, 363, 366, 367, 368, 369, 380, 381, 385, 386, 397, 398, 411, 414, 415, 428, 451, 461, 462, 466, 468
Semberija 143, 169, 170, 366, 378, 379, 380
Semeljci 422
Sibač 111, 178, 232, 265, 408, 423, 520
Skela 416, 462
Slakovci 298, 390, 403, 413, 524
Slankamen 75, 101, 108, 109, 110, 161, 175, 178, 197, 199, 214, 215, 246, 294, 295, 327, 351, 400, 519, 520
Slavonija 118, 153, 154, 169, 172, 206, 310, 317, 318, 416, 417, 418, 419, 422, 423, 425, 503
Slav. Brod 123, 188, 344, 347
Slav. Šamac 418
Slobodna vlast 419
Sofija 15
Solun 15
Soljani 165, 286, 289, 309, 328, 355, 356, 360, 367, 380, 383, 404, 405, 411, 412, 414, 468, 524
Sot 73, 353, 365, 452, 458, 520
Sotin 246
Spačva 105, 268, 284, 289, 295, 296, 305, 356, 391, 393, 412, 422, 431, 432
Srbija 15, 26, 31, 32, 36, 46, 52, 118, 122, 126, 127, 172, 245, 246, 283, 303, 304, 315, 316, 324, 325, 347, 348, 361, 363, 366, 371, 374, 375, 386, 411, 414, 428, 435, 443, 456, 459, 475
Srem. Kamenica 28, 30, 65, 67, 75, 79, 125, 129, 130, 131, 141, 142, 212, 213, 247, 249, 270, 301, 306, 308, 345, 346, 351, 372, 388, 391, 394, 398, 400, 428, 437, 440, 443, 463, 522
Srem. Mitrovica 12, 13, 15, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 49, 50, 57, 58, 63, 74, 76, 78, 88, 90, 100, 103, 105, 123, 125, 129, 130, 134, 143, 144, 147, 156, 164, 174, 175, 179, 188, 197, 198, 205, 209, 210, 213, 223, 225, 226, 227, 228, 241, 242, 246, 248, 250, 251, 259, 270, 271, 273, 275, 278, 279, 282, 285, 287, 299, 300, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 332, 334, 337, 345, 346, 347, 350, 352, 353, 354, 366, 367, 373, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 396, 406, 407, 408, 409, 413, 414, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 434, 437, 444, 445, 446, 447, 449, 451, 453, 456, 458, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 520
Srem. Rača 13, 16, 105, 117, 147, 166, 167, 172, 180, 200, 210, 212, 222, 223, 232, 242, 243, 244, 249, 251, 252, 279, 280, 284, 297, 309, 312, 313, 330, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 377, 378, 379, 380, 381, 394, 403, 414, 415, 417, 428, 465, 520
Sremske Laze 311, 402, 523

Srem. Karlovci 10, 12, 13, 23, 30, 61, 68, 69, 78, 91, 101, 108, 109, 131, 135, 136, 137, 138, 139, 157, 189, 205, 224, 282, 295, 306, 321, 345, 373, 393, 398, 402, 425, 429, 431, 432, 433, 446, 447, 458, 463, 464, 521
SSSR 25, 99, 145
Stara Pazova 11, 12, 13, 23, 27, 34, 101, 108, 116, 158, 160, 175, 176, 197, 201, 203, 205, 212, 224, 236, 237, 247, 279, 281, 282, 283, 294, 295, 323, 325, 333, 350, 373, 385, 391, 429, 432, 435, 457, 462, 520
St. Banovci 101, 108, 175, 178, 197, 200, 201, 216, 283, 304, 456, 520
Staro Hopovo, man. 62
Stejanovci 56, 61, 66, 102, 145, 147, 197, 198, 398, 520
Strašinci 162, 269, 288, 289, 309, 329, 360, 367, 380, 383, 404, 405, 411, 412, 414, 415, 468, 524
Stražilovo 90, 91, 138, 157
Studva, r. 285, 359, 379, 414
Subotica 15
Subotište 112, 113, 114, 123, 203, 232, 265, 281, 334, 386, 391, 411, 460, 520
Surčin 110, 157, 175, 177, 213, 283, 294, 295, 300, 314, 323, 325, 326, 352, 391, 424, 428, 462, 521
Surduk 101, 108, 160, 199, 214, 215, 216, 225, 229, 246, 400, 438, 456, 457, 460, 520
Susek 15, 66, 78, 101, 103, 104, 106, 125, 128, 129, 130, 134, 161, 197, 200, 250, 251, 308, 345, 398, 400, 434, 455, 522
Sviloš 56, 67, 75, 104, 125, 128, 130, 131, 134, 140, 141, 142, 147, 201, 226, 251, 270, 308, 321, 408, 410, 522

Šabac 15, 16, 26, 44, 50, 103, 115, 175, 190, 196, 197, 212, 236, 240, 250, 279, 295, 314, 324, 346, 348, 349, 373, 407, 429, 432, 433, 434, 437, 443, 447, 449, 456, 459
Šakotinac 67
Šarengrad 246, 293, 452, 453, 454, 455, 524
Šašinci 25, 107, 115, 147, 283, 395, 408, 460, 462, 479, 520
Šatrinci 78, 223, 327, 520
Šekovići 254
Ševićev salaš 112, 113
Šid 12, 15, 16, 23, 25, 49, 50, 51, 101, 105, 116, 123, 154, 167, 172, 174, 196, 205, 210, 212, 213, 223, 227, 228, 237, 241, 250, 251, 259, 279, 281, 284, 298, 301, 305, 309, 310, 312, 313, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 345, 351, 353, 357, 358, 359, 363, 364, 365, 367, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 398, 402, 403, 404, 405, 408, 412, 413, 414, 415, 425, 428, 433, 434, 443, 444, 452, 453, 454, 458, 465, 521
Šidski Banovci 299, 305, 309, 330, 331, 332, 354, 363, 392, 402, 412, 413, 524
Šimanovci 101, 111, 155, 157, 175, 177, 178, 198, 199, 203, 213, 22, 267, 281, 333, 350, 351, 385, 394, 435, 460, 521
Široko Polje 422
Šišatovac 56, 285
Šišatovac, man. 101, 103, 140, 400, 521
Štitar 418
Šugina ledina 140, 409
Šuljam 25, 28, 30, 31, 56, 57, 62, 66, 67, 69, 100, 134, 141, 143, 147, 241, 271, 308, 400, 410, 444, 466, 467, 521

Tancoš (k 355) 22, 28
Tatarica (k. 465) 131
Terazije 134, 409
Testera 64, 69, 308
Tetreman 62
Tisa, r. 29, 457
Tompojevci 357, 383
Tovarnik 75, 110, 157, 175, 265, 279, 296, 301, 305, 313, 330, 331, 332, 335, 353, 363, 364, 367, 372, 378, 382, 383, 389, 390, 392, 403, 412, 413, 428, 433, 434, 443, 458, 468
Trbušnica 315
Trešnjevac 128, 139
Trnava 418
Trnova 369
Trpinja 224, 299
Turska 15
Tuzla 297, 356

Ugrinovci 110, 156, 157, 177, 199, 241, 283, 435, 521
Umka 315, 375, 461, 462
Ušće 283

Valjevo 44, 50
Varmečki čot 131, 142, 409, 410
V. Radinci 75, 77, 100, 103, 105, 135, 143, 147, 175, 197, 198, 213, 320, 322, 333, 346, 398, 424, 460, 464, 465, 466, 467, 516
V. Remeta 13, 61, 134, 135, 136, 147, 200, 216, 249, 281, 451, 521
Vetrenjača 62, 142, 409
Vilin kamen 91, 92
Viljevo 421
Vinkovci 12, 13, 15, 16, 32, 105, 111, 154, 165, 188, 189, 279, 284, 285, 295, 296, 305, 310, 311, 332, 333, 334, 344, 345, 346, 354, 356, 366, 367, 391, 393, 403, 412, 414, 415, 416, 417, 422, 425, 429, 432, 434, 443, 444, 445, 448

Višnjićevo 53, 54, 55, 103, 116, 117, 147, 166, 167, 178, 180, 199, 202, 210, 211, 212, 223, 226, 236, 242, 243, 251, 284, 285, 286, 288, 305, 309, 310, 360, 365, 367, 377, 401, 414, 459, 478, 517
Vitojevci 156, 517
Vitojevačka greda 386
Vizić 73, 131, 147, 308, 313, 398, 455, 523
Vlasenica 254
Voganj 25, 33, 74, 75, 76, 78, 173, 179, 200, 209, 210, 225, 237, 248, 270, 275, 278, 279, 300, 323, 325, 332, 335, 337, 352, 373, 389, 390, 392, 395, 413, 425, 430, 431, 443, 444, 446, 458, 466, 517
Vojka 108, 116, 147, 160, 199, 221, 222, 236, 237, 300, 325, 351, 385, 391, 460, 462, 517
Vojvodina 15, 20, 23, 24, 25, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 318, 337, 344, 368, 375, 441, 475
Vrbanja 15, 161, 164, 165, 166, 285, 286, 287, 296, 298, 305, 312, 313, 328, 355, 356, 364, 365, 366, 367, 393, 396, 404, 411, 412, 414, 431, 432, 434, 523
Vrdnik 13, 16, 48, 50, 52, 61, 65, 66, 69, 73, 74, 76, 78, 96, 103, 104, 105, 122, 129, 130, 131, 134, 135, 142, 147, 158, 177, 188, 191, 193, 194, 195, 200, 202, 213, 221, 236, 237, 240, 251, 252, 271, 276, 277, 281, 282, 283, 293, 294, 295, 306, 308, 324, 326, 333, 345, 351, 352, 353, 384, 387, 388, 395, 396, 398, 400, 405, 407, 408, 437, 443, 445, 446, 447, 456, 458, 464, 465, 517
Vršac 456
Vršani 313
Vučetinac 140, 408
Vuka, r. 12, 333
Vukovar 12, 13, 15, 16, 30, 32, 144, 145, 154, 188, 246, 288, 301, 305, 331, 333, 334, 346, 347, 372, 376, 383, 391, 393, 413, 428, 429, 434, 444, 465
Zagreb 15, 16, 24, 105, 125, 167, 175, 178, 179, 190, 197, 199, 205, 209, 223, 236, 237, 243, 248, 252, 255, 267, 279, 281, 284, 285, 293, 294, 295, 298, 301, 302, 305, 308, 309, 311, 313, 318, 325, 330, 331, 333, 334, 335, 337, 353, 354, 357, 363, 366, 372, 373, 374, 377, 378, 380, 383, 389, 391, 392, 397, 401, 407, 414, 415, 416, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 443, 444, 446, 447, 448, 457, 458, 460
Zasavica 362
Zdenci 420
Zemun 11, 12, 13, 16, 23, 25, 26, 34, 49, 88, 106, 109, 110, 118, 130, 138, 147, 157, 158, 174, 175, 177, 188, 199, 201, 203, 204, 212, 215, 225, 226, 227, 228, 237, 246, 249, 279, 282, 284, 290, 291, 292, 293, 299, 300, 302, 303, 304, 314, 323, 325, 333, 334, 345, 346, 348, 349, 384, 386, 429, 432, 434, 437, 440, 444, 448, 457, 459, 461, 462, 463, 464, 521
Zmajevac 52, 65, 66, 67, 68, 69, 90, 92, 94, 95, 131
Zvečevo 317
Zvornik 356
Žarkovac (Solnok) 387, 517
Žarkovo 94, 95
Županja 12, 15, 16, 154, 246, 287, 296, 301, 310, 311, 345, 366, 416, 418, 429, 443, 444

IMENA LIČNOSTI

Adamović Slavko 238, 267
Ančić Milan 505
Atanacković Novak 489, 492, 493, 494, 496
Avramović Ciga 292

Bajić Slobodan 27, 51, 90, 253, 479, 480, 488, 499, 507, 508
Baki Franjo 515
Banić Svetozar 482
Banjac Nikola 75
Basta Milan 513, 514
Bauer Anton 145, 408, 449
Bertok Ljudevit 124, 144
Beljanski Jovan 29, 59, 60, 69, 91, 172, 369, 370, 371, 393, 483, 484, 435, 489, 490, 491, 498
Bikicki Đorđe 488, 489, 495, 508, 511
Bikić Stevan 508, 510
Biljan Dragutin 30
Bivolarević Vukašin 275, 492
Bogdanović Ilija 489, 498, 507, 508
Borovski, nem. gen. major 124, 127, 129, 144
Bošković Đorđe 485, 489
Branković Vladimir 211, 212, 494, 501, 502, 503
Broz Josip Tito 5, 74, 187, 344, 437, 470
Brzak Milenko 502, 504
Brzaković Milan 485

Cerić Esad 510
Crnić Slavica 370

Čmelik Janko 34
Čule Juraj 504

Čirić Boško 492, 493, 497, 502, 505
Čirić Negovan 486
Čirpanov Radivoje 24
Čuruvija Mića 487

Danilović Uglješa 163
Daus Anka 506
Demirović Miroslav 504, 515
Dević Jovan 24
Dević Maksim 24
Devidson Bazil, engl. major 370, 371
Dikić Draga 480, 481, 483, 489, 507, 509
Doronjski Dušan 513
Doronjski Stevan 34, 478
Dragojlović Milan 484
Drozd Robert 111, 115
Dudaš Gojko 90, 142, 479
Dulić Đuro 514
Dundić Gavra 483
Dvoranac Milenko 211

Džanić Sava 30

Đakulović Blažo 283
Đojić Đorđe 502, 505
Đorđević Ljubica 510
Đukić Nikola 510
Đurašević Nikola 495
Đurđević Marjan 506
Đurković Stevan 485

Eliker dr Jakov 123

Filipčev Milojko 512, 513
Filipin Dušan 487
Francisti Dalibor 29, 30
Franović Ante 29
Funtek Mihajlo 501

Gagić Živko 487
Gajić Pavle 502, 503, 505
Galović Zvonimir 30
Gavrilović Predrag 506
Georgijević Milan 505
Golubović Radivoje 501
Grujić Danilo 25, 30
Grulović Aćim 253, 499
Grulović Nikola 172, 491
Gudurić Ilija 484

Hajdenmaher, nem. por. 124
Hajenburg, nem. pp. 125
Hariš Ilija 317
Hinghofer dr, nem. gen. lajtn. 126
Horvat Pavle 30
Hrnčević Josip 51, 148, 154, 480

Ivanišević Bora 482, 492, 494, 496
Ivanović Avram 500

Janković Branko 487
Janković Dragoljub 485
Jelašić Andrija 30
Jelašić Ivan 30
Jelfimov Đorđe 29, 30
Jerković Mate 515
Ješić Milan 487, 501
Jontović Rudolf 515
Jovanović Arsa 495
Jovanović Mića 494
Jovanović Nikola 481
Jovanović Voja 155, 486
Jović Radoslav 484, 507, 508, 511
Jovičić Dušanka 148, 479
Jovičić Georgije 502
Jovičić Milan 60, 484
Jovičić Stevan 483, 488, 492, 499, 506
Jurišić Obrad 498
Jurković Pera 211

Kalbah Josip 30
Kafol Franc 500
Kalenić Ilija 481, 488
Kapičić Jovan 512
Kapičić Paja 509, 510
Keler, nem. pp. 61
Kendl Franc 66
Kevilj Branko 481, 491
Kiš Ferenc 515
Kiš Jan 515
Kljajić Josip 30, 509
Kmezić Nikola 513
Knežević Ivan 29
Kontić Živojin 487
Korica Milan 193, 194, 195, 317, 481, 482, 487, 495, 498, 500, 503, 506, 510
Koroš Stevan 515
Kostić Dušan 505, 515
Kovačević Milovan 500
Kovačević Sreta 486
Kovačević Živko 500
Krajinović Dušan 504
Krljšek Anton 30
Krneta Stevan 496, 510
Krstić Panta 491
Krstić Vasilije 504
Krunić Nikola 486
Kunda Srećko 30
Kušić Rade 374
Kuzmanac Pajica 487, 491
Kvaternik Slavko 10

Lazarević Dušan 484
Lekić Danilo 511, 512
Lukaš Ivan 30
Lužajić Stanko 482, 488

Ljubinković Lazar 497, 501, 504, 513
Ljubinković Negovan 487
Ljubinković Nada 108

Maček Vlatko 10, 11
Majić Vasa 490, 493, 495
Maklin, brit. gen. 343
Maletić Žika 494
Mali Sava 84, 486, 525
Mandić Gligo 512
Manojlović dr Branko 30
Marčok Jožef 488
Margraf Branislav 24
Maricki Marinko 491
Marić Branko 491
Marinković Nikola 484
Marković Đorđe 148, 149, 479
Marković Lazar 502
Marković Svetozar 25
Matasić Tomislav 24
Matić Đura 39, 51, 52, 58, 483, 484
Matić Gligorije 87, 481, 482, 503, 504
Matić Jovan 483, 484, 498, 502, 505
Matić Petar 52, 59, 66, 107, 137, 172, 483, 490, 494, 495, 497, 500, 506
Medenica Đuro 514
Mehandžić Gavrilo 493, 497, 504, 506
Mićašević Slavko 52
Mihailović Draža 182, 303, 304, 315, 324, 343
Mihajlović Novak 500, 506
Mijatović Joca 481
Mijatović Spasa 108
Mijović Arso 509, 510
Mike Jovan 29
Mikolčić Tomislav 30
Milanović Marko 496, 509
Milošević Boško 64, 480, 487
Milošević Svetozar 91, 482, 483
Milovanović Živan 211, 279
Mitrović Mika 32
Mitrović Milorad 496
Mitrović Stefan 511, 512
Mišković Lazar 416, 519
Mojić Nikola 87, 148, 481, 482
Mojić Slavko 91, 104, 481
Molerović Stevan 491
Momčilović Ljuba 499, 508
Mrkšić Luka 479, 488, 507

Nad Kosta 441, 469, 476, 499, 515
Nemet Pavle 495
Nešić Nebojša 485, 489
Nikolić Loda 482
Nikolić Svetozar 502, 505
Nikšić Đorđe 47, 134, 135, 481
Nimihtl Julius 220
Ninković Nikola 91, 481, 482
Nović Radovan 417
Novosel Pepa 285
Novosel Tomo 330

Obradović Vladimir 395
Omerović Sulejman 496, 509
Opačić Gligorije 503
Oreščanin Radovan 485, 486
Orović Savo 254
Ostojić Uroš 490, 493, 494, 496, 503, 504, 509, 514

Pajković Miloš 511, 512
Palkovljević Boško 27, 31, 32, 46, 53, 76, 77, 317, 478
Paljik Jan 514
Paunović Stanko 28, 31, 42, 43, 51, 54, 55, 148, 149, 478, 479
Pavelić Ante 19, 61, 144, 145, 182, 215, 304, 338
Pavlović Svetozar 30
Pecnik Andrej 514, 515
Pekić Branko 486
Perić Drago 179
Peričin Marko 27, 33, 51, 75, 161, 172, 319, 478, 479, 480, 488, 490, 507, 508, 511
Petković Damjan 483, 489, 498
Petovar Rudi 164
Petričević Branko 499, 515
Petrović Ćira 29
Petrović Novak 304
Petrović Stevan 105, 191, 192, 193, 194, 195, 238, 239, 240, 317, 318
Pešić Branko 490
Piler dr Lorenc 105
Pinter Pišta 110
Pisker Edita 487
Popović Đoka 495, 510
Popović Jovan 77, 239, 240
Popović Sreta 43, 479
Potiparski Zora 482

Radišić Vera 30
Radoički Gavra 484
Radomirović Branko 496, 497
Radosavljević Ivan 304
Radoš Đura 500
Radulović Milorad 501
Radulović Stanko 480
Raičević Vasa 487
Rajčević Vaso 155
Rajković Milutin 505
Rajnpreht Dragan 485, 493
Ramas Đuro 502, 511
Rapajić Dušan 510
Relić Petar 34, 478, 479
Relić Sima 26, 31, 51, 478
Ris Josip 155
Romac Paško 27, 508, 511
Romanović Ilija 492, 500
Romeč 333

Samardžić Žarko 492, 500
Sapundžija Stevan 30
Saubercvajg, nem. gen. 366
Savatić Lazar 304
Savić Sreta 253, 480, 488, 491, 499, 514
Sekendek Nikola 292, 494
Sekić Dušan 502
Silbaški Branko 30
Simić Đorđe 413
Skakun Živko 505
Sogić Sava 93, 134, 479, 480, 491, 492, 498, 508, 509
Sorg Robert 385
Srdić Janko 479
Stanimirović Ljubica 509
Stankov Vasa 480
Stanković Slavko 494, 497, 503, 504
Stanković Tomo 30
Stepanov Marko 494
Stepanović Milan 486, 490
Stojanović Nikola 506
Stojšić Žika 495
Sujić Josip 74
Svežić Oktavijan 145
Svilokos Stevan 515

Šantek Ivan 30
Šešerinac Dimitrije 135, 136, 139, 212, 485, 489
Šmit Johan 155
Štancer, nem. gen. 10
Štokavac Jovan 27, 479, 491, 492, 508
Suljamanac Nedeljko 503
Šunduković Đorđe 52, 59, 65, 66, 482, 483

Tadić Mića 488, 493
Tadić Žika 480, 481, 482
Tajs Rudolf 385
Tanurdžić Marko 489, 497, 509, 512, 513
Tarabić Pavle 43, 479
Tomić Viktor 144, 145, 146, 147
Tonković Anton 24
Trajković Jovica 27, 49, 51, 55, 478
Trajković Tihomir 200
Turinski Žarko 25

Uzelac Milan 490, 493, 495

Vajnert Jozef 105
Vasić Georgije 498, 514
Vasić Steva 492
Veličković Svetislav 503, 513, 514
Veselinov Jovan 23, 27, 42, 393, 470, 474, 475, 476
Veselinović Milan 486, 489
Veselinović Vlada 484, 493
Vesković Vasa 134, 416, 417
Vidaković, ust. bojnik 62
Vučić Žika 501
Vujić Jovan 503
Vujošević Bogdan 496, 497, 512
Vukajlović Branko 485
Vukasović Dušan 156, 495, 496, 511, 512
Vukmanović Svetozar 163
Vuksan Jovan 315, 316, 493, 497
Vukša Mihajlo 333, 500

Zarić Pavle 485, 486
Zekić Miloš 488
Zeljajić Milan 317

Živanović Voja 485, 489, 498, 501
Živković Đorđe 509

Armije

I arm. 463
II arm. 469
III arm. 469, 515
IV arm. 469

Korpusi

1. proleterski 346, 461, 462, 463, 467, 468
3. udarni 366, 368
6. korp. 228, 416, 419
12. korp. 346, 402, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 512

Divizije

1. proleterska 461
3. vojvođanska 402, 438, 441, 463
6. proleterska 461, 462, 465, 466, 467
11. udarna 462, 465, 466
16. vojvođanska 235, 259, 288, 289, 310, 313, 319, 337, 348, 356, 366, 368, 374, 402, 462, 463, 466, 467, 468, 469, 511
21. div. 466, 467
36. vojvođanska 347, 348, 368, 402, 439, 456, 462, 466, 467, 468, 469, 511, 512
51. vojvođanska 402, 438, 469, 514

Brigade

1. vojvođanska 183, 207, 208, 241, 244, 254, 259, 310, 319, 320, 321, 322, 330, 348, 466, 468, 471, 503
1. šumadijska 315
2. vojvođanska 207, 208, 241, 244, 254, 259, 287, 293, 310, 311, 312, 313, 315, 348, 466, 468, 508, 509
2. šumadijska 375
3. vojvođanska 234, 235, 236, 247, 252, 259, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 289, 290, 292, 293, 297, 298, 310, 316, 318, 339, 348, 468, 471, 495, 496
4. vojvođanska 259, 288, 289, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 339, 348, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 374, 466, 468, 496, 497
5. vojvođanska 316, 347, 348, 363, 468, 510
5. brig. 11. divizije 465, 466
6. vojvođanska 347, 348, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 363, 365, 374, 376, 378, 379, 380, 382, 387, 394, 395, 396, 398, 400, 401, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 415, 416, 422, 423, 424, 426, 427, 429, 432, 433, 434, 437, 438, 439, 440, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 456, 457, 461, 468, 500, 501
6. istočnobosanska 163, 164, 166, 167, 170, 171, 471
7. vojvođanska 347, 401, 402, 403, 404, 405, 411, 412, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 438, 439, 440, 441, 444, 446, 452, 454, 455, 457, 458, 461, 463, 464, 468, 501, 502
8. vojvođanska 438, 439, 440, 443, 444, 446, 451, 456, 457, 460, 461, 468, 503, 504
9. vojvođanska 438, 439, 440, 441, 443, 444, 446, 447, 451, 457, 458, 461, 463, 464, 468, 504, 505
10. vojvođanska 438, 439, 440, 441, 444, 445, 448, 450, 451, 457, 459, 461, 463, 468, 505
11. vojvođanska 438, 439, 440, 444, 452, 453, 455, 457, 460, 461, 463, 465, 468, 505, 506
12. vojvođanska 457, 468, 513
12. brig. 11. divizije 465
13. vojvođanska 457, 513
14. vojvođanska (Slovačka) 469, 514, 515
15. vojvođanska (Mađarska) 469, 515
[illegible]. brig. 11. divizije 465
Kosmajska 375

Grupe udarnih bataljona

1. gr. udar. bat. 208, 507
2. gr. udar. bat. 208, 507
3. gr. udar. bat. 173, 235, 242, 244, 339, 494
Grupa vojvod. udar. bat. 507

Bataljoni

1. bat. 1. V.B. 319
1. bat. 3. V.B. 272, 291, 292, 293, 494
1. bat. 4. V.B. 358, 359, 360, 361, 362, 365
1. bat. 6. V.B. 347, 355, 367, 368, 377, 379, 381, 383, 394, 395, 407, 408, 409, 410, 423, 424, 426, 430
1. bat. 7. V.B. 404, 405, 412, 418, 419, 420, 421, 422, 445, 446, 453, 455, 456, 464
1. bat. 8. V.B. 451
1. bat. 9. V.B. 458
1. bat. 10. V.B. 447, 448, 459
1. bat. 6. ist. bos. br. 164, 165, 166
1. bat. 1. srem. odr. 259, 270, 271, 289, 293, 300, 304, 306, 308, 310, 311, 313, 316, 326, 327, 349, 350, 351, 374, 384, 395, 398, 400, 407, 408, 409, 410, 411, 423

1. bat. 2. srem. odr. 259, 296, 328, 330, 364, 376, 378, 381, 383, 396, 401, 403, 412
1. bat. srem. odr. 218, 219, 220, 221, 222, 224, 278, 492
1. bat. 3. odr. 153, 154, 161,166, 167, 168, 171, 173, 174, 488, 489
1. posavsko-tamnavski bat. 375
2. bat. 1. V.B. 319, 320
2. bat. 3. V.B. 266, 267, 270, 271, 291, 495
2. bat. 4. V.B. 358, 359, 360, 365
2. bat. 6. V.B. 355, 374, 387, 388, 394, 395, 396, 400, 407, 408, 409, 411, 412, 426, 427, 430, 435, 448, 449
2. bat. 7. V.B. 402, 403, 404, 405, 412, 413, 418, 420, 438, 445, 446, 453, 454, 455
2. bat. 9. V.B. 445, 451
2. bat. 10. V.B. 447, 448, 449
2. bat. 1. srem. odr. 259, 272, 288, 304, 316, 325, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 385, 386
2. bat. 2. srem. odr. 259, 296, 301, 328, 329, 376, 380, 381, 383, 396, 401, 405, 412
2. bat. srem. odr. 214, 216, 217, 221, 224, 238, 493
2. bat. 3. odr. 153, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 171, 173, 174, 489
2. posavsko-tamnavski bat. 375
3. bat. 1. V.B. 319
3. bat. 3. V.B. 270, 291, 292, 298, 495
3. bat. 4. V.B. 357, 359, 360, 361
3. bat. 6. V.B. 347, 374, 388. 394, 395, 426, 427, 428, 432. 447, 448, 449
3. bat. 7. V.B. 419, 420, 421, 444, 446, 453, 454, 455
3. bat. 8. V.B. 447
3. bat. 10. V.B. 459
3. bat. 1. srem. odr. 259, 266, 267, 288, 291, 302, 303, 304, 316, 324, 347, 348, 349
3. bat. srem. odr. 210, 211, 221, 222, 237, 493
3. bat. 3. odr. 153, 154, 155, 157, 158, 159, 166, 170, 173, 174, 489, 490
3. bat. 6. ist. bos. br. 164, 165
4. bat. 1. V.B. 319, 320
4. bat. 3. V.B. 291, 293
4. bat. 4. V.B. 359, 360
4. bat. 6. V.B. 347, 426
4. bat. 7. V.B. 402, 419, 420, 446, 454, 455
4. bat. 8. V.B. 451
4. bat. 9. V.B. 441
4. bat. srem. odr. 236, 493, 494
4. bat. 3. odr. 171, 172, 173, 174, 175, 177, 180, 181, 189, 190, 191, 195, 201, 204, 205, 206, 207, 490, 491
Diverzantski bat. 316, 318, 323, 331, 333, 334, 337, 347, 348, 353, 354, 356, 372, 373, 374, 376, 389, 392, 402, 413, 422, 423, 425, 500
Jurišni bat. 422, 425, 429, 432, 433, 434, 439, 440, 443, 444, 445, 446, 447, 454, 455, 464
Mačvanski bat. 385, 424, 425, 428
Udarni bat. Banatske operativne zone 457, 519

Odredi NOP

1. sremski 245, 246, 259, 264, 266, 267, 270, 271, 276, 281, 283, 289, 293, 294, 295, 300, 302, 303, 304, 314, 315, 316, 323, 324, 327, 347, 348, 351, 352, 353, 367, 368, 372, 374, 376, 384, 386, 387, 388, 394, 396, 398, 400, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 416, 422, 423, 424, 425, 497,
2. sremski 245, 246, 259, 267, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 295, 297, 298, 301, 304, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 328, 329, 330, 347, 348, 355, 356, 357, 358, 360, 363, 367, 368, 372, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 382, 394, 396, 398, 401, 402, 403, 411, 412, 413, 415, 416, 418, 419, 422, 423, 497
3. odr. 3. operat. zone 101, 102, 153, 154, 169, 170, 171, 173, 207, 471, 478
3. bačko-baranjski 258, 353
Bosutski 422, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 438, 503
Diljski 418
Fruškogorski 30, 31, 32, 33, 38, 39, 43, 45, 46, 50, 54, 55, 56, 62, 63, 66, 67, 70, 72, 78, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 119, 126, 131, 134, 135, 139, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 151, 152 153, 154, 161, 317, 422, 426, 428, 429, 431, 432, 443, 438, 472, 478, 480, 502
Kosmajski 315, 375
Mačvanski 32, 374, 375
Majevički 310, 380, 381, 412, 415, 416, 418, 419, 429
Podravski 421
Podunavski 34, 38, 39, 43, 45, 52, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 106, 107, 110, 126, 131, 134, 135, 136, 138, 139, 148, 151, 152, 153, 154, 245, 317, 478, 482, 483
Posavski 87, 89, 102, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 153, 422, 428, 429, 432, 433, 434, 435, 439, 486, 502
Sremski 173, 207, 208, 209, 212, 213, 223, 234, 235, 236, 238, 343, 244, 245, 247, 248, 251, 252, 259, 262, 278, 279, 491, 492
Šumadijski 315

Cete

1. fruš. odreda 56, 62, 64, 66, 67, 73, 74, 75, 91, 93, 94, 103, 105, 133, 141, 142, 143, 480
1. podunav. odreda 65, 79, 81, 90, 92, 107, 108, 134, 136, 137, 139, 140, 483, 484
1. posav. odreda 487
2. frušk. odreda 56, 67, 75, 78, 91, 106, 133, 139, 140, 141, 142, 143, 480
2. podun. odreda 65, 92, 139, 484, 485
2. posav. odreda 487
3. frušk. odreda 70, 73, 74, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 105, 106, 134, 142, 143, 481
3. podun. odreda 79, 136, 137, 138, 139, 148, 485
4. posav. odreda 487
4. frušk. odreda 70, 74, 102, 106, 133, 139, 140, 141, 142, 143, 481
4. podun. odreda 139, 485, 486
5. frušk. odreda 133, 139, 140, 141, 142, 481, 482
6. frušk. odreda 134, 142, 143, 148, 482
Bosutska 87, 89, 102, 110, 116, 117, 153, 154, 161, 163, 164, 166, 167, 170, 173, 174, 249, 280, 487, 488, 491
Iriška 59, 61
Krušedolska 60, 61
Mornarička 439, 444, 446, 447, 455, 460
Pogranična 245, 246, 283, 315, 316, 353
Suncokretaška 83, 84

Ostale jedinice i ustanove

Bačko-baranjska operat. zona 422, 514
Banatska operat. zona 348, 422, 512
Sremska operat. zona 376, 422, 429, 443, 506
Art. podof. škola 442
Inž. vod Frušk. odreda 119, 120
Oblasni vojni sud 231, 256, 257
Oficirska škola NOV i PO Vojvodine 260, 261, 442, 500, 506
Podof. škola 442, 506
Politička oficirska škola 261

Štab — komanda

Vrhovni komandant 226, 235, 254, 255, 259, 344
Vrhovni štab i POJ 46, 70, 85, 153,
Vrhovni štab NOV i POJ 46, 70, 85, 153, 163, 182, 183, 187, 207, 228, 252, 253, 254, 259, 315, 343, 356, 402, 429, 435, 441, 442, 469, 471
Glavni štab Vojvodine 226, 227, 232, 233, 235, 245, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 271, 275, 288, 297, 304, 311, 312, 315, 316, 318, 319, 331, 336, 337, 347, 348, 351, 356, 360, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 374, 376, 378, 393, 401, 402, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 422, 423, 425, 429, 430, 434, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 452, 456, 460, 464, 468, 469, 471 499
Glavni štab za B i H 163
Glavni štab Hrvatske 153, 343
Glavni štab NOPO za Srem 43, 44, 45, 51, 58, 479
Operativni štab za Vojvodinu 172, 236, 241, 253, 254, 499
Štab NOP odreda za Vojvodinu 25
Vojni komitet 24, 29
Štab 3. armije 257, 469
Štab 3. operat. zone 153, 154, 172, 183, 206
Štab 3. odreda 153, 163, 169, 171, 172, 183, 207, 208
Štab Sremskog odreda 238
Štab NOPO za Srem 43, 62, 70, 71, 84, 89, 99, 135, 142, 143, 148, 149, 152, 153, 183, 479
Sreski štab za rumski srez 89
Komanda područja za Srem 226
Komanda sremskog područja 226, 227, 229, 232
Komanda rumskog područja 226, 232, 327, 353
Komanda sremskomitrovačkog područja 226, 232, 327, 353
Komanda vinkovačkog područja 226, 232
Fruškogorska komanda područja 227, 228, 442
Posavska komanda područja 228
Bosutska komanda područja 228, 442
Komanda područja Paučje 419
Komanda mesta Ilok 226
Komanda mesta Irig 226, 227, 228
Komanda mesta Klenak 226
Komanda mesta Ruma 227, 228, 231
Komanda mesta Srem. Mitrovica 226, 227, 228
Komanda mesta Šid 227, 228, 231
Komanda mesta Zemun 227, 228, 231
Komanda mesta Zemun I 226
Komanda mesta Zemun II 226

Komitet

CK KPJ 24, 31, 172, 207, 470
CK KP Hrvatske 12, 16
PK KP Srbije 12, 23, 153
PK KP Vojvodine 12, 18, 23, 24, 235, 236, 253, 342, 393, 440
PK SKOJ-a Vojvodine 335
OK KPJ za Srem 12, 24, 25, 27, 30, 34, 35, 41, 51, 58, 70, 99, 135, 136,

152, 153, 169, 172, 182, 189, 205, 207, 208, 226, 235, 374, 404
OK KPJ za zapadni Srem 12
OK KPJ za istočni Srem 12
OK KPJ za Novi Sad 29
OK SKOJ-a za Srem 23, 27, 135, 136, 388

Jedinice Crvene armije

4. mehanizovani korpus 461
87. gard. minobac. puk 465
117. protivoklopni puk 465
152. haubički puk 465
374. protivoklopni puk 465
506. dalekometni puk 465

2. — NEPRIJATELJSKE

a) nemačke

Korpusi

46. armijski 9
34. armijski 347
66. armijski 347
5. mađarski 334

Divizije

1. brdska 347, 468
1. kozačka konjička 189, 299, 300, 302, 304, 305, 306, 307, 309, 311, 313, 328, 369
7. SS-div. 468
8. tenkovska 9
13. SS-»handžar« 345, 366, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 380, 398, 403, 404, 405, 411, 412, 414
16. motorizovana 9
20. flak-div. 345, 462
117. lovačka 346, 462, 468
118. lovačka 346, 468
173. rezervna 188, 299, 302, 306, 311, 321, 344
262. div. 345
264. div. 468
342. pešadijska 26, 31
704. pešadijska 50, 124, 126, 127, 129
714. pešadijska 126
717. pešadijska 50, 129
718. div. 25
»Bether« za naročitu upotrebu 346

Brigade

1. brdska 1. koz. div. 306, 308
2. brdska 1. koz. div. 306, 308
92. motorizovana 347

Pukovi

1. dobrovoljački »Hrvatska« 345, 346, 398, 408, 414, 468
2. dobrovoljački »Hrvatska« 398
2. »Brandenburg« 347
3. dobrovoljački »Hrvatska« 345, 385, 398, 408, 414, 468
5. SS-policijski 346, 468
13. art. 13. SS-div. 366
14. SS-policijski 264, 265, 267, 270, 271
18. policijski 468
27. brdski 13. SS-div. 366, 367, 368
28. brdski 13. SS-div. 366, 367, 368
38. Pa puk 462
92. grenadirski 242, 468
521. arm. za vezu 124
606. za osiguranje 344, 345, 346, 385, 398, 408, 414, 468
668. art. 25
724. pešadijski 50, 126, 129
734. pešadijski 44, 50, 124, 128
737. pešadijski 124, 126, 129
741. pešadijski 124, 126, 139, 141
749. pešadijski 50
750. pešadijski 25, 461
901. grenadirski tenkovski 306, 321

Bataljoni

1. bat. 724. pp. 126, 127
1. bat. 737. pp. 124, 126, 128
1. bat. 741. pp 124, 126, 128
1. samostalni policijski 345, 346, 468
1. lovački 126
2. bat. 2. dobr. polic. puka »Hrvatska« 189, 345
2. bat. pripravni »General Laudon« 50, 106, 144, 161, 188, 198, 203, 204, 224, 272, 448
2. bat. 750. pp. 25
3. bat. 18. SS-polic. puka 346
4. samostalni policijski 345, 468
4. za obezb. žel. vozova 188
18. policijski 414
356. landesšicen 344
696. motor. poljski žandarmerijski 347
808. za osiguranje 344, 345
811. za osiguranje 344
812. za osiguranje 344, 345
Bat. za osiguranje žel. pruga 126

Art. divizioni

1. art. div. 668. ap. 25
654. art. div. 50, 124, 128
670. art. div. 50

Čete

1. landesšicen bat. 126, 128
3. (I.P. 741) 126, 128, 139, 141
4. č. 2. pripr. bat. 50, 126, 128, 144
5. č. 2. pripr. bat. 50, 126, 128, 144
6. (I.P. 734) 126, 128, 140
704. pionirska 124, 128
800. nastavna »Brandenburg« 50
Dobrovoljačka 126, 128

b) ustaško-domobranske

Zdrugovi

2. doknadni lovački 346
2. sremski 250
2. ustaški stajaći 188
3. gorski 49
3. lovački 345, 398
4. gorski 127, 128, 130
7. posadni 345, 381, 398, 414
18. stajaći 419
Sremski 47, 67, 96, 188, 203, 204, 287, 395, 399

Pukovnije

1. novačka 115, 188, 200
1. oružnička 22, 23, 27
1. pješačka 106, 114
2. novačka 110
3. gorska pješačka 49
3. lovačka 244
4. gorska pješačka 50, 117, 127, 130, 136, 140
4. oružnička 335, 346
5. lovačka 244, 309, 310, 345
6. pješačka 25, 26, 95, 161, 165
8. lovačka 296, 297, 345, 458
16. pješačka 26
Zrakoplovna školska 26, 49, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 109, 127, 150, 160, 189, 190, 202, 203, 204, 214, 216, 220, 272, 346, 398, 437

Bojne

1. boj. 16. pukovnije 26
1. lovačka 49, 57, 66, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 155, 188, 197, 203, 221
1. ustaška 249
2. boj. 6. pukovnije 25, 26
2. boj. 4. gorske pješ. puk. 127, 129, 130, 136, 138
2. boj. Sremskog zdruga 203, 287, 298, 349
2. jurišna 127, 128, 140
2. novačka 50, 156, 160
2. ustaška 25, 28
3. boj. 4. gorske pješ. puk. 117, 127, 128, 140
3. boj. 8. lov. puk. 296
3. boj. Sremskog zdruga 372
3. boj. 7. posadnog zdruga 385
4. novačka 50, 160
4. radna 268
5. boj. 1. pješ. puk. 106
5. željezničke stražarske 127
6. doknadna 49
6. ustaška 189, 250, 345, 398, 414, 452, 453
9. jurišna 419
12. želj. stražarska 49, 188, 202
13. želj. stražarska 189
16. ustaška 49, 89, 90, 92, 95, 96, 127, 128, 139, 141, 398, 414
Mornarička 49
oružnička novačka 62
poljoprivredna 127, 128, 140
ustaška pripremna 49, 58, 73, 103, 104, 109, 117, 127, 128, 140, 161, 411

Sklopovi

2. doknadni topnički 346
3. skl. 49
5. topnički 49, 127, 140
6. topnički 49
18. topnički 346

Satnija (sat)

1. satn. 2. nov. puk. 110
2. sat. 1. nov. puk. 115
2. satn. 6. dokn. bojne, 49
2. satn. 12. želj. str. bojne 49
3. satn. 6. dokn. bojne 49
3. satn. 12. želj. str. bojne 49
5. satn. 2. bojne 6. pp. 25, 26
6. satn. 2. bojne 6. pp. 25, 26
7. satn. 16. ust. bojne 49
27. satn. 6. pp. 165

Bitnice

1. bitn. 4. gorskog zdruga 127, 128, 140
1. bitn. topn. poljskog sklopa 62
3. bitn. 5. topn. sklopa 49
13. bitn. 3. sklopa 49
16. bitn. 6. dokn. bojne 49

c) ostale neprijateljske jedinice

Avalski četnički korpus 315
Rudnički četnički korpus 315
Valjevski četnički korpus 315
Srpski dobrovoljački korpus (Ljotićev) 459
Mladenovačka četnička brigada 316
Mađarska kraljevska dunavska flotila 125, 127, 140
3. topnička skupina 127
4. topnički odjel 26
303. oklopni voz 347
64. oklopni voz 345
Topnička dočastnička škola 26, 49, 437
Dočastnička škola tehničkih četa 346
Oružnička škola 28, 65
Pilotska škola 26
7. vazduhoplovni aerodrom 188
Transportna eskadrila JU-52 26
Grupa štuka JU-78 26

SADRŽAJ

Str.

PREDGOVOR — — — — — — — — — — — — — 5

UVOD — — — — — — — — — — — — — — 9

GODINA 1941.

I

PRIPREME ZA USTANAK — — — — — — — — — 23

1 — Neprijateljske snage — — — — — — — — — 25
2 — Prve akcije i borbe — — — — — — — — — 26
3 — Formiranje Fruškogorskog NOP odreda — — — — 30
4 — Formiranje Podunavskog NOP odreda — — — — 34
5 — Mesne partizanske desetine — — — — — — — 35
6 — Decembarsko partijsko savetovanje OK KPJ za Srem — 41
7 — Veza sa Vrhovnim štabom — — — — — — — 46

GODINA 1942.

II

RASPLAMSAVANJE USTANKA I PRELAZAK GLAVNINE PARTIZANSKIH SNAGA SREMA U ISTOČNU BOSNU — — — — 48

1 — Neprijateljske snage — — — — — — — — — 49
2 — Oživljavanje oružane borbe — — — — — — — 50
3 — Rasplamsavanje oružanog ustanka — — — — — 54

A — Na teritoriji Fruškogorskog odreda — — — — 54
B — Na teritoriji Podunavskog odreda — — — — — 58

4 — Dejstva u periodu maj — jun — — — — — — — 72

A — Fruškogorskog odreda — — — — — — — 72
B — Podunavskog odreda — — — — — — — — 78
C — Suncokretaške čete — — — — — — — — 83

Str.

5 — Uputstvo za vođenje partizanskog rata — — — — 84
6 — Narastanje postojećih i formiranje novih partizanskih jedinica — — — — — — — — — — — — — — 87
7 — Neprijateljski napad na Fruškogorski i Podunavski odred (10—14 jula) — — — — — — — — — — 89
8 — Borba za žetvu — — — — — — — — — — 98
9 — Ostala dejstva u periodu borbe za žetvu — — — — 102

A — Fruškogorskog odreda — — — — — — — 102
B — Podunavskog odreda — — — — — — — — 106
C — Posavskog odreda — — — — — — — — — 110
D — Bosutske čete — — — — — — — — — — 116

10 — Formiranje inžinjerijskog voda i bolnice u Fruškogorskom odredu — — — — — — — — — — — 119
11 — NOO i njihova uloga — — — — — — — — — 120
12 — Antifašistički savez žena — — — — — — — — 121
13 — »Velika ofanziva« (25—31. avgusta) — — — — — 122

A — Neprijateljske snage — — — — — — — — 126
B — Partizanske snage — — — — — — — — 132
C — Tok borbi — — — — — — — — — — 136
D — Tomićev teror (8. VII—16. IX) — — — — — 144
E — Pogibija Stanka Paunovića Veljka — — — — 148

14 — Reorganizacija partizanskih jedinica — — — — — 153
15 — Dejstva 3. odreda do prelaska glavnine u ist. Bosnu — 154

A — Dejstvo 3. bataljona — — — — — — — — 154
B — Dejstvo 2. bataljona — — — — — — — — 157
C — Dejstvo 1. bataljona — — — — — — — — 161
D — Dejstvo bosutske čete — — — — — — — — 162

16 — 6. istočnobosanska brigada u Sremu — — — — — 163
17 — Prebacivanje u istočnu Bosnu — — — — — — 168

III

FORMIRANJE SREMSKOG ODREDA I 3. GRUPE VOJVOĐANSKIH UDARNIH BATALJONA — — — — — — — — — — 173
1 — Dejstva 4. bataljona 3. odreda do kraja 1942. god. — — 174
2 — Decembarsko partijsko savetovanje — — — — — 181
3 — Neki zaključci za 1942. godinu — — — — — — 183

GODINA 1943.

1 — Neprijateljske snage u Sremu u toku 1943. god. — — 188
2 — Dejstva 4. bataljona u januaru i februaru — — — 189

Str.
3 — Formiranje Sremskog odreda i 1. i 2. vojvođanske brigade — — — — — — — — — — — — — 207
4 — Dejstva Sremskog odreda u periodu mart—april — — 209
5 — Prva komanda područja — — — — — — — — 225

IV

RAZMAH NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE SREMA — — 234
1 — Formiranje 3. vojvođanske brigade — — — — — 234
2 — Dejstva jedinica Srema u maju 1943. god. — — — — 236
3 — Razvoj graničnih jedinica — — — — — — — — 245
4 — Dejstva 3. vojvođanske brigade i Sremskog odreda u junu 1943. god. — — — — — — — — — — 247
5 — Glavni štab NOV i PO Vojvodine — — — — — — 253
6 — Formiranje 1. i 2. sremskog odreda — — — — — 259
7 — Školovanje starešinskog kadra — — — — — — 260
8 — »Ni zrna žita okupatoru« — — — — — — — — 262
9 — Dejstva u periodu borbe za žetvu — — — — — — 267
A — 3. vojvođanske brigade — — — — — — — 268
B — Sremskog odreda — — — — — — — — — 278
C — 1. sremskog odreda — — — — — — — — 281
D — 2. sremskog odreda — — — — — — — — 284
10 — Formiranje 4. vojvođanske brigade — — — — — 288
11 — Dejstva u periodu septembar — oktobar — — — — 289
A — 3. vojvođanske brigade — — — — — — — 289
B — 1. sremskog odreda — — — — — — — — 293
C — 2. sremskog odreda — — — — — — — — 295
D — Neprijateljska ofanzivna dejstva u drugoj polovini septembra i u oktobru — — — — — — — — 299
12 — Reorganizacija odreda i formiranje Diverzantskog bataljona — — — — — — — — — — — — — 316
13 — Prelazak 1. vojvođanske brigade u Srem i napad na s. Grgurevci — — — — — — — — — — — — 319
14 — Dejstva u peridu novembar — decembar — — — — 323
A — 1. sremskog odreda — — — — — — — — 323
B — 2. sremskog odreda — — — — — — — — 328
C — Diverzantskog bataljona — — — — — — — 331
15 — Neki zaključci za 1943. god. — — — — — — — 337

GODINA 1944.

V

FORMIRANJE 6. I 7. BRIGADE I DEJSTVA DO KRAJA AVGUSTA 343
1 — Neprijateljske snage — — — — — — — — — 344

Str.

2 — Formiranje 6. vojvođanske brigade — — — — — 347
3 — Dejstva do početka neprijateljske ofanzive na jugozapadni Srem (januar — mart) — — — — — — — 348

A — 1. sremskog odreda — — — — — — — — 348
B — Diverzantskog bataljona — — — — — — — 353
C — 4. i 6. vojvođanske brigade i 2. srem. odreda — — 355

4 — Ofanziva 13. SS divizije na jugozapadni Srem — — 366
5 — Dejstva 1. sremskog odreda i Diverzantskog bataljona do kraja marta — — — — — — — — — — 372
6 — Dejstva u periodu april — maj — — — — — — 374

A — 6. vojvođanske brigade i 2. srem. odreda — — — 376
B — 1. sremskog odreda — — — — — — — — 384
C — Neprijateljska akcija čišćenja jugoistočnog Srema (od 6. do 16. maja) — — — — — — — — 385
D — Diverzantskog bataljona — — — — — — — 389

7 — Dejstva u periodu jun — avgust — — — — — — 392
8 — Poduhvat »Kornblume« — žitni cvet (14. jun — 6. avgust) — — — — — — — — — — — — — — 397
9 — Formiranje 7. vojvođanske brigade — — — — — 401
10 — Dejstva u Slavoniji — — — — — — — — — 417
11 — Formiranje Sremske operativne zone — — — — 422
12 — Ofanziva na neprijateljski saobraćaj i veze — — — 429

VI

UKIDANJE PARTIZANSKIH ODREDA, FORMIRANJE NOVIH VOJVOĐANSKIH BRIGADA I DEJSTVA DO OKTOBRA — — — 437

1 — Nastavlja se ofanziva na neprijateljski saobraćaj i veze 442
2 — Ostala dejstva u septembru — — — — — — — — 448
3 — Dejstva u Sremu do oslobođenja Beograda — — — 456

VII

PRELAZAK 1. I 12. KORPUSA NOVJ I POČETAK KONAČNOG OSLOBOĐENJA SREMA — — — — — — — — — — 461

VIII

KONAČNO OSLOBOĐENJE SREMA — — — — — — — — 467

IX

ZAKLJUČCI I ISKUSTVA — — — — — — — — — — 470

Prilog I — — — — — — — — — — — — — — — 479
Prilog II — — — — — — — — — — — — — — — 517
Registar — — — — — — — — — — — — — — — 527

SRETA SAVIĆ

SREM U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI

*

Redaktor
IVAN-DŽINA GLIGORIJEVIĆ

*

Lektor
BLAGOJE SVORCAN

*

Tehnički urednik
ANDRO STRUGAR

*

Korektori
GORDANA ROSI
VERA ĐURIĆ

*

Štampanje završeno maja 1963. god.
Tiraž 3.000

Štampa Vojno štamparsko preduzeće — Beograd

I S P R A V K E
U KNJIZI SREM U NOB

Str.	*Red*	*Stoji*	*Treba*
52	7 odozgo	komndanturi	komandanturi
136	9 odozgo	Grgetag	Grgeteg
175	1 odozdo	Putnici	Putinci
238	16 odozgo	ja	je
254	17 odozdo	kuriske	kurirske
337	6 odozgo	organičavao	ograničavao